

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת נצבים תשפ"א וראש השנה תשפ"ב
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת נצבים תשפ"א וראש השנה תשפ"ב

ל.....

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....
בנינים מדאורייתא' – לעורר שורת הדין של בנינים.....

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
יב.....

האומר "שלום יהיה לי" אזי "לא יאבה ה' סלוח לו"!
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין
לכסא רחמים, הכל עולה לקנה אחד!.....

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים.....
בענין תקנת אמירת מאה ברכות בכל יום.....
אבות פרק ו משנה ט – אמר רבי יוסי בן קיסמא... וכן כתוב בספר תילים על
ידי דוד מלך ישראל.....

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי.....
"הסתכלו בשמים ובארץ".....

בואי שבת / הרב חיים שולביץ.....
השבת והתשובה.....

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....
דרגות בדיני ערבות.....

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות
בת ישראל'.....

השמיטה הלכה למעשה – מדריך מפורט לשנת השמיטה תשפ"ב.....
דינים ומנהגים לראש השנה תשפ"א – מדריך מפורט.....
"צום גדליה" - יום חמישי ג' תשרי תשפ"ב.....

עשרת ימי תשובה.....

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....
אמירת לשנה טובה ותחתם בליל ראש השנה.....

הלכות תשליך.....

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. צט
פניני עיון בפרשת השבוע..... צט.....

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס,
דומ"צ באשדוד..... קד.....

הארות והערות במצות תקיעת שופר..... קד.....

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... קח.....

עם פיז'מה, בדרך למאפיית אנג'ל..... קח.....

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב..... קיא.....

למה לא נזכר בתורה בפירוש שראש השנה הוא יום הדין והמלכות..... קיא.....

גילוי כיסוי הלבנה ע"י השופר..... קיד.....

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס..... קיח.....

מדוע פתחה הפרשה בלשון רבים, וממשיכה בלשון יחיד?..... קיח.....

"כדי שתמליכוני עליכם" - מאמר לראש השנה..... קכא.....

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים..... קכד.....

"ובחרת בחיים", "אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים", מה בחירה היא
זאת אם הקב"ה מורה ליהודי לבחור בצד המצוות..... קכד.....

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב..... קכז.....

מלוך על כל העולם כולו בכבודך..... קכז.....

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... קלח.....

ושבת עד ה' אלקיך..... קלח.....

לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער). קמ
אור חדש על ראש השנה - ת'הא ש'נת ב'רכות פ'שוטות!..... קמ.....

מאור החיים - בעקבות דברי האור החיים הקדוש על הפרשה / הרב נתנאל אנושי,
מח"ס 'שירת הפסח' וצידה נתן' ושא"ס, בני ברק..... קמד.....

"ובטוב העולם נידון"..... קמד.....

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
..... קנו.....

בפיך ובלבבך - במלה ובשתיקה..... קנו.....

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו',
מח"ס קונטרס השביעית קנח
כוח התפילה בראש השנה..... קנח
עצות לזכות בדין..... קע
ערב ראש השנה..... קעג
תשובה בראש השנה..... קעד
עבודת היום בראש השנה..... קעו
אכילת הסימנים בראש השנה..... קעט
יראים וחרדים מאימת הדין – ובטוחים שיעשה להם נס..... קפב
אימתי ועל מה הדין בראש השנה..... קפה
הכרעת הדין ביום ראשון דר"ה או ביום שני..... קפז
אבינו מלכנו..... קפח

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
בית המדרש' וש"א"ס קפט
תהלים - בחודש אלול ובימים הנוראים..... קפט

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד קצא
עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"..... קצא

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד קצט
בענין בטחון בקיום המצות..... קצט
בענין עבודת ראש השנה - והאופן לזכות לשנה טובה ומתוקה!..... רג

מעמקי הלכה / הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו' (בית שמש) רח
האם יש פחיתות בכבוד הרב כשהולך בעצמו לבית התלמיד לבקש ממנו
ספר?..... רח

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
בהתיישבות' ריג
ברכת שהחיינו על שנת שמיטה..... ריג

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית רטו
ובחרת – בחיים..... רטו

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור
המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה רכג
השבת האחרונה של השנה – משל..... רכג
חודש תשרי מגיע! תפסו את ההודמנות בשתי ידיים..... רכו

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... רכט
גדר שריפת סדום ועמורה, וגדר הפיכת סדום ועמורה אדמה וצבויים.... רכט
ערב ראש השנה – יום נשק, והטירדה בחשבון הנפש והגוף..... רל
ביאור ענינו של יום ראש השנה..... רל
נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... רלב
התועלת העצומה שיש בימים הנוראים – לשפר עצמינו ברב או במעט –
וכל המרבה הרי זה משובח..... רלב
שתמליכוני עליכם – להרגיש משפט – הדרך לזכות בדין..... רלג
פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... רלז
מעלת אמירת הסליחות – השיבנו ה' אליך ונשובה!..... רלז
ותשובה וכו' מעבירין את רוע הגזירה!..... רלח
כוחו של כל מעשה!..... רלט
פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית..... רמב
לקראת שנת השמיטה: פרוזבול בערב שביעית, וחשבון שנות השמיטין רמב
נספח להבנת חישוב הגר"א במנין השמיטין..... רמח
שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל'
ו'הליכות עולם', מאנשעסטער..... רנא
אמירת סליחות לפני חצות לילה..... רנא
מה מצווה הבעל מקריא לבעל תוקע?..... רנח
תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה..... רס
ערבות בנשים ובגרים..... רס
תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד..... רסב
השינוי לטובה המבטיח שינויים לטובה | ביאור שורשי 'נצב' 'יצב'..... רסב
תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... רסו
ובכן תן פחדך על ישראל עמך..... רסו

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף רסח

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי.....רסח
סליחות ביחידות.....רסח

חינוך.....רעג

בנתיבות החינוך – הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס,
משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.רעג

הדרכה איך מכניסים לבחורים 'געשמאק' בעבודת השי"ת – מהדורה

מתוקנת מורחבת.....רעג

תשובה:.....רעג

לבנות 'אנשים'.....רעד

ליהודי יש נשמה טהורה.....רעה

רק ישראל שייכים באהבת ה'.....רעה

מעלת שורש נשמות ישראל.....רעה

אפילו קל שבקלים מוכן למסור נפשו להשי"ת.....רעו

כשמוותרים על דבר שרוצים גם זו מסירת נפש.....רעו

'וזהי יתן אל לבו' – להכניס חיות.....רעז

לחזק אצל התלמיד את היחס בין אורייתא קוב"ה וישראל.....רעז

כל זה אי אפשר בלי אמונת חכמים.....רעח

כהן שבימין.....רעט

סיפור שיכולים ללמוד ממנו מעט השגה בחסידי קמאי.....רעט

זהירות מכללי מסגרת קשים שאינם שייכים לאמונת חכמים ומסורת אבות

.....רפ

חינוך אמתי מתחיל מנפש בריאה.....רפ

בימינו המציאות היא של פיזור הנפש.....רפ

הם צריכים כפליים עידוד וחיוזוק.....רפא

לרדת בסבלנות אל עומק נפשם.....רפא

כעת הזמן המתאים.....רפב

כי תבוא "אל הארץ" בשפל המצב, תביט בכך שה' נתן לך נחלה – קורת גג

מעל הראש.....רפב

החילוק בין שאר דתות העולם ליהדות.....רפב
כל בחור רוצה להצליח.....רפג
נסיונות הדור חזית מלחמה קשה ומרה.....רפג
דברים ששמעתי מפי כ"ק אדמו"ר מגור שליט"א.....רפד
עצות שייכנסו דבריך בלב הצעירים.....רפד
בהירות ביהדות.....רפד
כח התורה נצחי ויכול להאיר גם בדורנו.....רפה
ה"כלים שונים" בימינו – הסתר פנים שמעולם לא היה כמוהו.....רפה
ההתמודדות של הקהילות מול האויב הטכנולוגי.....רפו
לאן נעלם החינוך אצל כל האלפים.....רפו
בימינו כל העולם נעשה בלול ומבולבל.....רפז
חינוך אמיתי צריך להתחיל מהיסוד.....רפח
‘זהשבות אל לבבך’ צריך להחדיר את הידיעה גם בלב.....רפח
יש לבסס מערכת חינוך בריאה וחזקה.....רפח
לפתח חטאת רובץ.....רפט
להבהיר את יסודות הדת.....רפט
טובל ושרץ בידו.....רפט
עד כמה חשוב שלא תהא נפשו עגומה עליו.....רפט
אי אפשר להשוות את כל הבחורים כמו חפצים דוממים.....רצ
המסגרת נועדה לטובת התלמידים.....רצ
כללי המסגרת אינם ‘תורה מסיני’.....רצא
לפני שמחנכים עלינו להיות מחונכים בעצמנו.....רצא
התלמידים מבחינים בין חינוך שנובע מאמת לחינוך שהוא רמאות.....רצא
‘בא יחד נתחזק בדבר זה’.....רצב
אדם יפעיל את הכוחות שבו בעיקר ביחס לפי מה שימצא חשיבות.....רצב
מציאות ימינו.....רצג
ה‘התקדמות’ מחליטה על כולנו את סדרי החיים.....רצג
כניסת השקפות זרות.....רצג
לראות כל הנהגה קיצונית שאינה לפי השורה.....רצד
להזהיר ללכת בהדרגה.....רצד
ללמוד על מעלת היהודי, עבודת השי"ת, וטעמי המצוות.....רצה
‘יהודי שנשבה בין יהודים’.....רצה

ולשמוע בקולו 'דערהערן'..... רצה
שיידע למי הוא עובד..... רצו
חינוך לקדש את הראשית, שהמעט שעושים יהיה בשלמות..... רצו
שירגיש בנועם של אושר היהודי..... רצו
להקנות חיזוק בעניין התפילה..... רצו
מעיקרי ההתרשלות בתפלה – שסבור שאין תפילתו נחשבת בשמיים ... רצח
"אבי! עזרני!"..... רצח
חודש החשבון..... רצט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
ש.....
ש חיים כולכם היום!.....

חידות..... שב

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... שב
שאלות בפרשת נצבים..... שב
חדוותא דאפטרטא נצבים (ישעיה סא, סג)..... שב
תשובות לפרשת כי תבא..... שב
חדוותא דאפטרטא כי תבא (ישעיה ס)..... שה
כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... שז
כתב חידה לפרשת נצבים..... שז
פיתרון כתב החידה לפרשת כי תבוא: 'סתר'..... שז
מלה צפונה / הרב יוסף שפר..... שט
חידה לפרשת נצבים..... שט
פתרון החידה..... שיא

פולמוס..... שיג

פולמוס / הרב ורבני ולומדי אספקלריא..... שיג
למה נקרא שמם 'סליחות'?..... שיג
פולמוס / הרב נתן קלפהולץ – קרית גת, ורבני ולומדי אספקלריא..... שכב
מפני מה 'ראוי' לירא מהדין?..... שכב

אספקלריא לדף היומי.....שלה

- שלה.....אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת סוכה
- שלה.....הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים
- שלה.....הרב זלמן חיים הומינר
- שמח.....חילופי דברים
- שמח.....הרב צבי קריזר, מח"ס באר צבי
- שמח.....הרב אריה גלינסקי

סיפור.....שנ

- שנ.....אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב
- שנ.....לחם מן השמים
- שנא.....והכיננו את אשר יביאנו
- שנג.....ערב-וידעתם! בוקר-וראיתם!
- שנה.....סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב
- שנה.....כיבוד הורים מאריך ימים – "למען יאריכון ימיר"
- שנח.....סיפור מיוחד לראש השנה / הסופר הרב יאיר וינשטוק
- שנח.....שופרו של משיח

אספקלריא לפרשת נצבים תשפ"א וראש השנה תשפ"ב

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

'בנים מדאורייתא' – לעורר שורת הדין של בנים

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם פְּלִנְיָהּ אֶלְקֵיכֶם וְגו' פֶּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

'היום' זה יום הדין (ספה"ק עפ"י בראשית ג, ח, זוה"ק שמות לב:). בראש השנה חשיבות עליונה יש, להתייצבותנו באחדות הלבבות – 'כולכם', 'כל איש ישראל' כאיש אחד בלב אחד.

שכן, עבור הדין נדרש הפרקליט הגדול של 'לעברך בברית ה', וגילה הכתוב שלשם השגת פרקליט זה נדרש תנאי מקדים, שתהיה אחדות ואהבה בינינו.

ובביאור הדברים יראה, ש'ברית ה' זו מציאות קיימת, שהרי עובדה היא שה' הוא אבינו ואנו בניו, וזה אינו משתנה לעולם, כשם שאב ביולוגי לנצח הוא אב, באין מציאות בעולם של פקיעת מציאות זו. לא נותר לבנים אלא 'לעבור' בברית זו, להכניס עצמם תחת כנפיה.

וכאן בא תפקידה של האחדות, כלשון צדיקים 'מיט אידן אין איינעם' (-עם יהודים יחד כאחד), להתאחד ולהתכלל יחד, שכן בחינת בנים חלה על 'כלל ישראל' (רמ"ע מפאנו^א), משפחה אחת גדולה, ואב אחד לכולנו.

*

כי חוק לישראל הוא

'תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, כי חוק לישראל הוא, משפט לאלקי יעקב'. מהו הנימוק לתקוע בשופר בראש השנה בגלל ש'חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב'?

אכן נראה לבאר זאת, על פי מה שכתבו בספרים הקדושים על 'למה רגשו גוים' (תהלים ב) שהכוונה: 'למה רגשו המקטרגים', הרי 'ה' אמר אלי בני אתה, אני היום ילדתיך' (שכל המזמור עולה על ראש השנה^ג). ו'אספרה אל חוק' – כמבואר במדרש

^א רמ"ע מפאנו (מאמר חקור דין חלק ד, פרק ב). וכמו בפסוק 'בני בכורי ישראל' (שמות ד, כב). ואף מה שאמר דוד המלך 'ה' אמר אלי בני אתה' ללמד על הכלל כולו יצא, עי"ש.
^ב תהלות ישראל למגיד מקו'ניץ, יערות דבש לר"י אייבשיץ, חזה ציון לררע"ח ריקי, ועוד
^ג כמבואר בספה"ק הנזכרים. 'היום' רומז לראש השנה כנ"ל.

(שוחר טוב) ובמפרשים – הכוונה 'כבר מסופרים דברים אלו בחוקה של תורה' – שבתורה כבר נאמר 'בני בכורי ישראל'.

ובדרך אפשר: הביטו וראו איזה חסד עצום עשה עמנו השי"ת, את עצם היותנו בניו חקק בתורה, וכך כשעולה לפניו קיטרוג ח"ו אומר הקב"ה 'ניתי ספר ונחזי', נראה מה דינם על פי תורה, ובתורה עצמה נמצא חקוק שהם בנים! שורת הדין של בן גם היא שונה משל עבד, שהרי ודאי גם בספר החוקים ראוי להיחקק שאם בנו של המלך יחטא לו, לא יהרגוהו באותה קלות ומהירות שבה הורגים איש זר שחטא...

ולכן אמר הכתוב לתקוע בשופר בראש השנה 'כי חוק לישראל הוא וגו'' – כי חוק הוא שאנו בנים, ומשכך המשפט הוא 'לאלקי יעקב' עצמו, האב עצמו יושב כביכול על כסא הנאשמים וממתין בקוצר-רוח לגזר הדין, ושורת הדין עצמה שונה היא לחלוטין במצב שכזה. ואיך נעורר את בחינת בנים? על ידי השופר, אשר סגולתו לבקוע את כל ההרים הרמים של אחיזת עיניים החוצצים בינינו לבין אבינו שבשמים, לעורר את בחינת בנים.

תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט

ובזה מבוארת גם התפילה 'באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט, וצדקנו במשפט', שלכאורה תמוה הוא שאנו מבקשים 'דבר חוק ומשפט' ולא 'דבר חסד ורחמים', אלא הכוונה שכשאינן מענה לקטרוג, תגיד להם את ה'חוק ומשפט' שמעורר השופר, את החוק החקוק בתורה 'בני בכורי ישראל', וכך תצדקנו במשפט, מעצם שורת הדין.

והיכן מקומו של פסוק 'אספרה אל חוק ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך? גם הוא מדבר מראש השנה: הקדמת הדברים היתה במזמור 'אשרי האיש'. מיהו האיש? כל איש ישראלי. אכן בכל פרט ופרט מישראל ייתכנו נפילות, אבל כשהם בכללותם – הלוא בנים הם! 'והיה כעץ שתול על פלגי מים', אשר לא רק פריו יתן בעתו, אלא גם עלהו – חלקו שאין בו טעם ולא ריח – לא יבול, תהיה לו עמידה, שכן כולם נכללים ב'עץ', ועץ זה כל אשר יעשה – יצליח. על כן לא יורשעו ולא יצאו חטאים במשפט של ראש השנה (פירוש רבינו אברהם בן-רמון), כאשר הם 'בעדת צדיקים' – נכללים יחד ב'כלל ישראל', כי יודע (-מחבריו) ה' את דרך הצדיקים, ובהתכללותם אובדת מהם דרך רשעים שבהם.

וכאן המשיך במזמור 'למה רגשו' שאחד הוא עם המזמור הראשון כדברי חז"ל: למה רגשו המקטרגים בראש השנה, ה' ילעג למו! שהרי חוק הוא בתורה ש'בני אתה!' (ספה"ק הנ"ל).

כתיבה וחתימה טובה!

^ד ראה ברכות ט: ששני מזמורים אלו פרשה אחת הם.
^ה ראה 'אספקלריא לפרשת השבוע' לפרשת בלק.
^ו 'יודע' מתפרש 'מחבר', עי' בראשית ד, א.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

האומר "שלום יהיה לי" אזי "לא יאבה ה' סלוח לו!"

וְהָיָה בְּשִׁמְעוֹ אֶת דְּבָרֵי הָאֱלֹהִים הַזֹּאת וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבּוֹ לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לִי כֹּי לֹא יֵאבֶה ה'
סְלַח לוֹ (ל, יח-יט)

במשנה באבות (ד, יא) שנינו "תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורענות".

ותמוה מאוד, בשלמא "מעשים טובים" מובן שזה מהוה תריס בפני הפורענות, אבל מדוע "תשובה" מוגדרת כתריס בפני הפורענות, ולא כ'תיקון העבירות' ומכח זה ממילא אין מקום לפורענות (ועי' היטב ב'חרדים' מצוות התלויות בא"י פרק ג).

תשובה שאינה שלימה

א) ולצורך ביאור הדברים, נקדים בדברי הר"ן (דרשות הר"ן הדרוש העשירי) שכותב: "דהמשלים חוק תשובתו ה"ז משובח, אמנם גם מי שאינו משלים אותה ורק מתחיל אותה ולא גמרה ג"כ הקל מחטאתו, שאפילו מי שמשלים אל לבו דעת לשוב בתשובה מיקל עונשו".

ומוסיף הר"ן (שם; וכיוצ"ב כתב הגר"א שה"ש ב, ט) שלמד כן דבר זה ממה שנאמר בפרשת השבוע (דברים ל) "והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה כו' והשבות אל לבבך כו' ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו כו' ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים כו'".

ויש לדקדק, שבתחילה אמר "והשבות אל לבבך" ואח"כ אמר "ושבת עד ד' אלוקיך". וכן מאידך אצל הקב"ה נאמר "ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך" ואמר עוד "ושב וקבצך מכל העמים". ויש להבין מה הם ב' החלקים בתשובת האדם ובשבת ד'.

ופירש הר"ן, ש"השבות אל לבבך" הוא הרהור תשובה בלב בלא שלימות נבלא עשייה בפועל], ואחר כך תתחזק להשלימה וזהו "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו". ואמר שעל ב' שני דברים הללו ד' יגמלך על כל אחד כפי ענינו, על הרהור התשובה אמר "ושב ד' אלוקיך את שבותך ורחמך" שיתנך לרחמים לפני כל שוביך ויניח לך מעצבך, אבל לא יוציאך ד' בשביל זה בלבד לרוחה [כשם שאתה לא השלמת חק תשובתך]. ואם תשלים חוק התשובה היינו "ושבת עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו" על זה אמר "ושב וקבצך" שישלים הוא גאולתך מכל.

ויש לצרף לזה מה שכותב הרמב"ן (דברים לא) על הפסוק (שם יז-יח): "ואמר ביום ההוא הלוא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני כו' ואנכי הסתר אסתיר". וקשה, כיון שכבר אמרו על כי אין אלוקי כו', הרי שנתחרטו ואמאי איכא הסתר פנים.

ומבאר הרמב"ן, שאי"ז וידוי גמור כענין והתודו את עונם, אלא הוי רק הרהור וחרטה שיתחרטו על מעלם ויכירו כי אשמים הם, והסתר אסתיר פני פעם אחרת לא כמסתר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו ומצאום רעות רבות וצרות, רק שיהיו בהסתר פני הגאולה, עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור ותשובה שלימה, כמו שנזכר למעלה (פרק ל, ב) ושבט עד ד' אלוקיך ושמעת בקולו כו' ושב ד' וקבצך כו'.

כל האומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו

(ב) והנה עד עתה נתבאר שגם תשובה שאינה שלימה מועלת למשהו.

אך גדולה מזאת מצינו מה שאמרו חז"ל (מד"ר בלק פרשה כ): "ויאמר בלעם אל מלאך ד' חטאתי (במדבר כט, לד), שהיה רשע ערום ויודע שאין עומד מפני הפורעניות אלא תשובה, שכל מי שחוטא ואומר חטאתי אין רשות למלאך ליגע בו, כי לא ידעתי ועתה אם רע בעיניך אשובה לי כו'".

ומפורש שיש מושג שהאדם רק אומר "חטאתי" ומכח זה אין רשות למלאך ליגע בו. ומבאר הגה"צ רבי שלום שבדרון (קול דודי עמ' קמ) שזהו המושג של "תשובה שהוא רק כתריס בפני הפורענות".

ומבאר לה עפ"ד מרן הגרי"ס זצ"ל (אור ישראל אגרת ל) שמבאר מה שאמרו חז"ל (נדה ע, ב): "כתוב אחד אומר "כי לא אחפוץ במות המת" וכתוב אחד אומר "כי חפץ ה' להמיתם" ! ומשני כאן בעושי תשובה כאן בשאין עושי תשובה".

וקשה אם עושי תשובה פשיטא שנתקן החטא, ומהו "לא אחפוץ במת המת". ומבאר שאין הכונה ל"תשובה גמורה" אלא רק שעושים עסק מהעבירות שאז תו אין הקב"ה חפץ להמיתן, וכפי שנאמר "כי לא אחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכו וחיה" שמבואר שעדיין לא שבו.

וכך מבאר הגרי"ס: "אם האדם ע"פ ידיעה השכלית מוכשר לתשובה, אזי הקב"ה מאריך אפו וממתין על תשובתו וחי. אבל אם ע"פ ידיעה שכלית אינו מוכשר לתשובה, אזי ח"ו חפץ להמיתו (אם לא יהיה להאדם זכות מכריע לחיים)". וממשיך הגרי"ס: "ומהו היסוד שיהיה האדם מוכשר לתשובה? הוא ההרגש שיהיה חי מרגיש בחסרונו, ואז התקוה שיתעורר לתשובה. אבל אם אין הרגש, התשובה מאין תולד".

נמצא שאם האדם רק "מרגיש בחסרונו", הרי זה מגדיר אותו בכלל "עושה תשובה" שלא חפץ ה' להמיתו – כי האדם אשר מרגיש בחסרונו, יש סיכוי שיתעורר ויעשה שינוי ועליה בחייו, אבל אדם שלא מרגיש בחסרונו אז כבר מונח עתה כל הקלקול העתידי.

וזוהו ממש ה"תריס בפני הפורענות" שאין כאן סליחה ומחילה, אבל יש כאן מגין בפני הפורענות!

ומצינו לזה מקור בחז"ל (מדרש תהלים נא; מובא בשע"ת ד, טו): "בזמן שאדם עובר עבירה ונושא ונותן בלבו תמיד על ענין חטאתו אשר חטא, וחרד ומפחד עליה הקב"ה מוחל לו, ובזמן שמעביר העבירה מנגד עיניו והיא קטנה וקלה לנגד עיניו - דומה למי שנשכו עקרב והוא בז לנשיכה, ודוחק רגלו על הארץ להעביר הארס, ורואיו יאמרו לו הלא ידעת כי תעלה מכף רגלך ועד קדקדך.

ג) ומצינו את היסוד הזה בכמה מקומות בדברי הרבינו יונה:

הרבינו יונה (שע"ת ג, קמא) כותב לבאר את מאמר חז"ל (ב"מ נט, א) שאמרו "המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא". וז"ל: "ומה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעולם הבא, כי המלבין פני חבירו איננו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה". ומבואר שמי שלא מכיר את גודל חטאו הוא רחוק מן התשובה.

ועד"ז כותב הרבינו יונה (ג, ה) לבאר מדוע "העובר על דברי חכמים חייב מיתה" יותר מאדם שעובר על מצות עשה ועל מצות ל"ת. וז"ל: "כי העובר על דברי חכמים אשר מלאו לבו לעשות כן כי תקל מצותם בעיניו לא מהתגבר יצרו עליו כו' ולא יטרח לקיים מאמרם כי לא נכתב בספר התורה, ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו ונקוט בפניו ויירא וייצר לו כי ישיאדו יצרו לחטוא, על כן משפט מות יהיה לאיש כי הפיל דבר אחד מכל דבריהם הטובים כו'".

וכך כותב גם הרבינו יונה (שע"ת ד, טו): "בזמן שאדם עובר עבירה ונושא ונותן בלבו תמיד על ענין חטאתו אשר חטא וחרד ומפחד עליה הקב"ה מוחל לו, ובזמן שמעביר העבירה מנגד עיניו והיא קטנה וקלה לנגד עיניו - דומה למי שנשכו עקרב והוא בז לנשיכה, ודוחק רגלו על הארץ להעביר הארס, ורואיו יאמרו לו הלא ידעת כי תעלה מכף רגלך ועד קדקדך".

הרי שהאדם שלא אכפת לו ממצבו - שמול לאדם שנשך אותו נחש ולא שם על לב, שודאי ימות מזה, וניתן להחשיבו כבר עתה ל"טריפה" מכח ההוה.

¹ והנה במדרש תהלים הנ"ל מבואר שדרגה הזו של תשובה מועילה שהקב"ה "מוחל". ויתכן שזה הגדר של "תריס בפני הפורענות", ש"סליחה" הוא סליחה על עצם החטא ו"מחילה" הוא רק מחילה אבל עצם החטא עדיין קיים, ראה במאמר ד' חילוקי כפרה מש"כ בזה.

² ראה בבית הלוי (בראשית פרק ו) שמבאר מה שאמרו בגמרא במנחות (דף נג) דאברהם אבינו שאל להקב"ה בעת החורבן שמא אילו המתנת להם היו עושים תשובה, אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי. והכוונה, דכל זמן שהאדם אינו מקושר להחטא ומכיר בעצמו שהוא רע הרי זה האדם לא ישמח בעת החטא כיון דגם בעיניו הוא דבר רע ואינו מרוצה בו רק אח"כ כשישיג תכליתו יכול לשמוח בו יען כי זה הוא רצונו. ואמר הכתוב דכל כך נשתרשו בחטא והוא עצמו המבוקש להם עד כי בעת רעתיכי אז תעלוזי כי כבר השיג כל המבוקש לו, ועל כן אין להמתין להם שיעשו תשובה ורחוק הוא מהם ואין להם תקנה רק להתייטר ביסורי הגלות ועל ידו ישוּבו [עכ"ד].

ומטעם זה כותב הרמ"א (תרג, א) שספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי מתחרט יותר כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת. ומקור הדברים ברבינו יונה (ברכות א, ב בדה"ר) שכותב: "והטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הודאי? אומר מורי הרב, שהוא מפני שעל הודאי משים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת ולא ישית אל לבו לשוב, ולזה החמירו בו יותר".

פיוסו של משה מנגד להאומר "שלום יהיה לי"

ד) ואת יסוד הדברים יש ללמוד גם מדברי רש"י בתחילת פרשת נצבים שמביא מה שאמרו במדרש (ילקו"ש נצבים רמז תתקמ): "למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות? לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים כו', הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום, המסות הגדולות גו', ותבואו אל המקום הזה גו', ואתם לא שמעתם בקולי ואמרתם לפני דברים שאתם חייבין עליהם כלייה ולא עשיתי אתכם כלייה, ולא עוד אלא שאמרתם לעגל אלה אלהיך ישראל, ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו".

ולא מובן מהו באמת תוכן הפיוס, וכי משה רבנו אומר שלא צריך לחשוש מכל העונשים שהתורה מתרה בעם ישראל?

גם עלינו לבאר שלא יסתור דבר זה למה שנאמר בהמשך הפרשה (כט, יט) "פן יש בכם כו' והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כו' לא יאבה ה' סלוח לו, כי אז ישען אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבעה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה ה' את שמו מתחת השמים". ופרש"י: "והתברך בלבבו - לשון ברכה, יחשוב בלבבו ברכת שלום לעצמו לאמר, לא יבואוני קללות הללו, אך שלום יהיה לי".

הרי מפורש בזה, שאדם שמרגיע את עצמו מהקללות, זה עצמו סיבה לחרון אף חמור. ואם כן היאך משה רבנו מרגיע את ישראל ואומר להם שלא לחשוש מהקללות?!

אלא שזה ההבדל בין האדם שאומר "שלום יהיה לי" שאין לבו נוקפו כלל ולא מפחד כלל מהתוכחות שאז באמת "לא יאבה ה' סלוח לו", לבין אדם שמוטרד מאוד ודאוג ממצבו, שאז זה עצמו שהוא דאוג ממצבו, זה סיבה שהקב"ה לא יעניש אותו, וכפי שביארנו במאמר "התשובה תריס מפני הפורענות", שכל מי שאומר "חטאתי" אין הקב"ה נותן רשות למלאך הרע ליגע בו!

ודבר זה שכיח מאוד בעברות שאדם דש בעקביו, ושם צריך זהירות יתירה שלא יאמר האדם "שלום יהיה לי". ובפרט בדברים הללו ובשאר הדברים שנעשלו כהיתר, צריך שימת לב להיות האדם מרגיש בחסרונו ושאינו מתנהג כדבעי.

וזה מה שמשה רבינו אומר לעם ישראל: "הרבה הכעסתם למקום ואמרתם דברים שאתם חייבין עליהם כלייה ולא עשה אתכם כלייה", וכל זה בגלל שאכפת לכם

ממצבכם, ולכן אתם יכולים להיות בטוחים שאין רשות למלאך ליגע בכם. אבל אדם שחושב בלבו ברכת שלום ש"לא יבואני קללות הללו אך שלום יהיה לי" לא יאבה ה' סלוח לו ורבעה בו כל האלה כו'.

"ויאמר דוד אל נתן חטאתי לה"

ה) עוד מקור לזה, ממה שאמרו בגמ' ביומא (כב, ב): "שאל באחת ועלתה לו נכשל באחת ועלתה לו לרעה לקונסו מיתה לבטל מלכותו, רש"ן דוד בשתים ולא עלתה לו". ופירש רש"י: "כמה סמוך ומובטח ואין צריך לחלות ולדאג מכל רעה מי שהקב"ה בעזרו, שהרי מצינו שדוד נכשל בשתים ולא עלתה לו לרעה. והיינו, דלדוד המלך הקב"ה היה בעזרו והיה יכול להיות בטוח כו'".

ומה באמת היתה מעלתו של דוד המלך יותר משאול, הרי אדרבה שאול באחת ודוד בשנים.

ומבאר המלבי"ם (שמואל ב יב, יג) שדוד המלך אמר מיד חטאתי, כמו שמפורש בפסוק (שם) "ויאמר דוד אל נתן חטאתי לד'". ומיד כתיב "ויאמר נתן אל דוד גם ד' העביר חטאתך לא תמות". אבל שאול נתן אמתלאות על חטאו כמו שכתוב (שמואל א טו, כג) "כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את דבר ד' וימאסך ממלך". דוד המלך היה החטא גדול בעיניו ולא ביקש התנצלות על מעשהו משא"כ שאול אמר (שם פסוק כד) "חטאתי כי יראתי את העם" וביקש התנצלות להקטין את החטא, לכן עלתה לו.

ומוסיף המהרש"א (שם ביומא) לדקדק את לשון הגמ' שם "גברא דמריה סייעיה" ו"ע"פ מה שאמרו חז"ל "הבא ליטהר מסייעין אותו מן השמים" ו"זוה הכונה גברא דמריה סייעיה, שמה שדוד הודה על חטאיו זה החשיבו בכלל בא ליטהר, ולכן סייעוהו לשוב בתשובה שלימה לפניך.

וכן ביאר הגר"ש פינקוס זצ"ל (תפארת תורה עה"ת עמ' טו) בשם מרן רבי ירוחם זצ"ל, לגבי אדם הראשון שהגם שמבואר בחז"ל (עירובין יח) שעשה תשובה וסיגופים גדולים לא הועיל לו כל זה, כי מן הראוי כאשר שאלו הקב"ה "המן העץ כו'" (בראשית ג, יא) אמור יאמר, באמת חטאתי להיות החטא רב בעיניו ואז לא היה נענש. אבל הוא השיב "האשה אשר נתת עמדי" היינו שאמר התנצלות להקטין חטאו ולא עוד אלא שתלה הענין בו ית"ש כאומרו "אשר נתת" ו"ולכן אין נוהג בו מדת מעביר ראשון ראשון ונענש.

ובספר ערבי נחל (בראשית דרוש יט) דקדק מה שאמר הקב"ה (שם פסוק יז) "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ כו'" ולכאורה "כי שמעת לקול אשתך" מיותר הוא ודי היה לומר "כי אכלת כו'". אלא לזה אמר "כי שמעת לקול אשתך" רוצה לומר, על התנצלות שלך שהתנצלת בזה כי שמעת לקול אשתך, אבל בזולת זה לא היה נענש.

וכותב החפץ חיים (בהקדמה בהג"ה) דבר נפלא, על תועלת נוספת שיש בעצם לימוד הענינים, שע"ז ידע האדם בנפשו שחטא לפני ה', וכמו שאמר הכתוב (ירמיה ב, לה)

"הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי", משא"כ אם ישליך ח"ו את הדבר אחר גוו ואינו חושבו לעוון כלל.

לא כחטאינו תעשה לנו

ו) ועל פי האמור יבואר נוסח התפילה בימי בה"ב בתפילת 'והוא רחום' אומרים: 'לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו'. 'אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו'. גם אומרים בסליחות: 'אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו'. ויש להבין, איך מבקשים אנו מהקב"ה שלא יעניש אותנו על העבירות שעשינו, הרי כבר לימדונו חז"ל (ב"ק נ, א) ש"כל האומר הקב"ה ותרן הוא יותרו חייו".

ובאמת מקור תפילה זו היא ממה שאמר דוד המלך (תהלים קג, י) "לא כחטאינו עשה לנו ולא כעונותינו גמל עלינו", הרי שדוד המלך מעיד לנו, שד' יתברך לא עשה ולא גמל לנו כמו שאמור היה להיות לפי חטאינו ועונותינו. והרי זה מקביל לפיוס שפייס משה רבינו את כלל ישראל בפשרת נצבים שאמר להם: "הרבה הכעסתם למקום ואמרתם דברים שאתם חייבין עליהם כלייה ולא עשה אתכם כלייה" (ראה במאמר "באשר הוא שם שהרחבנו בזה).

ולכן גם אנו מתפללים לד' יתברך, כמו שבעבר לא עשית וגמלת לפי מעשינו הרע, כך גם בעתיד אל תעשה ותגמול לנו לפי מעשינו הרעים.

וזוהו גם נוסח התפילות: "לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו" – כי דוקא זה שהאדם עומד ומודה שעשה עבירות, זה סיבה למנוע ממנו את העונש.

מעשה דרבי אלעזר בן דורדיא

ז) ובספר לב אליהו (פר' נצבים) מביא בשם הג"ר איצלי' בלאזר זצ"ל לבאר דבר נפלא במעשה הנודע המובא בגמ' (ע"ז יז, א) על רבי אלעזר בן דורדיא:

שם מסופר: "שלא הניח זונה אחת בעולם שלא בא עליה. פעם אחת שמע שיש זונה אחת בכרכי הים והיתה נוטלת כיס דינרין בשכרה, נטל כיס דינרין והלך ועבר עליה שבעה נהרות, בשעת הרגל דבר הפיחה, אמרה כשם שהפיחה זו אינה חוזרת למקומה כך אלעזר בן דורדיא אין מקבלין אותו בתשובה. הלך וישב בין שני הרים וגבעות אמר הרים וגבעות בקשו עלי רחמים כו' אמר שמים וארץ בקשו עלי רחמים כו' אמר חמה ולבנה בקשו עלי רחמים כו', אמר כוכבים ומזלות בקשו עלי כו', אמר אין הדבר תלוי

^ט מקור תפילה זו, הוא מה שנאמר (במדבר יב, יא) "ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו". אך שם זה בקשת סליחה ממשה [וע"ש באור החיים שדן מצד חכם שמחל כל כבודו שכבודו מחול], אך כאן הבקשה היא מאת הקב"ה.

^י ראה בנפש החיים (א, יב) מה שביאר בזה, שהגם שכל אדם איש חסד מתנהג במידת הותרנות, אין הכונה כאן על דרך העונש והנקימה רק שהחטא עצמו הוא עונשו, דרך משל כמו האוכל מאכל שבטבעו מקלקל ומזיק לגוף, ומוכרח האדם לקבל דינו מחמת כוחות הטומאה שהגביר במעשיו וע"י כן יתקן הפגם, או ע"י עסק התשובה, והארכנו בזה במאירי החטא קלקולו ותיקונו.

אלא בי הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו יצתה בת קול ואמרה ר"א בן דורדיא מזומן לחיי העולם הבא".

וראוי להבין, מה היתה המטרה של אותה אשה שאמרה לו שלא יקבלו אותה בתשובה – הרי ודאי היא רצתה שהוא יעשה עמה את העבירה.

ומבאר, שיש שני סוגים של בעלי עבירה, יש אדם שעושה עבירה אבל לבו נוקפו ולא נוח לו במצבו, ויש בעל עבירה שלא אכפת לו כלל ממצבו ולא דאוג ואין לבו נוקפו כלל. והיא ראתה בו שאמנם עושה עבירה אבל לבו נופקו ואין עושה את העבירה בנקל, ורצתה שיעשה את העבירה בלי שום נקיפות לב. ולכן רצתה לייאש אותו שבלא"ה אין לו סיכוי לשוב בתשובה – ולכן שלפחות עתה יהנה לגמרי מהעבירה.

ואכן מסופר בגמ' (חגיגה טו, א) על אחר שזה מה שגרם לו לצאת לתרבות רעה, מאחר ש"יצתה בת קול ואמרה שובו בנים שובבים חוץ מאחר", ואז אמר: "הואיל ואיטריד ההוא גברא מההוא עלמא, ליפוק ליתהני בהאי עלמא, ונפק אחר לתרבות רעה". אך אצל ר"א בן דורדיא אדרבה זה מה שגרם לו לשוב בתשובה!

ולכן בעל עבירה שלבו נוקפו, ולא טוב לו ממצבו, זה גופא נחשב תחילת "הרהור תשובה". ולכן האדם שאומר "חטאתי" ומצהיר ומודה שאינו מתנהג כדבעי, זה עצמו סיבה שהקב"ה לא יעניש אותו וימתין לו לשוב בתשובה שלימה.

ח) נסיים מאמר זה בהעתקת דברים נפלאים שכתב הגר"ש פינקוס זצ"ל (שם), ואלו דבריו:

"זוה לימוד גדול למעשה, שמצות תשובה היא מצות עשה גמורה וחיוב מן התורה שכל אחד חייב בה, והעולם מתרשלים בה. והיינו שכל אדם אחרי שעובר איזה חטא במחשבה בדיבור או במעשה חייב לחזור בתשובה. וזו הנהגה נפלאה לומר מיד בפה מלא: "רבש"ע, חטאתי, ואני מתחרט על מה שעשיתי...". ויעשה זאת דוקא תוך כדי דיבור לחטא או למחשבה הרעה שנפלה במוחו, או מה שיותר מוקדם. וגם תועלת עצום שעל ידי כך לא ישאר מלוכלך בחטא המכוער שמיד יגרום לו לעוד חטאים ויביא עליו עונשים ויבטל כל עבודתו ותורתו ותפילתו לא יהיו מקובלים, אבל אם פטר עצמו מן החטא מיד אז הוא נקי מכל זה, ולמה לחכות עד יום כיפור או לזמן התפילה.

והכח הזה לשוב מיד על כל חטא, אינו ענין למדרגה גבוהה, אלא הרגל שצריך להתרגל בו, להתודות מיד בפה מלא ולהתחרט על כל חטא קטן או גדול, וכל התחלות קשות כמו בכל הרגל, ואשרי הקונה מידה זו!"

*

לראש השנה:

"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים, הכל עולה לקנה אחד!

פי ה' שפִּטְנוּ ה' מְחַקְקֵנוּ ה' מְלַפְּנוּ הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ (ישעיה לג, כב)

א] הטעם למצות תקיעת שופר בראש השנה, מבאר הריטב"א (ר"ה טז, א ד"ה ובמה) ז"ל "ובמה בשופר" עיקר הפירוש דאכולהו קאי במה ראוי להמליכי ולהזכיר זכרונוכם לפני בשופר, שכן כתיב (עי' מלכים א א, לט) "ויתקעו העם בשופרות וימליכו את שאול עליהם למלך", ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא.

וביתר ביאור כותב רבינו בחיי (כד הקמח ר"ה) ז"ל ועוד במצוה זו רמז למלכותו יתברך שביום זה ברא העולם והיה מלך כי אין מלך בלא עם, ודרך מלכי הארץ לתקוע בשופר בתחילת מלכותם כענין שנאמר (שם) "ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה" ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. ועל כן ציונו יתברך שנתקע בשופר ביום זה בתחילת מלכותו ללמד "כי מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו" (תהלים מז, ט) כו' עכ"ד.

ולכן מובא בתוספות מעשה רב (אות נח) שהגר"א שמח למאוד בעת תקיעת שופר. כי כן אמר שצריך להיות ברוב שמחה וחדוה כדוגמת המדינה שממליכים מלך ומעטירים אותו. כן אנחנו בתקיעת שופר ממליכים להקב"ה בכל עולמות שאנחנו עמו. (המושג של "המלכת הקב"ה בכל עולמות" יתבאר בהמשך).

עורו ישנים משנתכם

ב) אולם הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד) כותב ז"ל אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל, הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם, ויעזוב כל אחד מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה כו' ע"כ.^א

^א ראה בר"ן (ר"ה ג, א בדה"ר) שמבאר עפ"ד הפסיקתא שהאדם נידון דוקא בא' בתשרי כי בכ"ה אלול נברא העולם ומה שאמר ר' אליעזר "בתשרי נברא העולם" הכונה על גמר ברייתו שבא' בתשרי נברא אדם הראשון שבו נגמר העולם.

^ב ויש לציין גם מש"כ הרבינו בחיי (בראשית לח, ל) "ידוע כי שם אלהים הנזכר בבראשית הוא מלך העולם והוא התשובה, וזה אנו אומרים בראש השנה שבו נברא העולם "המלך הקדוש" ו"המלך המשפט", לפי שהיום ההוא הוא תחלת מעשיו שאין מלך בלא עם".

^ג בתהלים (פא, ה) נאמר "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגיגנו כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב". ופרש"י שחוק הוא לישראל מאת הקב"ה לתקוע באותו היום. והוסיף המלבי"ם שאין לנו לדרוש טעם על מצוה זאת של

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים,
הכל עולה לקנה אחד!

וראה בכד הקמח (ר"ה) לרבינו בחיי שכותב ז"ל הקול המביא לידי עצבון ולידי חרדה הוא קול השופר, ולמדנו זה מן הכתוב (עמוס ג, ו) "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו". וידוע כי במתן תורה נאמר (שמות כ, טו) "וירא העם וינעו" וכתוב (שם יט, טז) "ויחרד כל ההר מאד". והיה שם קול שופר שנאמר (שם) "וקול שופר חזק מאד" "וכל העם רואים את הקולות". והיה שם להכניס בליבם פחד ויראה ושייראו מאת השי"ת כענין שכתוב (שם) "ובעבור תהיה יראתו על פניכם". וזהו טעם המצוה שציונו הקב"ה בתקיעת שופר, שנהיה תוקעין בתרועה שהיא יללה כדי לילל על עונותינו, ושנתעורר מתוך אותו הקול ושנלבש חרדה מאימת הדין, כי התרועה רמז למדת הדין שנאמר (תהלים מז, ו) "עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר" עכ"ד.

[וראה גם בטור (או"ח סימן תקפא) שמביא בשם פרקי דר"א טעם למנהג שתוקעים בשופר כל חודש אלול. ז"ל לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר "אם יתקע שופר בעיר וגו'"].

ולכאורה שני טעמים חלוקים הם. א) הבנת הריטב"א ודעימי' שמצות תקיעת שופר היא המלכת ה' כעין מלכותא דארעא. ב) שיטת הרמב"ם ודעימי' לעורר לתשובה יי.

"על תקיעת שופר"

ג) אולם מה נעשה שבריתב"א עצמו בחידושיו לר"ה (לד, א) כותב גם את הטעם הזה לעורר לתשובה.

שם מביא הריטב"א ב' שאלות על נוסח הברכה "לשמוע קול שופר". ז"ל למה אין הנוסח "על תקיעת שופר" כמו מקרא מגילה שמברכין על הקריאה ולא על השמיעה. ועוד למה היא בלמ"ד ואינה ב"על" כיון שתקיעת שופר אפשר על ידי אחרים כעין מקרא מגילה שהיא בעל מטעם זה.

וכותב הריטב"א וז"ל והתשובה בשאלות אלו אחת, דהכא שמיעת השופר היא עיקר המצוה וכונת התורה כדי שיעור אדם לחזור בתשובה, וגם שיכוון לרצות למדת הדין ביום הזה, ואילו תקע ולא שמע לא יצא, ולפיכך תקנו הנוסח בשמיעה עכ"ד.

תקיעת שופר כי לישראל הוא חוק, שהוא דבר שאין לו טעם רק חוקה מאת ה' (וע"ע במצ"ד שם). וראה בספר שיעורי הגרמ"ד סולובייצ'יק שליט"א עה"ת (עניני ר"ה) שכתב בשם אביו הגרי"ז זצ"ל לבאר עפ"ד הרמב"ם שהגם ש"חוק לישראל הוא" מ"מ יש כאן רמז למשפט ל"אלוקי יעקב". ויסוד הדברים מבוארים כבר באלשיך שכתב בזה, ז"ל עם היות שהתרועה בשופר הוא להכניע ולהחריד כמה דאת אמר (עמוס ג, ו) "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", והלא תאמרו אם אחר שאנו צדיקים מה צורך לשופר?! כי עם כל זה אין השופר חנם בזמן ההוא כי הנה בהיותכם צדיקים ונקראים "ישראל" לישראל הוא השופר לחוק כמו כל חוק ולא להכניע כי סוד נסתר יש בו. ואם הוא משפט הוראת דין הוא בזמן שהוא יתברך אלקי יעקב שאנו בלתי כשרים עכ"ד.
י' במאמר "תשובה בראש השנה" נתבאר מהו גדר עסק התשובה המוטל עלינו בר"ה.

אספקלריא לפרשת נצבים תשפ"א וראש השנה תשפ"ב

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים,
הכל עולה לקנה אחד!

ומבואר להדיא שגם הריטב"א מודה שכונת התורה הוא לעורר לתשובה – ושלכן נוסח הברכה הוא "לשמוע קול שופר" ולא "על תקיעת שופר" וכד'.

וכן מפורש בגמ' בר"ה (לג, ב) ש"יום תרועה יהיה לכם" מתרגמינן "יום יבבא יהא לכוון" (וע"ע בכתב והקבלה ויקרא כג, כד).

וא"כ עלינו לבאר איך הדברים הולמים את דברי הריטב"א עצמו ודעימי' שכותבים שיסוד מצות השופר הוא המלכת המלך כעין מלכותא דארעא.

ובפשטות צ"ל שבאמת יש שני טעמים לתקיעת שופר (וכמש"כ בסמוך בשם הג"ר אברהם בן הגר"א).

וזה באמת הביאור בדברי הריטב"א שהבאנו בתחילת הדברים שכותב ש"ובמה בשופר" קאי גם על מלכויות וגם על זכרונות. כלפי ה"מלכויות" ענין השופר הוא "המלכה" כעין מלכותא דארעא, וכלפי ה"זכרונות" ענין השופר הוא במטרה לעורר את האדם לתשובה ועי"ז עולה זכרונו לטובה.^{טז}

אך באמת המצב הזה שדורשים מהאדם – מחד גיסא להיות בחרדה ("אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו"), ומאידך גיסא להיות ברוב שמחה וחדוה (דוגמת המדינה שממליכים מלך ומעטירים אותו), לפום ריהטא זה תרתי דסתרי. ולכן נבוא לבאר שיש שייכות בין שני הענינים הנ"ל.

ונקדים שבדברי הריטב"א מבואר ענין נוסף – "וגם שיכוון" לרצות למדת הדין ביום הזה". וכונת הריטב"א לדברי חז"ל במדרש (ויק"ר כט, ג) עה"פ (תהלים מז, ו) "עלה אלוקים בתרועה ה' בקול שופר", שאמרו בשעה שישראל נוטלין שופריהן ותוקעין לפני הקב"ה עומד מכסא הדין ויושב בכסא רחמים דכתיב "ה' בקול שופר" ומתמלא עליהם רחמים ומרחם עליהם והופך עליהם מדת הדין לרחמים.

^{טז} ראה מש"כ הג"ר צדוק הכהן (רסיסי לילה אות לה) וז"ל ענין תקיעת שופר שכתב רמב"ם כלומר "עורו ישנים מתרדמתכם" וחז"ל אמרו "שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר", הכל אחד. כי ה' צילך, כאשר האדם מתעורר משנתו וזוכר בהשי"ת אז השי"ת זוכר אותו כאותו ענין שהוא זוכר בהשי"ת איך הוא מלא כל הארץ כבודו והכל שלו וצריך לעובדו וכיוצא כל חד לפום אתערותא דליה, כך השי"ת כנגדו, כדרך שאמרו (ברכות ו, א) "אתם עשיתוני חטיבה וכו' אף אני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם". משא"כ כשח"ו שוכח הגם כי אין שכחה לפני כסא כבודו, הזכרון שלו הוא מצד השכחה שזוכר כביכול שבזה הוא שוכח ח"ו מידה כנגד מידה עכ"ד.

^{טז} בשלט"ג (ג, א) מביא בשם הרי"א ז"ל שענין ה"שופרות" הוא ענין נפרד "שתתנו לב ותצפו ליום הדין ולימות המשיח" וע"ע בחי' אנשי שם שם.

^{טז} וכ"ה לשון הרמח"ל בדרך ה' (ח"ד ח, ד) אחרי שהוא כותב שהכוונה בתקיעת שופר זה "להמשיך ההנהגה ברחמים ולא בתוקף הדין", הוא מוסיף וכותב "ולהתכוון שישתמש האדון ב"ה מרוממותו להנהיג בשליטת יחודו ולעבור על פשע".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים,
הכל עולה לקנה אחד!

וא"כ עלינו לבאר היאך נתקבצו ובאו שלש ענינים לפונדק אחד. א) המלכת המלך כעין
מלכותא דארעא. ב) לעורר לתשובה. ג) שיעמוד ה' מכסא דין לכסא רחמים. ומה הצד
השוה בין ג' הענינים הללו.

"מלך אלוקים על גויים אלוקים ישב על כסא קדשו"

ד) נקדים בדברי הג"ר אברהם בן הגר"א בביאורו 'באר אברהם' לתהלים פרק מז
"למנצח לבני קורח מזמור" שנוהגים לאומרו לפני תקיעת שופר.

שם הוא כותב עה"פ "מלך אלוקים על גויים אלוקים ישב על כסא קדשו". ז"ל שענין
התקיעה ביום זה לשני ענינים. א) כי ה' ימלוך על כל גויים כמש"כ (עובדיה א, כא) "ועלו
מושיעים כו' והיתה לה' המלוכה". ולכן תוקעין כמו שתוקעין בעת המלכת מלך כמו
שכתוב בשלמה.

ב) תוקעין לפי ש"אלוקים ישב על כסא קדשו" לשפוט. לכן תוקעים בשופר לקבץ העם
ולאסוף אותם כשיש איזה חקירה לחקור להעיד הנחקרים כו'. ונאספו על כל אלה כדי
להינצל מן החקירה והמשפט עד אשר יצא לאור משפטם, ובוה הם מגינים בארץ שלא
תשלוט מדת הדין בעולם.

ומוסיף שאמר "מאוד נעלה" – רצונו, וגם יש להם מגן מיוחד אשר הוא נעלה מאוד
להישמר מן מדת הדין, והוא קול שופר שתוקעין להמליכו בעולם עכ"ד.

והנה מבואר מדבריו שבאמת יש בשופר גם את ענין ההמלכה וגם את ענין המשפט.
אמנם מבואר בדבריו דבר נפלא, שקול השופר שתוקעין להמליכו בעולם – זה עצמו המגן
לינצל מן מדת הדין.

וכן מבואר בספורנו (ויקרא כג, כד) שכתב ז"ל זכרון תרועת מלך בה יגילו במלכם
כאמרו (תהלים פא, ב) "הרנינו לאלהים עוזנו הריעו". וזה מפני היותו יושב אז על כסא
דין כמו שבא בקבלה כאמרו "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא
משפט לאלהי יעקב", וראוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו שיטה כלפי חסד ויזכה
אותנו בשפטו אותנו כאמרו (ישעיה לג, כב) "כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא
יושיענו" עכ"ד.

ומבואר שהשמחה בהמלכת המלוכה – זה עצמו גורם שהקב"ה יעבור למדת הרחמים.
והענין טעון ביאור.

"כי לה' המלוכה ומושל בגויים"

ה) לצורך הבנת הענין. עלינו לבאר מהו המלכת המלוכה של הקב"ה (וכדברי רבינו
בחי שהובא לעיל שכותב "שביום זה ברא העולם והיה מלך כי אין מלך בלא עם"). ומהו
גם כונת הגר"א שהובאו לעיל שבתקיעת שופר ממליכים להקב"ה "בכל עולמות שאנחנו
עמו".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים,
הכל עולה לקנה אחד!

וביאור הדברים עפ"ד הגר"א (משלי כז, כז) שכותב לבאר את הפסוק (תהלים כב, כט)
"כי לה' המלוכה ומושל בגויים" – מה ההבדל בין "מלוכה" ל"ממשלה". ומדוע כלפי
הגויים הביטוי הוא "ממשלה" ולא "מלוכה".

ומבאר הגר"א ז"ל "מלך" הוא שכולם יטו שכם אחד לעבדו ויתנו לו כתר מלוכה.
ובאמת המלך בעצמו שוה לשאר העם באיכותם אך שכולם ימליכוהו עליהם ויקבלו עול
מלכותו. ו"מושל" הוא שמלכותו בא אליו בבחינת מושל שהוא גבור מכולם וכבש ארץ
או אומה אחת להיות תחת ממשלתו כו'.

וזהו שסידרו התפילה "כי לה' המלוכה ומושל בגויים והיה ה' למלך על כל הארץ",
אשר יפלא לכאורה מה שאומרים אחר כך "והיה ה' למלך על כל הארץ" ולא מתחילה
ח"ו.

אך הענין כמש"כ שאנחנו עמו בני ישראל קבלנו עול מלכותו עלינו, אך לא כן העכו"ם,
אך שהוא מושל עליהם כרצונו ורודה בהם כחפצו, ולהם נקרא "מושל". וזהו "כי לה'
המלוכה" זהו עלינו, ומושל נקרא בגויים אף שלא קבלו עולו הוא מושל בגויים. אך
לעתידי לבוא יטו כולם שכם אחד לעבדו ויתנו לו כתר מלוכה, וזהו "והיה ה' למלך על כל
הארץ" שעל כל הארץ יקרא מלך כאשר יקבלו כל הארץ עול מלכותו עליהם עכ"ד.

ומבואר מדברי הגר"א ש"מלכות" נחשב רק אם מכירים במלוכה (ולכן "אין מלך בלא
עם").

ויש להעיר מנוסח "אדון עולם" שאומרים "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא".
ומבואר שה' נקרא מלך גם לפני בריאת העולם.^{יח}

והביאור הוא עפ"ד מוהר"ח מוואלוז'ין זצ"ל (רוח חיים אבות ו, יא) שכותב לבאר מה
שאומרים "ה' מֶלֶךְ ה' מֶלֶךְ ה' יְמִלֹךְ לעולם ועד". ולכאורה ע"פ הסדר היה ראוי להקדים
את העבר להוה.

וביאר כי הך קרא נקט ע"פ סדר השתלשלות העולמות בהדרגתן מלמעלה למטה, כי
בעולמות העליונים אשר אין להרע מבוא שמה ככתוב "לא יגורך רע" הנה מלכותו בהויה
אחת מראשית הבריאה ועד עתה ולעולם, ולזה כינוי מלכותו שמה בתואר הוה ("ה')

^{יח} וראה בליקוטי מהרי"ל שביאר שמה שאין מלך בלא עם הוא רק מחמת זה כי המלך גם כן אדם כמו כל העולם,
וגם כן אפשר יש בהעם יותר גבור ממנו רק שהוא מלך מחמת הסכמת המדינה. אבל הקב"ה אין צריך לשום
הסכמה כי היה הוה ויהיה ומפני זה היה מלך אפילו קודם בריאות העולם, רק לא היה אדם שיקרא מלך. וזהו "לעת
נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא" גם היה נקרא מלך, אבל הוא מלך בעצם גם קודם עכ"ד. ויש לצרף בזה את
דברי הגר"א שהובא בפנים שכותב לבאר את המושג של "מלוכה" כי באמת המלך בעצמו שוה לשאר העם
באיכותם אך שכולם ימליכוהו עליהם ויקבלו עול מלכותו. וממילא רק בעולם העשיה שיש בחירה אז צריך להמליך
את הקב"ה אבל בעולמות העליונים שם הוא מלך בעצם.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים,
הכל עולה לקנה אחד!

מֶלֶךְ). אמנם בעולם העשייה הלזה הנה בטרם שחטא אדם הראשון וכן בעת שעמדו על
הר סיני שפסקה זוהמתן אז היה גלוי וניכר כבוד מלכותו גם בעולם הלזה.

אולם בהתגבר הרע עד כי כל העמים הקדמונים סרו מאחרי ה' גם אנחנו הגם כי ידענו
כי מלכותו בכל משלה עכ"ז אין מעשינו בעו"ה מסכימים לידיעתינו והוא הכל לסיבת
הרע הנאחו בתוכינו. ולזה אנו מבקשים בתפילת ר"ה "ובכן תן פחדך כו' ויעשו כולם
אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם כמו שידענו ה' אלוקינו שהשלטן לפניך" והרצון
שנעשה כפי ידיעתנו ולא כפי מעשינו.

ולזה כינוי מלכותו בעולם הזה הוא בתואר עבר ("ה' מֶלֶךְ") כי בזמן העבר בטרם חטא
אדה"ר ובשעה שעמדו אבותינו על הר סיני היה נגלה כבוד מלכותו. אולם במקור הרע
הטבעי עוד לא נתקן מעולם, כי לו היה ניתקן שוב לא היה מקום להרע להתגבר עוד על
פני תבל. ורק לעתיד אי"ה לעת קץ אזי נקוה שיבוער הרע הטבעי מכל וכל והרשעה כולה
כעשן תכלה ואז יתפשט כבוד מלכותו גם שמה. ולזה אומרים "ה' ימלוך לעולם ועד" כי
לעתיד יתפשט כבוד מלכותו גם שמה עכ"ד.

ומבואר שבעולמות שאין לברואים שייכות אליהם – שם יש מלכות לקב"ה גם בלא עם.
ורק בעולם העשייה שהיא תלויה כביכול במעשי בני אדם והמלכות נפגמת ע"י החטאים
(וכמש"כ הרמח"ל במאמר החכמה שלפי הנראה העולם נעזב למקרה או לבחירת בני
האדם לגמרייט), לכן בעולם זה צריך שיכירו במלכותו.

ולכן שגם בטרם כל יציר נברא היה הקב"ה "אדון עולם אשר מלך" אבל "לעת נעשה
בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא". וכמו שמבואר בגמ' (ר"ה לא, א) שבשישי היו אומרים
"ה' מלך גאות לבש" על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן. ופירש הרמב"ם (פה"מ תמיד ז,
ז) "בששי שבו נשלמו מעשה בראשית ונברא גם האדם המבין רוממות ה' לפיכך אומרים
ה' מלך".

"אשרי העם יודעי תרועה"

ו) וע"פ המבואר מובן שלא יתכן המלכת ה' בלא הכרה במלכותו. ולכן ההמלכה
מותנית בהתעוררות לתשובה לקבל עלינו עול מלכותו. ולכן אין קול השופר פועל
למעלה רק בתנאי שעולה הקול בהתעוררות הלב בתשובה, ואם לא הוא כנגן המנגן.

נמצא שההתעוררות לתשובה והמלכת ה' על ידי השופר – זה לא ב' ענינים שנתקבצו
לפונדק אחד, אלא אדרבה רק על ידי התעוררות לתשובה יש משמעות להמלכת ה' כאן

^ט והוסיף שזהו מה שאומרים "כמו שידענו ה' אלוקינו שהשלטן לפניך עוז בידך וגבורה בימינך" – שהיודעים סתרי
ההנהגה באמת יודעים שאע"פ שלפי הנראה העולם נעזב למקרה או לבחירת בני האדם לגמרי הנה השליטה לפניו
לעשות מה שיחפוץ ובזאת השליטה יתקן עולמו על כל פנים.
^כ לשון הפלא יועץ בשם הרש"ש.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים
"ובמה בשופר" מבאר שענין ה'חרדה', המלכה בשמחה, ועומד מכסא דין לכסא רחמים,
הכל עולה לקנה אחד!

בעולם – בזה שאנו מכירים שה' הוא מֶלֶךְ (הוה) ולא רק שה' מֶלֶךְ וְה' יְמִלֹךְ לעולם ועד.
וכנראה זה גם כונת הגר"א להמליך את הקב"ה בכל העולמות אשר אנחנו עמו.

וממילא רק מי שנחרד מקול השופר ומתעורר לתשובה להיות חי מרגיש בחסרונו (כמו
שיבואר במאמר "תשובה בר"ה"), הוא זה שיכול להיות שמח בהמלכת ה'. ונמצא לא רק
שאי"ז סתירה בין הענינים, אלא שזה מביא לזה.

ועפ"ז נבוא לבאר מדוע ההמלכה גורם שיעבור ה' לכסא רחמים.

ונקדים בדברי ספר העיקרים (א, ד) עה"פ (ישעיה לג, כב) "כי ה' שופטינו ה' מחוקקנו ה'
מלכנו הוא יושיענו". ז"ל ואמר "ה' מלכנו" לרמוז על העקר השלישי שהוא מציאות השם,
שהוא מלך על כל העולם ונקרא ביחוד מלך ישראל וגואלו. ולומר כי אף אם מצד היותו
מחוקק לא ירצה להעביר על החוק, מכל מקום מצד היותו מלכנו ראוי שיושיענו, כי
המלך יש לאל ידו לעבור על החוק ולעשות מה שירצה כדי להושיע את עמו עכ"ד.

ומבואר מדבריו ש"מחוקק" יש לו כללים וחוקים שעל פיהם הוא מתנהל ואינו יכול
לעבור על החוק. אבל ה"מלך" אדון הוא ועושה מה שהוא רוצה. ובמקו"א הבאנו בשם
הרמח"ל שההנהגה הרגילה של הקב"ה הוא "הנהגת המשפט" בה מנהיג הקב"ה את
עולמו לפי כללי המשפט. אבל ישנה הנהגה נוספת אותה מגדיר הרמח"ל "הנהגת היחוד"
ובה הקב"ה פועל כמו שהוא רוצה.

והענין הוא שהנהגת העולם הזה הוא "הנהגת המשפט" כי לפי הנראה העולם נעזב
למקרה או לבחירת בני האדם לגמרי. אבל מי שמכיר שבאמת הקב"ה הוא מֶלֶךְ (הוה)
ולא רק מֶלֶךְ ויְמִלֹךְ אז ההנהגה עמו היא לפי הנהגת היחוד.

וזוהו "אשר העם יודעי תרועה" שיודעים שעל ידי השופר מתעורר הנהגה זו. וכמש"כ
הרמח"ל (דרך ה' ח"ד ח, ד) שהכוונה בתקיעת שופר היא להמשיך ההנהגה ברחמים ולא
בתוקף הדין. והוא מוסיף "ולהתכוון שישתמש האדון ב"ה מרוממותו להנהיג בשליטת
יחודו ולעבור על פשע. וכל זה על ידי מצוה זאת כשתתחבר עמה תשובתם של ישראל
כראוי".

לתגובות: 5322906@gmail.com

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

בענין תקנת אמירת מאה ברכות בכל יום

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם פְּלִגְמֵי הַיָּדָיִם לְפָנַי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגו' (כט ט)

ובפני רש"י (שם יב) באמצע ד"ה והוא יהיה לך לאלקים, ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות, לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתיים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלייה והרי אתם קיימים לפניו, עכ"ל. כ"ה בתנחומא (אות ב).

-א-

וְשִׁנַּנְתֶּם לְבַנְיָן וְדַבַּרְתֶּם בָּם וְכו' וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ ע"כ. (ואתחנן ו ז)

ובבעל הטורים (שם) ובקומך. תגין על הק', לומר כשיעמוד בבוקר יתפלל ק' ברכות (עי' מנחות מג ב) וינצל מצ"ח קללות (עי' פר' כי תבוא) ועוד שתיים, "גם כל חלי וכל מכה" (שם כח סא), עכ"ל.

וכ"ה בספר הרוקח (הלכות ברכות סי' שכ) סדר ברכות, יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, יתברך שמו מפי קדושו אשר חשק בבני ישראל ושאל ממנו לברכו בק' ברכות כל היום, כדאמר ר' [מאיר] במנחות בפ' התכלת (מג ב) חייב אדם לברך ק' ברכות בכל יום. "מה ה' אלהיך שואל מעמך" (עקב י יב) אל תקרי מה אלא מאה, להגן על צ"ח קללות הכתובים במשנה תורה (בפרשת כי תבוא), וכשתדרוש "גם כל חלי וכל מכה" (שם כח סא) הרי ק'. לכך נבנה בית המקדש גבוה ק' אמה (מדות פ"ד מ"ו) כנגד "מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" (שם). כ"א לכך רמז בשיר המעלות "אשרי כל ירא ה'" (תהלים קכח) כל אותיות א"ב במזמור לבד מן ק', וכתב "הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'" (שם ד) יברך כתיב, כי כן בגימטריא ק' יברך על שם ק' ברכות יברך. וכו"כ, עכ"ל.

^{כא} בבעל הטורים (וילך לא טז) וקם העם. תגין על הקו"ף. לומר שימאסו בק' ברכות ובבנין של שלמה שהיה ההיכל ק' אמה (מדות פ"ד מ"ו), עכ"ל.
^{כב} שם: וכנגד כל ברכה י' זהובים שכו, כדאמרינן בשחיתת חולין בפ' כיסוי הדם (פז א). וסימניך כי סמך "עשרה זהב משקלם" (חיי שרה כד כב) אצל "ברוך ה' אלהי אברהם" (שם כז), הרי לק' ברכות אלף זהובים "האלף לך שלמה" (שיר השירים ח יב), עכ"ל.

-ב-

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֶךְ לְךָ מֵאֶרֶץ" וגו' ע"כ (לך לך יב א).

ובספר פענח רזא (לך לך) בד"ה לך לך פי' רש"י להנאתך וכו' דשם אתה זוכה לבנים, לכן ל"ך ל"ך בגימטריא מא"ה, לרמוז על מאה ברכות שעתידין בניו לברך בכל יום, וכן רמוז בפסוק "הנה כ"י כ"ן יבורך גבר" (תהלים קכח ד), כ"י כ"ן בגימטריא ק', עכ"ל.

"וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֵלְיוֹן קִנְה שָׁמַיִם וְאֶרֶץ" ע"כ (לך לך יד יט)

בבעל הטורים (שם) בד"ה ברוך אברם לאל עליון. שבעה פסוקים בתורה שכתוב בהם ברכה להקב"ה. "ברוך ה' אלהי שם" (נח ט כו). "וברוך אל עליון" (לך לך יד כ). "ויאמר ברוך ה' אלהי אדני אברהם" (חיי שרה כד כז). "ואקוד ואשתחוה לה' ואברך את ה'" (חיי שרה כד מח). "ויאמר יתרו ברוך ה'" (יתרו יח י). "ואכלת ושבעת וברכת את ה'" (עקב ח י). "ולגד אמר ברוך" (וזאת הברכה לג כ). ובהם ק' תיבות כנגד ק' ברכות שבכל יום (עי' מנחות מג ב) וכו', כג עכ"ל.

-ג-

בפירושי סידור התפילה לרוקח (א מאה ברכות) ברוך ה' אלקי ישראל אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם ישראל, אשר קדשו לעולם ובראם לכבודו להללו בכל עת. כי כל הנקרא בשמו לכבודו בראם. וחפץ לצדקנו, ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. ולפי שחטאנו לפניו חרב בית המקדש ואין מזבח וקרבן, וחפץ בשלום עמנו, [ציוונו] לומר לפניו מאה ברכות, כמו שהבטיח לאברהם אבינו שנאמר "במה אדע כי אירשנה" (לך לך טו ח), אמר אברהם אבינו לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם תודעני באי זו זכות בני מתקיימים בעולם, אמר לו "קחה לי עגלה משולשת" (שם ט), ויהו מקריבים לפני קרבן, אמר אברהם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן חרבנו מה תהא עליהם, אמר לו, יהו אומרים לפני ק' ברכות בכל יום, ומעלה אני עליהם כאילו הקריבו לפני כל הקרבנות. לכך תיקנו ק' ברכות, כנגד ק' פסוקים שיש במקרא שבהם כל הקרבנות, וכו' כד

עכ"ל. כה

^{כב} שם: וז' פסוקים כנגד ז' ברכות שבשבת ויום טוב. ובה' מהם השם אצל ברוך כנגד חמשה חומשי תורה שצריך לברך עליהם תחילה (ברכות יא ב), ואם תצרף עמהם "וברוך אל עליון" יהיו ו', כנגד ו' סדרים, עכ"ל.

^{כג} שם: ואנחנו נפרש כל אחד ואחד. להודיע לבני אדם ביאור כל אחד, וכמה תיבות בכל אחד, בלי לגרוע ובלו להוסיף, כפי אשר קבלנו מרבותינו [ועתה ישראל מה השם [אלקיר] ש(ו)אל מעמך" וגומר (עקב י יב), ואמרו רבותינו ברוך שבחר בדבריהם (מנחות מג ב) אל תיקרי מה אלא מאה ברכות. ומי איכא מידי דלא רמזה משה באורייתא, ורמוז כי באותו פסוק יש ק' אותיות, כנגד ק' ברכות אם שואל מלא, ואם אינו מלא אלא תצטרף כל הפסוק במקום אות אחת, עכ"ל.

^{כד} בספר שפתי כהן (סוף פר' ויקרא, גימטריאות) ד"ה מכם גימטריא מאה, רמוז למאה ברכות בכל יום, שכל האומר מאה ברכות בכל יום כאילו הקריב קרבן, עכ"ל.

-ד-

וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׁאֵל מֵעַמְךָ כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְּרָכֶיךָ וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, ע"כ (עקב י יב).

מנחות (מג ב) תניא, היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי, ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה מה ה' אלהיך וגו' - קרי ביה מאה, עכ"ל.

ובתוספות (שם) בד"ה שואל מעמך - פי' ר"ת דהוי מלא ויש מאה אותיות בפסוק וי"מ דמה עולה בא"ת ב"ש מאה ובקונטרס פירש אל תקרי מה אלא מאה כלומר שחייב ק' ברכות וי"מ כדי להשלים מאה באותיותיה וכי קרית מאה הרי כולן, עכ"ל.

הדר זקנים (עה"ת עקב י יב) ומזה הפסוק רמזו חכמים לומר מאה ברכות בכל יום מדכתיב מה אל תקרי מה אלא מאה וכשתוסיף א' תקרא מאה. ותמצא מאה אותיות בפסוק והשתא איכא תרתי טעמים שאתה קורא מאה. ולפיכך אנחנו כורעים במודיים, לפי שמודיים בגימטריא ק' כנגד מאה ברכות שאדם חייב לומר בכל יום, עכ"ל. ועי' עוד מש"כ בארוכה בזה **ברעת זקנים מבעלי התוס'** (שם).

-ה-

ברכות (לג ב) ואמר רבי חנינא: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה" (עקב י יב). אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר "יראת ה' היא אוצרו" (ישעיה לג ו), אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא, ע"כ.

בפי' כלי יקר (עקב י יב) "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה". חז"ל אמרו (ברכות לג ב) וכי היראה מילתא זוטרתא היא, אין לגבי משה זוטרתא היא. **ומקשים כאן** וכי בעבור זה אמר לכל ישראל מה ה' שואל מעמך. **ויש מתרצים** לגבי משה היינו כשהיו ישראל אצל משה שהיה מדריכם במדת היראה אז זוטרתא היא וכו', כ"ו עכ"ל.

¹² **שם: ואני אומר** שזהו כוונת הפסוק שאמר "ועתה ישראל", מה הוא ועתה, אלא לפי שנאמר אחר כך "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ולא ראו את מוסר ה' אלהיכם" וגו' (שם יא ב), וכל הסיפור "עד עיניכם הרואות את כל מעשי ה'" וגו' (שם ז), כך ביאורו אילו בקשתי היראה מן בניכם אשר יקומו מאחריכם אשר לא ראו כל הנוראות אשר עשה ה' למען תהיה יראתו על פניהם, אז ודאי הייתי שואל דבר גדול כי ודאי קשה להכניס את האדם בעול היראה כי רב הוא. אמנם ועתה רצה לומר הדור הזה אתם ראו (ירמיה ב לא) כי בעיניכם ראיתם כל הנוראות אשר עשה האלהים כדי שייראו מלפניו וכבר אתם מורגלים במדת היראה, לפיכך ועתה באשר הוא שם שאלה קטנה ה' שואל מעמך. וזה שאמר לגבי משה זה דור המדבר שהיו בזמן משה להם ודאי מילתא זוטרתא היא היראה, ומן היראה יבוא למדריגת האהבה זה שאמר הכתוב ולאהבה אותו. ומסיים לטוב לך היינו קיבול שכר

בספר צרור המור (עקב י יב) ורו"ל אמרו לתרץ קושיא מה ה' אלהיך. אל תקרי מה אלא מאה. וזה רמז על ק' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. כי זה דבר שהוא ביד האדם לברך ק' ברכות בתפלתו ובברכת מזונו. כי אינו דבר גדול להתפלל לשם ולברך על מזונו, ובזו משלים ק' ברכות, וכו'.¹⁰ והמשלים ק' ברכות בכל יום, חשוב עליו כאלו מקיים ליראה את ה' וללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' ולשמור מצותיו. והוא עובד מאהבה ומיראה ועובד את השם והולך בדרכיו ושומר מצותיו. בענין שבזה מקיים כל התורה כולה. ולפי שזה אינו טורח גדול לאדם בהשלמת ק' ברכות. אמר מה ה' אלהיך שואל מעמך, עכ"ל. ומתיישב בזה שפיר מה שנתקשו בזה [הובא בכלי יקר].

ובספר **בן יהוידע** (מנחות מג ב) שם היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך" (עקב י יב). כתבו התוספות פירש בקונטרס אל תקרי מה אלא מאה ע"ש. והדבר פשוט הוא, כי תיבת מה יש לה מספר כולל שהוא אחד כמשפט כל מספר שיש לו אחד יתר עליו, ואם תוסיף על מה יהיה אותיות מאה. אמנם נ"ל בס"ד הענין הוא על דרך כל אל תקרי דאמרינן בעלמא, והוא כי על פשט הפסוק הקשו בגמרא (ברכות לג ב) וכי יראה מלתא זוטרתא היא דקאמר עלה מה, ומתרץ אין לגבי משה רבנו ע"ה מלתא זוטרתא היא. אך מלבד זה י"ל כי הנזהר במאה ברכות בכל יום הרי זה בודאי יהיה בעל יראה בנקל, כי יתקדש ע"י המאה ברכות ומלבשתו יראה, על דרך שאמר ר' מאיר גבי תורה לשמה ומלבשתו ענוה ויראה (אבות פ"ו מ"א), ואם כן לאיש זה היראה היא מלתא זוטרתא, ולזה אמר אל תקרי מה למדרש דיראה מילתא זוטרתא היא, אלא תקרי תחלה מאה דהיינו למדרש במאה ברכות שיהיה נזהר בהם בכל יום, ואז תקרי מה ביראה לומר שהיא מילתא זוטרתא, עכ"ל.

באמרי אמת (ליקוטים, עמוד קטז) בחור אחד שאלו, איך מגיעים ליראת שמים, והשיבו שחז"ל (מנחות מג ב) דרשו מהפסוק, "ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כ"א ליראה" וגו' (עקב י יב), שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, מכאן שאם נזהרין במאה ברכות מגיעים ליראת שמים, עכ"ל.

-1-

במהרש"א ח"א (מנחות מג ב) שם חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר כו' פרש"י קרי ביה מאה עכ"ל, לפי מה שהבינו התוספות מפירושו דר"ל אל תקרי מה כו', אינו מפורש טעמו אמאי נימא אל תקרי מה כו'. ולולי דבריהם היה נראה לקיים פרש"י

כפירוש רש"י, והזכירו בסוף לומר שסוף השכר לבוא מעצמו ולא שתהיה תחילת כוונת עשייתך לשם קיבול פרס, וכו' עכ"ל.

¹⁰ **שם**: ובשבת שאינו משלים י"ח ברכות. אמרו שם רבי חייא בריה דרב הוה אמר בשבתא וביומא טבא טרח וממלא באספרמקי ומגדי. פירוש שחייב אדם בשבת לאכול מיני מגדים ופירות ולברך עליהם תחלה וסוף עד שישלים ק' ברכות ומה שאמרו אל תקרי מה אלא מאה הוא כדמות אסמכתא. לפי שיש בזה הפסוק צ"ט אותיות ועם האל"ף שמוסיפין הם מאה אותיות כנגד ק' ברכות. וכל אות ואות כנגד ברכה אחת, עכ"ל.

כפירוש ר"ת, דר"ל קרי ביה בפסוק אותיות מאה. ועי"ל אל תקרי מה כו' דלפי פשוטו דקאי מלת מה אכי אם ליראה כו' קשה וכי יראה מלתא זוטרתא היא כו' כדמקשינן בפרק אין עומדין ובפ"ג דמגילה, וע"כ דרשו מיניה אל תקרי מה אלא מאה וה"פ דקרא מה ה' אלהיך שואל וגו' מאה ברכות ששואל הקדוש ברוך הוא מעמך, אין כוונתו כ"א ליראה וגו' שהיא ודאי מלתא רברבי וכו', כ"ה עכ"ל.

ונראה דבא ליישב קושיית הגמרא וכי יראה מילתא זוטרתא היא, והוא דמכיון דלא קרינן מה אלא מאה א"כ לא נתפרש כאן דהיראה מילתא זוטרתא היא.

-ז-

"וַיְהִי מֵאֵת כִּכָּר הַכֶּסֶף לְצֶקֶת אֶת אֲדֹנָי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אֲדֹנָי הַפְּרֻכָּת מֵאֵת אֲדֹנָי לְמֵאֵת הַכֶּסֶף כִּכָּר לְאֲדָן" ע"כ (פקודי לח כז)

בעל הטורים (שם) מאת האדנים. כנגד "מיוסדים על אדני פז" (שה"ש ה טו), וכנגדם תקנו מאה ברכות בכל יום (עיינן מנחות מג ב), עכ"ל.

בספר מגלה עמוקות (ואתחנן אופן עה) כתב, כי כבר התחיל משה לתקן לישראל מאה ברכות, כשנתן מאה אדנים למשכן שהם כנגד מאה ברכות וכו', עכ"ל.

בחידושי הרי"ם (פ' פקודי שם) איתא בד"ה מאת אדנים למאת הככר ככר לאדן. מאת אדנים הוצרכו למשכן, ומאה ברכות צריך האדם לברך בכל יום, וכמו שהאדנים היו היסודות של המשכן, כן הם הברכות היסודות של קדושת ישראל, של קדושת כל יהודי ויהודי, אדן מלשון אדנות, ועל ידי הברכה מעידים שהקב"ה הוא האדון של הבריאה כולה, מאת הברכות הם ממלאים את מאת האדנים למשכן של כל יהודי, כ"ט עכ"ל.^ל

^{כח} שם: וע"פ דעת חכמי האמת בסוד נפש רוח נשמה דמיון כהן לוי ישראל דלכך היו ק' ברכות שמעשר מן המעשר מהם יבא לחלק הנשמה ברכה אחת שהיא חלק אלוה ממעל, ורמו על זה חסר הא' ממאה שהיא הברכה האחת ממאה הברכות היא בסוד הנשמה ממעל ליראה ה' וגו', ובזולת הא' הוא מה שהוא מורה על דבר קטן, אבל אם אות הא' שהוא חלק הנשמה נעשה מאה בסוד אי"ק וק"ל, עכ"ל. וכ"ה עדר"ז בח"א מהרש"א עירובין (נד ב) ד"ה תנא ליה.

^{כט} ובספר אמרי אמת לכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל כותב: אי' בשם החי' הרי"ם ז"ל שמאת אדנים שהיו במקדש הם רמו למאה ברכות שבכל יום, וי"ל דששים אדני הנחושת שהיו בחצר הם כנד ששים הברכות הפותחות באשר קדשנו במצוותיו, ובפתח המשכן היו עוד חמשה אדנים נגד ה' אקב"ו שמברכים בכל יום עכד"ק. (כ"ה בדף על הדף מנחות מג ב).

^ל בח"א מהרש"א (שבת לא א) אמונת זו סדר זרעים כו'. עיין פירש"י ותוס', ועי"ל דעל מסכת ברכות שהיא הראשונה בסדר זרעים קאמר אמונת ע"ש מאה ברכות שנזכרים בה וגדול העונה אמן עליהם, עכ"ל. הון עשיר (ברכות פ"ט) ברכות מתחיל במם, ומסיים בהא, הרי מה. על שם הכתוב "מה ה' אלקיך שואל מעמך" (עקב י יב) שאמרו רז"ל (זוהר רע"מ קורח קעט. ועי' מנחות מג: וברש"י ותוס' שם) אל תקרי מה אלא מאה, אלו מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום. ומספר זה של מאה תמצאנו בתיבת מה, כשתמלאנו כזה, מ"ם ה"י, שעם ארבע אותיות והכולל הם מאה, עכ"ל.

גם י"ל עדר"ר הרמז שהמילוי של מה עם מלויו הוא בגימטריא מאה, והיינו: המלוי של אות מ' הוא מ', המילוי של אות ה' הוא י', ומילוי של המילואים של אות מ' הוא מ' ושל אות י' הוא וד, וא"כ המילוי ומלויו עולים מאה.

-ח-

"וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אֱלֹהִים" וגו' ע"כ: (וזאת הברכה לג א)

בעל הטורים (שם) משה איש האלהים. ר"ת מאה וס"ת השם וס"ת משה. וזהו "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים" (לעיל א יא) שאמר תנו לו מאה ברכות בכל יום (מנחות מג ב), ובכל ברכה וברכה יו"ד זהובים (חולין פז א) הרי אלף. לכך אמר יוסף השם עליכם ככם אלף פעמים משלי. ויברך אתכם משלו (דב"ר א יג). הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו לומר שבירך י"ב שבטים, עכ"ל.

מבואר דתקנת מאה ברכות בכל יום, היתה כבר ע"י משה רבינו, וצריך ביאור הא לכאורה עדיין לא נתקן סדר הברכות עד אנשי כנסת הגדולה.

בספר בן איש חי (שנה ראשונה פרשת בלק, הקדמה) ודע דאע"ג דכל הברכות אנשי כנה"ג שהם עזרא הסופר ובית דינו תיקנום, אל תסבור לומר דמימות מרע"ה עד כנה"ג לא היו מברכים כלל, דדבר זה לא יתכן מכמה טעמי תריצי. אך הענין הוא כמו שהיה בתפילה, דקודם אנשי כנה"ג היה כל אחד מסדר תפילתו כפי צחות לשונו, עד שבאו אנשי כנה"ג ותקנו י"ח ברכות על הסדר שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה, וכן היה ענין הברכות שהיה כל או"א מברך ומסדר ברכותיו כפי צחות לשונו, ובאו אנשי כנה"ג ותקנו נוסח כל הברכות שיהיו ערוכות בפי הכל בשוה, וכמ"ש הרב ידי אליהו גאליפפה ז"ל (דף ב') יע"ש וכו', לא עכ"ל.

וי"ל לפי זה דהביאור בתירוץ הגמרא 'לגבי משה מילתא זוטרתא היא', היינו לאחר שתיקן שיברכו מאה ברכות ושיהיו נזהרים בהם בכל יום, אז תקרא היראה 'מה' לומר שמילתא זוטרתא היא, ועד"ר שנתבאר בספר בן יהודע.

-ט-

קרן אורה (מנחות מג ב) שם גמרא, חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר ועתה מה כו' ופירש"י ז"ל אל תקרי מה אלא מאה. נראה שכיוונו ז"ל לישב האי דיוקא דמשמע דשואל מעמך מה היינו מילתא זוטרתא, וכקושית הש"ס בברכות (לג ב) לזה אמר (דאין תאמר) [דאל תיקרי] מה אלא מאה ברכות היינו שחייב לברך בכל יום מאה, דעיקר הכוונה בברכה להדבק בו יתברך בכל ברכה וברכה, ואמרינן במסכת חגיגה דף ט ב אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד, מבואר מזה דהרוצה לשנות פרקו ולא יהי' שכוח ממנו הוא מאה פעמים ואחד, ובמאה עדיין נקרא לא עבדו, כי באפשרי שימשול השכחה בו אף על פי שלא נחסר אלא האחד אחר המאה, ועיקר משנה הפרק היא לשום בזכרונו אהבת ה' ויראתו, וכיון שאמר מה ה' שואל כו' ש"מ דמאה ברכות

^א שם: וקודם דאתא דוד הע"ה לא היו מדקדקים לברך כל או"א מאה ברכות כפי צחות לשונו הן בדרך תפילתו והן ע"פ הנאותיו אלא כאשר יודמן, יש מברך עשרים ברכות יש ארבעים יש ששים או יותר, עד שבא דוד הע"ה ותקן לברך כל או"א מאה ברכות בכל יום, אך עדיין אין הנוסח שוה, ואתו כנה"ג ותקנו נוסח שוה לכל אדם, עכ"ל.

אבות פרק ו משנה ט – אמר רבי יוסי בן קיסמא... וכן כתוב בספר תילים על ידי דוד מלך ישראל

בכל יום המה חיובי למען הדבק בו זכרון השם הגדול ואהבתו ויראתו, וע"ז נאמר מה ה' שואל מעמך, כ"א עוד תוסיף אחד תהי' עבודתך שלימה ולא תסור מאחריו אפילו כרגע, וזש"כ שם כ"א ליראה כו' לטוב לך, יכוין כי לא יגע בך רע לבא לידי שכחה ח"ו אפילו כרגע, כאשר יקרא השונה פרקו מאה פעמים בשם לא עבדו, יזכנו ה' לעבודתו התמה בירושלים עיר הקודש בב"א. ועי' מהרש"א ז"ל בח"א.

"וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בָּהּ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם" (ואתחנן ד ד)

ובבעל הטורים (שם) ואתם הדבקים. תגין על הק', רמז לברך ק' ברכות בכל יום (עי' מנחות מג ב), עכ"ל.

הרי שרמז לנו הכתוב כי בסיבת וע"י שיברך מאה ברכות יגיע לידי דבקות בהשי"ת.

*

אבות פרק ו משנה ט – אמר רבי יוסי בן קיסמא... וכן כתוב בספר תילים על ידי דוד מלך ישראל

אבות (פ"ו מ"ט) אמר רבי יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ונתן לי שלום והחזרתי לו שלום אמר לי רבי מאיזה מקום אתה אמרתי לו מעיר גדולה של חכמים ושל סופרים אני אמר לי רבי רצונך שתדור עמנו במקומנו ואני אתן לך אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, אמרתי לו בני אם אתה נותן לי כל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות שבעולם איני דר אלא במקום תורה, לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומעשים טובים בלבד שנאמר "בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך" (משלי ו כב), בהתהלךך תנחה אותך בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך בקבר, והקיצות היא תשיחך לעולם הבא. וכן כתוב בספר תילים על ידי דוד מלך ישראל "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" (שם קיט עב), ואומר "לי הכסף ולי הזהב אמר ה' צבאות" (חגי ב ח), ע"כ.

-א-

במדרש תלפיות (אות ב ענף בלעם) כתיבת יד "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב" וכו' (בלק כב יח) פי' רש"י למדנו שנפשו רחבה וכו', התוספות הקשו וכי נפשו של ר' יוסי בן קיסמא היה רחבה דקאמר אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם איני דר אלא במקום תורה, ותירצו דלא דמי כי בלעם אמר דבר שיכול להיות, שאמר "מלא ביתו כסף וזהב", אבל ר' יוסי בן קיסמא אמר כל כסף וזהב שבעולם וזה דבר שאי אפשר כי מי יוכל למצוא כל זה, אלא כדי לפרוש ממנו אמר לו כך.

אמ"ה אין קושיא מר' יוסי בן קסמא, דהתם כוונתו לומר אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם וכי יש יכולת ביד אדם אפי' מלך לתת כל כסף וזהב שבעולם, והלא אינו שולט

בכל שאמר אם אתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם, אלא כוונתו לומר כשם שאין יכולת בידך לתת לי כל כסף וזהב שבעולם לפי שהיה דבר דלא אפשר, כך אי אפשר לי לדור כי אם במקום תורה, ושיעור הלשון כך הוא: אם אתה נותן לי וכו' וכי יש תחת האפשר שאתה נותן לי כל כסף וזהב שבעולם ודאי דלא, כך אי אפשר לדור אני במקום שאין תורה כי אם במקום תורה.

ועוד י"ל דשאני גבי ר' יוסי שמדבר בענין התורה דכתיב בה "כי טוב סחרה מסחר כסף" (משלי ג יד), וכתיב "לא יערכנה זהב וזכוכית" (איוב כח יז), וכתיב "הנחמדים מזהב ומפז" (תהלים יט יא), ומשמע מכל כסף שבעולם ומזהב שבעולם, דהתם כסף וזהב קאמר וכל דבר סתם אין לו שיעור עד השמים ולא יוכל להיות, לכן קאמר כל כסף וזהב שבעולם להגדיל מעלת התורה, וכמו שהביא לראיה "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" כי אינו אומר אלף או רבוא שהוא דבר קצוב, רק אמר אלף שכולל כל העולם כלו אלף ואלפי אלפים עד אין חקר ועד אין מספר עד מלא כל העולם כלו ודו"ק, עכ"ל.^{לב}

-ב-

ובמדרש שמואל (שם) ואמר ואני אתן לך כמה כסף וכמה זהב רצה להודיעו בזה כי לא יחשוב שהפירוש שיתנו לו כל אנשי העיר ורבי יוסי בעצמו יגבה אותו מכל אחד מה שמגיע לו ולזה אולי יהיה למשא עליו: **על כן אמר** אין לגבות משום אדם כלל כי אני הוא המתחייב ליתן לך כל מה שתרצה כמה כסף וכמה זהב והכל עלי דידי הדר וז"ש ואני אתן לך וכו' ולא אמר וניתן לך, וכוונתו במה שאמר כמה כסף וכמה זהב שגם זאת היא סבה לקיים מצות רבות כי האדם שיש לו כסף וזהב לרוב יוכל לקנות עולמו בהם כמונבו המלך (עי' ב"ב יא א) לזון לפרנס לעניים ולפדיון שבויים וכיוצא על כן נדר לו כסף וזהב לבלי חוק כלומר ובוזה תוכל לזכות לעצמך להיות עושה משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצת.

אמרתי לו אם אתה נותן לי כל כסף וכל זהב שבעולם, כלומר המשיל לו משל הזה, כי אפי' אם יתן לו כל כסף וכל זהב שבעולם כי אז יהיו כל העולם עניים אם יהיה כל הכסף שבעולם שלו ואז יהיה הוא זן ומפרנס לכל העולם מממונו שהכל שלו ואין לך צדקה גדולה מזו, ואפי' הכי אין אני דר אלא במקום תורה, ונתן טעם לזה לפי שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו וכו' כלומר כי אפי' בשעת יציאת נשמתו מגופו כי אז הגוף שלם בכל אבריו ואפי' לעשות לו לוייה הקלה ללוותו עד הקבר אין מלוין לו לא כסף ולא זהב אלא תורה ומעשים טובים.

^{לב} עי' בספר שערי דעה (הלכות דעות פ"א ה"א), שו"ת ציץ אליעזר (חלק כא סימן נה), מש"כ בזה.

**אבות פרק ו משנה ט – אמר רבי יוסי בן קיסמא... וכן כתוב בספר תילים על ידי דוד
מלך ישראל**

והקדים התורה ועשה עיקר ממנה כי הלמוד עיקר כי הוא המביא לידי מעשה (קידושין מ ב) והביא ראיה מן הפסוק שנא' "בהתהלך תנחה אותך" וגו', ולהבין שבתחלת דבריו לא דיבר הוא רק על שעת פטירתו של אדם ובהביאו הראיה מביא ראיה גם לעוה"ז דקאמר בהתהלך תנחה אותך בעוה"ז והיה לו ליכנס בשתייהן כיון שבראיה פירש דבריו גם בענין העוה"ז. ואפשר דמאי דקאמר בהתהלך תנחה אותך בעוה"ז אין הכוונה הודעת השכר והתועלת שעושה התורה בעוה"ז רק הוא מזהיר לאדם שלא יסור מלימוד התורה לעולם ולעולם יהיה דר במקום תורה, וזה שאמר בהתהלך כלומר בעוה"ז שאתה מתהלך על רגליך כי על העוה"ב יאמר שכיבה ועל העוה"ז יאמר הילוך ע"כ הזהיר לאדם ואמר בהתהלך כלומר בעולם הזה לעולם תנחה אותך לא תזוז ממנה כלל רק לעולם יהיה שהיא תנחה אותך ואם כה תעשה אז בשכבך תשמור עליך בקבר וכן הקיצות היא תשיחך לעוה"ב כי בתחית המתים תזכה שהיא תשיחך כלומר שהיא תלמדך ותתגלה אליך בכל סודותיה כאלו משיחה אותך:

אמר עוד וכן כתוב בספר תהילים ע"י דוד מלך ישראל וכו' כלומר אף אם תאמר שברבות לי כסף וזהב בו אזכה לחיי העולם הבא בעשותי בו חסד משפט וצדקה בארץ עם כ"ז לא ראי זה כראי זה והשכר הנמשך לאדם מן התורה אין לו ערך ודמיון עם שום דבר בעולם שהרי מי לנו בענין הצדקה גדול מדוד מלך ישראל כי כל ממונו היה נותן לצדקה וכמו שאמר הכתוב "ויהי דוד עושה משפט וצדקה" (שמואל ב ח טו) ועם היות שרוב ממונו רובו ככולו היה מפזר אותו לצדקה ועם כל זה אמר הוא עליו "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף", עם היות שאותם אלפי כסף וזהב היו כלם לעשות צדקה ובנין בית המקדש, כמש"ה "ואני בעניי הכינותי" (עי' דה"י א כב יד) שאם לא היו אלפי זהב וכסף דצדקה פשיטא מאי אתא לאשמועינן, ומי לא ידע כי יקרה היא מפנינים וכל חפצים לא ישוו בה:

ואמר עוד "ואומר לי הכסף ולי הזהב", הכוונה להודיע כי פירוש פסוק לי הכסף ולי הזהב הוא שיתן אותם לצדקה, כי כל זהב שבעולם לא נברא רק ליתנו לעניים ולהלוותו לה' כי "מלוה ה' חונן דל" (משלי יט יז) ואינו רשאי האדם לפזר הזהב בהבלי העולם כי אינו רק לפזרו לעבודתו ית', וזה שאמר "לי הכסף ולי הזהב" כלומר לשמי ולצרכי וכו' עכ"ל.

ולהמבואר בדעת האדם שפגע בר' יוסי בן קסמא, כשהבטיחו על נתינת אלף אלפים דינרי זהב ואבנים טובות ומרגליות, היתה כוונתו כדי שיוכל לקיים בהם מצוות רבות, ועל זה השיב לו ר' יוסי בן קסמא שאף אם תתן לי כל כסף וזהב שבעולם ועל ידו יוכל לקיים מצוות צדקה עם כל בני העולם, ג"כ אינו מתרצה לילך עמו לפי שאינו חפץ לדור אלא במקום תורה, לפי שהשכר הנמשך לאדם מן התורה אין לו ערך ודמיון עם שום דבר בעולם.

-ג-

במדרש שמואל (שם) **אי נמי רצה במ"ש** וכן כתוב בס' תהלים ע"י דוד מלך ישראל כי הכל מיותר והיה די שיאמר וכתוב "טוב לי" וגו', אמנם רצה שכל מ"ש דוד המע"ה לא כנגד עצמו בלבד אמר רק הוא נקרא ספר תהלים כי כל אדם חייב להלל ולשבח לשי"ת בהם כי כנגד כל ישראל אמרם, וזה שאמר ע"י דוד מלך ישראל ע"ה כלו' כי הרי דוד המלך ע"ה בענין המזמורים כלם הוא שנאמרו כנגד כל ישראל על ידו והוא כמו שליח מאתו יתב' כנגד כל ישראל. ולכן א"ר יוסי בן קיסמא א"כ על כרחי פסוק "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף" גם אני מתחייב לאומרו ולקיימו ולהלל בו את תורת ה', ואם עתה אדחה התורה מפני הזהב איך אשא פני לקרות בפסוק הזה ואני עשיתי בהפך ובחרתי באלפי כסף יותר מן התורה:

עוד אמר "ואומר לי הכסף ולי הזהב", כלומר ועוד טענה שנית שלא להתפתות אחר הממון, כי אילו הממון שהיה נודר לי אותו אדם שאמר ואני אתן לך כמה כסף וכמה זהב, אילו היה נודר משלו היה טוב אבל הוא נודר מה שאינו שלו כי כל ממון שבעולם הוא ביד בעליו הוא בדרך פקדון מאתו יתברך והוא יתברך בעל הפקדון שכן כתוב "לי הכסף ולי הזהב" וגו', וכיון שכן הוא כל מה שאתה תתן לי אם ירצה הש"י ליקח אותו מידי יקחנו כי הכל שלו ואם עתה לא אתפתה אחר ממוןך והוא יתברך ירצה ליתן לי מידו הפתוחה הרחבה והמלאה הוא יתן לי על כן בו בטח לבי ונעזרתי ואיני דר אלא במקום תורה, עכ"ל.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

"הסתכלו בשמים ובארץ"

הַעֲיֵדֶתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְגו' (ל, יט)

כתב רש"י ז"ל: ד"א וכו' אמר להם הקב"ה לישראל, הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם, שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם, כענין שנאמר (קהלת א, ה) וזרח השמש ובא השמש, הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם, שמא שנתה מדתה, שמא זרעתם אותה ולא צמחה, או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים, ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות, לא שנו את מדתם, אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה. עכ"ל. ומקורו מן הספרי בפר' האזינו (לב, א).

והנה כל המתבונן בדברי המדרש הללו - מתעוררים אצלו מיד כמה תמיהות, ונעמוד כאן על אחדים מהם, וכדלהלן:

א', האם לשמש ולארץ יש בחירה

מהו הקל-וחומר ששייך ללמוד מהשמש והארץ שלא שינו מידתם, והרי אינם בעלי בחירה כלל, ואיך אפשר ללמוד מדבר שאינו בעל בחירה. נואף אמנם שיש חלוקי דעות בין חכמינו ז"ל האם גרמי השמים הם בעלי השכלה, אבל כולם מודים בהם שאינם בעלי בחירה, כי אפילו המלאכים אין להם בחירה, זולת האדם שהוא היחיד בכל הבריאה, ורק לו לבד ניתנה הבחירה, ואם כן האיך דנים אפשר משאי אפשר.

והנה בעיקר הנידון האם יש בהם בחירה, כתב הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל בספרו 'דרש משה', על פי מה שביאר במקום אחר (בראשית א, ו), שגם המלאכים יש להם בחירה, ואם כן גם השמש שיש לה שכל להרמב"ם (יסוה"ת פ"ג ה"ט) יש לה בחירה, ומה שנחשב שאין להם בחירה הוא מצד הדעת הגדול שאי אפשר להם לעשות נגד רצון השם, וזה דומה למה שאין האדם נחשב בעל-בחירה לענין אם יכול להיכנס לתוך האש וכדומה, כי מחמת שכלו הוא מופקע מהרצון הזה. ואם כן שייך קל וחומר שגם לנו יש להבין שלעשות נגד רצון ה' הוא כמשליך עצמו לכבשן האש להשרף.

ועוד ביאר: נראה שהק"ו הוא מזה גופיה מה שמאמר השי"ת עשה שיהיה חק לעולם שכן יתנהגו השמים והארץ, אם כן כל שכן במצות התורה שהוא בהרבה אמירות, שלא יתכן שנוכל לעשות נגד רצון השי"ת, אלא שברא עוד דבר בציוויו - שיהיה לנו 'כח בחירה' לטובתינו אף לעשות נגד רצונו חלילה, וא"כ איך אפשר לנו לעשות נגד רצונו

"הסתכלו בשמים ובארץ"

בהשתמשנו בבריאתנו לטובתנו, אחרי הכרתנו שא"א לעשות בעצם נגד רצונו ואיך נעשה נגד רצונו לרע לנו ח"ו.

ב', לאדם יש יצה"ר שמסיתו

אך עדיין צריך ביאור, דק"ו פריכא הוא, דהא זה גופא מה שאם אנו חוטאים מקבלין פורענות מוכיח דמה שאנו חוטאים הוא משום כח של היצר שמסית וגורר אותנו לעשות נגד רצון ה', וזה כל תפקידו וייעודו, מה שלא מצאנו כעיי"ז בשמש ובארץ, שלהם אין כלל יצה"ר לשנות מדתם.

ובספר "בית שמאי" (להגה"צ ר' שמאי צהאן זצ"ל) כתב, דאה"נ שהוא ק"ו פריכא, אבל הרי לא באים ללמוד מזה דין והלכה, אלא רק התעוררות וחיזוק לעליה ביראת שמים, ודי שאפשר להתעורר מזה, ומי שירצה להשאר עם ה'פירכא' - לא יקבל את החיזוק שחז"ל הוציאו מכאן. עכ"ד.

נראה שכוונתו לומר בזה, שישנם מאמרי חז"ל שלא באים כלל לבאר את הפסוק, אלא אך ורק לעורר את האדם מתרדמת הזמן ששרוי בה, והאדם הנלבב החפץ לירא את השם, כבר יקח לעצמו מוסר השכל מכל מה שניתן להתבונן ולהתחזק עיי"ז ביר"ש.

ודוגמה לכך יש להביא מה שכתוב בספר "דרכי מוסר" (בפר' ויגש) על הגמרא בבבא בתרא (עח:): שדורשת את הפסוק בפ' חוקת (במדבר כא, כז), "על כן יאמרו המושלים בואו חשבון" וגו', דהמושלים - אלו המושלים ביצרם, בואו חשבון - בואו ונחשוב חשבון של עולם וכו'. ובספר "אהל יעקב" (להמגיד מדובנא זצ"ל) הביא את קושיית הקדמונים איך הוציאו חז"ל את המקרא מפשרו לגמרי. וביאר בדרכי מוסר שם, די"ל שאכן לא היתה כוונתם לפרש כך הפסוק, אלא שמאחר ותמיד היתה דאגתם רק על עבודת ה' וחשבון נפשם, ממילא בכל פעם שראו ענין שיכולים להתעורר בו, לא נמנעו מלהוסיף את דברי ההתעוררות, ועיי"ש כמה דוגמאות לזה. וה"נ דכוותה.

ובזה יש להמליץ יושר על כמה מספרי חסידות שפירשו פסוקים לגמרי שלא כפשוטם, אלא להוציא מהם חיזוק לעבודת השי"ת. אמנם יש החולקים על כך כי סבורים שרק לחז"ל הקדושים הותר דברים מעין אלו].

ובזה יש ליישב נמי מה שמקשים על דברי המדרש שהביא רש"י בפרשת חוקת על הפסוק "יען לא האמנתם בי להקדישני" (במדבר כ, יב), שאילו דברתם אל הסלע והוציא, הייתי מקודש לעיני העדה, ואומרים, מה סלע זה שאינו מדבר ואינו שומע, ואינו צריך לפרנסה, מקיים דיבורו של מקום, ק"ו אנו. ומקשים איך היינו לומדים ק"ו מהסלע שאינו בר דעת ולא בעל בחירה, לאדם שיצרו רע עליו מנעוריו?!

אכן להנ"ל י"ל בפשיטות, דכל כוונת חז"ל היתה שאז היתה יכולה להיות לכל אחד הזדמנות נפלאה להתעורר ולהתחזק ביראת שמים, שזהו הלא מן הדברים הדורשים חיזוק תמידי ויומימי (ברכות לב:).

"הסתכלו בשמים ובארץ"

ג', ובספר זכרון לרבי יואל קלוגמן 'איש תבונה' (ניו יורק תשע"ה, עמ' תצ"ו), הובא מאמר הגה"צ רבי יוסף צבי סלנט זצ"ל שכתב וז"ל: אבל אפשר לומר שבעל המאמר בא להעיר אותנו לא רק ללמוד מהם שלא להשתנות כמו שהם לא שנו אלא נגד המתחכמים והמתחדשים לומר כי התורה הקדושה היא אמנם דרכי דרכי נועם אבל רק להדורות הקדומים לפני שלשת אלפים שנה שהי' האנשים גבורי כח ובתכונה חזקה ובטבע אחר להם היתה מתאימה התורה ואזהרותיה לא כן אנחנו כהיום חלושי המזג ורוח אחרת לגמרי והדורות הולכים ומתרופפים לנו אי אפשר לסבול אזהרות התורה ומצוותיה וחומרותיה ובשביל זה אומרים שהתורה לא ניתנה לנו כי אם להדורות הראשונים גם לא לפי המקומות והארצות שאנחנו גרים שם כהיום מתאימים חוקי התורה כי אם להארצות ההן שהיו ישראל אז להם לבד ניתנה התורה אבל לא לנו.

וע"ז בא להעיר אותנו נגד הטענה הכוזבת הזו כי התורה לא מצומצמה ח"ו תחת הזמן והמקום כלל כי כל העולם כלו והבריאה בכללה לא נבראת אלא לפי חוקי התורה וכדאיתא במדרש רבה בראשית פ"א התורה אומרת אני כלי אומנותו של הקב"ה בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין אינו בונה אותו מדעת עצמו אלא מדעת אומן והאומן אינו בונה אותו מדעת עצמו אלא דפתיראות ופנקסאות יש לו לדעת איך הוא עושה חדרים האיך הוא עושה פשפשים כך הי' הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם והתורה אמרה בראשית ברא אלקים ואין ראשית אלא תורה שנא' ה' קנני ראשית דרכו מבואר מזה שכל מעשה בראשית העמיד הקב"ה לפי תכנית התורה והקב"ה שהוא קורא הדורות מראש יסד והציב דלתותיה הכל אך ורק לפי אזהרות התורה ומצוותיה והוא היודע את כל היצור וכל המפעל מראש ועד סוף יודע שאפשר לקיים את כל התורה מאלף ועד תיו ומה שאין בכה האנושי לעשות לא נתן ולא הזהיר עליהם והתורה היא נצחית כמו שהקב"ה הוא נצחי וכדאיתא בגמ' שבת קה ע"א דאנכי נוטריקון אנא נפשאי כתיבא יהבית.

וע"ז בא משה רבינו ע"ה להעיר את ישראל שלא יעלה על דעתם בזמן מן הזמנים לשנות ח"ו ממצוות התורה ולהקל באיזה מצוות ממצוותיה באיזה מקום וארץ שהוא בתואנה ואמתלא שאי אפשר לקיים את כל דבריהם לפי הזמן והמקום ע"ז אמר להם הסתכלו בשמים שמא שנו מדתם או שמא גלגל חמה אינו עולה מן המזרח ומאיר לעולם והסתכלו בארץ שמא שנתה מדתה או שמא זרעתם ולא צמחה או שמא זרעתם חיטים והעלתה לכם שעורים או שמא פרה אינה דשה וחורשת או שמא חמור זה אינו טוען והולך והיינו להורות שכיון שכל הבריאה לא נשתנתה כלל לא שום דבר מן צבאי השמים והמאורות ולא שום דבר מצבאות הארץ ואותם המאורות ממש שהיו לפני ששת אלפים שנה בזמן אדם הראשון הן המה עכשיו ג"כ ואדם יוכל להתקיים בהם גם היום ולא נבראו עדיין אחרים לפי חולשת מזג הדורות הללו אלא משתמשים עדיין באותן המאורות שהיו אז בתחלת הבריאה ואין מי שיערער לומר שאי אפשר לסבול את השמים והאוויר או האור של השמש והירח גם הארץ עדיין מתנהגת כמו מלפנים בזמן הבריאה

“הסתכלו בשמים ובארץ”

ואתה חי ומתקיים באותו אופן שחי אדם הראשון שהי' צריך לזרוע ולחרוש ולהפיל זרעונים באדמה ולהמתין עד אשר יצמחו כן גם אתם בהדור הנאור הזה מוכרחים אתם להתנהג כמו שנהגו הדורות הראשונים מלפני כמה אלפים שנים קודם ואתם יכולים לחיות כמו שחיו המה א"כ יכולים אתם ג"כ לחיות ולהתנהג עפ"י התורה ולקיים אותה בכל פרטיה ודקדוקיה בלי שום שנוי כל שהוא וזהו שהעמיד משה רבינו ע"ה את השמים והארץ למופת ולעדים לישראל שכמו שאפשר להשתמש באותם השמים וכל צבאם ובאותה ארץ וכל צבאיה בלי שום שנוי כן אפשר ומוכרח לקיים את כל דברי התורה הזאת מתחלה ועד סוף כתחילת נתינתה כי כל הבריאה כולה נבראה אך ורק לפי חוקי התורה.

ד', מצאנו שהארץ שינתה מידתה

עוד קשה מה שכתב רש"י "שמא שנתה מדתה, שמא זרעתם אותה ולא צמחה, או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים" וכו'. וקשה דהלא מפורש בפרשת בראשית שאכן שינתה, חדא, ביום השלישי לבריאה כשהוציאה עץ עושה פרי לא כמו שנצוותה, ועוד, דלפני לידת נח כתב רש"י עה"פ זה ינחמנו (בראשית ה, כט), שמאז שנתקלל אם היו זורעים חיטים היתה מוציאה קוצים ודרדרים, ואם כן קשה איך אמרו כאן שלא שינתה. [אמנם על המקור האחרון יש לומר בפשיטות, ששם זה גופא היתה הקללה שנתקללה האדמה בעבור חטא האדם, והיה זה בגזירת הקב"ה שתוציא קוצים ואי"ז נחשב כלל ששינתה].

ה', מצאנו שקיבלו פורענות

עוד קשה על מה שכתב רש"י שאם חוטאין 'אין מקבלין פורענות', וקשה ממה שכתב בפרשת בראשית (א, יא), על הפסוק "עץ פרי", שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן וכו' לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. הרי מבואר ששייך ענין עונש לאדמה. והגרמ"צ ברגמן שליט"א אמר בזה, שאין שייך להקשות ממה שהיה בששת ימי בראשית.

והיינו כי מצד עצם הבריאה אכן שייך מציאות כזו שהאדמה חטאה, ואז צ"ל שהיה לה בחירה, [וכן הוא במהרי"ל דיסקין ע"ת בפ' בראשית, שהק' איך תוכל הארץ לשנות ציוויו של הקב"ה, ותירץ דהקב"ה נתן לה הרשות לעשות כמו שתרצה, והיתה לה ברירה לעשות טוב והיא לא עשתה כן ולכן נענשה. ולפ"ז קשה קושייתנו הנ"ל], אלא שאין שייך להקשות על דברי המדרש והרש"י בפרשתנו ממה שהיה בששת ימי בראשית, כי ישנם כמה הוכחות לכך, שבששת ימי בראשית היה בחירה לכל מעשי בראשית, וגם לדוממים, וכמו למאורות הגדולים.

ועל כרחק שגם לארץ היתה בחירה שתוציא אחרת ממה שנאמר לה, אבל מאז ואילך לא נעשו לשכר ועונש. [ויש אולי להביא אסמכתא וראיה לזה שבששת ימי בראשית היה בחירה גם לדוממים, מהגמ' בר"ה (יא). דא"ר יהושע בן לוי כל מעשה בראשית בקומתן

"הסתכלו בשמים ובארץ"

נבראו, לדעתן נבראו, לצביון נבראו וכו', ופירש"י ד"ה לדעתם, שאלם אם חפצים להבראות ואמרו הן. הרי שהיה להם אז בחירה. אמנם יש גם ביאורים אחרים בראשונים שם].

ונראה להטעים הדבר בדקדוק לשון חז"ל כאן שכתב רש"י 'לא שינו את מידתם', והיינו שלאחר שכבר היה להם איזה טבע והרגל, שוב לא שינוהו, אולם בששת ימי בראשית גופא, כשעדיין לא היה להם מידה והרגל, אכן יתכן ששינו מהציווי שניצטוו.

אלא דעדיין עיקר הקושיה בעינה עומדת, דממ"נ, אם בששת ימי בראשית היה בחירה גם לארץ, הרי שכשיש לה בחירה יכולה שפיר לחטוא ולקבל פורענות, וא"כ אדרבה, הרי גם אדם יש לו בחירה וע"כ הוא חוטא.

אולם באמת ודאי שכוונת הק"ו הוא מהזמן של אחר ימי בראשית, שכבר אין לה בחירה. אך א"כ שוב יש לחזור לשאלה הראשונה ששאלנו לעיל, דאיך אפשר לדמות שמים וארץ לאדם ולהוכיחו שלא ישנה מידתו כשם שהם לא שינו, והלא אדרבה, היא הנותנת, דהם נבראו בטבע זה בלי בחירה ואפשרות ורצון לשנות, ומשום כך אינם משנים את מידתם לעולם, אבל שונה הוא האדם שנברא בטבע שיכול לשנות, ויש בידו בחירה ורצון לחטא, ולכן הוא נכשל. [ועיין על כך לעיל מה שכתבתי בתשוב לשאלה ב'].

ו', וזכורני שלפני שנים רבות שאלתי את הנ"ל להגאון רבי צבי רוטברג שליט"א (ראש ישיבת 'בית מאיר') מה שייך שיהיה 'בחירה' לאדמה, וענה להיפך מהנ"ל, שאכן זה כלל לא שייך לבחירה, ולא שייך עונש לדומם, וכל החטא שהיא כביכול 'שינתה' הוא רק לשבר את האוזן, דלא שייך לומר שזה לא היה מעיקרא במחשבתו ית', אלא שזה רק ביטוי של חז"ל ללימוד בשבילנו. [וע"ע מהרש"א חגיגה טו. ד"ה ומחיוהו, דל"ש עונש למלאכים, ורק לפי הדמיון]. והוסיף, דהוא הדין מה דאיתא בחז"ל (חולין ס:) שכל הכוכבים [כל המליארדי כוכבים שיש ביקום] נבראו רק "כדי להפיס דעתה של הלבנה", זהו גם כן ללמד את האדם עד כמה צריך לעשות כדי לפייס את חבריו.

[בענין זה שמעתי פעם מהגרמ"צ ברגמן שליט"א לבאר את הפסוק בתהילים "בונה ירושלים ה' וכו' מעודד ענוים ה'" וכו', וקשה מה נכנס באמצע הפסוק "מונה מספר לכוכבים", אלא, שלא נאמר שמאחר שזה רק לפייס את הלבנה, נתן לה קבוצה שלמה של כוכבים, אלא עוד מנה להם שמות והוציא במספר צבאם, וזה קשור לעודד ענוים, הרופא לשבורי לב וכו'. עוד שמעתי פעם בשם הרב ריקליס זצ"ל שאמר הרגש, הקב"ה מונה מספר לכוכבים וכו', עם כל גדלותו, באותה מדה הוא גם מעודד ענוים...].

ז', עוד שמעתי לבאר, שבאמת לא שייך כלל 'חטא' לאדמה, והכל היה מעשה השם, אלא שהיה כאן כוונה מיוחדת ומחשבה עמוקה מאת השי"ת שיהיה באופן כזה שהאדמה לא תוציא כמו שנתבקשה כביכול, א', כדי שיהיה פתחון פה לאדם שאם הארץ שאין לה יצה"ר שינתה, יהיה לימוד זכות על האדם שיש לו יצה"ר. ב', ועוד טעם, כיון שהיה גלוי וידוע לפניו ית' שייגזר מיתה על האדם, ואם לא יהיה שום חטא באדמה,

"הסתכלו בשמים ובארץ"

היא לא תוכל לקלוט אותו, וכמו שאחז"ל (עיין קדושת לוי פ' בשלח) שהטעם שהים לא יכול לקלוט מת, ופולט הכל, הוא משום שהים לא חטא, וממילא בכדי שהאדמה תוכל לקלוט את המת בהכרח שהיה עליה לחטוא ג"כ.

ונראה להוסיף עוד טעם נפלא, על פי היסוד שביארתי במקום אחר לענין כח הבחירה, שהמעשים של האבות משפיעים באופן ישיר על הבחירה שיש אח"כ לבניהם אחריהם, כי ככל שיש את כח העבירה במוליד, יש זאת גם בטבע הבן עיי"ש. [ועוד ידוע מה שאחז"ל (אבות ד' ב') שעבירה גוררת עבירה, ויש לבאר דזה לא קאי רק על מעשי האדם עצמו, אלא כל ישראל קשורים זב"ז שאם אחד חוטא זה משפיע על השני, וכדבריו הידועים של מרן הגרי"ס זצ"ל. וידוע שיש השפעת המקום על האדם, וכביאור המהר"ל על הגמ' במכות (י.) בגלעד שכיחי רוצחים]. ומעתה י"ל גם בכוונת השי"ת בשינוי האדמה על דרך זה, שבכדי שיהיה לאדם הראשון את הנסיון, ויהיה בידו הבחירה לחטוא בניגוד לציווי שניצטווה, גם זה גופא היה משורש יצירתו, מאחר שנוצר מעפר מן האדמה, ממילא היה בו כבר את התכונה הזאת שהאדמה שינתה, [ואולי זהו גם הפירוש ב"זכור כי עפר אנחנו" שזהו לימוד זכות בעדנו].

ועל פי זה גם מבארים את מה שכתוב בתוכחה בפרשת בחוקותי "והארץ תעזב מהם", היינו שיהיה מידת הדין שלא יהיה להם הזכות הזו של הארץ שנוצרו ממנה.

שו"ר בכלי יקר (בראשית א' י"א) שבאחד מביאוריו בחטא הארץ, הזכיר ג"כ מהלך כעין זה, שמצד מה שהאדמה שינתה לעשות עץ עושה פרי, "דבר זה גרם ג"כ לחטא האדם אשר בסיבה זו נטה אל החומריות ונפל אל החטא" עכ"ל עיי"ש.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

השבת והתשובה

ושבת עד ה' אלקיך (ל, ב)

ההבטחה על התשובה

כתב הרמב"ן על הכתוב בסמוך (פס' יא) 'כי המצוה הזאת לא נפלאה היא ממך': המצוה הזאת, על התשובה הנזכרת, כי 'והשבות אל לבבך' 'ושבת עד ה' אלהיך' מצוה שיצוה אותנו לעשות כן, ונאמרה בלשון הבינוני לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן.

ואף הרמב"ם (תשובה פ"ז ה"ה) הביא הבטחה זו 'הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן, ומיד הן נגאלין, שנאמר 'והיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך'. ויש להתבונן איך הובטחו ישראל על דבר הנתון לבחירה.

*

התשובה במזמור ליום השבת

פתיחת 'מזמור שיר ליום השבת' היא 'טוב להודות להוי"ה', ומבואר בפרקי דרבי אליעזר (יט) שאדם הראשון גורש מגן עדן בין השמשות בערב שבת, בא יום השבת ונעשה לו סניגור, אמר רבון כל העולמים כל ימי המעשה לא נהרג הרג בעולם ואתה מתחיל ממני, זו היא קדושתו זו היא ברכתו, שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו, ובזכות יום שבת ניצל אדם מדינה של גיהנם, וראה אדם כחה של שבת אמר לא חנם ברך הקב"ה וקדש את יום השבת, התחיל משורר ומזמר ליום השבת וכו', טוב להודות לה', ממני ילמדו כל הדורות שכל מי שהוא משורר ומזמר לשם עליון ומודה פשעיו בבית דין ועוזב ניצל מדינה של גיהנם שנאמר טוב להודות לה', והיינו שדרש את הלשון 'טוב להודות' כמו 'טוב להתוודות'^{לג}.

כמו כן מבואר במדרש (ויק"ר י ה, פסיקתא דר"כ כד יא, יל"ש בראשית ד לח) שכאשר יצא קין מלפני ה' פגע בו אדם הראשון, אמר לו בני מה נעשה בדיןך, א"ל עשיתי תשובה ונתפשרתי, כיון ששמע אדם כן התחיל טופח על פניו ואמר, כך הוא כח התשובה ואני לא הייתי יודע, מיד פתח אדם ואמר 'מזמור שיר ליום השבת', ואף לפי דרש זה נמצא ש'טוב להודות לה' משמעו טוב לעשות תשובה, ואכן כך אמרו בתרגום (ריש שה"ש)

^{לג} וכן הוא במדרש שוחר טוב (צב). ועוד אמרו (שם לט) על הכתוב 'אהללה שם אלהים בשיר ואגדלנו בתודה, ותיטב לה' משורר פר מקרין מפריס', שור שהקריב אדם הראשון פר הודאה היה, בזמן שאמר טוב להודות לה', וביום הכיפורים היה כנגד עבודת כהן גדול, הרי שהביא קרבן תודה, שעניינו היה להודאה של תשובה, וראה עוד במדרש שם (מה, קיח) שעניינו של הוידי הוא כמו שירת הודאה, והרחבנו בזה בריש ספר התודה עה"ת.

'שירתא קמייתא אמר אדם בזמן דאשתבק ליה חובתא, ואתא יומא דשבת ואגן עליה, אך לא התבאר איך טוב התשובה קשור ליום השבת, והיכן עניינה מוזכר בכלל מזמור זה.

*

הכפרה בשבת קדש

לבד מענין התשובה בשבת, מצינו שיש בה גם כפרה, כדאמר רב חסדא אמר מר עוקבא (שבת קיט): כל המתפלל בערב שבת ואומר 'ויכולו', שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו, ואומרים לו 'וסר עונך וחטאתך תכופר'. והוא דבר פלא שיכופר עוון ללא זכר למעשה תשובה כלל.

יתירה מזאת אמרו (שם קיח): 'כל המשמר שבת כהלכתה, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש, מוחלים לו'. והקשה הט"ז (ריש סי' רמב) ממה נפשך, אם עשה תשובה הרי מחמתה מוחלים לו, אף לולי שבת, ואם לא עשה תשובה למה באמת מוחלים לו. וביאר, שעשה תשובה ומכל מקום אין מוחלים לו כי עבירות שיש בהם כריתות ומיתות בי"ד תשובה תולה ומיתה מכפרת, ורק אם משמר שבת כהלכתה נמחל לו בזכות שמירת השבת. ובדבריו יש יישוב לצורך בתשובה, אך לאידך מבואר שכפרת השבת מועילה אף במקום שאין תשובה מועילה, ומשמע שהיא שקולה לכפרת המיתה, והדבר טעון טעם וסברא.

*

השבת והתשובה בעולם החירות

על פלא התשובה כבר האריכו הקדמונים, כיצד נתקן אשר עוות, ואין יתכן להפוך זדון לזכות, ובזהר (ח"ב קפד). מבואר, שאין אור אלא היוצא מן החושך, וכבוד הקב"ה הוא, באדם שהלך בדרך רעה ועזבה, והיינו שבבחירתו לשוב לטוב, הביא את אור ה' גם למקומות שהיו חשוכים, וגילה את מלכותו אף עליהם, ובכך הגיעה התשובה עד כסא הכבוד, כי המשיך את כבוד ה' על עוד פרט בבריאה, ולפיכך נעשה זדונו לזכות, באשר רק מחמת ריחוקו הצליח להאיר לרחוק.

*

ומבואר בנפש החיים (א יב) שכח התשובה מקורו בעולם החירות (זהר ח"ב צו:), שממנו שפע קדושה לכלות כל טומאה, ולתקן את העולמות כמקדם, והיינו כי בעוד שכל העולם מתנהל בהנהגת המשפט, ובה החטא מנתק את החוטא משורש החיים, הרי מצד עולם החירות באה הנהגת הייחוד, שבה אין שעבוד לרע וטוב^{לד}, וחירות זו היא גם מקור

^{לד} כמבואר בדעת תבונות (לו) 'מעוצם יחוד שליטתו הוא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט וכל החוקים אשר חקק, כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. כשרוצה משעבד רצונו, כביכול, למעשי בני האדם, כענין ששנינו (אבות ג יט) 'הכל לפי רוב המעשה', וכשהוא רוצה, אינו חושש לכל המעשים, ומטיב בטובו

הנשמה היתירה בשבת (שם ח"ג כט.)^{לה}, ובה חל נופש מעמל ל"ט מלאכות של ימי החול, שנולד בחטא אדם הראשון.

*

לגילוי זה זכה אדם הראשון כאשר נכנסה השבת, כי הנה חטא אדם הראשון היה בערב שבת (סנהדרין לח:), ומכל מקום לא הוזכר בתורה אלא אחר השבת, והטעם לכך הוא כמבואר בתורת כהנים (בחוקותי א ב)^{לו} שכל פגם החטא חל רק בערך תפיסת ימות החול, אך בשבת אין כלל מציאות של חטא, ולא חל בה פגם ע"י חטא האדם, כי בשבת הקב"ה רואה ומראה את הבריאה כהשגת עולם הבא שהוא עולם של תשובה, ושם הכל עומד בשלמותו כפי שהיה קודם החטא^{לו}.

השביטה והתשובה - מנוחה בשורש עליון

ואמנם זו היא עצם בריאת השבת, כי כיון שנחשבה 'שביטה' ממלאכת הבריאה, הרי שאינה אחר גמר המלאכה, שאילו לפניו מלאכה לעשותה, ממה הוא 'שובת', ובהכרח שענין השביטה היא הצירוף אל השורש העליון, ובו המנוחה מכל מלאכה, כי זו התכלית

למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבנו ע"ה (ברכות ז.) 'וחנתי את אשר אחון, אע"פ שאינו הגון'. וכבר נאמר (איוב לה ו) 'אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה תעשה לו'. והרחיב לבאר במסילת ישרים (פ"ד) שמדת הרחמים [היא הנהגת הייחוד] היא קיומו של עולם, ואעפ"כ אין מדת הדין לוקה, כי לפי שורת הדין היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא ית"ש, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי איך יתקן האדם את אשר עיות והחטא כבר נעשה, הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה. היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות. אלא שמדת הרחמים נותנת זמן לחוטא ולא יכחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה, כי בהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו ולהבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו.

^{לה} דעת לנבון נקל, כי אין כל עולם עומד בפני עצמו, זה מעל זה, אלא זה לפניו מזה, וכפי פנימיותו כך עליונותו, ומקור הנשמה היא מנקודת החירות הפנימית של כל איש ישראל, בה גנו האור לצדיקים (ראה אבן שלמה יא יא).

^{לו} שכן שנינו שם 'אמר רבי שמעון, אימתי הוא שבחו של מקום בזמן שאין מוזיקים, או בזמן שיש מוזיקים ואין מוזיקים, אמור בזמן שיש מוזיקים ואין מוזיקים, וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת, למשבית מוזיקים מן העולם משביתן שלא יזיקו, וכן הוא אומר וגר זאב עם כבש', וביאר הגאון רבי יצחק סאלווייצ'יק, שנשאר מקום בהנהגת הבריאה שאין החטא פוגמו, והוא כוחה של שבת וכוחה של תשובה, שנמשכים ממקום שהכל שב לשרשו הראשון, ושם טבעי החיות נשאר כפי שהיה בבריאתם, וכפי שהיה לעתיד לבא ביום שכולו שבת. וכבר הבאנו בפרשת בראשית שכן עולה גם מדברי השערי אורה (ש"א).

^{לז} וראה רש"י (תהלים קלט טז) על הפסוק 'ימים יוצרו ולו אחד בהם', 'הראהו ימים העתידיים להבראות, ולחלקן בירר אחד את יום השבת, ד"א זה יום הכפורים לסליחה', הרי שעל שניהם נאמר שיש יום אחד שהוא 'יומו של הקב"ה', והיינו כי אף שהקב"ה ברא את העולם בהנהגת הטבע וההסתר פנים, הותיר יום אחד בשנה שבו ההנהגה כפי ערך חיי עוה"ב, ששם מתגלה לגמרי שהוא ושמנו אחד. ומה שיום הכיפורים נקרא 'שבת שבתון', הוא כי בין בשבת ובין ביום"כ מלכות עולה לבינה, אלא שבש"ק מקבלת הארה, ובידה"כ נכללת בה (ביאור הגר"א לספד"צ פ"א ד"ה שביעאה), והיינו שענין השביטה בשבת היא מה שחלה עלינו מבחוץ הארה שהוא 'מעין' עולם הבא, אבל ביום הכיפורים אף בפנימיותנו מתכללים למצב של עולם הבא. וראה בשערי אורה (ש"ח) שלכן נקרא 'יום הכיפורים' בלשון רבים, לפי שהמלכות מתאחדת עם בינה באותו היום, והבינה מטהרת ורוחצת כל מיני טיגוף ולכלוך שנתנו ישראל בספירת המלכות. והיינו כי מהות הבינה היא למעלה מהנהגת המשפט, ובה הנהגת הייחוד, וביום הכיפורים ישראל מתעלים עד שנמצאים כביכול במצב של לעתיד לבא.

שאינן בה טוב ורע, וכיון שאדם אין צדיק בארץ אשר לא יחטא, ומכל מקום תכלית כל צדיק להגיע למנוחתו, בהכרח שיש מקום לתשובה, והיא מאותו מקום שבו מנוחת השבת, ששם מתקיימת תכלית הכל.

אף אם באותה שבת טרם התגלה לאדם מעלתה, וכמבואר במדרש (ב"ר י, פרדר"א כ) שאותו היום נמשך ל"ו שעות, ובו שימש אור הגנוז, ולא ראה קלקול ותיקון^ל, מכל מקום כאשר שמע אדה"ר מקין שעשה תשובה ונתפטר, אזי הביין את עניינו של עולם הבא, שהוא השורש שממנו נובע כח התשובה, והוא אשר בו נראה עולם מקולקל כמתוקן^ט, ולכן פתח ואמר 'מזמור שיר ליום השבת'^מ.

התשובה והשבת וכסא הכבוד

ואמנם כך אמרו חז"ל (מדרש המובא באורחות צדיקים שער התשובה) 'כשעלה משה לרקיע מצא כתות של מלאכים פתחו לפניו ספר תורה וקראו מעשה יום ראשון ופסקו והתחילו לספר בשבח של תורה עלה לשניה וכו' וקורין מעשה יום שני ופסקו והתחילו לספר בשבחן של ישראל וכו' עלה לשביעי ומצא אופנים ושרפים וכו' מיד אח משה בכסא הכבוד, התחילו לקרות במעשה יום שביעי, ופסקו והתחילו לספר בשבחה של תשובה, ללמדך שתשובה מגעת עד כסא הכבוד'.

*

וכך אמרו ביומא (פו.) 'גדולה תשובה שהיא מגעת עד כסא הכבוד, וביאר מהר"ל (נתיב התשובה פ"ב) שהאדם נברא מתחילתו בלא חטא, וכאשר הוא שב אל ה' הוא חוזר אל תחילתו, ונשמתו חצובה מכסא הכבוד, כאמור (שבת קנב:) נשמתן של צדיקים גנוזות תחת כסא הכבוד

...

^ל ראה בצרור המור (פר' נצבים) שאדם הראשון סבר שאין תיקון לקלקול החטא, כי אין כל חידוש אחר ששת ימי הבריאה, וכיון שניתנה לו בחירה, הרי כשם שהקלקול לא היה מוכן מראש, כך לא הוכן לו תיקון. ולכן לא ידע את כח התשובה עד שאמר לו קין בעשה תשובה והתפטר. וביאר הבית הלוי (ריש בראשית), שכח תיקון הקלקול חל בשביתת השבת, כי עניינה הוא שביתה מחידוש מה שלא נברא, אך את כל הנראים מחדש בטובו בכל יום תמיד, ומעביר את כל קלקוליהם, ולכך בריאת האדם שייכת לשבת, שבמעשיו ותשובתו תלוי כל הקלקול והתקון, ועל ידו מתגלה החידוש שבכל יום תמיד.

^ט עתה מצאתי שכע"ז כתב הבית הלוי (בראשית ב ב), שכיוון שנאמר בשבת 'מחלליה מות יומת' אמר שגם בה יש חסרון, וכפי גודל קדושתו כך חומר אזהרותיו, אבל כיון שראה שתשובה מועילה לכפר על העבר, ידע ששבת כולה טוב גמור, ולכן אמר מזמור שיר ליום השבת. כי התשובה והשבת הכל בחינה אחת הם, דענין שבת הוא לידע דמחדש העולם בכל רגע בריה חדשה ואין רגע הקודמת סיבה לרגע שלאחריה, וזהו הבחינה דמקבל התשובה ומנהיגו לא כמעשיו הקודמים, והראשונות לא תזכרנה.

^מ ומעתה פשוט כי גם מה שלא אמר אדה"ר שיר להודיה אלא אחר ששמע על התשובה, הוא משום שלא אמר שירה עד שראה את העולם בשלימות, ואין שלימות לנבראים אלא כשיש להם יכולת לשוב להדבק בשרשם. והוא תואם למה שנקט הגרי"ז (עה"ת פר' בראשית) שהמנוחה עצמה היא השלמת הבריאה, כי מהות ה'מנוחה' היא רק מצד שיש בשבת עליה לבינה, והיא מעין עולם הבא, ובזה תלוי שלימות הנבראים כמבואר.

עוד אמרו בשבת (פח:): שכשעלה משה למרום, ושאלו המלאכים מה לילוד אשה בינינו, אמר לו הקב"ה, אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה, והיינו שורש נשמתו

*

יישוב השאלות

אחר כל זאת, פשוט הוא איך הובטחו ישראל על התשובה, אף שהיא דבר הנתון לבחירה...

*

וזה הוא אף ענין הכפרה בשבת, כמו שכתב בעיון יעקב (שבת קיט:): שיש ללמוד מדברי המדרש (ב"ר יב טו) בתחילה ברא הקב"ה עולמו בדין, כיון שראה שאין העולם מתקיים שיתף רחמים בדין, שהנהגה זו התחדשה אחר בריאת האדם, בכניסת השבת, כי ששת ימי המעשה היו בדין, ורק בשבת, שהיא יום 'גדול וקדוש', נעשה חיבור וצירוף אל השורש העליון של הנהגת הייחוד, היא הרחמים, שבהם חלה הכפרה, כי אינה שייכת במשפט.

ובזאת יובן חידושו של הט"ז כמין חומר, כי מה שנקט שכפרת השבת מועילה אף במקום שאין תשובה מועילה, והעמידה כשקולה לכפרת המיתה, הוא לפי שמהות יום השבת היא יום של תיקון וחיבור של הטוב אל שורשו, ואף חוטא שהתחייב כרת, ונפרד מהטוב ומשורש החיים, יכול לשוב ולהתחבר אל שורש הטוב ע"י שמירת השבת, ועיצומו של שבת יצרפו וימנע את פירווד הרע.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

דרגות בדיני ערבות

אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם פְּלֶכֶם וְגו' פֶּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

פסוק זה מתאר כניסתנו בחיובי הערבות, להיות ישראל ערבין זה על זה בקיום המצוות ואפרושי מאיסורא, והרבה קולמוסין שיברו ישראל ושפכו קנקני דיו להבין ולהשכיל מהות חיוב זה שחייבנו הבורא מלבד התרי"ג מצוות.

ומכמה מקומות שנשנה דין זה בחז"ל נראה ללמוד בו כמה דרגות ומעלות זו ע"ג זו:

במשנה אמרו בב' מקומות (ר"ה כט. מגילה יט:): דהמחוייב בדבר מוציא את הרבים יד"ח, ויש להבין מה אתא תנא לאשמועין הא מחוייבין ועומדין אנו בזה משעה שנכנסו ישראל לארץ. ובר"ה שם הוסיף אהבה בריה דר' זירא "כל הברכות כולם אע"פ שיצא מוציא", והראשונים מפרשים שהוא מפני שכל ישראל ערבין זה לזה.^{מא} וממילא יש להבין בתרתי; מה בא להוסיף אדינא דערבות ומה הוסיף על דברי המשנה. ובאמת שמדברי אהבה בר"ז לא מוכח שכוונתו לדין ערבות ורק רבותינו הראשונים פירשו לן הכי, אבל עכ"פ להמבואר בדבריהם דכוונת אהבה בר"ז לזה, צ"ב כנ"ל.^{מב}

עוד יש להבין בנידון: (ב) חלק מהראשונים והאחרונים ביארו ענין הערבות שהוא "כמי שלא יצא הוא",^{מג} וצ"ב למה צריך לחומרא זו, וא"א להוציא אחרים גם בלא להחשב כמי שלא יצא בעצמו. (ג) האחרונים הקשו על הסוברים דנשים וקטנים אינם בכלל ערבות,

^{מא} רש"י והר"ן והמאירי והריטב"א וכן הוא בדברי התוס' בברכות (מח סוד"ה עד) והרא"ש שם (פ"ג סוף סי"ג) ותרי"ש שם (יא. מדפי הרי"ף סד"ה תפילה ומזוזה). וכך נראית סתימת הפוסקים, דהא דאפשר להוציא אחרים בברכות הוא מדינא דערבות.

^{מב} ואמנם אהבה בר"ז לא אמר מעצמו אלא "תני" והיינו שהביא ברייתא, אך עדיין צ"ב מה הוסיפה הברייתא. ובמה מקומות בש"ס מצאנו דאהבה בר"ז התייחד בידיעת ברייתות, הכא ובגדרים (לב). "תני אהבה בריה דרבי זירא כל אדם שאינו מנחש מכניסין אותו במחיצה שאפילו מלאכי השרת אין יכולין ליכנס בתוכה", ובעירובין (צו:): איתא "א"ר זירא לאהבה בריה פוק תני להו", וברש"י שם "צא ושנה להם שיש בידי ברייתא", הרי שאביו לימדו הברייתא ההיא, ואולי כל הברייתות שידע למד ממנו. ועי' רשב"א (ר"ה כב. ד"ה מתני'. אלו הן הפסולים) בענין אחר, על המשנה שמנתה פסולים לעדות, ד"מתניתין כולה בגולן דרבנן היא, אבל פסולין דאורייתא לא איצטריכא ליה דפשיטא".

^{מג} שאילתות (שאילתא נד) הר"ן (ספ"ג דר"ה) הריטב"א בהל' ברכות (פ"ה ה"א) רבינו מנוח (ברכות א י) ומג"א (קסז סק"מ) והחת"ס (ר"ה טז:). או"ח קסז) ביארו דערבות היינו דכאילו הערב עצמו לא יצא עדיין יד"ח, וכן נראה גדר זה מתשב"ץ (ח"ג עט) ופמ"ג בס"ס ריג (במשב"ז) ובפתיחה כוללת (ח"ג כח בתו"ד). ובשו"ע הרב (רסג קו"א סק"ה) הצריך ברכה לשליח אף במקום משלח, מה"ט שנעשה מחוייב מצד עצמו. ובס' הזכרון 'מכתם לדוד' הביאו מהגר"ב ליבוביץ' בשם הגר"ח מבריסק, דגדרו הוא "ערב קבלן" ולא ערב סתם, וכ"כ במנחת יעקב להגר"י קמינצקי.

הלא התפרשו בהדיא בקרא "אתם ניצבים היום כולכם נשיכם טפכם" וגו', ואיך אפשר לפוטרם ולהפקיעם מזה.^{מד}

ואשר נראה בכ"ז, דהנה דעת הרא"ש שנשים אינם יכולות להוציא אנשים דאינם בערבות, והאחרונים הקשו עליו מאשתו דר' חנינא בן תרדיון שיצאה להריגה על שלא מיחתה בו כשהגה ה' באותיותיו (ע"ז יח:), הרי שישנם בערבות דנתפסות על עוונות שבידם למחות. ומה שנראה לחלק, דגבי אשתו דרחב"ד איירינן באפרושי מאיסורא, ובוה למה נשים וקטנים לא יתחייבו היכא שבידם, וכי אם בידם למנוע חילול שבת או שאר איסורים אינו מוטל עליהם. ועל זה הוא דכתיבי בקרא "נשיכם" ו"טפכם", כמו שדייקו אחרונים הנ"ל, ואפילו חש"ו ישנם בערבות זו כדלהלן. אבל הרא"ש איירי מענין אחר, לעשות המצוה בשביל האחר והיא תתייחס לו כאילו הוא עשאה, ועל זה הוא דכתב דנשים אינן מוציאות אנשים.

וכך צ"ל על אותם מקומות שמצאנו שנשים וקטנים מיחו בתנאים ואמוראים (עי' עירובין נג:), שאם אין להם היתר להפריש מאיסור לכאורה עברו בזה איסורים חמורים של ביזיון ת"ח, אכן אם יש בזה קיום הערבות ד"אפרושי מאיסורא", א"ש דשרי להו ואף מחוייבים בזה. ומסתבר דאף חש"ו בכלל זה במה שיודעים ומבינים למחות, ולא הוצרכו תנאי דמתני' להוציאם אלא מערבות שהיא להוציא אחרים יד"ח.^{מה} ובשו"ת הלכות קטנות (ח"א קלב) כתב, דאף שלא קבלו ישראל ערבות גרים עליהם, מ"מ אם יעשו שלא כדין והגרים לא יוכיחום למה לא יענשו כשבידם למחות.^{מו} ובשערי תשובה (ש"ג עב) כתב בענין ערבות, "ואפילו אומות העולם אמרו (יונה א ז) ונדעה בשלמי הרעה הזאת", ומכל דבריו שם חזינן דאיירי בערבות של מניעת איסורים, הרי שהיא שייכא אפילו בעכו"ם. אלא שהמשיך וכתב שם "אף כי ישראל שהם ערבים זה בזה", משמע שאומות

^{מד} קטנים: מהר"ש קלוגר זצ"ל בס' החיים (ס"ס רפח). [נוכתב להוכיח מזה דהא דאחד מוציא חבירו הוא מדין שליחות ולא מדין ערבות, וקטנים אינן מוציאים דלאו בני שליחות, אבל בערבות ישנם]. נשים: מנחת אשר (דברים נב ססק"ב), שכן הקשו המהרי"ט בחי' לקידושין (ע:). ומהר"ח אבולעפיא שהובא בשו"ת מהר"י אלגאזי. וע"ע בחבצלת השרון (דברים ב עמ' תתקכח) בקושיא זו.

^{מה} עוד יבואר עפ"ז, דהנה במו"ק (ה). הביאו כמה פסוקים ללמוד מהם רמז מן התורה לציין קברות, וצ"ב למה לא אמרו בפשטות דמחויב דערבות הוא, ועוד שהיא טפי מ"רמז" מדמועילה למצוות דאורייתא. ובתוס' שם (ד"ה הא מקמי) ביארו שחיפשו רמז מה"ת, דאי לאו דדאורייתא הוא לא הווי שרו רבנן לציין במועד, ולדבריהם כ"ש שיקשה למה לא למדו מערבות שגם היא דאורייתא. אכן להנ"ל דערבות דהר גריזים היא רק להפריש החוטא מאיסורא, א"כ היכא שהנכשל אינו מתכוין לאיסור ואנוס הוא וליכא שום עונש אפשר ליכא לחובת ערבות ההיא [אף שלמצוה אולי איכא לה], ולכך לא נקטו אמוראי בפשיטות לדין ערבות. אך הריטב"א (שם) פי' "כי זה ודאי ענין גדול הוא ושמירה רבה וא"א שלא יהא רמז לזה בתורה", ולדבריו אפשר דל"ס להו לציין קברות רק מדינא דערבות כיון שאינה רמז פרטי דוקא על זה, ולענין גדול כזה א"א שלא יהא רמז בפרטות עליו, וממילא אין ראייה משם דערבות דהר גריזים היא רק לאפרושי מאיסורא. ויתכן דגם לתוס' כן הוא, שאם חז"ל מבקשים רמז בתורה לדבר מסויים ל"ס במאי דאיכא רמז כללי לדבר. ועוד דעל חילוק הנ"ל בין מכוין לעבור באיסור לאינו מכוין איכא למעבד ק"ו - ומה אם רשע המכוין להזיד אמרה תורה להצילו מהעונן כ"ש התם ומתמם שיש להצילו.

^{מו} ונשמע מזה דגם באפרושי מאיסורא איכא ב' גדרים: א. ערבות שהתחייבו בה בכניסה לארץ. ב. ערבות שהסברא מחייבת שיש למחות במי שעושה שלא כדין. אלא שאולי זה הוא כבר ממצות לפנ"ע או הוכח תוכיח כדלפלל בזה בשד"ח (כללים ו' כו סקכ"ה). וצ"ע אם גם ערבות שמצד הסברא גורמת להחשיבו כאילו קיים כדלהלן מהמבי"ט.

העולם אינם בערבות.^{מז} וכן האור החיים (ריש נצבים) דייק מסדר הכתוב, דנשים לא שייכי אפילו באפרושי מאיסורא. וצ"ע.

והנה הרמב"ם (יסודי התורה פ"ה ה"א) כתב "כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה" וכו', ומדכתב "כל בית ישראל" דייק הגר"י קמינצקי באמת ליעקב, שמרבה אפילו קטנים, וביאר דלא כתיב "תקדישו את שמי" בלשון ציווי שאז מדבר הכתוב ב"מחוייבים" לקדש, אלא כתיב "ונקדשתי" הרי שכביכול הקב"ה הוא הפועל את קידוש שמו, וא"כ גם על ידי הקטנים אפשר שיעשה את הענין הזה.^{מח} והנה אפרושי מאיסורא הרבה פעמים נוגע לחילול ה' אם לא ימחה, וא"ש שקטנים מחוייבין בזה.

ומעתה י"ל דזה החילוק בין ערבות דכניסה לארץ לערבות דמתני', דבכניסה לארץ התחייבו רק לאפרושי מאיסורא, כמו שאכן מדוייק מהפסוק "וכשלו איש באחיו" שהתחייבו להענש על חטא האחר, שזה שייך בדין דיכול למחות ואינו מוחה. והתנאים במשנה חידשו דגם אפשר לעשות מצוה בשביל חבירו, ויחשב לחבירו כאילו הוא קיימה. וכאמרם "הכל כשרין לקרות את המגילה", שזה התחדש רק במתני' ולא בערבות דכניסה לארץ.^{מט}

וכך נראה מהא דדיני שומע כעונה ושליחות קיימו ישראל קודם שנכנסו בערבות דכניסה לארץ, הרי שאינם מענין הערבות דכניסה לארץ, אף שהם מענין הערבות שאחד מוציא לחבירו. דשומע כעונה מבואר בתוס' ובראשונים (ברכות כ:): שהתקיים במעמד הר סיני, ודין שליחות נלמד (קידושין מא:): מפסח שעשו במצרים. ואיך קיימו דיני ערבות

^{מז} אלא שאם הנהגה זו היא מסברא עד שאפילו עכו"ם חייב בה, למה ה' צריך לחדש על ישראל "דין ערבות", ואולי שמסברא פעמים מקיימים ופעמים לא, משא"כ כשנעשה דין והלכה תמיד מחוייבים בזה.
^{מח} ובעל הניסים תיקנו הנוסח "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך", היינו שהקב"ה הוא שעשה לעצמו הקידוש ה'. ובפשוטו הוא משום שהיו ניסים מחוץ לטבע שלא יתכן שייעשו ע"י אדם, אך להנ"ל אפשר הוא כלל בכל הענין של קידוש ה' שתמיד הוא רק על ידו יתברך, ורק הוא יכול לעשותו, דגם עיקר הציווי "ונקדשתי בתוך בני ישראל" נעשה ממילא אחרי שישראל עשו המוטל עליהם.

^{מט} ובאחרונים נמצא תירוצים אחרים לזה: דבחקרי לב (או"ח מה) תירץ דבעידן ריחתא ענשינן נמי לנשים. ומהרש"א אלפנדר (ח"ג או"ח ד') תירץ דבדיני שמים ענשינן נמי לנשים, א"נ לגבי בעלה חשיב "בידה למחות", וכתירוץ זה תירצו בסמא דחיי (סי' יג) וברכת שמעון (על אוה"ח ריש פר' נצבים). ומ"מ גם ערבות דכניסה לארץ אינה "אפרושי מאיסורא" גרידא, אלא יש בה נפק"מ לדינא, דהנה המבי"ט כתב בהקדמתו לקרית ספר (פ"ז הדרך הא'), שגם ערבות ד"אפרושי מאיסורא" אלים כחה להחשיב כל אחד מישראל שקיים כל התרי"ג מצוות, אף אותם שא"א לו לקיים בפועל כגון מי שאינו כהן או נזיר, דע"י שימחה ביד המחוייבים בהם לעשות כדבעי, או יסייע בעדם, יחשב לו כקיום גמור מכח שנכנסו להיות ערבים זה לזה. ובהערות 'דרך הקדים' הביא עלה מיבמות מו: שנעמי אמרה לרות "מפקדינן שש מאות וי"ג מצוות", הרי שנשים מחוייבות בתרי"ג אף שפטורות ממצוות שהזמ"ג. ולדברי המבי"ט ניחא, דחייבות בערבות וזה כוללם בכל התרי"ג. ולהנ"ל א"ש טפי, דהמבי"ט איירי בערבות דלאפרושי מאיסורא, ובערבות זו ודאי נכנסו גם הנשים, וסגי בה להחשיבם מחוייבות בכל התרי"ג. אלא שצ"ע על זה מחש"י שא"כ נמצא שגם הם שייכים בקיום המצוות בדברים שיכולים למחות. ברם מדאיירינן בזה, אפש"ל עוד דהא דנעמי אמרה "מפקדינן תרי"ג מצוות", הוא כמש"כ הר"ן שנשים יכולות לברך על מצוות שהזמ"ג ולומר "וציונו" כי עכ"פ האנשים נצטוו. א"נ אמרה כן לדחותה מלהתגייר. ואולם הפמ"ג כתב בקונט' 'מתן שכון של מצוות' (חקירה ד'), נדפס בסוף ס' תיבת גמא) "ומפ' נצבים אין ראייה כ"כ".

ארבעים שנה קודם שנכנסו בערבות, אלא ע"כ דתרי ערבות נינהו, ובכניסה לארץ התחייבו בעונש על הפרשה מאיסורים.¹

אלא שאם במעמד הר סיני ופסח מצרים כבר ידעינן לדיני ערבות, שוב צ"ב מה בא התנא להשמיענו. לזה נראה דמש"ה נקטה המשנה בלשון שלילה, דאת דרך החיוב היינו "כל שמחוייב מוציא" כבר ידעינן מהר סיני שהיה בו דין שומע כעונה, ומתני' אתא לאשמועינן שאין הכל שוין בחובה זו - אלא מי שאינו מחוייב אינו מוציא. וכן במגילה עיקר החידוש הוא "חוץ מחש"ו", אבל "הכל כשרין" כבר ידוע ממעמד הר סיני.^{2א}

נמצינו למדים לעת עתה ג' דרגות: א. בכניסה לארץ שמעינן את החיוב לאפרושי מאיסורא או סיוע גשמי למצוות [שהוא להפריש מאיסור ביטול עשה], וכולהו איתנייהו בזה אנשים נשים וטף ואולי אף נכרים, וגם שמעינן דנענשים. ב. בהר סיני ופסח מצרים שמעינן שאפשר לעשות בשביל אחרים את עצם פעולת המצוה. ג. במתני' שמעינן שצריך שיהיה המוציא מחוייב במצוה וא"א בכל אחד.^{2ב}

והשתא יש להבין מה בא אהבה בר"ז להוסיף על דין ערבות. והנה יש לדייק בלשונו דאהבה בר"ז "כל הברכות", שדין אע"פ שיצא מוציא נאמר רק לענין ברכות ולא לענין מצוות. ואף הלל ומגילה שהוזכרו בסוף הסוגיא כתבו הראשונים דאברכותיהן קאמר,^{2ג} אף שגם הם בדיבור ויוצאים ע"י שומע כעונה. והמרדכי כתב בהדיא שטעם הדבר הוא כדי להנצל מברכה לבטלה, דבר שאי"צ בהלל ומגילה עצמם. וכ"כ בפנ"י בר"ה (לד: ד"ה

¹ אכן צ"ע אם שליחות שייך לערבות, הגם שהשליח צריך להיות ב"תורת" הדבר שהוא שליח עליו, מ"מ אי"צ להיות בדרגת "ערב".

^{2א} ואמנם קושיא זו אינה קשה כ"כ, די"ל דאפילו אם קיימו דיני שליחות ושומע כעונה ממתן תורה יכולים להכתב במשנה, דהא הנך דינים תורה שבעל פה נינהו ולא מפורשים בתורה, א"כ שפיר יכולים להכתב במשנה אפילו לא התנאים הם שחידשום. מלבד שאפשר שר"י הנשיא הביא במשניות גם דברים ידועים, שהוא מכלל מטרת חיבורו לכתוב הדינים וההלכות ולא רק חידושים. וכ"ש גבי ערבות שרק ממילא שמעינן שדיני ערבות נהגו בהר סיני וקרנן פסח, לכן הוצרך לפרש זאת בהדיא. אך הרמב"ם בפי' המשניות (מנחות פ"ד מ"א) כתב דלא כן: "לפי שהיו הדברים האלו מפורסמים בזמן המשנה, והיו ענינים ידועים ונהוגים ביד כל העם פרט וכלל, ואין ענין מהן נפלא משום אדם, ועל כן לא ראה [התנא] לדבר בהן".

^{2ב} והפמ"ג כתב בקונט' 'מתן שכון של מצוות' (חקירה ד', נדפס בסוף ס' תיבת גמא), דודאי אף על מ"ע מחוייב הוא להוכיח ובכלל הערבות הוא, שהרי מבואר בר"ה כל המצוות אע"פ שיצא מוציא, ופירש"י מטעם ערבות (ומציין למג"א קסז סק"מ), מבואר דאף מ"ע דשופר וכדומה בכלל ערבות הוא. הרי שהפמ"ג כריך ותני לערבות עם מצות הוכח תוכיח, ולהנ"ל שיש כמה דרגות וגדרים בערבות צ"ע איזה מהם שייך בהוכח תוכיח, והפמ"ג תולה אפילו ערבות של ברכות בעשה של תוכחה, ולפי"ז אין שום חילוק בין ערבות זו לאפרושי מאיסורא, וא"כ הדר צ"ע כל קושיות הנ"ל בדרגות הערבות, ועל כולם צ"ב דאם היא מצוה מפורשת בתורה, למה בנוסף למצוה התערבו על כך. ועכ"פ בודאי שלא שמעינן במצוה זו היתר להוציא את חבירו במצוות, רק לגרום שיבין ויעשה מעצמו, אבל להוציא אחרים במצוה התחדש רק בערבות, אלא דמ"מ לכאורה כונת הפמ"ג כנ"ל שערבות היא מענפי המצוה, דכל דרגא שתתחדש בערבות אפילו עד שאפשר להוציא אחרים במצוות, ממילא היא שייכת במצות תוכחה והיא מענפי שילכו בדרכי ישרים לפניו.

^{2ג} המרדכי (ר"ה תשיח) והראבי"ה (שם תקלד) והמאירי שם (ד"ה הלל ומגילה), וכן נראה מהטור והשו"ע (תרצב ס"ג).

ויחיד) דבשופר אי"צ למוציא ויוצא ולדין ערבות אלא מפני הברכות. וכן הביא הגר"א פסוועלער בשו"ת באר אברהם (סי' טז) מבעל גליא מסכת.

ולדיוקים אלו נראה דזה בא אהבה בר"ז להוסיף על דין ערבות, דלא רק "מצוות" בכלל זה אלא גם "ברכות" ישנם בערבות, דסד"א שלא שייך להוציא אחרי שיצא כיון דאיכא איסור ברכה לבטלה, לזה קמ"ל אהבה בר"ז דאף הם בכלל ערבות. וא"ש למה הוצרכו הראשונים לסברא שנעשה "כמי שלא יצא הוא", דרק באופן זה יכול להוציא שם שמים מפיו, משא"כ כשמוציא את חבירו במצוה אי"צ לדרגא זו, וסגי דהוה בר חיובא. ואפשר ראיתי כן בספרים.¹² וממילא יתכן דגם שאר ראשונים שכתבו דין ערבות רק בדברי אהבה בר"ז, כוונתם לערבות זו שבגדר "כמי שלא יצא הוא", ולכן לא הזכירוה במתני' אלא בדברי אהבה בר"ז.¹³

ואמנם יש ראשונים ואחרונים שנראה מהם שאין חילוק בין ערבות דמצוות לשל ברכות, דכרכו ותנו לדינא דמתני' עם דינא דאע"פ שיצא מוציא.¹⁴ ואה"נ אפשר שחולקים

¹² נמצא לפ"ז דפשוט לגמ' וראשונים דמי שיצא יד"ח אינו נחשב שנפקע מחיובה, ולכך יכול להוציא אחר שהוא עדיין מחוייב בה ואי"צ לדין מיוחד בשביל זה, רק אולי כונה להוציא. ורק גבי ברכה דאית בה איסור ש"ש לבטלה הוא דצריך לפרש שג"כ מהניא ערבות ול"ס במה שהוא מחוייב אלא צריך שיחזור ויתחייב בדבר ואז מה שמזכיר ש"ש אינו לבטלה. ומהמאירי דלהלן לא נראה כן, ושמענין מיניה דהחידוש דאע"פ שיצ"מ קאי נמי אמתני'.
¹³ ונראה שאין להקשות דאם ערבות דהר גריזים נאמרה רק לגבי מצוות, מנ"ל למתני' ולבריתא דאהבה בר"ז להוסיף בה דברים, דודאי יש כח ביד חכמים לתקן כה"ג, וכ"ש דברים שיש להם רמז ומקור בדאורייתא, דא"כ חז"ל רק הוסיפו והרחיבו שורש התקנה.

והנה צ"ע איך יועיל לברכת המזון שהיא דאורייתא, וברכת התורה לרוב פוסקים, הא בפשטות דינו דאהבה בר"ז הוא חידוש דרבנן. ואולי כלפי עצם המצוה שמדאורייתא אי"צ לערבות דאהבה בר"ז, ורק בשביל נוסח הברכה שבו נמצא חומר האיסור דברכה לבטלה, הוא דצריך לערבות דאהבה בר"ז, ונוסח הברכה הוא מדרבנן. ואולי זוהי כונת הטו"א דליכא ערבות בדאורייתא, והקשו עליו משופר וקידוש המפורשים שם בסוגיא, ובקידוש איכא גונא דרבנן בקידוש דיו"ט כדדייק הטו"א גופי' מפרש"י, אבל משופר וכן מבהמ"ז לכא' עדיין יקשה. ולהנ"ל נימא דכוונתו לערבות שחידש אהבה בר"ז ולא ערבות דכניסה לארץ, ואה"נ בשופר וקידוש איכא ערבות דמצוות אבל לא דברכות. וכיו"ב י"ל על חידושו דהצל"ח (ברכות מח). ההפוך מהטו"א, דערבות היא רק על תרי"ג מצוות דאורייתא שהיו מחוייבים בהם בכניסה לארץ, ולא על מצוות דרבנן שעדיין לא התחייבו בהם. והקשו ע"ד מקידוש והלל ומגילה וכל הברכות המפורשים בסוגיא דערבות. דלהמתבאר נימא דאה"נ ערבות דכניסה לארץ לא נתחייבו, ואתא אבר"ז וקמ"ל גם על ברכות דרבנן. אך לא נראה שלזה נתכוונו הני תנאי הטו"א והצל"ח זיע"א, ומדברי הצל"ח שם נראה דאיירי אף אחר חידושי' דאבר"ז, דהא עוסק שם בדברי התוס' לענין ערבות אבהמ"ז, ועוד דמהראשונים שפי' הא דאבר"ז עפי"ד דערבות נראה דאבר"ז לא את"ל ערבות חדשה דרבנן רק מוסיף לברכות אערבות דכניסה לארץ.
¹⁴ התוס' בברכות (מח סוד"ה עד) והמאירי בר"ה (שם ד"ה מה שביארנו) כתבו דברהמ"ז שהיא ברכה ואעפ"כ ס"ל דסגי בבר חיובא. ואולי י"ל דברכה שהיא עצמה מצוה, מיגו דמהני להיות "בר חיובא" לענין המצוה, מהני נמי להזכרות שם שמים שבה ואינם לבטלה. וצ"ע. והרא"ש בברכות שם והריטב"א (ברכות כ:): כתבו ויעליו הוא להצילן מהעוון ולפטור אותן מן המצוות - ונראה בסברתם דמה לי ביטול מצוה מה לי ביטול ברכה, אך עכ"פ גם נראה שאין חילוק בין הערבות. ובאחרונים מצאנו שמזכירים דין ערבות על מצוות מצוות שבמעשה, דלענין ביעו"ח מצאנו כן במור וקציעה (סי' תלב) וכת"ס (יו"ד קנ ד"ה והנה המג"א) והרש"ש (ר"ה טז) ושו"ת אגורה באהלך (ס"ס כג) ובקריית חנה דוד (ח"א צד) ובמנח"ש ח"ב (נח ד' א') ובמקראי קודש (חנוכה כ"ב). וכן נראה משו"ע הרב (רסג קו"א סק"ה, תלב קו"א סק"ב בהגה) וממהר"ם שיק (או"ח שג) ומזרע אברהם (או"ח יב) שהביא בברכ"י (קכד סק"ג). וע"ע באל"י זוטא (תקפה סק"ד) במה שהביא מכנה"ג. וכן נראה לענין שופר - עי' בחכמת שלמה (ריש תקפט) שכתב שהוא מדין ערבות, ובוכרון אהרון לחתן הגר"י סלנטר (ס"ס ד') הוכיח כדבריו. אלא שלגבי זה י"ל דהא אהבה בר"ז רק בא להוסיף שגם ברכות איתנייהו בערבות, אבל לא לאפוקי מצוות שכבר ישנם בערבות מעת שנכנסו לארץ, וא"כ לא קשה מינייהו מידי. והמאירי בר"ה שם (ד"ה מה שביארנו) ביאר מימרא דאהבה בר"ז, דהא דאמרי' במתני'

על כל הנ"ל. אך גם י"ל דודאי הכל נכנס תחת שם ערבות, ואי"צ בכל מקום שמזכירין הנידון לפרט חלקיו ודרגותיו.¹¹ ועיין בחבצלת השרון (דברים ב עמ' תתקנה) שהעלה איפכא, דדוקא בברכות אי"צ שיחשב כמי שלא יצא הוא, משא"כ במצוות.

והנה המשנ"ב (ס"ס תרנה) הביא ממג"א וחיי"א דאם אין לחבירו לולב והוא חוץ לתחום, אם יש ביכלתו לקנות ופשע ולא קנה אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, ואסור לו לשלוח לולב מחוץ לתחום לחבירו זה. והקשה בשעה"צ דאינו יודע מה שייך בזה חטא, דהא אנו מצווין מטעם ערבות לראות שגם חבירו בן ישראל יעשה מצות התורה, ואם יחסר לו הרי הוא כאילו חסר לי, ומטעם זה אנו יכולים להוציא אחד לחבירו בקידוש. ולהנ"ל י"ל, דדוקא לגבי קידוש וברכות הויא הערבות בגדר זה ש"אם יחסר לו הרי היא כאילו חסר לי", אבל לסייעו לקיים מצות לולב זוהי ערבות לאפרושי מאיסורא, והיא אינה בגדר הנ"ל ולא נכנס ממש בחיוב המצוה של חבירו כאילו לא קיים הוא. ואולי לכך התכוין בעשה"צ בסוף דבריו "וי"ל קצת".

כל שאינו מחוייב אינו מוציא הוא כל שאינו מחוייב מצד גופו, אבל מי שחייב המצוה הוטלה עליו אלא שיצא יד"ח ממנה מוציא את האחרים, שאע"פ שיצא ידי עצמו עדיין הוא ערב בשל חבירו שלא יצא עדיין. ונפק"ל לפ"ז דחידושא דאהבה בר"ז הוא דע"מ שאמר תנא דמתני' שהפטורים אינם מוציאים לאו היינו היכא שפטור מחמת שכבר קיים חובתו, דבכה"ג אע"פ שיצא מוציא. ולדברים אלה אי"צ לכל הנ"ל לחלק בין מצוות לברכות, ולומר דאבר"ז אתא להוסיף דין ערבות גם בברכות. אלא דא"כ שוב יקשה למה נקט אבר"ז בלשונו דוקא לברכות, וביותר דהא המאירי גופי' פי' דערבות דהלל ומגילה היינו ברכותיהן, ואם ליכא חילוק בין מצוות לברכות למה לא נפרש דערבות דהלל"מ הויא על עצם קריאתן.

¹¹ ואגב אורחא הנה המהר"ל (נתיב הצדקה פ"ו) מפרש למה דוקא בכניסה לארץ נכנסו בערבות, דהקשה למה בדין נשך ומרבית אמרה תורה "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים", ומה ענין זה לכאן שאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים? וביאר כי כאשר נכנסו ישראל לארץ היו ישראל עם אחד לגמרי, וראיה לזה שהרי כל זמן שישראל לא עברו הירדן ולא באו לארץ לא נעשו על הנסתרות עד שעברו הירדן ונעשו ערבים זה בעד זה, הרי שלא נעשו ישראל ערבים זה בעד זה, כי נקרא ערב שהוא מעורב עם השני, ולא נעשו ישראל מחוברים להיות עם אחד לגמרי עד שבאו לארץ והיו ביחד בארץ והיה להם מקום אחד הוא ארץ ישראל, וע"י ארץ ישראל הם עם אחד לגמרי, ולכך כתיב ג"כ "להיות לכם לאלהים", כי יש להם אל אחד. ובשביל שנעשו לעם אחד לגמרי כאשר מקבל זה מזה ואינם גבולים זה מזה, וזה מלוה לו ברבית ונושך אותו וכל נשיכה הוא העדר לאותו שנושך והיא כמו נשיכת נחש.

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' 'הליכות בת ישראל'

השמיטה הלכה למעשה – מדריך מפורט לשנת השמיטה

תשפ"ב

פרק א

יתברך הבורא וישתבח היוצר שבחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו וקידשנו מכל האומות ואת ארץ ישראל מכל הארצות, ואחת המצוות המרכזיות בין "המצוות התלויות בארץ" – מצות השמיטה.

ציוונו בורא עולם בספר ויקרא כה, ב: "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבת הארץ שבת לד', שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואת, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לד'" ממשיכה התורה ומסכמת: "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהיה לארץ".

באור המילה "שמיטה"

שמיטה - משורש ש.מ.ט, היינו: השמט מידך ועזוב את עבודות הקרקע האסורות מן התורה: [זריעה, נטיעה, וזמירה] האסורות לחלוטין בשמיטה. ואף השמט מידך, את העבודות האסורות מדרבנן: [השקיה, דישון, ריסוס, ניכוש ודילול] אם מטרתן - "לאיברויי" – היינו להבריא, להוסיף, לפתח ולהרבות את צמיחת הארץ. אבל מותרות בשנת השמיטה אך ורק מלאכות מדרבנן, שמטרתם "לאוקמי" – להעמיד! לשמר את המצב הקיים, למנוע קלקול, נבילה, יובש, נסיגה וקריסה של צמחים, אילנות, דשא ופרחים הקיימים בקרקע. לרמב"ם: בכלל שמוט, המצווה - להפקיר את גידולי השנה השביעית, ולהודיע לכולם שהם הפקר לכול,

ממתי מונים שמיטה ?

יהושע ועם ישראל, נכנסו לארץ ישראל ביום י' ניסן 2488 שנים לבריאת העולם. כעבור 14 שנות כיבוש וחלוקה, התחילו בשנה ה' 15 לכניסתם לארץ לספור שש שנים, ואם כן השמיטה הראשונה הייתה בשנה ה' 21 שהיא 2509 לבריאת העולם. ואז התחילו גם כן למנות יובלות, כנאמר: "וספרת לך שבע שבתת שנים, שבע שנים שבע פעמים... וקידשתם את שנת החמישים שנה... יובל היא תהיה לכם" (ויקרא כ"ה, ח). ונחלקו הדעות האם שנת היובל נספרת כשנה הראשונה לשמיטה הבאה או לאו, ולמעשה מאז התחילו לגלות השבטים לקראת גלות בית ראשון, הפסיקו לספור יובלות, ולמעשה כיום, אין היובל נוהג, מפני שאין כל ישראל יושבים בארץ ישראל, והיובל נוהג רק כשכל יושביה עליה [וקראתם דרור לכל יושביה] ובטלו היובלות (רמב"ם שמיטה ויובל י, ח).

איך נדע ששנת תשפ"ב – אכן, שנת שמיטה?

כתב הרמב"ם בתחילת הלכות שמיטה ויובל: ובחשבון שנת השמיטה נתקבלה דעת הגאונים, ואם תרצה לדעת שנת השמיטה תחלק שנות בריאת העולם במספר שבע, וכשיעלה לך המספר בדיוק בלא עודף – הרי השנה ההיא שמיטה, ואין זה מפני שמונים לבריאת העולם אלא שכך יצא". וזה אחד מפלאי תורתנו הקדושה! ואכן אם נחלק התשפ"א - 5781 ל 7 תהיה התוצאה: 825.6 כלומר תשפ"א שנה ששית לשמיטה. מאידך אם נחלק ה'תשפ"ב ל 7 = 5782:7=826 ללא שארית אם כן, תשפ"ב – שמיטה!

לדעת רוב הפוסקים, כיון "שאינ רוב יושביה עליה" ואין מונים יובלות - שמיטה בזמן הזה – מדרבנן וכן הכרעת מרן החזון איש אכן, דעת יחיד הרמב"ן – שגם בזמן הזה שמיטה מן התורה.

תחילת שנת השמיטה

שנת השמיטה מתחילה בא' תשרי ומסתיימת בכ"ט אלול, ובזמן הזה אין נוהגת "תוספת שביעית" ועבודות השדה מותרות עד לראש השנה (רמב"ם ג, ט וחזון איש י"ז, כ"ב-כ"ה), אלא שגזרו חכמים משום מראית העין, שאין לטעת עצי פרי לפני השמיטה אלא עד ט"ז במנחם אב, משום שלחישוב שנות ערלה, בשנה הראשונה די ב 44 יום לפני ראש השנה: 14 ימים - לקליטת הנטיעה ועוד 30 יום וזו נחשבת כבר שנה ראשונה לערלה, על כן, אם נטיעת אילן בתוך 44 יום לסוף השנה - לא תיחשב שנה זו, כשנה ראשונה לערלה, אלא השנה הבאה, ואז יאמרו בשנה השלישית, שהעץ ניטע חלילה בשמיטה, כי חישוב השנה הראשונה לערלה - שנת השמיטה. זריעת צמחים שונים, עצי סרק ופרחים - מותרת עד ראש השנה, אף שקליטת הזרע בקרקע תהיה בשמיטה.

אולם, זריעת ירקות - אינה כדאית בסמוך לשמיטה, הואיל ואם ישתרש וייקלט הירק בשביעית יהיו חייבים לעקרו מדין "ספיחין", על כן, יש להקדים זריעתם על מנת שיתחילו לצמוח לפני השמיטה (מעדני ארץ שביעית ושו"ת מנחת שלמה א, נ"א). לדוגמה: עגבנייה ועגבניות שרי וכן תפוחי אדמה - עד ג' אלול. שום - עד ו' באלול. סלרי דלעת ודלורית - עד י' באלול.

חובת אישה במצוות השמיטה

כלל בידנו, שכל מצוות עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות מקיומן (גמ' קידושין כ"ט ע"א), מכל מקום, כיון שבשמיטה גם איסורי לאו - לא תעשה - נשים חייבות אף במצוות העשה שבה (חינוך, פ"ד ושכ"א שו"ת חתם סופר או"ח ק"נ ובליקוטי הערות על חת"ס או"ח ק"נ, ז). ועוד, שכל מצוות השביעית - מצוה אחת כללית שהשביעית קדושה, על כן, אי אפשר לומר שנשים פטורות (דרך אמונה להגר"ח קנייבסקי שליט"א א, א).

מפגשים ראשונים עם ה"שמיטה"

רבים חושבים, שדיני איסורי עבודת הקרקע בשמיטה, שייכים למתגוררים בקיבוץ, במושב חקלאי או לבעלי שדות, מטעים ופרדסים בלבד, הבה נמחיש כיצד ניפגש עם השמיטה גם בעיר המאוכלסת בשכונות צפופות:

1. במוצאי ראש השנה, אור ליום חמישי - צום גדליה, בוודאי יופעלו רבבות מכונות כביסה, מלאים בסוגי כביסה שונים, ביניהם סריגים, גרביים, שמיכות צמר שנטף עליהם דבש טליתות הזקוקות לריענון לקראת היום הקדוש, כביסה כעין זו, אינה נסחטת בסחיטה המרבית, ואף לא מוכנסת למייבש הכביסה, רבות תצעדנה, כדרך בשש השנים האחרונות, לכיוון המרפסת ובידן קערת הכביסה [פייליה] כדי לתלות את הכביסה הנוטפת מים על גבי החבלים שמעבר למרפסת....

כמובן, אין בדעתה של עקרת הבית להשקות את קרקע החצר או הגינה הצמודה לבית, אבל לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, יש בפעולה זו איסור השקיה - תולדת זריעה האסורה בשמיטה [ואף ש"אינו מתכוון" אבל "ניחא ליה"] אף אם עדיין אין צמחים בקרקע אבל שפיכת המים מכשירה את המקום להיקלטות זרע או צמח.

אכן, הפעולה מותרת במקרים הבאים: א. כשהמקום מרוצף לחלוטין. **ב.** כאשר המקום משמש למעבר לרבים (אין סיכוי לצמיחת צמחים), ובמקרה זה, יש להימנע משפיכת שארית המים שבקערה אל החצר, אף בשאר השנים מבלי לבדוק אם אין שם עוברים, בוודאי בעשרת ימי תשובה. **ג.** כאשר המקום כבר נרטב מגשם או מהשקיה - מותר לשפוך שם מים, שכדברי כף החיים בסי' של"ו לעניין שבת: "ריבוי ההשקיה רק מקלקל הצמחים".

2. **הדחת רצפות** - מן הסתם במוצאי ראש השנה זקוק כל בית לשטיפת הרצפות, וברבים משכונותיה של ירושלים ת"ו, "מנהג המקום" לגרוף את מי השטיפה בעזרת המגב דרך המרזב שבמרפסת לעבר הרחוב [זכורני שהייתי נוכח בחדרו של מרן הגר"מ הלברשטם זצ"ל כשבא להתלונן קשיש שעלה לא מכבר להתגורר בירושלים, וסיפר שעמד לתומו ליד התחנות שבתחתית רחוב בר אילן ולפתע ירד מעליו שטף מים, שלו היו זכים וטהורים, הייתה זו חוויה באותו יום שרבי.... אך לא כן, המים העלו קצף ... ואמר לו הגאון: האינך יודע כי מצהרי יום חמישי בשבת אין עומדים בעיה"ק תחת מרפסות.... שהרי "על הניזוק להרחיק עצמו...."], ובכן, כשהמדובר ב"שטיפה האחרונה" במים נקיים, אסור לגרפם לעבר קרקע, אלא בתנאים הנ"ל.

*

3. **יש שייפגשו עם ה"שמיטה"**, כנראה כבר בעצם יום הדין - ראש השנה. אותם שיישבו על גבי המרפסת או בקרבת חלון, ובעודם אומרים תהילים, או מעיינים במאמר העוסק במהות יום הדין, וכדרכם אוכלים פרי טעים ועסיסי, ולבסוף, יישארו בידם מספר גרעינים, אשר כל שחונן בנימוס ודרך ארץ מטריח עצמו אל פח האשפה - מקומם הטבעי

של שיירי קליפות פרי וגרעיניו, אולם יש שיאמרו לעצמם... "ביום הדין... ביטול תורה... וחלילה ישליכו את הנותר אל הגינה או החצר... ויעברו על איסור דאורייתא של זריעה בשמיטה ואף ביום טוב.... שהרי רבים עד מאוד עצים שצמחו מגרעין שהופל לקרקע, נקלט ונבט והוציא פירות טעימים, אלא אם כן, המקום מרוצף או משמש מעבר לרבים כנ"ל.

4. יש להיזהר לאורך כל שנת השמיטה, כשמטיילים עם ילדים בגן העיר, או בטיול או מסלול, שלא להשליך שיירי ירקות ופירות לאדמה, שאריות אלו מהוות דישון וזבל מצוינים להשבחת גידולי הקרקע, ועידוד צמיחתם [ל"איברויי" ולא רק ל"קיומי"] ובפרט קליפות בנות.

גרמא - מותרת בשמיטה

בשונה מאיסורי שבת, בהם אסרו חכמים גם פעולות שאינן ישירות, אלא נגרמות כתוצאה מפעולת האדם, כגון, אסור ליטול ידיים על גבי גג כשהמרזב מוליך את המים לגינה [ואם היא גינה שלנו, הרי זה "פסיק רישיה דניחא ליה], הוא הדין שאין להשתמש בשוקת מים בגינה ציבורית אם הניקוז מוליך את המים לערוגות. מאידך, לעניין שמיטה, לדעת החזון איש, כיון שנאמר "שדך (עצמה) לא תזרע וגו' "הרי שאם המלאכה נעשית ב"גרמא" - היא מותרת בשמיטה. דוגמאות: 1. תליית כביסה נוטפת על חבלים שבתוך המרפסת, ולא ישירות מעל החצר. 2. מותרת הפעלת מזגן, שמימיו מתנקזים לגינה. 3. מותרת הפעלת השקיה ממוחשבת לפני השמיטה, כאשר תמשיך להשקות בשמיטה, אפילו מעבר לנצרך לשימור גידולי הקרקע [ל"אוקמי"]. 4. מותרת שטיפת רכב החונה על מדרכה מרוצפת, כאשר מי השטיפה נוזלים עם שיפוע הכביש לעבר גינה.

הטיפול בגידולי קרקע במסגרת הבית הפרטי

נאמר בתורתנו: "שדך לא תזרע כרמך לא תזמור...ושבת הארץ" (ויקרא כ"ה, ד) - איסורי שביעת, שונים מאיסורי מלאכת זרע, קוצר וכו' בהלכות שבת. בשבת - אסור אפילו להניח גלעין אבוקדו או בצל בצנצנת עם מים בקומה שביעית - משום איסור נוטע בשבת ! ולדעת הגרש"ז זצ"ל כשהגרעין נבט - המוציאו בשבת קוצרו! בשמיטה אסרה התורה אך ורק עבודת קרקע השדה ! הגינה ! הכרם !

אמנם כן, בתלמוד ירושלמי עורלה א, ב דיון הלכה למעשה: האם דיני שמיטה חלים גם על הצומח בתוך הבית? הירושלמי אינו מכריע אולם החזון איש זצ"ל בשביעית כב, א וכו, ד קובע: בהתקיים שני תנאים יחד, אין איסורי מלאכות שביעית בתוך הבית:

א. כשאין יניקה מן הקרקע, מן הארץ - היינו במצע מנותק. ב. כשהמקום מקורה - יש עליו גג כמו בבית -מותרות כל המלאכות בשנת השמיטה ! כלשון מרן החזון איש: "המקל בעציץ שאינו נקוב בבית, יש לו על מה לסמוך ואפילו לזרוע ולשתול..." (חזו"א כ"ב, א וכ"ו, ד) לכן, לדוגמה ניתן לגדל בצל ירוק בחדר שינה, עגבניות שרי בפינת הסלון... אבל לא במרפסת פתוחה ולא בגינת קרקע, אף שהיא מקורה בגג.

שאלה: מה דין ריצפת הבית? למה נחשבות מרצפות? אריחי חרסינה קרמיקה? שיש?

תשובה: הכרעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בספרו מעדני שביעית בקומה תחתונה – המרצפות כאדמת החצר והשדה. בקומות עליונות [מהקומה השנייה או כשהראשונה על גבי עמודים] – כעציץ שאינו נקוב – שאין יניקה בין הקומות אלא בדירות הקרקע. מאידך, דעת הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר זצ"ל: גם בקומות עליונות – ישנה יניקה, אך די בניתוק התחתית ליצירת "עציץ שאינו נקוב".

מהו "עציץ נקוב" ומהו "עציץ שאינו נקוב"

עציץ נקוב - העשוי חרס או עץ, ואפילו פלסטיק שאינו קשיח, ובוודאי עציץ שבשקית ניילון - דינם כאילו הם בקרקע. כמו כן, עציץ העשוי זכוכית, מתכת או פלסטיק קשיח, אם יש בו אפילו נקב אחד בקוטר מילימטר אחד ["שורש קטן"] בין בשוליו בין בדופןו כנגד הקרקע שבתוכו – הרי זה עציץ נקוב שמדרבנן דינו כקרקע (רמב"ם ב, י משנ"ב קנ"ט, ז ותשובת הגר"ש וואזנר זצ"ל ב"משפטי ארץ" עמ' 258).

עציץ שאינו נקוב – אפילו מחרס או עץ אבל תחתיו צלחת מתכת, פלסטיק או זכוכית. ואפילו צלחת חד פעמית – הרי זה אינו נקוב. והוא כמנותק מן הקרקע. יש לציין, שבקומת קרקע – הכרעת הפוסקים, שיש לנתק גם מתחת "נוף העציץ" – התפרחת הבולטת ומתפשטת מעבר לצלחת, והפתרון – לשטוח משטח P.V.C, גומי או טפט. תחת כל שטח העציץ וענפיו.

הלכה למעשה

בעציץ "שאינו נקוב" בתוך הבית, היינו שמתקיימים בו בו התנאים הנ"ל וכמו כן, 1. העציץ נמצא תחת גג אטום – לא פרגולה או כילה. 2. אין העציץ קבוע בתוך קיר או בתוך קרקע הבית. 3. נפח העציץ קטן מ 650 ליטר [שאזי יניקתו חזקה במיוחד] - מותרת כל עבודה במשך שנת השמיטה, כולל נטיעה, גיזום, דישון, השקיה ללא הגבלה – כמו בכל השנים.

ב"עציץ נקוב" שבבית, הנחיות השימוש כדלהלן: מותרות רק פעולות לשימור הקיים – "לאוקמי!" אבל לא לשתול בו או לזרוע, ואף לא לטפח ולגרום להצמחת יתר – "לאיברוי!"

הוראות כלליות לכל מיני האדניות והעציצים

1. עציץ בתוך הבית מותר לגוררו – בתוך הבית ממקום למקום ובתנאי שהכול תחת תיקרה.

2. אסור להוציא עציץ (אפילו אינו נקוב) מן הבית למרפסת או מן הבית ולחוץ, כמו כן אין להסיר תיקרה מעל עציץ או אדניות. (החשיפה לאוויר ולשמש - ממהרת צמיחה). אמנם, לצורך שטיפת ריצפה: אם זה לזמן קצר מותר להוציאו, ועדיף להוציאו בשעות

הלילה כשאינן כל כך שמש ואויר בחוץ ובתום השטיפה להחזירו מיד (מנחת שלמה מ"א, ג).

3. הנוסעים מביתם אסורים לפתוח חלון מול העציצים במטרה להביא לאור ואוויר לצמחים, אלא אם כן, עלול להיות הפסד לצמחים (חוט שני א, ו).

4. לקראת חג סוכות, כשהסוכה במרפסת שבה העציצים והאדניות – **אם כבר הביאו** את הסכך וניכר שכוונתם לבניית הסוכה, **מותר** להסיר את הגג או להוציא את העציצים מחוץ למקום המקורה, ולכסותם במקום השני – מיד.

5. עוברים דירה או מביאים ממשתלה "עם הכשר" עציץ לבית, יש להחמיר ולעוטפו בדירה הקודמת או במשתלה מכל צדדיו בניילון, ובבית להניחו כעציץ שאינו נקוב (הגריש"א זצ"ל ב"הליכות שדה" 48).

6. מותר להעביר עציץ שמעל משטח חוצץ למקום אחר שיש בו גם כן, משטח חוצץ, או משולחן לשולחן אחר ויש מתירים אף להניחו בינתיים לזמן קצר על גבי קרקע כשכוונתם לסידור הבית (משפטי ארץ"ז, י"ב).

7. אסור להפוך עציץ שאינו נקוב לנקוב. ובכלל זה שלא להוריד עציץ תלוי באוויר על גבי הקרקע. אבל מותר להפוך עציץ "נקוב" ל"שאינו נקוב" (כגון שנפל עציץ לגינה - **מותר** להחזירו לבית) **נשבר עציץ** בבית, במידה ושורשי הצמח מחוברים עדיין לעפר שבעציץ - מותר להעבירם לעציץ אחר ("שמיטת קרקעות" להגר"צ כהן זצ"ל י"ד, י"ב בשם הגר"נ קרליץ זצ"ל).

8. מותר להניח פרחים באגרטל עם מים העומד בבית אפילו לא נפתחו עדיין הפרחים או הניצנים, מפני שאין שמיטה בבית באגרטל העומד על שולחן (דרך אמונה ד, י"ז).

קניית עציצי נוי ופרחים בשנת השמיטה

בירושלים החמירו ב"נעבד" ו"שמור" - "נעבד" - היינו שלא לקנות פרחים וצמחים שעבדו בהם באיסור בשמיטה (כגון גיזום לצורך פריחת יתר, השקיית יתר, זיבול והוספת חומרים מזרזי גדילה). "שמור" - היינו שמרו את כל הגדל בשדות לעצמם, וקטפו וארוזו ושיווקו כדרך סוחרי פרחים וצמחים בשאר השנים, על כן אין לקנות עציצי נוי ופרחים שנשתלו בשמיטה, כדי שלא להחזיק ידי עוברי עבירה, ואין לקנות אלא בחנות או משתלה שיש לה **הכשר למהדרין לענייני שמיטה**. ומוכרים בה מגידולי נוכרים או פרחי ייבוא מחוץ לארץ.

*

הטיפול בגינה ובחצר בשמיטה

ניקוי ותחזוקה

1. **פסולת ולכלוך** שהצטברו מותר לאוספם ולסלקם לשם ניקיון כדרך שעושים כל השנים ובתנאי שלא מכוונים להכשיר את הקרקע לגינה. על כן עדיף שהדבר ייעשה לא

על ידי איש שמקצועו גינון ולא עם כלי מקצועי כגון מגריפה ידנית או חשמלית (רמב"ם ב, י ומנחת שלמה נ"א, י)

2. פסולת שנותרה לאחר תוספת בניה או ריצוף לשיפוץ הבית, אסור לפנותה לגמרי הואיל ומקום זה מיועד בדרך כלל לגינה. אמנם, אם המטרה אך ורק להסיר מפגעים ולשיפור המראה – מותר, בתנאי שישאירו שכבה דקה של פסולת הסמוכה לקרקע, כדי שיהא ניכר שהכוונה אך ורק לניקיון כללי.

3. יישור קרקע ומילוי חורים באדמה, כגון אחרי עבודות אינסטלציה או טיפול בביוב – אסורים. יש חשש סכנה בהשאת החורים, להיתקלות או נפילה ניתן למלאם בחומרים שאינם אדמה העומדת לזריעה – כגון חצץ, שבבי עצים, קל – קר כדומה.

4. עומדים לבנות סוכה, לרצף חצר, להציב מתקני משחקים - יש להביא תחילה את דפנות הסוכה, את המרצפות או את מתקני המשחקים לפני שמתחילים ביישור הקרקע והכנתה. שלא ייראה כאילו מכשירים, חלילה, קרקע לזריעה או לנטיעה

5. קוצים ועישי בר שרגילים כל שנה לנכשם מחשש סכנה כגון מנחשים ועקרבים, למניעת שריפה ומפגעים או לנוי וכדומה – מותר לנכשם גם בשמיטה למטרות הנ"ל אבל אין לעוקרם עם השורש, אלא לקוצצם בשווה לקרקע (תשובת החזו"א במכתב הנדפס ב"משפטי ארץ" עמ' 265).

6. איסוף אבנים מן החצר לצורך בניית גדר או ריצוף שביל וכדומה, מותר, בתנאי שעומדים בסמוך לגדר החדשה או השביל החדש ואוספים אבנים עד מקום שידו מגעת – שניכר שאינו עושה להכשרת הקרקע (רמב"ם ב, י"א). כמו כן ניתן לקחת אבנים עליונות ולהשאיר את הנוגעות בקרקע משום מראית העין (דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א דרך אמונה א, י"ג)

7. מותר לסקל אבנים ממגרשי חנייה, מגרשי משחקים ומשבילים להילוך בני אדם (אגלי טל חורש, ט"ז).

הטיפול בגינת הנוי בשמיטה

העיקרון: מותרות כל פעולות דרבנן, של "לאוקמי" – לשמור על הקיום מיתת הצמחים ולמניעת פגם ניכר בנוי הצמחים והפרחים (מבי"ט ב, ס"ד ו"סדר השביעית" להרה"ג זליג שפירא מפי החזו"א). כמובן, שאין לטפח גינה בשמיטה מעבר לטיפוח שבשאר שנים, וודאי שלא להתחיל לטפח גינה מוזנחת בשמיטה.

בבית משותף כשברובו דיירים שאינם שומרי תורה ומצוות. יש להסביר בדרכי נועם שבמעט תשומת לב אפשר לקיים גינת נוי בדרך מותרת, הדבר לא אפשרי, ועלולים לעשות פעולות כרגיל כל השמיטה, יש אומרים שיש לבעלי הדירה להפקיר את חלקם בגינה בפני שלשה, אפילו מבני ביתם, למשך שנת השמיטה (משנ"ב רמ"ו, ט"ו ולהודיע

שהתשלום לוועד הבית אינו מיועד למטרת טיפוח הגינה בפעולות אסורות אלא להוצאות הניקוי החשמל ומעלית וכדומה. ולמימון הפעולות המותרות בשמיטה.

א. השקיה 1. כל צמח שאם לא יושקה – ייגרם לו נזק מותר להשקותו לקיומו, והצורך בגינות נוי, משתנה לפי האקלים, עונות השנה וסוג הצמח. **מותרת** בשנת שמיטה הנחת צנרת לממטרות בין להשקיה המותרת בשביעית בין לאחריה (רמב"ם א, ט). **ומותרת** חפירת צלחות (תעלות עגולות) סביב העצים למילוי מים להשקיה (חזו"א י"ט, י ומצוות הארץ ל"ד, ג). **2.** דשאים – לדעת מומחים בחלק ניכר מן הדשאים די בהשקייתם פעם בחודש עד 40-50 ליטר מים למטר מרובע וזה מספיק להחזקת הדשא. **3.** עצים ושיחים מבוגרים – בהרבה מקרים אינם צריכים השקיה כלל וכדאי להתייעץ במומחה.

סימנים המתירים השקיה בכל הצמחים

1. יובש מוכח: כשתוחבים אצבעות 2-3 ס"מ בקרקע ויוציאם בקלות יבשות – **דרושה השקיה דחופה!**

2. כאשר נראה בצמח **צימוח איטי**. יש והסיבה להאטה סדקים שנתהוו בקרקע סמוך לצמחים - מותר לסותמם כדי למנוע ייבוש השורשים (חזון איש י"ז, י"ט).

3. כאשר נראה **שינוי גוון בצמח** כגון מירוק כהה לבהיר או לצהוב.

4. שינוי **במתח העלים** (לא כולל כמישת צהרים החולפת עם ערב).

הערה: יש אומרים שהשקיה עדיף שתיעשה בעזרת ממטרה או מערכת טפטפות ולא ביד עם צינור או משפך, שאזי עושים מלאכה כל רגע. ואף אם נהנים גם צמחים אחרים שבסביבה כל שלא משקים את האחרים ישירות - **מותר**, ובפרט כשהזקוקים, רוב מוחלט בטווח הממטרה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

ב. גיזום 1. גיזום הגורם השבחה ומעודד צמיחה – **אסור בשמיטה!** בפרט בענפים דלילים או יבשים. **על כן**, אסור לגזום ורדים או להסיר פרחים שנבלו.

2. **גדר חיה** הגדילה פרא, מתר לגזום לנוי אך ורק כשענפיה צפופים ומלאה בעלים ירוקים - שאין בגיזום תועלת להצמחה (משפטי ארץ ד, י"ט. כמו כן, לדעת הגרי"ש אלישיב והגר"נ קרליץ זצ"ל מותר לחתוך ממנה ענפים המפריעים למעבר, ובתנאי שלא מכוונים לתועלת הצמח.

ג. כיסוח הדשא - אסור! אפילו כוונתו לנוי ובפרט בדשא חדש או דליל שעדיין לא התפשט בכל השטח. אכן, יש אומרים שכשהדשא מאד מלא וצפוף שאין תועלת בכיסוחו לצמיחה – **מותר** לכסח, כשהכוונה אך ורק לתיקון צורתו. ולהנחיית הרה"ג בנימין מנדלזון זצ"ל יש להגביה את סכין הכיסוח מעל לקווי הקרקע.

הערה: יש מתירים פיזור חומר על הדשא לפני השמיטה, חומר המתפרק אט אט (עד חצי שנה) בכל השקיה,

כיוון שהדבר נעשה לפני שמיטה וההשקיה רק כגרמא – המותרת בשמיטה.

ד. ניכוש וריסוס - מותר לנכש עשבי בר החונקים צמחי נוי, ויש חשש למיתתם או לנוק (חזו"א כ"א, י"ז). כשמבצעים את הניכוש בעזרת מעדר, **יש להיזהר** מעידור האדמה אגב הניכוש, שעידור אסור בשמיטה (חזו"א י"א, י"ז). **צמחים**, שיחים ופרחים שהותקפו על ידי מזיקים או מחלות ויש חשש שימותו או יינזקו מותר לרססם בחומרי הדברה.

ה. קטיפת פרחים - מותרת, אפילו רב-שנתיים: שושנים ורדים, שיחי-בושם, לצורך השימוש בהם, ואעפ"י שגורמים לצמיחה חדשה – **מותר**, כיוון שאין מתכוונים לכך. אמנם, **אסורה קטיפה לחזק שיח** או לעודד צמיחה חדשה מפני **שגיזום כזה אסור**. ויש לשנות מדרך הקטיפה הרגילה המקובלת ולא לחתוך באמצע הענף או הגבעול אלא בשליש העליון או התחתון של הענף.

הערה: בוורדים ופרחים בעלי ריח נעים, יש לשמור **קדושת שביעית ואסורים בסחורה**. ואין לזורקם כל עוד הם יפים ונותנים ריח. יש אומרים, שאם עיקרם לנוי בלבד, ולא לריח – אין בהם קדושת שביעית. ומותר לשים פרחים במים בבית, גם אם יפרחו הניצנים עקב כך.

קניית ירקות ופירות לאחר ראש השנה תשפ"ב

בירק הולכים לעניין "קדושת שביעית" אחר הלקיטה, ובפירות העץ - אחר החנטה לכן למעשה, **כל פירות העץ במשך חורף תשפ"ב – אין בהם דין שביעית כלל**. כיוון שבפירות האילן הולכים אחר חנטה (נפילת הפרח לפני צמיחת הפרי - לרוב הדעות) ורק הפירות שבהם תהיה "חנטה" אחרי ט"ו בשבט תשפ"ב – הם שייכים לשנת השמיטה. ויש בהם "קדושת שביעית" הראשונים בין הפירות המבכירים במהלך אדר תשפ"ב: לימונים קטנים ירקרקים, שסק ותפוחי עץ קטנים.

מלאחר ראש השנה, מתחילים להגיע לשווקים ולחנויות ירקות שנלקטו מהשדות בשמיטה

כידוע ישנם שני מנהגים לעניין הנמכר בחנויות בשמיטה

א. חנות ירקות ופירות למנהג ירושלים

(בהכשר בד"ץ העדה החרדית וכל בתי הדין שבירושלים מדורי דורות).

החנות פועלת כבכל השנים, ומוכרים בה אך ורק: **א. תוצרת הגדלה אצל נכרים המגדלים בארץ ובחו"ל.**

ב. גידולי השנה השישית. ג. גידולים בחממות מנותקות מן הקרקע. ואין צורך בשמירה על קדושת שביעית.

הבסיס ל"מנהג ירושלים"

גידולי נכרים: ירקות ופירות שגדלו בארץ ישראל בשדות נכרים, לדעת גדולי ירושלים – אין צריך לנהוג בהם קדושת שביעית (בית יוסף בשו"ת אבקת רוכל). מאידך לדעת שו"ת המבי"ט, יא וכן דעת החזון איש זצ"ל כפי שהנהיג בבני ברק – יש בהם קדושת שביעית שאין בידי נוכרי להפקיע קדושת הארץ לעניין שביעית..

ב. חנות לנוהגים קדושה בפירות נכרים

בעל החנות ממונה ע"י הקונים כשליח, בהרשאה החתומה בכתב לקנות עבורם סחורה מנוכרים, בעל החנות גובה מהקונים מה ששילם לנוכרי בתוספת שכר - טרחה. הפירות שבחנות כבר בבעלות הקונים. ישנה "ועדת שמיטה" שהיא הקונה, ואין המוכר טורח בקניה. כיום, יש נוהגים אפילו בירושלים, בקדושת שביעית בפירות נכרים, בהסכמת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ולכתחילה נרשמים אצל ירקן כדין אוצר בית דין ונוהגים קדושת שביעית בשימוש בפירות ובשאריות.

אכן, דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל הייתה שאין לשנות ממנהג ירושלים ת"ו, והנהגת בד"צ העדה החרדית - ירושלים, וכל גאוני ירושלים מדורי דורות. וכן הורה למעשה. ובפרט שמרן הבית יוסף החרים על מי שינהג קדושה בפירות שביעית שגידל גוי. וכידוע, הגאון רבי יהודה עדס שליט"א רצה להנהיג בישיבתו "קול יעקב" שבירושלים שמירה על קדושת שביעית גם בפירות נוכרי, ואמר לו מורנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל: "ראש הישיבה, רשאי לנהוג בביתו כאשר יחפוץ, אבל בישיבה הנמצאת בעיה"ק ירושלים, אין להנהיג הנהגה שכנגד הוראת בתי הדין שהורו בעיה"ק ת"ו מקדמת דנא כדעת עמוד ההוראה מרן ה"בית יוסף" זי"ע.

הערה: להלן נציין בדפי ההלכה את התאריכים בהם מופיעים בשווקים גידולי שביעית, ראה - ב"צום גדליה".

קדושת שביעית

כל פירות העץ הגדלים בארץ ישראל שחנטו בשביעית וכן ירקות שנלקטו מן הגינה או השדה בשביעית – קדושים בקדושת שביעית. הקונה ירקות ופירות שבקדושת שביעית בחנות ללא השגחה – מכשיל את המוכר באיסור סחורה ועובר משום: "לפני עור לא תיתן מכשול". ויש אומרים שגם הקונה עובר באיסור סחורה. כסף הניתן תמורת פירות שביעית – מתקדש בקדושת שביעית ואסור להשתמש בו אלא לקניית דברי מאכל ולאוכלם בקדושת שביעית – לכן, אסור לשלם למוכר שאינו שומר שמיטה עבור פירות שבקדושת שביעית, אלא א"כ התבצעה המכירה בהקפה או בהבלעה. כמו כן, חכמים קנסו את מי שאינו שומר שמיטה וגזרו שלא לקנות ממנו תוצרת שנת השמיטה, והקונה – עובר על גזירת חכמים. (רמב"ם שביעית ח, יד וחזון איש שביעית י, י"ב). כמו כן, יש לשמור על קדושת גידולי השמיטה, שלא להביאם לידי איבוד, לא להוציאם לחו"ל וכו', כפי שיפורט בהרחבה, בס"ד ב"דפי ההלכה" שלקראת ימי החנוכה הבעל"ט.

*

להלן רשימת מוצרי מזון צמחי שאין בהם שביעית כלל (כולם ייבוא מחו"ל)

אגוז - כל האגוזים מחו"ל, כולל: אלסרים, בונדוק, מלך, פיסטוק, קוקוס, קטניות - כולם מחו"ל (פרט לחומוס וגרעיני חמניות שמהארץ וכן שקדים מהארץ). קנוא, קפה (כל הסוגים) קקאו, שבולת שועל (קווקר) שומשום שעועית יבשה, תה (פרט לתה רפואי שיש מהארץ). **תבלינים:** הל, זנגוויל, זעפרן (כרכום כתוש), חווייג', חילוה, כורכום (צהוב), פלפל שחור, פרג, ציפורן, קימל, קינמון.

*

במוצאי שבת "כי תבוא", גם בני אשכנז מצטרפים לאמירת ה"סליחות" ומעתיקה עם שלם יעמוד בפתח שערי התשובה, ויזעק כאיש אחד בלב אחד: "השיבנו אבינו אליך, ונשובה"

רבים מבני אשכנז, נוהגים להתענות ביום א' דסליחות, עד מנחה, שיקרע גזר דינם בימי הדין, ויחיד הצם אומר עננו בתפילת מנחה "עננו ... ביום צום התענית הזה וכו' " אבל הש"ץ אינו אומר כברכה בפני עצמה, ואפילו יש עשרה מתענים, אין קוראים "ויחל" (משנ"ב תקפ"א, ט"ו). ובני ספרד לא נהגו בזה (כה"ח, נ"ה)

*

השבת האחרונה בשנת תשפ"א - פרשת "נצבים"

אמר רבי יוחנן: כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש - מוחלין לו, שנאמר: אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו ושומר ידו מעשות כל רע" (ישעי' נ"ו, ב) 'מחללו', אל תקרי 'מחללו' אלא 'מחול לו'.

הדלקת הנרות: ירושלים - 6:25 מרכז - 6:40 צפון - 6:34 ודרום - 6:44

משתדלים לקבל שבת זו מוקדם יותר, לכל המוקדם, מ"פג המנחה" - 5:41

ההפטרה: "שוש איש בד' " (ישעי' ס"א). אין "ברכת החודש" תשרי. כדי לערבב השטן שלא יידע מתי ראש השנה, ורמז לדבר: "בכסה ליום חגנו" (לבוש תקפ"א). **פרקי אבות ה-ו.**

צאת השבת: ירושלים - 7:36 מרכז וצפון - 7:38 דרום - 7:37 רבנו תם - 8:16

במוצאי שבת: בני אשכנז אומרים "ויהי נועם וגו' כי לפנינו ששת ימי המעשה (משנ"ב רצ"ה, ג)

*

דינים ומנהגים לראש השנה תשפ"א – מדריך מפורט

ערב ראש השנה – יום שני כ"ט אלול תשפ"א

קיבלו חז"ל שכל המתפלל ומתוודה ועושה תשובה ביום האחרון של השנה - כאילו שב כל השנה, ועולה לו "יום לשנה", שהכול הולך אחר החיתום. (חיי אדם) על כן, נהגו להשכים הרבה (נץ החמה – 6:17) ומרבים בסליחות (נהוג בקהילות אשכנז), והוא אחד מהימים שמעירים גם את הקטנים לבוא לסליחות (הגרי"י קנייבסקי זצ"ל). ואף הטורחים בהכנת צרכי החג לא יסיחו דעתם מן התשובה ויזכרו חשיבות היום. ובעבירות שבין אדם לחברו, יקדימו לבקש מחילה בערב ראש השנה ולא ימתינו לערב יום כיפור. היה רגיל לציין הצדיק רבי אהרן מקארלין זי"ע שבמנחה האחרונה של השנה (יש המתפללים כבר סמוך לשקיעה – 7:00) אומרים: "ברך (ברכנו וכו') את השנה הזאת לטובה"... והרי לא נותרו מן השנה אלא דקות ספורות...? אלא שיש קונה שנתו כעת, שהכול הולך אחר החיתום!

תענית: יש נוהגים להתענות בערב ר"ה (שו"ע תקפ"א, ב). עכ"פ עד חצות היום (12:37) ואין צורך בקבלה ביום שלפניו ולא בהשלמה עד השקיעה, אלא לבריא - עד פלג המנחה" 5:38 ולחלוש - עד מנחה גדולה 1:09 (משנ"ב תקי"ב, י). ולדעת הרמ"א יחיד אומר "עננו" במנחה, כשעדיין צם (משנ"ב תקס"ב, י). ובמשנ"ב תקפ"א, ט"ז: שאף נער שהגיע ליג ונערה שהגיעה ליב - מתענים... וכיום לא נהגו בזה הבנות והנשים ואף לא כל האנשים. ובהרגשת אפילו קצת חולי - אין מתענים (מט"א, ל"ח). ובויקרא רבה פרשה ל ובמדרש תנחומא, אמור: "בשכר תענית זו, נמחלים שלישי מעוונותיו של אדם".

התרת נדרים

אחרי תפילת שחרית עושים "התרת נדרים" (ואף שאפשר לעשותה כל היום, לכתחילה יעשו קודם חצות היום 12:37 - סידור בעל שו"ע הרב) והיינו, לנדרים שנשכחו, (אבל שזכורים, צריך לפרטם בשעת ההתרה - שו"ע יו"ד רכ"ח, יד) שמא נדרנו במשך השנה וקיבלנו על עצמנו הנהגות של מצוה, ולא אמרנו "בלי נדר" ולא קיימנו, ואיך נעמוד לפני הבורא וניחשב חלילה כ"דובר שקרים לא יכון לנגד עיני".

א. נשים נהגו לסמוך על אמירת "כל נדרי" בליל יום כפור (הליכות שלמה, מועדים, ר"ה). ואישה נשואה יכולה למנות את בעלה כשליח לבקש להתיר גם את נדריה, שאשתו כגופו (ש"ך יו"ד רל"ד, ג). ותאמר לבעלה בשעת מינויו לשלוחה "אני מתחרטת על כל נדרים ושבועות וחרמות וכו' ואתה תהיה שלוחי לפני בית דין, להתיר לי הנזכר" והבעל אומר בפני המתירים: "שנדרנו ושנשבענו אני ואשתי וכו'" ובית הדין יאמרו: "הכול מותרים לכם וכו'" - שו"ת רב פעלים או"ח ד, לד. ובקהילות ספרד באות הנשים והבנות לעזרת הנשים של בית הכנסת, ועושים להן התרה. ויש מבנות ונשות אשכנז שמתאספות בבית אחת מהן, ועושים להן התרה.

ב. המתירים יכולים להיות קרובים זה לזה וגם קרובים לשואל ההתרה, פרט לבעל שאינו יכול להיות בין השלשה המתירים נדרי אשתו, ש"אשתו כגופו". אבל אב בן (גדול) ואח – יכולים. (בידינו תצלום שמרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל עומד ומבקש התרה משלושה, שאחד מהם, בנו רבי שמואל זצ"ל). ואפשר לכתחילה שיעמדו רבים אצל הג' ויתירו לכולם כאחד, וכן נהגו אצל מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל ואמר שאין צריך שישמעו המתירים את כולם, ודי לדעת מה ברצונם.

ג. אין יוצאים ידי התרת נדרים על ידי שידור, אפילו ישיר, ולא דרך טלפון או פלאפון (כשר), מפני שהמבקש צריך לעמוד בפני השלשה המתירים ולשמוע ישירות את ההתרה. ד. קטן בן י"ב וקטנה בת י"א ומעלה גם כן יתירו נדריהם, ש"מופלא הסמוך לאיש", נדריו נדרים מן התורה – ש"ך יו"ד שלא, ס"ג וראה שו"ת שבט הלוי ה, קכ"ט. וקטן שנעשה גדול, לא מצטרף למתירים, אלא כשנתמלא זקנו. ה. לא הספיקו לעשות התרת נדרים בערב ראש השנה אפשר בעשרת ימי תשובה (מטה אפרים) וכן נהג החתם סופר זי"ע לעשות בערב יום כפור. ומנהג ויזניץ ביום י"ג מדות. כל שלא הספיקו, יבואו ל"כל נדרי" בכניסת יוה"כ, ויאמרו כל מילה עם הש"ץ והיא התרת נדרים גמורה.

ביקור קברי אבות וקברי צדיקים

יש נוהגים לעלות לקברים לקראת יום הדין (וכן בערב יום הכיפורים) ששם מקום מנוחת הצדיקים והתפילה מתקבלת שם ביותר אך אל ישים מגמתו נגד המתים אלא יבקש מהד' יתברך שירחם עליו בזכות הצדיקים שוכני עפר ושילמדו זכות עלינו, ויתן לצדקה לפני אמירת התחינות". בנות ונשים בימי ראייתן לא תעמודנה בארבע אמות של קבר (לגר"ח נאה זצ"ל – 1.92 מטר) ובוודאי שלא תכנסנה באהל המת, ראה משנ"ב פ"ח, ז פת"ש יו"ד קצה, י"ט חיי אדם ג, לח. וביערות דבש דף סח שלא ילכו אנשים ונשים ביחד.

האיסור לקרוא שמע, להתפלל, ללמוד תורה ולקיים מצוות ליד קברים

שולחן ערוך אורח חיים ע"א, ז: "אסור לקרות קריאת שמע תוך ארבע אמות [1.92 מטר] של מת או בבית הקברות. ואם קרא - לא יצא" שולחן ערוך מ"ה, א: "אסור להיכנס בבית הקברות או בארבע אמות של מת ותפילין בראשו, משום לעג לרש, ואם הם מכוסים - מותר. שולחן ערוך כ"ג, א: "אסור להיכנס לבית הקברות בציצית, אבל כשהם מכוסים - מותר.

ספר "פסקי תשובות" כ"ג, א בשם משנה ברורה מ"ה, א ובאור הלכה בשם הטור עפ"י הגמרא ברכות י"ח ע"א: "ואין ללמוד או להתפלל ולומר שם שאר דברי קדושה ושאר מצוות, והטעם, משום "לעג לרש חרף עושהו" שנראה כמחרף את המתים, שאינם יכולים לקיים את המצוות. ואפילו אינו נמצא בסמוך בד' אמות [1.92 מטר] לקבר, אלא כל שנמצא לפניו מן הגדר של בית הקברות, יש להקפיד על כל הנזכר. ובביאור הלכה שם, שיש מקום להקל בקצה בית הקברות במקום שאין שם כלל קברים. וב"שדי חמד"

שנתינת צדקה ליד הקבר, מותרת רק לעילוי נשמת הנפטר ואין לקיים "שילוח הקן" בתוך בית הקברות. ושמעתי שהורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א, כמה פעמים, שההיתר להתפלל ליד קבר צדיק "אך ורק אם יש מחיצה או בריחוק ד' אמות".

הכנות לקראת החג

א. נוהגים להסתפר, לקצוץ ציפורניים ולהתרחץ לקראת החג – להראות שאנו בטוחים בחסדו, שייצא לצדק דיננו (א"ר ומט"א תקפא עפ"י הטור) ונהגו הגברים לטבול במקווה בהגיעה שעה שלפני חצות היום 11:37 בערך - לקדושת היום (רמ"א תרכה מט"א, נ"ג ובמשנ"ב תקפ"א, כ"ו ונוהג כצאן יוסף עמ' רס"ד). וכדברי אלף המגן ש"עיקר טבילה זו אחר שעה חמישית, שאז מתחילה להתנוצץ קדושת היום, ותהיה מגמת פניו לרחוץ ולהיטהר לכבוד היום ולהשליך מעליו כל זוהמתו".

ב נערכים לקראת ארבע סעודות: בכל יום - שתי סעודות. יש להכין כ 8 "לחם משנה". בפרט לנוהגים לקיים כל סעודה "על שני לחם יבצעו תמימים" (הגר"א). נהגו באירופה וצפון אפריקה להכין חלות עגולות לר"ה: א. עיגול מרמזו אין סוף אריכות ימים ושנים ושתימשך מלכותו. ב. רמז בחלה העגולה ל"ויתנו לך כתר מלוכה" (ראה חת"ס ב"תורת משה" בליקוטי ר"ה)

ג יש לכוון את כל המכשירים החשמליים למצב סטטי למשך יומיים, יש לפתוח שקיות חלב, אריזות, קופסאות שימורים, להפריד מעדנים, "שלוקים" ולהכין פקעל'ך לקטנים קשורים בגומייה ולא בסגר מתפתל (קושר - מתיר) לקראת התקיעות עדיף לציידם בחטיפים שאינם מרעישים כגון במבה, מרשמלו וכדומה כדי לאפשר לציבור לשמוע תקיעות כדין, המעוניינים לקפל מפיות נייר בצורות מיוחדות עליהם להכניס לשני הימים מלפני החג. שבשבת וביום טוב יש בזה משום בנין (שו"ת שבט הלוי ה, ל"ו).

הערה: מנהג לפרוע חובות הנדרים והנדבות ומה שחייבים לצדקות בערב ראש השנה – מנהג וורמיזא עמ' קנ"ד. ומנהג כמה חסידים ואנשי מעשה לקנות סכין חדשה לקראת ר"ה (ולחדד הסכינים שבבית) כסגולה לפרנסה טובה לכל השנה – מנהגי מהרי"ו, תקכ"ז וספר סגולת ישראל.

*

בגד הראוי ליום הדין

"אין ללבוש בראש השנה בגדי רקמה ומשי כבשאר יום טוב כדי שיהא מורא הדין עליו, אלא יש ללבוש בגדים לבנים ונאים" (כיום נהגו יותר ללבוש בגדי לבן ביום הכיפורים) עכ"פ יש ללבוש בגדים פחות חשובים (משנ"ב וכף החיים תרפא) מפני שחיצוניות מעוררת הפנימיות והבגד משפיע על לובשו ועל הסביבה, ויוצר את האווירה הנדרשת ליום הדין, ומותר ללבוש "פראק" (כן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל לנכדו וכן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל). מותר ללבוש בגד חדש בר"ה, ואדרבה, יש ובלילה השני לובשים בגד חדש לברכת שהחיינו בהדלקת הנר או בקידוש, וכן הכריעו פוסקים רבים. אמנם, יש לציין,

שבלקט יושר או"ח עמ' ל שיש נהגו שלא ללבוש מלבוש חדש משום שמחה יתירה ביום הדין, וכן מנהג בעלזא.

*

מחזור התפילות סידור ותהילים

הקונים מחזור או ספר תהילים חדש ראוי שיעברו עליהם לפני כניסת החג כדי להפריד את הדפים שעדיין מחוברים, משום שהפרדתם בשבת או ביום טוב, נחשבת כ"מכה בפטיש" (שו"ע סי' ש"מ) כמו כן ראוי לכל אדם לסדר לעצמו התפילות והפיוטים, כדלהלן, וגם יילמד בניו ובני ביתו הקטנים שיידעו ולא יצטרכו להפסיקו בר"ה ויוה"כ להראותם הסדר (באה"ט תקפ"ב, ג ומטה אפרים שם, נח)

יש המניחות בין דפי המחזור ממחטות חד-פעמיות ("טישואים") לעת הצורך, אך ספק אם ספר תפילה מתאים לאחסון זה, ויש להשתדל למצוא מקום אחר למטפחות הנייר, אלא אם כן משמשות כסימניה.

הסדרת התפילות

"חייב אדם להסדיר תפילתו קודם שיתפלל" (שו"ע סי' ק) היינו, לעבור ולשנן את נוסח התפילות שעומד להתפלל, בוודאי תפילות הימים הנוראים, שכבר עברה כמעט שנה שלימה מאז נאמרו על ידו, אלא אם כן, מתפלל מתוך ה"מחזור", ואסור להתפלל בעל פה, אפילו הנוסח שגור בפיו. והפיוטים, חייבים להבין את פירושי מילותיהם, ואין די באמירתם מתוך המחזור (משנ"ב, שם פמ"ג תקצ"ב, מ"ז, ב ומט"א תקפ"א, נ"ח).

*

הכנת הנרות

לפנינו שתי הדלקות הנר: המדליקות בנרות ממש, תדבקנה הנרות גם ליום הבא, שאסור להמיס נר ביו"ט, לא הדביקו ללילה השני, בלילה השני לקראת ההדלקה, מותר לנקות שאריות הנרות שנדבקו בפמוטים בהדלקת היום הראשון, אבל לא בעזרת מים חמים אלא בעזרת כלי שאינו מוקצה, ויניחו הנרות החדשים, בעזרת פיטות נייר אלומיניום שהוכנו מערב ר"ה

המדליקות בפתיל צף, אף שיש מתירים להשחילו ביו"ט (בנין חד-פעמי ההולך לאיבוד) לכתחילה עדיף להכינו מראש. המדליקות בנריות המונחות בכוסות זכוכית, יש לטפטף מעט שמן או מים לפני הנחת הנרית הראשונה כדי שלא יידבק עיגול המתכת לתחתית הכוסית (מכל מקום אפשרי להוציאו בכלי כנ"ל)

המדליקות בפתילות – מותר להחליף הפתילה בלילה השני, אך לא לחתכה ביו"ט. וכהכרעת המשנ"ב, תק"א אם לא הבהבו וכיבו את הפתילה לפני היום הראשון אין להדליק בפתילה זו בלילה השני (כיון שהתברר שהיום הראשון הכין לשני), אלא יש להפוך את הפתילה לצידה השני או להחליפה.

יש להכין נר נשמה – כמקור אש (במידה ולא משאירים אש בכיריים) ורצוי של 48 שעות.

הערה: מצוה להימנע מאכילת פת מהשעה 3:46 כדי לאכול סעודת ליל יום טוב לתאבון.

*

לקראת כניסת החג

"האישה צריכה להיות זריזה ולהחליף הבגדים מבעוד יום ולהכין הנרות ולסדר מקום הסעודה ולערוך השולחן ולכסותו במפה יפה מבעוד יום, כדי שיימצא הכול מוכן ומתוקן בכניסת הלילה והוא לסימן טוב לכל השנה" (כף החיים תקפ"ג, א).

הערה: טוב לומר בכניסת ראש השנה "הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה ולא תעשה של שביעית, ויהי נועם וגו' (מתוך מכתב התעוררות של הגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל נדפס בספר "ושבתה הארץ").

"פרוזבול" לחומרה

שמיטת כספים

נאמר בתורתנו **דברים טו, א-ב:** "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה, שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו [עזוב ואל תתבע מכל מי שחייב להחזיר לך הלוואה] לא יגוש את רעהו ואת אחיו [לא לתבוע ולא לדרוש את שחייבים לך] כי קרא שמיטה לד' שולחן ערוך **חושן משפט ס"ז:** לפיכך התובע חוב שעברה עליו שמיטה עובר בלא תעשה, שנאמר: לא יגוש את רעהו ואת אחיו. **הלל הזקן** בראותו כי בהתקרב שנת השמיטה, רבים היו נמנעים מלהלוות מחשש שמא יישמטו החובות, ושכחו דברי התורה: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בלייעל לאמור קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיק האביון ולא תיתן לו, וקרא עליך אל ד' והיה בך חטא, נתון תיתן לו וגו' כי בגלל הדבר הזה יברכך ד' אלוקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" (דברים טו ט-י). **עמד ותיקן פרוזבול - פרוז** – תקנה "בול" – לעשירים.

בשולחן ערוך חו"מ ס"ז, ל **שעושים "פרוזבול" בסוף שנת השמיטה**. אבל יש מדקדקים לכתוב או לומר בעל פה "פרוזבול" גם בערב ראש השנה של השביעית ["הריני מוסר לבית דין פלוני... כל החובות שחייבים לי, שאוכל לגבותם כאשר ארצה"] לצאת ידי חובת שיטת הרא"ש המחמיר בזה, בנוסף למה שעושים בסוף השמיטה (דרך אמונה להגר"ח קנייבסקי שליט"א שמיטה ויובל ט, כ"ה וכן נוהגים חב"ד).

כניסת החג

הדלקת הנרות בליל ר"ה: בירושלים – 6:21 ובאזור המרכז - 6:36. בצפון - 6:30 ובדרום

- 6:41

בהדלקת הנר מברכים "להדליק נר של יום טוב" (מנהג שו"ע הרב – "להדליק נר של יום הזיכרון") בנות אשכנז ובנות ספרד עפ"י הבן איש חי, מברכות גם כן שהחיינו על הנר. אמנם לדעת הגר"ע יוסף זצ"ל לא תברך אישה שהחיינו בהדלקה אלא תצא בקידוש. אישה המקדשת לעצמה, לא תברך שהחיינו בהדלקה, אלא בקידוש בלבד (לוח א"י). הערה: בברכת שהחיינו בהדלקת הנר ראוי לכוון גם להודות לד' על שזכינו והגענו לקיים את מצוות השמיטה (הערת הרה"ג שמאי גינזבורג זצ"ל עפ"י דברי הירושלמי סוטה סוף פ"ז לפי הרידב"ז. ושיבחו הערתו הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל).

תפילת ערבית

יש נוהגים: להתפלל תפילות עמידה בראש השנה ויום הכפורים בכריעה ובכפיפה כמו במודים (שו"ע תקפ"ב, ד), והנוהגים כן צריכים להזדקק באמירת השם, ובהגיעם למלך עוזר וכו' כדי לכרוע בחתימת מגן אברהם וכו' (מטה אפרים שם, יא). וטוב יותר להתפלל בגוף זקוף ובלב כפוף ובדמעות (קיצור שו"ע קכ"ט, ב וחיי אדם קלט, א) יש נוהגים: להגביה הקול מעט בתפילות עמידה בר"ה ויוה"כ לעורר הכוונה ומפני שיש בידי כולם מחזורים ולא יתבלבלו (שו"ע שם, ט וק"א, ג) ומכל מקום, אין להגביה הקול מדי, וטוב יותר להתפלל בלחש כמו כל השנה, שעפ"י הקבלה אין להגביה הקול כלל (מג"א קא, ב שע"ת תקפב, ו).

נוסח "מי כמוך וכו' "

רבים נוהגים על פי כתבי הארי"ל לומר בנוסח התפילה בשחרית מנחה וערבית: "מי כמוך אב הרחמן וכו', ובתפילת מוסף ומנחה של שבת ויום טוב - "אב הרחמים" (שער הכוונות בכה"ח תקפ"ד, ל"ד עפ"י הסוד).

*

טעות בתפילת ראש השנה

1. טעה ולא אמר זכרנו וכו' ומי כמוך וכו', כל שלא אמר ד' שבחתימה – חוזר. אמר ד' – שוב אינו חוזר (משנ"ב תקפב, טז) ובשו"ע הרב שבתוך הברכה יאמרם במקום שנזכר. 2. הטועה ולא חתם "המלך הקדוש", יש שחידש שבליל ר"ה אינו צריך לחזור, כדין השוכח יעלה ויבא בליל ראש חודש, כי אין מקדשים החודש בלילה (הגאון רבי אבלי פאסוועלער, הובא בשעה"צ תקפ"ב, ד) והצדיקו דבריו הגר"ש הכהן מו"ץ וילנה בשו"ת בנין שלמה, כדבריו: "ודברי הגאון מוהר"א שרירין וקיימין ומאירים כשמש בצהרים" וכן בשו"ת אגרות משה או"ח א, ק"ע. אבל הכרעת המשנ"ב שם, קיצור שו"ע בפאת השולחן קכ"ט, ליקוטי חבר בן חיים לתלמיד החת"ס ושו"ת בית הלוי א, מ"ב שדי חמד ועוד – שיש לחזור ולהתפלל

הערה: יש לומר המלך הקדוש, אמר מלך קדוש – בדיעבד אינו חוזר (משנ"ב שם).

3. **אמר בטעות הא-ל הקדוש** ונזכר תוך כדי דיבור – מתקן. אמר בטעות הא-ל ולא סיים הקדוש, אפילו שהה הרבה, מסיים המלך הקדוש ואינו חוזר לראש (דעת תורה וכף החיים שם, ט). מסופק אם תיקן תוך כדי דיבור – אינו חוזר. 4. המדלג על "יעלה ויבוא" – אינו חוזר, כיון שהזכיר קדושת היום ב"ותתן לנו" (אלף המגן, ל"ה).

בקשת צרכים פרטיים

מותר לבקש בתפילות הימים הנוראים כל בקשה פרטית וכללית (מטה אפרים תקפ"ב, כ"ח). כמו כן, מותר וראוי להתפלל על חולים ר"ל ואין צורך להוסיף יו"ט הוא מלזעוק" – מטה אפרים תקפד, כה אורחות רבנו ח"ב עמ' קפ"א בשם מרן החזון איש זצ"ל וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל ב"מוריה" אלול תשע"ד. ובתפילת עמידה, מוסיפים את הבקשות לפני "יהיו לרצון" השני (מ"ב סוס"י קכ"ב).

בכי בראש השנה

לעניין הבכי בימי ראש השנה: לדעת האריז"ל, מי שאינו בוכה בימים אלו נפשו אינה מתוקנת כראוי (באה"ט תקפ"ד, ג), ובמגן האלף ש"זה מראה על קושי הלב ורוע תכונות הנפש"... ולדעת החיד"א ושד"ח יעשה לפחות קול של בכי... מכל מקום, יהיה הבכי, בכי של רוממות וכיסופין, אבל לא בכי של חרטה צער ועצב (מטה אפרים תקפ"ד, כ"ח). והוא בשם האריז"ל שהמרגיש לפתע, במהלך ימי ר"ה, התרגשות גואה וגוברת, עד שעניו מוצפות בדמעות, בידוע שבאותה שעה הוא נידון....

מאידך, לדעת הגר"א ב"מעשה רב" אין לבכות בר"ה, כדברי הנביאים בנחמיה ח, ט-י: "היום קדוש הוא, אל תתאבלו ואל תבכו, לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים, ואל תעצבו, כי חדות ד' היא מעוזכם"... יש מבארים (ביניהם הגר"מ שטרנבוך שליט"א, נין ונכד להגר"א), שאין סתירה בין דברי האריז"ל לבין דברי הגר"א, בשעת התפילות והתקיעות - לכל הדעות מותר לבכות בראש השנה כנאמר "ודמעתה על לחייה" "והיא בוכה"... (חנה) אבל מחוץ לשעת התפילה והתקיעות - יש להשתדל מאד להיות בשמחה, כי הוא יום המלכת המלך, וסימן טוב לכל השנה, להיות בביטחון, בשמחה ובטוב לבב.

לשנה טובה תכתבו

לאחר ערבית מברכים זה את זה בברכת "לשנה טובה תכתבו" (י) ותחתם (י) (רמ"א תקפ"ב, ט) לאלתר לחיים טובים ולשלום" (חיי אדם קל"ט, ה), ולרבים אומרים: "תכתבו ותחתמו" ולנשים "תכתבנה ותחתמנה". [דעת הגר"א שאין להזכיר בר"ה חתימה אלא ביוה"כ, אך המנהג כמג"א מפני ש"צדיקים נחתמים לאלתר בר"ה], ומרן הסטייפלר זצ"ל ברך לכל מי שפגש בדרכו מביהכ"נ לביתו. ברכה זו מברכים לכל היותר, עד חצות היום הראשון של ר"ה (12:36) – מג"א. ולדעת הלבוש ברכה זו יש לברך עד סוף שעה שלישית (9:27) בלבד. שהצדיקים והצדיקות נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים טובים והמתברך לאחר מכן בנוסח "תיכתב" עלול להיפגע, כביכול חושבים אותו לבינוני, או ח"ו גרוע מזה. לאחר מכן אפשר לברך "לשנה טובה תחתם (מי) או בכל ברכה מבלי להזכיר כתיבה.

וכבר הובא בספרים הקדושים, שכך קיבל הבעש"ט זיע"א מרבותיו, שכל ברכה ל"כתיבה וחתימה טובה" שברכו מיום חמישה עשר באב] - בגימטריא 928 בדיוק "כתיבה וחתימה טובה" [928 -] בוראת עוד מלאך מליץ טוב ליום הדין.

*

סעודת ליל החג

קידוש

לפני הקידוש, היה נוהג מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל להזהיר לנשים שברכו "שהחיינו" בהדלקת הנרות, שלא תענינה "אמן" על "שהחיינו" שבקידוש, ובדיעבד, אם ענו - אינו הפסק (מנחת שלמה תניינא, ס), ויש שפסקו, שאף לכתחילה, יכולות לענות (שו"ת אגרות משה או"ח ד, ק"א). מכל מקום, מי שענתה אמן, נכון שלא תשתה מכוס הקידוש, מפני שהפסיקה באמן בין הגפן לשתייה (שו"ת הר צבי או"ח נד שו"ת שבט הלוי ח"ג או"ח סט וחזון עובדיה עמ' קל"ג) ויש שכתבו, שתעשה איזה הפסק ותברך הגפן לפני שתייתה (לוח דבר יום ביומו). ואשה המברכת בכל קידוש הגפן לעצמה לפני שתייתה - כן עונה אמן שוב על ה"שהחיינו" שבקידוש.

הערה: בברכת שהחיינו בקידוש ראוי לכוון גם להודות לד' על שזכינו והגענו לקיים את מצוות השמיטה (הערת הרה"ג שמאי גינזבורג זצ"ל עפ"י דברי הירושלמי סוטה סוף פ"ז לפי הרידב"ז. ושיבחו הערתו הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל).

הנהגות הסעודה

"אוכלים ושותים ושמחים, שאף שהוא יום הדין מכל מקום יש אומרים שיש בו גם מצות ושמחת בחגך" (שדי חמד מערכת ר"ה) ובגמ' ע"ז ה ע"א וברש"י שם: "דאי אפשר בלא בשר" וכן מדייק הגר"א נבנצל שליט"א מלשון הרמב"ם. וברמ"א תקפ"ג, א: "ונוהגים לאכול בשר שמן וכל מיני מתיקה" עפ"י הכתוב: "אכלו משמנים שתו ממתקים" (נחמי' ח), והוא סימן טוב שישמחו כל השנה. **אמנם**, לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראש ותהי יראת ד' על פניהם" (שו"ע ומשנ"ב). הכרעת הפוסקים, שאין להתענות בר"ה, ולכל הדעות אסור להתענות בליל ר"ה (שו"ע תקצ"ז, א לבוש וב"ח שו"ע הרב, א באור הגר"א, חיי אדם ושע"ת).

כידוע, לקיום מצות שמחת יום טוב, **חובה על גברים** לאכול בשר לפחות באחת משתי הסעודות בכל יום, ולדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל ויבדל"ח הגר"מ שטרנבוך שליט"א אין די לזה בבשר עוף, אלא בשר בקר דומיא דשלמי חגיגה, נשים אינן חייבות דווקא בבשר, ששמחת יום טוב שלהן בבגדים ותכשיטים כפי ממונו של הבעל (רמב"ם יו"ט פרק ו'). ואכן, לקראת יום חגנו, יש לקנות לאישה בגד או תכשיט, ולקטנים ממתקים.

מטבילים המוציא בדבש – לצאת מספק דין "עיקר וטפל" בהטבלת תפוח בדבש. (יתכן שהדבש העיקר לברכה) ועפ"י לקט יושר הדבש נלקט ע"י הדבורה העוקצת – מעז יוצא

מתוק, ומקוים שהקב"ה יהפוך לנו הדין לרחמים. ובני ספרד מטבילים בסוכר, ויש המטבילים גם במלח (הגרי"ח זוננפלד זצ"ל בשלמת חיים או"ח שכ"ו). ובכל אופן, שיהיה מלח מונח על השולחן, מפני שמגן מפני הפורענות. וכן היה על שולחנם של מרן הגרש"ז אויערבך והגרי"ש אלישיב זצ"ל גם מלח - על פי בקשתם, אבל בכל הסעודות הטבילו את המוציא בדבש בלבד (הליכות שלמה ר"ה א, אורחות הלכה הערה 27 והליכות האיש עמ' קצ"ב), ויש המטבילים פרוסת המוציא בדבש עד שבת בראשית (מט"א). אמנם, יש שעפ"י הקבלה אינם מניחים כלל דבש על השולחן הדומה למזבח.

הערה: במשפחתנו, יוצאי פרסבורג וסערדאהלי, בכל ליל שבת ויום טוב אין מטבילים במלח, מפני שאין הקטר חלבים ואמורים בליל ש"ק, ולא שייך "על כל קרבנך תקריב מלח" בלילה (מנהגי חת"ס ח, י"ב).

"סימנא טבא"

בלילה הראשון אוכלים את "הסימנים" לאחר המוציא. אומרים את ה"יהי רצון", בפרי הראשון שעליו מברכים, לאחר טעימה קצת, בהרהור תשובה (למנהג אדמוה"ז – לפני הטעימה) ולדעת המשנ"ב – בשם ומלכות. מנהג ירושלים לומר: "יהי רצון מפני אבינו שבשמיים וכו'" (וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל ב"יהי רצון" הראשון [על התמר] אמר בשם ומלכות כמשנ"ב, ובשאר, אמר "יהי רצון מפני אבינו וכו'", הובא בהליכות שלמה ר"ה). אוכלים ראש כבש (שו"ע תקפ"ג, ב) או דג (חיי אדם קל"ט, ודה"ח קמ"ב, ב), ואומרים "יהי רצון שנהיה לראש ולא לזנב" ומכוונים **לראש** – לעשות רצון אבינו שבשמים. בן אצל אביו ותלמיד אצל רבו, אומרים גם כן "שנהיה לראש" ואין בזה זלוול באב או ברב (מועד לכל חי י"ב, י"ט).

סדר אכילת הסימנים: תמר (מכוונים לפטור כל פרי העץ), רימון, אם הוא עתיד לשמש כ"שהחיינו" בליל ב', מביאים אותו לשולחן, רק לומר עליו את ה"יהי רצון", ומוציאים אותו מהחדר. **תפוח** (אדום ומתוק - מחזור ויטרי) **בדבש**, קרא (דלעת או דלורית). לאחר מכן, **רוביא** (לוביא או חילבה) **כרתי** [כרישה] **סילקא** (תרד או סלק), **דגים** (שנרבה ונפרה כמותם - משנ"ב שם, ד), ו**ראש כבש או דג**.

על פרי האדמה: לדעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל מברכים "בורא פרי האדמה, שאין מינים אלו מחמת הסעודה ולגר"ע יוסף זצ"ל, עדיף לאוכלם עם מעט פת בלא ברכה. והגרי"ש אלישיב זצ"ל הקפיד לברך "בורא פרי האדמה" על בננה או מילון ולפטור את הסימנים שברכתם "האדמה" (עדות נכדו הר"ר אריה שליט"א).

הערה: אפשר לומר היה"ר על הסימנים גם בלי לאכול מהם כגון: כשחוששים לתולעים. (הגר"מ שטרנבוך שליט"א כמנהג הגאונים). ולדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אזי אומרים את ה"יהי רצון" בלא שם ומלכות. בדיקת ה"סימנים" לראש השנה, בספרנו "הכשרות" פרק י"ג.

מאכלים שאין אוכלים בראש השנה

מאכלים חמוצים ומרים (משנ"ב תקפג, ה מט"א וכה"ח שם) בכלל זה פירות בוסר ואולי אף לא חסה [מרור] אם אינה מטובלת במתיקות. ובכלל חמוץ: חמוצים, כולל מלפפונים בחומץ [ולכאורה במלח - מותר], חמוציות, וסלטים המטובלים בהרבה חומץ, אבל מותר טיבול מעט בחומץ, לנתינת טעם (קיצור שו"ע כ"ט, ט וכף החיים, שם). וכתב החיד"א (במורה לאצבע) "בבתינו לא יעלה הלימון על השולחן בר"ה" ומסתבר שרק לטיבול מעט, מותר. אין אוכלים אגוז (מכל הסוגים, כולל פיסטוק ובטנים [אגוז אדמה] (רמ"א ושו"ע הרב) - שאגוז בגימטריא חט[א] ומרבה ליחה והשתעלויות המפריעים בתפילה,

סיבה נוספת לאי אכילת אגוז, למרן החת"ס כיון שעל הפסוק בשיר השירים: "אל גינת אגוז ירדתי" דורשים חז"ל: "מה האגוז הזה אעפ"י שהוא מתגלגל במקום הלכלוך והרפש, קליפתו העבה משמרתו, כך ישראל אעפ"י שהם מתגלגלין בגלויות הם שומרים עצמם וכו'" - ואין ראוי להזכיר הגלויות בר"ה). אבל אגוזים טחונים בעוגה או תבשיל, שאינם נראים ורק טעמם מורגש - מותר לאכול (שו"ת באר משה ג, צ"ז ועוד). ויש שאינם אוכלים שעועית ושום, שאלו מרבים ליחות.

מאכלים חריפים: אף שמובא בתשובות הגאונים שיש שלא אכלו, הכרעת ערוה"ש שם, ג שאין להימנע מאכילתם. יש שאסרו אכילת ענבים בר"ה (מנהג הגר"א במעשה רב, משנ"ב תר, ד וכה"ח תקפ"ג, כ"א ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל אין לאכול ענבים שחורים דווקא. ויש שכן נהגו לאכול ענבים (מט"א תרו, לקט יושר עמ' קכ"ט ובארחות רבנו ח"ב עמ' קע"ה שכן נהג מרן הסטייפלער זצ"ל).

"יעלה ויבוא" בברכת המזון

בכל סעודות החג אומרים במשך היומיים בכל ברכת המזון **"יעלה ויבוא.... ביום הזיכרון הזה וכו'" שכחו לומר "יעלה ויבוא": בלילה** - אם התחילו הברכה הרביעית, וכבר אמרו ה"א-ל" (משנ"ב קפ"ח, כ"ג) - חוזרים ומברכים ברכת המזון (תהילה לדוד, ישוע"י ובקצוה"ש בשם פסקי הסידור ובמנחת שלמה ב, נ"ח מפני שבליל ראש השנה, לכל הדעות אסור להתענות). **ובני ספרד** - אינם חוזרים על שכחת יעלה ויבא בברכת המזון בראש השנה. **ביום** - אם התחיל ברכת הטוב והמטיב - אין חוזרים. בנות ונשים אינן חוזרות על שכחת יעלה ויבא, בכל יום טוב כולל ראש השנה (פרט לליל הסדר שחייבות במצה מה"ת) מפני ששמחת יו"ט שלהן לאו דווקא באכילה (הגרע"א שו"ע או"ח קפ"ח ופסקים, א).

"הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה וכו'"

נוהגים לומר בברכת המזון: "הרחמן הוא יחדש עלינו את השנה הזאת לטובה" ובסדר רב שבתאי הנוסח: "יחדש עלינו שנה טובה ומתוקה" ויש נוהגים לומר כן, בכל עשרת ימי תשובה (מט"א תר"כ, א) ויש אומרים אותו עד שמחת תורה (קצה המטה בהשמטות

בשם זיכרון יהושע). ויש נוהגים, להוסיף גם כן: "הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב" כמו בכל יו"ט (מט"א שם).

הנהגות בימי ראש השנה

א. יש להיזהר יותר מכל השנה, מלכעוס בימים אלו, מלבד גודל האיסור תמיד, יש בשמירה על הרוגע והשמחה, לסימן טוב לכל השנה כולה. ואף אם ישב אדם בטעות על מקומנו הקנוי לתפילה, אם לא נרמוז, יש לשבת בתוך ד' אמות (לגר"ח נאה - 1.92 מטר) למקומו, וזה כאילו ישבנו במקומו. (משנ"ב תקפ"ג, ד חיי אדם קל"ט, ו ובן איש חי, נצבים). השנה, חובת "שמירת מרחק", להתרחק עד 2 מטר.

ב. נוהגים לסיים אמירת ספר תהלים פעמיים בר"ה - כנרמז "כפר" בגימטריא 300 (פרקים) "לעמך ישראל". ואכן, יש המשתדלים לאומרם בכל עת שאפשר במשך היום והלילה. והיו מגדולי הדורות זי"ע שאמרו שעדיף לומר תהלים בר"ה מלימוד אחר. אכן, יש לציין, שהגאון מטשעבין זצ"ל ישב בראש השנה אחה"צ, עם חתנו הגרב"ש שניאורסון זצ"ל, ועסקו בסוגית "שור שנגח". ומפורסם שהאדמו"ר בעל ה"דברי חיים" זי"ע הסתגר בחדרו קודם התפילות והיה שקוע בספר קצות החושן, באמרו שהתורה היא התבלין וסם החיים הגדול ביותר כנגד הייצר הרע (כדאיתא בקידושין "אם פגע בך מנוול זה... משכהו לבית המדרש וכו'). וכמובן, הכול לפי מה שהאדם מרגיש.

ב. אף המקלים לעשן בשאר יו"ט, יזכרו, כי "יש לבעל נפש לפרוש בראש השנה מעישון סיגריות, אם לא שיש לו צורך גדול לרפואה (מטה אפרים, תקצ"ט וכן כתבו שע"ת תקי"א ומחזיק ברכה תקי"ז, א) ובשו"ת התעוררות תשובה או"ח, רכ"ה שאביו הכת"ס זצ"ל, הגם שבכל יו"ט לא נמנע מלעשן (ראה שו"ת כת"ס ס"ו) אבל בר"ה נמנע מחמת אימת הדין, וכן הזהיר האדמו"ר מהרי"ץ מלובביץ זצ"ל. והלוואי ויתקיים ביום ר"ה וכל הרשעה כולה כעשן תכלה". כמובן שהמעשנים צריכים להיזהר בכמה וכמה דברים - כמפורט בספר "פיסקי תשובות" ח"ה עמ' שפ"ה).

ג. נכון לכל אחד לקבל על עצמו בימים הנוראים איזו הנהגה טובה או הידור במצווה מכאן ולהבא, איש לפי מעלתו (הגה"ק בעל ערוגת הבושם והגה"ק בעל אריה דבי עילאי זצ"ל ובמנהגי מהרש"ב מלובביץ זצ"ל).

שחרית יום ראשון של ראש השנה

נוהגים להשכים לבית הכנסת בראש השנה, שעיקר הדין בשלש שעות ראשונות של היום, והוא אחד מהימים שנהגו ישראל להשכים בהם (מטה משה תתקנ"ח ומטה אפרים תקפ"ד) ואכן, יש הנזהרים להיות ערים מעלות השחר - 5:05 (מט"א, כף החיים שם ובא"ח) על כן לדעת הגר"נ קרליץ זצ"ל מי שהתעורר לאחר עלות השחר - לא יחזור לישן. אמנם, לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל אם נחוצה לו השינה ויש זמן מספיק לתפילה - יכול לכתחילה לחזור ולישן. וכן לדעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א העיקר להיות ערים מהנץ - 6:18

הערה: למתפלל ביחידות, לדעת, שאין להתפלל מוסף ביחידות, בר"ה לפני תום 3 שעות של היום (9:28).

לבישת "קיטל"

נוהגים ללבוש בגד לבן ונקי לתפילה בראש השנה וביום הכפורים, וגם הוא בגד מתים ולב האדם נכנע על ידי כך (רמ"א תר"י, ד), לעניין לבישתו בשנה ראשונה אחר נישואין דעות שונות והמנהג, כשהחתן מעל גיל 20 ללובשו (ראה פיסקי תשובות תר"י, ג). וכן לעניין אבל ר"ל חילוקי דעות אם ללובשו (משנ"ב שם, י"ח) והמנהג הפשוט ללובשו. (שו"ע הרב, ט קצור שולחן ערוך קל"א, ט"ז חיי אדם קמ"ד, ט"ז ולקוטי מהרי"ח).

יש לציין, שכאשר ה"קיטל" מיוחד רק לתפילה, אסור להיכנס בו לחדר שירותים, אלא להטיל מים, אבל המשמש גם לישיבה בסעודות ר"ה או קפטן ירושלמי לבן שלובשים כל היום - מותר להיכנס בו (משנ"ב שם, י"ח מט"א, י"ב כה"ח, ל"ז).

עמידה בעת פתיחת ארון הקודש

מנהג העולם לעמוד, כשפותחים את ארון הקודש במהלך התפילות, אולם אין זה חיוב מן הדין, שהרי ספרי התורה במקומם, שמקום שהוא למעלה מ 10 טפחים, כרשות אחרת, ועושים כן דרך כבוד, שחובת עמידה, דווקא כשמולכים את הספר (ט"ז יו"ד רמ"ד, י"ג ושער הציון קמ"ו, י"ח). והגרי"ש אלישיב העיר, שאכן, אלו שמקומם ממש מול ארון הקודש - יש עניין שיעמדו, משום הידור לתורה (הליכות האיש עמ' ר"א).

עמידה בחזרת הש"ץ בשעה שאומרים פיוטים: כתב ה"דעת קדושים" (הובא בדעת תורה ק"ב, ד): שהאיסור לעבור כנגד המתפלל הוא רק בזמן שמתפלל תפילה שתקנו אנשי כנסת הגדולה ולא בזמן שמוסיף תחנונים. ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל מאז שראה דבריו, העתיקם בכתב ידו בסוף המחזור הישן שלו, והחל לשבת בעת אמירתם, למרות שהקפיד תמיד לעמוד בעת חזרת הש"ץ (כדברי הרמ"א קכ"ד, ד: "יש אומרים שכל העם יעמדו כשחזור שליח הציבור התפילה"), ובוודאי, חלשים וזקנים - לא יתאמצו לעמוד.

הלל: אין אומרים הלל בראש השנה ויום כפורים (שו"ע תקפ"ד, א) "לפי שספרי חיים ומתים פתוחים ואיך נאמר שירה, אף שאנו בטוחים שנצא זכאים, מכל מקום צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין" (משנ"ב שם).

תקיעת שופר

אכילה ושתייה לפני התקיעות

אסור לאכול ולשתות לפני תקיעת שופר, כמו לפני כל מצווה שזמנה ביום, ומי שאין דעתו מיושבת עליו לשמוע התקיעות ולהתפלל עד שיטעם, יעשה קידוש ויאכל כזית מזונות וישתה מעט קפה או תה, בצנעה (מטה אפרים). אישה חלשה, יכולה לאכול לפני שמיעת התקיעות לכתחילה (קיצור שולחן ערוך, קכ"ט) והיינו אפילו בחלישות כל שהיא (קצור הלכות המועדים עמ' מ"ו) ופשוט שלאחר שחרית - **אסור לאכול לפני קידוש.**

הנחיות לקיום תקיעת שופר כהלכתה

ילדים קטנים שטרם הגיעו לחינוך, מוטב שיעמדו ליד אימותיהם בעזרת הנשים בשעת התקיעות ולא יפריעו לאבותיהם ואחיהם לשמוע את התקיעות כדין. כיוון שהנשים אינן חייבות במצווה מעיקר הדין (משנ"ב תקפז,ב) עם זאת, גם הנשים אסורות להפסיק בדיבור באמצע שמיעת התקיעות, לפחות במשך תקיעות "דמיושב". ויש סוברים שקיבלו על עצמן מצוה זו כנדר, בשו"ת רע"א בהשמטות א כתב: "רוב נשים דידן מחמירות לעצמן וזהירות לקיים שופר והווה כקיבלו עליהן" ובבן איש חי ניצבים י"ז: "אך רוב הנשים קבעו מצוה זו עליהן בתורת חיוב ובאות לבית הכנסת לשמוע קול שופר". ומכל מקום, איש שאינו שומע כדין – ביטל מצות היום.

נשים העומדות בסמוך לבית הכנסת או אפילו בביתן, ושומעות התקיעות ומכוונות לצאת – יוצאות ידי חובה, שהתקוע בבית הכנסת מכוון להוציא כל השומע תקיעותיו (שו"ע תקפ"ט, ט ומ"ב ט"ז) **השומעים תקיעות**, מבית הכנסת הנמצא בתוך **מרתף** והחלונות בסמוך לקרקע – ספק אם יוצאים, ועדיף להיכנס לבית הכנסת, כי בחוץ שומעים קול "הברה" כהד, ולא קול תקיעה (באור הלכה תקפ"ז).

המאחרים לביהכ"נ לשמיעת התקיעות, וכבר נאמרו ברכות התקיעה, בני ספרד ואשכנז ובנות אשכנז רשאים לברך בזריזות לעצמם, לא יספיקו לברך, יקשיבו לתקיעות, ויברכו הברכות, בזריזות, בין סדר לסדר. ואישה **בת ספרד** - אסורה לברך לעצמה, ברכות התקיעה.

המתפללים ביחידות

התוקעים לעצמם או באים לתקוע להם, לכתחילה, לא יתקעו להם עד שיעברו ג' שעות מעלות השחר - משום שבשעות אלו מידת הדין גוברת. ואין נכון לתקוע אז (משנ"ב תקפ"ט, י"א ותקצ"א, ט"ו). וכן כנ"ל לא יעמדו לתפילת מוסף, בטרם חלפו שלש שעות זמניות של היום - 9:28 (שו"ע תקצ"א, ח ומשנ"ב).

אין תוקעים ביחידות, את התקיעות שעל סדר הברכות שבתפילת מוסף אלא רק תקיעות "דמיושב" הראשונות (שו"ע תקצ"ב, ב ומשנ"ב). מכל מקום, יחיד שלא שמע את כל התקיעות בציבור, הנהוג, שבמידת האפשר, משלים לעצמו שמיעת מאה קולות, אף שמהדין די לו בשלושים קולות בלבד (מ"ב תקצ"ו, ב).

תפילת מוסף

אף שנחלקו הפוסקים אם חייבות הנשים בתפילת מוסף של שבת ויום טוב. מכל מקום, בתפילת מוסף של ראש השנה ויום הכיפורים ודאי חייבות (שו"ת התעוררות תשובה ג, ס"ו ושו"ת יביע אומר ב, ו) שאינן אלא בקשות רחמים. **הערה**: בתפילת לחש, כשאומרים עלינו לשבח, **יש לכרוע** כמו שכורעים כל יום באמירת עלינו לשבח, שהרי הביא המשנ"ב בסי' קל"ב, ט שמי שאינו כורע נראה ככופר במה שאומר (כן אמר הגרא"י זלזניק זצ"ל

ליד"נ יבדלח"ט הרה"ג אליעזר שטרנפלד שליט"א). סוף זמן תפילת מוסף לכתחילה - 1:39.

שינה

נהגו שלא לישון במשך היום, ביום הראשון של ר"ה עפ"י דברי הירושלמי "מאן דדמיך בריש שתא - דמיך מזליה" [הישן בראש השנה, ישן מזלון] העיף מן התפילות ואינו מסוגל לומר תהילים ואינו מסוגל ללמוד, מותר לישון אחרי חצות היום (12:37) שכך נהג האריז"ל. ואף שכתב במטה אפרים: "הלוואי ונתקן בהקיץ מה שתיקן האריז"ל בשינה..." מכל מקום הולך בטל - כישן.

אמירת ה"תשליך"

נהגו לאומרו ליד ים, נחל או מעין [אפילו יבשו מימיו - כף החיים] או ליד אוצר של מקווה טהרה. ואמירתו ליד "אקווריום" שאינו קבוע בקיר או בקרקע - לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל "דברים בטלים". ראוי בכל קהילה, שהנשים תלכנה לומר תפילת ה"תשליך" בנפרד מן האנשים. וכתבו הפוסקים, שבמקום שהולכים יחד או אומרים בתערובת עדיף שלא יאמרו תשליך כלל (ערוה"ש תקפ"ג, ד) ובמטה אפרים תקצ"ח באלף המגן: "ויש לבטל המנהג שהנשים הולכות ל"תשליך" כי באים על ידי זה לערבוביה, ואוי לעיניים שכך רואים ביום הקדוש הזה, ודבר זה תלוי על פרנסי העיר להשגיח על זה". ויש לשבח מקומות בהם קבעו זמן מיוחד לגברים וזמן לנשים.

לקראת ליל שני של ר"ה

יש להמתין בסבלנות עד לצאת הכוכבים - 7:31 ולא להכין דבר מהיום הראשון - ליום השני, לא לקצוץ ולהכין סלטים, לא להדיח כלים ולערוך את השולחן ואף לא להחליף בגדים לצורך הלילה אם כבר סמוך ללילה. יש אומרים שאף אין להוציא חלות או מאכלים מהקפאה בטרם צאת הכוכבים. ועל כן המעוניינים יכולים להוציאם לקראת סעודת היום שאין ניכר שמכינים ליום הבא, ואז יישארו לערב.

ניקוי הבית

אסור להדיח ריצפת חדר שלם בשבת ויו"ט אף לא בשפיכת מים וחומר נוזלי (בלא סמרטוט) וגריפתם במגב. אכן, אם ישנו כתם מקומי - מותר לנקות באותו מקום בלבד כנ"ל. ובור ניקוז שברצפה שיש לו מכסה אין לפתחו אלא כשיש לו בית אחיזה. (שו"ע ש"ח, י). וכשיש בראש הפתח רשת - גורפים כרגיל.

רחיצה ביום טוב

אף שביום טוב, ניתן להשתמש במכשירים לחימום מים הפועלים מעצמם (בוילר חשמלי מופעל בשעון שבת, דוד שמש) פרט למכשיר "יונקרס" מחמם-מהיר ע"י להבת גז, המופעל עם פתיחת ברז המים החמים, שלפני כל שבת ויו"ט חובה לנתקו. מכל מקום, גם

ביום טוב אין לרחוץ את רוב הגוף בבת אחת (ובשימוש בידית ה"טוש" במקלחת, נחשב תמיד כמיעוט הגוף – דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל).

אין להשתמש אלא בסבון נוזלי ולהיזהר מסחיטת שיער. היינו, שמותר רק ל"טפח", דהיינו, להצמיד את המגבת לשיער, והמים היוצאים, נספגים מיד במגבת, ולדברי "בן איש חי", יש לכרוך את המגבת סביב השער כטורבן. ובכל אופן, אין למשוך את המים מן השער כלפי חוץ [יש לגברים להיזהר בכך גם כן, בשיער הזקן והפאות, בכל שבת ויו"ט]. ויש להיזהר שלא לבוא לידי סחיטת המגבת, או תלייתה לייבוש במקום ובדרך שתולים ביום חול.

סעודת ליל שני של ר"ה

כשעומדים להתחיל בסעודת החג, מדליקים את הנרות [בהעברת אש] בסמוך לקידוש, מברכים "להדליק נר של יום טוב" [מנהג חב"ד - "נר של יום הזיכרון"], המברכות שהיינו בנר, נהגו להניח על השולחן פרי חדש, או לבושים בגד חדש אם יש, ומכוונים גם עליהם, בשעת אמירת ה"שהיינו" בהדלקה ובקידוש.

[האפשרויות לפרי חדש בעונה זו: תמרים - טריים, הנמכרים באשכולות, בצבע צהוב (אפשרי להקפיאם, ונעשים ממש ממתק). רימון - במידה וטרם אכלו ממנו בעונה זו, ורק הניחוהו על השולחן בלילה הראשון, לצורך אמירת ה"יהי רצון" ומיד הוציאוהו, ולא עמד שם כשברכו "שהיינו". מנדרינות - כשהן כבר בשלות ואינן חמצמצות. חבוש - מבושל. אין פרי או בגד חדש, מכל מקום, אומרים שהיינו בנרות ובקידוש. ויש לדעת, שכשיש פרי חדש יש לכוון ב"שהיינו", בעיקר על קדושת היום השני (ש"שתי קדושות הן") ולא רק על הפרי, כיוונו מחוסר ידיעה, רק על הפרי, בדיעבד, יצאו ידי חובה (מנחת שלמה א, כ).

מיד לאחר הקידוש

לפני נטילת ידיים, טועמים מן הפרי החדש, בברכת הפרי, כדי להסמיך את אכילתו לברכת ה"שהיינו" – מחצית השקל ומטה אפרים ת"ר, ו. ואם אוכלים ממנו "כזית", מתחייבים ב"ברכה אחרונה" והנכון, שבשעה שמברכים "העץ" על הפרי, יכוונו להוציא בברכה גם פירות או ליפתן שיאכלו בסוף הסעודה לקינוח, ואז אפילו אכלו מהפרי יותר מ"כזית" - אינם מתחייבים בברכה אחרונה (ספר שש"כ מ"ז, הערה רכ"ב עפ"י משנ"ב קע"ו, ב וארחות רבנו שכן נהג הגריי"ק זצ"ל).

הערה: אין להפסיק בדברים שאינם מעניין אכילת הפרי, בין הקידוש לבין אכילת הפרי, ובכלל זה, הנשים שברכו "שהיינו" בהדלקת הנר, וכיוונו גם על הפרי החדש. ואכן, מורנו הגרש"ז אויערבך זצ"ל, הכריז בביתו בליל שני של ר"ה, לפני הדלקת הנר, שכל המסובים יימנעו מלדבר בדברים אחרים, עד לאחר טעימת הפרי. והיינו, לאוכלים מהפרי החדש, ולדעתו אין חובה לאכול מהפרי החדש רק למקדש (הליכות שלמה ר"ה).

יש שאוכלים ה"סימנים" גם בלילה השני (שע"ת תקפ"ג בשם א"ר, כמנהג החת"ס ומהר"ם אש, ראה מועדים וזמנים א, עמ' ק"ו), ובן איש חי נהג לאכול ה"סימנים" כשהיו לו – גם בסעודות היום, וכן הוא במט"א תקצ"ז, ה. וכן נהג הגרי"ש אלישיב זצ"ל לאוכלם בשני הלילות ובשני הימים, שביום עיקר הדין, וצריך לסימנא טבא".

מוצאי החג: ירושלים - 7:31 אזור המרכז והצפון - 7:33 והדרום - 7:32 רבנו תם - 7:50
הבדלה: בברכת הגפן וברכת המבדיל (בלא נר ובשמים). שכחו להבדיל, מבדילים למחרת עד השקיעה

*

"צום גדליה" - יום חמישי ג' תשרי תשפ"ב

רמב"ם תעניות פ"ה: "יש ימים שכל ישראל מתענים בהם, מפני הצרות שאירעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה וכו' ובזיכרון דברים אלו נשוב להיטיב"

תחילת הצום: עלות השחר, לבני אשכנז - 4:48 לבני ספרד - 5:06

המעוניינים לקום לאכול קודם עלות השחר צריכים לעשות תנאי לפני הליכתם לישון, במוצאי ר"ה - "איני מקבל עלי התענית עד עלות השחר". לעניין שתיה : בני אשכנז, הרגיל לשתות, או הצמא, רשאי בדיעבד לשתות, אף אם לא התנה (משנ"ב) בני ספרד, מלשון השו"ע משמע, שהתנאי מעכב אף לעניין שתייה. מותר להתחיל באכילת פת עד חצי שעה לפני עלות השחר, ותוך החצי שעה אין לסעוד יותר מ"כביצה" פת (56 גרם). התחיל לאכול לפני החצי שעה - מותר להמשיך עד עלות השחר (משנ"ב פ"ט, כ"ז).

לבנות ונשים אין איסור, לאכול בחצי שעה שלפני עלות השחר - דעת הגרשז"א זצ"ל - בספר משנת אברהם.

חולים תשושי כוח וזקנים שלדעת רופא הצום עלול להזיק לבריאותם, לא יתענו, ובכלל זה, **מעוברות** (לאחר 40 יום להריון) **מניקות** עד 24 חודשים אחר הלידה אפילו הפסיקו להניק, וכן **מפלת** כמניקה (שו"ע תקנא מ"ב, ג כה"ח ודעת תורה שם).

הערה: כל שאינו צם: אוכל מהבוקר בצנעה אך לא בשר ויין ושאר מעדנים. **קטנים** - אינם צמים, ואוכלים כל שלקיום גופם. אך אין לתת בידם ממתקים, אא"כ לקחום בעצמם (ברכי יוסף).

שטיפת הפה: מותרת לאסטניסט (רגיש) אפילו עם משחה, ויש לפלוט הכול. ולגר"ע יוסף זצ"ל יש להימנע מלהכניס לפה בבת אחת רביעית מים (86 סמ"ק), ויש לפלוט הכול.

בליעת תרופות: מותרת, לגרש"ז אויערבך זצ"ל אפילו עם מים הנצרכים לכך, לגר"ע יוסף זצ"ל עדיף בלא מים, לדעת בעל שו"ת ציץ אליעזר, יש לפגמם, כגון עם תמצית תה סמיכה. ושמעתי מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שדי לפורר קצת מהכדור למים

נגיעה במאכלים ביום הצום: לדעת פרי מגדים מש"ז תריב עפ"י הט"ז "אין לגעת במאכלים שלא לצורך, שמא יבוא לאכול".

הטועה ואכל או שתה – ימשיך בתענית ואין צריך להתענות יום אחר. ולמשנ"ב אף אומר עננו (משנ"ב תקס"ח, ג) ומסתבר שאף עולה לתורה במנחה. **טעה וברך על מאכל** – בשדי חמד (בשם נחפה בכסף) שב ואל תעשה (ויאמר בשכמל"ו) ויש אומרים שבצום דרבנן עדיף שיטעם מעט, שלתשובת הרמב"ם, ברכה לבטלה איסור לא תישא וגו' והצום מדרבנן.

רחיצה – אין לרחוץ כל הגוף בחמים דרך תענוג. אלא רק פניו ידיו ורגליו (פמ"ג ושעה"צ תק"נ, ח).

אמירת עננו - בני ספרד – בשחרית ומנחה **בני אשכנז** – רק במנחה. **השוכח עננו** - אינו חוזר ויכול להשלים באלוקי נצור וכו' העומד לסיים התענית אחרי מנחה, רשאי לומר עננו כל עוד צם, ולבני אשכנז בשינוי: "ביום צום התענית הזה". אומרים "אבינו מלכנו" בשחרית ומנחה אפילו כשאינן צמים.

חצות היום – 12:36 זמן מנחה גדולה – 1:08 סיום הצום – 7:11 ויש נוהגים – 7:19

"כה אמר ד' צבא' צום השביעי (תשרי) וגו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה לימים טובים ולמועדים והאמת והשלום אהבו" (זכריה ח, י"ט).

ירקות בקדושת שביעית

ירקות שנלקטו מן הגינות והשדות **מיום ג' בתשרי** (צום גדליה) יש בהם "קדושת שביעית" ולנוהגים "קדושת שביעית" גם בגידולי נוכרים - עליהם לנהוג בהם בקדושה - כמפורט, לעיל עמ' 11□12 .

אלו סוגי הירקות המגיעים לשווקים ולחנויות מלמחרת ראש השנה ויש בהם "קדושת שביעית"

אבטיח [שאינו מהערבה], אננס [שאינו מיבוא], אפונה בתרמיל, בטטה, בננה, במיה, בצל ירוק, ברוקלי, גמבה, דלורית ודלעת [אמנם עפ"י רוב נאספת לפני ראש השנה], חזרת, חסה, חציל [שאינו מהערבה], כוסברה, כרוב אדום לבן וסיני, כרובית, כרפס [סלרי ושורש], כרתי [לוף], לפת מלון [שאינו מהערבה], מלפפון, סלק אדום ועלים, עגבנייה, פול תרמילים, פטרוזיליה [גם שורש], פלפל ירוק [שאינו מהערבה] וחרیف, פלפל אדום חריף ופפריקה [חדשים], צנון, צנונית, קולרבי, קישוא, שומר ושמיר, שעועית תרמיל, ותרד

*

עשרת ימי תשובה

"דרשו ד' בהימצאו, קראוהו בהיותו קרוב" (ישעי' נ"ה, ו)

"אמר רבה... אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים" (גמ' ר"ה ע"ח ע"א) ימים בהם שערי שמים פתוחים, והקב"ה קורא לכולנו: "שובו אילי ואשובה אליכם, פתחו לי פתח כחודה של מחט... ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם". "שלש תפילות נשמעות: תפילת יחיד בדמעות בכל יום, תפילת יחיד בין ראש השנה ליום הכפורים ותפילת ציבור בכל יום (הג"ה אלפסי זצ"ל בתפארת שמואל לברכות פ"ג).

עוברים מעבודת הכלל לעבודת הפרט: א. תשובה תפילה וצדקה ב. פיוסים ג. כפרות.

שינויים בתפילה

א. "המלך הקדוש": הטועה ואמר הא-ל הקדוש: אם נזכר תוך כדי דיבור ולא התחיל אתה חונן וכו' – חוזר ומתקן. נזכר לאחר מכן, או התחיל אתה חונן וכו' – חוזר לראש התפילה. ואינו אומר שוב ד' שפתי וגו' (משנ"ב קי"ד, כ"א). ואפילו ספק אמר – חוזר (כי אין שייך "להרגיל לשונו בעשרה ימים וגם אי אפשר לומר החתימה בשם ומלכות).

ב. "המלך המשפט": הטועה, לבני אשכנז – תוך כדי דיבור, חוזר ומתקן. לאחר מכן – אינו חוזר (סוף סוף אמר "מלך" ואמר "משפט") לבני ספרד ולדעת שו"ע הרב, נזכר עד יהיו לרצון וגו' (השני) חוזר להשיבה שופטינו וכו' עקר רגליו – יחזור על תפילת עמידה בנדבה. יש לציין שיש מפוסקי ספרד שלדעתם, ממשיך בתפילתו (בן איש חי) נצבים, י"ט) והכף החיים (רס"י קי"ח), וביארו שכיון שרבו הדעות בזה – ספק ברכות להקל, אפי' נגד מרן ואין חוזר. ויעויין גם בשו"ת אור לציון (ח"ד פ"ו אות ד) שכתב כן, ולדבריו, לאחר שיסיים תפילתו יחזור ויתפלל בתנאי שאם אינו צריך תהא נדבה.

ג. "זכרנו לחיים וכו' בספר חיים וכו'": מתקנת הגאונים, ואין חוזרים בשביל טעות בדבר שאינו נזכר בתלמוד אא"כ נזכרים בטרם חתימת הברכה, חוזרים לבקשה. השוכח זכרנו לחיים וכו' וכבר חתם מגן אברהם יבקש בשומע תפילה זכרנו וכו' (שאין בקשה גדולה מזו בימים אלו) – בן איש חי, ניצבים.

הערה: "ברית כרותה לשפתיים" – יש לדייק לומר זכרנו לחיים – בשווא תחת הל' (טור בשם מהר"ם מרוטנבורג). האומר לחיים – בפתח (ח"ו לא חיים) בוודאי מתכוון לחיי הנצח-חיי עוה"ב (ר"י מעמדין).

ד. "אבינו מלכנו": אומרים שחרית ומנחה (גם ביחידות – דע"ת תקפד, א). **בני אשכנז** – פרט למנחה בערב שבת, ובשבת ובערב יום כיפור בשחרית ומנחה. **בני ספרד** – אומרים בכל יום כולל שבת, ובשבת, בדילוג "אבינו מלכנו חטאנו לפניך". ה. יש אומרים במשך כל עשרת ימי תשובה בברכת המזון: "הרחמן הוא יחדש עלינו שנה טובה"

הידורים ויתר הקפדה במצוות

קיצור שו"ע ק"ל, ב: "ראוי לאדם שיתנהג בימים אלו גם בחומרות שאינו נוהג בהם כל השנה, כי גם אנו מבקשים מאת השי"ת שיתנהג עמנו בחסידות..." **דוגמאות:** בדיקת מזוזות, הכנות לסוכות, אמירת ברכת המזון ק"ש שעל המיטה ואשר יצר – מתוך הנוסח, זהירות מפת עכו"ם, יותר תהילים, יותר צדקה ותיקון המידות והמעשים. (הידור וחומרה – אין זה מחייב בתורת נדר לכל השנה – ב"י וערוה"ש תר"ג).

פיוסים

שולחן ערוך או"ח תרו א: "עבירות שבין אדם לחברו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חברו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו". ומי שאינו מעביר שנאה – אין תפילתו נשמעת. (א"ר ומט"א) וכל אדם צריך לבקש מחילה מהוריו, אחיו ואחיותיו, מאשתו, ואישה מבעלה, ומרבותיו חבריו ושכניו - שמא פגע או צערם. והם מצדם יאמרו שמוחלים. (בן איש חי וילך).

*

עיקרי דיני פיוס

א. מנהג העולם שהולכים רק לאוהביהם בעיו"כ לבקש מחילה ועפ"י רוב אינו לצורך... ואלו שעושים מהטפל עיקר, כופרים בעיקר המחילה... ושמא יתעוררו אוהביו שפגע בהם... ורע עלי המעשה" (יוסף אומץ).

ב. עדיף לבקש בעצמו, כי מודה ועוזב ירוחם (א"ר והחיד"א) מבקשים עד שלש פעמים גם בעזרת אחרים.

ג. "והמבקש מחילה מרבים בכלל (מודעה, רמקול...) אינו יוצא אם יודע שפגע באיזה יחיד בפרט" (משנ"ב)

ד. אין לבקש מחילה, באקראי, על רגל אחת, במפגש מיקרי בסופרמרקט, רכבת קלה, ברמזור.

ה. "בשעת בקשת המחילה אם נתגנה חברו בפני אחרים צריך לפרט מה שחטא לחברו, (החפץ חיים כלל ה, י"ב) אכן כשיודע שחברו יצטער ויתבייש מזה כשיפרט החטא, אזי לא יפרט, אלא יבקש מחילה כללית, אם פגע בדבר מה מבלי לפרט" (בשם ר"י מסלנט מועדים וזמנים א, נד)

ו. לא יהא אדם אכזרי שלא למחול, שכל המעביר על מידותיו מעבירים לו... מידה כנגד מידה ומן השמים מוחלים גם לו. אלא אם כן, אין הבקשה אמתית. תלמיד לרב וילדים להורים צריכים לבקש אפילו מאה פעמים.

ז. המבקש יאמר הנני מבקש סליחה ממך ד' ומפלונני... (א"ר).

כפרות

א. שולחן ערוך תר"ה, א: מה שנוהגים לעשות כפרה בערב יום כפורים לשחוט תרנגול וכו' יש למנוע המנהג. (משום דרכי אמורי, ונראה כאילו מקריבים קורבנות בזמן הזה) רמ"א: ויש מהגאונים שכתבו מנהג זה וכו' וכן נוהגים בכל מדינות אלו ואין לשנות. וכן נהוג כיום בכל העדות (כף החיים שם, ח). ב. **העושים בכסף**: אם עושים גם לאחרים יעשו תחילה לעצמם ואח"כ לאחרים, בסכום כל שהוא, במזומן, לא בצ'ק ובוודאי לא בכרטיס אשראי. מניחים הכסף במפית ומסובבים מעל הראש ואומרים: "זה הכסף ילך לצדקה וכו'" ואין לפדות בכסף מעשר (משנ"ב ובאר היטב), והכסף ילך לצדקה לעניים דווקא. ג. **העושים בבעלי חיים**: דווקא בכאלו שאין מקריבים על המזבח. ואפשרי גם בדגים (מ"ב בשם הלבוש).

פרטי דינים לנוהגים בבעלי חיים

א. לוקחים לכל אחד מבני הבית תרנגול לזכר ותרנגולת לנקבה (אריז"ל) כשאינן היד משגת אפשר בתרנגול אחד לכל הבנים ובתרנגולת לכל הנקבות. (שו"ע הרב, ג) ובגמר הכפרה לא יאמרו "נפש תחת נפש". איש שעשה בתרנגולת ואשה בתרנגול – יצאו בדיעבד. (א"ר מבוטשאטש תנינא, תרה) ב למעוברת לוקחים גם תרנגול אולי תלד זכר, למשנ"ב – שתי תרנגולות ותרנגול אחד. לאריז"ל – שלש נקבות ושני זכרים. ועושים הכול על ראשה בלבד. ג אולטרה סאונד – נאמן (שו"ת קנה בושם ב, כ שלא כדעת מנחת יצחק) – ולוקחים כפי שהורה הסורק. ה. מעוברת שטרם מלאו מ' ימים להריונה – צריכה כפרה רק לעצמה. (הגרי"ש אלישיב והגר"ש וואזנר זצ"ל) ו. עדיף לתת לעני שווי הכפרה ולא את העוף עצמו. הערה: מי שלא עשה כפרות בעשיית יכול להשלים בהושענא רבה. (שו"ת שארית שמחה, ח).

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק

אמירת לשנה טובה תכתב ותחתם בליל ראש השנה

הנה בטור סו"ס תקפב, כתב, נוהגין באשכנז כל אחד מבקר לחבירו ואומר לו תכתב בשנה טובה, והו"ד ברמ"א שם ס"ט וז"ל: ונוהגין שכל אחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב, ואמנם ברמ"א כתב שיש לומר רק תכתב, אל במשנ"ב שם סקכ"ה כתב, שבמג"א מצדד שיש לומר גם ותחתם, ואולם כתב שם שהגר"א בביאורו הסכים לדעת העשרה מאמרות שאין לומר ותחתם, והנה במג"א שנכון שיחזיקו לצדיק שנחתם לאלתר ולחיים ויעו"ש עוד. וכן כתב במטה אפרים, ובקיצור שו"ע ובחיי אדם (כלל קלט ה"ה) כתב, תכתב ותחתם לאלתר ולחיים טובים, ובאלף המגן על המט"א (שם סק"מ) לאלתר לחיים טובים ולשלום.

ואמנם בביאור הגר"א שם כתב, שאין לומר ותחתם כי סו"ס גם צדיקים גמורים נחתמים דהיינו כיון שאפשר לתקן, ולכן היות שאף צדיקים גמורים נחתמים עד יוה"כ לכן אין אומרים ותחתם, וכן כתב בספר פרדס יוסף החדש על המועדים (אות קסט) שכן היה אצל מרן הגר"ש ואמר לכל אחד ואחר לשנה טובה תכתב.

ועוד בעניין זה ראה בברכ"י (סימן תקפ"ב סק"ט) שכתב, לא יאמר תכתב לשנה טובה, או תכתב לחיים טובים, לפי שהוא ר"ת תלט, לשון קללה, מידי דהוה אמשז"לו שלא לומר אכול בשמחה לחמך, שהוא ר"ת אבל. מז"ה מהר"א אזולאי זלה"ה בהגהותיו כ"י משם ספר זכרון משה. לפי מש"ל סימן ר"ך בשם מהר"י צמח, גם כאן יש לומר דאדרבה מה שהוא קללה בר"ת, יהפך במילוי ובסדר ליכתב לשנה טובה. עכ"ד, וע"ע במועדי ישראל ח"ב שצין לעוד כמה ענינים בזה, וכן ראה בפרדס יוסף החדש (שם אות קעא) שצין שבמנהגי חתם סופר (פ"ו אות ה) כתב שאין לענות על שתיית כוס יין לחיים טובים שהוא בגימטריא קללה אלא יענה לחיים טובים ולשלום.

האם צריך ומותר להושיט היד לחבירו

להושיט את היד לחבירו, בספר הליכות שלמה (תשרי פ"א ארחות הלכה הערה 60) הובא מהגרשז"א בזה"ל: אמר רבינו שלא היה נהוג במקומותינו לברך בהושטת יד אלא לבא מן הדרך ובזמני שמחה, והוסיף ששמע מבעל החזו"א זצ"ל שאמר בדרך צחות ידו של אדם אינו כהפקר שיתפיסנה כל אחד בחפצו ועל הגאון מוהרש"א אלפרדני ז"ל אמר רבינו שהקפיד ביותר שלא ליתן יד באמרו דלא מצינו כן במקרא ובדברי חז"ל והוא מחוקת הגוים ובאמת נהוג בישיבות הק' בא"י בכל השנה בשבתות וימים טובים שמברכים גוט שבת וגוט יום טוב בלי הושטת יד ומדוע ישתנה הדבר בליל ראש השנה עכ"ד, ואמנם פחמע"ה שלא מקפידים כן, וכיון שכן תלוי במח' הפוסקים האם יש בו משום חוקת הגוים ראה מה שהאריך בזה הגאון האדיר רבי אשר ווייס שליט"א במנחת

אשר (ויקרא סימן לג אות ו') יעו"ש מה שהביא מה שס"ל לחת"ס (יו"ד סו"ס קנט) והבית שלמה, וע"ע בזה בדו"ת דבר יהושע ח"ה סימן לד בד"ה וכבר, ובספר כרם שלמה (סימן קעח סק"ז) יעו"ש.

ואמנם גם כתב בספר שערי הימים הנוראים כתב, שרבים מושיטים יד כשמברכים זה לזה שנה טובה וכו' עכ"ד, ופחמע"ה. [ואולם עתה שיש את מגיפת הקורונה רח"ל בחזרה עם פנים חדשות, יש להמנע מלחיצת ידים וממגע מיותר]

מה צריך להחזיר לחבירו

והנה מנהג העולם שאחד אומר לשני כל הנוסח הנ"ל, וכן נוהגים אף בישיבות שיש מאות בחורים שעוברים לפני הרבנים, ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סימן קעז אות ח) כתב, כשחבירו אומר לו לשנה טובה תכתב לאלתר לחיים טובים ארוכים ושלו, עונה לו - גם אתה, (והיינו שעונה אמן ומוסיף גם אתה). עכ"ד, ואולי כ"ז מעיקר הדין, אבל לא נוהגים כן כדי להרבות בברכה, וכמו שהבאנו לעיל.

האם מאחלים גם אגוט יום טוב או חג שמח

הנה בקיצור הלכות מועדים (עמ' ל) כתב הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א שאחר שמברכים לשנה טובה וכו' יש לברך גם בברכת יו"ט ואם חל בשבת גם בברכת השבת, ואמנם בספר שערי הימים הנוראים העיר עליו בזה"ל: אבל אין המנהג כן, כי ברכת לשנה טובה כוללת הכל, וכנ"ל ורק אחר התפילה למחרת מאחלים אחד לשני ברכת יו"ט, ואם חל בשבת גם בברכת שבת ואז לא מאחלים לשנה טובה כי אין מאחלים לשנה טובה כי אין מאחלים שתי ברכות כאחד עכ"ד, וע"ע שם במש"כ בפ"ה סל"ו.

גם הקטנים יברכו את הגדולים

וגם הקטנים יברכו את הגדולים, הנה כתב בזה בספר אהלי יעקב (דף סא ע"א) שגם הקטנים יברכו את הגדולים כי כולם נידונים והכל צריכים לרחמים, וכשמברך את רבו או אדם גדול בתורה יאמר לו בתואר רבי ומורי שכן מצינו בשו"ע סימן רמב סעיף טז שלרבו נותן שלום ואומר שלום עליך מורי וכאיתא בב"ק בדף עג ע"ב ואין בברכה זו לגדול משום יוהרא או שמחזיק עצמו חשוב שברכתו עושה פירות שהרי מצינו בגמ' בברכות דף ז' ע"א שהקב"ה אמר לרבי ישמעאל בן אלישע כשנכנס לפני ולפנים להקטיר קטורת, ישמעאל בני ברכני, ועוד דהכי קימ"ל (ב"ק צב.) שכל המתפלל על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה שכן מצינו באברהם אבינו עליו השלום שהתפלל בעד אבימלך ומיד כתיב וה' פקד את שרה, ולכן גם הקטן בברכו את ה' הגדול ממנו אין בזה יוהרא כי בה גם הוא מתברך בכל אותן הברכות עכ"ד, וכן כתב להביא בספר שופר בציון (עמ' קו) שגם הקטנים יברכו את הגדולים בברכת שנה טובה וכשמברך את רבו יאמר לו לשנה טובה יכתב ויחתם רבי ומורי כי היום כולם נידונים והכל צריכים לברכה ולרחמים וכמו שכתב בספר אהלי יעקב.

האם צריך לומר גם בלילה השני

ויש לדון מה הדין בלילה השני, ובלבוש (סימן תקצ"ו ס"א) כתב שא"צ לומר בלילה בשני שהרי הוא אחר הכתיבה יעו"ש, ובט"ז (שם סק"ד) העיר עליו דהרי גם ביום השני אומר זמן ולכן יכול לברכו עד חצות, ובאשל אברהם (בוטשאטש, סוף סי' תקפ"ג) כתב, אולי גם להט"ז ז"ל [סימן תקפב ס"ק ג] שכתב לומר גם בליל ב' דראש השנה לשנה טובה תכתב, מכל מקום לא שייך לאכול אז פירות כבליל א', וכמו שהמנהג שלא להדר בליל ב' על פירות רק מה שמצד שהחיינו, ואין מהדרים מצד רמו שם הפירות, ואין אומרים הבקשה, כי מכל מקום עיקר התחילות השנה הוא ביום א. עכ"ד, ומבואר מדבריו לדינא שנוהגים לומר גם בלילה השני אחד לחבירו, ואמנם יש בזה מנהגים חלוקים, וכן בערוך השולחן (סקי"ד) הזכיר שאומרים כן רק בלילה הראשון, ובכה"ח (שם סק"ד) כתב דנהרא נהרא ופשטיה יעו"ש, ובקיצור שו"ע (סימן קכט ס"ח) כתב ויש נוהגין לאומרו כי לפעמים נדונין ביום שני יעו"ש, וכן בספר פרדס יוסף החדש אות קפו ציין שכן כתב בשתילי זיתים (סימן תקצו סק"ו) שהמנהג לאחל לחבריו אפילו ביום שני שאין תכלית להוספת הטובה אפילו עד יו"כ יעו"ש, וע"ע בפרדס יוסף החדש שם באות קפח. וע"ע בספר שופר הציון (עמ' קו) כתב שהמנהג לומר עד יום שני בחצות היום לשנה טובה תכתב ותחתם ולאחר חצות יום שני אומרים לשנה טובה תחתם והספרדים כדי לצאת מכל הספיקות הללו נהגו לברך בסתם ותזכו לשנים רבות נעימות וטובות ושכן נהג אביו זצוק"ל. וע"ע בשו"ת אבי בעזרי מש"כ בזה.

*

הלכות תשליך

א). מקור הדין, כתב מהרי"ל (הלכות ראש השנה) שנוהגים ללכת בארש השנה אצל ים או נהר להשליך במצולות ים כל חטאתינו והטעם לזה ע"פ מה שאמרו במדרש שכאשר הלך אברהם אבינו עם יצחק אל הר המוריה להעלותו לעולה כאשר נצטוה מפי הקב"ה קדמו שטן לדרך והתחיל להסית את אברהם ולמונעו ממצוות הבורא יתברך וכאשר סירב אברהם לשמוע בקולו של השטן כמבואר בסנדהרין דף פט ע"ב הלך השטן ונעשה לפניהם כנהר גדול כדי שלא יוכלו לעבור אברהם ויצחק לא השגיחו בזה ונכנסו למים עד שהגיעו לצוארם ואז נשא אברהם אבינו עיניו למרום ואמר רבונו של עולם אתה נגלית אלי ואמרת קח נא את בנך יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה ולא הרהרתי אחר דבריך ולא עיכבתי מאמריך ואתה אם אנו טובעים בים מי ייחד את שמך הגדול, הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש, מיד גער הקב"ה בשטן והלך לו.

ומבואר בזה"ק (פרשת ויקרא יח) שעקידת צחק היתה בראש השנה ולכן קוראים בתורה בראש השנה ולכן נוהגים ללכת לנהר לומר תשליך להזכיר אברהם ויצחק עכ"ד, וכן כתב להביא דבריו בדרכי משה (סימן תקפג ס"ג).

הלכות תשליך

וכן כתב הרמ"א לדינא שם בהג"ה שכתב בשם ספר המהרי"ל וספר המנהגים שהולכים אל הנהר לומר פסוק ותשליך במצולת ים כל חטאתם, וכן כתב לדינא במג"א (שם סק"ה) בשם כתבי האריז"ל שטוב שיהיה מחוץ לעיר יעו"ש, וועיין עוד לקמן שנאריך דברי האריז"ל] וכן הביא לדינא בספר מטה משה סימן תת"כ. וכן הביא מנהג זה בחזו"ע (ימים נוראים עמ' קפג) בילקו"י (ימים נוראים מהדורת תשע"ב עמ' רכ) יעו"ש.

ובעיקר דברי המהרי"ל כתב בספר שערי הימים הנוראים להקשות על דברי המרהי"ל שכתב הטעם משום העקידה, וקשה מדוע התעלם המהרי"ל מהטעם המבוסס על פשוטם של פסוקים להשליך במצולות ים כל חטאתינו וכתב טעם חדש, טכתב שמתרצים בזה (הרב אליהו מוהק זצ"ל בספר עולם התפילות) שודאי הטעם הוא כפי המשמעות הפשוטה של הפסוקים אלא שהמהרי"ל בא לתת טעם מדוע אומרים את התשליך בראש השנה ולא ביום הכיפורים שהוא יום יותר מתאים להשלכת החטאים וע"ז כתב שהוא זכר לעקידה לעורר זכות אבותינו הקדושים.

ויש שהסבירו עפ"י שמונח א"כ ביסודו של מנהג תשליך ביטוי להחלטה הנרחצת מצדנו שלא להמנע מקיום מצוותיו יתברך בכל מכשול שהוא ומי שהוא שמסוגל להתעלות ולמסור את נפשו לאהבת ה' כמו אברהם אבינו וכפי שמזכיר מראהו של הנר כך ישליך ה' במצולות ים כל חטאותיו ויברכו. עכ"ד, ולפי"ז לכאורה יש ענין בדוקא ביום ר"ה, אבל הרעיון של תשליך לכאורה הוא מישיך שייך לכל עשיית ויש בזה דין תשלומין למי שהיה אנוס.

ב). עוד טעמים בדין תשליך, ובסידור אוהלי יעקב לר"ה (דף קמט ע"ב) כתב בזה להביא טעם נוסף ע"פ דברי הגמ' בהוריות דף יב ע"א אין מושחים את המלכים אלא יד המעין כדי שתמשך מלכותם וכן אמר רב משרשיא לבניו כשאתם גורסים בתלמוד גירסו על שפת הים או על שפת הנהר לסימן טוב שכשם שהמים הללו נמשכים והולים כך תמשך גירסתכם ולא תשכחנה ומכיון שאנו עושים הרבה דברים בר"ה ך לסימן טוב כמבואר בגמ' בהוריות דף יב ע"א ובכריתות דף ה' ע"א וכןפסק בשו"ע סימן תקפג לכן נהגו בכל תפוצות ישראל לעשות כן יעו"ש. עוד טעם כתב בביאור הגר"א (סק"ב) שהוא לזכור את העקידה, וע"ע בשע"ת שם סק"ו ובמשנ"ב סק"ה.

עוד טעם כתב בלבוש (סימן תקצו ס"א) שהמנהג הוא לזכור את העקידה ורגילים לילך למקום שיש שם דגים לזכור שאנו משולים כדגים חיים הללו הנאחזים במצודה ומתוך כך נהרהר בתשובה יעו"ש, וכן כתב במטה משה סימן תת"כ יעו"ש, וע"ע בספר כתר שם טוב ראש השנה עמ' כה, ובספר רוח חיים ח"א סימן תקפג ו' ובמועד לכל חי פרק יג סימן ע"א, ובבא"ח ש"א פרשת נצבים הי"ב

ונאמרו עוד הרבה טעמים לתשליך ראה מה שהרחיב בזה בספר פרדס יוסף החדש על ר"ה אות תתפו ובמה שהביא בזה מש"כ הגאון רבי מרדכי חיים שליט"א בביטאון פנינים מס' כח יעו"ש באריכות, ובמק"א כתבתי להוסיף על מה שכתב בספר הנ"ל באות תתפז-

הלכות תשליך

הריחמ"א שליט"א בעמח"ס מריח ניחוח וש"ס, בטעם ראיית הדגים בעת אמירת התשליך, משום שהצדיקים של הדור נקראים דג, כמבואר בליקוטי מוהר"ן, א"כ אנו הולכים לנהר לקחת מוסר מהצדיקים שזכו ונכתבו ונחתמו לאלתר ולחיים טובים עכ"ד.

ולענ"ד היה נראה לומר דאם הצדיקים משולים לדגים, א"כ כיון שבכל שנה הרבה צדיקים וגדולי הדור נפטרים, ע"כ נראה את הצדיקים שנפטרו, שהם כפרו על כל עם ישראל, וע"י כן נחזור בתשובה שלימה ונשליך כל עוונותינו, כדי שהקב"ה ישאיר עמנו בחיים את גדולי הדור, כן נראה לענ"ד, ולפי טעם זה יש יותר שייכות לטעם שעושים תשליך ודו"ק. וע"ע בשו"ת משנת יוסף ח"ט סימן קי, ובמש"כ בזה עוד בספר שופר בציון עמ' שמט והלאה, והזמן קצר, וגם המה לא יכלו את הגליון.

ג). בדברי האריז"ל - וכן מבואר בשער הכוונות (דף צ' ע"א) שכן נהג האריז"ל וז"ל: ענין המנהג שנהגו האשכנזים לילך ביום ראשון דראש השנה אחר תפילת המנחה מעט קודם שקיעת החמה אצל הים הגדול או אצל מעיין או באר מים חיים וקוראים אותו תשליך הנה הוא מנהג יפה ויותר טוב אם הוא יהיה מחוץ לעיר ועימוד על שפת הים או על שפת הבאר או המעיין ויקרא שם שלשה פסוקים של מי אל כמוך וגו' ישבו ירחמנו וגו' תתן אמת ליעקב וכו' יעו"ש, וכן הוא בפרי עץ חיים שער השופר פ"ה, ובנגיד ומצוה דף כט ע"ב.

ובספר יפה ללב (ח"ה סימן תקפג סק"ח) כתב, ויש שהולכים למקום שרואים את הים כדי לומר ותשליך במצולות ים היינו טעמא נמי דאיתא במדרש (איכה רבה ג' ט) אמר רבי שמואל בר נחמן מה דין דכתיב (איכה ג' מד) סכותה בענן לך מעבור תפילה נמשלה תפילה כמקוה ונמשלה תשובה כים, מה מקוה זו פעמים פתוחה פעמים נעולה, כך שערי תפילה פעמים נעולים פעמים פתוחים, אבל הים הזה לעולם פתוח כך שערי תשובה לעולם פתוחים, עכ"ל המדרש, ע"כ עושים סדר זה ביום ראשון של עשרת ימי תשובה ואשרי אשר לחוף ימים ישכון כי לעתות כאל יכון עכ"ל.

ד). לצאת החוצה - והנה מדברי המהרי"ל נראה דבעינן דוקא נהר, ומדברי האריז"ל נראה שיש ענין לצאת מחוץ לעיר וכמו שכתב במג"א להביא בשם הכתבים נואולי יסוד הדברים הם כמו בברכת האילנות] וכן כתב בשנ"ב שם סק"ח.

וכן כתב בספר שופר בציון עמ' שמח שאביו הגה"ק רבי סלמאן מוצפי זיע"א דקדק מדברי האריז"ל שהמעלה מן הכל הוא לעשות את התשליך על שפת הים הגדול למי שאפשר לו ובדרגה שניה הוא מעיין ושלישית באר מים חיים, והוא עליו השלום היה נוהג לייך מידי שנה ביום הראשון למעיין ליפתא בעמק שבכניסה לירושלים עיר הקודש והגם שהיה זקן ומעט תשוש הידר לקיים את דברי רבינו האריז"ל מרוב דבקוהו בהנהגותיו זיע"א, ואמר לו שבהיותו בעיר העתיקה במדרש בית אל קודם שנת תש"ח ראה מנהגם לתת גיגית מים באמצע בית הכנסת ועומדים החכמים סביבה ואמרים תשליך עם הכוונות וזה לקוצר הזמן והכוונות הארוכות ביום ראש השנה שאין להם זמן

הלכות תשליך

ויש לדון מה עדיף תשליך בעשי"ת בים או תשליך בגיגית ביום א' דר"ה, והנה מנהג החסידים לצאת לתשליך אפילו בעשי"ת, כן כמדמוני שיש נוהגים כן. וכן כתב לי הגאון רבי אהרן כהנא שליט"א שמנהג ויזניץ לעשות בעשי"ת, ומרן אדמו"ר מוזניץ נראה לי שע"פ רוב נוסע לים.

והגאון העצום רבי עמרם פריד שליט"א כתב לי שעדיף תשליח בעשי"ת בים עכ"ד. ואמנם נראה דאף דאיכא מעליותא בים, מ"מ בבחורי ישיבה במקום ביטול תורה אין חיוב בזה.

והרה"ג אורן נזרית שליט"א כתב לי לשאלתי בהא בזה"ל: חזק וברוך ישר כח גדול, אכן כדברי כת"ר (וכך אמר לי ידידי המקובל רבי יעקב ישראל לוי שליט"א שבבית אל היו עושים מול דלי מים, כן אמרו לי שכך היה מנהגו של הגה"צ רבי יורם אברג'ל זצ"ל), ולעצם שאלתו נראה דבר"ה מקוצר הזמן וכ' יעשה ממה שנמצא לפניו דהזמן גרמא, שאפילו ביום ראשון שחל בשבת עושים כשאפשר, ואם יזדמן לו להיות בעשי"ת ליד ים ויש באפשרותו לחזור ולהדר בים אדרבה מזה ומזה אל תנח ירך, דמה בכך הלא אין בזה ברכה, ולא ככלב ששב על קיאו ח"ו, ויקיים בזה וחטאתי נגדי תמיד... ושני תמידין כהלכתן שויתי ה' לנגדי תמיד.. כתיבה וחתימה טובה שנה טובה ומבורכת, עכ"ד.

והגאון רבי מאיר סנדר שליט"א כתב לי, לענ"ד נראה שעדיף לקיים מנהג התשליך ביום ראש השנה דוקא, וכמו שהביא כת"ר הי"ו מנהג המקובלים בישיבת בית א-ל, שאע"פ שנהגו כהאריז"ל לא העדיפו להקדים המנהג בשביל לעשותו על הים הגדול וכדו' אלא עשו זאת בר"ה לפני גיגית מים בבית המדרש. וכן סתימת דברי הפוסקים. אמנם יש מהחסידים שנוהגים לעשות התשליך בעשי"ת ואכמ"ל. עכ"ד.

והגר"י אוהב ציון שליט"א בעמח"ס שו"ת יעלת חן וש"ס, כתב לי בזה"ל: התשובה על השאלות מעין אלו שאין בדבר תשובה חותכת... הכל לפי מה שהוא אדם, לפי הרגשתו ולפי חיזוק לבו... ובשנה שעברה נתארכה התפלה אצל רבי דב קוק ועשו תשליך רק ביום השני... והשנה אמר לשואלו אודות לימוד תקוני זהר בחדש אלול, שאין בזה גזיה"כ, ורק מי שיש לו התעוררות הנפש מזה, יעשה לימוד כזה, הלא"ה לא כדאי לעשות זאת. וכל לבבות דורש ה'. ולכן אם יש לו התעוררות באמת מהים הגדול אזי ימתין ויעשה כן, ור"ס מוצפי שהלך, זה היה מפני שהיה "חי" את הענין. ודו"ק. כנלע"ד. עכ"ד. ואמנם לכאורה נראה מדברי הפוסקים דאינו ענין של התעוררות והרגשה אלא דין מדיני התשליך, וכמו שכתב במשנ"ב.

ושוב השיב לי בזה"ל: זה לא דין, זה "ענין" אין עבירה למי שלא עשה תשליך, עכ"ד, ושוב הראה לי מש"כ בשו"ת מעשה נסים ח"ג סימן קיב שנשאל מרבי יוסף הכהן האם מותר לעשות תשליך קודם ראש השנה כי ראיתי איזה חסידים שעשו נסיעה לים שבוע קודם ראש השנה האם יש להם על מה שיסמוכו, והשיב, לא ראיתי מנהג זה לא אצלנו באי גרבא יע"א ולא פה בארץ ישראל ולא ידעתי על מה הם מסתמכים עכ"ד. ועדין מה

הלכות תשליך

שנעלם מעינו מנהג זה שהובא בפוסקים אינו ראייה שאינו דין, ועוד ציין לי למש"כ בשו"ת דברי ישראל ח"א סי' קסז. ודו"ק.

ומצאתי בזה בספר שאלת רב (ח"ב פרק לד אות יז) שנשאל מרן הגר"ח שליט"א מה הדין אם אין נהר בעירו בר"ה אבל יודע שילך בעשיית למקום שיהיה נהר האם עשה תשליך בר"ה בלי נהר ורק לפני מקוה וכדו' או כדאי שימתין לעשיית ויעשה בנהר והשיב לפני מקוה.

ה). מקום שאין באר או נהר או ים- והנה לענין מקום שאין בהם נהרות או בארות, כתב בכף החיים (שם סק"ל) שאומרים תשליך על שפת בורות מים, וגם אם כבר נגמרו שם המים אפשר לומר שם תשליך, כיון שאין המים אלא רמז בלבד ועיקר הכוונה היא לים העליון.

ובספר ארחות רבנו (ח"ב עמ' קפ"ט אות ל"ד) כתב על מרן הקה"י בזה"ל: מו"ר (שליט"א) זצוק"ל כל השנים מעת בואו לבני ברק הלך לתשליך ביום א' דר"ה לאחר זמן מנחה קטנה, בשנים הראשונות הלך מו"ר לומר תשליך ע"י נהר הירקון שהוא על יד ב"ב, סיפר לי מו"ר שגם מרן החזו"א זצוק"ל בשנים הראשונות לבואו ארצה הלך עמהם לירקון להגיד תשליך ואח"כ כשחלה מרן על לבו הפסיק ללכת בגלל המרחק. בשנים שאח"כ מו"ר הפסיק ללכת לירקון והלך להגיד תשליך בגן עירית ב"ב הי' שם נחל מלאכותי עם דגים, והלך לשם הרבה שנים להגיד תשליך אף שהי' חלש והלך במאמץ גדול ובכוחותיו האחרונים, רק בשנים האחרונות שנחלש וההליכה קשתה עליו הפסיק ללכת ועלה לגג ישיבת אור התורה הסמוך לביתו ומשם ראו את הים, ובשנותיו האחרונות ממש נחלש מאד והפסיק בכלל ללכת לתשליך.

ולענין מים מכונסים בכלי או גיגית, הביא הגר"מ גרוס בשם הגריש"א והו"ד בקובץ תל תלפיות (סב עמ' יב) שאין אומרים אלא ליד מים המחברים לקרקע, וכן מרן הגריש"א זצ"ל אמר תשליך בבור מים ישן שנמצא במאה שערים, וכן השיב בקונטרס הלכות חודש תשרי (עמ' נב) שזה דברים בטלים ליד אקוריום, וצריך קיבוץ מים קבוע כמו ים או נדה או ברכיה ומקוה או מאגר מים שדומה לנהר יעו"ש, אולם דעת הגר"ח והו"ד בסדר תשליך ומנהגיו (עמ' מג) שאם אין נהר אומרים תשליך ליד כלי עם דגים. ופחמע"ה שמנהג העולם שאומרים אפילו ליד גיגית עם מים

ו). לומר בציבור או דגים – בספר שאלת רב (ח"ב פרק לד תשובה טז) נשאל מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א אם יכול להגיד תשליך בציבור במקום של מים אבל אין שם דגים או ביחיד עם דגים, וענה הגר"ח בזה"ל: אולי דגים עדיף עכ"ד, והכי לכאורה מסתברא מדברי הפוסקים שבעיני דגים. וכ"ש לפי דעת מרן הגריש"א ועוד שגיגית מים לא מועילה.

ז). זמן קיום המנהג התשליך, והנה מדברי האריז"ל בשער הכוונות שכתב לילך ביום ראשון דראש השנה אחר תפילת המנחה קודם שקיעת החמה, וכן כתב פרי עץ חיים שם

הלכות תשליך

שהזמן הוא קודם שקיעת החמה, וכן כתב בספר נגיד ומצוה, וכן כתב בספר שופר בציון עמ' שנו בהערה וכתב שכן כתב בחמדת ימים (ח"ד דף מה ע"ב) ושכן כתב אליהר בה (סימן תקצו ס"ג) וכן כתב מרן החיד"א במורה באצבע (סימן רסב) וכתב עוד שם שאביו ע"ה היה משתדל מאוד לכוון הזמן של פסוקי אמירת מי כמוך בדיוק חצי שעה קודם השקיעה ואמר שטוב להקפיד לאומרם תוך מחצית העשה מהשקיעה, ויעו"ש עוד בשופר בציון שהאריך בטעם שתקנו בסוף היום כי אדם הראשון נברא ביום זה כי הרי בריאת העולם היתה בכ"ה אלול יעו"ש עוד. ופחמע"ה שהמנהג הוא לעשות את התשליך אחר תפילה מנחה, ואמנם אם ראוי לעשות תשליך קודם מנחה כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שמו, כתב, נהגו ברוב המקומות לומר תשליך אחרי מנחה ואז הזמן הוא כבר סמוך לשקיעה, ונמצא שחוזרים סמוך ללילה, ונראה שנכנסים בזה לחשש איסור חמור של הוצאה שלא לצורך, כי הרי מטלטלים את המחזור סמוך ללילה, וכל מה שהתירו האחרונים להחזיר מחוזרים הביתה זהו מפני שהתירו סופן משום תחילתן, שאם לא כן לא יביאו לבית הכנסת, וזה רק לצורך תפילה דרבנן שלא יבטלו המצוה, אבל תשליך שאינו אלא מנהג בעלמא לכאורה די להתיר רק הוצאת המחזור אבל החזרתו הביתה סמוך ללילה שאין עוד צורך בו נראה שאין להתיר מטעם זה בחשש דאורייתא.

לכן היה ראוי לכאורה לומר תשליך לפני מנחה, אבל כבר נהוג כאן לומר אחר מנחה, לכן הקדמנו את זמן תפילת מנחה כדי שיספיקו כולם לחזור הביתה מבעוד מועד לפני השקיעה, דאז אמרינן שהמחזור ראוי להשתמש בו עוד ביום, ובזה עכ"פ אין איסור תורה דהוצאה שלא לצורך סמוך ללילה כשמביא הביתה המחזור, ולדעת מהרש"ל ועוד פוסקים אף בחשש גניבה והפסד ממון לא נקרא צורך קצת להתיר איסור דאורייתא, וע"כ צריך להגיע הביתה עם המחזור זמן מה סמוך לשקיעה כדי שיהא ראוי לקרוא בו ביום, וכיון שהאיסור גם בכה"ג רק דרבנן, ע"כ סומכין שהתירו סופן דהיינו החזרה משום תחלתן, שלא ימנע עצמו להוציא ויתבטל להתפלל וצ"ב. וע"ע מש"כ במועדים וזמנים ח"ז סימן ק"מ.

ולכן תמהני על מנהג העולם לאחר זמן אמירת תשליך עד אחרי מנחה בסמוך לשקיעה, שבזה נכנסים לחששות של הוצאה שלא לצורך, וע"כ מהראוי היה שמיד אחרי גמר סעודת היום ללכת לומר תשליך וכנלע"ד עיקר. מיהו יש אומרים שאדם הראשון נוצר בראש השנה, וביום ראשון סמוך לסוף היום חטא ונמחל לו, וע"כ העת רצון הוא בסמוך לערב דוקא, אבל אין טעם זה משביע במקום שנכנסים בעצם יום הדין לחשש הוצאה שלא לצורך שלרוב הפוסקים יש בזה איסור תורה. (ורק במקום שיש עירוב היה נאה לקיים המנהג סמוך לערב דוקא מטעם הנ"ל, שהעת שעת הכושר כמו באדם הראשון וכמ"ש), אבל כשאין עירוב צריך ליזהר להחזיר המחזור לפני השקיעה, וראוי שיסתכל בו בביתו, דאל"כ סמוך לשקיעה לא שייך סברת הואיל. עכ"ד, ואמנם נעלם מעינו ממש"כ לעיל שיש ענין בזה ע"פ הקבלה, ומ"מ יקדימו קצת תפילה מנחה כדי שלא יטלטלו את המחוזרים, או שידפיסו דפי אמירת תשליך וישאירום במקום זה, וע"ע בספר שיח יצחק

הלכות תשליך

(סימן רעז אות ד) במש"כ בזה. אלא דמ"מ המנהג הקדום היה כמו שכתב במהרי"ל לעשות תשליך קודם הסעודה, אבל המנהג הוא לאחר מנחה וכמ"ש באריז"ל.

ח). בנוהגים שלא לומר תשליך, הנה בספר מעשה רב (סימן ריט) שלא נהג לומר תשליך כלל, וכן מבואר בספר כתר ראש להגר"ח מוולאזין (סימן קו), ואמנם הגרי"מ טקוצינסקי זצ"ל בספר ארץ ישראל (סימן יז ס"ז) כתב להבין מדברי הגר"א שהיו אומרים סדר תשליך אבל לא הלכו לנהר או למים אחרים לומר סדר תשליך, אבל בספר פרדס יוסף החדש ראש השנה אות תתעח כתב ששמע מהגרש"ד פינקוס, שלא נהגו מנהג זה לאומרו בכלל וכמו שלא הביא מנהג זה בחיי אדם, שהרי החיי אדם היה מו"ץ בוילנא בימי הגר"א ואך היה מחותן עמו בודאי ידע מנהגי הגר"א ואם הגר"א היה נוהג מנהג זה של התשליך היה מביא את המנהג הזה בהילכותיו, ע"כ ממש"כ שם, כן ראיתי שהביאו שביאור שלא נהג מנהג זה מחמת שלא מוזכר בקדמונים, וכמנהג הגר"א כן נראה שנהג החזו"א והובא בהוראות והנהגות פרק ט"ו הי"ד, אולם שם כתבו בהערה שאפשר שלא הלך מחמת חולשתו, והובא שם שבשנים הראשונות שבא לא"י הלך עם הציבור, ושם ביאור דאפשר משום שלא לשנות מהציבור.

וע"ע באורחות רבינו (ח"ב עמ' קפ"ט אות ל"ה) שכתב בשם מרן הקה"י זצוק"ל מה שמרן החזו"א זצוק"ל לא הלך לתשליך מסתבר משום שנהג כהגר"א ז"ל במע"ר סי' ר"ט, ומה שהלך מרן בשנים הראשונות לבואו לב"ב (כנ"ל) כנראה שלא רצה לשנות ממנהג תושבי העיר שהיו כולם חסידים ואמרו תשליך ואח"כ חלה והיתה למרן סבה שלא ללכת והפסיק, ואביא ספור ששמעתי מב"א של מרן שזה סיוע לדברי, פעם אחת ביום א' דר"ה לאחר חצות היום הי' אצל מרן החזו"א הגאב"ד מפונביז' הגריש"כ זצ"ל ושוחחו בד"ת אמר הרב מפונביז' למרן שכבר מאוחר ורוצה ללכת להגיד תשליך ואמר לו מרן שזה כבר מאוחר ותשאר כאן (כוונת מרן לכאורה היתה להניאו מללכת לתשליך כשטת הגר"א ז"ל) ואמר למרן הגאב"ד מפונביז' זצ"ל כבר לא צייתתי בזה למרן החפץ חיים זצוק"ל (אצל מרן החפץ חיים הי' לגאב"ד מפונביז' אותו הסיפור ולא ציית לחפץ חיים והלך לתשליך עכ"ד האורחו"ר. ושוב מצאתי במועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תמט) ששאל למרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א מדוע החזו"א לא הלך לתשליך בשנותיו האחרונות כמובא באורחות רבינו, וענה הגר"ח"ק לא היה לו כח, עכ"ד, והיינו כמ"ש.

ט). תשליך בר"ה שיום א' חל בשבת, והנה יצאו הפוסקים לדון מה הדין באמירת תשליך כראש השנה חל בשבת, ובמשנ"ב סימן תקפ"ג סק"ח שבקצת מקומות ראה כשחל יום א' בשבת הולכין בשני לנהר, וכתב שאפשר שהוא משום הוצאה, יעו"ש, ומשמע דמעיקר הדין אין איסורא בהא.

ובשו"ת יחווה דעת ח"א סימן נו כתב להאריך בזה, וכתב שהיכא כשאמירת סדר תשליך מתקיימת מחוץ לשטח גבולות העירוב, יש למנוע אמירתו בראש השנה שחל בשבת, כדי שלא יכשלו בהוצאת המחזוריים מרשות היחיד לרשות הרבים, אבל אם התשליך נעשה בתוך שטח העירוב, יכולים לאומרו אף בשבת, ואף הנוהגים להחמיר שלא להוציא שום

הלכות תשליך

דבר בשבת אפילו כשיש עירוב, שחוששים לדעת מרן שסובר שאין עירוב כזה מועיל לרשות הרבים שלנו, יכולים להוציא המחזורים על ידי קטנים שלא הגיעו למצוות עכ"ד, ונפק"מ לדינא היכא שעושים את התשליך בלא עירוב אין איסור, וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סימן מז מש"כ בזה, ובמש"כ בילקו"י סימן תקפ"ג.

ואמנם בשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן מו) כתב לדון בזה משום הבקשות, וכתב בזה"ל: ונראה ברור כי הגאון חיד"א לא ס"ל כאותם המפקפקין בנוסח יהא רעווא משום שאילת צרכיו בשבת, יען כי הוא תיקן בקשות להקפות שמיני עצרת ושמחת תורה, ויש בזה שאלת צרכיו הרבה, וכן תיקן תפלה לסדר תשליך שיש בה ש"ץ, וידוע דבענין ש"ץ אין חילוק בין שבת ליו"ט, אלא ודאי דס"ל כחילוק שכתבתי, דכל שהוא נתקן לכל אדם, ואומרים אותו בתורת חיוב, והוא דבר קבוע בחיוב לית לן בה עכ"ד. וע"ע בבא"ח שם. ומ"מ ביו"ט עצמו מיקרי צורך ומותר להוציא הסידורים, [וע"ע במש"כ בזה בספר וחכו ממתקים סימן תקיח ס"א]

(י). האם מותר לבקש הבקשות שלאחר התשליך - וע"ע בקונ' שער יוסף בהלכות שאלת צרכים ובקשות בשבת עמ' עה שכתבנו בענין אמירת הבקשות שלאחר התשליך בר"ה, ומה הדין שחל בשבת, יש לדון לענין אמירת הבקשות שלאחר התשליך, הנה כתב בשו"ת רב פעלים (שם) שאין איסור לומר תשליך בשבת דכל שהוא נתקן לכל אדם, ואומרים אותו בתורת חיוב, והוא דבר קבוע בחיוב לית לן מידי. וכן מבואר בשו"ת ישכיל עבדי (שם), וע"ע בשו"ת יחודה דעת ח"א סימן נ"ד סוף הערה א'.

ועוד כתב ליישב בשו"ת עטרת פז (סימן ב' הערה ז') ע"פ מש"כ הגר"מ לוי בשו"ת תפילה למשה (שם) דהוי כמו אבינו מלכנו שכתב הר"ן דאע"פ שאין אומרים אבינו מלכנו בר"ה שחל בשבת מ"מ ביו"כ שחל בשבת אומרים אבינו מלכנו משום דאם לא עכשיו אימתי, והטעם דכין דעתה זה הזמן לאמירת התשליך בראש השנה, ולכן אף בר"ה שחל בשבת אומרים התשליך והבקשות שאח"כ, לנוהגים לומר תשליך אף בר"ה היכא שחל יום א' בשבת.

אולם בשו"ת יוסף אומן (סי' י"ז) שלא לומר תשליך בשבת ע"פ הסוד, [אולם זה נושא צדדי עי' כל זה בפרדס יוסף החדש על ראש השנה עמ' תתפא] א"כ היה נראה לומר דכל מה שתיקן החיד"א הבקשות אחר תשליך רק בר"ה שחל בחול. וכן מובא במנהגי החת"ס (פ"ז אות ו') עי"ש. וכן דעת הגריש"א והו"ד בספר הלכות חג בחג (ח"א עמ' עז בהערה), וע"ע בשערי הימים הנוראים כתב עוד טעם שלא להוסיף את הבקשות כי שלא להוסיף על המנהג, ועוד כתב שם מפני ביטול תורה יש לקצר, ועי' עוד בענין לימוד תורה בר"ה בשיח יוסף ח"ח עמ' 140 עי"ש.

ובכאיל תערוג על המועדים (עמ' של"ה) שאמר שאפילו לדעת הגר"א (מעשה רב החדש אות יח) שאין אומרים בקשות הרחמן בשבתות ובימים טובים, אבל בר"ה אומרים כי זה יום של תחנונים, וכן נהג הגראי"ל עי"ש, וא"כ י"ל דכיון שר"ה הוא יום של תחנונים שרי,

הלכות תשליך

ולפי"ז נוכל ליישב למה אין איסור לומר היהי רצון וכו' שאומרים באמירת התחנונים, ולכן הכא יש להתיר, וע"ע בשיח יוסף ח"ט מכתב א' בסופו מש"כ עוד בענין התשליך.

ועתה מצאתי בזה שבספר שיח יצחק (סימן רעז אות ג) כתב, ואם הנוהגים לומר העקידה בשעת תשליך, אם יאמרו גם התפלה שנדפסת בכל הסידורים, הרבוננו של עולם עד סופו. הנה לענ"ד למה שכתב בספר שער הכולל הנדפס בסידור התניא בפרק מ"ג אות י"א וז"ל, מה שבתפלת מוסף דר"ה השמיטו את תפלת ריב"א (ברכות ז' ע"א), שיכבשו רחמיך את כעסך כו' ויגולו רחמיך על מידותיך, שאומרים בתפלת תענית (טאו"ח סי' תקע"ט) באבודרהם ובתלי"ע נמצא זה, אבל בסידור האר"י ובסידור אדמו"ר השמיטו זה מתפלת מוסף דר"ה, י"ל הטעם שאחר התקיעות שכבר נהפך מידת הדין לרחמים, ומברכין ע"ז שומע קול תרועת עמו ישראל 'ברחמים', א"צ ובקשת ויגולו רחמיך על מידותיך לענ"ד וכו', ע"ש. עפי"ז נלענ"ד שגם אחר אמירת העקידה שאצל התשליך טוב למנוע מלומר תפלת רבש"ע הנ"ל מטעם האמור. עכ"ד, אבל לדינא נראה דמכל הפוסקים שהבאנו שאין איסור בהא.

וכן כתב לדינא בילקו"י (שם) שנוהגים לומר בסדר תשליך את לשון הזוה"ק (פרשת נשא דף קל ע"ב) ופסוקי מי אך כמוך שתיקן מרן החיד"א בספרו עבודת הקודש (צפורן שמיר סימן יב) ונדפס בכל המחזוריים עכ"ד, הרי דאין לן בהא איסור של בקשות בשבת וביו"ט.

ובמק"א כתבתי על מה שהובא בספר פרדס יוסף החדש ראש השנה אות תתפא שם שמרן החת"ס נהג לעלות על הר הסמוך לביתו, ומשם נראה נהר דונאו ואמר תשליך, ורק פסוקי מי אל כמוך ג"פ, ומשמע שלא אמר כל היה רצון וחשש לשאילת צרכים ובקשות בשבת, ע' באבני ישפה (שם) שכתב שלענ"ד לפי הגר"א אין לאומרו שהרי זה הוא תחינה ביו"ט, ואין כלול מפורש בדברי חז"ל, ותמה על המחזוריים שהדפיסו תפילה זו.

ועי"ש שביאר בדעת הגר"א שלא הלך לתשליך או משום שאומרים שם מי אל כמוך וכו' וזה דומה לאמירת י"ג מידות, או משום שעיקר הטעם לזרוק את העוונות לנהר, וזה דומה לוידיוי ביו"ט, אלא דלענ"ד יש להקשות דהרי א"כ סו"ס אפש"ל את התשליך גם בעשי"ת, וא"כ בע"כ שמה שהגר"א לא אמר תשליך הוא מטעם אחר, כי לא כתבוהו הקדמונים.

ועוד אפש"ל דמה שאפשר לומר כל נוסח התשליך בר"ה, ע"פ מה שהובא בכאיל תערוג על המועדים (עמ' של"ה) שאמר שאפילו לדעת הגר"א (מעשה רב החדש אות יח) שאין אומרים בקשות הרחמן בשבתות ובימים טובים, אבל בר"ה אומרים כי זה יום של תחנונים, וכן נהג הגראי"ל עי"ש, וא"כ י"ל דכיון שר"ה הוא יום של תחנונים שרי, ולפי"ז נוכל ליישב למה אין איסור לומר היהי רצון וכו' שאומרים באמירת התחנונים.

ועוד משמע ממנהג החת"ס שצריך לראות, והנה שמעתי שבישיבת פוניב'ז נוהגים לומר תשליך אפילו שלא רואים, כיון לעלות כמה קומות ולראות, ויל"ע אם סגי בזה, וצ"ל דהעיקר הוא כיון שילכו העוונות ודו"ק.

הלכות תשליך

יא). מדוע מבקשים על מדות טובות בתפילת החיד"א, וראיתי שהעיר בהא מרן ראש הישיבה הגרי"ג אידלשטיין שליט"א שמדות אובות הם דבר עיקרי וע"ז צריך להיות עיקר התשובה וכמו שאנו מתפללים בתשליך ואומרים: ותספיק בידינו להתרחק מכל המידות הרעות והאסורות ובפרט זכנו להתרחק מהגאווה והכעס וההקפדה וכל גבה לב ונהיה מיושבים בדעתנו ונכיר מיעוט ערכנו ונפשנו כעפר לכל תהיה ולא נתכעס ולא נקפיד וכו' ורק בסוף מבקשים על תורה אבל עיקר הבקשות מתחיל מהמדות, והיינו כי מידות טובות הם היסוד ובלי זה לא שייך שלימות בכל התורה וכמו שכתב רבי חיים ויטאל בשערי קדושה למה לא נכתבו בתורה איסורים מפורשים על כל עניני המידות וביאר כי מידות טובות הם היסוד וההקדמה לכל התורה ובלי מידות טובות כל התורה והמצוות אינם בשלימות.

יב). אמירת מי אל כמוך וגו' – הנה מרן החיד"א בסדר התשליך כתב שנוהגים לומר את שלשת הפסוקים של מי אל כמוך וגו' שבספר מיכה שלש פעמים כמו שאומרים נוסח כל נדרי ג' פעמים לחזק הדבר יעו"ש, וכן כתב הבא"ח בלשון חכמים (ח"ב סימן ד') ובכתר שם טוב (ר"ה עמ' רט) ובחמדת ימים (שם) והו"ד בספר שופר בציון עמ' שנה יעו"ש.

יג). ניעור שולי הבגדים, הנה כתב בפרי עץ חיים (שער השופר פ"ה) שנוהגים לנער שולי הבגדים בשעה שאומרים ותשליך במצולות ים, וכן מבואר בקיצור השל"ה (ראש השנה) וז"ל: ומה שנוהגים לנער בכנפי בגדיהם הוא ג"כ על פי הסוד לנער הקליפות מעלינו שנאחזים בנו ע"י זוהמת עוונתינו כמו שנוהגים אחרי קידוש הלבנה מטעם זה לנער הקליפות שנתעוררו ע"י קיטרוג הלבנה כידוע ליודעי חן עכ"ד, וכן הוא בילקוטי מהרי"ח (דף עז ע"א) במטה אפרים (תקצח סק"ד) שמנערים את שולי הבגדים והוא לרמוז בעלמא ליתן לב להשליך החטאים ולחפש ולחקור דרכים מן היום ההוא והלאה שיהיו בגדיו לבנים ונקיים מכל חטא, ובאלף המגן (שם סק"ט) כתב, שינער דווקא הבגד של הציצית.

ובטעם הדבר כתב בספר נוהג כצאן יוסף (ראש השנה סימן יט) שהקליפות מהעבירות נקראים בשם בגדים וכיון שכן מנערים משולי הבגדים להסיר את העוונות עו"ש, וע"ע בכתר שם טוב מה שהאריך בזה, וכן האריך בזה במועד לכל חי (יגע א) יעו"ש, ובמש"כ בזה בשו"ת תורה לשמה (סימן לא) יעו"ש, וע"ש עוד בלשון חכמים ח"ב סימן ד' במש"כ בזה. ואמנם מדברי הפוסקים הנ"ל נראה דהעיקר הוא לנער בגדיו ולא דוקא את הציצית וכמו שכתב באלף המגן, וכן נראה לדינא מדברי הגרב"צ מוצפי שליט"א בספר שופר בציון שם,

יד). חיוב נשים בתשליך, הנה באלף המגן (סימן תקצח סק"ז) כתב שיש לבטל המנהג מה שהנשים גם הולכות לתשליך כי באין עי"ז לערבוביא, ויעו"ש עוד מש"כ בזה, וז"ל: ויש לבטל המנהג (אותיות גהנם) מה שהנשים הולכות ג"כ לתשליך כי באין עי"ז לערבוביא הנשים עם האנשים ואוי לעינים שכך רואות ביום הק' הזה שנעשה להם הליכת תשליך כמו טיול לגנום ופרדסים. ומאחר שהעולם עומד בדין ימצא השטן מקום לשוטנו ולהתיך עלינו ח"ו את הדין בחמה שפוכה. ואוי לאותו בן אשר יעורר חימה

הלכות תשליך

שפוכה לאביו אשר מדת טיבו הוא לרחם כרחם אב על הבן והוא יהפוך מרחמים לרוגז ודין והמלמדי זכות יחליפו שיטתם ללמד עליו חובה ואז יגמור הפסק דינו להרע ולא להטיב ח"ו ודבר זה מוטל על פרנסי העיר ומנהגיה להשגיח ע"ז וכל מי שאפשר בידו למחות כו' עכ"ד.

וע"ע במש"כ בקצת המטה שם, שהביא מש"כ בהגהות זכרון אברהם (סימן תקפג) וז"ל: ונ"ל דלקטנים ונשים אין חיוב לילך אל הנהר רק מכח המנהג עוקרים הרים ע"ז וע"ש בהג"ה שבגליון דתלי לה בהטעמים הנ"ל ומ"מ מה שנשתרבב המנהג שהנשים הולכות אז ג"כ בפ"א לתשליך הוא בודאי מנהג בורות כי באין עי"ז לערבוביא האנשים עם נשים וכבר מובא [בהקדמת ס' צבי לצדיק] שהגאון בעל החכ"צ ז"ל ציוה בפ"י לבנותיו להיות נמנעות בר"ה מלילך לתשליך ובודאי מטעם הנ"ל ושמעתי ללמד קצת זכות דאולי אימת יום הדין מועיל גם בר"ה עבא"ח סי' ער"ה ס"ח ובערך לחם שם אבל בעוה"ר אוי לעינים שכך רואות ביום הק' הזה שנעשה להם הליכות תשליך כמו טיול לגנות ופרדסים והוא ממעשי שטן ר"ל ע"כ מי שבידו לתקן ודאי החוב מוטל להשגיח ע"ז מאוד ובפרט על פרנסי העיר ומנהגיה כמ"ש בא"ח סי' תקכ"ט עכ"ד.

וכן כתב בערוך השולחן (סימן תקפג ס"ד) וז"ל: ויזהירו שלא ילכו נשים ובמקומות שהולכות מוטב שאנשים לא ילכו כלל דבלא"ה יש מתרעמים על זה בזמן הזה ורבים נמנעים מזה מפני טעם הידוע להם ונכון הוא עכ"ד.

וכן כתב הגה"צ רבי שריה דביצלקי זיע"א בספר קיצור הלכות המועדים (עמ' נט) שבשעת ההילוך לתשליך יש להזהר שלא להכשל בדברים בטלים ובתערובת אנשים ונשים ביחד ח"ו וכן יש להזהר במקום שאין בו עירוב שלא יטלטל בכיסו דברים שאינם צריכים לו כלל, ומקור דבריו הזהר שלא ידבר כן כתב במטה אפרים (תקצט א) שכשחוזרים מהליכת תשליך ועוד לא הגיע זמן תפילת ערבית חלילה להקל ראש לישוב בטל וגם ירחיק עצמו מחברת רעים לשוח יחד שאף שנדמה להם שהם מדברים מענין היום והם דברי יראה אי אפשר שלא יומשך מענין לענין של חול ושחוק וקלות ראש ולשון הרע, אלא כל אחד יהיה עסוק בשלו ללמוד או לומר תהלים הכל לפי מה שהוא אדם עכ"ד. וכן ראיתי שכתב הגר"ד יוסף שליט"א שנשים פטורות מאמירת תשליך ואדרבה שב ואל תעשה עדיף.

ואמנם הו"ד דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל בספר אשרי האיש (או"ח חלק ג' פרק יד אות יג) שגם נשים חייבות באמירת תשליך וימצאו להם מקום צנוע לאומרו, עכ"ד, ויש להוסיף שהרי יכולים לומר התשליך בבית ולפתוח הברז. וע"ע בזה בספר מקדש ישראל ימים נוראים סימן ריג. וראה עוד בספר מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תמוז) שנשאל מרן הגר"ח ק שליט"א בזה"ל: שאלה: אם נכון המנהג שנשים הולכות לאמירת תשליך. תשובה: רבות נוהגות. ושכן השיב מרן בס' שער ציון ח"א עמ' קע"א הרבה נשים נהגו לצאת לתשליך.

הלכות תשליך

וכן כתב בספר נטעי גבריא (ר"ה פרק ס"ט סעי' ח') נשים וקטנים אינם חייבות בסדר התשליך, אך המנהג שהולכים, אך יש ליזהר שלא יהא ח"ו תערובות בין אנשים ונשים, וכן יש ליזהר שלא להכשל בעת ההילוך בדברים בטלים וכדומה יעו"ש עוד, וע"ע בזה ברץ כצבי עניני נשים בהלכה ח"ב סימן כט מש"כ בזה.

(טו). חיוב קטנים, הנה בספר מועדי הגר"ח (ח"ב תשובה תמח) הובא שנשאל הגר"ח שליט"א האם יש לחנך את הקטנים לתשליך בר"ה, כיון שאין לו חטא, והשיב שכן, ובנטעי גבריא כתב שהמנהג שהולכים, וע"ע בזה בספר חינוך הבנים כהלכתו (ח"ב פרק פז סעיף כג) שכתב בזה שקטן אינו מחויב באמירת תשליך אבל נוהגים לקחת את הילדים ויעו"ש מה שציין למה שדן בספר תורת הקטן פרק לד האם הוא שייך בחטא.

(טז). והנה נשאלתי ע"י הרה"ג בנימין ראובן שלזינגר שליט"א מח"ס מנחת בנימין וגיליון מן הבאר ביתר עילית, שאלה ששאל להגאון רבי אברהם צבי הכהן שליט"א בעמח"ס שו"ת ויצב אברהם וש"ס, שקשורה לעניני תשליך וכיון דקאתינן בדיני תשליך, אכתוב כאן שאלתו והתשובה בזה, וז"ל השאלה: אחדשה"ט בכבוד רב. ועתה באתי, זה מה שכתבתי בזה בתחילת השנה: הנה אציע שאלה לדינא שהתחדשה ביום ב' דראש השנה דהאי שעתא, בענין בסיס לאיסור ולהיתר.

וגופא דעובדא הכי הוי, שהניחו בערב יו"ט קערה שבתוכה מים עם דגים, על שולחן, והניחו על השולחן גם גביע כסף, והשלחן עם הדברים שעליו היו בחדר סגור, וביו"ט טלטלו מהחדר את השולחן שעליה הקערה עם הדגים, ללא הגביע כסף - לצורך אמירת תשליך. שזה אסור לפי הפמ"ג וכן נקט הגרשז"א זצ"ל, שכשהדבר ההיתר נלקח מהשולחן, אסור לטלטל את השולחן כשהדבר האסור מונח על השולחן. וכמו שהובא בספריכם היקר והנפלא "הלכה ערוכה" על הל' מוקצה, בענין שלחן שיש עליו חלות ופמוטים, במהדורה החדשה עמ' קצ"ג עד עמ' קצ"ו.

ולאחר אמירת תשליך, אמר שם המרא דאתרא שליט"א, שלא יחזירו את השולחן לחדר, מצד בסיס לדבר האיסור, ואעפ"י שהיה על השולחן אף דבר היתר - גביע כסף - שהוא יותר יקר (בשוק) מהדבר האיסור - דגים, - מ"מ שמא י"ל שבשביל האנשים (בשביל האיש שהניח את הדברים ע"ג השולחן...) הדגים יותר חשובים מהגביע כסף, כיון שצריך אותם בשביל אמירת תשליך. וכעין שהכריע השבט הלוי (שהובא בספריכם שם) שהחלות הם נקראים היתר יותר חשוב אף לגבי פמוטות של כסף, כיון שהאדם צריך את החלות בשביל לחם משנה. והמרא דאתרא שליט"א שאל מה אומרים ה"לומדים" על זה, ע"כ העובדא. ואני וכולם משתוקקים להכרעה בענין זה, כי הוא ענין הנוגע לדינא, מידי שנה בשנה. וכן האם יש אופן שיוכלו לטלטל את השולחן שעליו הקערה עם הדגים, [האם כשהגביע כסף ישאר על השולחן, יהיה מותר לכו"ע? - והרי זה רק להכרעת השבט הלוי שיסודו בשועה"ר, וכדהורחב בספריכם שם].

הלכות תשליך

והשיב לו הגרא"צ הכהן שליט"א בזה"ל: אם יניחו חלה, וודאי יועיל, כי חלה לסעודת יו"ט נחוצה יותר מדגים לקיום מנהג בעלמא. עכ"ד. וכן הוא לדינא.

כתיבה וחתימה טובה.

לתגובות: ctrvurv@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כט, יט-כ: לא יאבה ה' סלוח לו וגו' ומחה ה' את שמו מתחת השמים, והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל.

לכאורה לאחר שמחה ה' את שמו מה יש להבדילו מכל שבטי ישראל הרי שמו כבר נמחה. ומובא בשם המהר"ם גלאנטי על מה דאיתא בגמ' [בב"ב קטו, ב] שלעולם לא יתכלה שבט משבטי ישראל ותמיד ישאר להם נצר ולכן אין הכי נמי מי שימחה שמו לא שייך שאחרי שנמחה שמו ה' יבדילו מכל שבטי ישראל, אלא הפשט הוא שכל החוטאים "איש או אשה או משפחה" יענשו במחוי שמם, ומה שממשיך הפסוק "והבדילו" הכוונה לשבט שחוטאים שאינו מתכלה ולא שייך בהן מחיית שם, עונשו הוא והבדילו ה' לרעה מכל שבטי ישראל. [וכ"כ אבן עזרא, ורמב"ן העמק דבר]

אבל באור החיים פירש לפי מה שקדם לנו כי כל נשמות עם בני ישראל שורש אחד להם כאומרו [ישעיה ס, כב] נצר מטעי... לזה כשאמר הכתוב ומחה ה' את שמו ביאר הכתוב שלא ישלוט עליו חלק הרע לאבדו לאיש המשתרר בלבו עד שיבדילו ה' ויגביל החלק שישלוט בו הרצועה רעה [א"ה שלא ישלוט באחרים], כי הקליפה השולטת תקרא רעה, וכך היא מידת ה' בשנתן רשות למחבל מגביל בו מקום אשר ישלוט בו. וצא ולמד ממעשה רבא [תענית כד, א] כשהטריח לה' כביכול לעשות נס שציוה עליו אביו לבל יישן במקומו ושלטו המחבלים במיטתו ולא חוץ ממנה והוא מטעם זה עצמו. ולזה אמרו הבדילו ה' מכל שבטי ישראל לפי שהנפש מסתבכת עם כל השבטים, לזה יבדילוהו מכולם לבל תגיע רעתו לזולתו.

*

ל, א: והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך, וְהִשְׁבַּתְּ אֶל לִבְבְּךָ בְּכָל הַגּוֹיִים אֲשֶׁר הִדִּיחְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה.

יש להעיר שכאן הפסוק פתח תחילת התשובה בלשון "והשבות אל לבבך", ואילו בפרשת ואתחנן [ד, כט] שם גם מדובר על מצות התשובה והפסוק פותח בלשון אחרת "וביקשתם משם את ה' אלוקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך", מאי שנא וצ"ב.

וכדי לבאר יש להקדים דבפרשתנו פרשת ניצבים לא מדובר שהיה חטא הרבים, אלא חטא של יחידים בעם כממו שאמרו לעיל [כט, יז] פן יש בכם איש או אשה וכו' אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלוקיני וכו', ולכן הגויים מתפללים על הרעה שבאה לכל ישראל בעקבות זה, ואמרו כל הגויים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת מה חורי האף

הגדול הזה וכו'. לכן כיון שיש עוד רבים שלא חטאו ויש מי שיורה דרך תשובה, ע"ז פתח התשובה הוא "והשבות אל לבבך" וכפירוש הספורנו התבונן בחלקו הסותר ותשיבם אל לבבך יחדיו להבחין האמת מן השקר כמה רחקת מן הקל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו עכ"ל. א"כ כל זה כשיש רבים שעדיין לא חטאו ויש לו ממי ללמוד.

אבל בפרשת ואתחנן מדובר כשציבור שלם חטאו וירדו לגלות, וא"כ אין ממי ללמוד ואיך יעשה "והשבות אל לבבך" הוא כ"כ משוקע ברע עם חבריו ואיך יעשה תשובה, ע"ז אמר הפסוק "וביקשתם משם את ה' אלוקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך", והיינו כי גם כאשר אינך יודע דרך תשובה אם תבקש משם את ה' אלוקיך היינו תתפלל אליו שיעזור לך להגיע אל התשובה ומצאת [נקט מציאה בהיסח הדעת עיין סנהדרין צו, א כי בעצם אינו יודע דרך איך להגיע אל התשובה, והרי התשובה באה בהיסח הדעת בס"ד משמיא א"ה] היינו כי תמצא את דרך התשובה כי יורה ה' חטאים בדרך, ודוקא אם תדרשנו באמת בכל לבבך ובכל נפשך אז תמצא. [ממו"ר הגר"צ שחור שליט"א]

ואפשר להוסיף עוד דלפי"ז יתבאר למה בפרשת ניצבים ענש הכתוב את הרבים על חטא היחיד, ואילו בפרשת ואתחנן לא נענשו הרבים אלא על חטא הרבים שכולן חטאו, משום דבפרשת ניצבים מדובר אחר שכבר כינסן משה בברית יענשו הרבים על חטא היחיד אם היה נגלה להם ולא מיחו בידו משום ששם קיבלו עליהם להיות ערבים זה לזה כדפרש"י לעיל [כט, כח ד"ה הנסתרות לה' אלוקינו] יעו"ש. ולכן ענש הכתוב הרבים שיגלו כמ"ש בפסוק "בכל הגויים אשר הדיחך שמה" בשביל חטא היחיד אשר לבבו פונה היום וכו' וידעו ולא מיחו בו, משא"כ בפרשת ואתחנן עדיין לא קיבלו הרבים ערבות זו ואינן נענשין על מה שלא הוכיחו היחיד, לכן נענשים רק כאשר רבים הם החוטאים.

ובזה יתיישב עוד דקדוק נפלא דלעיל [כט, כד] כתיב "ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלוקי אבותם וכו' וילכו ויעבדו אלהים אחרים וישתחוו להם", לכאורה רק יחיד חטא ואמאי אמר "וילכו ויעבדו" לשון רבים, ויתיישב דכיון שקבלו עליהן ערבות כשאין מוחין ביחיד ומוכיחין אותו הרי זה נקרא כאילו רבים חוטאים, ודבר זה נלמד בביצה [כג, א] דאמרינן שכנתו דראב"ע היתה יוצאה ברצועה היו קרניה בשבת ומתוך שלא מיחה בה נקרא על שמו.

*

ל, ב: ושבתי עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו.

בבית אלקים [למבי"ט שער התפילה פי"ב ד"ה וכבר] כתב וכבר הורה כי צריך תשובה גדולה לשיהיו ניצולים מהצרות הבאות כבר עליהם וכדכתיב ושבתי עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו וגו' ואמר כי קל רחום ה' אלוקיך, כי מצד רחמנותו יציל אותו מהצרה שכבר באה עליהם, ואם היתה התפילה קודמת לצרה לא היה צריך לתשובה כל כך שלימה שתגיע לכסא הכבוד כמו שנאמר ושבתי עד ה' אלוקיך עיין שם.

*

ל, ה: והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשת והיטיבך והרבך מאבותיך. הלשון "והיטיבך" איתא בירושלמי [שביעית ו, א] מתייחסת אל לעתיד לבוא היינו שאבותינו ירשו ז' עממין, ואילו אנחנו נירש לעתיד לבוא עוד ג' עממין קיני קניזי וקדמוני, ולכך היטיבך מאבותיך דייקא. והנה איתא בב"ב [נו, א] כל שהראהו הקב"ה למשה חייב במעשר לאפוקי קיני קניזי וקדמוני, ופירש שם הרשב"ם דהארצות האלו לא יתחייבו במעשר גם לעתיד לבוא דכתיב זאת מיעוטא [אמנם בקובץ שיעורים תמה דאפילו חו"ל אם נכבשה כדין חייבת במעשר ככתוב כל מקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה עיין שם ברמב"ן, וכבר עמד בזה בפרשת דרכים (דרך הקודש דרוש שישי ובסוף דרוש ז ד"ה מעתה) ועיין רש"ש שם שחידש דארצות אלו אינן בכלל כל מקום אשר תדרוך וכו'].

והנה איתא בירושלמי שם שפירוש המילה "ארץ טוב" היינו ארץ שפטורה ממעשר [ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב, זו סוסיתא, ולמה נקרא שמו טוב שפטור מן המעשרות]. ולפי"ז מובן למה נאמר על ארץ ג' עממין והיטיבך מאבותיך, כי זה נקרא טוב דפטור ממעשר.

*

ל, ו: ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך.

במטה אפרים [סימן תקפא אלף למטה סק"א] כתב דורשי רשומות אמרו ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב הוא ר"ת אלול שהחודש הזה הוא מסוגל לתשובה, וכמו כן שהוא נרמז בראשי תיבות אני לדודי ודודי לי. ובא"ר כתב בשם ספר אמרכל שהוא נרמז במגילה בפסוק איש לרעהו ומתנות לאביונים רמז על מתנות עניים באלול. ונראה שרומזים על מה שאמרו תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, ומל ה' הוא רמז לתשובה, ואני לדודי הוא רמז לתפילה שהיא רינת דודים, והפסוק דמגילה רומז על צדקה שזה צריך להתעסק באלול, ואח"כ ר"ה שתוקעין בשופר שהוא ר"ת שטן ואין פגע רע כמו שכתב הט"ז סימן תקפב שהשטן בעצמו הוא מלמד זכות על ישראל עכ"ל.

ושמעתי להוסיף כי דוד הוא מלשון ידיד וזו הקירבה של חיבה הכי גדולה שיש, דאף שאב ובנו קרובים יותר, עם כל זה על האב מוטלת חובה לחנך את בנו ולייסרו ולפעמים זה מרחיק חיבת ידידות ביניהם, משא"כ הדוד.

*

ל, יב: כי המצוה הזאת וגו' לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים היא וגו'.

לכאורה אין צריכין לומר היכן זה לא, אלא באיזה מקום שהיא כן, איזה הוי אמינא וסלקא דעתך שזה יכול להיות שם וצריך ביאור. ועוד למה לי ב' דוגמאות בחד מנייהו סגי.

ונראה ליישב על פי מה דאיתא במדרש רבה [ח, ו] לא בשמים היא וכו', אמר להן משה שלא תאמרו משה אחר עומד ומביא לנו תורה אחרת מן השמים, כבר אני מודיע אתכם לא בשמים היא שלא נשתייר הימנה בשמים ומשה אחר יעלה ויביאה לנו קמ"ל דלא נשתייר כלום.

והנה בפירוש מהרז"ו כתב "דמשה אחר עומד", לאו דוקא משה אלא פירוש נביא אחר כמשה, וכשם שאין תורה אחרת, כך לא קם ולא יקום נביא אחר כמשה.

אמנם לולי דבריו נראה דמשה אחר הוא דוקא, והוא דלכאורה אין כזו הוי אמינא דנביא אחר יביא להם תורה אחרת דהא זה אחד מי"ג עיקרים דתורת משה לא תהא מוחלפת ואין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, אמנם כל זה כדי ליתן תוקף חזק לתורת משה שלא יבוא נביא אחר ויכחישנו, אבל משה רבינו עצמו היה יכול לשנות ולהוסיף על פי שנאמר לו בנבואה כמו שכתב בשו"ת חת"ס או"ח סימן ר"ח ד"ה ומשו"ה והדברים עתיקין. לכן דוקא נקטו במדרש הלשון משה אחר ודו"ק.

וכן בתרגום ירושלמי פירש לא בשמים היא אורייתא למימר אלוי הוי לן חד כמשה נביא דיסוק לשמיא וכו' והוסיף על ולא מעבר לים היא בזה"ל ולא מעבר ימא רבא היא אורייתא למימר אלוי הוי לן חד כיונה נביא דיחות לעומקי ימא רבה וייתי יתא לן וכו'.

והנה יונה שירד לעמקי הים בכדי לעורר נינוה לחזור בתשובה כדי שלא תהפך, והכא נמי קאי פסוק זה על מצות התשובה שזה לא רחוק אלא קרוב מאד. ועיין רמב"ן דפירש "כי המצוה הזאת" על התשובה ורש"י פירש על תורה שבכתב ובעל פה. ולפי"ז הפסוק לא בשמים וכו' קאי על לימוד תורה ומצוות שאין להוסיף עליהן, והפסוק לא מעבר לים וכו' קאי על מצות התשובה ותרוייהו צריכי.

אמנם נראה דמאור עיני ישראל רש"י ז"ל גם כן נתקשה בזה דלמאי איצטריך למימר לא בשמים היא, מה הייתי חושב בלאו הכי, ולכן פירש "שאילו הייתה בשמים היית צריך לעלות אחרי וללומדה", היינו דלא הוי אמינא דבמצב עכשיו התורה בשמים אלא אתי להקרא לדיוקא וללמדנו שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללומדה, [וכיוצא בזה אילו היית מעבר לים היית צריך ללכת לעבר הים ללמוד], וכ"כ בפירוש אמרי יושר שנדפס על המדרש רבה שם.

*

ל, יד: כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו.

המהרש"א [בח"א תענית כז, ב ד"ה כבר] כתב לפי פשוטו הוי ליה למכתב "ובעשייתך" דמוטל עליך בפה, בלב, ובעשייה, אבל ענין כל הפרשה הוי בגלות דהיינו שקרוב אליך הדבר בקריאה בפה, ובכוונת הלימוד בלב שיהיה לעשותו בהם שתהיה במקום הקרבת קרבנות במעשה.

פניני עיון בפרשת השבוע

ובספר נר תמיד [שו"ע מסדר עבודת התמיד ד"ה ולהסביר] הסביר עוד על פי מה דאיתא ברכות [ו, א] מאי ליראי ה' ולחושבי שמו אפילו אם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה [וברנן לבוקר כתב דאף מקבל על זה שכתב], ולפי"ז כיון שעוסק בקרבנות בכוונת הלב וציער את עצמו שאין בידו לקיים משום שאין בית המקדש ומזבח נחשב כאילו הקריב.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

הארות והערות במצות תקיעת שופר

בגדרי תקנת רבי אבהו

מצות תקיעת שופר מה"ת

במשנה (ר"ה לג, ב) נאמר שסדר התקיעות לתקוע ג' פעמים תקיעה תרועה ותקיעה. ועל זה הביאו בגמרא ברייתא ששם הובא שיש לתקוע ג' פעמים תקיעה שברים ותקיעה.

ובגמרא (לד, א) הובא שרבי אבהו תיקן בקיסרי לתקוע ג' פעמים תקיעה שברים תרועה ותקיעה. שחשש שיתכן לומר שתרועה הנאמרה בתורה הכונה לשברים ותרועה ביחד.

והגמרא מבארת שתקנתו הייתה לתקוע גם ג"פ תשר"ת וגם ג"פ תש"ת וגם ג"פ תר"ת. לחשוש לכל סוגי התרועות. [בפשטות היו מקומות שנהגו לתקוע תר"ת, והיו שנהגו לתקוע תש"ת, ורבי אבהו הוסיף מעצמו לתקוע גם תשר"ת. אולם יש ראשונים שכתבו שאכן היו מקומות שנהגו לתקוע תשר"ת, ור' אבהו רק הנהיג לתקוע כפי כל המנהגים ביחד. עי' בקונטרס יום יבבא להג"ר מנחם מענדיל כשר ז"ל, נדפס גם במילואים לתורה שלימה פ' פנחס, שהביא כן מכמה ראשונים רבינו חננאל ועוד].

וכתב על זה מרן הבית יוסף (או"ח סי' תקצ), וכתבו הרא"ש (שם) והר"ן (שם). ד"ה אתקין) שנשאל רבינו האי וכי עד שבא רבי אבהו ותיקן שיהיו תוקעין תשר"ת תש"ת תר"ת לא היו ישראל יוצאים ידי תקיעת שופר?

והשיב, כך היה הדבר מימים קדמונים מנהג בכל ישראל, מהם עושים תרועה יבבות קלות, ומהם עושים יבבות כבדות שהם שברים, ואלו ואלו יוצאים ידי חובתם, שברים כבדות תרועות הן, יבבות קלות תרועות הן. והיה הדבר נראה כחלוקה אף על פי שאינה חלוקה, ולא היו מטעים אלו את אלו, כי חכמים של הללו מודים דיבבות תרועות הן, וחכמים של הללו מודים כי שברים תרועות הן.

וכשבא רבי אבהו ראה לתקן תקנה שיהיו כל ישראל עושים מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שההדיוטות רואים אותו כחלוקה, והא דאמר אביי בהא ודאי פליגי (לג): לאו פלוגתא ממש קאמר שהיו מטעים אלו את אלו אלא הכי קאמר בהא ודאי פליגי במעשיהם, דתנא דידן היה עושה התרועות יבבות ותנא ברא היה עושה אותן שברים, כל אחד לפי מנהג הבכי של מקומו, אף על פי שאין בזה שום קפידא, שהרי שניהם ענין בכי הוא, ואין כאן חילוק ענין אלא חילוק מעשה.

לפי"ז כי אמרינן בדרבי אבהו מספקא ליה אי גנוחי גנח אי ילולי יליל וכן כי אמרינן מספקא ליה דילמא גנח ויליל צריך לומר דלאו ספק ממש קאמר לענין דינא אלא לחילוקי המנהגות קורא ספק ולשון שאינו מדוקדק הוא.

ודברים אלו כתב הריטב"א בתשובה (סי' כ"ט), וכתב על זה, ומזה הטעם בתקיעות של סדר התפלה אין עושין בכל ברכה אלא אחד מהסימנים, ואילו היתה תקנת רבי אבהו מפני הספק, היה לנו לעשות בכל אחת מהן שלשה סימנים, שאם לא כן אין בשלשתן אלא אחד שיהיה אמת. אבל לפי זה שלשתן אמת, ואדם יוצא בכל אחת מהם, ולפיכך כדי שלא להטריח על הציבור די לנו באחת מהם, וגם כדי שיתברר מתוך כך שכולם אמת. עכ"ל.

אבל הרמב"ם משמע שאינו סובר כן, אלא ספק בעיקר הדין הוא שנסתפק לנו בתרועה היאך היא, שכתב בפרק ג' (ה"ב - ג) וזה לשונו תרועה האמורה בתורה נסתפק לנו בה ספק לפי אורך השנים ורוב הגלות, ואין אנו יודעים היאך היא, אם היא היללה שמייללין הנשים וכו', נמצא מנין התקיעות שלשים כדי להסתלק מן הספק. משמע דספק גמור נסתפק לנו לענין הדין.

וכן נראה שהוא דעת סמ"ג (עשין מב קיח ע"ד) שכתב כי מסופק היה בפירוש ותיבב אם יללה הוא אם גניחה הוא ועושה שניהם וכו'. משמע בהדיא שמחמת ספק שנסתפק לענין הדין תיקן כן, וקודם רבי אבהו כל מקום היה נוהג כסברת רב המקום ההוא, וכשבא רבי אבהו קיבץ כל הספיקות והתקין שיעשו כדברי כולם כדי שיצאו כל ישראל ידי חובת תקיעת שופר בלא ספק כלל. עכ"ל הב"י.

הטעם שמקדימים תשר"ת לתש"ת ותר"ת

כתב הריטב"א: ואנו עושים תחילה דברי רבי אבהו (=תשר"ת), ואחר כך דברי תנא ברא (=תש"ת), ואחר כך דברי תנא דמתניתין (תר"ת), להעלות בקודש לפתוח בקטן ולסיים בגדול, וזה כפתור ופרח עכ"ל.

שמתחילים בתרועה של רבי אבהו - תשר"ת, ומחשש שזו לא התרועה הנכונה, תוקעים אח"כ תש"ת, כמו שאמרו בברייתא, ואח"כ מחשש שזו לא התרועה הנכונה, תוקעים תר"ת כמו שאמרו במשנה. וזה יותר מתאים - לכבד את התנא של המשנה, שהוא החשוב והבטוח ביותר, לכך מסיימים בשיטתו.

וז"ל הריטב"א (בחידושיו לדף טז, ב) ומה שאנו מקדימין תשר"ת לפי שמעלין בקודש, כי בתחלה עושין כדברי ר' אבהו שהוא אמורא, ולפי שחוששין שמא אינו כדבריו עושין תש"ת כדברי הברייתא, ואח"כ תר"ת כדברי התנא, כי האיך עושין תחלה כדברי הגדול וחוששין לו ועושין כדברי הקטן.

ולמעשה הסבר זה כתב כבר רבינו הרמב"ן בדרשה לר"ה.

המאירי בחיבור התשובה שלו הנקרא גם 'משיב נפש' כותב שהטעם שהקדימו תשר"ת, לפי ששם יש את כל התרועות, והוא הסימן היותר שלם. ואח"כ תשר"ת, לפי שהגנוחי קודם לילולי.

וכן כתב האבודרהם הטעם שתש"ת קודם לתר"ת שקודם גנוחי ואח"כ ילולי.

יש שכתבו כמו שמצינו בגמרא כמה פעמים שדבר שלא נכתב מפורש בתורה, ורק נלמד מדרשה חביבא ליה לתנא ומקדימה להלכות הכתובות בפירוש. כמו כן כאן התקיעות דתשר"ת שלא הוזכרו בדברי התנאים, ורק האמורא רבי אבהו חידשו, חביבא ליה, ולכן הקדימוה.

הסבר הלכתי לפי שיטת רבינו תם

ידידי הג"ר ברוך וידיסלבסקי שליט"א כתב לבאר לפי שיטת ר"ת - שמעיקר הדין יוצאים ידי חובה בתקיעות תשר"ת לבד, שהרי יש שם גם שברים וגם תרועה. ורק לכתחילה חששו להפסק, ותקנו לתקוע גם תש"ת ותר"ת בנפרד. על כן הסמיכו לברכות התקיעות את התשר"ת, שבוזה יוצאים ידי חובה מעיקר הדין, ולא יהיה חשש הפסק בין הברכות לתקיעות. [נומאד מסתבר שזו כונת רבינו המאירי בחיבור התשובה שהבאתי מקודם, שכתב שהקדימו תשר"ת, לפי שבתשר"ת יש את כל התרועות, והוא הסימן היותר שלם].

תשר"ת מתאים יותר לדורות האחרונים

יתכן לבאר עוד לפי מה שכתב בסה"ק שפת אמת לר"ה (תרמ"ח), ראש השנה הוא יום תפלה. והשי"ת נתן לנו מצות השופר להעלות בו התפלות. לכן יש תקיעה לפנייה ולאחריה, הוא כמ"ש (ברכות לד, א) בג' ראשונות כעבד שמסדר שבחו, ואחרונות כמקבל פרס והולך. ותרועה באמצע הוא בקשת צרכיו.

ואיתא בגמ' אתקן רבי אבהו תשר"ת תש"ת תר"ת מספקא ליה כו'. **ובוודאי הכל אמת, שיש זמנים שגנוחי גנח או ילולי יליל כפי הגלות בפרטות. אכן זה הגלות האחרון כולל כל הגליות, לכן יש בו כל הגניחות וילילות.** ורמז לדבר הג' שברים וג' תרועות וג' שברים תרועה, הם י"ב קולות, כמו הי"ב ברכות בבקשת צרכי האדם שבתפלת שמו"ע. שבוודאי כלול בהם כל מיני הצרות שצריכין להיות נושע בהם.

לפי דבריו הק', יתכן שזו הסיבה שמקדימין את התשר"ת לתש"ת ותר"ת, מפני שתקיעות אלו שייכים יותר לדורות שלנו, שאנחנו נמצאים בבחינת גנוחי וילולי יחד, כמו שמבאר כאן.

על פי הסוד צריכים את כל התרועות

בזוה"ק פינחס רל"א ע"ב מוצאים ענין אחר, תנן ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו, יום ביומו מאי הוא אלא הני תרי יומין דר"ה אמאי תרי יומין בגין דאינון תרי בי דינא דמתחברן כחדא, דינא עלאה, דאיהו קשיא בדינא תתאה דאיהו רפיא ותרואיהו משתכחי, ועל דא לא ידעי הני בבלאי רזא דיבבא ויללותא ולא ידעי דתרואיהו אצטריכו,

יללותא דאיהו דינא תקיפא, תלת תבירין דאיהו דינא רפיא, גנוחי גנח רפיא אינון לא ידעי ועבדין תרווייהו ואנן ידעינן ועבדינן תרווייהו, וכלא נפקין לארח קשוט... משמע שעל פי הסוד חייבים גם את השברים וגם את התרועות.

לערבב את השטן

בבה"ג משמע שתקנת ר' אבהו נעשתה כדי לערבב את השטן, וכן משמע ברוקח. הגר"י אנגיל בגליוני הש"ס כותב שדבריהם תואמים לדברי הזוה"ק הנ"ל, שכל התקנות הוא כדי לבטל כל הדינים.

מין האמרי אמת זצ"ל הביא ראייה לדברי רבינו האי, שאין תרועות אלו מחמת ספק בלבד. ממה שאומרים בנוסח ה'יהי רצון' שאחר התקיעות, שיעלו אלו המלאכים היוצאים וכו', ומן תשר"ת ומן תש"ת ומן תר"ת, אם כן מוכח שהכל הם תרועות, דלולא זאת לא היו יוצאים המלאכים אלא מהתרועות שהם באמת תרועות. (אמרי אמת ליקוטים).

מסקנת הפוסקים להלכה

למעשה מלשונות הפוסקים משמע שנקטו שהן מתורת ספק, ולכן בתקצ"ג ס"ב אי' שלא יברך עד שידע לתקוע הכל, וכן במקום ספק משמע שחייב לשמוע הכל.

אולם יש להעיר, כי במשנה ברורה סי' תקפ"ו ס"ק כ"ב, ובסי' ת"ר סק"ז, משמע שיוצא בהכל, שכותב במקרים מסוימים [בשם המטה אפרים] שיתקע רק תשר"ת תש"ת תר"ת בלבד, משמע שבכך יוצאים ידי חובה. ואכן בכף החיים כותב שם, שיתקע ג"פ תשר"ת וג"פ תש"ת וג"פ תר"ת.

בזה מסביר הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל את מחלוקת הפוסקים האם לומר יהי רצון בין הסדרים בתקיעות דמיושב, שהמשנה ברורה בסי' תקצ"ב ס"ק י"ב מביא מסידור דרך החיים שראוי להימנע, ולא לומר שום יהי רצון עד גמר הל' קולות. ובשעה"צ ס"ק ט"ו מזכיר את דעת הגר"י עמדין בסידור בית יעקב שמתיר.

שאם מעיקר הדין יוצאים בכל תרועה, מותר להפסיק בתפילות אחר סיום התשר"ת, אבל אם זה ספק, אין להפסיק אף בתפילות עד לאחר הל' קולות.

ברכה באמצע התקיעות

מי ששמע כבר חלק מהתקיעות, כגון ג' תשר"ת, או אפילו ג' תש"ת, ולא שמע את הברכות, ועדיין לא בירך. אין בזה שאלה שיכול עדיין לברך, כי אף אם נאמר שמה"ת יצא ידי חובה בתשר"ת או תש"ת לבד, עכ"פ מדברי סופרים הוא מחויב לשמוע גם ג' תר"ת, וכל זמן שלא שמע אותם מוטל עליו חיוב, לכה"פ מדרבנן, לשמעם.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

עם פיז'מה, בדרך למאפיית אנג'ל

אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם פֶּל אִישׁ
יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

אני משתדל להתחיל את השיעור העיוני בישיבה לצעירים בה אני מלמד, בהערה מוסרית קצרה. השבוע סיפרתי לבחורים ש"האגדה מספרת סיפור, שכנראה לא היה ולא נברא, על כמה בחורים שחמדו להם לצון. הם אמרו לבחור אחד שהם יוצאים כעת לקנות עוגות במאפיית אנג'ל ברחוב כנפי נשרים בירושלים, כשהם לבושים ב...פיז'מות. הבחור הצטרף, לבש פיז'מה ונכנס עם כל לובשי הפיז'מות למונית. כשהנהג הוריד את כולם באנג'ל, הסירו כולם את הפיז'מה ונותרו בבגדיהם, שהוחבאו מתחת הפיז'מה. רק אותו בחור נשאר לבד עם הפיז'מה"... כך סיפרתי.

כל הבחורים הנידו בראשם במורת רוח גלויה ובחור אחד סינן בקול רם: "ממש רשעים..."

"מדוע הם רשעים?", שאלתי אותו בהיתממות, "הרי הם סיכמו איתו מראש שנוסעים עם פיז'מה, והוא עלה למונית עם פיז'מה. אז היכן הרשעות?"...

"נכון הרב", הוא הסביר לי את ההסבר שלשמו סיפרתי את כל המשל הלא-שגרתי הזה, "הם סיכמו שכולם ילבשו פיז'מה ולא רק הוא. כשכולם לובשים פיז'מה ביחד, זה פחות מבייש..."

"יפה. אינו דומה יהודי שניצב יחד עם כולם עם "פיז'מה", לאדם שניצב לבדו עם "פיז'מה"..."

*

על הפסוק "אתם ניצבים היום כולכם" מסביר הגר"י ניימן זצ"ל ב"דרכי מוסר, שהכוונה היא שאתם ניצבים בזכות שכולכם מאוחדים. רעיון זה נמצא בספרים רבים, כשמשמעות הדבר הוא שישנה זכות מיוחדת להגיע לדין כחלק מהכלל ולא כאדם פרטי.

הטור בהלכות ראש השנה (סימן תקפא) כותב: "ר' חנינא ור' יהושע אומרין, איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלוקיה. פי' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין

צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה, לפי שיודעים שהקב"ה יעשה להם נס. לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בר"ה.

הסבא מקלם זיע"א (כמובא בילקוט לקח טוב) מוצא בהתקשרות אל הכלל עצה נפלאה להינצל מיום הדין. לדבריו, למרות שכל אדם לכשעצמו צריך לפחוד מיום הדין, הרי שכלל ישראל, ככלל וכציבור שלם, בטוחים שהמלך ית"ש יעשה להם נס. ומכאן עצה לזכות ביום הדין, להשתדל להיות קשורים לרבים. להצטרף לחבורת יראים ושלמים ולהעמיד את עצמנו במצב בו הרבים יהיו צריכים לנו.

רבי ירוחם זצוק"ל, המשגיח דמיר, אמר (כמובא במכתב מאליהו ח"ד עמו' רסט) שמי ששייך לציבור, מקבל הטבות בעולם הזה, לא על חשבון חלקו בעולם הבא, וזהו משום שחייו הם לצורך גבוה, וכעובר במעי אמו שמקבל כל הצטרפויותיו על חשבון אמו, כן האדם המסייע לציבור, אזי כל חייו הוא בבחינת עובר ירך אמו, שאין לו שום מציאות עצמית כלל. מרן הגר"ש רוזובסקי זצוק"ל (זכרון שמואל עמוד תקנט) אמר שכל יחיד ויחיד יכול להיות בבחינת "רבים צריכים לו" על ידי שהוא מתחזק בתורה, ביראה ובמידות טובות, וכך הוא משפיע על כל רואיו וסובביו ומזכה את הרבים בדוגמה האישית שהוא מקריץ על סביבתו.

מובא בירושלמי (תענית ב, ח): "עֲנֵנִי בזכות תלמידי ענני", וכתב על כך האור זרוע (ח"ב סימן תטז): "ילפינן מיניה שהסליחות לפני ראש השנה צריך שיתפלל תלמיד חכם שיש לו תלמידים יראי שמים, כדי שיאמר עננו ה' עננו, דהיינו עננו בזכותנו, עננו בזכות תלמידנו".

לא רק למרביצי תורה, מחנכים ומוסרי שיעורים ישנם תלמידים. כל יהודי יכול ליצור לעצמו תלמידים, אלו שרואים אותו מגיע לסדר בזמן, רואים אותו חי בלימוד, לומד ברציפות, מתפלפל, מתמסר לגמרא. יהודי שעומד עם חבורה שמספרת חדשה כל-שהיא, שיש בה איסורי דיבור, והוא מיד מפגין את מורת רוחו ואומר בקול רם: "זהירות מלשון הרע", הרי מיד כל החבורה נהפכת לתלמידיו. הם ילמדו ממנו כיצד משוחחים.

מאות בחורים נכנסו זה לא מכבר לישיבות הגדולות. הם הגיעו משיעור ג' המכובד, היישר אל השיעור הנמוך ביותר בישיבה, כשמסביבם מאות בחורים מבוגרים יותר, למדנים יותר ומעורים יותר בחברה. אם נשים לב אל הצעירים, נטפח על שכמם, נחייך אליהם או ניגש אליהם ב"סדר" ונשאל אותם שאלה בסוגיה, נרומם את רוחם ונפשם. כך יצרנו לנו "תלמידים" חדשים. כאלו שבכח העידוד שלנו יצמחו בס"ד לתלמידי חכמים בעצמם.

כדי לזכות להיות אדם שהרבים צריכים לו, לא חייבים רק להקים ארגון חסד חובק זרועות עולם. אפשר "לדבר בלימוד" עם הצעירים ולהציע להם פיסת עוגה, שאמא שלחה לך מהבית. ניתן להניח דפדפת חדשה וכמה עטים (שעולים שקל) בגמ"ח מכשירי הכתיבה בישיבה, בכולל או בבית הכנסת. וכן, אפשר לשוחח עוד 5 דקות עם הילדים או

הנכדים שלנו, להתעניין באמת מה חסר להם או פשוט להעניק להם קצת יותר תשומת לב. "רבים צריכים לו" כולל גם את קרובי משפחתנו, הקרובים ביותר אלינו...

*

הספרים הקדושים האירו את עינינו שמסדרי התפילות ראו לנכון לסדר את נוסח התפילה בלשון רבים, כדי שתמיד נתמקד בכלל ישראל כולו ולא רק בעצמנו.

מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל האיר נקודה נפלאה. חז"ל (ר"ה י, ב) אמרו שחנה נפקדה בתפילתה בראש השנה והלכות תפילה רבות נלמדים, (במסכת ברכות דף ל' ואילך), מתפילת חנה. חנה ביקשה "וַיִּנְתְּנָהּ לְאִמָּתָךְ זֶרַע אֲנָשִׁים", ואמרו חז"ל (ברכות לא, ב) שחנה ביקשה שיוולד לה בן ששקול כשני אנשים, כמשה ואהרן.

לחנה לא היו ילדים. היא סבלה סבל נורא במשך שנים רבות. לכאורה, היה עליה לבקש שהקב"ה יתן לה מה שהוא רוצה, לא משנה בן או בת, ולא משנה באיזו רמה יהיה הילד. העיקר שסוף סוף יוולד לה ילד. אך לא. חנה "הולכת על כל הקופה". היא יודעת שהקב"ה יכול להעניק לה בן ששקול כמשה ואהרן, והיא מבקשת את זה, ללא היסוס.

חנה אינה מסתפקת במועט. היא יודעת שזהו הזמן של "בהמצאו". הזמן בו המלך יורד אל עמו אהובו והוא מוכן להעניק לנו את הכל, רק אם נבקש באמת. ואכן, חנה קיבלה את שמואל, השקול כמשה ואהרן!

ידועים דברי הזוהר הקדוש, המלגלג על אותם יהודים העסוקים בתפילות ראש השנה ומבקשים רק על עצמם, פרנסתם ועיניניהם הפרטיים. הזוהר הקדוש משווה אותם לכלבים, הנובחים "הב הב", והוא גוער בהם ומבקשם להתמקד במטרה האמיתית, להתפלל בראש השנה על גילוי השכינה, ריבוי כבוד שמים בעולם, על התועלת הגדולה ביותר לכלל-ישראל כולו.

בעוד מספר ימים נעמוד באימה מול מלכו של עולם, שרוצה שלא נסתפק בפכים - קטנים, אלא שנבקש את הכל בשביל כולם, את הטוב ביותר בשביל כל כלל-ישראל.

ובס"ד גם נקבל, שנה טובה ומתוקה, שנת תיקון עולם במלכותו יתברך.

*

(מאמרים נוספים תראו בספר החדש 'מחשבה בפרשה', שיכלול לקחי מוסר ותבונה, סיפורי מופת, עובדות מגדולי ישראל, הגיונות מחשבה ופניני תורה והלכה, בצירוף הליכות והנהגות ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א. השי"ת יזכני שתניחו בס"ד את הספר על שולחנכם בחודש תשרי הבעל"ט).

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

למה לא נזכר בתורה בפירוש שראש השנה הוא יום הדין והמלכות

רבים תמהים למה לא נזכר בתורה בפירוש בשום מקום שבראש השנה הקב"ה דן את כל בני העולם, ושיום זה הוא יום המלכת הקב"ה על כל העולם, הלא כמעט כל עבודת היום של ראש השנה סובבת סביב ענין זה, ולא רק ר"ה אלא גם כל הארבעים יום שמחודש אלול עד יוהכ"פ, ועבודת הימים הללו משפיעה באופן מכריע מאוד על כל השנה הבאה, וקשה לצייר מה היה מצבנו ומצב כל היהדות ללא עבודת הימים הקדושים והנוראים הללו, וכל מה שכתוב בתורה על ראש השנה הוא רק - "יום תרועה יהיה לכם", ולא נתפרש כלל לשם מה תרועה זו ומה עניינה, וכי לא היה היה מן הראוי שענין מרכזי כל כך יתבאר ויתפרש באר היטב בתורה שבכתב?

אולם נראה בס"ד דקושיא מעיקרא ליתא, כי לפי מידת הדין באמת אין לנו כל נפקא מינה מתי יום הדין, כי רק בב"ד של מטה צריך להודיע לאדם מתי יתקיים המשפט בעניינו, כדי שידע להכין היטב את טענותיו, ולהביא עדים וראיות ועורכי דין, כי אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות, ואם לא יובאו לפני הדיינים כל הטענות והראיות לא יוכלו להוציא משפט צדק.

אמנם בב"ד של מעלה אין הדבר כן, כי הכל גלוי וידוע לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, והסנגורים והקטגורים שלמעלה יודעים היטב מה עליהם לומר וכיצד, ותמיד יהיה המשפט אמת וצדק, כך שמצד זה אין שום טעם וצורך להודיע לבני האדם את מועד המשפט בשמים.

ואמנם הידיעה על יום הדין אכן נוגעת לנו מאוד בזה שמחמת כך אנו משתדלים בימים אלו לשוב בתשובה ולהרבות בתפילה וצדקה ושאר זכויות, אך לפי מידת הדין אין שום סיבה שהתורה תודיע לנו מראש מתי יום הדין כדי שנדע להתכונן ולשוב בתשובה, שהרי מי שחטא חייב לשוב בתשובה תיכף ומיד, ואסור לו להמתין אפילו רגע, כי בכל רגע ורגע שאינו שב בתשובה הרי הוא עומד במריו ומוסיף חטא על פשע, ומי שמתמהמה לשוב עד יום המשפט לכאורה הרי הוא מראה בזה שאינו מצטער באמת על מעשיו אלא רק מבקש תחבולה להנצל מהעונש, וא"כ לשם מה עלינו לדעת מתי הוא יום הדין, אדרבה ראוי שלא נדע זאת, כדי שנשוב בתשובה בכל יום שמא היום הוא יום הדין, ומי שלא שב בתשובה באמת ראוי לו להיענש בכל חומר הדין.

רק ענין זה הוא מגודל מידת חסדו וטובו ית"ש עם עם קדושו, הנותן יד לפושעים וידו פתוחה לקבל שבים, שאף אם התמהמהו לא סגר בעדם דלתי תשובה אלא אדרבה

הודיע להם את זמן המשפט שידעו להתגבר באותו זמן בתשובה תפילה וצדקה ושאר זכויות, כי גלוי וידוע לפניו שתמיד רצוננו הפנימי האמיתי הוא לעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם, ורק השאור שבעיסה היצה"ר מעכב, וכיון שתשש כח היצר מחמת אימת הדין שוב זהו רצוננו האמיתי לשוב אליו ית' באמת, וכמש"כ הרמב"ם ספ"ב מגירושין דמהאי טעמא בכופין אותו עד שיאמר רוצה אני לא הוי אונס אלא רצון, ולכן האומר סלע זה צדקה בשביל שיחיה בני ה"ז צדיק גמור (פסחים ח' ע"א).

אך כל זה שייך רק בישראל עם קדושו ית', מה שאין כן אצל שאר גויי הארץ, שאצלם נותר הדבר כמו עיקר הדין, שהחוטא חייב לשוב בתשובה תיכף ומיד, ואם לא שב בתשובה עליו להיענש בחומרה על כל יום שלא חזר בתשובה, ואינו זכאי לקבל התראה לפני המשפט או לפני גזר הדין.

ומטעם זה רק עם ישראל זכו שעמדו להם נביאים ומוכיחים להזהירם לשוב בתשובה בטרם תבוא הפורענות, וגם היום שאין נביאים מ"מ הקב"ה תמיד שולח רמזים וסימנים, גלויים ונסתרים, אך אומות העולם לא זכו לזה.

ורק פעם אחת בכל הדורות מצינו שנשלח נביא להזהיר את אחת האומות, בימי יונה הנביא שנשלח להזהיר את נינוה שישובו בתשובה, והיה זה מחמת זכות מיוחדת כדאיתא במדרש ילמדנו (הובא בבתי מדרשות ובמדרש חדש עמ' ר"צ): "ארבעה חסידים היו שם בדור הפלגה שם ועבר נח ואברהם, שם ועבר ואברהם הטמינו עצמן אשור פירש מהן, שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור אל תקרי מן הארץ ההיא אלא מן העצה ההיא, הלך ובנה נינוה, לפיכך חמל עליה בימי יונה ולא הפכה", וכן הוא בבראשית רבתי פרשת נח, ע"ש, ובחזקוני פרשת נח (י יב) כתב: "ונמצא במדרש מה ראה הקב"ה להעמיד נביא להוכיח נינוה יותר מכל שאר אדמה, אלא בזכות אשור שלא הסכים לדור הפלגה, צדיק היה ולבסוף כתיב גם אשור נלוה עמם שלבסוף סרח", אך זולת זאת לא מצאנו כנ"ל, אלא כל אומה המתין לה הקב"ה עד שהגדישה את הסאה ואז גזר עליה כליון חרוץ, ערו ערו עד היסוד בה, כאשר היה עם כל העמים העתיקים, הכנענים והחיתים הצורים והמצרים האשורים והבבלים היוונים והרומאים וכו'.

והנה ידוע ומפורסם כי הספר הנפוץ ביותר בעולם הוא התנ"ך, והוא מתורגם לכל השפות יותר מכל ספר אחר, ואמרו חז"ל בתנחומא וירא סי' ה': "א"ר יהודה בר שלום ביקש משה שתהא המשנה אף היא בכתב וצפה הקב"ה שאומות עתידין לתרגם את התורה ולהיות קוראין אותה יונית והן אומרים אנו הן של ישראל, א"ל הקב"ה למשה אכתוב לו רובי תורתך ואם כן כמו זר נחשבו, וכל כך למה מפני שהמשנה היא מסטורין של הקדוש ברוך הוא ואין הקב"ה מוסר מסטורין שלו אלא לצדיקים שנאמר סוד ה'

¹¹¹ ומה שפרעה קיבל התראה לפני כל מכה, לא היה זה כדי שיחזור בתשובה, שהרי הקב"ה הכביד את לבו, אלא כדי שיוודע לו בבירור שהמכות באו מאת ה'.

ליראיו", הוי אומר, שהדברים שנכתבו בפירוש בתורה שבכתב הם דברים שכל באי העולם ראויים לידע אותם, אך דברים המיועדים רק עבור בני ישראל - מקומם אינו בתורה שבכתב אלא רק בתורה שבעל פה.

ומעתה הלא קושיא מעיקרא ליתא, כי כפי שנתבאר - ידיעת מועדו של יום הדין נועדה אך ורק עבור ישראל קדושים, כי רק להם ראוי לדעת רז נכבד זה ולא לשאר באי עולם, ולכן לא יכל דבר זה להתפרש בתורה שבכתב, כיון שדבריה גלויים לעיני כל העמים.

וכן הדבר לגבי מה שראש השנה הוא יום המלכת הקב"ה בעולם, כי גם זה שייך רק לעם ישראל, שרק בהם חפץ הקב"ה שימליכו אותו ביום זה, ורק עמם רוצה הקב"ה לשמוח ביום המלכתו, ובל יתערב זר בתוכם, ואף שאנו מתפללים שהקב"ה ימלוך על כל העולם כולו, מ"מ הכל יהיה באמצעות עם ישראל ומלכות בית דוד, ורק לנו משפט המלוכה להמליך את הקב"ה על כל העולם.

וזהו שכתוב "אשרי העם יודעי תרועה", שכל הגויים יכולים לדעת שיום זה הוא "יום תרועה" כי התורה שבכתב מצויה בידי כל הגויים, אך רק ישראל יודעים מהו סוד התרועה הזו, שהוא מחמת שיום זה הוא יום הדין לכל באי עולם, והוא יום המלכת הקב"ה בחצוצרות וקול שופר, נובתר הכי כתיב "ה' באור פניך יהלכון", הוא האור המופיע בר"ה כמ"ש אורי זה ראש השנה, שבו מוציא הקב"ה כאור משפטינו, ובמדרש תהילים מזמור פ"א: "ה' באור פניך יהלכון אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים", ובתקו"ז תיקון ל"ו (ל"ז ע"ב): "ויהי אור ראש השנה דאתמר ביה ויהי היום, הכא ויהי והתם ויהי ובכל אתר ויהי לישנא דצערא".

*

ואמנם, למרות שלא נזכר בתורה בפירוש שר"ה הוא יום הדין מ"מ יש לזה רמז ברור בכתוב בפ' עקב "תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", ולכאן די לומר שתמיד עיני ה' בה ומה הוסיף לנו אומרו מרשית השנה וגו', אלא רמז כאן שמראשית השנה הקב"ה דן ושופט מה יהא בה עד אחרית השנה, ונכתב כאן "רשית" בלי אל"ף אותיות תשרי.

ודוד המלך ע"ה אמר בפירוש בתהילים "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב", והחג שתוקעים בו בשופר הוא ר"ה.

ועוד אמר דוד המלך ע"ה "לעולם ה' דברך נצב בשמים. לדוד ודוד אמונתך כוננת ארץ ותעמוד. למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך", וממה שאמר "היום" נראה ברור שאמר זאת ביום מסויים שהוא יום הדין, וממה שאמר לפני כן "דברך נצב בשמים" ו"כוננת ארץ ותעמוד" נראה שהיה זה בר"ה שבו נשלמה בריאת השמים והארץ, כמ"ש ויכולו השמים והארץ וגו'.

ומצאו בזה רמז נפלא, שהפסוק "למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך" הוא הפסוק היחיד בתנ"ך שעולה בגימטריא "ראש השנה".

וכן הפסוק "היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם" (תהילים ל"ג) נדרש במשנה על יום ר"ה שבו כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ובאותו פרק אמר "בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. כנס כנד מי הים נתן באצרות תהומות", שזה היה בבריאת העולם, וכן מה שאמר שם "ייראו מה' כל הארץ ממנו יגורו כל ישרי תבל. כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד", הוא מכוון על יום ר"ה שבו ייראו כולם מה' מאימת הדין, וכמ"ש "ממשפטיך יראתי", ובו נשלמה בריאת העולם.

ומה שנרמז ענין המשפט בר"ה דוקא במזמורי דוד המלך ע"ה נראה דהוא משום שר"ה הוא יום המלכת ה' ומלך במשפט יעמיד ארץ, ודוד המלך הוא המרכבה למידת המלכות.

*

גילוי כיסוי הלבנה ע"י השופר

אמרינן בגמרא (ר"ה ח' ועוד): "דכתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה", ופירש"י שהירח מתכסה בו, והתוס' פירשו באופנים אחרים אך בפרקי דר' אליעזר סוף פ"ו מפורש כדברי רש"י, דמבואר שם ענין ריבוי הלבנה ומיעוטה, ואח"כ אמר שם: "ומנין שהוא מתכסה כולו, שנאמר תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו, בכסא ביום שמתכסה כלו תקעו בחדש שופר".

אמנם צ"ב למה דיבר הכתוב ברמזים סתומים כ"כ ולא אמר בפירוש "תקעו בראש השנה שופר", ועוד צ"ב, דאם "בכסה" היינו שהחודש מתכסה היה לו לסמוך את מילת בכסה לחודש ולומר "תקעו בחדש בכסה שופר", אך הלשון "בכסה ליום חגנו" משמע יותר שיום החג מתכסה.

אמנם הטיב אשר דיבר הגאון הגדול ר' יוסף ענגיל ז"ל במאמרו הנכבד "מאמר לבנה", שדברי חז"ל הללו המה נכונים ומדוקדקים היטב היטב, וכל מילה ומילה בדבריהם מיוסדת על אדני החכמה והתבונה, וכדלהלן:

דהנה ידוע שהלבנה מורה על מידת מלכותו יתברך, וכמ"ש בברכת הלבנה (סנהדרין מ"ב ע"א) "וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו", ובר"ה כ"ה ע"א איתא: "א"ל רבי לר' חייא זיל לעין טב וקדשיה לירחא ושלח לי סימנא דוד מלך ישראל חי וקים"^ט, וכן מבואר בשמות רבה פט"ו באורך שמלכותן של ישראל היא כנגד הלבנה, שהמלכות נמשכה עד שלשים דורות מאברהם, ובאברהם התחיל להאיר ובשלמה המלך נתמלא דסקוס של לבנה ומשם ואילך פחתה המלכות עד צדקיהו, ע"ש, וע"ע בד"מ או"ח סי' תכ"ו, וכן הלבנה היא רמז לכנסת ישראל כמ"ש בברכת הלבנה: "וללבנה אמר שתתחדש עטרת

^ט ואיתא בספרים ש"דוד מלך ישראל חי וקים" גימטריא "ראש חדש", והביאור בזה הוא שבראש חדש הלבנה מתחדשת, והוא סימן למלכות בית דוד שתתחדש כן.

תפארת לעמוסי בטן שהן עתידין להתחדש כמותה", נמצא שכנסת ישראל היא ג"כ כנגד מידת המלכות, והיינו משום שבני ישראל הם הממליכים את ה' יתברך בארץ ומודיעים את שמו בעולם.

והנה ידוע שהחטאים הם מבדילים בינינו ובין ה' יתברך כמ"ש (ישעיהו נט) "פִּי אֶם עֹנְתִיכֶם הָיוּ מְבַדְּלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם", ועי"ז כנסת ישראל נחשבת כיון שהחטאים הם כעננים המסתירים את אורו ית' מאיתנו, ועי"ז כביכול גם מידת המלכות העליונה נחסרת מקבלת השפע העליון המושפע בה מאתו ית', ע"י הקליפות שנבראו מעונות ישראל המכסות עליה, וסגולת השופר היא להעלות את זכרוננו לפניו ית' לטובה ועי"ז ימחל לעונותינו, ולא יסתירו עוד את אורו ית' מאתנו, וכדבר הזה יהיה ג"כ במידת המלכות העליונה, שיסורו המסכים המבדילים ויתגלה ויופיע בה אורו ית'.

והנה ר"ה הוא יום חידוש מלכותו יתברך כידוע, וכמ"ש "אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם", ולכן אומרים אז המלך הקדוש והמלך המשפט, נמצא שר"ה הוא בחינת לבנה, ולפ"ז נכון מאוד מה שאמרו חז"ל ש"בכסא ליום חגנו" היינו "חג שהחדש מתכסה בו", כי באמת יום החג של ר"ה הוא עצמו בבחינת לבנה, נמצא שהוא עצמו מתכסה ביום זה כדוגמת כיסוי הלבנה שבאותו יום.

והשתא זהו איפוא ביאור הכתוב "תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו", כלומר שתקיעת השופר בחודש [דהיינו בר"ה שהוא ר"ח] היא משום ש"בכסה ליום חגנו" דהיינו שהלבנה העליונה נכסתה בקליפות שנבראו מהעונות ולכן תוקעים בשופר לכלה פשע ולהתם חטאת, להגיה אורות מאופל.

וכתב הגר"י ענגיל דענין זה רמוז גם בצורת השופר, שהוא כעין צורת הלבנה בחידושה, וכמ"ש בפדר"א שם שבמולד הירח הוא מתראה "כמין שופר", ומסמיכות הענין נראה מאוד שכוונת הפדר"א היא לפרש כך את טעם מצות תקיעת שופר.

ובזה מבואר היטב מה שאמרו "אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם... ובמה בשופר", דהיינו שתמליכוני עליכם ע"י השופר, ומלבד הפי' הפשוט שתרועת השופר היא סימן להמלכת מלך, הנה להנ"ל מבואר עוד שע"י תקיעת השופר סרים המבדילים בינינו לבינו ית' וכך ושכינתו שורה עלינו, והשכינה היא מידת המלכות כידוע.

*

השופר – סימן לשילוח עבדים

והמשך הפרק: "עֲדוֹת בִּיהוֹסֵף שָׁמוּ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁפַת לֹא יִדְעֵתִי אֲשַׁמְעַ. הַסִּירוֹתַי מִסָּבֵל שְׁכֻמוֹ פָּפְיוֹ מְהוּדָה תַּעֲבֹרְנָה", מלמדנו טעם נוסף לתקיעת השופר בר"ה, דהנה אמרו בר"ה י': "בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין מנלן דכתיב תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא וגו' עדות ביהוסף שמו בצאתו וגו' בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים כתיב הכא והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים וכתיב התם והסירותי מסבל שכמו", וצ"ב מה ענין זה לתחילת הפרק שהוא תקעו בחדש

שופר וגו', וכתב הרד"ק שם: "ונראה כי זהו טעם מצות התרועה בראש השנה, לפי שבטלו אבותינו מעבודתם ונחו מיגיעתם ביום זה, והתרועה הוא סימן שילוח עבדים, כמו שצוה הקדוש ברוך הוא תקיעת שופר ביום הכפורים של יובל שהיה סימן לשילוח עבדים וצאתם מרשות אדוניהם, כן צוה הקב"ה לתקוע בראש השנה לזכר כי ביום זה בטלה העבודה והיתה התחלת חרותינו... ביום הזה הסיירותי מסבל שכמו, שלא נשתעבדו עוד כי ביום הזה בטלתי העבודה מהם, לפיכך שם זה החוק שהוא תקיעת שופר לזכר ביטול העבודה **שהיה ביום זה...**" (ע"ש שהאריך בביאור הכתובים).

ולמדנו מדבריו שיום ראש השנה הוא מיועד ומסוגל לענין שילוח עבדים, וזה הוא ג"כ ענין תקיעת שופר שהוא רמז לשילוח עבדים, כדמצינו בשופר של יובל, ויצי"מ ג"כ היתה בבחינת היובל כמ"ש בזוהר בשלח מ"ו ע"א ועוד: "דהוא יובלא סליק לון ממצרים".

ובזוהר אמור צ"ב ע"ב איתא: "כתיב והעברת שופר תרועה בחדש השביעי וגו', שופר תרועה אמאי, אלא שופר דמתבר שלשלאין, דמתבר שולטנותא מכל עבדין, ובעיא לאחזאה שופר דאיהו פשיט ולא כפיף לאחזאה חירו לכלא, דהא יומא גרים ובכלא בעי לאחזאה עובדא, ועל דא שופר ולא קרן בגין לאחזאה מאן הוא אתר דאקרי שופר"□

וביאור הדברים הוא, שביום ר"ה ג"כ יש ענין שילוח עבדים, כי כל גזר דין קשה הוא באמת חוב ושעבוד לס"א, וביום זה אפשר להפטר מהשעבוד הלז ולקרוע את הגזר דין, וכמו כן רוב האנשים משועבדים בעוה"ר ליצרם הרע ולתאוות גופם, ויום זה הוא הראשון מעשרת ימי התשובה, שהם הימים המסוגלים ביותר ליציאה לחירות מפח היצר, וכמ"ש אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, וכן עומק ענין התשובה הוא לשוב אל ה' כבראשונה בהיות הנשמה תחת כסא הכבוד, וזהו כענין היובל שנאמר בו "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו".

ועוד ביאר בזה האברבנאל (ויקרא כג), שהשופר מורה על חירות מגזירת המערכות השמימיות, וז"ל: "לכן ברצות השם לזכות את ישראל הודיע וגלה את אזנם שהיום ההוא הוא יום הוראה רבה ובריות בו יפקדו לחיים ולמות ויצו אותם לעמוד על נפשם להשתדל להנצל ולהמלט מהגזרות השמימיות ההן וכי אין דרך לזה אלא שיצאו לקראת האלהים ולהתחנן לפניו ולדבקה בו לבקש ממנו שלא יעזבם להוראות המערכות השמימיות אבל שבסתר כנפיו יסתירם כיון שהם עם מרעיתו וחבל נחלתו, וזה ענין מצות יום תרועה שצוה שיתקעו ויריעו בשופר המורה על הדרור והחרות כאלו הם בני חורין מההוראות השמימיות... והנה היתה תקיעת השופר תרופה אמתית בזה משבע בחינות. הא' שתורה על דרור וחפשיות כאלו הם אומרים אין אנחנו חוששים להוראות השמימיות כי בני חורים אנחנו ועל זה התכלית היה שופר היובל וכמו שאמר והעברת שופר תרועה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה".

וכן השופר דלעתיד לבא עניינו חירות כמ"ש בתפילה: "תקע בשופר גדול לחרותינו", וכמ"ש ברע"מ בהר ק"ט ע"א: "פקודא לתקוע שופר תרועה ביובל הדא הוא דכתיב כנשוא

נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו, כגוונא דבתקיעת שופר דיובלא כלהו עבדין נפקי לחירות הכי בפורקנא בתרייתא בתקיעת שופר מתכנשין כל ישראל מארבע סטרי עלמא".

ובספרי בהעלותך פ"קא ע"ז איתא: "אם כן מה ראו חכמים לומר מלכיות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים כדי שתזכר לו ובמה בשופר של חירות, ואין שופר אלא של חירות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול אבל איני יודע מי תוקעו ת"ל ויהי אלהים בשופר יתקע", ולפום ריהטא נראה מדברי הספרי שהזכרון אינו בשופר שלנו אלא בשופר שלעתיד לבא, ולכאורה הוא תמוה, הא אנן בר"ה של כל שנה ושנה עסקינן, אלא ביאור הענין הוא כנ"ל, שהשופר שלנו הוא ג"כ אותה בחינה של השופר דלעתיד לבא, שענין שניהם הוא יציאה לחירות.

וזהו עומק מה שאמרו בר"ה ט"ז ע"ב: "למה תוקעין... כדי לערבב את השטן", וכתבו התוס': "פירש בערוך [כדאיתא] בירושלמי בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, כד שמע קל שיפורה זימנא חדא בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורה דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע ומתערבב ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא", כלומר שהשופר מעורר חירות מעין אותה חירות שתהיה לעתיד לבא, ועי"ז נחלש כח השטן ומתערבבין טענותיו.

וכן בשופר של מתן תורה היה ענין זה, כמ"ש בשמו"ר פל"ב: "והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות, מהו חרות ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר חירות מן גליות, ור' נחמיה אומר חירות ממלאך המות", ובויק"ר פי"ח איתא גם "חירות מן היסורין", ולכן מתן תורה היה ביום החמישים ליצי"מ.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

מדוע פתחה הפרשה בלשון רבים, וממשיכה בלשון יחיד?

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם וְגו' לְעִבְרֶךָ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבְאֲלָתוֹ (כט, י-יא)

יש להבין, מדוע פתחה הפרשה בלשון רבים: "אתם ניצבים היום כלכם וגו', אלוהיכם, ראשיכם וגו', כאשר הכונה בזה היא להפנות את הקריאה לכלל ישראל יחד, ומיד בפסוק השני, עוברת הפרשה לדבר בלשון יחיד: "לעברך בברית וגו' אשר ה' אלהיך כורת עמך היום", כאשר הכונה בזה היא לפנות אל כל אחד ואחד מישראל בפני עצמו.

רק אתה קיים בעולם

א. ונראה לבאר, עפ"י מה דמטו משמיה דמרן בעל החפץ חיים זצ"ל, שעל האדם להתבונן בכל יום כאילו היום הוא היום האחרון בימי חייו, וכן שהוא האדם היחיד שנשאר בעולם, וכן שיש לו רק דף אחד ללמוד באותו יום. ע"י מחשבות אלה האדם יתעורר: ע"י שיחשוב שהוא נשאר היחידי בעולם, הוא יתעורר לקיים את מצוות ה' המקיימות את העולם לבדו, ולא יחשוב להטיל את קיום העולם והמצוות על אחרים. ע"י שידע שיש לו רק יום אחד לחיות הוא לא יתעצל ויאמר: "מחר אתחיל" לעבוד את ה' ברצינות, אלא תיכף ומיד יתעורר בעבודת ה'. וע"י שידע שיש לו רק דף אחד ללמוד, הוא ילמדהו בחשק ובהתבוננות, ורוב המעמסה לא תגרום לו להיחלש מכובדה ומריבויה.

לפי זה אפשר לבאר את כוונת לשון הפסוקים. באמת הפנייה כאן היא לכלל ישראל, שהיה משה רבינו עומד ודורש לפניהם את ספר דברים הוא משנה תורה, כידוע וכמפורסם שרובו נשנה בלשון רבים.

אלא שמאחר שרצה משה רבינו ע"ה לעורר בדבריו אלה את כל אחד מישראל, עבור הוא בפסוק השני לדבר בלשון יחיד, כדי שכל אחד ואחד מישראל יחשוב כאילו רק הוא נשאר וקיים בעולם, ואך ורק אתו כרת ה' את הברית על קיום התורה והמצוות, והעבירו בברית ובאלה, ולכן אין לו לצפות מאחרים לקיימה אלא כל העבודה מוטלת רק עליו בפרטות.

השגחת ה' על הפרטיים

ועוד יש לבאר את לשונות הפרשה, עפ"י דברי הראשונים שביארו כי הגויים הקדמונים היו מאמינים בהשי"ת ובכוחו הגדול להנהיג את כל גרמי השמים הגדולים, אלא שטענתם היתה, כי מאחר שהקב"ה הוא כ"כ גדול ונישא, ומלאכיו ומשרתיו הלא המה גרמי השמיים והרוחות הגדולות, יש לו עסק רק עם הברואים הגדולים הפועלים בעולם,

כמו הרוח השמיים והמלאכים, אך לרוב גדלותו אין לו עסק עם ברואי הארץ הקטנים והשפלים, שאין להם ערך וגודל לעומת גודלם האדיר של כוכבי השמיים וגרמיהם.

וז"ל הרמב"ן (שמות, י"ג ט"ז): "מהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ" עכ"ל. ורבינו בחיי (בספרו כד הקמח ערך פסח ב') האריך בזה וכתב: "ואף על פי שיש אומה טועה מתוך פתיות היו המצרים טועים מתוך ריבוי חכמה כי היו חכמים גדולים יודעים הכחות העליונים אשר משטרם בארץ ושכוכב פלוני ומזל פלוני ממונה על חלק פלוני מחלקי הארץ, והיו אומרים כי כיון שהעולם הזה השפל נמסר להנהגתם והם משרתי המלך הלא המכבד אותם המשרתים הוא מכבד את המלך ולכך היו עובדין לאותם הכחות וכו', והכפירה לפרעה ולמצרים היתה וכו' בהשגחת השי"ת" עכ"ל שם.

ולא ידעו הם ולא יבינו כי הקב"ה מלוא כל הארץ כבודו, אין לא תואר ולא כינוי בו נוכל לכנותו ולהגבילו, כי הוא נקרא לעולם "אין סוף" ברוך הוא, ואין אצלו הבדל בין גרמי השמיים האדירים בגודלם, לבין האדם הזעיר לעומתם, כי השגחתו הפרטית חופפת אצל כולם בשווה, "קטן וגדול הוא שם", ואדרבה, בחר לו השי"ת מתוך בני האדם הקטנים את עם ישראל, להיות לו חלקו ונחלתו, כי מעלתם ומעלת נשמתם היא חלק אלוה ממעל וגדולה אף יותר מן המלאכים העומדים לפניו.

מעתה כדי למחוק מליבות בני ישראל את אמונת והשקפת הגויים הטועים, הדגיש כאן הכתוב דאע"פ דדברים אלו מושמעים לפני כל עדת בני ישראל, ולכן פתחה הפרשה בלשון רבים, מ"מ כדי להחדיר את האמונה השגחה הפרטית בלב כל אחד מישראל, ציווהו משה על כך בפרטות בלשון יחיד, ופנה לכל אחד ואמר לו כי: "לעברך בברית ה' אלוהיך ובאלתו אשר ה' אלוהיך כורת עמך היום", ר"ל אותך בפרט, כיון שהוא משגיח בפרטות על כל אחד ואחד מכל ברואי עולם, ובפרט על כל אחד מישראל.

מעלת היחיד בתוך הרבים

ונראה להוסיף ולבאר את הדברים באופן נוסף. אלא שעלינו להקדים יסוד גדול, המופיע בתורתו של הכהן הגדול רבי צדוק מלובלין ע"ה (בריש ספרו מחשבות חרוץ) והוא, כי אע"פ שנוטים אנו לחשוב כי מעלתו של היחיד תהא ניכרת דווקא אם הוא יעמוד לבדו בפירוד, אין הדבר כן, כי מעלתו וערכו הייחודי של כל אחד מישראל, ניכר דווקא ע"י שהוא מאוחד עם הרבים, דווקא האחדות, היא זו שמבליטה את ערכו של היחיד שבתוכה.

זוה לשונו באות ד' שם: "ואף על פי שכל ישראל כולם גוי אחד בארץ שכולם אחד ממש וכל אחד מהם כלול מכל המעלות שיש בכל ישראל, מכל מקום הוא מתגלה בפרט בנפש המיוחד לזה" עכ"ל.

כדי להמחיש את הרעיון, נביא רעיון נוסף, המבאר את דברי הגמרא בברכות, הנוקטת ג' דוגמאות לחלומות שהרואה אותם יצפה לשלום. והכי איתא התם (נ"ו ע"ב): "אמר רבי

חנן, שלש שלומות הן: נהר, צפור, וקדרה. נהר - דכתיב הנני נטה אליה כנהר שלום, צפור - דכתיב כצפרים עפות כן יגן ה' צבאות וגו', קדרה - דכתיב ה' תשפת שלום לנו" ע"כ. ויש להתבונן, במה מתייחדים שלש דוגמאות אלו, שכולם מרמזים על אחדות ושלום.

והביאור הוא, כי השלום הראשון מרמז לנהר, והוא בא ללמדינו, דכאשר מתבוננים על שטף המים הגדול בנהר או במפל, מתפעלים מעוצמתם של המים האדירים. עוצמה גדולה זו, אינה יכולה לבוא לולי ישנה אחדות נפלאה בין כל טיפה וטיפה "ללכת עם הזרם", ולהשתתף ולהיות אחת המפעילות את זרם המים האדיר. אמנם למרות עוצמה גדולה זו, יש בה חיסרון, כיון שלרוב האחדות היחיד מתבטל ונעלם, ואינה ניכרת מהותו ומעלתו, כשם שאינה ניכרת הטיפה בתוך הזרם האדיר.

השלום השני הוא של הציפרים. גם בציפרים יכולים לראות אחדות מופלאה, בעיקר בעת נדידת הציפרים, כאשר להקות שלימות ובהם מאות ואלפי ציפרים, טסות יחד אלפי קילומטרים, חוצות יחד יבשות ואוקיינוסים, עד אשר הם מגיעים למחוז חפצם. אמנם גם שם יש חיסרון, כי היחיד ניכר, אבל יותר מדי. משום שכיון שכל הציפרים מגיעות למחוז חפצם, זה הולכת ובונה את ביתה בעץ זה, וזה על גג זה, ומעולם לא ראינו להקת ציפרים הבונה את ביתה יחד בשכונת ציפרים שלימה. מכאן אתה למד, כי אף אותה אחדות ושלימות שראית מתחילה בעת מעוף הציפרים הגדול יחד, לא הכיל באמת אחדות אמיתית, אלא רק אחדות עם אינטרסים, אחדו כדי שיוכלו לעוף יחד, אך כשנגמרה התעופה, כל אחד הולך ובורח לו לקינו ולהתבודדותו, ואינו משתתף עם רעהו בשום דבר.

אמנם השלום השלישי, הקדירה, הוא אכן השלום המושלם, שבו יש אחדות לא רק לרגעים אלא עד סוף התהליך, וגם אותה אחדות אינה מבטל את ייחודיותו של היחיד. שהרי את תבשיל הקדירה לא ניתן לאכול ללא בשר, לא ניתן להטעים ללא מלח, לא ניתן לבשל בלא מים, ולא נין לתבלן ללא כל התבלינים. אם יחסר ממנו התוספות, כגון התפוא"א, יהא זה חיסרון הניכר בכל התבשיל, וכן בכל שאר הדברים המרכיבים את הקדירה. נמצא שהקדירה היא הסמל לאחדות ראויה ושלימה, תתאחד, אך בלי לאבד את מעלותיך וייחודך, תוסיף לכלל ולאחדות במה שאתה מיוחד בו, וכך מעלתך תהא ניכרת מתוך הציבור, אחדות נפלאה המרכיבה את כל החלקים, והיא מעלת היחיד הניכרת דווקא מתוך הכלל והאחדות.

מעתה אף נוכל לבאר את לשונות הפרשה בדרך זו, דמה שמתחילה הפרשה בלשון רבים, ומיד בפסוק השני עוברת היא ללשון יחיד, בא ללמדינו כי התכללות היחיד בתוך הרבים, רק היא זו שמבליטה את מעלתו וייחודיותו של היחיד, שלכן רק לאחר שהתאחדו כולם, וכולם "ניצבים היום", "ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם", לכן רק אז ניכרת מעלת היחיד, והוא שאמר בו: "לעברך בברית" וגו'.

"כדי שתמליכוני עליכם" – מאמר לראש השנה

"אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם" (גמ' ר"ה). הנה אם נתבונן קצת במאמר זה, נראה דלאו כל מוחא סביל דא, מהו "כדי שתמליכוני", כיצד בפועל נוכל לקיים את המלכת ה' עלינו, הלא אנו תמיד מאמינים בו ומתפללים אליו, ומה חסר לנו כרגע שאנחנו צריכים לקיים את ה"שתמליכוני עליכם", בדרגה המתאימה לכאו"א מאיתנו.

ידוע מה שנחלקו המקורות ובעלי המוסר על אופן בקשתינו בראש השנה, אם על בקשת המזונות הנצרכת וקרובה לליבו של כל אחד, או על המלכת ה' בעולם, וכבר הבאנו ישוב לב' השיטות דלא פליגי.

והמשילו על כך משל נאה, לבן של מלך שסרח, וגלה מארמון אביו, עד שהלך לכפר נידח ונאבדו עקבותיו לאביו, ושם היה עובד קשה בפרך לאחד מאנשי הכפר. לימים התגעגע המלך לבנו, ויצא במסע חיפוש לאתר את הבן האובד. מטרת המסע היתה לתור בכפרי הארץ, להיפגש עם יושבי הכפרים ולמלא את משאלותם. לאחר שעבר המלך כפרים רבים, הגיע הוא אל הכפר ששם היה דר בנו, וכמו כל שאר אנשי הכפר הגיע בנו אל המלך לבקש ממנו על מצבו. כאשר הגיע הבן אל המלך, ביקש הוא כמו כולם בקשה "כפרית" מהמלך באומרו: "אדונינו המלך, עובד אני בפרך אצל מעבידי, אנא אם תוכל לפנות אליו שיעבדיני בזמנים נוחים, בתנאים טובים יותר, ידאג לי למקום לינה הגון ולא פת עבשה וצריף דולף!

המלך בשומעו את בנו מבקש ממנו זאת: מלאו עיניו דמעות וצער רב וקרא הוא אליו: בני בני, כיצד הושחרו פניך והפכת לכפרי, בני, כיצד שכחת שבן של מלך הנך, וכל חיפושי עד עתה היו למצוא אותך, בני האובד, עד כמה הושפלה וגושמה דעתך, עד שאין ברצונך לצאת מצב איום זה בו אתה נמצא, הלא בידך לבקש ממני מחילה וסליחה, ולעלות על המרכבה המלכותית, לחזור לימי הפאר וההוד ולהיות שוב בן של שלך! אוי בני...

בעלי המוסר מבארים בכך, את דרגתם של אל המבקשים פרנסה תחת לבקש על מלכות ה' שתתגלה בעולם, שהלא צרות הפרנסה נובעים מכח גזירת הגלות הארוכה, ובמקום שנבקש אנו שיתגלה אבינו אלינו ואז ממילא יסורו כל הצרות הגשמיות ועול הפרנסה, כיון שנתעלה לדרגה גבוהה ביותר, מבקשים אנו כביכול להישאר בצרות, בעול השיעבוד והפרנסה, ומבקשים אנו קצת, שהעול יהיה פחות קשה, אין לך דבר תמוה יותר מזה.

לפי זה עבודת ה"שתמליכוני עליכם" היא, שנרחיק מעצמנו את הכבילה הזאת לחיי העוה"ז ועול הפרנסה, "נתרומם" מעט ונחשוב על גאולת ה' העתידה, נבין כי היא המפתח לכל חסרונותינו הגשמיים והרוחניים, ונבקש עליה בכל לב בכל חלקי התפילה המדברים על "מלכויות".

אבל האמת, שגם אם קצת הורדנו את הלב והמציאות את בקשת מלכות ה' בעולם, ושנבין שהיא קרובה לליבנו ולכל אחד ואחד, עדין ישנם כאלה מבינינו שירגישו שדבר זה קצת "גבוה" מהם, שכן כל ראש השנה להתפלל על העתיד, כל ה"שתמליכוני עליכם" מטרתו רק כדי שנצפה לגאולה העתידה, משאיר אותנו ללא עבודה מעשית לימים אלו ולזמן זה.

ולכן נראה להוסיף עוד קצת התבוננות השייכת לכל אחד ואחד מאיתנו, בכל שלב ושלב ובכל רגע ורגע מחיינו, והיא יסוד החיים של כל יהודי באשר הוא.

בכלל הבנה שהשי"ת הוא שולט בעולם בלבד, ואין שום כח ורצון מבלעדיו, הוא ההבנה העמוקה שהכל מאיתו יתברך, גם הנסיונות, גם הקשיים, גם היסוריים, הכל מגיע ממנו יתברך. הבנה זו נראית לנו פשוטה, אבל אין אחד מאיתנו שלא נפגש עם נסיונות החיים, עשו לי ככה וקרה לי ככה, האדם רוטן על כל דבר שקורה בסביבתו, על כל מי שמפריע לו, ואם לאדם היתה אמונה חזקה הוא לא היה רואה כאן את האדם הוא הגורם המפריע, אלא הוא היה רואה כאן את "יד ה'" ששלחה לו מפריע זה. וכאשר מבינים שזה יד ה' יותר קל לקבל את זה, יותר קל לחיות עם זה, כי אם ה' נתן לי נסיון זה, הוא יודע שזה לטובתי ומגיע לי בחשבון פרטי ומדוייק.

קל מאוד לדבר על זה, להסכים עם זה, אבל הכל עד שמגיע הנסיון, כשמגיע הקושי, אז, נשכחים כל התובנות, כל ההסברים, והאדם שוקע כל כולו בכעס, בטרוניה, בהרגשת ה"למה זה קרה לי, ודווקא לי, ולמה זה מגיע לי, ולמה הוא עשה את זה לי, ולמה החליטו שמגיע לי ככה, ולמה הושיבו אותי כאן, ולמה אשתי עשתה, ולמה הילדים שפכו, שברו, הזיקו, וכו' וכו', אין ספור דוגמאות על כל צעד ושעל בחיינו.

אדם שמתרגל לחיות באמונה (וזה דבר קשה), הוא תמיד אהוב על סביבתו, על משפחתו, לעולם לא מתלונן, מקבל הכל באהבה, מתרחק מן הכעס והמרירות המביאים לאדם מחלות גופניות קשות, תמיד הוא יודע שכל דבר בא בחשבון, ויש לו אבא שמוביל אותו יד ביד ולעולם לא עוזב אותו, לעולם הוא לא דואג מן העתיד, ולא מנשבר ממשברי החיים, גם נסיונות קשים שיבואו לפעמים, יהיה לו יותר קל לעבור אותם. ולסיכום: חיינו ארוכים ונעימים.

אבל היצה"ר שיודע את הסוד הזה, נלחם באדם רבות במחשבתו, שיחשוב שפלוני עשה לו או אלמוני, וכך ישכח את מסובב הסיבות ושהכל מאתו יתברך. ולכן זו כמעט תכונה טבעית לאדם לייחס את המקרים והאירועים שקורים לו לאנשים שסביביו, כי טבעו להיות נמשך למה שעניו רואות, ובפרט כאשר מדובר באנשים בעלי מחשבה ומזימה, צריך ממש לשבור את המחשבות הנ"ל, ולהכריח את עצמו לחשוב שהכל מהשי"ת ואין עוד מלבדו, ואין פלוני ואלמוני, והשי"ת בעצמו הכניס להם כך בראש לעשות כך דווקא ולא אחרת. עבודת "שבירה" זו, היא עיקר העבודה המעשית של "שתמליכוני עליכם", שהאדם שובר את רצונותיו (תרועה מלשון תרועם בשבת ברזל, לשון שבירה) ומאמין בו

יתברך, וכך הוא ממליך אותו על כל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו כל שס"ה ימות השנה בכל רגע ורגע.

ואם נעמיק בדבר נראה, שלב' העבודות הנ"ל יסוד אחד. שאם אכן האדם יקדיש את ה' על כל רגע ורגע מחייו, ויאמין שכל נסיון הוא ממנו, וכך יחיה באמונה כל הזמן, יוכל הוא להבחין את כמה גדול ההסתר פנים שיש בדורינו זה ללא גילוי מלכותו יתברך. שכן ע"י שיש מצב של "הסתר פנים" ממילא ישנם נסיונות רבים, שכל מצב של של נפילה, נסיון, קושי, אכזבה, הפסד שמגיע לאדם, וצריך האדם לעבוד על עצמו להאמין שזה הכל מהשי"ת וזה לטובתו, מצב זה עצמו הוא גדר של "כי אשב בחושך", ושל "ואמונתך בלילות", שהעולם הזה דומה ללילה, שהכל נראה חשוך ולא מובן, ואז צריך את האמונה התמימה ללא הבנה, ו"ערב" זה מלשון דבר מעורב ומבולבל ולא ברור ונהיר. ועמידה תמידית בנסיונות מזכירה לאדם עד כמה הוא שרוי שבמצב הזה של "הסתר פנים", וכבר אמרו גדולי הדורות שבדור האחרון של עקבתא דמשיחא עיקר נסיון הדור יהיה באמונה, ואע"פ שחושבים אנו שדבר זה נאמר לכל אחינו התועים, אין הדבר כן, אלא לנו המאמינים בה' יהיו מלחמות גדולות עד כמה נשכיל לידע שכל דבר, מטוב ועד רע, ממנו לבד הוא ואין עוד מלבדו.

ולכן כאשר ניקח את ההבנה הזאת למרכז חיינו, ממילא כל מושגי ה"מלוכה" והתגלות ה' בעולם הופכים להיות קרובים אלינו מאוד, ואף שייכים לנו לנפשינו ולנפשות בתינו, ואכן אין כל "סתירה" כביכול בין בקשת החיים והפרנסה לבין בקשת התגלות מלכות ה', וכמו שהוכחנו שחייב להיות שב' הדברים משלימים זה את זה שכן מחד אומרים אנו "זכרנו לחיים" "כתבנו בספר חיים", וכן תפילה על הפרנסה, ומאידך מתפללים על "ותמלוך אתה הוא", "ובכן יתקדש שמך", וכל פסוקי המלכויות המורים על ציפיה להתגלות מלכות ה' בעולם, (וכבר עמדנו על כך ויישבנו דהאדם יבקש על "תפקיד" בבריאה).

שהרי לאחר שהאדם מבין ששורשו של כל קושי וצער וכל נסיון מקורו בהנהגת ההסתר פנים שבבריאה, ולולי ההסתר פנים לו היה נגרם לו כל צער מאחר שהוא היה רואה ברור שהכל לטובתו שהרי אין דבר רע ח"ו יוצא מהקב"ה לעולם, א"כ בצער זה נכלל ג"כ כל צער וקושי הפרנסה, הנסיונות, החינוך וכו', וא"כ כאשר מבקש האדם על התגלות מלכות ה' בעולם בגילוי ללא כל הסתר, יודע הוא שמלבד הדרגה כרוחנית העצומה שהוא והעולם יזכו, ומלבד שכל הבריאה תוכל לזעוק "עבדיך אנחנו", ממילא ג"כ כל הצרות הקשיים והדוחק יעלמו, שהרי הוא יראה בחוש שהשי"ת מטיב עמו תמיד בדרכים שונות, וכמו בן המלך שיבקש לחזור לארמון וממילא הכל ינתן לו.

וזכינו להבנה חדשה שעבודת "שתמליכוני עליכם" קרובה אל השכל והלב, כאשר האדם יתמודד על נסיונותיו בדרך האמונה, וכך יוכל לקרב אל לבו יותר את הבקשה לגילוי כבוד מלכות ה' בעולם.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"ובחרת בחיים", "אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים",
מה בחירה היא זאת אם הקב"ה מורה ליהודי לבחור בצד
המצוות

וּבַחֲרַתְּ בַחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ (ל, יט)

וכתב רש"י ובחרת בחיים - אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים, כאדם האומר לחבירו
בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך, ועל זה נאמר
(תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי, הנחת ידי על גורל הטוב לומר את
זה קח לך:

והדבר תימה, שמשמעות של הבחירה בחיים הינה, בחירה במצוות ולא בעבירות וכפי
שכתב רש"י לפני כן, שהעיד בהם את השמים והארץ שאינם מקבלים שכר בכך שעושים
רצון קונם.

וכתב רש"י: "אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות על אחת כמה
וכמה: ועל זה נאמר להם "ובחרת בחיים".

ומעתה יש לשאול, מה שייך בחירה והיינו שיש לפנינו שני צדדים, אם הקב"ה מורה
לבחור בחיים.

וביותר יש לשאול, שברש"י כתב "ועל זה נאמר (תהלים טז, ה) ה' מנת חלקי וכוסי אתה
תומיך גורלי, הנחת ידי על גורל הטוב לומר את זה קח לך": ומבואר שלא רק שהקב"ה
מורה לבחור בחיים אלא הוא מניח ידו של אדם לבחור בטוב, ואם כן מה בחירה יש בזה.

וברש"י (תהלים טז ה): כאדם האוהב אחד מבניו ומניח ידו על החלק הטוב ואומר את זה
בחר לך. והיינו שמבואר שדבר זה ובחרת בחיים, הינה מאהבת ה' את ישראל. והיינו
שהואיל שאוהב את ישראל מורה להם את הדרך, וא"כ בחירה אין כאן.

ואשר יראה בזה, שהנה הרמב"ם כתב (תשובה פ"ה ה"ב) שהיכולת ביד אדם לבחור
אם להיות צדיק או רשע וז"ל: אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע
ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין
הדבר כן אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל
או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו
ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה,

ואחר המבואר שיש יכולת ביד אדם לבחור להיות צדיק ולא רשע, המשיך שם הרמב"ם
ו"ל: ודבר זה עיקר גדול הוא והוא עמוד התורה והמצוה שנאמר ראה נתתי לפניך היום
את החיים, וכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום, כלומר שהרשות בידכם וכל שיחפוץ
האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה בין טובים בין רעים, ומה שכתב הרמב"ם שהוא
הכונה "ראה נתתי לפניך היום את החיים", והוא הפסוק לפני הפסוק ובחרת בחיים.

ויש לשאול על דברי הרמב"ם, שהמציאות הינה שקולה וכל אחד יש בידו לבחור להיות
צדיק או רשע, לכאורה נסתרים דבריו ממה שכתב בהלכות גירושין ושם דן הוא באחד
שצריך לכופו לגרש.

וביאר הרמב"ם מדוע כשכופין אותו לגרש אין זה נחשב כמגרש לאונסו. וכתב הרמב"ם
" (גירושין פ"ב ה"כ): לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל
רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד
שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו.

ומבואר שכל יהודי מישראל "רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו
הוא שתקפו".

וא"כ מבואר שכל יהודי שנקודת הבחירה של כל יהודי נמצאת במקום שרוצה לבחור
בטוב ולעשות מצוות, והיינו שהוא מוטה אל הצד הטוב, וא"כ שוב נמצא הוא בצד הטוב,
ואם כן אדרבא באופן הרגיל כל יהודי רוצה להיות בטוב, ולא כמו שכתב ששני הדרכים
צדיק ורשע שוות הם.

אמנם הביאור בזה, שהרי כתב הרמב"ם שם שיצרו תוקפו. הרי שמבואר שאם כל זה
שהוא מוטה לצד הטוב, יצרו תוקפו. ואם כן מבואר שאף במצב זה אין עוזר לו שלא
יתקוף אותו יצרו.

ומזה עולה שאף באופן זה שהוא מוטה לצד הטוב, מ"מ כח הרע מנסה להטותו לצד
הרע, ומשום כן נחשב הדבר ששני דרכים לפניו להיות צדיק או להיות רשע,

מעתה לפי זה יובן מה שהקשנו לעיל שאם מורה הקב"ה לבחור בחיים מה בחירה יש
כאן.

ומכאן מתבאר שאף שיהודי רוצה הוא בקיום המצוות וזהו הטבע הבסיסי שלו, מכל
מקום בה יצרו הרע ומנסה להכשילו ואף מצליח בזה רבות.

מעתה משום כן, אף שכל יהודי רוצה בקיום המצוות וזה טבעו משום כן הקב"ה בא
לכל יהודי "ובחרת בחיים כי שם מקומו, ולא רק זה אלא אף מניח את ידו מזה תבחר.

ומכל מקום אין בכל זה לסתור את נקודת הבחירה, שאף באופן זה בא היצר הרע בא
להכשילו. ומזה מתבאר עוד כמה כח הרע יש ביצר הרע של האדם אף שבסיסו מוטה
הוא לצד הטוב.

"ובחרת בחיים", "אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים", מה בחירה היא זאת אם הקב"ה מורה ליהודי לבחור בצד המצוות

אמנם בדברי מרנא המשגיח רבי ירוחם זצ"ל בספרו נמצא הסבר אחר מדוע צריך את עזרת הקב"ה. (דעת חכמה ומוסר חלק ב סימן נט ד"ה מהי): שמקום שיש נקודת הבחירה לבחור בין טוב לרע. לא תועיל לו לאדם שום חכמה "חושך ואפילה בתכלית, אף זהרורית של חכמה אין שם, צריכים להחזיקו בידו, לנהגו ולהראות לו "את זה ברור לך", רק זו היא העצה במצב של בחירה".

ודימה את מציאות הבחירה לאדם שהולך באישון לילה ואפילה בחומה גבוהה בעלת מדריגות רבות שהשליבות מתהפכות ומתעקמות בה פעמים רבות הרי אי אפשר לכוין את הדרך בשום אופן, אלא אם כן יאחז היטב במעקה ואזי יוכל ללכת שם.

והיינו שבמקום נקודת הבחירה, אם לבחור להיות צדיק או לא, שכלו של אדם לא יעזור לו לנטות לצד הטוב. ולכך צריך את עזרת הקב"ה שלולי זה אין לו יכולת לבחור בטוב.

ויש לעין לפי דבריו, א"כ מה הביאור בדעת הרמב"ם שכל יהודי רוצה הוא בקיום המצוות והרי לביאורו לולי הקב"ה אין יהודי יכול לבחור בטוב ויש לעין.

"אתה תומיך גורלי", מה המשמעות לאחד שהבדיל את עצמו להיות עמל בתורה

נתבאר לעיל, שלא רק הקב"ה אומר לו בחר בטוב, אלא אף מניח את ידו של היהודי כביכול בחר במצוות, וכתב רש"י והוא הפשט בפסוק "אתה תומיך גורלי".

וידועים דברי הרמב"ם הידועים שאדם שהבדיל את עצמו לתורה ופרק מעליו חבלי העולם הזה, כתב עליו שם (שמיטה ויובל פי"ג הי"ג): הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללויים, הרי דוד ע"ה ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי.

ותינח שהביא את חלק הפסוק "מנת חלקי וכוסי". שבזה מתיחס הרמב"ם, שהקב"ה יתן לו חלק מספיק לאכל. אכן סוף הפסוק "אתה תומיך גורלי". מה שייכות יש לו לענין זה שהקב"ה יספק בידו אוכל, והרי מתבאר מרש"י שאתה תומיך גורלי היינו שהקב"ה יניח את ידו בחר לך בחלק של המצוות.

אמנם נראה לבאר, שכונת הרמב"ם בזה הוא, שאחד זה שפרק מעליו את העתסקות בגשמיות, ראשית יספיק ה' בידו דבר המספיק כדי שיוכל לחיות.

אמנם הדבר השני הוא, שלא רק שיתן לו עכשיו ה' ממה לחיות, אלא "אתה תומיך גורלי", היינו ימשיך ה' לשים את ידו שיבחר בטוב, וממילא שוב ימשיך אותו אחד להגות בתורה ושוב יתן לו ה' די מחסורו.

והיינו שהשבח הוא שזה העוסק בתורה תיהיה לו פרנסה עכשיו, וגם בעתיד ימשיך ה' להניח ידו לומר לו "בחר בחיים", וממילא ימשיך הוא לעסוק בתורה, ולעולם תיהיה לו אוכל ופרנסה מאת ה'.

לתגובות ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב מלוך על כל העולם כולו בכבודך

ראש השנה - המלכת ה'

יום ראש השנה מוגדר כיום בו יושב ה' על כסא מלכותו, ואנו ברואיו ממליכים אותו. ההגדרה הזו נשמעת מעורפלת ולא ברורה. אם הקב"ה מלך בעצמו מה הוא צריך שנמליך אותו? ואם הוא צריך שנמליך אותו וכי עד עכשיו לא היה מלך העולם? האם יתכן כביכול שינוי במעמדו של הקב"ה כך שהוא זקוק לבחירות מחודשות מידי שנה לתפקיד מלך העולם?

גם בנוסח התפילות לימים הנוראים הדבר בולט במיוחד, שכן בנוסח התפילה אנו רואים שכיום הקב"ה אינו מלך גמור, ואנו מתפללים שיהיה לעתיד לבוא מלך כראוי. אנו אומרים "ותמלוך אתה ה' לבדך על כל מעשיך", אנו מבקשים "מלוך על כל העולם כולו בכבודך", מכל זה המשמעות שכיום הוא איננו מלך גמור ולעתיד לבוא הוא יהיה מלך, וכן הוא לשון הכתוב החותם את פסוקי מלכויות "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט). מהו השינוי שאמרו לחול בעולם שעיקר עבודת ראש השנה לייחל ולהביא את אותו היום שאז יהיה ה' למלך, דבר שכיום אינו.

דבר נוסף המצריך ביאור, אם נתבונן בנוסח הסליחות שחיברו ראשוני אשכנז נראה שחלק גדול מהם אינו עונה לשם סליחות אלא לשם קינות, מתואר שם המצב של עם ישראל בין האומות המושפל והבוזי וכמעט אין התייחסות לבקשת סליחה באותם הפיוטים.

עיקר הדברים הללו וביאורם נמצא בעומק מסתריה של חכמת הרז ומיסודותיה, ענין חטא אדם הראשון והשינוי שחל בעקבותיו בעולמות כולם הוא מאבני הבנין של חכמיה ספריה וחיבוריה של תורת הנסתר. אכן מתוך הכתבים הפשטיים של אנשי הח"ן ליקטתי אומר כדי להבין במושגינו הקטנים מה חובתינו ביום נשגב זה.

*

מהי מלכות?

מסופר כי פעם הלך המשגיח של ישיבת חברון רבי מאיר חדש זצ"ל אל הכותל המערבי בלויית אחד ממקורביו תלמיד חכם בעל שיעור קומה. בדרך הם חלפו בסמטאות העיר העתיקה, והרוכלים הערבים הוציאו מרכולתם למכירה, הסמטא היתה מבאישה, נתחי כבש מגואלים תלו על המקולין המלוכלכים, גלי אשפה מדיפי סרחון עמדו בפתחי הבתים והחורבות, צחנת הדגים התערבלה בריחות צמחי התבלין הפזורים בתיבות השבורות והמלוכלכות שלמרגלות המוכרים היחפים גסי השכל ואטומי הדעת שצוחו בגרון ניחר על סחורתם. האוירה בשוק הערבי היתה ניגוד חריף להליכותיה המעודנות

של סלבודקה... המלוה העיר בתמהון באזני המשגיח, האם כשאנו מתפללים למלכות ה' שתגלה על כל האומות, לסחבות מצחינות אלו אנו מייחלים?...
ר' מאיר הפטיר ואמר: "מי שאומר כך איננו יודע מלכות מהי"...
ננסה להבין למה הוא התכוין.

כל משלי הקדמונים בבואם להסביר דבר על הקב"ה ויחסו עם בריותיו הם נוקטים במשל המלך ונתיניו. מה מבטא בעיקר תפקידו של המלך ומהי המלכות אותה הוא מייצג?

נצטט קטע מדבריו של בעל ה"לשם" (ספר הקדו"ש שער הפו"ק פ"ג) שם הוא מבאר את הגדרת המלך ותפקידו באופן נפלא, "והנה הרצון הזה לשעשועים, שהוא להתגלות בנועמו וזיוו לזולתו, הנה הוא נקרא בשם מלכות. והוא על שם המלכה ועצה, כי נמלך ונתייעץ להמציא עולמות ומציאויות ולהנותם מזיו יקר אור קדושתו. וכן נקרא בשם מלכות שהוראתו הוא למלוך על זולתו, והוא מלך עליהם שמתנהגים על ידו ע"י המלכות ועצתו, והם מקבלים עול מלכותו תמיד, כי רק בזה מסבבים את גילוי ליהם. והוראת מלך הוא על המלכות עליהם שהוא מסתכל עליהם תמיד ועיניהם תלויות רק עליו ואיליו תמיד".

אם נסכם את הגדרתו של ה"לשם" המלכות מתבטאת בשתי מישורים: א', ההחלטה וההמלכות של מי שבידו להיטיב ולהנות לזולתו לעשות כן. ב', הקשר התמידי והבלתי נפסק של תלות בין המטיב למוטבים על ידו עד מניעת כל אפשרות של היסח דעת קל בינו לבינם בין מצידו ובין מצידם, הוא מוגדר "מלכות".

אם כן כדי שהמלך יהיה מלך צריכים לקרות שלוש דברים. א'. החלטתו ורצונו בנתינים שיוטבו על ידו, וזה קרה בראש השנה הראשון בהסטוריה, אז ברא ה' את האדם שהוא יהיה הנהנה מכל מה שנברא למענו בחמשת הימים הקודמים. ב', ההטבה מצידו הבלתי נפסקת לעולם כולו ולבריותיו וההשגחה על כל יצוריו, וזה קורה מאז ועד היום ללא הרף. ג', ההכרה התמידית והבלתי נפסקת מצד הבריות ובעיקרן האדם בתלות הבלעדית שלו בבוראו מלך העולם, וזה לא קורה...

נמצאת המלכות חסרה חלק חשוב ומכריע. ונבוא לבאר חלק זה ביתר תוקף.

וכך כותב הגר"ח מואלוז'ין ברוח חיים בסוף מסכת אבות: "בביאור דבר הכתוב ה' מְלֶךְ ה' מְלֶךְ ה' ימלוך לעולם ועד. כי נקט הקרא עבר ועתיד בהיפוך הסדר, כי העבר הוא קודם הזמן להווה, ויותר היה למנקט עבר הווה ועתיד. ואמר בזה כי הך קרא נקט עפ"י סדר השתלשלות העולמות וכו', כי בעולמות העליונים אשר אין להרע מבוא שם כדכתיב לא יגורך רע, הנה מלכותו בהויה אחת מראשית הבריאה ועד עתה ולעולם, ולכן כינוי מלכותו שמה בתואר הווה. אמנם בעולם העשייה הלזוה, הנה בטרם שחטא אדה"ר וכו' אז היה גלוי וניכר כבוד מלכותו גם בעולם הלזוה, אולם בהתגבר הרע עד כי כל העמים סרו מאחרי השם, וגם אנחנו הגם כי ידענו כי מלכותו בכל משלה, עם כל זה

אין מעשינו בעו"ה מסכימים לידיעתנו, והוא הכל לסיבת הרע האחוז בתוכינו וכו', ולזה כינוי מלכותו בעוה"ז הוא בתואר עבר, כי בזמן העבר בטרם חטא אדה"ר היה נגלה כבוד מלכותו בעולם וכו', ורק לעתיד אי"ה לעת קץ אזי נקוה שיבוער הרע הטבעי מכל וכל והרשעה כולה כעשן תכלה ואז יתפשט כבוד מלכותו גם שמה, ולזה אמר ה' ימלוך לעולם ועד, כי לעתיד יתפשט כבוד מלכותו גם שמה".

שמענו מדבריו כי הקב"ה מצידו עשה את שתי חלקי המלכות שלו, אך אנו נתינו ובריותיו מחולקים לשניים, אנחנו החרדים לדבר השם עקב אחיזתנו ברע איננו מסוגלים כיום לחיות את התלות שלנו בקב"ה ובהשגחתו על אף שמבחינה שכלית אנו מכירים שכך אמור היה להיות. אמנם הגויים כולם וכיום רוב העם היהודי לא רק שאינם מנסים לעשות למעשה את מה שהשכל יודע אך מתקשה לעשות, אלא הם כלל לא יודעים גם בשכל כי הם אמורים לחיות בהרגשת תלות זו יום יום שעה שעה. צא ולמד כמה חסרה מלכותו של ה' בעולם כיום הזה...

*

והיה ה' למלוך

כדי להבין ולהוסיף עומק בהבדל בין הכרתנו כיום במלכות ה' למצב המלכות המיוחל לעתיד לבוא, עלינו לעיין בכתובים ומפרשיהם המביעים איחול ושאיפה זו.

כותב המלבי"ם על דברי הנביא ישעיהו המתאר את מלכות ה' בעתיד "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר" (ישעיה מ, ה). ומבאר המלבי"ם: "כי ההופעה האלהית תתעלה לעתיד בשש מעלות על זמן העבר. א] כי עד עתה ההשגה האלהית היתה מעוטפת בכמה לבושים ומסכים ומחיצות ענן וערפל, אבל לעתיד ונגלה, יהיה הכבוד מגולה ונראה באספקלריא המאירה. ב] עד עתה לא השיגו רק כבוד אלהים, שהוא ההנהגה שבו מנהיג ומסדר ומשגיח שהיא מיוחסת לשם אלהים או שדי או צבאות, לא כבוד ה' שהוא שם העצם המורה על כבודו מצד עצמו ומהותו כמ"ש (שמות ו, ג) וארא אל האבות באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם, אבל אז יתראה כבוד ה' וידעוהו. ג] עד עתה לא ראו, רק השיגו וידעו, לא ראו כבוד ה' בהשגת העין החושיי, אבל עתה עין בעין יראו. ד] עד עתה גם הרואים והצופים במחזות אלהים, לא ראו בעין בשר רק בעין הנפש בעין הנבואיי, אבל עתה יראו כל בשר, גם הבשר בעינו יראה המראה הנוראה מכבוד ה' והתגלות אלוהותו. ה] עד עתה היו הרואים והמשיגים מכבוד ה' מועטים, יחידים השרידים אשר ה' קורא, ובני עליה מועטים, אבל אז יראו כל בשר כי מלאה הארץ דעה את ה'. ו] עד עתה לא ראו כולם במדרגה אחת, כמ"ש (שמות כד, ב) ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו, והעם לא יעלו עמו, שמדרגת משה היתה הגשה ומדרגת הזקנים עליה ומדרגת העם פחותה מזה כמ"ש שם, אבל עתה יראו כל בשר יחדו במדרגה אחת בשוה".

כלומר השינוי שיעבור לעתיד לבוא יהיה גם באישים המכירים במלכות ה', שאם כיום מכירים בו ובמציאותו מתי מספר מכל האנושות, לא יהיה בעתיד אדם בעולם שלא ידע מי ה' וייחל ויקוה אליו. וגם באיכות ההכרה יהיה שינוי עצום, שאם היום אנו יודעים אבל לא רואים ולא מרגישים ממש כמו הרגשה פיזית את קירבת ה', בעת שתתגלה מלכותו לעתיד ממש נחוש ונרגיש את ה' קרוב אלינו כאב וידיד.

היטיב להגדיר זאת במשל ציורי בעל המשך חכמה (שמות טו, יח) על הפסוק "ה' ימלוך לעולם ועד", כותב המשך חכמה על לשון תפילת עלינו לשבח "ויקבלו כולם את עול מלכותך". מה זו קבלת עול מלכות ה'? "והענין כי כל האדם הוא עלעקטרי אלקי, כאשר יתנוצץ במוחו המחשבה לעשיה זו, מיד ילך זאת ההרגשה אל האיברים באמצעות הלב לעשותו, ותיכף יעשה זה היד או הרגל או איזה אבר כפי מה שיעלה במחשבתו. לא כן אם הוא דבר המזיק אל איזה אבר, לא יתנענע האבר תיכף לעשות זה, רק צריך להתעמק במחשבה מאוד עד כי יתרצו לזה האברים. לכן אמר שיקבלו את העול - היינו שיתנוצץ הרעיון לאיזה מצוה לאיזה דבר אלקי, יתעוררו תיכף כל האברים והחושים והעורקים בלי מפריע למלכות שמים, ולא יפריעו איש איש מעבודתו, וזה רעיון יקר".

כלומר לעתיד לבוא תהיה הרגשת מלכות ה' כל כך קרובה ומוחשית שקיום רצונו של ה' יהפוך לאיסטינקט טבעי ולא יהיה צורך בעימות המוכר בין רצון הגוף לצו הנשמה.

כך כותב גם רבינו בחיי (דברים ל, יג) "ומל ה' אלהיך את לבבך וגו', כי מילת הלב הוא בטול יצר הרע, וכשיתבטל היצר הרע נמצאו אבריו של אדם כולם נמשכים ומדובקים בשם המיוחד ויעשו בטבע מה שהשכל מחייב. ובא הרמז בפרשה הזאת להורות כי בזמן הגאולה יהיו כל ישראל בעלי ההשגה מולי הלב והבשר, דבקים בשם המיוחד".

למעשה את האיסטינקט הזה מתאר הנביא ירמיהו (לא, לא-לג) "לא כְּבָרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת אֲבוֹתַי בְּיוֹם הַחֻזְקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר הִמָּה הִפְרוּ אֶת בְּרִיתִי וְאֲנֹכִי בְעַלְתִּי בָם נָאִם ה'. כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם נָאִם ה' נִתְּנִי אֶת תּוֹרָתִי בְּקִרְבָּם וְעַל לִבָּם אֶכְתַּבְנָה וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהִמָּה יִהְיוּ לִי לְעָם. וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת אָחִיו לֵאמֹר דַּעוּ אֶת ה' כִּי כוֹלָם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנָם וְעַד גְּדוּלָם נָאִם ה'".

ננסה להבין את דברי הנביא ירמיהו. הקב"ה אומר בעבר גם הייתי מלך אחרי שהוצאתי אתכם מארץ מצרים וקניתי אתכם לעבדים, אבל כל דבר היה כרוך בעימות, אתם מפירים את בריתי ואני בעלתי בכם - מפעיל על עם ישראל כוח והם נכנעים, אמנם אני מלך אבל מצידוי לא מצידכם, מצד העם יש כל הזמן סטיות ימינה ושמאלה מהוראות המלך, והמלך צריך ליישר את עמו אל התלם ללא הרף. אבל לעתיד לבוא התורה היא בקרבם ובלבם חלק אינטגרלי מהגוף האנושי ומהכח האלקטרי האלוקי. המשמעות של זה שמהיום אפשר לסגור את ערכים, נתיבות עולם, לב לאחים והידברות, לא ילמדו עוד

איש את רעהו לאמור דעו את ה', כי האיטטינקט הטבעי יודע וחי את זה באופן אוטומטי כמו שהוא אוכל ונושם...

*

הקשר לראש השנה

לאור הנ"ל ברור אמנם הקשר לראש השנה בו נברא האדם שלמענו נבראו כל הברואים, וכמו שהקדמנו על ידי ההחלטה וההמלכות לברוא אדם נשוא להטבה, ועל ידי הקשר בין הבורא לבריותיו היא היא המלכות.

אכן עומק נוסף יש בכך שאנו מתפללים ביום ראש השנה את עיקר תפילותינו על גילוי המלכות המושלמת העתידה. את הדבר מבאר המגיד למרן הבית יוסף בספר מגיד מישרים (ישעיה) "רוא דמלתא דברישא ממלכין להקב"ה, ואמרינן דהא אפילו דחובייא סגייא אית ליה למיחן על עלמא משום דהא עתיד לאעברא קליפין ולאמלכא בלחודי, והיינו דקאמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא וגו'. כלומר משום דקליפין גרמין לבני נשא למיחב, עביד קב"ה כמה פעולות משניין דא מן דא למיהב אגר טב להאי ולאענשא להאי, אבל בההוא זמנא דיתעברון קליפין מלאה הארץ דעה את ה' ולא יהון חובי ואשתכח דלא יהא ליה למעבד אלא עובדא חדא עם כל בני עלמא. והיינו ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

נבאר את דברי המגיד. העולם כולו עומד לדין ולמבחן ביום הדין, לעיתים רבים החובות עד שכל קיומו של העולם עומד בסימן שאלה, במקרה שכזה יש צד שאולי העולם לא מגשים את ייעודו הנבואי "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו" ואולי עליו להענש בחרב וכליון כדי למחוק חובות אלו. עומדים אנו ביום הדין ומזכירים לפני הקב"ה כי מצב זה זמני הוא בשל הקליפות והמסכים שאופפים את העולם כל עוד לא הגיעה הגאולה העתידה, אך יבוא יום שתמלא הארץ דעה את ה' ואז יבוא הצידוק האמיתי לקיומו של העולם כאשר כל בני האדם ישאפו לדעת ולהכיר את ה' ולהמליכו כראוי. הזכרה זו היא שעומדת לעולם כולו בשעת המבחן.

בספר קל"ח פתחי חכמה (פתח ל') מבאר הרמח"ל באריכות את חלוקת הנהגת ה' את עולמו לשתי מערכות, הנהגת המשפט והנהגת היחוד. הנהגת המשפט נועדה לחדד אצל הנבראים את יכלתו של ה' ושלטונו, וכדי לחדד את הידיעה הזו בורא ה' בעולם דברים הנראים לעינינו כרע חסרון והעדר, וזה גורם לאנשים לחשוב כביכול הקב"ה הוא מורכב ונתון לשינויים או שיש כמה כוחות פועלים בעולם זה פועל טוב ואחר פועל רע, או שיש דברים מושגחים ודברים מופקרים, כל זה עשה ה' כדי שלעתיד לבוא נראה כולנו כיצד כל הרע הזה הוא בעצם טוב וכל גלגולי העולם היו כדי להגיע לתיקון השלם, כשהאור בא מתוך החושך הוא מורגש הרבה יותר, ולכן עושה הקב"ה את ה'כאילו חושך כדי שנכיר כולנו בכך שהכל הוא אורו יתברך. לעתיד לבוא יהיה ה' למלך על כל הארץ ותהיה הנהגת היחוד לפיה יראה הכל טוב גמור ולא יראו דברים שהם כביכול סותרים

זה את זה. וכשאנחנו 'מייחדים' את שמו של ה' אנחנו בעצם מצהירים שכל מה שאנחנו רואים הכל הוא אחד על ידי פועל אחד ולמטרה טובה ונאצלת אחת, ואנחנו מיחלים שיגיע היום שנוכל גם לראות ולהוכיח את הידיעה הזו.

*

מה צריכים את הגויים?

נשוב אל המשגיח ר' מאיר הפוסע במבואות המטונפות של העיר העתיקה ובריותיה השפלים, ולהערת מלוהו "הכי לאלו צריך הקב"ה שימליכוהו"? כבר הבאנו מענהו הקצר של המשגיח כי "האומר כך אינו יודע מלכות מה היא".

לאור האמור לעיל נראה להוסיף נופך בדברים. הקדמנו כי מלכות אמורה להכיל בתוכה כחובה את הכרת כל מקבלי הטובה בתלות שלהם במטיב להם ורק כך יקרא המטיב מלך. אבל יש מעכב נוסף גדול מאוד במלכות ה' מלבד המעכב הבסיסי הזה שהרחבנו בו עד עתה, והוא הדרך בה מעביר מלך העולם הטוב והמטיב את השפע והטובה לאותם אומות העולם.

לצורך ביאור הדברים נצטט קטעים מתוך ספר שערי אורה לרבינו יוסף גיקטיליא (שער ה') יסודות הדברים בנויים על יסודות חכמת הקבלה [ולכך לא נבאר את המושגים הקבליים עמם הוא משתמש במסגרת זו], אך גם מעיון שטחי ולא מעמיק הצף על פני המים נוכל להבין את הרעיון המרכזי אותו אנו רוצים להבהיר.

ואלו דבריו הקדושים: "דע כי כל הברכה היתה באה תחילה מאת יהו"ה יתברך אל כנסת ישראל, ומכנסת ישראל היתה באה לישראל, ועל ידי ישראל היו מתברכים ומתפרנסים כל שבעים האומות למטה, שנאמר ונברכו בך משפחות האדמה. וכשחטאו ישראל נשתברו צנורות הברכה וירשו אומות העולם הברכה שהיתה באה לישראל, ואותו השפע הנמשך מאותם הצנורות, כמו שאמר עבד כי ימלוך, לפי שנכנסו אותן הקליפות הקשות בין השם ובין ישראל. אבל בשוב ה' את שיבת ציון, ויתאחדו השם וישראל, ויוסרו כל האמצעים מביניהם, אז לא יקבל אחד מכל שרי האומות לא שפע ולא ברכה ולא טובה זולתי על ידי כנסת ישראל, שהיא תהיה גוברת על כולם ומושלת על כולם והיא נותנת להם פרנסה, וכל השרים והאומות תהיה פרנסתם באותו הנשאר בסוף כל המדרגות האחרונות מתמצית כנסת ישראל. נמצאת אם כן למד, כי בהתאחד השם ית' עם כנסת ישראל ויתאחדו זה בזה, אז כל השרים העליונים כולם נעשים אגודה אחת לעבוד את השם ית' ולשמש את כנסת ישראל, לפי שממנה תבוא להם הפרנסה. וכמו שיהיה חפצם ותשוקתם של שבעים שרים למעלה לשמש את כנסת ישראל, כך תהיה תשוקת שבעים אומות שלהם לעבוד את ישראל למטה ולהדבק בהם, ויהיו כולם עובדים את ה'".

בספר סידורו של שבת (שורש ז' ענף ב') מביא משל שנשא הרמב"ן כשראה את ירושלים בחורבנה (לא מצאתי מקור קדום יותר למשל זה בשם הרמב"ן, וצ"ע), הרמב"ן

המשיל את המצב לאשה מניקה שהתינוק שלה חלה ולא יכול להניק, מצד אחד אם היא לא תניק בכלל ייבשו דדיה וגם לכשיבריא הוא לא יוכל להניק יותר, בלית ברירה היא לוקחת תינוקות נכרים וכלבים ומניקה אותם כדי שלא ייבש מקור חלבה. והם מרגישים בבית ויונקים במרץ כביכול לא נברא חלב זה אלא בשבילם. היש הבנה לצערה של האם שאת עיקר לשד הנפש היא נותנת בעל כרחיה לכלבים?!

ננסה לצייר את דבריו. כל העולם כולו מקבל טובה וברכה מהקב"ה. הדרך הטבעית שהיו הדברים אמורים להתנהל שקודם כל מקבלים המלכה והנסיך קרובי המלך את שלהם והם הממונים להעביר ולחלק מטעם המלך את מה שנשאר לכל הארחי פרחי המתקבצים בשערי הארמון ומבקשים נדבה. ולמעשה נבנתה מחיצה בין המלכה והנסיכים לבין המלך, הארחי פרחי הקבצנים המלוכלכים שבחוץ נתפרצו ועטו על ארמון המלוכה בזוו חמסו חטפו מבית האוצרות לעצמם כל מה שרצו, והמלכה ובניה קבלו נכלמים שיירים מעופשים ויבשים... והמלך כביכול לא רואה ולא שומע...

היש בזיון המלכות גדול מזה?!

לעתיד לבוא ישוב הסדר על כנו, המלכה הנסיכים וקרובי המלך מקבלים את הסמכות על כל האוצרות הם אוכלים ושבעים, ומה שנשאר הם מחלקים בטובם לקבצנים שבחוץ. אמור מעתה כי כל גוי מכל אומה שעדיין לא מכיר בכך שארמון המלוכה לא אמור להתנהל כך והמצב הזה זמני בלבד, ויש כאן מלכה וקרובי בית המלכות והם האחראים לחלק מה שהם חושבים, ולא כל אחד מתפרץ וחוטף ומשאיר אותם לסוף, כל אחד כזה בעצם מציאותו הוא עלבון שאין כדוגמתו לעצם המלכות. מלכות ה' לא שלמה כל עוד והקבצנים חושבים שהם הבעל'בתים על ארמון המלוכה. לעתיד לבוא ישוב הסדר לארמון המלוכה "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלָה אֶל הָרַי ה' אֶל בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיִּרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָה בְּאַרְחֻתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלַם (ישעיה ב, ג), "כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת בְּיָמֵינוּ הִהְיָה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנוֹת הַגּוֹיִם וְהַחֲזִיקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לְאֹמֶר נִלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם" (זכריה ח, כג).

*

שלטון הגנבים

העלבון כיום איננו מתבטא רק בעצם ההתפרצות חסרת הרסן של קבצני האומות לתוך הארמון וחטיפת הסמכות מידי קרובי המלוכה, אלא החמור מכל הוא ההמלכה בטעות אל מול פני המלך את ראשי "המאפיה" בכבודם ובעצמם! וכך מגדיר את המצב הרבינו בחיי (כד הקמח ערך יחוד השם) "וידוע כי עיקר היחוד לימות המשיח, שהרי בזמן הגלות והשעבוד אין סימני היחוד ניכרין, כי זה עובד לשמש וזה לירח וזה לכוכבים ומזלות, וזה לאש וזה למים, ותרבה הכפירה בעולם בהכחשת האמת ויתהפכו הדעות בהתהפך האמונות. אבל לימות המשיח יאבדו כמה מן המלכיות וישובו כל האמונות לאמונה

אחת, ויהיה העולם מתוקן במלכות שדי, ויסכימו כולם לעבודת השם יתברך בלבד לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד, ואז יתפרסם יחודו של אלהינו בפי כל האומות".

והכאב בימינו גדול שבעתיים ובכפל כפלים לפי דברי הזוהר בפרשת נשא (רע"מ קכ"א, ב) שם הוא מתאר את תפילתו של הרעיא מהימנא על מצב הדור בעקבתא דמשיחא, "א"ל רעיא מהימנא באומאה עלך בשמא דידו"ד לא תאחר בכל יכולתך דהא אנא בצערא סגי, (שמות ב) ויפן כה וכה וירא כי אין איש עוזר לי לאפקא לי מהאי צערא בהאי קבורה דאתמר עלי (ישעיה נג) ויתן את רשעים קברו ולא אשתמודען בי, ואני חשיב בעינייהו בין ערב רב רשיעייא ככלב מת דסרח בינייהו, דחכמת סופרים תסרח בינייהו, בכל קרתא וקרתא ובכל אתר דישראל מפוזרין בינייהו בין מלכוון, ואתהדרו אינון ערב רב רעין על ישראל עאנא דקודשא בריך הוא דאתמר בהו (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, ולית לון יכולת למעבד טיבו עם ת"ח, ואנשי חיל ויראי חטא מסובבים מעיר לעיר ולא יחוננו, ומחרימין ערב רב בינייהו ולא יהבין לון באתרין סגי אין אלא דבר קצוב דלא יהא תקומה לנפילו דלהון ואפילו חיי שעה. וכל חכמים ואנשי חיל ויראי חטא בצערא בדוחקא ביגונא חשיבין ככלבים (איכה ד), בנים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש בראש כל חוצות, דלא אשכחו אכסניא בינייהו. ואינון ערב רב אינון עתירין בשלוח בחדווא בלא צערא בלא יגונא כלל, גזלנין מארי שוחד דאינון דיינין רישי עמא (בראשית ו) כי מלאה הארץ חמס מפניהם, עלייהו אתמר (איכה ה) היו צריה לראש. באומאה עלך זמנא תנינא בחיי ה' צבאות אלהי ישראל יושב הכרובים דכל אלין מלין לא יפלון מפומך בכל יכלתך למללא בהון קמי קודשא בריך הוא ולאחזאה דוחקא דלהון".

אי אפשר לתאר טוב יותר את מצבם ומעמדם של תלמידי החכמים בימינו אנו שנאלצים לקבל את פירווי קיצבאותיהם מידי רשעי הערב רב שמתעמרים בהם כאות נפשם, תחת שיהיו ויראו הם לעין כל הצינור משפיע השפע לבריאה כולה!

הדבר מכאיב ומקומם!

*

הכינה העוקצת

מה התפקיד שלנו בכל זה, ובמיוחד ביום ראש השנה?

לומר לפני ה' אנו רוצים שינוי! אנו שואפים למלכותך השלמה! ואמרו חז"ל שאם היו ישראל אומרים משפטים כגון אלו בזמן הנכון היינו חוסכים את כל זה, ואלו דבריהם (מדרש שכל טוב שמות טו, יח) "ה' ימלוך לעולם ועד. א"ר יוסי אילו אמרו ישראל על

^פ קטעי זוהר מבהילים בענין זה נוספים ראה בקונטרס "והמשכילים יבינו" לרי"א וינטרויב זצ"ל שבתחילת ספר מקוה ישראל להנ"ל.

הים ה' מלך לעולם ועד, לא היתה אומה ומלכות שולטת בהם לעולם, אלא אמרו ה' ימלוך, לעתיד לבא אמרו עכשו לא תתיידע מלכותך אלא על עמך וצאן מרעיתך, מפני מה כי בא סוס פרעה". פספוס של רגע...

לזה אנו מייחלים ועל זה אנו מבקשים באמרינו "מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך, והופע בהדר גאון עוזך על כל יושבי תבל ארצך".
ובידינו הדבר!

אלא מאי, כל יהודי ובמיוחד בן תורה נמצא בראש השנה בתסבוכת איומה, מצד אחד הוא יודע כי נפשו נפש בני ביתו וכל מקריהם עומדים להחרץ ביום זה, וכבר הרבו בעלי המוסר דברתם לעורר האדם לחרדה זו ולהשית עצות לזכות בדינו. ומאידך, סדר התפילה מורה ומלמד כי תפקידו העיקרי ביום זה איננו לחשוב על עצמו אלא על כבוד בוראו.

ובאמת ידועים דברי הזוהר הקדוש (זוה"ח תיקונים סג, א) "אלא כולו צווחין בצלותין ביומא דכפורי ככלבים, הב הב לנא מזונא וסליחה וכפרה וחיי, כתבנו לחיים. ואינון 'עזי נפש' ככלבים, דאינון אומין דעלמא עובדי עבודה זרה, דצווחין לגביה ולית לון בשת אנפין, דלא אית מאן דקרא לון בתיובתא, דיחזיר שכינה לקודשא בריך הוא בגוונא דיחזיר לגביהו, ואידמיין לכלבים דאתמר בהון (תהלים קו, לה) 'ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם', ואינון ערב רב דכל חסד דעבדין לגרמייהו עבדין".

וזה משלו של הגר"ח מולוז'ין בדרשתו לראש השנה "אמת הוא בלי ספק שגם עניני הגוף נדונים בראש השנה, אבל מי הוא פתי אשר יעקב ליבו לבקש על עניני הגוף נגד ספק אבדן נפשו ח"ו, הלא ידמה האיש הלז לאיש אשר יעוררו אותו משנתו בנחיצה ואומרים לו מהר המלט על נפשך כי אחזה אש סביב בכל קירות הבית. והוא ישיב להם אני צריך להמתין עוד מחמת שְׁפִינָה עוקצת אותי ואני צריך לרדוף אחריה להנקם ממנה ולהורגה, הלא לשוטה וחסר דעת יחשב האיש ההוא!" ועיין שם בהמשך דבריו שהאריך בענינים הנזכרים מה אמור להיות איכפת לנו בראש השנה.

ואמנם גם אם יודע כל צורב ועובד ה' את הידיעות הללו, קשה לנו להתנתק כביכול מצרכינו הפרטיים הבוערים לנו כל השנה ואנו מרגישים רע עם עצמנו כביכול לא אכפת לנו מאומה חוץ מכבוד ה' והתגלותו. לכן ראוי להקדים הקדמה קצרה כדלהלן.

*

הספרים הנפתחים

אין מי שאיננו מכיר את מאמרו של ר' כרוספדאי במסכת ראש השנה (טז, ב) אודות שלושת הספרים הנפתחים בראש השנה צדיקים רשעים ובינונים. וכידוע נחלקו

הראשונים^{סא} האם דין זה של ראש השנה הוא לחיי העוה"ב, והחיים והמוות הנזכרים בברייתא זו הם חיי הנפש ומיתתה, או שדין זה הינו על חיי העולם הזה ומקרינו, והחיים הם חיותינו בעולם הזה ונלויים אליהם המקרים הטובים והנעימים, והמוות היא המיתה ובכללה הרעות והיסורים.

והמעין היטב בדברים יראה כי מחלוקת זו כשלעצמה טעונה ביאור, כי גם לדעת הסוברים שהדין הוא על העולם הבא נגזר ממנו גם דין על העולם הזה על פי היסוד הידוע של "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" (עי' קידושין לט, ב), וכך כתב בתוספות הרא"ש (שם) "הילכך האי חיים ומיתה דקאמר היינו חיי העולם הבא ומיתה העולם הבא, דמאורעות שלו וגזרותיו של שנה זו תלויין בה, שגזרין על הצדיק גזרות קשות בעולם הזה להפרע ממנו עונותיו, ולרשע גזרין גזרות טובות ליתן לו שכר מצותיו בעולם הזה, הילכך צריך להעלותן בכף מאזנים בכל שנה". ואף לדעת הסוברים שהדין הוא על העולם הזה נהיה חייבים מאותה הסיבה לדון גם את מצבו לעולם הבא, כמו שכתב בפירוש בביאור שיטה זו הרדב"ז (שו"ת ח"ו ב' אלפים רס"ג). ואם כן לכל הדעות נצטרך לדון גם על העולם הבא בשביל דין העולם הזה, וגם על העולם הזה בשביל דין העולם הבא, וא"כ מה המחלוקת אם בסופו של דבר נדון על הכל ונגיע לאותה שורה תחתונה?

להסביר את הענין נקדים את דברי השל"ה (ר"ה תורה אור צ"ב) "רוחצין ומסתפרין וכו', ואוכלים ושותים ושמחים בראש השנה, לפי שיודעים שהקדוש ברוך הוא יעשה להם נס, עד כאן. וקשה, הלא אנו רואין בעינינו בכל שנה ושנה כמה נפשות מישראל שמתים? אלא הענין הוא, סובב הכל על החיות הרוחנית, ומי שמתעורר בתשובה, הקדוש ברוך הוא עושה עמו נס. והקדוש ברוך הוא היודע, אם הוא לטובתו שיחיה עוד בעולם הזה, ויקנה שלימות, אז הקדוש ברוך הוא כותבו לחיים, ואם הוא יתברך יודע שטוב מאוד לו זה המות, אז יקר בעיניו המותה, ומסלקו מהעולם לטובתו, לבוא לחיים הנצחיים, באופן שהכל הוא חיי הנפש. זהו ענין הנס, שאנחנו יודעים שהקדוש ברוך הוא עושה למהרהר תשובה, כי מזכהו לחיי הנפש, באיזה סיבה הגלויה לו יתברך".

במילים "באופן שהכל הוא חיי הנפש" מתכוין השל"ה לומר שאין מציאות בעולם של תפקיד להרבות כבוד שמים לדון דיון על חיי העולם הזה במנותק מהעולם הבא, כי מטרתו של העולם הזה זה להביא את העולם וברואיו את התיקון הגדול בעולם הבא, ואם כן טוען השל"ה חבל על זמנך לדון לפני ה' על פרנסה, בריאות, שלום בית, זש"ק, זיווגים הגונים... כשיש כלל שאם אתה ראוי הקב"ה יעשה את מה שטוב לך, ואם טוב לך למות תמות בכבוד, וזה לא נקרא עונש זוהי השלמות שמגיעה לך, ואם אתה לא ראוי אתה יכול לקבל פלאפל ושניצל, להרויח בפיס, כבוד ויוקרה... וכל זה לרעתך להעביר אותך מהעולם הבא! אז תתפלל על השורש וכה תאמר: "אני הקטן רוצה שואף ומייחל

^{סא} עי' תוס' ותוס' הרא"ש בר"ה שם, וברמב"ן בשער הגמול ובדרשת ר"ה ובראשונים שם.

להיות קרוב אליך, ולעשות את רצונך כדי להרבות כבוד שמים בעולם ולזרז את קידוש השם הגדול שתקדש הבריאה כולה את שמך לעתיד לבוא, עשה כחכמתך מה שראוי בעיניך כדי להביא אותי לשם!"

המהר"ל בחידושי אגדות (שם) מבאר ברעיון דומה, שכל דין הרשעים הצדיקים והבינונים, הוא כמה אתה מעניין את הקב"ה, הצדיקים הם אנשים שמענינים את הקב"ה ולכן הוא מסתכל עליהם כל הזמן, זה לא אומר שהם לא ימותו, זה אומר שהם לא ימותו 'בחינם' כי בדיוק שהם עברו ליד אתר בניה נפלה לבינה על הראש במקרה על ראשם, אלא כל מה שיקרה להם גם מה שנראה רע ואפילו המוות יהיה לטובתם מתוך השגחה לטובה, זה נקרא "להכתב לחיים", והרשעים "יעופו לה' ממול העיניים", וזה לא אומר שהם לא יחיו, אולי הם אפילו יגרילו בפיס ויהיו מליונרים, אבל זה לא יהיה כי ה' רוצה את טובתם, אלא כי 'במקרה' הם הרויחו כסף, ה' לא משגיח עליהם לטובתם והם לא מענינים אותו.

יוצא שגם אם אנחנו אומרים שה' דן את בריותיו "על עולם הזה" זה אומר שה' קובע על מי אני בכבודי מסתכל השנה ונותן לו טוב בעוה"ז בין בצורה שהוא יראה שזה טוב ובין בצורה שהוא לא יראה זאת בעיניו על אף שזו האמת, והוא הצדיק, ומי הוא זה הרשע שאני לא מסתכל עליו ויקרה לו מה שיקרה טוב או רע זה לא ממני אלא במקרה כמו חיה ובהמה! וקביעה זו היא נגזרת מן הקביעה מי הוא בן עולם הבא ומי נכרת ממנו.

מסקנת הדברים היא, המתפלל שואף ומייחל לראות בקידוש שמו יתברך ובמלכותו, הוא הנבחר להיות נושא להתענינות אצל הקב"ה, התוצאה של הדברים שהוא יהיה בן עוה"ב, והתוצאה של ההגדרה שלו כבן עוה"ב היא שהקב"ה מתעניין בו ורוצה בטובתו, ומכאן מה שיקרה לו בחייו בין חיים ובין מות הם ממקור החיים והדבקות ושלמות אמיתית.

וה' יזכנו להיות מן הדבקים בו הקרובים אליו והמייחלים למלכותו.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ושבת עד ה' אלקיך

וְשַׁבַּת עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׁמַעַתָּ בְּקוֹלוֹ (ל, ב)

בפרשתנו אנו קוראים על מצוות התשובה כמו שכתוב "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקלו". רבי שלמה וולבה זיע"א (עלי שור ח"ב) מעורר שבשלשה פסוקים שעוסקים בתשובה התרגום יהונתן מתרגם בדרך אחרת. בהושע (יד, ב-ג) כתוב: "שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך". ובתרגום: 'תוב ישראל לדחלתא דיי אלהך ארי אתקלתא בחובך'. [שוב ישראל ליראת אלוהך כי כשלת בחובך]. ובפסוק הבא כתוב "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". ובתרגום: 'קריבו עמכון פתגמין דאתודאה ותובו לפולחנא דה'". [קרבו עמכם דברים ושובו לעבודת ה']. ובישעיה (א, טז) הנביא אומר עשרה לשונות של תשובה, (עי' רש"י שם). וכתוב: "רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם מנגד עיני חדלו הרע". ובתרגום: 'תובו לאוריתא ואדכו מחוביכון'. [שובו לתורה ותטהרו מחובכם].

והנה לכאורה יש לתמוה מה הקשר בי תשובה ל'תורה' או ל'יראה' או ל'תפילה'. אמנם התרגום בא לחדד לנו מה היא תשובה אמיתית, כי רוב העולם חושב שלחזור בתשובה זה 'להתרחק מעברות'. וזה נכון, אבל לא מדויק, כי מלבד ה'סור מרע' צריך ליצוק לחיים תוכן רוחני של 'עשה טוב'. שזה מה ששומר את האדם לא לחזור אל הרע. וגם אם אדם ימשיך לאחוז 'בסור מרע'. בלי לעשות טוב, אין זה התשובה שלמה.

רבינו הרמח"ל במסילת ישרים (פ"ג) כותב וז"ל: 'הנה הרוצה לפקח על עצמו, שתיים הנה ההשקפות הצריכות לו: האחת, שיתבונן מהו הטוב האמיתי שיבחר בו האדם, והרע האמיתי שינוס ממנו. והשניה, על המעשים אשר הוא עושה לראות אם הם מכלל הטוב או מכלל הרע'. עכ"ל. ומבואר בדבריו שלא מספיק מה שאדם בוחן את מעשיו אם הם טובים או רע, אלא גם צריך לבדוק מה הדרך הנכונה שאדם צריך ללכת בה.

ושמעתי בשם הרש"ב מלובביטש זיע"א שהרחיב את הדברים, שבזמן שאדם רוצה לעשות חשבון נפש עליו לערוך שלשה רשימות שונות. א. בדף הראשון צריך לכתוב איך יהודי אמור להראות, לפי רצון הבורא³⁰. איך אמורה להראות התפילה, הן מבחינת שלמותה, הן מבחינת הכוונה, הן מבחינת החשק והחיות בתפילה. וכמו כן בלימוד

³⁰ והנה מבואר בספרים שחודש אלול רמוז בכמה פסוקים. א. "אני לדודי ודודי לי". (שה"ש ו, ג). ב. "איש לרעהו ומתנות לאביונים". (אסתר ט, כב). ג. "ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך". ד. "ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה". (שמות כא, יג). שבא לרמוז שחזרה בתשובה צריכה להיות בהסתכלות נרחבת על כל שטחי החיים, איך אדם יכול להשתפר, הן בדברים שנוגעים בנ"א למקום [אני לדודי]. והן בדברים שנוגעים בנ"א לחברו [איש לרעהו]. והן בחיזוק בתורה [לנוס אל ערי מקלט]. והן חזרה בתשובה [ומל את לבבך].

התורה הן מבחינת ידיעת התורה בתנ"ך הן בש"ס ופוסקים, הן מבחינת הזמן שצריך להקדיש ללימוד. איך השבת צריכה להראות הן מבחינת שמירת השבת, הן התוכן הרוחני ששואבים ממנה. וכן הלאה שמירת המצוות תיקון המידות שלום בית וכו'. ב. בדף השני צריך לכתוב מה הוא עושה בפועל מתוך הדף הראשון. ג. ובדף השלישי לכתוב לעצמו היכן הוא יכול ומסוגל להשתנות ולהתקדם כמה שיותר לעשות מה שהוא כתב בדף הראשון¹⁰.

והוסיף המסילת ישרים: שגם בתוך המעשים הטובים שאדם עושה יש צורך לבדוק את איכותם שמא יש בהם מחשבות לא טובות או איזה חלק רע שצריך להסירו, ובוזו ביאר מה שאמרו חז"ל (עירובין יג:): נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ועכשיו שנברא 'יפשפש' במעשיו, ואיכא דאמרי 'משמש'. במעשיו. שהפשפש במעשים בא לומר שאדם צריך לעשות בדיקה כללית על מעשיו אם הם טובים או רעים. ואילו המשמוש חוזר על המעשים הטובים לבדוק את איכותם, כמו שאדם ממשמש בבגד לבדוק את איכותו.

והנה בגמרא (ר"ה טז). אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן: שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. בפשטות נראה לומר שמדובר בשלשה אנשים שונים, צדיק גמור, רשע גמור, ובנוני. אך הרב דסלר כותב שבימנו יתכן לומר שמדובר בבן אדם אחד שיש בו שלשת הבחינות בבת אחת. שיש דברים שהוא צדיק גמור בהם, ויש דברים שהוא רשע גמור בהם, ויש דברים שהוא בנוני בהם. ויתכן לומר שאפי' במעשה אחד יתכן שיהא לאדם ג' בחינות אלו, וכגון בתפילה יש קטעים שהוא בבחינת 'צדיק' בהם, ויש קטעים שהוא בבחינת 'רשע' בהם, ויש קטעים שהוא בבחינת 'בנוני' בהם. וכשעושים חשבון נפש צריך לבדוק איך יכולים להתקדם בשלשה בחינות אלו, שבדברים שהוא צדיק בהם לבדוק את איכותם ומה אפשר לשפר בהם, ובדברים שהוא בנוני בהם להתעלות לדרגה של צדיק בהם, ובדברים שהוא בבחינת 'רשע' להתהפך לפחות להיות 'בנוני' בהם.

¹⁰ להבדיל בעולם העסקים יש שלשה פרמטרים איך פותחים עסק. 1 מחליטים על מטרה. 2 לומדים את הדרך להגיע אליה. 3 לבדוק באיזה מקום אנחנו נמצאים. ובוודאי שעסק הרוחניות שזה המטרה שבאנו לעולם, שחייבים לעשות בדיקה לא פחות טובה.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

אור חדש על ראש השנה – ת'הא ש'נת ב'רכות פ'שוטות!

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם בְּלַפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם רֵאשִׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְּכֶם נְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחְנֶיךָ מִחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שְׂאֵב מִימֶיךָ: לְעִבְרֶךָ בְּבְרִית ה' אֱלֹקֶיךָ וּבְאֲלֹתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם: לְמַעַן הָקִים אֶתְךָ הַיּוֹם לֹא לְעַם וְהוּא יִהְיֶה לְךָ לְאֱלֹקִים כַּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב: (כ"ט, ט' – י"ב)

התחדשות בימים טובים, פנימיות בענינא דיומא הוא דבר בעתו מה טוב! וא"כ הרי בידינו ללמוד הפסוקים הנ"ל לפי מה שידוע שבספה"ק מציינים לדברי הזוה"ק כי "היום" דא ראש השנה, ולכן מרמזים אף כאן שפסוקים אלו מתפרשים על ראש השנה – אשר בו ביום "אתם ניצבים כולכם לפני ה' אלקיכם" עומדים לפניו כבני מרון.

אולם בראותי המשך הפסוקים צריכים ביאור לכאן, "לעברך בברית ה' אלקיך" "כרת עמך היום" אטו נאמר שבו ביום הדין יש "כריתות ברית", אתמהה, הרי ידוע מש"כ הרמב"ם (הלכ' תשובה ג', ג') "בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם.. והבינוני תולין אותו עד יום הכפורים אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם..". יום הדין "המלך המשפט", אבל המושג והכינוי של "כריתות ברית בראש השנה" היה דבר חידוש אצלי, ורציתי לעיין בזה. זאת ועוד, הרי לכאן יום הדין הוא יום של יראה, בראש השנה זוכים לשאוב יראת שמים על כל השנה, בוחן לבבות ביום דין, ועוד כמה וכמה פיוטים שסובבים כולם על עומק הדין – וא"כ איך ניתן ליאמר אשר בו ביום יש איזה "כריתות ברית" שלכאן כל ענינו הוא ענין של אהבה והתקשרות בין השני בעלי ברית, וצ"ב.

כריתות ברית

ולכן נבוא ונעיין ביחד ללמוד ולברר האי סוגיא בס"ד, ומצינו להדיא בליקוטי תורה (להבעל התניא) פרשת כי תבוא (מב.) תוך דבריו וז"ל "וזהו אתם ניצבים היום כולכם וגו' לעברך בברית ה' אלהיך וגו' כי בכל מקום שנאמר היום הוא ראש השנה. ובראש השנה הוא מעביר בך הברית שהוא התקשרות בנקודת הלב הפנימית, ונקרא ברית לפי שאי אפשר לדבקה בו בפנימיות הלב אלא א"כ מעביר ערלת הלב. וכמ"ש "ומלתם את ערלת לבבכם", והערלה היא ההתקשרות בתאוות ושאר גשמיות העולם, וכל זמן שיש עליו בחינת ערלה זו בלבבו, הרי מכסה ומסתיר ממנו אור פניו מלדבק בו בפנימיות לבו כיון שחיצוניותו מקושר ומדובק בהבלי עולם. וזהו בברית ה' אלקיך פי' שההתקשרות יהיה שבחי' הוי"ה יהיה אלקיך שלך ליבטל אליו מעומקא דליבא".

ביאור ענין כריתות ברית

וע"ע להלן בפרשת נצבים (מד. אות ב') שמבאר ביתא ביאור ענין הכריתות ברית ואלו דבריו - "לעברך בברית" והענין כמו למשל שני אוהבים שכורתים ברית ביניהם שלא תפסוק אהבתם, שאילו היה הדבר שהאהבה תלויה בו קיים לעד, לא היו צריכין לכריתות ברית ביניהם, אלא לפי שיראים שמא יבוטל הדבר ובטלה האהבה או שמא יגרום איזה מניעה מבחוץ. וע"י כריתות הברית תהיה אהבתם נצחית בל תמוט עולם ועד ולא יפרידם שום מניעה מבית ומחוץ. והיינו מפני שעושיין ביניהם קשר אמיץ וחזק שיתייחדו ויתקשרו באהבתם בקשר נפלא ולמעלה מן הטעם והדעת שאף שע"פ הטעם והדעת היה צריך לפסוק האהבה או לגרום איזה שנאה אעפ"כ מחמת הכריתות ברית מוכרח להיות אהבתם לעד קיימת, ועל כל פשעים תכסה אהבה זו וקשר אמיץ זה לפי שבאו בברית והתקשרות כאלו נעשו לבשר אחד. וכמו שלא יוכל לפסוק אהבתו על עצמו כך לא יפסוק מעל חברו. ולכן נק' בלשון כריתות ברית כמ"ש אשר כרתו את העגל ויעברו בין בתריו כלומר להיות שניהם עוברים בתוך גוף אחד להיות לאחדים. והנה ככל המשל הזה עשה לנו ה' אלקינו דכתיב הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות פי' למעלה מן הטעם ודעת וכמו שאמר דוד ליהונתן נפלאתה אהבתך וגו'. כי על ידי י"ג מידות הרחמים שהמשיך משה רבינו ע"ה נעשה כביכול כריתות ברית והתקשרות להקב"ה עם ישראל לעורר את האהבה וסלחת כו' שלא יהיו עונותיכם מבדילין כו' כי חלק ה' עמו", עכ"ד.

וגילו ברעדה

והנה תוך דבריו בפרשת כי תבוא הנ"ל מוסיף נקודה בסוגריים שמיישב הנקודה השניה, הרי לכאור' ענין היראה של ראש השנה סותר לאהבה של הכריתות ברית, ואלו דבריו "כי עם היות דבראש השנה הוא המשכת בחינת יראה כנ"ל, אך תוכה רצוף אהבה אלא שהאהבה היא בפנימית הלב לבד על דרך "וגילו ברעדה". ומאריך בזה להלן אודות קול הפשוט של השופר. דברים אלו שופכים אור חדש על ראש השנה, שלא רק עומדים לפניו במשפט, אלא מסכת אחרת לגמרי – סוגיא של אהבה בכיסוי של יראה! סוגיא של כריתות ברית! המילים "אבינו מלכינו" מקבלים פנים חדשות, אה"נ מכריזים "אין לנו מלך אלא אתה" אבל הנשמה ושורש הענין הוא ענין של "אבינו" כריתות ברית אשר בכל מצב שלה יהיה נשאים דבוקים ורחוקים כך באמונה פשוטה למעלה מן הדעת.

דברי הבאר מים חיים

ובכל זאת צריכים להבין איך עולה זאת עם ההבנה הפשוטה שראש השנה הוא יום הדין, ומצינו גם בזה דברים מפורשים מבאר מים חיים זי"ע (עה"פ לעברך בברית ה' אלקיך" אשר הדין של ראש השנה מכונה בשם "כריתות ברית" ומזאר וז"ל "כלומר כי הנה כל המשפט הזה הנעשה בראש השנה, הכל הוא בשביל לעברך בברית ה' וגו' למען הקים אותך היום לו לעם וגו' כי זה עיקר התראות הנשמה ומעשיה את פני ה' יתברך ומשפטה, לראות באיזה אופן תבוא בברית ה' לעבוד עבודתו יתברך. כי יש נשמה

שתעבוד את ה' מתוך הרחבה ושלוחה ומנוחה. ויש נשמה אשר תבעוט מתוך הרחבה ותוכרח להיות בדוחק בכדי שתעסוק בתורה על כל פנים מתוך הדחק. וכפי שלימות הנשמה ומראיה בראש השנה תובחן איך יוגזר עליה לשנה הבאה באופן שתעבוד את שמו יתברך אם בהרחבה אם ח"ו בדוחק. ואמנם עם כל זה הבחירה ביד האדם הוא. וזה אומרו לעברך בברית למען הקים. שכל המשפט הוא לעברך בברית ה' להקים אותך לו לעם שכן גוזרין עליך באיזה דרך שתבוא עמו בברית ולהיות לו לעם כנאמר, עכ"ד.

כתר ראש

והנה ידוע מש"כ בכתר ראש (אות ק"ד) וז"ל ורבינו (הגר"א) היה שמח בעת תקיעת שופר, וכן אמר שצריך להיות ברוב שמחה וחדוה כגודמת המדינה ביום שממליכים מלך ומעטרים אותו, כן אנחנו בתקיעת שופר ממליכים להקב"ה בכל עולמות שאנחנו עמו". אולם לפי המבואר, הרי יתירה מזו, לא רק שיש כאן עת ש"ממליכים להקב"ה" אלא גם "כריתות ברית!"

תשפ"א – תשפ"ב

תשפ"א יוכיח!! אשר אמרו דורשי רשומות שהיא ראשי תיבות "ת'הא ש'נת א'מונה פ'שוטה" ואיזה "אמונה פשוטה" היתה! בכל הצרות הכלל והפרט אשר אין צורך להרבות ולהאריך בהם כי רבים וידועים הם לדאבונינו, אבל התוצאה של כלל ישראל, האמונה פשוטה, הנאמנות, הכריתות ברית של ראש השנה של השנה שעברה היתה למעלה מן הדעת כפשוטו ממש, ובכן נבוא אל המלך, שנזכה השנה הבעל"ט שנת תשפ"ב בראשי תיבות ת'הא ש'נת ב'רכות פ'שוטות! ושנזכה אמנם בשנת השבע שנת השמיטה, בבחינת שבת להוי' אשר כידוע הוי' היא מדת הרחמים, הגיבורי כח השומרי שביעית וגם לרבות עמך בית ישראל המחזקים והעומדים לימינם לסייעם, מוכנים במשך כל השנה להיות עמו בכריתות ברית למעלה מן הדעת, פשוט לשבות כל השנה מלעבוד, ומדה כנגד מדה שנזכה לברכות בבחינת "שבענו מטובך" לפי מה שחז"ל לימדו אותנו כי העני שאין לו אור נשאר רעב, כי בכדי להיות שבע חייב לראות מה שאוכל, וכמו כן בענין הברכות, אשר מאמינים אנו בני מאמינים כי הכל לטובה ומצדיקים את הדין מתוך אמונה פשוטה, אבל בכדי לזכות להיות באופן של "שבענו מטובך" חייבים לראות בעינינו הגשמיים הטובה שבה.

וזכור לנו "היום" ברית שלש עשרה

ונסיים בהאי ענינא אשר מילת "היום" רומז על ראש השנה, כנ"ל מדברי הזוה"ק, ואולי יכולים לפרש מה שמרבים לומר בימי הסליחות "וזכור לנו היום ברית שלש עשרה", כי הרי בראש השנה, אין אנו אומרים הי"ג מידות של רחמים, כי ביום הדין, אין כאן ענין של רחמים נחוץ בעת פתיחת הארון, אשר י"ל עפמש"כ השפת אמת (ראש השנה שנת תרס"ד) "עיקר השופר לעורר רחמים בזכות התורה (!) דאיתא עלה במחשבה לברוא במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים ושיתף עמה מדת הרחמים. זה התורה דאיתא מי

שאינן בו דעת אסור לרחם עליו. והקב"ה בחסדו נתן לנו התורה שנזכה לדעת ועי"ז מרחם עלינו. **לכן נק' התורה "רחמנא" בגמרא, שכל הרחמים בא בכח התורה (!!)** ועי"ז נאמר אתה הראת לדעת שחונן לנו הקב"ה דעת התורה. וזהו "יודעי" תרועה, בדעת. וכן כתיב מדי דברי בו כו' רחם ארחמנו. **ולכן** על ידי השופר עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים. עכ"ד המאירים כאור שבעת הימים, ולכן אף ביום הדין כאשר פותחים אנו הארון בעת שעומדים אנו לקרוא בתורה"ק יש לנו היכולת והכח לזכור הי"ג מידות של רחמים אף ביום הדין]. ואולי זהו הכוונה מה שמרבים לומר באמריית סליחות "זכור לנו היום" כי "היום" היינו ראש השנה, ואף שאז אין לנו להזכיר מדת הרחמים, כי אז הוא במצב של "וגילו ברעדה" והכל מכוסה בכיסוי של יראה, מ"מ מבקשים אנו לפני כן, שהשי"ת יזכור לנו אז "ברית שלש עשרה", אשר כל מהות הברית של הי"ג מידות נאמר ביחד עם הקבלת לוחות השניות, התורה"ק.

מאור החיים – בעקבות דברי האור החיים הקדוש על הפרשה / הרב נתנאל אנושי, מח"ס 'שירת הפסח' ו'וצידה נתן' ושא"ס, בני ברק "ובטוב העולם נידון"

שנינו באבות (פ"ג, מט"ו) "הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה".

והנה המתבונן יראה שמשנתינו זו היא מדבריו של רבי עקיבא, המתחילים במשנה י"ג, אלא שמשום מה לא הקדימו למשנתינו את ההקדמה של 'הוא היה אומר' הנזכרת במשנה הקודמת לה ובמשנה שלאחריה. והדבר תמוה על מה ולמה לא הוזכר מי הוא בעל המימרא.

וקשה לומר שמשנה זו הינה המשך של המשנה הקודמת, המדברת על 'חביב אדם שנברא בצלם, חיבה יתירה נודעת לו וכו', שהם נושאים שונים.

אמנם המעיין ברמב"ם בפירוש המשניות יראה שפתח משנה זו במילים "זה המאמר כולל עניינים גדולים מאד, ולא יהיו דברים כמו אלו אלא לרבי עקיבא", כאומר כאן לא צריך לומר מי אמר משנה זו כי הדברים ראויים בדווקא לרבי עקיבא. אלא שזה גופא צ"ת, אמאי רק הוא ראוי לאומרם.

זאת ועוד, הרמב"ם בפיה"מ מבאר משנה זו, ד"הכל צפוי", היינו כל מעשה בני אדם מה שעשה ומה שעתידי לעשות הכל בכל מכל כל גלוי לפניו, ו"הרשות נתונה", שלא תאמר כיון שהקב"ה יודע מה שיעשה האדם א"כ הוא מוכרח במעשיו שיהיה צדיק או רשע, כי הרשות נתונה בידו לעשות טוב ורע ואין שם דבר שיכריחו כלל, ומאחר וכן אזי "בטוב העולם נדון", להיפרע מן הרשעים וליתן שכר טוב לצדיקים. דמאחר שהחוטא חטא ברצונו והצדיק הצטדק ברצונו, ראוי לחוטא שיענש ולצדיק שיקבל שכר.

לאמור דאמנם נושא זה של ידיעה ובחירה הוא עמוק וארוך מיני ים, אך סיכום הענין הוא אחד "הרשות נתונה"! הבחירה היא חופשית ביד האדם, לחיים או למוות, לטוב או למוטב.

ברם, גם אחר דברי הרמב"ם, הלשון 'ובטוב העולם נידון' עדיין אומרת דרשני, דלכאור' אם זו הכוונה הי' מן הראוי לכתוב 'וביזר' או 'ובצדק' וכד', מהו 'בטוב' ס'.

עשרת ימי תשובה – "למען תיורא"

איתא בגמ' ר"ה (טז, ב) "אמר רבי כרוספדאי אמר רבי יוחנן, שלשה ספרים נפתחין בראש השנה, אחד של רשעים גמורין, ואחד של צדיקים גמורין, ואחד של בינוניים. צדיקים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין - נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה".

וכידוע תמהו רבים אמאי צריך ספר של בינוניים, לא יכתבו כלל וימתין להם הקב"ה עד שיוחלט אם רשעים הם או צדיקים.

אכן המהרא"ל צינץ (קומץ המנחה - דרוש לשבת שובה) הוסיף תימה על תימה ממשנתינו, דאם הכל צפוי אזי על אף שהרשות נתונה, מפני מה נתנו כלל עשרת ימי תשובה להמתין לבינוניים, הלא אם הכל צפוי יודע הקב"ה מה יעשו אותם בינוניים, ואם כן ידון ויחתום אותם הקב"ה מיד בספרן של צדיקים או בספרן של רשעים, מה לו לכותבם תחילה בספר בינוניים ולאחמ"כ להעבירם לספר אחר.

אלא מבאר הוא שדבר זה ניתן לנו כדי ליירא את ישראל ולעוררם לשוב בתשובה. וזה הכוונה באמור בתהילים (קל, ד) "כי עמך הסליחה למען תיורא", כאמור בויקרא רבה (פרשת אמור פ' ל, ז) "אמר רב אחא כי עמך הסליחה מר"ה הסליחה ממתנת אצלך כל כך למה למען תורא בשביל ליתן אימתך על בריותיך".

דמאחר וחשים ישראל שיש להם ימים נוספים שבהם הם בבחינת מיתלא תלי וקאי, אימת הדין עליהם והם מתאמצים יותר בעבודת התשובה.

וממילא לכך תיקן הקב"ה סדר של ספרן של בינוניים, בכדי להדגיש לאדם שיש מציאות כזו שאפשר וצריך לתקן במשך עשרת הימים הללו.

ולפ"ד אולי מובנת יותר הלשון של 'ובטוב העולם נידון', לאמור כי הדין של ר"ה וצורתו, לבד מכך שהוא נדרש וצודק, הוא לטובתנו – למען תיורא, למען נשוב בתשובה ונתקן את דרכנו.

ויש בזה הטבה בתוך הטבה, שהרי כל פעולת התשובה בעצם מהותה היא טובה שנתן לנו הקב"ה, וכמובא בירושלמי (מכות פ"ב הל' ו) "שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה

^{סד} וע"ד פרפאות לתורה חישובתי לבאר בא הכתוב לרמוז על ב' ימים של ר"ה שתכליתם לתת אופן של דינא רפיא ורחמים לאדם כידוע, דזהו 'ובטוב העולם נידון' "בב" – ממילא – טוב העולם נידון, דאלמלא הי' ב' ימים הי' דינא קשיא, והבן.

“ובטוב העולם נידון”

להן (משלי יג, כא) חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו אמרה להן (יחזקאל יח, ד) הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו, היינו דכתיב (תהילים כה, ח) על כן יורה חטאים בדרך יורה לחטאים דרך לעשות תשובה^{סה}, ובוזה מבאר המהרא"ל צינץ את המשך הכתוב “קיוויתי ה' קיוותה נפשי ולדברו הוחלתי”, לדברו דייקא, שהוא אשר דיבר לעם סגולתו לעשות תשובה ולכפר על חטאיהם.

נמצא א"כ בטוב העולם נידון, שניתנה לו האפשרות לשוב בתשובה,, ועוד נעשה לו זה באופן של 'למען תיוורא' וכנזכר.

אכן אפשר ויש כאן עומק ורובד נוסף וכפי שיתבאר.

ובהקדם נתבונן בהמשך דברי הגמ' בראש השנה (טז, ב) על מאמרו של רבי כרוספדאי משם רבי יוחנן, שלושה ספרים נפתחים:

“אמר רבי אבין, מאי קרא (תהילים סט, כט) ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו, ימחו מספר - זה ספרן של רשעים גמורין, חיים - זה ספרן של צדיקים, ועם צדיקים אל יכתבו - זה ספרן של בינוניים. רב נחמן בר יצחק אמר מהכא (שמות לב, לב) ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, מחני נא - זה ספרן של רשעים, מספרך - זה ספרן של צדיקים, אשר כתבת - זה ספרן של בינוניים”

ויש לתמוה, אם שלושה ספרים נפתחים, של רשעים של צדיקים ושל בינוניים, היכן חפץ דוד שיכתבו דואג ואחיתופל שכנגדם התפלל במזמור זה?

וביותר תמוה, היאך התפלל דוד על דבר שאינו בנמצא כלל, שהרי מדה זו נוהגת מעולם ששלושה ספרים נכתבים בדין, ועוד לאיזה צורך התפלל דוד שימחה מספר של רשעים, שיכתבו בספר זה. ויעוי' במהר"ם שיף ובפנ"י שהקשו כן ויישבו כל אחד בדרכו.

“משבטלה סנהדרין - בטל השיר”

עוד יש לתמוה, דתנן בשלהי מסכת סוטה “משבטלה סנהדרין - בטל השיר מבית המשתאות, שנאמר בשיר לא ישתו יין וגו'”, ובגמ' ילפינן מהכתוב באיכה (ה, יד) “זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם”, היינו שבזמן שבטלו הזקנים היושבים בשער שהם הסנהדרין בטלו הבחורים מנגינתם. ובפשטות הוא ענין של אבל.

וביערות דבש (ח"ב, דרוש יד) נתן טעם למה פסק השיר כשבטלה סנהדרין, דנחלקו בגמ' ראש השנה (טז, א) אם אדם נדון בראש השנה או בכל יום, והוכיח שם דמאן דאמר שדין

^{סה} ובילקוט שמעוני (יחזקאל רמז שנח, תהילים רמז תשב) מובא הדבר בתוספת קצת, “שאלו לחכמה חוטא מהו ענשו א"ל חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו ענשו, א"ל הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה חוטא מהו ענשו א"ל יביא אשם ויתכפר לו, שאלו להקב"ה חוטא מהו ענשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך”. עי"ש.

של מעלה אינו בכל יום, טעמו כיון שאלוקים נצב בעדת קל, ומניח לדיינים לדון דינם, ברם מיום שבטלה סנהדרין ואין דין למטה אזי יש דין למעלה ואדם נידון בכל יום, ולכך הרי אין אומרים שירה דהרי אמרינן בגמ' (שם לב, ב) “אמר רבי אבהו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו של עולם, מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים, אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה”, ומשכך אם בכל יום ספרי חיים ומתים פתוחים ל"ש לומר שירה ולכך פסק השיר עי"ש.

אכן המהר"ל בחידושי אגדות שם כותב¹⁰, “שכאשר היו הסנהדרין יושבין ודנין היה נמצא מדת הדין בעולם, וראוי שיהיה השיר בעולם המיוחס למדת הדין, אבל כאשר בטלה סנהדרין ואין מדת הדין עם בני אדם, ולכך אין ראוי להיות השירה נמצא אצלם, כי כל השירה הוא מצד מדת הדין”¹¹.

לאמור שדין ושירה הולכים יחד, וכשיש דין יש שירה, אלא שהדבר אומר דרשני אמאי דין ושירה אזלינן יחד, אדרבה רעד וחלחלה הולכים עם דין, אלא אם כן יוצאים בו בטוב, אבל בזמן הדין עצמו מה לשירה עושה.

“והיה כי יבואו עליך כל הדברים”

הכתוב אומר בפרשת ניצבים (ל, א - ג) “והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה. ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקלו ככל אשר אנכי מצוך היום ואתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה”

ותמה האור החיים הקדוש, אמאי הוצרך הכתוב לומר 'כל הדברים האלה' ולא הספיק מה שכתב 'הברכה והקללה', דהול"ל לקצר ולומר 'כי יבואו עליך הברכה והקללה אשר נתתי לפניך'. ותשובתו בצידו:

“ואולי שיכוין על דרך אומרם ז"ל במסכת ברכות (נד, א) חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה, והעמידוהו בגמרא (שם ס, ב) לקבל הרעה בשמחה כדרך ששמח על הטובה, והוא אומר והיה שהוא לשון שמחה, כי יבואו עליך כל הדברים תקבלם בשמחה בהשוואה יחד הברכה והקללה, ואם היה אומר כי יבואו עליך הברכה והקללה אשר נתתי לפניך היה נשמע הכתוב על זה הדרך והיה שהוא השמחה כי יבואו

¹⁰ ועיין נמי בדבריו בספרו נצח ישראל פכ"ג, ובנתיבות עולם נתיב הליצנות פ"א.

¹¹ ויש לתמוה בדבריו דאפשר ספרי חיים ומתים ואומרים שירה, ובפשטות צ"ל שאין הכוונה שבאותו רגע שדנים שרים, אלא הכוונה שכיוון שיש מציאות של דין אמת, דין תורה בעוה"ז ע"י סנהדרין אזי יש מציאות של שיר, אף בזמן אחר, אבל מרגע שנלקחה המציאות של דין בעוה"ז אזי גם נלקחה המציאות של שיר, כי עבור דין בעיני שיר.

עליך הברכה, ותיבת והקללה נמשכת עם מאמר אשר נתתי לפניך שלאחריה ולא הייתי יודע שחוזר מאמר והיה גם על הקללה"

בא הכתוב ללמד את האדם בינה, דלא די שיקבל את הרעה בעל כרחו, צריך הוא לסלק העצבות ממנו ולקבל גם את הקללה כברכה, בשמחה! זהו 'והיה' דהברכה והקללה שניהם צריכים להתקבל בלשון שמחה – 'והיה' – דאין 'והיה' אלא לשון שמחה, ללא עצב כלל.

זהו 'אין והיה אלא לשון שמחה', שהוא אותיות שם הוי"ה ברוך הוא המרמוז למידת הרחמים, שדרך הטוב לרחם ולהיטיב עם בריותיו.

ותכלית הענין היא דכל מה שעושה הקב"ה הכל לטובת האדם, להטיב לו באחריתו, בין אם זה נראה קללה אוברכה.

ואדרבה המתבונן בזה יראה שפעמים מה שנראה לאדם כטוב הינו רע, די ש עושר שמור לבעליו לרעתו, אך דבר רע שקורה לאדם לעולם הוא לטובתו. ד'ה' אלוקינו ה' אחד', דגם המידת הדין אלוקי"ם גם היא במהותה רחמים, שהכל נובע מרחמים ורצון להטיב שבשלו ברא את העולם.

נמצא שאין לאדם דבר טוב יותר מדין! והדין הוא הוא לטובתו לתת לו את המדד היכן הוא נמצא, ובין אם תוצאת הדין נראית קללה או ברכה מהותה היא טוב – כי חדות ה' היא מעוזכם!

אמת צריכים להיות 'זוחלים ורועדים' ממה שיצא בדין, ולכך בשעה שספרי חיים וספרי מתים פתוחים אין אומרים שירה, כי לא תמיד זה נוח ונעים בעיניים שלנו, אך בו בזמן לדעת שמה שלא יצא בדין הרי שזהו הטוב ביותר עבורנו!

ואפשר שבזה מצאנו טעם והסבר לגילו ברעדה' לשמחה והרעדה המשמשים יחד בימים אלו של ראש השנה. ואפשר שזהו גם הביאור במאמר חז"ל בתלמוד ירושלמי (ר"ה פ"א, ה"ג) המובא בטור (או"ח סי' תקפא) בקצת שינויי לשון:

"ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש א"ר סימון כתיב (דברים ד, ח) כי מי גוי גדול וגומר ר' חנינא ור' יהושע אומרין איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלהיהס"ה פי' מנהגיו ודיניו שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגרל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים

^ס לכאו' צ"ב, מהי המעלה בכך שאומה זאת 'יודעת אופי' של אלוקי", הלא כל העומד למשפט יודע ומברר את אופיו של השופט אותו וא"כ מה המעלה בכך, ואם כבר יש להתפעל מ'אופי' של אלוקי", אבל לא מהאומה. ובאמת בירושלמי אין נזכר ענין זה.

לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בר"ה"

לאמור כי כלל ישראל יודעים אופיו של בוראם, יודעים שאצלו הדין הוא לעולם לטובת הנידון, וגם העונש אינו בא כנקמה, או מתוך כעס גרידא, אלא תכליתו לטובתנו, לתקן את אשר עיוות בעולם הזה למען יבוא יותר נקי לעולם הבא, או כדי לעורר את האדם לתשובה ומעשים טובים.

ולפיכך אוכלים שותים ושמחים בר"ה, כי מאחר ויודעים הם שכל מציאות הדין היא לטובתם, אף שיראים ופוחדים הם יודעים שיצאו בדין זכאים ויעשה להם נס – כי עמך הסליחה למען תיוורא – כי לטובתם ניתן להם יום של דין ואם רק ינהגו ביום זה כראוי לו יזכו לנס.

ומעתה מיושבת קושיותינו, דזהו ענין השיר והדין, דכשיש סנהדרין הרי שמציאות זו היא לטובת האדם דכשיש דין למטה אין דין למעלה ונקל לו לשנות את התוצאה ולהיטיב את דרכיו, ולפיכך יש שיר, אך משכלה הדין למטה ואין סנהדרין יותר קשה לתקן וממילא מה מקום לשירה.

ובזה נבואה לישוב את בקשת דוד 'ימחו מספר חיים וגו', דלהאמור הרי שהדין הוא מעלה ומתנה נפלאה של הקב"ה לישראל, ברם לא כולם ראויים למתנה זו.

ומעין זה מצאתי בספרו של מרן המשגיח הגר"ד גולד שליט"א מראשית השנה, מאמר "אורי בראש השנה", שהביא להא דאיתא בגמ' בסוטה (מב, א) "א"ר ירמיה בר אבא, ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת ליצים, וכת חניפים, וכת שקרים, וכת מספרי לשון הרע", והגמ' לומדת ענינה של כת ליצים, מהאמור בהושע (ז, ה) "משך ידו את לוצצים".

וביאר המהרש"א בח"א דלשון הכתוב היא "יום מלכנו החלו שרים חמת מיינ משך ידו את לצצים", "ופי' הכתוב תחלתו יום מלכינו שהוא ר"ה ויוה"כ או לעתיד ביום הדין שאז הקדוש ברוך הוא מלכו של עולם החלו שרים לבקש רחמים מלפניו יתברך ומלך העולם משך ידו מן הלצים שלא להכניסם כלל במחיצתן אפילו במקום הדין". לאמור כי ישנה מציאות שאין האדם עומד בדין כלל – וזו מציאות קשה יותר מכלך מציאות אחר, יוצר ממצב של רשע!

ומעתה מבאר המשגיח דוהי היתה כוונת דוד המע"ה בבקשו 'ימחו מספר חיים וכו', שלא יזכו אפילו להיות בין אלו העומדים לדין, אלא ימחו מחיה גמורה. וכך אמר משה על עצמו 'ואם אין מחני נא מספרך וגו'', שלא להיזכר כלל אפילו לא בכלל רשעים חלילה.

וזוהו אף האמור בהושענות "א-ל נא תעינו כשה אובד, שמנו מספרך אל תאבד". כי עצם העמידה בדין היא היא מעלה, היא היא טובה וברכה לאדם!

דרגת רבי עקיבא – “לטב עביר”

והנה ההסתכלות הזו שהכל לטובה, היתה הסתכלותו של רבי עקיבא, הוא שמרגלא בפומי כל דעביד רחמנא לטב עבידיט, הוא הוא אשר בראותו שועל יוצא מבית קוד שהקודשים ראה את הטוב העיד לבוא.

הוא הוא שבגיל ארבעים עשה מהפך, ומרועה צאנו של כלבא שבועא הלך והפך לעני מרוד והקריב את כל עצמותו לתורה, ניגש ללמוד אותיות יחד עם בנו ולאחר מכן הלך לכ"ד שנים של שקיעות מוחלטת בלימוד.

ואחר שהעמיד עשרים וארבע אלף תלמידים עוד לא בא אל המנוחה והנחלה, דמתו כל תלמידיו במגיפה, אולי לה לאותה בושה אוי לה לאותה כלימה..

ואף אחר כל זאת לא אמר נואש, לא ביעט, אלא הלך לדרום והעמיד חמישה תלמידים שהעמידו תורה בישראל..

ואחר כל זאת גם עכשיו, רואה בעיניים כלות את החורבן עד שסורקים גופו במסרקות של ברזל..

כביכול יכל הוא לטעון כטענת המלאכים ולומר – “זו תורה וזו שכרה”!?

כלום זה השכר שמגיע לי, על המהפך המוחלט ממצב של מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור למצב של ראוי שתינתן תורה על ידו, ממצב של אדם שאינו יודע צורת אות למי שמעכב על ידו של בורא עולם ומאצלו כביכול לקשור כתרים לכל אות, ממצב של מי שאינו יודע הלכה אחת למצב של נכנס לפרדס בשלום ויצא בשלום.

אבל הוא אינו בועט, אלא אדרבה שמח ומחייך, בהבינו שזה טוב..

וכדאיתא בגמ' ברכות (סא, ב) “אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו”.

ובירושלמי (ברכות פ"ט ה"ה) מובא יותר בזה"ל:

“ר"ע הוה קיים מיתדון קומי טורנוסרופוס ברשע, רחתת ענתה דקריאת שמע, שרי קרי ק"ש וגחיק [וביאר בפני משה – הגיע עונתה של ק"ש והתחיל לקראות ושחק]. א"ל חרש את אי מבעט בייסורין את . א"ל תיפח רוחיה דהוא גברא. לא חרש אנא ולא מבעט בייסורין אנא. אלא כל יומי קריתי פסוק זה והייתי מצטער ואומר אימתי יבואו שלושיתן לידי “ואהבת את ד' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך”, רחמתייה בכל לבי,

^ט כדאיתא בגמ' ברכות (ס, ב) כל המעשה שארע בו עם החמור, הנר והתרנגול. ולכאו' מן התימה אמאי מימרא זו לא נזכרה באבות בין כל ה'הוא היה אומר' של רבי עקיבא, ולדברינו הרי שזה המונח כאן וממילא הדבר מיושב קצת.

רחמתיה בכל ממוני, ובכל נפשי לא הוה בדיק ליה. וכדון דמטת בכל נפשי, והגיע זמן ק"ש ולא אפלא דעתי. לא הספיק לומר עד שפרחה נשמתו".

ובתולדות אדם לר' זלמעלע מוולאז'ין פט"ז שכ' לבאר דזהו מה ששאלוהו תלמידיו "עד כאן", דאין הכוונה דשאלוהו על עצם ההלכה דחיוב מסי"נ, אלא דתלמידיו חזו במחזה מפעים כל לב, ראו הם מחזה נורא. סורקים את גופו של ר"ע במסרקות של ברזל, והוא לא רק שאינו בוכה אלא מקבל הוא עול מלכות שמים באהבה כאדם המתענג על התענוג הנפלא ביותר, כאדם המאושר עלי אדמות, ועל כך שאלוהו, "עד כאן". ועל כך ענה להם "כל ימי הייתי מצטער מתי יגיע לידי ואקיימנו".

כל חיי חיכיתי לרגע זה, שלא אשמח לקראתו, הלא זהו הטוב האמיתי ואמאי לא אשמח ואעלו לקראתו.

ויש לתת תוספת טעם ומתיקות בדברים האמורים, דהנה יעוי' בצל"ח על אתר שעמד ותמה על המעשה הנזכר בר"ע, מהו שאמרו לו תלמידיו עד כאן, וכי מה רצו שלא ימסור נפש.

עוד תמה על לשון זו ד'עד כאן' שאין לה הבנה, וגם תשובת ר"ע שהשיב "כל ימי וכו'", אטו אם לא היה מצטער על זה כל ימיו לא היה ראוי למסור נפש, והיה לו להשיב כתיב בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך.

וידוע מה שמובא בספרים הקדושים שהשם השמיני מע"ב שמות מסוגל להצלה, והוא השם תכ"ה (שאלו הינם האותיות שאחר שם שד"י), ומהאר"י זיע"א מובא שבשם זה השתמש משה להריגת המצרי כנרמו בכתוב (שמות ב, יג - יד) "ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעך^{עא}. ויאמר מי שמך לאיש שר ושפט עלינו הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי וגו'", דמשה בראותו את דתן ואבירם נצים רצה להשתמש בשם זה דתכ"ה, והם הבינו זאת וזהו ה'להרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי', באמירת השם כפי שעשית למצרי^{עב}.

^ע ובספר אורחות מוסר למרן המשגיח הגר"ד גולד שליט"א (מאמר ט עמ' קב) ראיתי שהביא כעין זה משמי' דהגר"י גרשונוביץ זצ"ל.

^{עא} ובכתבי האר"י (פרע"ח שער קריאת ס"ת פ"ה) מבואר לכווננו בסופי תיבות הכתוב "כי לא עזב"ת דורשי"ך ה".
^{עב} ורבו הרמזים לשם זה, ראה את דברי הרחיד"א בחומת אנך על תהלים (פרק קיט) שהביא מהרב ישראל הכהן ז"ל הזקן מרבני עה"ק חברון תוב"ב שרמו באמור בדברי יעקב לעבדיו טרם פגישתם עם עשו (בראשית לב, כ) "ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר כדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אתו", דכ'דבר הזה תדברון ר"ת כה"ת, לאמור שזה יכוננו כשילכו אל עשו, שבזה ינצלו מידו.
ובמשנה שכיר על האמור בתהילים (עא, טו) "פי יספר צדקתך כ"ל היום ת'שועתך". כתב שר"ת שם הק' תכ"ה, דבזה באה ישועה, ובזה השם ניצול משה - ובזה השם הכה למצרי.

ובספר אגרא דכלה לבעל הבני יששכר זיע"א (פרשת בראשית) עה"פ (בראשית ג, טו) "ואיבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב", הביא כלל הנזכר והוסיף וז"ל:

"ואיבה אשית בינך. ס"ת שם הקדוש כה"ת, אשר סגולתו להינצל מכל אויב ואורב, והיא חילוף שם שד"י באותיות של אחריו, והנה כל המקטריגים והמזיקין מסטרא דנחש הקדמוני, נרמז זה בתוך קללת הנחש להינצל מקטרוגו והיזקו ומכל מיני אויב ואורב, והוא בס"ת הפסוק כי לא עזבית דורשיך ה' (תהלים ט, יא), ובר"ת כ"ל ה'נשמה ת'הלל (שם קג, ו). וכו'. והשם הזה נרמז גם כן בס"ת "ואהבת א'ת ה' אלקיך", ונמצא כתוב בספר מקדש מלך שזה הוא שאמרו תלמידי רבי עקיבא אליו רבינו עד כאן, ר"ל אמור עוד גם ואהבת, ותזכור בכונתך את השם הנ"ל ולא יוכלו כל אויביך לנגוע בך, ולא רצה כי כל ימיו היה מצטער שתבוא לידו מצוה זאת^ע. וכן ראיתי שמביאים מעין זה מהדברי יחזקאל בשם הישמח משה.

ולאור זאת מיושבים כמים חומר קושיות הצל"ח, דזה גופא כוונת תלמידיו עד כאן, וזו תשובת ר"ע, הן אמת שיכל להיפטר ממסירות נפש זו על ידי אמירת שם, אבל מאחר וזהו הטוב עבורו, אז מהיות טוב אל תקרא רע!

והדברים מתוקים ומאירים הפלא ופלא, שמיתתו של רבי עקיבא היתה עבורו מציאות של טוב!

ועל אף שמלאכי מרה זעקו מרה זו תורה וזו שכרה הוא בגדלותו שמח ועלז לקראת מלכו של עולם^{עד}.

^ע ועיי"ש שהוסיף עוד ששם זה מסוגל להריון ושלא תפיל אשה פרי בטנה, ונרמז בכתוב (בראשית טו, יא) "הנך הרה וילדית בן" בסופי תיבות, ולהיות הנחש גרם המיתה, נרמז במאמרו ית' השם המסוגל להולדה להוליד בדומה ולקיום המין.

^{עד} וחישבתי דרכי, שענין זה של קבלת המצב כ"טוב" על אף הנראה בו לעיניי, הי' גם ביוסף, שמרגע ששטמו אחיו עשה המוטל עליו ובמקום שהכל ילך אצלו כראוי, שוב ושוב טפחה המציאות על פניו, אם בהליכתו לעשות רצון אביו ולדרוש שלום אחיו, ואם אח"כ בהתגברו על פיתויי אשת פוטיפר וכו', ובכל זאת לא פנה אל רהבים ושטי כזב ושם בה' מבטחו, אכן נכשל הוא פעם אחת בבקשו משר המשקים שיזכרהו.

והנה כידוע רבי עקיבא הי' גלגולו של יוסף וכן כ' מרן החיד"א במדבר קדימות (מע' ע' אות כ') וז"ל, "ר' עקיבא ע"ה היה בו ניצוצות נשמות עליונות, והוא היה מטיפת יוסף הצדיק, ולזה נקרא עקיבא בן יוסף". וכ"כ גם השל"ה הקדוש (פ' וישב) וז"ל, "ושמעתי מקצת המקובלים, כי רבי עקיבא היה הגלגול של יוסף, ולכך נקרא עקיבא בן יוסף". והראני ידידי הגאון המפורסם רב יש"י שרגא שליט"א שכבר רבנו האריז"ל כ' בס' הגלגולים (פרק מא) דעשרת הרוגי מלכות המה מעשרה טיפין שיצאו מיוסף והוסיף שלכך נקרא יוסף 'עבד עברי', דעברי ר"ת ר'בי עקיבא בן יוסף, ואכמ"ל.

נמצא א"כ שבמעשה זה של מסי"ג וקבלת הייסורים בשמחה נוראה כזו בא לתקן את הצריך תיקון וא"כ קיבלנו הארה מופלאה מאי 'כל ימי הייתי מצטער מתי יבוא לידי ואקיימנו', שחפץ לתקן הקדמוניות בחייו אלו והבן כי קיצרתי בדברים אלו הראויים בפני עצמם למאמר.

"לפי רוב המעשה" – אחר המעשים ימשכו הלבבות

והנה בעומדנו בעת הדין, הרי שלב יודע מרת נפשו, ואם באים אנו לנסות לתקן ולהתקדם לצערנו אין בנו מתום, אין כמעט תחום שאותו לא צריך לתקן, בין אדם למקום ובין אדם לחברו.

ברם כמדומה שהדרך להבין מה ואיך לתקן נרמזת בהמשך דברי המשנה - "והכל לפי רוב המעשה" וכפי שבאר בם הרמב"ם:

"שהמעלות לא יושגו לפי שיעור גדול המעשה, אלא לפי רוב מספר המעשה. וזה, שהמעלות אמנם יושגו בכפול מעשי הטוב פעמים רבות, ובזה יושג הקנין, לא בשיעשה האדם מעשה אחד גדול ממעשי הטוב, שבזה לבדו לא יושג קנין. משל זה, שהאדם אם יתן למי שראוי אלף דינר, בפעם אחת ולאיש אחד, לא תושג לו מעלת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שתושג למי שיתנדב אלף פעמים באלף דינר, ויתן כל דינר מהם על צד הנדיבות, לפי שזה יכפל על ידו מעשה הנדיבות אלף פעמים, ויושג קנין חזק, וזה פעם אחת בלבד התעוררה הנפש התעוררות גדולה למעשה טוב, ואחר כן פסקה מזה"

ואמנם הרמב"ם דיבר במעשה של בין אדם לחברו, אך כך הוא בכל דבר, גם בלימוד תורה ובשאר דברים, ככל שיכפול אדם יותר את לימוד התורה שלו את ההתחברות שלו לקודש בתפילה באמירת תהילים או בהודאה לבורא ובכל דבר אפשרי, כך תפעל התחברות זאת יותר ויותר בנפשו פנימה.

ויותר מזה כתב החינוך (פרשת בא מצוה טז) במצווה שלא לשבור עצם בפסח, אחר שביאר שענינה של המצווה שלא לאכול בדרך של ענים ורעבים, אלא בדרך בני מלכים:

"ועתה בני אם בינה שמעה זאת, והטה אזנך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו. ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם אולי יעסק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו.

ועל כן אמרו חז"ל (מכות כג, ב) רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפיס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו, להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זכרונם לברכה

על זה באמרם (מנחות מג, ב) כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו מובטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות ונפעל בהן תמיד.

לכן אתה, ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהם אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמוהם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצוות בענין זכירת ניסי מצרים, שהן עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו

ומעתה הרי שהדרך לתקן היא בצעדים קטנים, אשר על ידי שיחזור האדם וישנה בהם כמה שיותר פעמים, יום אחר יום, יוכל לקנות קניין בעצמו ואחר המעשים ימשכו הלבבות.

"אם כבנים – רחמנו כרחם אב על בנים"

ובבחינת עצה טובה לזכיה בדין יש להתבונן קמעא במה שמבקשים אנו ביום זה "אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים", דהמציאות של 'בנים' יש בה כדי לזכות בדין.

וענינו של דבר, לעורר אהבת האב לבן, והוא מה שתיקנו לומר אבינו בברכת השיבנו ובסלח לנו, מה שאין כן בשאר הברכות, דכתב על כך הטור (או"ח הלכות תפלה סימן קטו) שהוא משום הא דכתיב וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח, דע"כ אנו מזכירין רחמי האב כדכתיב כרחם אב על בנים שירחם עלינו ויסלח לנו.

ויש להוסיף בזה רעיון נפלא שאמר מרן הגרי"ז זצ"ל^ע, דהנה בספרי אמרו "ושננתם לבניך - אלו התלמידים", והיינו שיש הבדל בין אב למלמד, כששואלים מלמד כמה ילדים יש לך, אומר, "עשרים תלמידים, שלשה מהם חלשים לגמרי, שבעה מהם בינונים, אבל עשרה מהם מיוחדים שבמיוחדים", ומרבה לדבר בשבח המיוחדים, לעומת זאת כששואלים אב "כמה ילדים יש לך?" אומר עשרה ילדים, חמשה מהם ב"ה מצוינים, ארבע מהם רגילים, אבל יש לי אחד חלש אשר לא תופס הלימוד וכל הזמן מדבר ונאנח רק מהבן החלש. זהו טבעו של אב שדואג לחלש, וזה הרמז בספרי "ושננתם לבניך" אלו התלמידים, שתתייחס לתלמידים כמו לבנים וכל מגמתך ומחשבתך יהיה איך לשפר ולהעלות את התלמיד, עכת"ד.

^ע בספר "תולדות רבי עובדיה יוסף" מהג"ר יחיאל מיכל שטרן שליט"א (עמוד 339) מביא פרפרת נאה מאביו המשגיח הרה"ג ר' משה אהרן זצ"ל שנכנס פעם לביתו של הגרי"ז אמר לו הגרי"ז קודם היה אצלי אחד ואמר לי שיחה נאה, ואני חוזר על דבריו.

ואפשר דזהו 'אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים', דבאים אנו לומר, 'אם כבנים' אזי על אף שכדלים וכרשים דפקנו דלתיך, רחם עלינו והיה לנו לעזור לעלות על דרך המלך, בבני חיי ומזוני, בעבודת הקודש וביראה, כאב שלבו תמיד על החלש שבבנים..

איך מעוררים הזכות של בנים?

אכן השאלה היא כיצד נהיים בנים – איך מעוררים מידה זו של 'אם כבנים'. ותרתי ומצאתי בזה ב' אופנים, הא' תורה והב' ברכה.

דהנה בתפילת י"ח אנו אומרים "השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך", הרי שע"י כלל המצוות אנו מוגדרים בבחינה של עבדות ומלכות, אך ע"י התורה אנו מוגדרים בבחינה של בנים ואב"י.

וכן כתב הגר"א בפ"י למשלי על האמור שם (יו, ב) "עבד משכיל ימשל בבן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה", דיש בישראל ג' דרגות, עבד בן ואח, ובלשונו "עבדים הם – העוסקין בתפילה

ומצות כרבי חנינא בן דוסא וחבריו, והם כעבדים לפני המלך. ובן הוא – העוסק בגנזי אוצרות המלך. ואחים הם – המשיגין בחכמה"י.

הרי לנו שעל ידי חיזוק בלימוד התורה, ניתן לעורר ענין זה של 'אם כבנים'.

אכן מצאתי עצה נפלאה נוספת כיצד ניתן להתהפך מעבד לבן, דהנה דרשו רז"ל בברכות (לה, א) "רבי לוי רמי כתיב (תהילים כד, א) "לה' הארץ ומלואה", וכתיב (שם קטו, טז) "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה", ע"כ.

ומרנא החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת בי"ת אות ד) כתב דבר נפלא משם האור החיים הקדוש וז"ל, "ושמעתי משם הרב המופלא חסידא קדישא כמהר"ר חיים ן' עטר זלה"ה, שהיה מדקדק מאי קשיא ליה לר' לוי, דאיברא דלה' הארץ ומלואה אך בחסדו הארץ נתן לבני אדם, ומאי רמי. וניחא ליה דהא קשיא ליה, דכיון דאנחנו עבדים איך קאמר והארץ נתן לבני אדם, הא קי"ל מה שקנה עבד קנה רבו, ותירץ כאן לאחר ברכה דאחר הברכה יש לנו דין בנים והנתינה היא נתינה, עד כאן שמעתי, וכו', ע"כ.

יתן ה' ונזכה כולנו ליכרחם אב על בנים' ולשנה טובה בכל הענינים, ונזכה לביאת גואל צדק בב"א.

^{י"ו} ויעוי' בדברי הטור (שם) דמה שתיקנו לומר אבינו בברכת השיבנו "היינו טעמא שאנו מזכירין לפניו שהאב חייב ללמד לבנו ע"כ אנו אומרים השיבנו אבינו לתורתך".

^{י"ז} וכך פי' רבי חיים מוולוז'ין בפ"י לאבות רוח חיים (ב, א) "וידוע שמפאת התורה אנו מכוונים בשם בנים, והשי"ת שמו מגלה סודו כאב לבנו אהובו, והמצוות המה כציווי אדון לעבדו. ולכן אנו אומרים - השיבנו אבינו לתורתך, ובעבודה אנו אומרים לשון מלך - וקרבנו מלכנו לעבודתך".

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

בפיך ובלבבך - במלה ובשתיקה

פִּי קְרוֹב אֵלַיךְ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (ל, יד)

"בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ". בפה ובלב. במלה ובשתיקה!

כך ביאר הגה"צ רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל ("מכתב מאליהו" ח"ד):

"בלבבך ידוע! - היא השבת הידיעות אל הלב.

אבל מה זה 'בפיך'? איך אפשר 'לעשות'... 'בפה'?

צריך לדעת שכח גדול שמור לפה!

אם אדם מתרגל לדבר דיבורים של תורה ושל קדושה, דבר זה ישפיע על מהלך מחשבותיו, וגם על לבו. עיין מה שכתב מהר"ל (דרך החיים אבות א) על 'לא מצאתי לגוף טוב משתיקה', שביאר שהדיבור הוא כח גופני ויש לו כח להשפיע על השכל.

נצייר לעצמנו, משאית כבדה מתחילה להידרדר אחורה במדרון כי הבלמים הפסיקו לפעול. גם אם עשרה בני אדם ינסו לעכבה בכח גופם לא יועילו מאומה! אבל אם אחד יקפוץ לתוכה ויפעיל את המנוע, יוכל להציל את המצב!

פיו של אדם הוא 'המנוע' שבכוחו להביאו לידי השבה אל הלב - אם ירבה לדבר דברי תורה ודברי חכמה ומוסר, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין צט ע"ב) שהאדם לא נברא אלא לעמל פה, והיינו 'בפיך ובלבבך לעשותו'."

אמור מעתה: המטרה היא "השבת הידיעות אל הלב".

"בְּלִבְבְּךָ!"

הלב שותק!

"שתיקה בתרי!"

אולם האמצעי להגיע למטרה זו היא...

"בְּפִיךָ!"

"פיו של אדם הוא 'המנוע' שבכוחו להביאו לידי השבה אל הלב!"

"מלה בסלע!"

האמצעי, "בסלע". המטרה, "בתרי".

כמה נפלאים כוחם של הפה והלב, המלה והשתיקה.

בלעדיהם, התורה והתשובה בשמים ומעבר לים...

בפיך ובלבבך - במלה ובשתיקה

"מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמַיִמָּה וַיִּקְחֶהָ לָנוּ... מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל יַעֲבֹר הַיָּם וַיִּקְחֶהָ לָנוּ..." (דברים ל, יב-יג)

אין לנו צורך באחד כמשה רבינו שיעלה לנו השמימה ויוריד לנו תורה ותשובה - "לא בשמיא היא אורייתא למימר אלווי מן אין הוה לן חד פמשה נביא די יסוק לשמיא" וכו' (תרגום ירושלמי).

אין לנו צורך באחד כיונה הנביא שירד לנו למעמקי הים ויעלה לנו ממעמקים תורה ותשובה - "ולא מעבר ימא רבא היא אורייתא למימר אלווי הוה לן חד פיונה נביא דייחות לעומקי ימא רבא" וכו' (שם).

יש לנו כלים לעלות לשמים ולרדת למעמקים, בכוחות עצמנו!

יש לנו פה! יש לנו לב!

בכוח פינו ומלתנו, בכוח לבנו ו... שתיקתנו!

איתם נעלה לשמים! איתם נרד למעמקי ים!

שם נשיג תורה.

שם נשיג תשובה.

כתיבה וחתימה טובה!

מאיר לישראל / הרב ישראל מאיר בהגר"צ פלמן, מרבני כולל 'מדרש אליהו', מח"ס קונטרס השביעית

כוח התפילה בראש השנה

ב"מ דף ק"ה ע"ב, תנן המקבל שדה מחבירו (בחכירות על מנת שיעלה לבעל הבית סכום קצוב מהתבואה בסוף השנה והשאר יטול לעצמו), ואכלה חגב או נשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו אם אינה מכת מדינה אין מנכה לו מן חכורו וכו', ובגמ' היכי דמי מכת מדינה אמר רב יהודה כגון דאישדוף רובא דבאגא וכו', אמר ליה זרעה חיטי ואזל הוא וזרעה שערי ואשתדוף רובא דבאגא ואשתדוף נמי הנך שערי דיליה מאי מי אמרינן דאמר ליה אילו זרעתה חיטי הוה מקיים בי (איוב כב-כח) ותגזר אומר ויקם לך, מסתברא דאמר ליה אי זרעתה חיטי הוה מקיים בי ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור. ופרש"י ותגזר אומר, 'מה שתבקש מן היוצר יעשה ואני לא בקשתי מן השמים בתחילת השנה שיצליחני בשעורים אלא בחטין'.

ומסוגיא זו הוכיחו האחרונים כמה יסודות, א' שר"ה הוא זמן של בקשות גם על דברים גשמיים, [נומה שהובא בזוה"ק (תיקו"ז כב) שמי שמבקש בר"ה דומה לכלב האומר הב הב, היינו כשיש לו כבר כדי צורכו אלא שמבקש עוד, ודייקא שאומר הב הב, והדברים מסתברים שהרי פרנסתו כדי קיומו היא מלאכת שמים דבלא זה אינו יכול לעבוד את ה' וכמאמרם אם אין קמח וכו'. ויש שכתבו דכונת הזוה"ק שעיקר הבקשות צריכים להיות על דברים רוחניים, מאחר שהוא יום המלכת השי"ת אז עיקר הבקשות צריכות להיות מכוונות על מלכות שמים והתגלות כבודו יתברך, אבל ודאי שצריך גם לבקש על שאר צרכיו. וכן הובא בשם החזו"א (מעשה איש ח"ג עמו' קנז) שיום זה ניתן לבקשות אף לכל צרכי האדם. אולם כשחל ר"ה בשבת דנו האחרונים אי שרי לבקש בקשות, ויש שהוכיחו ממש"כ המ"ב בסי' תקפ"ד סעי' א' ר"ה שחל בשבת אין אומרים אבינו מלכנו, וביאר המ"ב בסק"ד לפי שאין שואלין צרכיו בשבת, ומבואר שאין היתר]. ב' שר"ה הוא עת רצון שמה שמבקשים מקבלים, עד כדי שהחשיבו זאת בגמ' לטענה שעל ידו הוא מוציא ממון, ולשיטת רש"י שם איירי גם בכה"ג שבעל השדה ביקש לזרוע אותו מין שזרעו שאר השדות שבבקעה שלהם נשתדפו, ואפ"ה החוכר חייב מחמת שלו לא היה ניזוק מחמת תפילותיו של ר"ה, (ויש שהוכיחו מזה עוד דחשיב זה לטענה ודאית, שהרי אם זה רק ספק שמה יקבלו תפילותיו א"כ שוב אינו צריך לשלם דמי חכורו מספק, כדקי"ל בכ"מ דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ובע"כ דדבר זה חשיב כודאי שאצלו לא היה נגרם נזק. אולם ד"ז קשה לעולמו, וכי כל מה שמבקש הרבוננו של עולם חייב לעשות, הא דבר זה תלוי בזכותיו, ובאמת מצינו פלוגתא אם בספק החוכר חייב לשלם, התוס' רא"ש שם

כוח התפילה בראש השנה

(ד"ה נימא) כתב שפטור, והאור שמח כתב בדעת הרמב"ם (שכירות פ"ג ה"ח) שחייב. והראוני בשיטמ"ק בשם הרמ"ך שמשמעות דבריו שאין זה טענה ודאית, ומה שמוציא מעות הוא משום ששינה מדעת בעה"ב והרי הוא פושע, וע"י טענה כל שהיא יכול להוציא ממנו). ג' שבר"ה תפילת כל יחיד מתקבלת, אפי' מהפשוט ביותר, כמו שם שהוא במצב של עובד אדמה. ד' שבר"ה נגזר לפי מה שמבקש ואינו נגזר סתם על פרנסה. ה' שאם אינו נתקיים כפי מה שביקש אינו משיג ד"ז בענין אחר, (וכע"ז מצינו ברש"י עה"ת במדבר פכ"א פסוק א'), אלא כפי האופן שביקש ולפיכך חשיב דבר זה להיזק.

[וע"ש בתוס' (ד"ה לניסא זוטא) שכתב, דהיכא שאמר ליה זרע כל מה שתרצה לא מצי למימר הוה מקיים בי ותגזר אומר ויקם לך דבסתמא לא היה מקבל הקדוש ברוך הוא תפלתו של זה שיצליח כל מה שיזרע אם לא שיעשה לו נס ולא קאמר לעיל הוה מקויים בי ותגזר אומר אלא לפי שמתפלל על מין אחד של חטין, ע"כ. ויש שלמדו מכאן, שרק על מה שמבקש בר"ה בפרוטות הקב"ה מקיים, אבל אם מבקש באופן כללי שיצליח כל מה שיזרע ואינו מפרט מין מסוים, אין הבטחה שיוקבל תפילתו. אמנם נראה דאין זה מוכרח, דאפשר דדעת תוס' כמש"כ שם הר"ן שאם אותו סוג שביקש בתפילתו נמי נשתדף בבקעה לא אמרי' בזה ששלו לא היה נשדף מחמת תפילתו, ודלא כפרש"י שם, ולפיכך כיון שלא ביקש על מין מסוים הרי כל המינים כלולים בו ותו אין למחכיר טענה ששלו לא היה נשדף].

בשיחות 'דרכי חיזוק' הובא מעשה על אדם שנכנס למקום אחד שהיו מתפללים אבינו מלכנו, וראה שהם אומרים בהתרגשות גדולה אבינו מלכנו החזרינו בתשובה שלימה לפניך, ואילו על פרנסה וכלכלה לא ביקשו בהתרגשות כל כך, והתפעל ממדרגתם שאיכפת להם על התשובה יותר מהפרנסה. עד שבא פיקח אחד שהכיר אותם, והסביר לו שעל פרנסה הם מרגישים בטוחים, וסוברים דכשם שהייתה פרנסתם מצויה ברווח בשנה שעברה כך יהיה גם לשנה הבאה, אבל על התשובה הם יודעים שיש להם מה לבקש, דבמשך השנה עשו הרבה חטאים שצריך לחזור בתשובה עליהם. אבל האמת לא כך צריך להיות אלא על הכל צריך לבקש מאת השי"ת, וגם מה שיש לאדם כבר אינו בטוח שיהיה לו, אלא הכל בחסדי שמים. והוסיף מרן הגרי"ג אידלשטין שליט"א שלפעמים במה שבטוח שימשיך להיות לו זה עצמו סיבה שלא ימשיך להיות לו, דיעו' בחובת הלבבות שער הבטחון פ"ז, מעשה בסופר אחד ששאלו אותו לשלומו, והשיב כי שלומו טוב כל עוד ידו שלימה, ונענש מיד באותו היום שנגדעה ידו ולא היה יכול לכתוב יותר, והיינו מפני שסמך על ידו, והרי זה חסרון באמונה, שהיה צריך להבין כי הפרנסה אינה בדרך הטבע אלא מן השמים, עכ"ד. ובשו"ע (סי' תקפ"א סעי' ד') שמכבסין ומסתפרין בערב ר"ה כדי להראות שאנו בטוחים בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו, וכמו שהביא הטור (שם) מהמדרש לפי שבני ישראל יודעין שהקב"ה עושה להם נס, ומבואר שבלי נס אי אפשר לזכות, ואנו בטוחים ביום הזה שיעשה לנו נס, והביאור הוא שהסיבה לזכות בדין הוא רק ע"י שמכיר במלכותו, וברא אותנו כדי להטיב עמנו, א"כ

כוח התפילה בראש השנה

הסיבה לזכות בדין זה רק ע"י זה שאנו בטוחים שיעשה עמנו נס, וזה מהותו של יום להיות בוטח שיעשה לנו נס. ולפיכך מי שחושב שאינו זקוק לנס ואין צריך לבקש על פרנסה, זה סיבה ח"ו... וע"כ החכם עיניו בראשו. נומרן הגרא"מ שך זצ"ל סיפר ששהה בימים האחרונים לחיי מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל (שנפטר בערב יו"כ) כאשר היה חולה מוטל במיטתו, והזכיר לפניו שצריך לבטוח בה' שיוציא לאור צדקנו, אמר לו הגרי"ז וכי לזה בטחון ייקרא – והרי איננו מפחדים כלל. ומתי בשם 'בטחון' יקרא, כאשר מתיירא האדם ואעפ"כ מתחזק לבטוח בה', ע"כ. וכן מובא בשם מרן הגרי"ס זצ"ל שאמר, שמי שלא מתפלל על חיים הגשמיים צריך בדיקה בנפשו אם ח"ו אין פחד יום הדין לנגד עיניו. וכן הרב מבריסק מרן הגרי"ז זצ"ל אמר שהוא רואה כי במכתבים שאנשים כותבים לפני ראש השנה הם מרבים לברך ברוחניות אך ממעטים לברך ברכות גשמיות, ואילו אצל אביו מרן הגר"ח זצ"ל הוא רואה שעיקר הברכות הם על גשמיות].

מעשה נפלא ראיתי על אחד שנכנס למעונו של מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, ושטח בפניו שאלה: ילמדנו רבינו, מתי ועד כמה עליי להשתדל לפרנסת בני ביתי ומשפחתי?. השיבו רבינו הגר"ח, וכך אמר: אני משתדל לפרנסתי יומים בשנה, בראש השנה. הלא מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה, ביומים הללו מוכרע בשמים כמה פרנסה תהיה לכל אחד ואחד, ביומים הללו אני משתדל לפרנסתי, בתפילה מעומק הלב ותחנון אצל הנותן לחם לכל בשר, למען לא יחסר לי דבר כל ימי חיי, ע"כ. ועל כל אחד יקח מוסר לנפשו, לדעת שלפרנסה צריך לעשות השתדלות, אך ההשתדלות היחידה לזה הוא רק בראש השנה, אחרי זה כבר לא יועיל מאומה, כמו שאמרו חז"ל 'כל' מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה לראש השנה חוץ מהוצאת וכו'.

התפילות בר"ה בכוחה אף לשנות את הטבע, וכדאיתא ביבמות דף סד ע"ב דחנה היתה עקרה ונפקדה בזכות התפילות של ר"ה, ובגמ' ילפי' מיניה לענין הנושא אשה ואין לה בנים שלאחר ג' שנים צריך לגרשה, ושיעור זה הוא כדי שיעבור ג' ראש השנה שבהם הקב"ה שומע את תפילתם ופוקד את העקרות, וכלשונו של רש"י: שהקב"ה פוקד העקרות 'לשמוע תפלתן בראש השנה' וגוזר עליהן הריון, ללמדך שבר"ה יש לכל אחד כוח לשנות אפילו את הטבע. וכן מטו משמיא דרבינו החפץ חיים (עי' ח"ח עה"ת, ח"ח חיי ופעלו עמו' תתשיח) שלכן קורין בראש השנה וזה' פקד את שרה, כי לידה זו היתה כנגד ולמעלה מדרך הטבע, להורות לנו כי ר"ה הוא זמן של מהפכות לטובה ולברכה למעלה מדרך הטבע. ומעשה נורא שמעתי על מרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, שבעת שנאמן ביתו חלה במחלה הנוראה, נכנסה אשתו לבית רבינו וביקשה מרבינו שיבטיח לה שהוא יבריא, והגרא"ל אמר שבכוחו רק לברך ולהתפלל שיבריא ויחיה, אך היא הפצירה ברבינו שיבטיח לה דבר זה, בגדר צדיק גוזר... ואז אמר לה מרן, להבטיח אני יכול רק אחרי התפילות בר"ה, שאז אפשר לפעול ולבטל את הגזירה ולא באמצע השנה, ולכן בעז"ה בראש השנה אני יתפלל ואז יהיה בידי להבטיח לך דבר זה. אך בשמים נגזרה

כוח התפילה בראש השנה

הגזירה, ולא נתנו לרבינו הגראי"ל את האפשרות לבטל את הגזירה, וממש בערב ר"ה עלה בסערה השמימה.

וכדי לראות מה כוחה דתפילה של ר"ה, נלמד ממעשה דחנה הנ"ל, דיעווי' בגמ' בברכות דף ל"א ע"ב דחנה ביקשה בתפילתה 'ונתתה לאמתך זרע אנשים', רבי יוחנן אמר זרע ששקול כשני אנשים ומי הם משה ואהרן, שמואל אמר זרע שמושח שני אנשים ומי הם שאול ודוד, ע"ש בסוגיא. והדברים נפלאים, דהרי נחה היתה במצב שאין לה סיכוי ללדת, והיא מבקשת על בנים, ולא סתם בנים אלא כמשה ואהרן – לא פחות מזה? נוכי עני שילך לעשיר ויבקש נדבה – אולי יקבל, אבל אם יתבע שרוצה לקבל מליון דולר – לא יקבל כלום אפילו דבר מועט, וכאן חנה מבקשת, ולא סתם מבקשת....], ללמדך מהו כח התפילה של ראש השנה, שאפשר לבקש לשנות את הטבע ולבקש עד כדי כך לזכות לבנים כמשה ואהרן. ודבר זה הוא לימוד על כל אחד ואחד מה יכולים להשיג ולבקש ביום זה, דבגמ' בברכות דף ל"א ע"א מצינו שלמדו כמה הלכות מתפילת חנה, 'וְחָנָה הָיָא מְדַבֶּרֶת עַל לְבָבָהּ – מְכַאֵן לְמַתְפַּלֵּל שְׁצִירֵךְ שִׁיכוּיִן לְבוֹ, רַק שְׁפָתֶיהָ נְעוּת – מְכַאֵן לְמַתְפַּלֵּל שִׁיחַתוֹךְ בְּשִׁפְתָיו, וְקוֹלָהּ לֹא יִשְׁמַע – מְכַאֵן שְׁאִסוּר לְהַגְבִּיחַ קוֹלוֹ בְּתַפִּילָתוֹ, וְיִחְשְׁבֶהָ עָלֶי לְשִׁפְרָה – מְכַאֵן שְׁשִׁיכוּר אִסוּר לְהַתְפַּלֵּל. עוֹד מְצִינוּ שֶׁתְּשַׁע בְּרָכוֹת שֶׁבְּתַפִּילַת מוֹסֵף בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, לְמִידִים מִתְּשַׁע הַאֲזְכָרוֹת שֶׁהִזְכִּירָה חָנָה בְּתַפִּילָתָהּ.

ובאמת בר"ה יש עוד חיוב תפילה מחמת שהוא עת צרה, וידועים דברי הרמב"ן שתפילה בעת צרה הוא חיוב מהתורה, וד"ז אפשר שאין לו שיעור וקצבה, [ויובן הנהגת מרן הגרי"ז שהיה אומר תהילים כל הראש השנה], זאת מלבד מה שלדעת הרמב"ן (ויקרא כג, ב) שבמועדים יש חיוב מה"ת להתוסף לקדש אותו בתפילה. ודבר זה מפורש בריטב"א בנדרים (ד"ב ע"א מדפי הרי"ף) שר"ה ויוה"כ חשיבי עת צרה, שכתב דבעת צרה מותר לידור שכך וכך אתן אם אתרפא או אם אנצל מצרה וזה היה נדרו של יעקב ונדריים של ישראל לפי שהיו בצרה, ומפני זה נהגו במקצת מקומות ליתן צדקות ושמן למאור 'בראש השנה ויום הכיפורים בלבד' לפי שהוא יום הדין שספרי חיים פתוחים לפניו יתברך והוי 'עת צרה' ולפיכך נודרין כדי להנצל מן הדין ונותנין למחרתו לאלתר, ע"כ. והיינו שבר"ה ויו"כ אנחנו במצב של פיקוח נפש, מי יחיה ומי ימות – כפשוטו, ובמצב של סכנה הלך זו הצידה כולל הבושה, ואז מתפרצת הזעקה כלפי מעלה: הצילו!

ומצינו עוד שצריך להרבות בתפילה בראש השנה כדי לזכות בדין, דאיתא בר"ה דף ט"ז כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה וכו', וכתב הגרי"ס ב'אור ישראל' שלמדנו בזה היסוד הראשי לזכות בדין ע"י שרשה בתחילתה. וענין רשה – פרש"י שישראל עושים עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנאמר תחנונים ידבר רש, והיינו דלזכות בסופה הוא רק ע"י תפילה בדרך תחנונים ובשפיכת הנפש, ד'רש' מהותו אחד שאין לו מאומה ובא לבקש ולהתחנן לקבל הכל מאת הבורא יתברך במתנת חנם.

ומיהו לכו"ע בכל עשרת ימי תשובה יש כוח תפילה מיוחד, כמו שדרשו חז"ל עה"פ 'דרשו ה' בהמצאו' אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ, שאז מה שתבקש מהיוצר יעשה.

כוח התפילה בראש השנה

וידועים מה שביאר הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל עה"פ (עמוס ד' י"ג) 'ומגיד לאדם מה שיחו', ודרשו חז"ל (חגיגה דף ה' ע"ב) דקאי על יום הדין אחר פטירת האדם, ופירש שלעתיד לבוא יוכחו את האדם מדוע לא ביקש והתפלל כהוגן, כי אין שיחה אלא תפילה כדאיתא בברכות דף כ"ו ע"ב, ובאותה שעה יראו לפניו את הכח שהיה לאדם בפיו, והוא בטיפשותו זלזל בעבודה שבלב זו תפילה ולא ביקש כדי צורכו כהוגן, ועל זה עצמו יבוא במשפט ויתן את הדין. ובפרט בתפילות דר"ה ויו"כ שכוחם עצום, כדאיתא בילקוט שמעוני (תהילים רמז תתנ"ה) עה"פ פנה אל תפילת הערער ולא בזה אל תפילתם, א"ר יצחק כלפי דורות אמרו שאין להם לא כהן ונביא ולא ביהמ"ק שיכפר, אלא התפילה נשתיירה להם שהם מתפללים אותה בר"ה וביו"כ אל תבזה אותה מהם, הוי' ולא בזה את תפילתם, עכ"ל. וצריך לידע שכח התפילה ניתן לכל אדם אפילו לרשע הגדול ביותר, דבמדרש (שמו"ר פרשה יא, א) איתא דכאשר ציוה הקב"ה למשה רבינו להזהיר את פרעה על המכות, אמר לו 'לך פרעה בבקר' (שמות ז', טו) להודיע לו על כך, וביארו חז"ל הטעם שציוה ה' להשכים לקראתו 'כי פרעה רצה לעסוק בתפילה, ואמר ה' למשה עד שלא יצא - לך והתייצב לפניו, ע"כ. והדברים נוראים רשע גמור ואפיקורס כפרעה שהיה מכשף ועושה עצמו אלוה ושיעבד את בני"ב בפרך ובאכזריות, במשך 210 שנה, אעפ"כ היה משה צריך לעשות תחבולות שלא יתפלל אל ה', כי זה היה מונע ממנו את המכות. ומאידך מצינו שאפילו צדיק גמור לא ישיג מאומה בלי תפילה, כמש"כ הרמב"ן (פרשת שמות ד', י"י) שלכן לא נרפא משה רבינו ממומו שהיה ערל שפתיים, כי לא התפלל ולא בקש על כך מאת ה', (אפילו שרצון ה' היה שילך להוציא ישראל ממצרים - לא רפאהו כי לא התפלל), הרי שהכל תלוי בכח התפילה.

*

ב. ובאמת בעוה"ז אי אפשר להשיג כלום בלי תפילה, ואף מה שנגזר על האדם א"א לקבלו בלי תפילה, כפי שמצינו בכמה מקומות. א, בבראשית (ב, ה) כתיב 'ואדם אין לעבוד את האדמה', ופרש"י שעד יום שישי לא המטיר הקב"ה מטר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתו של גשמים וכשבא האדם וידע שיש צורך לעולם התפלל עליהם וירדו גשמים וצמחו האילנות והדשאים, ומבואר דאף שנגזר שירד מ"מ בלי תפילה לא ירד. ב, בפרשת תולדות (כה, כא) 'ויעתר' יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא 'ויעתר' לו ה' ותהר רבקה אשתו, ומבואר שיצחק היה צריך להתפלל ולהבציר לה' אף שכבר הובטח לאברהם (בראשית י"ב-ח. י"ג-ט"ו). לך אתננה ולזרעך עד עולם - דהינו יצחק, כי ישמעאל לא נקרא זרעך כדכתיב (שם יז, כא) ואת בריתי אקים את יצחק. ג, בפרשת וישלח (ל"ב, י"ד) אצל יעקב אבינו שהתפלל 'הצילני נא מיד אחי מיד עשוי', אע"פ שהיתה לו הבטחה אישית שקיבל עשרים שנה קודם 'ושמרתיו בכל אשר תלך' (שם כ"ח ט"ו). ד' במעשה דאחאב שהיה שלוש שנים בצורת, ואז בא ה' יתברך לאליהו ואומר לו 'לך ה'ראה א'ל א'חאב ו'א'ת'נה מ'טר על פ'ני ה'א'ד'מה (מלאכים א', יח א), אחרי סיפור ארוך נאמר שם (פסוק מא) 'ו'יא'מר א'ליהו ל'א'חאב ע'לה א'כל ו'ש'תה פ'י

כוח התפילה בראש השנה

קול הַמּוֹן הַגֶּשֶׁם [כבר שומעים שהעננים זזים, ופי' הרד"ק שאחאב היה שרוי בתענית ולכך הוצרך אליהו לומר לו שיאכל], וממשיך הפסוק (פסוק מב) וְאַלְיָהוּ עָלָה אֶל רֹאשׁ הַפְּרָמֶל וַיִּגְהַר אֶרְצָה וַיִּשֶׁם פָּנָיו בֵּין בְּרָפְיוֹ, דאחרי כל זאת אליהו נעמד לתפילה, שאול רבי צדוק מלובלין (בספרו צדקת הצדיק) למה הוצרך לתפילה הרי הובטח לו ע"י הקב"ה שינתן מטר כדכתיב לְךָ הִרְאָה אֶל אַחָב וְאַתְנָה מֶטֶר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. הרי חזינן מכל זה שאף דבר שכבר הובטח צריך להתפלל ולבקש מאת ה', צריך תפילה כדי להוריד אותה!, ומכאן מוכיח הנצי"ב (הרחב דבר במדבר כג) שכך יסדה ההשגחה העליונה שעל כל דבר צריך מקודם תפילה כדי לקבלו.

[וכן הובא בסיפורי הבעש"ט, שהיה יהודי עני שהיה בו מעלת הסתפקות במועט ומעולם לא ביקש מהקב"ה שיתן לו יותר ממה שיש לו, פ"א היו אצלו הבעש"ט ותלמידיו וגרם לו שלא יהיה לו מאומה כדי להחיות את ילדיו הקטנים והם בכו מרוב רעב, ואז העני הזה עמד להתפלל וביקש מהקב"ה שירחיב את גבולו, ומיד לאחר מכן נהפך עליו הגלגל ונתעשר מאוד. ואמר על זה הבעש"ט לתלמידיו תדעו לכם שבשמים הכינו עבורו עשירות גדולה, אך מאחר ותמיד הסתפק במועט ולא ביקש מהקב"ה על כן לא היתה יכולה ברכת השם להתגשם, ומשום כך הבאתי אותו למצב של חוסר כל, כדי שיבוא להתאנח על מצבו ולבקש מהקב"ה לחם לפיות עולליך הרעבים, ואז ברגע שנפלה מפיו האנחה זכה מיד בעושר שהוכן עבורו...]

ובספר אמונה שלמה (פרשת בא) הביא מעשה על אם כאובה על שני בניה: האחד הרווה אותה רוב נחת מאז היה קטן, והשני השקה אותה מרורים. מלמדיו של האחד אמרו עליו תמיד 'אשרי יולדתו', ומלמדיו של השני התקשו להתמודד עמו, לימים, התהפך הגלגל, הראשון פרק מעליו עול תורה ומצות ר"ל, והשני גדל והיה לתלמיד חכם גדול. 'אין לי כל ספק' אמרה האם, "שהתפילות ששפכתי על בני שהקשה עלינו כל כך בילדותו, פעלו נצורות, ואילו על הילד ה'חלק' שכחתי להתפלל, ואילו התוצאות"...].

ומצינו שלפעמים הקב"ה מביא צרה לאדם רק כדי שהתפלל ויושע. ונקדים לזה דברי רבינו בחיי עה"פ (בראשית כ"ה כ"א) ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא, שבאמת היה ראוי להקדים ולומר שרבקה עקרה, ומה שהקדים התפילה, יתכן לומר שהקדים העיקר ללמדנו שאין הכונה שהעקרות סיבת התפילה אלא התפילה היא סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על הדבר, ולפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה שבשבילה באה העקרות לרבקה אמנו, וזה שדרשו חז"ל (יבמות דף ס"ד) מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים^{ע"ה}. ויסוד זה היה אומר החזו"א על כל התפילות, שכאשר הקב"ה מביא צרות ח"ו

^{ע"ה} ובדרך אחרת שמעתי, הנה בפסוק (בראשית כ"ה, כ"א) כתיב וַיַּעֲתֵר יִצְחָק לַה' לְנֶכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' וַתִּהְיֶה רִבְקָה אִשְׁתּוֹ, הנה מוזכר תפילה בלשון ויעתר, ופרש"י שהוא מלשון הפצרה וריבוי, ובמגלה עמוקות

כוח התפילה בראש השנה

הוא בכדי שאנשים יתפללו, דבמצב שח"ו שוכחים להתפלל ושוכחים היכן הכתובת להכל, מביא הקב"ה סיבות לתפילה. והחכם עיניו בראשו להתפלל כראוי, ובכך מונע מעצמו צרות. ושמעתי לפרש לפ"ז מש"כ בתהילים (פ"ו ג') חנוני ה' כי אליך אקרא כל היום, דהכוונה שהסיבה שחנוני ה' משום שאלך אקרא כל היום, והיינו שאינו מונע עצמו מתפילה תמיד א"כ זה סיבה שהבקשה תתקבל מיד בלא שיהוי, שהרי מתפלל אף בלא שיש לו צרה.

ושמעתי מהמגיד מישרים הגר"י יוספי שליט"א תיאור נפלא על כך. הוא סיפר על בת מלך שנולדה לו לאחר הרבה שנים. בת יחידה היתה ותקוות המלך היתה לרוות ממנה מלא חופנים של נחת. אלא שדבר אחד כאב לו מאוד, מעולם לא קראה לו 'אבא' היא פנתה אליו בלשון 'אדוני המלך' 'הוד מלכותו' וכדומה, 'אבא' הוא לא שמע ממנה. היטב חרה לו על כך, כששאל אותה על כך, היא משכה כתף כמי שאינה מבינה, הן קוראת היא למלך כמו כל אנשי הארמון. כל שידוליו לא נשאו פרי והוא הסיח את הדברים בפני אחד מיועציו. הלא הבטיח לו כי הדברים יוסדרו על אתר. הוא ביקש את רשותו של המלך להפתיע אותו בבוקר שלמחרת. נוהג היה המלך לצאת עם בתו בכל בוקר לשעה של קשר בחצר גינת ביתן המלך, בשעה זו היה שומע את רחשי ליבה, מדבר עמה בענייני המלכות ומעצים אותה בסיפורי גבורה אודות משפחת המלוכה אליה היא משתייכת. אותה בוקר המתין אותו יועץ בפינת אחד השבילים שבגינה, בידו אחז בכלב אימתני, שהיה מפחיד במראהו ומסוכן ביכולותיו. הגיעו המלך ובתו לעיכול הדרך, ואז שיחרר האיש את הכלב שקפץ בחמת זעם על בת המלך. משראתה זאת זעקה בבהלה 'אבאל'ה...'. וחיבקה את אביה בעוז. 'כן ביתי' אמר המלך, 'אוי כמה חיכתי לשמוע את המילה אבא'. 'בסדר אבא, הבנתי' אמרה, אבל למה? למה הייתי צריך להגיע לפחד הזה', שאלה הבת, למה לא בדרך אחרת? והאבא, המלך, משיב ואומר לה, באמת למה?

(פרשת ואתחנן אופן ל"ה) כתב דיצחק ורבקה התפללו תקט"ו תפילות, ובפשוטו דכדי לשנות את הטבע (שהיתה עקרה) היו צריכים לתפילות כמנין ואתחנן, שבכוחו אף לשנות את גורת הקב"ה שמשעה לא יכנס לא"י, וכמו שביאר ברבינו חיי. אולם המעיין היטב ברש"י בהמשך בקבלת התפילה שכתב, ויעתר לו ה' נתפצר ונתפייס ונתפתה לו, ומבואר שהיה צריך כאן לריצוי מיוחד כדי שתתפילתו ישמע. ושמעתי לבאר דהנה רש"י (בפסוק כ"ז) ביאר שאצל רבקה כתיב 'וימלאו ימיה ללדת', ואצל תמר כתיב 'ויהי בעת לדתה', לפי שתמר ילדה לשבעה ולכך כתיב ויהי בעת לדתה, ורבקה ילדה לתשעה ולכך כתיב וימלאו ימיה ללדת, והסיבה שרבקה ילדה לתשעה ולא לשבעה אף שהיה צער עיבור באופן מיוחד כמש"כ רש"י עה"פ ויתרצו הבנים בקרבה, כתב בספר אפריון עה"ת לפי שברש"י מבואר שאברהם אבינו היה צריך לחיות ק"פ שנים והקב"ה קיצר לו משנתיו ה' שנים כדי שלא יראה עשוי בן בנו יוצא לתרבות רעה, וא"כ אם רבקה היתה ילדת לשבעה היה זה על שבון שני חדשים משנותיו של אברהם אבינו, ולכן האריך הקב"ה הריונה אפילו שיהיה לה צער עוד שני חדשים, עכ"ד. ומעתה אפשר דלכך היה צריך ריצוי מיוחד לתפילת יצחק שתתקבל, שהרי ע"י תפילתו קיצר משנותיו של אברהם אבינו ואין נכון לעשות לצדיק כן, ובפרט שבשנותיהם של האבות היתה בהם תועלת עצומה לכל הבריאה כולה, אעפ"כ ע"י ריבוי תפילותיהם קיצרו משנותיו של אברהם אבינו, ולכך היה צריך ריצוי מיוחד מאת ה' לקבל תפילת יצחק. והגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל הוסיף בזה 'ויעתר לו ה' " בגימטריא חמש שנים (748), ללמדך שאדם הצריך ישועה בדבר מסוים ומבקש ואינו נענה ומתקיים בו 'סכותה בענן לך מעבור תפילה', ידע בבירור שבוודאי יש חשבון מאת ה' ונסתרים הסיבות, כמו שכאן לא עלה על דעת יצחק מדוע לא מתקבלת תפילתו, ויתכן שאם היה יודע אף היה אסור לו להתפלל שהרי בזה גרם למיתת אביו קודם זמנו.

אספקלריא לפרשת נצבים תשפ"א וראש השנה תשפ"ב

עמוד קסד

כוח התפילה בראש השנה

למה הייתי צריך להגיע לכך, הרי אם היית קוראת לי 'אבא' בלא זה, לא הייתי צריך לדבר הזה. והנמשל מכך הוא, הקב"ה מתאווה לתפילותינו, הוא רוצה לשמוע את קולנו הקורא, 'אבא'. אם מרצון נפנה אליו בתפילה, מה טוב. אך לפעמים אנו במצב שרק כאשר נמצאים בצרה אנחנו משמיעים את קולינו, לזה אומר הקב"ה: הַשְׁמִיעֵנִי אֶת קוֹלְךָ כִּי קוֹלְךָ עָרֵב.... אבל אנא, שלא נצטרך להגיע למצב כה קשה של 'יוֹנְתִי בְּחֻגֵי הַסֵּלַע...].

וממשיך רבינו בחיי, ומכאן יש ללמוד על כח התפילה, שהיא גדולה מאוד ואפילו לשנות הטבע. וידועים דברי המהרש"א בקידושין דף כ"ט שכתב דתפילה אינה נס! שתבוא הישועה על ידי תפילה זה לא נס אלא דרך טבע, שאם מתפללים יש ישועה. וידוע מש"כ השיטמ"ק בכתובות (דף ק"ד ע"ה) על הא דאמרי' דההוא יומא דנח נפשיה דרבי גזרו רבנן תעניתא ובעו רחמי ואמרי כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב, דפירש דמשום שלא ידעו בבירור דמית הוי בעו רחמי עליה דלחיי דאתחית המתים לא הוה בעו למבעי רחמי, ע"ש. ומבואר דבכח התפילה אפשר אף להחיות מתים, (אלא שצריך שיהיה באופן שלא יהיה ידוע שאז חשוב דבר זה לנס גלוי). [וראוי להביא כן את הסוגיא בברכות דף ט' ע"ב אמר רב המנונא מאי דכתיב... (מלכים ב כ-א) בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו', מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא אמר ליה מאי כולי האי אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה א"ל משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד אמר ליה השתא הב לי ברתך אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו א"ל כבר נגזרה עליך גזירה א"ל בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני מבית אבי אבא אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. וביאר הגר"א (בספרו אמרי נועם עמ"ס ברכות) כלה נבואתך בבית ואל תתפרסם בחוץ כי דבר המפורסם א"א לבטלו כי אם בקושי גדול. וכע"ז איתא בנדרים דף מ' ע"א רבא יומא קדמאה דחליש אמר להון לא תיגלו לאיניש דלא לתרע מזליה, ופרש"י (המפורש) בפירושא בתרא דלא לישתעי מילי עילויה, והיינו שלא יתפרסם הדבר ויקרא עליו שם חולה, וכ"כ הט"ז בסי' של"ה בשם הב"ח דמה"ט אין נכנסים לבקר את החולה מיד, ע"ש, וכן הובא בשם כמה מגדולי ישראל שהורו שלא לפרסם את המחלה, לפי שכל זמן שלא נתפרסם יש תקוה שיהיה נס נסתר, אבל משנתפרסם צריכים כבר לנס גלוי, ולזה לא כל אחד זוכה]. וידוע המעשה עם החזו"א, כאשר אחותו (לימים אשת מרן הקה"י זצ"ל) היתה בת שנתיים חלתה מאד, ואיבדה את הכרתה ושכבה ללא רוח חיים, והרופאים נואשו מלמצוא לה מזור, ואנשי חברא קדישא הגיעו והשכיבוה על הארץ בחשבם שיצאה נשמתה, אך אחיה החזו"א לא הפסיק להתפלל בדמעות שלישי עבודה להחלמתה, לפתע, לתדהמת כולם התעוררה הילדה, וכעבור ימים אחדים שבה לאיתנה.

כוח התפילה בראש השנה

נוראוי להביא כאן מעשה על רבינו החזו"א, שבזמנו היה יהודי בירושלים בשם הרב נחמיה בקר, באחד מהימים חשה אשתו שלא בטוב, והם פנו לבית החולים 'שערי צדק' כדי לקבל טיפול, ובאותם הימים שימש שם רופא בעל שם פרופ' שקולניק, ולאחר שבדק אותה, אמר שמצבה בכי רע, וכדי להציל את חייה אין מנוס מלבצע ניתוח באופן דחוף, ובאם לא תעבור את הניתוח הדחוף ימיה ספורים. עוד אמר הפורפ', שאם רצונה לחיות, עליכם לוותר על אפשרות ללדת ילדים נוספים. לאחר ששמעו את הדברים, החליט הבעל לעלות ללשכת הגזית כדי לקבל הכרעה גורלית מרבינו החזו"א. והזדרז לעלות לעיר בני ברק, והגיע לביתו בדיוק בעת שהחזיק בידו החזו"א את הספל מלא מים כדי ליטול ידיו לתפילת מנחה, ואז נגש לרבינו החזו"א ואמר לו שיש לו שאלה דחופה של פיקוח נפש ממש, מיד הניח החזו"א את הספל מידי, ונעמד לשמוע את השאלה, ולאחר ששמע את הסיפור במלואו, הרים החזו"א את ידיו בפליאה 'ומה באת לשאול אותי? אומר אתה שהרופא הטוב בארץ אומר בבירור שאם אשתך לא תעבור את הניתוח, חייה ספורים, ומה מצפה אתה שאשיב לך?', סיים החזו"א את דבריו. ואז פנה הרב בקר לצאת, ואז הוא פונה אליו שוב, ושואל אותו מנחה התפללתה, והשיב בשלילה, ואז אומר לו בוא תתפלל עמנו, ולאחר מכן תשוב לירושלים. כשהסתיים תפילת מנחה לפתע פוסע החזו"א אל כיוונו, וביקש ממנו לחזור שוב את השאלה ששאל לפני מנחה, ואז עצם החזו"א את עיניו והרהר לכמה רגעים, ולפתע אומר לו החזו"א, "תיסע לירושלים ותלך אל הרופא ותאמר לו שהרב קרליץ אמר שלא לעשות את הניתוח, היא תיהיה בריאה ושלמה והיא עוד תלד ילדים נוספים". ואז אורו עיניו של הרב בקר, אלא ששאלה אחת לא הצליח לכלוא בקרבו, "ילמדנו רבינו, מעיקרא מאי קסבר? לפני מנחה אמר הרב שאין כאן מקום לשאלה, מה השתנה בתפילת מנחה?" הציץ בו מאורן של ישראל והשיב כדברים האלו: "התשובה שענית לי מקודם, הייתה לפני שהתפללנו תפילת מנחה, התשובה שאני עונה לך עכשיו, היא לאחר שהתפללנו מנחה, רבינו בחיי כותב שבתפילת מנחה יכול כל אדם לשנות את הטבע".

אולם כדי שהתפילה ישא פרי, צריך שתהיה התפילה מעומק הלב, ואז כשקורא אל ה' באמת אז הקב"ה קרוב אליו ושומע את תפילתו, וכדכתיב קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראוהו באמת (תהילים קמה, יח), ואיתא בזוהר 'קרוב השם לכל' חסר וא"ו בגין דאיהו חד, ופ"י רבי בנים מפרשיסחא שהכונה שכן כל פסוקי 'תהילה לדוד' מורכבים משני חלקים – רישא וסיפא, לדוגמא 'בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָ' וְיִאֲהַלְלֶהָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד, וכן גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד' וְלִגְדָלְתוּ אֵין חֶקֶר, וכן הלאה על זו הדרך, לפ"י גם פסוק זה היה צריך לכתוב קרוב יהוה לכל קראיו ולכל אשר יקראוהו באמת, ומפני מה שונה פסוק זה משאר פסוקי הפרק? על זה עונה הזוהר שכאן הפסוק מסביר את עצמו, כאומר למי קרוב ה'? לאלו שקוראים אליו באמת, שהסיפא מסבירה את הרישא, ולכך נתכוין הזוהר 'בגין דאיהו חד', שפסוק זה אינו מחולק באות וי"ו כשאר הפסוקים, כיון שכאן כל הפסוק הוא מקשה אחת. ותפילה מעומק הלב נשאת פרי גם אם עי"ז תגרם נזק לרוב העולם,

כוח התפילה בראש השנה

וכמו שמצינו שכהן הגדול התפלל ביום הכיפורים בקודש הקדושים שלא יתקבלו תפילת עוברי דרכים, ולכאורה למה הצריכו לתפילה זו דוקא ביום הקדוש ובמקום הקדוש ביותר וע"י האדם הקדוש שזכה להזדכך לדרגת מלאך ביום זה, וחזינן שאדם שנמצא בדרך, הרי הוא במצוקה נוראה בעת ירידת הגשם, האיך ימשיך בדרכו ולהיכן יסתתר בעת הזאת, והרי הוא מתפלל ממעמוקי ליבו, ותפילה כזאת בודאי תעלה למעלה גם כשזה יגרום נזק לרוב העולם שזקוקים לגשם, נואף שהוא מבקש שהגשם יפסק רק בשביל הנוחיות האישית שלו, וכל עם ישראל מבקשים על חייהם, מ"מ בידו להכריע את כל תפילות ישראל שמבקשים גשם, כיון שהוא תפילה בעת צרה שהוא ממעמקי הלב, ולפיכך נגד זה הוצרכו לתפילה מהאדם הקדוש במקום הקדוש וביום הקדוש שלא תתקבל תפלתם. ויש להוסיף ע"ז מה שאמר הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל, שהקשה בהבנת הפסוק קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראו באמת, דלכאו' הפסוק נראה כסותר את עצמו, שהרי בתחילה נאמר 'קרוב יהוה לכל קראיו' והיינו לכל קוראיו ממש, ואילו בהמשך הפסוק מבואר שהקב"ה שומע רק את תפילתו של הקורא אליו באמת, וכמו שנאמר 'לכל אשר יקראו באמת'. וביאר שבודאי הקב"ה עונה לתפילת כל אחד ואחד, אבל כדי לדבר עם הקב"ה צריך להכיר את השפה של הקב"ה, והשפה של הקב"ה היא 'שפת הלב', שהקב"ה בוחן כליות ולב ויודע מה מתחולל בליבו של המתפלל, ואם המתפלל חושב מחשבות זרות באמצע התפילה הרי תפילתו עולה לפני הקב"ה מעורבת בהבלים יחד עם מחשבותיו שמעורבים בתיבות התפילה, שהרי אצל הקב"ה מחשבה הוא כדיבור ממש, ותפילתו אינה מתקבלת, כי אין זה תפילה כלל בשפת הקב"ה. והמשיל זאת, למנהג המדינה ברוסיה שביום הולדתו של הצאר היה כל אזרח מהמדינה יכול להיכנס אליו ולבקש את כל משאלותיו, אמנם היה צריך לדבר אל הצאר בשפה שהוא מבין דהיינו בשפה הרוסית, ומי שאינו מכיר שפת המדינה לא היה יכול לבקש מאומה, כן כל יהודי בשעת תפילתו שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שבאמת כל אחד יכול לבקש מהקב"ה כל משאלותיו, וכמו שנאמר 'קרוב יהוה לכל קראיו', אבל כדי לקרוא להקב"ה צריך לדבר בשפה שלו, ושפת הקב"ה היא 'לכל אשר יקראו באמת', והיינו בכוונת הלב ולא בדיבור בעלמא מהשפה ולחוץ.

וצריך לידע, שאף מי שאין לו זכויות שתפילותיו ישאו פרי, מ"מ על רוחניות לעולם תפילתו ישאו פרי. וז"ל ספר חסידים (סי' קלא) אם שואל אדם דבר שהוא שבח לבוראו כגון על לימוד תורה או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו, הן ה' שומע תפילתו אע"פ שאין בידו מעשים טובים. ובזה יל"פ מש"כ קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראו באמת, ובארנו דהיינו שהקב"ה שומע רק למי שיקראוהו באמת, אך עדיין אינו מובן מהן 'קורא באמת', דממנפ"ש אם הוא לא כיוון בתפילה א"כ הוא אינו בכלל קורא, ואם הוא כיוון רק אינו מאמין בהקב"ה אז הוא סתם אפיקורס ולא עליו מדבר הפסוק, ובפשוטו הכונה 'באמת' דהיינו שסומך רק על הקב"ה, אבל אם סומך גם על הכוחי ועוצם ידי רק מבקש סיוע מאת ה' אז ליכא הבטחה זו שקרוב ה' לכל קוראיו.

כוח התפילה בראש השנה

אולם החסיד יעב"ץ ביאר בע"א עפמש"כ לעיל, ד'אמת' הכונה על דברים רוחניים, כגון הצלחה בתורה ומצוות ונחת אמיתי מילדיו, וזה נקרא באמת, ואז יכול להיות בטוח שהקב"ה יקבל את תפילתו, אבל תפילה על גשמיות אינו 'קריאה באמת'. ולפ"ז יל"פ במה שאנו מבקשים 'כתבנו בספר החיים למענך...' דהיינו, תן לנו חיים שהמטרה בשביל לעבוד בו את ה', ולא למען הגוף הגשמי, ואז נוכל להיות בטוח שיקבל ה' את תפילתנו. וכן מובא בשם רבי ישראל סלנטר שבדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת. נוידוע שמרן הרב מבריסק זי"ע ענה לאחד מאנשיו ששאלו כיצד זכה לילדים טובים ויראי שמים – שהשתדלות העיקרית שעשה עבור זה הינה שהתפלל ולא הפסיק להתפלל לה' יתברך]. הנה בברכות דף נ' ע"א איתא דהשואל שואל כעני על פתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה, ומקשי' מדכתיב (תהילים פא-יא) הרחב פיך ואמלאהו, ופרש"י הרחב פיך - לשאול כל תאותך, ומשני ההוא בד"ת כתיב, שבזה יכול לבקש כפי רצונו, ומבואר שלעניני תורה יש זכות לאדם לשאול ולבקש ללא גבול, וא"כ אם מבקש חיים כדי שיוכל לשבת לילמוד, בודאי תפילתו יעשו פרי, וכדכתיב הרחב פיך ואמלאהו. [וצריך לידע שתפילה עוזרת על רוחניות רק אחר שהאדם עשה את כל מה שבכוחו, ואם אינו עושה מה שבכוחו התפילה לא תעזור, וד"ז מוכרח בגמ' בנדה ששאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם, כיצד זוכים להצלחה ולדרגה בתורה, והשיב: ירבה בישיבה, ושאלוהו שהרי הרבה עשו כן ולא הועיל להם, ואמר, שצריכים גם לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי, ופרש"י מאי קמ"ל – למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי, ע"כ, והיינו שהיה צד שברחמים לבד סגי וכמו שנתבאר, וזה קמ"ל שצריכים גם להרבות בישיבה, כי רק אדם שעושה כל מה שבכוחו אז יש לו סייעתא דשמיא ואז שייך תפילה ורחמי שמים, אבל אם אינו מרבה בישיבה ואינו עושה את מה שבכוחו, לא תועיל התפילה. וע"ע קידושין דף ל' ע"ב אמר ר"ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנאמר (תהילים לז-לב) צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלהים לא יעזבנו בידו, וכתב המסילת ישרים (סוף פ"ב) וכן מובא בהגר"א (קול אליהו סוכה) כי אימתי הקב"ה עוזר לאדם רק בזמן שהאדם בעצמו עשה כל מה שבכוחו ואינו יכול לעשות יותר, וכבר הגיע למצב שאלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, אז הקב"ה עוזרו, אבל קודם לכן צריך לעשות לבד מה שבכוחו לעשות]. הרב שלמה לורנץ ז"ל סיפר ששמע ממרן החזו"א זצ"ל, מעשה בבחור אחד שהיה בעל כשרון חלש מאוד, ולא הבין אף את הדברים הפשוטים ביותר, אבל במשך הזמן הוא נהיה למדן גדול ונהיה רב בחוץ לארץ. ואמר החזו"א איש בזכות מה הוא זכה לזה? בזכות הדמעות של הסבתא, שהתפללה וביקשה בדמעות בהדלקת הנרות על הצאצאים שיצליחו בתורה, ובזכות שביקשה מכל הלב זכתה לזה, ולא רצה החזו"א לומר מי הוא אותו הרב, וכעבור כמה שנים כשנשאל שוב מי הוא, אמר כי עכשיו הוא כבר נפטר ובוודאי שאינו יכול לומר, אבל כך המציאות, שאפשר לזכות עם התפילות של ההורים, ע"כ.

כוח התפילה בראש השנה

וכדי לראות מהו כוחה של תפילה, אעתיק מעשה נורא שהובא בתנא דבי אליהו רבא (פרק יח), מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר והיו לו עשרה בנים ובנות, ובכל יום ויום היה מתפלל ומשתטח ומלחך בלשונו עפר כדי שלא יבא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער, אמרו: לא יצאה אותה השנה עד שעלה עזרא הסופר ואותו כהן עמו, וראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ובני בניו עד חמשים שנה, ע"כ.

עוד מצינו שאף מי שאין לו זכויות שתפילותיו ישאו פרי, ואף במקום שכבר נגזרה הגזרה, מ"מ ריבוי תפילות מועילה. כמו שמצינו במשה פרשת ואתחנן שאמר לו הקב"ה אל תוסף עלי דבר עוד בדבר הזה, ומבואר שהתפלל תקט"ו תפילות כמנין ואתחנן, ואם היה מתפלל עוד תפילה אחת הקב"ה היה שומע את תפילתו, ולפיכך הקב"ה ביקש ממנו שיפסיק להתפלל, ללמדך, שריבוי תפילות מועלת. ואף אם אדם התפלל הרבה פעמים, מ"מ יתכן שבעוד כמה תפילות יעלו כל התפילות לרצון. וכן מצינו בפרשת תולדות 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו וגו' (בראשית כ"ה, כ"א) ופרש"י ויעתר – הרבה והפציר בתפילה, ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה וריבוי. וכן מצינו אצל שמואל בתפילת חנה 'ויהי כי הרבתה להתפלל', והיינו שע"י ריבוי תפילה הוא שנענה לחנה. וכ"ה במדרש תנחומא פרשת וירא, וז"ל: ואפילו אין אדם כדאי לענות בתפילתו ולעשות חסד עמו, כיון שמתפלל ומרבה בתחנונים אני עושה חסד עימו, שכך כתיב בו כל ארחות ה' חסד ואמת (תהילים כ"ה). וראוי להוסיף כאן מה שכתב ר' ירוחם זצ"ל עה"פ ותאמר רחל נפתולי אלוקים נפתלתי עם אחותי גם יכולתי ותקרא שמו נפתלי, ופרש"י נפתולי אלוקים - אני מפרשו לשון עיקש ופתלתל, נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שווה לאחותי, והסכים על ידי, ע"כ. ומבואר שרחל אמנו הוצרכה להתעקש ולהפציר הרבה אין זאת אלא משום שע"י התעקשות וריבוי הפצרות היא השיגה דברים שלא היה באפשרותה להשיג ללא התעקשות וריבוי הפצרה. אומר רבי ירוחם לומדים מכך שתי נקודות, א' שמותר להתעקש לצורך השגת מטרה רוחנית, ב' שהתעקשות אמנם מועילה!. ובמדרש שוחר טוב (תחילת ספר שמואל) אמרו על חנה: והיה כי הרבתה להתפלל, מכאן שכל המרבה בתפילה נענה. וגם ביצ"מ כתיב וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל (שמות ו', ה'), וכתב הרמב"ן (שם ג', כ"ה) אע"פ שנשלם הזמן מ"מ לא היו ראויים להגאל אלא מפני הצעקה קבל תפלתם ברחמיו. וענין זה שתפילה מתקבלת ע"י ריבוי והפצרה, שמעתי מהגר"ח פינשטיין שליט"א דהנה אצל מנשה כתיב (דברי הימים ב', ל"ג י"ג) ויתפלל אליו ויעתר לו, ובגמ' בסנהדרין (דף ק"ג ע"א) דרשו בזה מלמד שעשה לו הקב"ה כמין מחתרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מידת הדין, ובמדרש (רבה רות פ"ה) איתא וכן כתב שם בתרגום, שהמלכים סתמו את שערי התפילה, שלא תתקבל תפילתו לגודל רשעתו, והקב"ה חתר לו חתירה מיוחדת תחת כסא הכבוד, שתתקבל תשובתו ותפילתו. ולפ"ז אפשר דזהו הענין של ריבוי תפילה שמועלת גם אם נסתמו שערי תפילה, דמ"מ הקב"ה חותר לו חתירה מיוחדת בשביל שהתפילה תתקבל, וכ"ה בזוהר גבי יצחק, ויעתור לו ה' אל תיקרי ויעתר אלא ויחתור לו – שחתירה חתר ליה

עצות לזכות בדין

קוב"ה וקביל ליה, הרי גם ליצחק היו צריכים לחתור לו חתירה מיוחדת כדי שתתקבל תפילתו, וזהו על ידי הריבוי תפילות שעשה.

ולסיום, הנה בבראשית עה"פ כי לא המטיר ה' אלקים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה, ופרש"י כי לא המטיר – ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים, והיינו שאין ירידת גשמים אלא מכח תפילות האדם. ושם עה"פ ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה, וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה, פרש"י ואד יעלה – לענין בריאתו של אדם, העלה את התהום והשקה העננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ וייצר, והיינו דלצורך יצירת האדם עצמו שאין עדיין מי שיתפלל לגשמים הוריד הקב"ה גשמים באיתערותא דלעילא, ובזה נברא האדם, אבל מכאן ואילך אין ירידת גשמים אלא מכח עבודת האדם. והגר"מ שפירא זצ"ל אמר דכשמתבוננים בזה נראה שהאדם נברא בגשם שירד מלמעלה כדי שהוא ימשיך להוריד אותו, וכל מציאות האדם ויצירתו היא במים שאין להם מציאות בעולם אלא ע"י האדם שמתפלל עליהם, ומוכן מזה שאמנם בורא העולם ברא את האדם ברצונו אבל מכאן ואילך הקיום של האדם לא יתכן אלא ע"י תפילה, נמצא שעצם בריאתו של אדם היא מכח דבר שאינו יכול להגיע אלא ע"י תפילה וא"כ כל המשך מציאותו לא תיתכן אלא ע"י תפילה. ויש בזה רמז נפלא בעיקר שם אדם [עי' ספר בניהו לבן איש חי בברכות דף ה' ע"ב], דהנה הנעלם בשם 'אדם' הוא אותיות 'מתפלל', שהרי אדם במילוי נכתב כך אל"ף דל"ת מ"ם ואותיות המילוי לבדם הם מתפלל, וזהו כפי שלמדנו שכל המקיים של מציאות אדם הוא רק מכח היותו מתפלל, עכ"ד.

ובאמת כל מציאות הבריאה הוא ע"י התפילה, עד כדי שמצינו שגם הקב"ה צריך לתפילה, וכמו דאיתא בברכות דף ז' ע"א א"ר יוחנן משום ר' יוסי מנין שהקב"ה מתפלל שנאמר (ישעיה נו-ז) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי תפלתם לא נאמר אלא תפילתי מכאן שהקב"ה מתפלל, מאי מצלי אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי ויגולו רחמי על מדותי ואתנהג עם בני במדת רחמים ואכנס להם לפני משורת הדין, והיינו דכדי שהקב"ה יתנהג עמנו במידת הרחמים צריך שגם הקב"ה יתפלל, על אף שהוא הכל יכול, מ"מ צורת הבריאה נעשה שא"א לשנות ולהשיג מאומה כי אם ע"י תפילה. והדברים נוראים.

*

עצות לזכות בדין

קודם שנתחיל בעצות, יש להקדים שביום הזה הקב"ה נתן לנו עיצות לינצל בדין אף אם במשפט הרגיל היינו יוצאים חייבים, וכמו שאמרו חז"ל (ויקרא רבה, כ"ט) אמר הקב"ה לאדם זה סימן לבניך, כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך

עצות לזכות בדין

לעמוד לפני בדין ביום זה ויוצאין לפני בדימוס, אימתי בחדש השביעי באחד לחדש. ודקדק הגאון רבי שלמה הרכבי זצ"ל (משגיח ישיבת גרודנא), שאין זה רק סימן בעלמא שיצאו זכאים בדין אלא שנתן השי"ת כח ביום הזה לסייע לישראל לצאת זכאים בדין ע"י תחבולות שונות, אפילו אם מצד עצם מהות הדין אינם ראויים, שאל"כ למה צריך סימן הרי ראויים המה מצד עצמם. ולפיכך ניתנו עצות לינצל בדין ביום הזה על אף שאינם זכאיים מצד עצמם. וכמו דאיתא בר"ה דף ט"ז ע"א אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר, והיינו שע"י השופר זוכים בדין אף שמצד עצמם לא היו זוכים. ושם ט"ז ע"ב כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, ופרש"י שישראל עושין עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפילה, והיינו שע"י תפילה זוכים בדין על אף שמצד עצמם לא היו זוכים.

דבר ראשון שמצאנו בגמ' כדי לזכות בדין, הוא שיהיה לו תלות מוחלטת בהקב"ה, וכמו שאמרו בר"ה דף ט"ז כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, ופרש"י שישראל עושים עצמן רשין בר"ה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנאמר (משלי י"ח) תחנונים ידבר רש. והיינו שצריך להרגיש ולבוא לידי הכרה שהכל תלוי רק בהקב"ה, לנו מצידנו אין כלום וגם לא מגיע לנו כלום, ואנו מבקשים כעני העומד בפתח, ומתוך כך נתפלל לה' בהכנעה ובתחנונים, ונוכה לרחמים.

ומאדאמו"ר זצ"ל שמעתי, דתפילה הוא דבר הכרחי כדי לזכות בדין, דאפילו אדם שזכאי ורשאי לקבל מ"מ לא יקבל עד שיתפלל, וכמו שכתוב (בראשית ב', ה') וכל שיח השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה, ופרש"י ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם, התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים. עוד אמר אדאמו"ר דכדי לקבל לא סגי במה שמבקש, אלא צריך תחילה להודות על כל החסדים שקיבל ממנו עד עכשיו, ורק אח"כ לבקש את הבקשות, וכמו דכתיב הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו ואמרו הושיענו אלוקי ישענו וגו', דמתחילה מתחיל בהודאה להקב"ה (הודו לה'), ורק אח"כ באה הבקשה (ואמרו הושיענו). והיינו שהקב"ה מושיע רק למי שנותן הודאה, דכאשר מודה ומכיר בטובתו של בוראו שמרחם עליו ומטיב לו, זה סיבה שכאשר יבוא ויבקש הקב"ה ישמע לתפילתו ויענהו. ובשם האדמו"ר המהרי"ד מבעלז זצ"ל שביאר מה שאומרים בתפילת שחרית, ועונה לענו ישראל בעת שוועם אליו- תהילת לאל עליון, דהכונה, מתי עונה הקב"ה לעם ישראל בשוועם אליו? תהילות לאל עליון, אם לא שוכחים את ההודאה לו יתברך. ומצינו עוד בגמ' במגילה דף י"ח ע"א דלהודות לה' זה עבודת ה', וכאן נתחדש שחוץ מזה צריך שיכיר בטובתו כדי שיוכל להמשיך לקבל. והגר"א במשלי (כ"ה, ט"ו) כתב דכאשר מבקשים מהקב"ה איזה בקשה, ומכירים שכל מה שנתן לנו הקב"ה עד עתה היה רק בחסד, ומתוך זה מבקשים שימשיך לתת לנו את החסד אפילו שאין אנו ראויים, הבקשה

עצות לזכות בדין

הזו מתקבלת הרבה יותר מסתם בקשות, וביאר בזה מה שאומרים בתפילת נשמת "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלוקינו לנצח", והיינו שמבקש שהקב"ה יעשה למען רחמיו וחסדיו, שהרי גם מה שיעד הנה עזרונו' הוא 'רחמיך' ולא למענינו, ומה שאתה 'לא עזבונו' הוא 'חסדך', ולכן אנו בטוחים ש'אל תטשנו ה' אלוקינו לנצח', כי אם היה בשבילנו היינו מתייראים שמא יגרום החטא, אבל כאשר הוא למען חסדיך אין אנו מתייראין כלל, כי חסדך המה קיימים תמיד. והדברים מפורשים ברבינו יונה בשערי תשובה (שער רביעי אות י"ב), דפירש מה שכתוב בתהילים (נב, יא) אודך לעולם כי עשית ואקוה שמך כי טוב נגד חסדיך, דהיינו אודך על הטובה שעשית עמדי 'ובעבור זה' אקוה להתמדת טובותיך, ע"כ. ויש שכתבו דדבר זה מרומז בכתוב (תהילים קט"ז ג-ד) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, ובהמשך כתוב (פסוק י"ג) כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא, דכאשר התייסר דוד המלך בצרות ויסורים היה מודה להקב"ה על החסד שגמל עמו, ועל ידי זה זכה להינצל מכל הקשיים. [והגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר, דאיתא בברכות הנכנס לכרך מתפלל שתים אחת בכניסתו ואחת ביציאתו נותן הודאה על העבר וצועק על העתיד, יצא אומר מודה אני לפניך ה' אלקי שהוצאתני מכרך זה לשלום וכשם שהוצאתני מכרך זה לשלום כך תוליכני לשלום ותסמכני לשלום ותצעידני לשלום ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך וכו'. ואמר הגרי"ש אם היוצא ונכנס ממקום למקום מרחק של כמה פרסאות צריך לתת הודאה על העבר, על אחת כמה וכמה אדם היוצא משנה לשנה חדשה שצריך לתת הודאה על שזכה לצאת מן השנה, ומבקש לעתיד על השנה הבאה]. וע"ע בתנא דבי אליהו זוטא פ"ו, וז"ל: א"ל הקב"ה למשה כשאני רואה בני אדם אע"פ שאין בהם תהלה ושבח של תורה ומעשים טובים, לא במעשה ידיהם ולא במעשה אבותיהן, אלא בשביל שהם 'עומדים' ו'משבחין' ו'מודין' ו'מברכין' ו'מרבין תחנונים' מלפני אני נזקק להם וכופל מזונותיהם, ע"כ. ומבואר שצריך כמה תנאים שהתפילה יעשה פרי, ואחד מהם הוא להודות. [עוד מצינו מימרא מרבי אלימלך מליזנסק (אור אלימלך צ"ח) שאמר שההודאה זה גופא הפתח לישועה הבאה, ואצטט דבריו: "על ידי שמספרים בטובות ובנפלאות שעשה השי"ת כבר - על ידי זה נתוסף נפלאות וטובות יותר גדולים, כמו מעין הנובע שהמקור הוא חור קטן וכששואבין ממנו בתדירות מתרחב ונובע יותר כנודע. וזהו "זכר רב טובך יביעו" היינו שזוכרין רב טובך - על ידי זה יביעו - ירחיבו את מעיינות הישועה לנבוע בהמשכה ורבייה עלינו"]. וצריך לידע שהודאה בלי לבקש, לפעמים הוא קלקול יותר שמראה בכך שהוא אינו צריך לעוד, והדברים מפורשים בתורה על לאה (בראשית כ"ט, ל"ה) ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה ותעמוד מלדת, והיינו שלאה מצד אחד היא סמל של הודאה, ומבריאת העולם לא היה מי שהודאתו להקב"ה כמו לאה, ומצד שני ותעמוד מלדת, ופי' ה'אבן עזרא', הפעם אחר שיש לי ארבעה בנים אודה את השם שנתן לי כל זה ויספיק לי, על כן עמדה מלדת, עכ"ד.

עוד עיצה מצינו בחז"ל לזכות בדין, הוא ע"י שנילך בדרכי הקב"ה, מה הוא רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון. וידוע מש"כ הראשית חכמה (שער הענווה פ"א) על מה שהבטיח הקב"ה למשה רבינו לענין אמירת י"ג מידות, שכל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם, ולכאו' ענינו ראות שפעמים אנו צועקים י"ג מידות בקול גדול ולא נענים?, וביאר שלא סגי באמירת י"ג מידות לחוד, אלא צריך גם מעשים! שנלך בדרכי הקב"ה ונדבק בי"ג מידותיו, מה רחום אף אתה רחום מה הוא חנון אף אתה חנון. וכן דייק השל"ה ממה שאמר הקב"ה למשה "יעשו לפני כסדר הזה" דמשמע עשייה ולא רק אמירה בעלמא. [וברבינו בחיי איתא, שכל המבין י"ג מידות וידוע פירשן ומתפלל בהן בכונה, אין תפילתו חוזרת ריקם אא"כ יש בידו עבירות המעכבות].

עוד עיצה, איתא ביומא דף כג ע"א כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו. ובספרים איתא עוד, הבולם פיו בעת מריבה, וכמש"כ תוס' בגיטין (ט' ע"א ד"ה שפתים) עה"פ (שה"ש א, ב') 'ישקני מנשיקות פיהו' דקאי על מי שנושק את השפתים זו לזו בכח בעת מריבה, דבאותו שעה מעורר את אהבת ה' אליו באהבה שאין לו אח ורע, כי ידוע שהחיבה הגדולה ביותר בין אוהבים היא אות הנשיקה, וכתוב (משלי י', י"ב) על כל פשעים תכסה אהבה.

והגר"ח שמואלביץ זצ"ל אמר, דכיון שהיסוד לתפילתינו לפני ה' הוא בקשת 'רחמים', 'רחמנו כרחם אב על בנים', עלינו להתאזר במידת הרחמים כלפי זולתנו ולהרבות בעשיית חסד עם הבריות, ואז אפשר לקוות שגם ה' יתנהג עמנו ברחמים, שכך היא מידתו 'כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מהשמים'.

עוד עיצה לזכות ע"י שניהיה קרוים 'בנים', וכמו שאומרים בתפילה בר"ה אם כבנים – רחמנו כרחם אב על בנים, ומצינו במדרש ד'בן' נקרא ע"י תורה ומצות, בן זה מי שמוסר נפשו לאביו (עי' מדרש רבה פרשת וישלח), והיינו מס"נ לתורה ולמצות, לשמור התורה בכל מצב, ולהיות ממית עצמו על דברי תורה.

בשם החוות דעת הובא, שג' ימים קודם ראש השנה לא יהיה לאדם שום עסק עם היצר הרע ורק יעבוד את אדונו בקיום מצות ומעשים טובים, לפי דבדיני עדות קי"ל (סנהדרין דף כ"ז ע"ב, שו"ע חו"מ סי' ז' סעי' ז') שהדיין אינו יכול לדון את אוהבו ולא את שונאו, ואיזהו שונא (שאינו יכול לדונו) כל שלא דיבר עמו שלשה ימים מחמת איבה, וידוע שיצר הרע והשטן הכל אחד, כמו שאחז"ל (ב"ב דף ט"ז ע"א) הוא השטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות.

*

ערב ראש השנה

ערב ר"ה נוהגין להתענות, ובטור בסי' תקפ"א הביא לזה מהמדרש ר' תנחומא, משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך - הניח להם שליש,

כיון שנתקרבו יותר יצאו בינוני העיר לקראתו – הניח להם שלישי השני, כשנתקרבו יותר יצאו כל בני העיר לקראתו והניח להם הכל, כך המלך – זה הקב"ה, בני המדינה – אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה, ערב ר"ה הגדולים מתענין ומוותר להם שלישי עונותיהם, ב"י ימים בינוניים מתענין ומוותר להם ב' שלישים, היוה"כ הכל מתענין ומוותר להם הכל, ע"ש.

נמצא שבערב ר"ה יש בו בחינת ב' דברים, א' יומא דכפרת ישראל, אלא שאין זה כפרה בשלימות, ב' שזה בחינה של קבלת פני המלך, נוכ"ה בחת"ס בגליון השו"ע שם, והגדולים המתבטלים ממלאכת שמים אינם מתענים בשארי ערב ר"ח רק בערב ר"ה לקבל פני המלך ית"ש. עוד מבואר דהכפרה בערב ראש השנה אינו ע"י תשובה דהיינו חרטה וקבלה, אלא ע"י הכנעה כלשון המדרש 'אין לנו מה ליתן לך'. ובחיי אדם (כלל קל"ח סעי' ה') כתב טעם אחר לתענית, וז"ל: ערב ר"ה הוא יום האחרון מן השנה וקבלו חז"ל שכל העושה תשובה יום אחד בשנה חשוב כאילו שב כל השנה, לכן נהגו שכולם מתענים ומשכינים הרבה קודם היום ומרבים בסליחות ובידוים, ע"כ.

כתב החיי אדם (כלל קל"ט סעי' א') בליל ר"ה יכנס לבית הכנסת ביראה ורעד כי כבר הגיע העת להכין כסאות למשפט ממעל. וראיתי על אחד מגדולי ישראל דבערב ר"ה התפרץ בבכי, ואמר כבר מ-כ-י-נ-י-ם א-ת ה-כ-ס-א-ו-ת ל-מ-ש-פ-ט.

*

תשובה בראש השנה

ר"ה מלבד היותו יום דין הוא גם זמן תשובה, והוא א' מעשרת ימי תשובה. ומצינו דבר נורא במאירי בר"ה דף ט"ז ע"ב, וז"ל: אע"פ שבכל יום ויום ראוי לאדם לפשפש במעשיו לשוב מדרכו הרעה כמו שאמרו ז"ל באבות (פ"ב מ"י) שוב יום אחד לפני מיתתך, מ"מ בזה"ז ר"ל ראש השנה, ראוי לו להתעורר ביותר וכו', ויתעורר לפשפש במעשיו ולחזור ממה שהוא בידו מן העבירות, והמתרשל בזמן הזה מן התשובה אין לו חלק בה' אלקי ישראל, שבכל השנה אין ההתעוררות מצוי כל כך ואף מידת הדין מתייאשת ממנו וממתנת לו עד זמן זה, ע"כ.

והגר"ד כהן שליט"א ביאר דבריו, דאיתא בסידור אישי ישראל (תפילת נעילה עמו' 475) הביא מהזה"ק (שמות ק"ו ע"ב) 'וילך שובב בדרכי ליבו' – בגין דיצה"ר דביה תקיף ואתתקיף ביה, ועל דא אזל שובב ולא בעי לאתבא בתיובתא וכו', ובהמשך איתא שם שהקב"ה נותן את הכוח לשוב בתשובה. ולמדנו מדבריו שהעדר תשובה בא מחמת תקיפות יצה"ר 'ההולך שובב בדרכי ליבו' שפי' המצודת דוד 'היה הולך לפני בסרוב ומרד ובדרך תאוות ליבו', והיינו שמניעת תשובה באה מתוך מרד ותקיפות היצר שאינו חפץ בתשובה. ומעתה יובן דבר"ה שענינה המלכת הקב"ה, והיות ומלכות צריכה את העבדים הכפופים לה, שהרי אין מלך בלא עם כדאיתא בפרקי דר"א פי"א, וההמלכה הגמורה שנעשית ע"י עבדיו של מלך הינה רק אם מקבלים על עצמן עול המלכות, א"כ עול

תשובה בראש השנה

המלכות מחייבת את התשובה שמניעותו באה מתוך מרידה ותקיפות היצר, ולכן ביום הזה שאינו שב הרי הוא מבטל חלקו בהמלכותו.

וע"ע במהרש"א בסוף מסכת מגילה, על הא דאמרו משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג, דמה דלא תני נמי ראש השנה ויום הכיפורים כתיבי ג"כ בזו הפרשה, י"ל דלא תיקן משה בשאר מצות משום דלא אתיין מזמן לזמן והכי נמי ר"ה ויה"כ לא מקרו מזמן לזמן דישראל לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויה"כ משא"כ בשלש רגלים דמצותן בזמן בענינו של יום. ומבואר חידוש שגם עבודת היום דראש השנה הוא תשובה, רק יש תשובה דרך עבודת מלכיות (והיינו תשובה מאהבה ע"י שדבק ומכתיר את המלך), ויש תשובה ע"פ דרכי התשובה (תשובה מיראה). ובדוחק אפשר עפמש"כ המ"ב בסי' ר"נ סק"ג דיהרהר בתשובה ויפשפש במעשיו כל ערב שבת, כי שבת מיקרי כלה מלכתא, וכאילו מקבל פני המלך יתברך שמו, ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש בבלויי הסחבות של חלאת העונות, ע"ש. ולפ"ז אפשר דכ"ש בזמן שעוסק בהמלכת המלך, שאין ראוי ללבוש כאילו בגדים, ואולי אף למרידה יחשב דבר זה.

והנה בכל ספרו המוסר הקדמונים העריכו בעבודת ראש השנה, שהוא השברון לב, עי' באור ישראל מכתב ז'. והפלא מה הוא קשור למלכויות ולתשובה.

ואשר חזינן שעשית תשובה, אינו הוידוי והחרטה או הסיגופין והתעניות, אלא בזה שמבטל את האנוכיות שלו להקב"ה, ונעשה עבד להקב"ה, שהרי כל סיבת החטא משום שהוא חי את האני שבו, שהרי מי שעובד בבית המלך כל מחשבתיו הוא איך שהמלך יצליח, ואינו חושב על עצמו מאומה, כיון שיודע שהצלחתו זה הצלחה שלו, כך מי שהוא עבד ה' הרי כל רצונו הוא לעשות את רצון ה', עבד לית ליה מדיליה כלום. אלא שהוא צריך גם תשובה לתקן את מה שפגם עד עתה. ודבר זה מפורש בפסוק שובה ישראל עד ה' אלקיך, תחזור לבורא עולם. ומה"ט אמרו במסכת קידושין דף מט ע"ב על מנת שאני צדיק אפילו רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בדעתו, אף שלא היה וידוי (שהיא דוקא בפה כמש"כ החינוך במצוה רס"ד) ושאר תיקוני התשובה, (ובמאירי מבואר שהיא מקודשת בתורת ודאי), מ"מ חשיב צדיק באותו רגע שהחליט לשוב אל ה', אף שאין לו כפרה. וראיה נפלאה לזה, מהא דאיתא בסנהדרין דף ק"ח ע"א שהמרגלים אין להם חלק לעולם הבא, ואם אחד יקדש א' מהמרגלים ע"מ שהוא צדיק גמור היתה מקודשת, ולמאירי היתה מקודשת בתורת ודאי מטעם הנ"ל, הרי חזינן ששיך שיקרא צדיק ולא יהיה לו חלק לעולם הבא, ועב"ז במנח"ח (שם). ומעתה יובן שראש השנה, עבודת המלכות הוא בזה שמבטל את האנוכיות שלו ועי"ז הוא מבטל עצמו למלך, זו הדרגה הגבוהה של תשובה, וזה כונת המאירי והמהרש"א שזוהי עבודת היום דראש השנה. [נוראיה נפלאה שמעתי, שהרי ביה"כ איכא חיוב להאמין ולבטוח שהיום מכפר, ומאידך איכא תפילה בישיבת הסוכה שמקורו הוא באבודרהם 'אם נתחייבתי נדוד יחשב לי כאילו הרחקתי נדוד', ולכאן אחרי שבטוח שהתכפר לו, מה ממשיך לבקש על חיוב

גלות, ועוד מדוע רק על חיוב גלות חששו ולא על שאר דברים, ממנפ"ש אם יוהכ"פ לא כיפר הרי הוא מלא עונות. ולהנ"ל א"ש, דהנה איתא ברמב"ם פ"ב ה"ד שחיוב גלות אינו עונש כמלקות וכדו', אלא שגלות מכפרת עון מפני שגורמת לו להכניע ולהיות ענו ושפל רוח, והיינו שהתשובה של גלות הוא ביטול העצמיות שלו, ונכנע תחת אדונו, ומעתה אפשר שכל זה המשך מעבודת התשובה דיום הכיפורים, ואינו מגיע לכפרה שהרי כבר נתכפר, כ"א בזה שנכנס תחת כנפי השכינה].

ועי' בירושלמי בפרק חלק, שכאשר לכדו את המלך מנשה הכניסו אותו בדוד של נחושת, והיו מסיקין תחתיו אש, ומנשה לא הניח ע"ז בעולם שלא הזכירה כדי שתצילנו, כיון שראה שלא הועיל כלום, אמר בלבו: זכור אני שהיה אבי מקרא אותי את הפסוק הזה בבית הכנסת 'בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבתי עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו כי קל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך אשר נשבע להם', הרי אני קורא אותו, אם עונה אותי מוטב ואם לאו הא כל אפיא שוין... אמר להן אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל בפני בעלי תשובה, מה עשה הקב"ה, חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד ושמע תחינתו, ונעתר לו וישיבהו. והפלא וכי זאת יקרא תשובה במה שעושה תנאים עם הקב"ה, ולא עוד אלא שמדבר בהתרסה כלפי שמיא שבודק יד ה', שאם אינו מצילו כל אפיא שוין. אולם להנ"ל א"ש, דלאחר שניסה הכל ולא הועיל, הגיע להכרה שרק הקב"ה יכול להצילו, ואז שב אל ה', אלא שאמר שאם גם זה אינו מועיל א"כ גם בו אין ממש, אבל עצם המצב שהגיע שרק הקב"ה יכול להושיעו זוהי התשובה האמיתית.

*

עבודת היום דראש השנה

בעבודת ראש השנה ויוה"כ, יעוי' ברמב"ם בפירוש המשניות (ראש השנה פ"ד מ"ז) וז"ל: לפי שלא היו קורין הלל לא בר"ה ולא ביוה"כ, לפי שהם ימי עבודה – והכנעה – ופחד – ומורא מהשם ויראה ממנו ומברח ומנוס אליו ותשובה – ותחנונים – ובקשה כפרה וסליחה, ובכל אלו הענינים אינו הגון השחוק והשמחה, עכ"ל.

ראש השנה במהותו הוא יום ההמלכה, אלא שמחמותו יש גם כן דין. וכמו שביאר הרמח"ל בדרך ה' (ח"ד פ"ח א"ד) וז"ל: כי הנה ביום זה הקב"ה דן את כל העולם כולו ומחדש כל המציאות 'בבחינת הסיבוב החדש' ונערך הדין על כל היצור כפי סדרי הדין העליון, ע"כ. ומבואר שהסיבה לדין הוא יום המלוכה בבחינת הסיבוב החדש ולכן הקב"ה מעמיד לדין לשנה החדשה של מלכות ה' מי שייך למלוכה ומי ימשיך במלוכה. ובאמת שכל סיבת זכויותינו בדין הוא מחמת הנהגת המלכות, כידוע שמידת הדין אמרה נפש החוטאת ימות, והיינו שמצד החוקים אין שייך תשובה וא"א לזכות בדין, רק הקב"ה ברחמיו דן אותנו במידת מלכות, מלך במשפט יעמיד ארץ, ומלך אינו חייב לשום חוק, וכמו שאמרו מלך פורץ גדר, ולכן זה הסיבה שעל ידו כלל יש דין ועל ידו נזכה בדין.

עבודת היום בראש השנה

איתא בר"ה דף ט"ז ע"א אמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר. והנה בקבלת הממלכה כלול בתוכו ב' חלקים, א' עצם ההכרה שהוא מלך על הארץ, [ודבר זה כולל כמה פרטים, א' שהוא הכל יכול ואנחנו כלום, ב' שאין שום אדם יכול להרע לנו או להטיב עמנו ולעשות לנו מאומה בלי הקב"ה, ג' שהוא משגיח עלינו על כל פרט ופרט, ד' עלינו להרגיש שכל דבר שנעשה הכל הוא מהקב"ה והכל הוא לטובתינו], ב' קבלת עול, וכל מה שאנחנו עושים הוא רק משום שזהו רצון ה', ושום תנועה איננו עושים שלא ע"פ רצונו יתברך ואליו ורק אליו אנחנו משועבדים, וזה פשוט שאחרי ההכרה שהכל הוא מהקב"ה וממנו הכל, פשוט שזה מחייב אותנו לעשות מה שהוא מבקש, וזה כל התכלית להדבק בהקב"ה. ובאמת א"א לבקש רחמים בדין קודם שמקבל עליו עול מלכות, כדאיתא בספרי (בהעלותך פיסקא ע"ז) מה ראו חכמים לומר מלכיות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות, **אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים** כדי שתזכר לו, ובמה בשופר של חירות ואין שופר אלא של חירות שנאמר (ישעיה כו יג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ע"כ.

והנה עיקר עבודת המלכויות הוא בתפילה, ושמעתי לבאר ד"ז שבתפילה הוא הזמן היחיד שאדם יכול לקיים את: האמרו 'לפני' מלכיות כדי שתמלוכוני עליכם, כיון שבתפילה חשיב כעומד לפני המלך כמש"כ הגר"ח, לכן רק בתפילה חשיב דאמרו 'לפני', אבל בשאר היום אין זה לפני.

והנה בכל יום האדם ממליך את הקב"ה על עצמו, אבל בראש השנה הוא ממליך את הקב"ה על כל העולם כולו. ואפשר דזה סברת המהרי"ץ גיאות שהובא בביה"ל ר"ס תקצ"ג שהאמרו לפני מלכויות כדי שתמלוכוני עליכם, קאי על חזרת הש"ץ דמוסף (ולא על תפילת לחש), והיינו דכיון שזה מעשה המלכה על כל העולם, א"כ רק כשזה נעשה בציבור שייך להקרא שהם הממליכו את הקב"ה על הכלל, ולא כשזה מעשה פרטי דלא שייך כלל לכלל. [והנה לפי המהרי"ץ גיאות יש ענין גדול שכל אחד ישמע כל חזרת הש"ץ מפי הש"ץ, לפי דאין זה חובת ציבור גרידא ככל חזרת הש"ץ, אלא דזוהי האמרו לפני מלכויות של כל אחד ואחד. וזאת מלבד מש"כ הגרי"ז שכיון שהתקיעות נתקנו הסדר הברכות, א"כ מחויב לשמוע הברכות כדי שיצא ידי חובת תקיעות הסדר התפילה].

'זכרונות' שתעלה לפניו זכות אבות דעקדת יצחק, והקשה תוס' הרי קי"ל דכלה זכות אבות וא"כ איך מבקשים שוב על זכות אבות, וידוע תי' רבי ישראל מסלנט דיש ב' סוגי זכות אבות, א' זכות אבות בעצם מעשם, ב' מחמת הפירות והפירי פירות שנעשו ע"י מעשי האבות, שזה מגדיל את המעשה הראשון, וזה מגדיל את הזכות אבות, וזה ע"י מה שאנחנו גורמים בכח האב בזה שאנחנו מגדילים להם עכשיו את הזכות אבות. ובפרשה של עקדת יצחק יש ב' חלקים, א' המעשה של המסירות נפש, ב' הדיבור השני שהיה לאחר שהקריב את האיל, והיינו בזה שהמשיך את המצב של העליה שהיה בעקידה ולקח איל ואמר זה תחת בני יה"ר שיחשב כאילו הקרבת את בני, וזה נסיון להמשיך את

העליה של אלול לכל השנה, וכמו שאמרו בעלי המוסר שצריך לשמור במצב של עליה של אלול עד האלול הבא, ואז שוב לעלות ולעלות, וזה מצב של מס"נ של עליה בתר עליה.

*

הובא בשם האר"י ז"ל דיום ראשון דר"ה הוא בבחינת 'דינא קשיא' וביום שני דר"ה הוא בבחינת 'דינא רפיא', והגרא"ל שטיינמן זצ"ל ביאר דביום הראשון דנים לפי הדין וביום השני דנים לפני משורת הדין, והביא מש"כ הגר"א באבן שלמה (פ"י אות יט) שיש אנשים שאין הקב"ה דן אותם לפני משורת הדין, וז"ל: אף על פי שהקב"ה מעניש נכנס לפני משורת הדין, אבל הרע לבריות משלמים לו כגמולו ממש וכן להגבה לב, ע"כ. ועל כן חובה על כל אחד בפרט בימים אלו להיות טוב לבריות ובעל רוח נמוכה, ועי"ז נזכה בדין בפרט בדינא רפיא.

והנה בר"ה דנים על הרוחניות ועל הגשמיות של כאו"א, ידועים דברי הגר"א (בתיקוני זוהר בתיקון ט"ז, ל"ו ב' ד"ה ואיהי תוספת), שכל מזונתיו של אדם קצובים לו מר"ה לר"ה דקאי בעיקר על מזונות הנשמה. אך נראה שבר"ה לבדו הוא נידון על עניניו הרוחניים, ומה שכתוב שבר"ה נכתבים וביו"כ חתומים קאי על עניניו הגשמיים. דהנה האחרונים כבר עמדו על סתירת הסוגיות, דבר"ה דף ט"ז ע"א אמרינן שאדם נידון בר"ה וגזר דין שלו נחתם ביוה"כ, ומאידך שם בע"ב אמרינן א"ר כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחין בר"ה אחד של רשעים גמורין ואחד של צדיקים גמורין ואחד של בינוניים צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה בינוניים תלויין ועומדין מר"ה ועד יוה"כ זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה, ומשמע שאין מי שנכתב בר"ה ונחתם ביוה"כ, כי צדיקים ורשעים נחתמים כבר בר"ה, והבינוניים עדיין לא נכתבים בר"ה, וא"כ על מי אמרו שהוא נידון (נכתב) בר"ה וגזר דינם נחתם ביו"כ. וכתב הגר"א (שו"ע סי' תקפ"ב) דיש ב' דינים, על עניני העולם הזה - שבהם נידונים בר"ה ונחתמים ביו"כ, על עניני העולם הבא - שבהם גם דנים כל אדם בר"ה וביוה"כ, ועל אמר רב כרוספדאי שצדיקים ורשעים נחתמים לאלתר והבינוניים אינם נכתבים עד יו"כ. ויסוד דבריו מובא בתוס' שם (ט"ז ע"ב ד"ה ונחתמין לאלתר), שהקשה במה שאמרו שצדיקים נחתמין לאלתר לחיים ורשעים לאלתר למיתה הא ענינו ראות רשעים שחיים וצדיקים שמתים, וכתב שכוונת הגמ' לחיים היינו לחיי עולם הבא, וביאר התוס' הרא"ש ז"ל: הילכך האי חיים ומיתה דקאמר היינו חיי העולם הבא ומיתה העולם הבא דמאורעות שלו וגזרותיו של שנה זו תלויין בה שגזרין על הצדיק גזירות בעולם הזה להפרע ממנו עונותיו ולרשע גזרין גזירות טובות ליתן לו שכר מצותיו בעולם הזה כדכתיב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו הילכך צריך להעלותן בכף מאזנים בכל שנה, ע"כ. אולם בדברי הגר"א קשה לעולמו, דא"כ גם הדין ביחס לעניני העולם הזה אינם יכולים להקבע רק אחרי הדין של עולם הבא, וא"כ עד כמה שבינוניים עוד לא נכתבו לענין דינם לעוה"ב א"כ איך על עניני העוה"ז כבר נכתב דינו בר"ה. ועל כן נראה

עפמש"כ הרמב"ם בפ"ט מהלכות תשובה, שכאשר האדם זכאי לחיי עוה"ב נותנים לו עוה"ז של 'ברכה' המאפשרת לו להיות פנוי לתורה ולמצוות כדי להרבות ולהגדיל את חלקו לעוה"ב, וכאשר אין הוא ראוי לחיי עוה"ב יפסקו לו עוה"ז של 'קללה' בו לא יהיה לו לב פנוי וגוף שלם לתורה ולמצוות כדי שיאבד מחיי העוה"ב, ע"ש, נמצא לפ"ז דחלקו בעוה"ב משפיע ג"כ על חלקו בעוה"ז, אולם נראה שבינוני אין ראוי לא לברכה ולא לקללה, נמצא שלענין בינוני אין שום שייכות הדין דעוה"ב לענין חלקו בעוה"ז, ולכן בינונים נכתב דינם על עניני עוה"ז עוד קודם שנקבע דינו לענין העוה"ב. נמצא לפ"ז דעניני עוה"ב אין הכוונה למה שיהיה עמו לאחר מיתה, דזה לא שייכא לדין דראש השנה כ"א לדין שכל אדם נידון (מחדש) בשעת מותו, כי אם על דרגתו הרוחנית, כמה כלים וסעייתא דשמיא יקבל כדי לעבוד את ה', וזה נקבע אצל צדיקים ורשעים בר"ה ואצל בינונים ביו"כ, ומה שנכתבים בר"ה ונחתמים ביו"כ זה על מצבו הגשמי.

[ושמעתי בשם מרן המשגיח הגר"י לוינשטיין זצ"ל, עה"פ אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, דלכאורה גם אדם פשוט אינו עושה עוול, ומאי שבח הוא כלפי מריא דעלמא שאינו עושה עולה. ומבארים שהכוונה שגם אם לאדם מגיע עונש, מ"מ אם מישהו ינוק ויצער מחמתו, אז הקב"ה ברחמיו אינו מענישו, וזהו שאינו עושה עול, על אף שנגמר דינו למיתה מ"מ הוא ממשיך לחיות כדי שלא יגרם לכל דהו צער. ומ"מ בזכות מה הוא ממשיך לחיות, בזכות העולם הבא שלו, נמצא שלאדם שמגיע מיתה ואי אפשר לענישו הרי מפסיד בכך מחלקו לעולם הבא, עכ"ד. ולפ"ז במה שדנים את הרשעים בר"ה למיתה, וי"א דהוא לעולם הבא וי"א דהוא על עולם הזה, הכל אמת, שהדין מה מגיע להם בעולם הזה הוא הסיבה להפסדם של חיי הנצח שלהם בעולם הבא].

*

אכילת הסימנים בראש השנה

כריתות דף ו' ע"א, אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למיכל ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי. בבן יהוידע דקדק מדוע הגמ' אמרה יהא רגיל הרי זה רק פעם בשנה ומה שייך יהא רגיל, וכתב שיש ראייה מכאן שצריך לעשות בב' הימים. ובמ"ב סי' תקפ"ג סק"ב הביא מהראשונים שאומרים יהי רצון בשם ומלכות, דהיינו יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו וכו', והמנהג ביום השני וכן על דברים שלא הוזכרו בגמ' לומר בלא שם ומלכות, דהיינו יהי רצון מלפני אבינו שבשמים וכו'. עוד הביא המ"ב שם בשם השל"ה יתעורר אדם בתשובה כשיאמר יהי רצון ויתפלל על זה בלב שלם. ובחיי אדם כלל קל"ט (והעתיקו המ"ב סי' תקפ"ג סק"ה) כתב בענין אכילת הסימנים בר"ה, דכיון שהוא תחילת שנה נוהגים לעשות לסימן טוב לאכול הדברים הרומזים לזה. ובמ"ב סי' תקכ"ט סק"א כתב דיש ד' מועדים שבהם יש ענין להרבות בסעודה ואחד מהם הוא ר"ה, אך כל מועד הוא מטעם אחר, ובשעה"צ (ס"ק י"ג) כתב דבר"ה הוא לפי שהוא תחילת השנה עושין כן לסימן טוב.

אכילת הסימנים בראש השנה

באכילת רימון אומרים 'שירבו זכויותינו כרימון', והשאלה היא איתא בברכות (דף נו ע"א) שאפילו הריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון וא"כ מה רבותא הכא. הפרי חדש (סי' תרפ"ג) תירץ ששם כונת הגמ' שהם מלאים מצוות כרימון בכל שנותיהם, אבל כאן מתפללים שבכל שנה ושנה ירבו זכויותינו כרימון וא"כ פשו להו טפי. והמטה יהודה (שם) ביאר שאף שיש לו הרבה מצות מ"מ אפשר שיש לו יותר עבירות מהמצות, ועל זה אומרים בראש השנה 'שנרבה' לשון ריבוי ר"ל שיהיו הזכויות מרובין מהעונות, וע"י כך נקרא צדיק גמור. ואאמו"ר זצ"ל פי' בשם החפץ חיים שיש ב' סוגי מצות, והמשיל זאת לאחד שהולך לאחר העבודה לשמוע שיעור, ומרוב עמלו הוא נרדם מיד בתחילת השיעור, אז ודאי שיקבל שכר על ההליכה ועל זה שלא דיבר באותו שעה דברים בטלים ואסורים, אבל אינו דומה למי שיושב ולומד באותו שעה שאז יקבל שכר על הדברים הטובים שעשה באותו שעה, כן רשעים אפי' שהם מלאים מצות כרימון, היינו רק כסור מרע, אבל זכויות כרימון זה על העשה טוב, וזה רק מי שעושה ועמל באותו שעה. נושמעתי בשם מרן הגר"ד פוברסקי זצ"ל שהקשה במה שאמרו שאפילו הריקנים שבישראל מלאים מצוות כרימון, דלכאוי' אם הם מלאים מצות כרימון מדוע הם נקראים ריקנים, וביאר שההבדל בין רימון לשאר פירות, שבכל הפירות הכל מחובר יחדיו, אפילו תפוז שיש פלחים פלחים מ"מ הם מחוברים יחדיו, הדבר היחיד שאין שום חיבור בין גרעין לגרעין זה רימון, ומעתה ביאר דהנה אדם בא לעולם לעבוד את ה' ולעשות את רצונו, והדרכים איך לעשות זאת הוא על ידי קיום המצות, אבל לא באו לעולם כדי לקיים תרי"ג מצות, אלא שזה היכי תימצי לעבוד את הקב"ה ולעשות את רצונו, ולדוגמא, עבד בבית המלך, כששואלים אותו מה תפקידו, הוא לא עונה שתפקידו לעשות את זה ואת זה, אלא תפקידו לשרת את המלך, ובמה משרת בזה יש הרבה ענפים, ולפיכך אמרו הריקנים שבהם לא עבדי המלך אז הם מלאים מצות כרימון שאין שום חיבור בין מצוה למצוה, ולא כשאר פירות שהכל מחובר יחדיו. ולפי"ז פשוט החילוק בין מצות כרימון – שהוא לגריעותא, לבין זכויות כרימון – שזה למעליותא.]

בתפוח בדבש אומרים 'שתתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה', והטעם שכופלים טובה ומתוקה, כיון שלמעשה כל מה שעושה הקב"ה הכל הוא טוב שהרי מאתו יתברך לא תצא הרעות, וכל מה שעביד רחמנא לטב עביד, לכן אנו מבקשים עוד שגם נרגיש את המתיקות שבו, נודומה הדבר לחולה שלוקח תרופה מרה, דודאי שדבר זה הוא הטוב שבבילו שעל ידו הוא מתרפא, אך מ"מ אין זה מתוק. כן הוא בכל דבר רע שנעשה, אף דכלפי שמיא ברור שהוא הטוב האמיתי, מ"מ אין אנו מרגישים את המתיקות שבו.]

ובטעם שכופלים לטבול בדבש פעמים, גם הלחם וגם התפוח, יש שפירשו לפי שבתפוח יש קצת חמיצות, ועל זה מבקשים שגם דברים כאלו יבואו עם מתיקות. ויש שפירשו עמש"כ התוס' בברכות דף ל"ז ע"א לבאר ברכת בורא נפשות, 'רבות וחסרונם' - כמו 'לחם' ומים שאי אפשר בלא הם, ועל כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי - כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם שלא בראם כי אם

אכילת הסימנים בראש השנה

לתענוג בעלמא כמו 'תפוחים', ע"כ, ומבואר דתפוח שונה מלחם שזה מותרת ואינו חיי נפש, ומעתה אפשר שזה תוספת הבקשה על תפוח לומר שגם המותרות יבוא בנקל ובמתיקות. ויש שפירשו שתפוח זה סמל לניסים שהיו בתוך מצרים 'תחת התפוח עוררתין' שהיו יולדות בתוך השיעבוד בניסים גלויים, ועל זה מבקשים שגם הניסים יבואו בנקל, עד כדי שלא נרגיש שזה נס.

ובטעם שבר"ה טובלים הפת בדבש, הובא בשם האבני נזר שביאר שידוע שדבש הוא דבר היוצא מן הטמא, כי הדבורה אסורה באכילה משום שרץ, ואעפ"כ הדבש היוצא ממנה נהפך למאכל היתר, וזה בא לרמז שבימים אלו יכול להפוך את הרעה לטובה בכח תפילתו. ויש שהוסיפו ע"ז, דהנה ידוע שעקיצת דבורה הוא דבר מזיק וכואב, ובכל אופן היא מייצרת בזה דברים הכי מתוקים, ללמדך שהרע יכול להעשות להכי טוב, וכנ"ל. ובנו 'השם משמואל' הוסיף דקי"ל (יו"ד סי' פ"ד סעי' י"ג) שאם נפל דבר טמא בתוך הדבש מותר לאוכלו, כי טבע הדבש לשרוף ולבער את כל הנופל לתוכו ולהפכו לדבש, ה"נ בראש השנה יכול כל אדם להפוך את הדינים לרחמים.

יש ענין להקפיד לילמוד בליל ר"ה אחרי הסעודה, ואפילו למי שקשה לו מ"מ יקפיד לכה"פ ללמוד קצת. בראשית יש לעשותו לסימן טוב, וכמש"כ הרמ"א ביו"ד סי' קע"ט סעי' ב' שיש ענין ללימוד בראש חודש לסימן טוב. והגראי"ל שטיינמן זצ"ל אמר זאת בנוסח דומה, דאיתא במדרש שהתורה היתה צריכה להתחיל באות א', אבל כיון שבאות זה יש ג"כ 'ארור', לכך לא התחילו בו, אבל אות ב' שהיא 'ברוך' התחילה התורה בה. הרי שהתחלה צריכה להיות בדבר טוב, וא"כ בעמדינו לפני השנה החדשה אנו צריכים להתחיל בדבר טוב, ואין טוב אלא תורה, לפיכך ראוי לזרוז כל אחד את עצמו לאחר הסעודה לעמול קצת בתורה, וזאת מלבד מה שיש ענין לעשותו מחמת עשיית הסימנים בליל ר"ה לסימנא טובא וכמש"כ לעיל. שנית, דברמב"ם איתא הלומד תורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לקל חיי, ע"כ. ולפיכך ראוי ביותר לילמוד (לכה"פ קצת) בלילה כדי שימשך חוט של חסד בדינו.

ומלבד הדברים הסגולים שיש בלימוד התורה בר"ה, מ"מ ביום יש ענין מיוחד שינצל את כולו במצות, דאיתא בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג) שהקב"ה דן את ישראל ביום בשעה שהן עסוקין במצוות, ואת האומות בלילה בשעה שהן בטילין מן המצוות. ומבואר שיש בר"ה גורם לזיכוי בדין למי שעוסק אז בתורה ובמצות, וח"ו גורם לחובה למי שמתבטל אז במצות, ולפיכך נתנו לישראל את הדין ביום כדי שיוכלו לינצל מחמת זה, ולגוים בלילה בשעה שהם בטילים מן המצות, ולפיכך ראוי להקפיד שיהיה ביום תמיד במצב של 'בשעה שהן עסוקין במצות', וח"ו לא להיפך, ולא לבזבז רגע אחד לבטלה, והעיצה לזה, שיסדר לעצמו איזה ענין בדבר תורה או יראה שיחשוב בו כל שני הימים של ר"ה בין בשעת אכילה והליכה ברחוב כדי שתהיה מחשבתו דבוקה כסדר בלא הפסק בו יתברך.

*

יראים וחרדים מאימת הדין – ובטוחים שיעשה להם נס

הרא"ש בסוף מסכת ר"ה מביא דברי הירושלמי, אמר רבי סימון כתיב כי מי גוי גדול, רבי חנניא ורבי יהושע, חד אמר איזו אומה זו שיודעת אופיו של אלוקיה, בנוהג שבעולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתכסה שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך ציפורניו לפי שאינו יודע איך דינו יוצא, אבל ישראל אינו כן, כשבא ראש השנה שהוא יום הדין של כל אחד ואחד, לובשים לבנים ומתעטפין לבנים ומגלחים זקנם וחותרין ציפורניהם ואוכלין ושותין ושמחין בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים, ומטה את דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם, עכ"ד. ומבואר שביום הזה צריכים לנסים ובלא זה א"א לזכות, וסומכים ביום זה על הנס שיזכנו בדין ויקרע לנו גזר דינינו.

ויש אנשים שיושבים בשלוח ביום זה, וחושבים שסיבת החיים שהיה עד היום אמור להמשיך, ורק אם יגזרו עלי בראש השנה אחרת אז זה ישתנה. אולם גישה זו בטעות יסודה, דסיבת החיים שהיה מחמת שנה שעברה הוא רק עד ראש השנה, ומכאן והילך צריך סיבה חדשה שיקבל שוב חיים, וכמש"כ המהרש"א בברכות דף נח ע"ב דלכך הרואה את חבירו לאחר י"ב חודש מברך ברוך מחייה המתים, לפי שעבר עליו ר"ה שנידון לחיים ולמות, ואין כונתו לפי שהיה בסכנה במשפט דא"כ היה לו לברך ברכת הגומל ולא ברכת מחיה המתים, ובע"כ כנ"ל. וכן הובא בשם הרב מבריסק מרן הגרי"ז זצ"ל, ודימה זאת לשוכר דירה לי"ב חודש, וכי יכול לישב בשלוח ולבטוח שימשיך לגור שם, ודאי שלא לפי שכל השכירות מעיקרא היתה רק לי"ב חודש, וכשחיים בכזה הרגשה הפחד הוא נורא, לא רק שיש חשש מיתה, אלא שאין לו כלל סיבה לחיים לאחרי ר"ה. וכמשמתבוננים, הפחד הוא יותר, דבשוכר דירה לי"ב חודש ולא שילם דמי שכירות, האם יעלה על הדעת שישכירו לו זאת לעוד י"ב חודש, כן אנו, האם שילמנו על החיים שקיבלנו י"ב חודש במצוות ובמעשים טובים או ח"ו להיפך... [ויש להוסיף עוד דהנה אמרו חז"ל (עירובין דף יג ע"ב) נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא כדי שלא יחטא, ולכאו' אם כל החיים שקיבל הוא עד ר"ה, א"כ מה מבקש עוד חיים, הא נמנו וגמרו שעדיף לאדם שלא נברא. ומבארים עפמש"כ השעה"צ בסי' תרכ"ב סק"ו בטעם שקורין הפטרת יונה ביום הכיפורים, כי האדם חושב כמה פעמים ליאש את עצמו שאין יכול לתקן בשום אופן ועל כן יתנהג תמיד באופן אחד, ואם יגזור הקב"ה למות ימות, אבל טעות הוא שסוף דבר יהיה כל מה שהקב"ה רוצה מנפשו שיתקן מוכרח הוא לתקן, ויבוא עוד פעם ופעמים לעולם הזה ובעל כרחו יוכרח לתקן, וא"כ למה לו כל העמל למות ולסבול חיבוט הקבר ושאר צרות ולחזור עוד הפעם? ודבר זה נלמד מיונה וכו', ע"ש. ולפ"ז נמצא שעיקר בקשת האדם בר"ה שנזכה למלאות את תפקידנו בזה העולם ולתקן מה שמוטל עלינו לתקן, וא"כ עיקר תפילת האדם בר"ה צריך להיות על חיים רוחנים, דבלא זה אין כלל סיבה לקבל חיים חדשים].

וידוע המימרא בשם הרב דסלר זצ"ל, שאמר, שמה שקורא בראש השנה בשמים בראש השנה אני יודע, והוא נורא ואיום, ואף שלא הייתי בשמים מ"מ אני רואה מה שעברנו

בשנה שעברה אני יודע שכל זה נגזר בראש השנה שעבר. ובידינו לשנות את הדין ולזכות לחיים מאושרים בכח תפילתינו, וכמו שארכנו בזה בריש דברינו. והרב דסלר היה רגיל לומר, שאם היינו בוכים ומתחננים עוד קצת בר"ה היינו חוסכים הרבה בכיות במשך השנה. והרב פינקוס זצ"ל המשיל דבר זה למעשה שהיה בעירו (אופקים), שאחד הקהילות שלא היה להם כסף לבנות בנין לבית הכנסת, הזמינו קראון (מבנה קל) לצורך ביהכנ"ס, וכשבא הקראון הקבלן בטעות הניח אותו הפוך דהיינו ארון הקודש למערב והשירותים למזרח, ולא ידעו הציבור מה לעשות, הגיע אחד ואמר שאיני מבין מה הבעיה, הרי בזמן שהמנוף הוריד את הקראון ראיתי איך שבן אדם אחד דוחף את הקראון בזמן שהיה באויר כדי לכוונו שיעמוד במקום שצריך, א"כ אף עכשיו שזה כבר על הריצפה מ"מ אם אחד הצליח להזיזו כשזה באויר אז מאה איש יצליחו להזיזו ולדוחפו ולהחליפו מצד לצד, אמר להם ר' שמשון, טיפש מתי שזה באויר אפילו אחד יכול להזיזו, אבל אחרי שזה כבר ניקבע אפילו מאה איש לא יצליחו להזיזו מאומה. כן בר"ה שאנחנו באויר כל אחד יכול לשנות את דינו, אבל אחרי שכבר נגזר אפילו מאה לא יהיה בכוחם לשנות מאומה. וכמו שהאריך הפנים יפות (פרשת אחרי) שעל המשכיל לבקש על נפשו קודם שיוציאו עליו גזר דינו בר"ה, כי מי יבוא אחרי המלך, כי לאחר מכן יצטרך להרבות בצעקות ובתפילות לשנות את הנגזר כבר, כי את הנעשה קשה לשנות.

ומהגר"א בידרמן שליט"א שמעתי, שהמשיל את היושב בשלוח בר"ה ואינו מפחד, לאותו תינוק שבשעה שאביו שוכב מת עם טליתו על הריצפה, יושב ומשחק בחוטי ציציות טליתו של אביו, ואינו יודע מה יש מתחת לטלית. כן בראש השנה כל מה שיהיה במשך השנה נמצא כבר עכשיו אלא שהוא מכוסה מענינו, והאיך נוכל ליישב בשלוח. והביא מה שאמר מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, באסון שקרה בזמנו שאחד האברכים הצעירים בישיבת מיר הצטנן בימי בחורף, וקיבל דלקת ראות ונפטר, והעולם דיבר שהוא נפטר מהקור הנורא, ויהי כשמוע הגר"ח את דבריהם אמר להם בתוכחת מוסר 'הוא לא נפטר מקור העז שבחודש שבט, נאר ווען דער זין האט געבראטין ראש השנה' (כלומר הוא לא נפטר מהקור שבחודש שבט כ"א בזמן שהיתה השמש קופחת בראש השנה). וידוע פירוש הרוקח (בפירוש התפילה) 'היום הרת עולם' שהוא מלשון הריון, שראש השנה הוא בחינת הריון של כל מה שיארע באמצע השנה, ואז הוא בבחינת לידה.

הפחד מראש השנה הוא נורא, עד שאמרו חז"ל בשעה שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניך האיך נאמר שירה, ובראשונים (ריטב"א פ"א דנדרים) איתא שיום זה הוא עת צרה, לענין שאז נדרי צדקה הוי נדרי מצוה, ולפ"ז לדעת הרמב"ן שבעת צרה יש חיוב תפילה מה"ת, ובפשוטו אין שיעור לתפילה, אז גם ביום זה מחויב להתפלל ולומר תהילים בכל רגע פנוי.

כתיב ישמחו השמים ותגל הארץ... לפני ה' כי בא לשפוט הארץ (תהילים צו, יא-יג), ומבואר שמצד אחד זה דין – רעדה, ומצד שני זה שמחה. וכ"כ השאג"א (סי' ק"ב) לדינא שיש דין שמחה בראש השנה, וכ"פ המ"ב בסי' תקצ"ז סק"א, והחת"ס לשו"ע (שם) הוכיח

כן מלישנא דמתני' (ר"ה דף כט ע"ב) יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת, דלכן קרי לר"ה יום טוב ללמדך שיש בו דין שמחה, ובדרשותיו (ח"ב עמו' שנ"ו) הוסיף החת"ס שעל ידי זה שמקיים האדם מצוה זו ושמח ביום זה כדין של תורה, זוכה בשכר זה שיוציא הקב"ה כאור בצדק דיננו. ויש שפירשו שהשמחה בזה שעומד לפני המלך וזוכה לקירבה מהמלך, אף שמצד המשפט יתכן שהוא יסבול. ואפשר יותר דמצד החוטא לא שייך כלל מהלך של משפט, שהרי מיד שחטא פגם ביחוד ה' ואחת דינו למות, אלא דבר"ה התחדש שהמלך שופט, ואצל מלך אין כללים, מלך פורץ גדר, ורק אז יכולים לזכות לזיכוך החטא ולכפרתו, וזה גופא השמחה. ונמצינו 'שהמלכות' היא גופא הסיבה למחילת העונות, בירושלמי יומא פ"ח ה"ז שהאומר שאין יוה"כ מכפר הרי הוא כאומר שאין הוא 'מלך' והוי מרידה במלכות, והיינו דהמחילה הוא רק מכח שהוא מלך, ומציאות של מלך הוא נתינה (בלא תמורה) כדאיתא בנדרים דף כ"ד ע"א לאו מלכא אנא דמהנינא לך]. ומביאים מהזה"ק שכתב, שהקב"ה קבע את יום ר"ה לדין ולמשפט כדי שיראו מפניו, ולכן מי שמפחד מעצם הדין זוכה לצאת זכאי בדין, ומי שאינו מפחד מעצם הדין או הקב"ה דן אותו כפי מעשיו. וכן מבואר במ"ב סי' תקפ"ד סק"א שהירא וחרד מאימת הדין נזכר על ידי זה לזכות, וכשאינן יראים כתב בסי' תקצ"ו סק"א דהשטן מקטרג על זה גופא. וע"ע בצל"ח חגיגה דף יד ע"א שהקב"ה יושב במידת הדין כדי שיראו מלפניו, וע"י התרועה שמתמלא פחד הקב"ה עובר ויושב במידת הרחמים, והיינו דהפחד גופא זו היא הסיבה לזכות לרחמים.

ואפשר עוד שעצם מה שמפחד מהדין, זה הסיבה לתת לו חיים, וכמו שכתוב יראת ה' תוסיף ימים (משלי י', כז) יראת ה' מקור חיים (שם י"ד, כז), וכל עבודת היום זה להוסיף יראת ה', שזהו ענין המלכות – פחד, וזהו ענין השופר. ואצטט כאן דברי המדרש תהילים (ק"ל) עה"פ כי עמך הסליחה למען תורא, הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה וכל כך למה למען תורא בשביל ליתן אימתך על בריותך ביום הכיפורים, ע"כ. ומבואר שמצד רחמי הקב"ה כבר בהתעוררות השופר ועבודת ראש השנה ה' רוצה ליתן סליחותו, אבל אי אפשר לזכות לחיים ולסליחה רק ע"י יראת שמים, שזה כל סיבת חיינו כמש"כ מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה (עי' רש"י פרשת עקב), וכדי לזכות ליראת ה' טהורה עומדת לעד, צריך התרוממות הנפש וביטול הגוף ותאוותיו.

וראיתי בשם הגרמ"מ אפשטיין זצ"ל ראש ישיבת סלבודקא לבאר, דהנה תוס' בר"ה דף ל"ג ע"ב ביאר שהטעם שתוקעים מאה תקיעות, מכיון שנאמר 'ותיבב אם סיסרא' – ושם היה מאה קולות, ולגבי תקיעת שופר נאמר 'יום תרועה' – ותרגם אונקלוס 'יום יבבא', למדנו מכאן שתקיעת שופר היא מאה קולות, עכ"ד. ונהנה זה פשוט דאף בלי הלימוד מסיסרא, לא היה חיוב לתקוע כל היום מדכתיב יום תרועה, דא"כ המאה תקיעות היו מה"ת, אלא דמה"ת סגי בתקיעה אחת ביום (והיינו תשע תקיעות מדכתיב ג"פ תרועה), אלא דיל"ע בגדר הדבר, אם המצוה הוא רק בתקיעה אחת, או שהמצוה שיהיה תקיעה וככל שמוסיף בתקיעה הוא מקיים בזה מצוה מה"ת, ונפק"מ אם אחרי שתקע מאה

אימתי ועל מה הדין בראש השנה

תקיעות יש ענין להוסיף עוד תקיעות כדכתיב יום תרועה, ועב"ז בצל"ח חגיגה דף יד ע"א ובפנ"י. ודבר זה יש לבאר עפמ"כ האחרונים דעבודות היום מה"ת הוא מלכויות, דהשופר ביסודו הוא כלי שמבטא את המלכות, ולכן אפי' שמה"ת סגי בתקיעה אחת מ"מ ככל שמרבה בו הרי הוא מתעסק בהמלכת ה'. ולכאן חז"ל לא יוכלו למצוא מקור אחר לחיוב מאה תקיעות מלבד מהקולות שהשמיעה אותה גויה, וביותר דמה הקשר לקולות שהשמיעה אמו של מי שערך מלחמה נגד ישראל לבין מצות תקיעת שופר בר"ה. וביאר, דהנה כתיב (שופטים ה', כ"ח) בְּעַד הַחֲלוֹן נִשְׁקְפָה וַתִּיבֵב אִם סִסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב מְדוּעַ בְּיָשׁ רָכְבוּ לָבוֹא מְדוּעַ אֶחָרוֹ פְּעַמֵי מִרְכָּבוֹתָיו, והדבר פלא, וכי זו סיבה לעמוד בחלון ולייבב? והלא ידעה שלבנה יש תשע מאות רכב ברזל, עד שמהשמים נאלצו להילחם עמו כדי לנצחו, וא"כ במה חששה אמו פן ינוצח במלחמה, ומדוע עמדה בחלון וייבבה. אלא משום שמלחמה היא בכל זאת מלחמה ושמה ניכשל בקרב גם אם צבאו בנה חזק פי כמה מאויביו, כך באו ללמדנו איך אנו צריכים להרגיש ביום הדין, אף שמצד אחד בטוחים אנו שיעשה נס, מ"מ עלינו לירא ולדאוג אחרי שזה משפט והוא עומד בפני דין, ואם שם צריך לפחד כל שכן ביום דין, ובפרט כאן שהקב"ה בעצמו כביכול עומד ומכריז יום יבבא יהיה לכם.

והנה הסיבה שאין פחד מהמשפט בר"ה הוא מפני חסרון באמונה, שהרי אם היה אדם עומד למשפט אפילו על עבירה קלה שעונשו רק חודש אחד בבית האסורים היה מפחד מאוד, ואילו מדין שמים החמור בהרבה (עד שאם היינו מפחדים כראוי לא היינו יכולים לעמוד בפחד זה) אין מפחדים כלל. נמצא שההיכי תימצי לזכות בדין הוא ע"י האמרו לפני מלכויות, הרי שהחזוק באמונה גורם לפחד נורא מצד אחד, ולשמחה שאנו מכתירים אותו כביכול, ועי"ז נעשינו בני המלך שאנו יכולים להיות בטוחים בנס. אולם לא נתבאר אם באמת צריך לבטוח שיעשה לנו נס או שזה ממילא.

*

אימתי ועל מה הדין בראש השנה

קודם שנכנס לעצם הנידון על מה הדין, נקדים במש"כ הזוהר (שער הכוונות דף ר"ח) כי אדם הנופל עליו בכייה רבה מאליו בימים האלו בתפילה, ראייה הוא שנידון באותה שעה למעלה, אם ביום א' ואם ביום ב', עכ"ל. וכתבו הספרים שלכן יקבל האדם על עצמו באותה שעה קבלה שיוכל לעמוד בה, ודבר זה ישפיע על גזר דינו לטובה, וכמו שאמרו בר"ה דף ט' ע"א אין דנים את אדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה.

הנה בכל יום הקב"ה דן עולמו בג' שעות הראשונות, ובראש השנה נמי דן בג' שעות הראשונות, וכתב המ"ב בסי' תקצ"א ס"ק י"ד שבכל יום אינו אלא לפקידה בעלמא 'באותו יום', אבל בראש השנה הקב"ה דן לכל השנה ולפעמים לשנים רבות. ובתשו' המייחסת להרי"ף (קובץ המועדים עמו' ג') ביאר שבראש השנה הקב"ה דן על כללות השנה אם בשנה זו ירויח פלוני או ח"ו ימות פלוני, אך אינו דן באיזה יום ירויח או ימות,

הכרעת הדין ביום ראשון דר"ה או ביום שני

ובכל יום הקב"ה דן לפי מעשי בנ"א אם ביום זה ירויח את מה שנקצב לו בר"ה או ימות כפי שנקבע לו כבר מר"ה.

והנה בר"ה דף טז ע"א תנן, בארבעה פרקים העולם נידון 'בפסח על התבואה' 'בעצרת על פירות האילן' בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שנאמר (תהילים לג-טו) היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם 'ובחג נידונין על המים'. והקשה הר"ן וז"ל: כיון שהאדם נדון בר"ה ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו על תבואותיו ופירותיו ושאר עסקיו כיון שכן הכל נידון בראש השנה, וניחא לי שג' דברים הללו נידונים לכל העולם בג' זמנים אלו... אבל בראש השנה כל באי עולם עומדין לפניו אחד אחד וגוזרין עליו חלקו מדברים הללו, ע"כ. ומבואר שבתחילה גוזרין כמה מים ופירות וירקות יהיו, ובר"ה נקבע כמה יקבל מתוכם. נולפ"ז א"ש נמי במה שבפסח ועצרת ובחג כתוב על מה נידון, ובר"ה כתוב רק מי נידון, ולהנ"ל א"ש דבר"ה האדם נידון על הכל ולא במשהו פרטין. והפלא הרי המים נידון רק בחג, א"כ מה נקבע בר"ה, ואם כבר נקבע לכל בן אדם כמה מים יהיה לו, אז מה נפק"מ בדין השני שיש בחג. ואשר חזינן שבר"ה נקבע לאדם לפי אחוים ולא לפי כמות, דהיינו שמתוך הפירות והמים שיהיו יקבל כך וכך אחוה, ובשאר זמנים נקבע כמה פירות ומים יהיו, וככל שיהיה יותר יקבל יותר כפי האחוים שנקבע בראש השנה.

אימתי הדין בר"ה, בשו"ע בסי' תקצ"א סעי' ח' איתא שיחיד לא יתפלל מוסף עד אחר ג' שעות כיון שהקב"ה דן את עולמו בג' שעות, ושמא יעינו בדינו ביחוד ומי יצדק!. ומאידך מצינו שהקב"ה דן עד חצות, ומה"ט כתב הט"ז בסי' תקפ"ב והעתיקו המ"ב שם סקכ"ה שאומרים לשנה טובה תכתב עד חצות, ותי' המג"א בסי' תקצ"א סק"ט שעד ג' שעות הקב"ה דן ע"פ מידת הדין, ולאחר ג' שעות הקב"ה דן לפנים משורת הדין. ומ"מ ציבור יכולים להתפלל אף בתוך ג' שעות, וביאר המ"ב משום הן א-ל כביר לא ימאס, ולכאו' אף שיש זכות הרבים מ"מ אמאי לא ימתינו עד אחר ג' שעות שאז הדין יותר קל, חזינן שע"י רבים הקב"ה דן לפנים משורת הדין אף בתוך ג' שעות, ולהכי ליכא נפקותא ברבים בין תוך ג' שעות לאחר ג' שעות.

המתפלל ביחידות צריך להתפלל מוסף לאחר ג' שעות, וראוי שישמע התקיעות קודם שיתפלל מוסף כמש"כ השעה"צ סק"ח כדי לערבב השטן שלא יקטרג עליו בשעת תפילתו. ויל"ע כשמתפלל ביחידות שחרית לאחר ג' שעות אם יש ענין שישמע התקיעות אף קודם שחרית מה"ט. ולענין שופר במתפלל ביחידות, יעוי' במ"ב סי' תקפ"ח סק"ב שידקדק לתקוע אחר שלש שעות לערך כדי שתקיעותו תהיה בשעה שהציבור עומדים בתקיעה, ובסי' תקפ"ט ס"ק יא כתב המ"ב עוד טעם לפי דאז מיפקד דינא ואין כדאי לתקוע ביחידות.

*

הכרעת הדין ביום ראשון דר"ה או ביום שני

ברכות דף י"ח ע"ב, מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות שמספרות זו לזו אמרה חדא לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם וכו', אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו הלך הוא זורע ברביעה שניה של כל העולם כולו לקה שלו לא לקה, לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו אמרה חדא לחברתה בואי ונשוט בעולם ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם וכו', אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו, הלך זורע ברביעה ראשונה של כל העולם כולו נשדף ושלו לא נשדף, אמרה לו אשתו מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף סח לה כל הדברים הללו.

והתימה, הא המשפט בר"ה הוא 'ביום', וא"כ איך זה שכבר בלילה שמעו הפסק דין מה שהולך להיות. ובשם הגר"א הובא שמעשה זה היה בליל יו"ט שני דר"ה. וגם זה תמוה שהרי גם ביום השני יש דין וא"כ עדיין אז לא הוכרע כלום. וביותר דבגמ' איתא שבשנה אחרת הלך שוב בביה"ק, ובפשוטו בפעם השניה לא היה מחמת שהקניטו אשתו אלא כדי לשמוע מה גזרו למעלה, ואם הכונה לאחר ר"ה אמאי לא הלך ללון שם במוצאי יו"ט שני. וביותר יש לתמוה דבגמ' איתא שמי שהלך ללון היה 'חסיד אחד' ולא סתם אדם, ובמהרש"א שם הובא שזה היה רבי יהודה בר אלעאי, וא"כ מדוע לא פירסם זאת ברבים מדין השבת אבידה כדי שהם לא יפסידו, וכמו שאמרו בב"מ דף ל"א ע"א ראה מים ששוטפין ובאין הרי זה גודר בפניהם אמר רבא וילפוי ליה מקרא לכל אבידת אחיך לרבות אבידת קרקע, (ואף להצילם מגזירה משמים כדמבואר בסוכה דף נ"ג ע"א במעשה דשלמה המלך עם הנהו תרתתי כושאי).

והנראה בזה דחז"ל קבעו עוד יום לר"ה, מסתבר דקבעו זאת להקל ולא להחמיר, דאף מי שלא זכה ביום הראשון יוכל לזכות ביום השני, אבל מי שיצא זכאי ביום הראשון אין מסתבר שיקבעו לו עוד יום כדי שיצא חייב, ובזה"ק איתא דיום ראשון דר"ה הוי דינא קשיא וביום שני דר"ה הוי דינא רפיא, ולכן פשוט שמי שזכה בראשון יזכה גם בשני. ומעתה א"ש דכששמע במוצאי היום הראשון שמי שזורע ברביעה שניה יצליח א"כ ברור לו שאז זה זמן טוב לזרוע, אבל עדיין אין ברור לענין רביעה ראשונה שאין זה זמן טוב, שהרי לכל מי שחושב לזרוע ברביעה ראשונה יתכן שעוד ישתנה הדין ביום השני, ולפיכך למי שנגזר שיפסיד אין שייך בו חובת השבת אבידה למנוע מהפסד, וא"ש מה שזרע ברביעה שניה עפ"מ שנקבע ביום הראשון, ולא הוצרך לפרסמו ברבים מדין השבת אבידה כיון שעדיין היה יום שני דר"ה, ויתכן שאז יקבע שגם מי שזרע ברביעה ראשונה יצליח, וא"ש. [ומעתה אפשר דבדוקא לא הלך במוצאי ר"ה (דיום ב'), כיון שאז יהיה צריך מדין השבת אבידה לפרסם מה שנגזר, ולשנות הדין למי שנגזר להפסיד שלא יפסיד, ורק במוצאי א' דר"ה שאז אינו ברור מי יפסיד הלך ללון שם].

אבינו מלכנו

אבינו מלכנו, בפשוטו אנו אומרים ב' מידות אלו לומר, שאם אנו כבנים אז אנו פונים אליך מדין אבינו, ואם אנו חשובים כעבדים אנו פונים מדין מלכנו. ויש שביארו שלעולם פונים עם ב' דברים אלו, שהרי אבא תמיד רוצה לתת לבניו, אלא שאין תמיד הדבר ביוכלתו, ומלך שהכל ביכולתו מ"מ לא תמיד הוא רוצה לתת, ואנו פונים אליך אבינו שרוצה – שכולו נתינה, מלכנו – שהכל ביוכלתו, רחם עלינו והושיענו.

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' ושא"ס

תהלים - בחודש אלול ובימים הנוראים

ספר תהלים ספר הכולל שירי תהילה ותשבחות של דוד המלך ע"ה, כל בר ישראל אומרה הן בשעת שמחה ובו מזמורים בתחנונים בתודה ובתהילה, והן בימי צער רח"ל - שואב הוא נחמה ועידוד ובו ימצא מנוחת הנפש ובטחון בבורא יתברך, בכל יום ויום אומרים פרקי ופסוקי תהלים בימות החול בשבתות ובמועדים, ובתוך התפילה בפסוקי דזמרה ובשיר של יום וכן בקבלת שבת וכו'. וישנם חבורות מיוחדות בשם 'חברה תהלים' אשר יאמרו כמה פרקים בכל יום ומחלקים אותם לז' ימי השבוע. כתוב בספרים דהרגיל בתהלים דוחה כל מיני פורעניות ופגעים רעים מעליו ובני ביתו ומשפחתו וכל בני דורו, ומגלגל עליו ועליהם כל מיני שפע ברכות טובות והצלחות ורחמים וחסדים, ואין לך דבר להגין מפני המזיקים כאמירת קדיש על תהלים. וצריך לומר במתון ולא לחטוף הפסוקים. (אלף המגן סי' תקפא' ס"ק טז' - ועיי"ש עוד.) בספרי ההלכה ומנהג כתבו רבות בענין אמירת התהלים בימי חודש אלול וימים נוראים, ועל כך בעז"ה במאמר שלפנינו.

כ' בספר מטה אפרים (סי' תקפא' סעיף ח'): נוהגין בכל יום של ימי החול מר"ח אלול ואילך אחר התפילה אומרים בצבור עשרה מזמורים תהלים ומתכונים לגמור כל תהלים שני פעמים קודם ראש השנה, והוא עולה כמנין כפ"ר, (גימטריא: שלש מאות - בתהלים איתא קנ' פרקים.) מתחילין אחר (וכן כתב המשנה ברורה סי' תקפא' ס"ק א' בשם הפרי מגדים.) ראש חודש כדי לומר יהי רצון המסודר אחר אמירת תהילים בשלמות עם התחנונים. וביהי רצון שלפני אמירת תהלים כתוב "עד מלאות ימי שנותינו בהם שבעים שנה" והוא שפת יתר, וראוי לדלג מלות "בהם שבעים שנה". (אע"פ שכן נדפס בכל הסיפורים, מכל מקום אין נראה לתת קצבה לשנותיו, דשמא מן השמים ירחמו עליו להאריך ימיו ויגיע לגבורות או יותר. ודוד המלך ע"ה אמר דבר הוה ורגיל אבל אין נכון לומר כן דרך תפילה - אלף למטה שם ס"ק י') וב-יהי רצון שאומרים אחר תהלים כיון שאין אומרים ספר שלם, יש לומר "בזכות מזמורי תהילים שקראנו לפניך, בזכות פסוקיהם ותיבותיהם ונקודתיהם וטעמיהם, ובזכות שמותיך הקדושים וכו'". ואחר היהי רצון אומר קדיש יתום, ואם אין עשרה בשעת אמירת תהלים וממתנין עד שיבא אחד להשלים עשרה לומר קדיש, יש לשיר מזמור אחד ויאמרוהו אחר שישלימו עשרה ויאמר קדיש. ובימי תשובה שבין ראש השנה ליום הכיפורים אומרים יותר מעשרה מזמורים בכל יום, בכדי לגמור כל התהילים פעם שלישית קודם יום הכיפורים. ובמשנה ברורה (סי' תקפג' ס"ק י') כתב, שבראש השנה יש נוהגים לגמור כל התהלים.

תהלים - בחודש אלול ובימים הנוראים

ובענין מה שנוהגין בהרבה מקומות לומר תהלים בין מנחה למעריב, והיה נ"ל לכאור' שזה נגד המקובלים ז"ל (עי' בבאר היטיב סי' רלח' ס"ק ב') שכתבו שאין לומר תנ"ך בלילה, אכן מצאתי בספר אשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש ז"ל בסימן רלח' סעי' ב' שכתב שאין שום קפידא על מזמורי תהלים בלילה לכולי עלמא, דהוי כלימוד משניות שזמנה בתחילת הלילה. ואולי אין קפידא שאומרים בעשרה, ועיקר הקפידא הוא על לימוד המקרא יע"ש (המגיה על ספר אלף המגן שם ס"ק טז').

בספר מנהגי חתם סופר (ימים נוראים-טו') כתב: שביום הסליחות של י"ג מידות (יום לפני יוהכ"פ) נהג החת"ס לומר כל ס' תהלים. וכ"כ בס' ליקוטי מהרי"ח ח"ג עמ' קל' שהמנהג בכמה מקומות להשלים היום הזה בציבור כל ספר תהלים, ועי"ש עוד. ובס' ארחות רבינו (מנהגי מרן בעל הקה"י זצ"ל ח"ב עמ' קסז') כתב: מו"ר ביום א' דסליחות בתפילת שחרית אמר מיד תהלים וכנראה שגמר את כל התהלים בכל יום מימי הסליחות כמו בב' ימים דר"ה וביה"כ שגמר בכל יום את כל התהלים וכן בעיו"כ אמר את כל התהלים.

ובספרי המנהגים (ליקוטי מהרי"ח ח"ג עמ' צ' - זיו המנהגים עמ' קמג') מובא רמז לאמירת תהלים בחודש אלול: ויאמרו לאמר אשירה לה', ר"ת אלול, שבאלול יאמרו שירות ותשבחות לה'.

כתב השל"ה (עמוד התשובה): מנהג בהרבה גלילות בישראל לומר כל ספר תהלים בליל יום כפורים, והוא מנהג ותיקין, כי אין לנו דבר גדול יותר מספר תהלים שכלול מן הכל, מרבים שבחים להשם יתברך, ורבים מזמורים הם של התעוררות תשובה, ורבים מזמורים הם של בקשת מחילה וסליחה, והכל מיד ה' השכיל חיבר דוד המלך עליו השלום ברוח הקודש. והאומר תהלים הוא כמתפלל, והוא גם כן כעוסק בתורה, כי כבר בקש דוד המלך עליו השלום שיהיו מקבלים שכר הקורים בתהלים כעוסקים בעומק התורה נגעים ואהלות (מדרש שוח"ט תהלים א').

איתא בגמ' ר"ה (ל"ב:): מכלל דבראש השנה ליכא הלל, מאי טעמא? אמר רבי אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים? אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה. וכתב במטה אפרים (תקפד' יט'): ובני אדם האומרים תהלים בכל יום ואירע להם בר"ה סדר הלל מותרים לומר כסדר וא"צ לדלג, כיון שאין אומרים אותו דרך שירה אלא דרך תחנה ובקשה.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

דברים פרק ל (יא) פִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם לֹא נִפְלְאת הוּא מִמֶּךָ וְלֹא רָחֵק הוּא: (יב) לֹא בַשָּׁמַיִם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָנוּ הַשְּׁמַיְמָה וַיִּקַּח לָנוּ וַיִּשְׁמַענוּ אֹתָהּ וַנַּעֲשֶׂנָה: (יג) וְלֹא מֵעֵבֶר לַיָּם הוּא לֵאמֹר מִי יַעֲבֹר לָנוּ אֶל עֵבֶר הַיָּם וַיִּקַּח לָנוּ וַיִּשְׁמַענוּ אֹתָהּ וַנַּעֲשֶׂנָה: (יד) פִּי קְרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ:

שאלות

א { יש להבין מה כוונת התורה במה שאומרת שקיום התורה והמצוות אינם בשמים ולא מעבר לים אלא הדבר קרוב בפיו ובלבבו, כיצד הדבר נעשה קל בגלל שתלוי בפיו ובלבבו הרי כל הנידון שיש לאדם יצר של תשוקות ותאוות שמונעות ממנו את קיומם ובמה איפה הנחמה שאינם בשמים ומעבר לים סוף סוף הדבר מאוד קשה?

ב { זאת ועוד מהו הנמשל והמכוון לא בשמים ולא מעבר לים וכי יעלה על דעת שהתורה תצווה את האדם דבר שאין ביכולתו לעשות ואם כן נראה שזה אך למותר להמשיל בלשון זו?

בנוהג שבעולם

כאשר נתבונן בתפילת בני אדם מהשורה לצערנו הגם שבאים להתפלל לפני בורא עולם אולם ליבם בל עימם מטורח החיים וכל אדם נתונים כל שרעפיו ומחשבותיו על ענייני העולם עסקיו פרנסתו ובריאותו ומשפחתו וכדומא כך שיכול האדם לבוא להתפלל וכמעט אינו שם ליבו למה שהוא אומר אלא מדקלם את טקסט התפילה המודפס לפניו ובזה יצא ידי חובה, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו אחד מעמודי התווך של הבית היהודי היא תפילה, שמפתח החיים הן ברוחניות והן בגשמיות הכל תלוי בתפילה מעומק הלב, שעיקר העבודה היא לא רק בפה אלא ביחד עם הלב ותפילה זו עבודה שבלב, וכבר אמרו חז"ל **במסכת ברכות דף ו ע"ב** אמר ליה ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי כרם זלת לבני אדם? אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזין בהן. ופרש"י שם. דברים שעומדים ברומו של עולם. כגון תפלה, שעולה למעלה.

ימי אלול

נקדים שכתוב בפרשתנו דברים (פרשת נצבים) פרק ל פסוק (ו) וּמַל יִקְוֶךָ אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְּךָ וְאֶת-לִבְּב זְרַעְךָ לְאַהֲבָה אֶת-יִקְוֶךָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ:

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

וכתב בעל הטורים את לבבך ואת לבב. ר"ת אלול. לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מאלול ואילך. ללמדנו שחודש אלול הוא חודש שעיקר עבודת האדם כהכנה לימי הדין היא עבודה שבלב שזו תפילה, מאחר ועיקר ימי הדין מוקדשים להרבות בהן בתפילות ותחנונים לזכות ביום הדין לשנה טובה ומבורכת, ותפילה היא אחד הדברים שצריכים בה חיזוק תמיד.

צריך שפיו וליבו שוים

ובזה נבוא לבאר את הרמז הנוסף בפרשתנו בהקדם מה שדרשו חז"ל **במסכת עירובין דף נד ע"א** רבי יצחק אמר מהכא דברים ל' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו. אימתי קרוב אליך בזמן שבפיו ובלבבך לעשותו. אפשר לומר כרמז שיסוד עבודת האדם לא בשמים היא אין תביעה מהאדם להיות כמלאך בשמים, ולא מעבר לים להיות מתייסר ולנדוד בכדי לזכות לעבוד את השי"ת, אלא כל בקשתו של הקב"ה מהאדם תפילה מעומק הלב כאשר מתפלל לפניו שיהיו פיו וליבו שוים ויכניע ליבו לפני השי"ת, ועי"ז יכול להגיע להשגות גבוהות ברוחניות ובגשמיות, כמ"ש דוד המלך בתהילים פרק קמה פסוק (יח) **קרוב יְקוֹק לְכָל-קְרָאיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת: ודרשו חז"ל ויקרא רבה (וילנא) פרשת מצורע פרשה יז סימן א קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל ת"ל לכל אשר יקראוהו באמת. ומבאר הזוהר בפרשת האזינו דף רצו ע"א דכתיב (תהלים קמה) קרוב יי' לכל קוראיו וגו', קרוב יי' לכל קוראיו, למאן קרוב, חזר ואמר לכל אשר יקראוהו באמת, וכי אית מאן דיקרי ליה בשקרא, א"ר אבא אין, ההוא מאן דקרי ולא ידע למאן דקרי, שואל הזוהר וכי יש מי שקורא להשם בשקר? והשיב כן מי שקורא ולא ידוע למי קורא, פירושו של דבר אדם המתפלל וליבו בל עימו אלא מדקלם את הטקסט של התפילה זו קריאה בשקר ואין תפילתו נשמעת. כיון שהאדם בפיו מדבר אחרת ובלבו חושב אחרת ועליו אמר הנביא ישעיהו פרק כט (יג) **וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְעֶזְרָא כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבְשִׁפְתָיו כִּבְדוֹנִי וְלִבּוֹ רַחַק מִמֶּנִּי וְתִהְיֶי יִרְאָתָם אֶתִּי מִצְוֹת אֲנָשִׁים מְלַמְּדָה:****

תפילה בכונה מעומק הלב מבטל הגזירה

וכבר למדונו חז"ל אם מתפלל מעומק הלב אין תפילתו חוזרת ריקם כמבואר במסכת ברכות דף י ע"א וכן בדף לב ע"ב אמר רב המנונא מאי דכתיב מי כהחכם ומי יודע פשר דבר? מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקיהו לישעיהו. חזקיהו אמר לייתי ישעיהו גבאי, דהכי אשכחן באליהו דאזל לגבי אחאב (שנאמר וילך אליהו להראות אל אחאב). ישעיהו אמר לייתי חזקיהו גבאי, דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב דאזל לגבי אלישע. מה עשה הקדוש ברוך הוא הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה שנאמר בימים ההם חלה חזקיהו למות **ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו'.** מאי כי מת אתה ולא תחיה מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא. אמר ליה מאי כולי האי? אמר ליה משום דלא עסקת בפריה ורביה. אמר ליה משום דחזאי לי ברוח

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו. אמר ליה בהדי כבשי דרחמנא למה לך? מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד. אמר ליה השתא הב לי ברתך, אפשר דגרמא זכותא דידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו. אמר ליה כבר נגזרה עליך גזירה. אמר ליה בן אמוץ, כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. אתמר נמי, רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר [איוב י"ג] הן יקטלני לו איחל. אמר רבי חנן אפילו בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת - אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר כי ברב חלמות והבלים ודברים הרבה כי את האלהים ירא. מיד ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. מאי קיר? אמר רבי שמעון בן לקיש מקירות לבו, שנאמר מעי מעי אוחילה קירות לבי וגו'. ופרש"י מסכת ברכות דף י ע"א מקובלני מבית אבי אבא דוד, שראה את המלאך וחרבו שלופה בידו בסוף ספר שמואל (ב' כ"ד), ולא מנע עצמו מן הרחמים.

לא היו ימים טובים כט"ו באב מפני שפסקו למות מתי המדבר

עוד מבואר במסכת תענית דף ל ע"ב, וכן במסכת בבא בתרא דף קכא ע"א: אמר רבן שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים. בשלמא יום הכפורים משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות. אלא חמשה עשר באב מאי היא? וכו' (אמר) רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שכלו בו מתי מדבר. דאמר מר עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי, אלי היה הדבור ע"כ. ומבואר באיכה רבה בפתיחות א"ר לוי כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן, לשחרית היה מוציא כרוז ואומר קומו והפרישו המתים מן החיים והיו עומדים ומוצאין עצמן חמשה עשר אלף בפרוטרוט חסרו שש מאות אלף, ובשנת הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים אמרו דומה שטעינו בחשבון וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלושה עשר וארבע עשר, כיון דאיתמלא סיהרא אמרו דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו וחזרו ועשאוהו יום טוב.

שאלות

א { צריך להבין מדוע עשו אותו יו"ט ומה הדמיון ליו"כ? ב { ושמעתי דבר נפלא בשם המשגיח מפונביז' הרה"ג לוינשטיין זצ"ל שהנה לכאורה יש להבין מדוע רק החמש עשרה אלף האחרונים זכו שהגזרה תתבטל מעליהן וכי אחרים לא התפללו להינצל? ותירץ שההבדל בין הקודמים לאחרונים כיון שבכל שנה היו מתים ט"ו אלף מתוך עשרות אלפים ששכבו בקברם והרוב היו קמים ורק ט"ו מתוכן לא היו קמים, א"כ בכל פעם ששכבו בקברם עדיין לא היית תפילתם שלמה לתלות עיניהם רק בחסדי השי"ת, כיון שהיית מתגנבת מחשבה בתוך ליבם שהוא מקוה שלא יהיה בין הט"ו אלף שנפטרים אלא יהיה מן הנשארים, אולם הט"ו אלף האחרונים של דור המדבר היה ברור להם שהם

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

לא יקומו ואין שום סיכוי שהן ישארו ואין להם להישען אלא על אביהם שבשמים, רק אז שפכו ליבם באמת ותלו ביטחונם רק בקב"ה לכן התקבלה תפילתם והתבטלה מעליהם הגזירה, ללמדנו את אשר אמר דוד המלך שאמנם קרוב השי"ת לכל קוראיו, אך אינו נענה אלא לכל אשר יקראוהו באמת, והיינו בלב שלם מבלי להישען על חכמתו או גבורתו או דבר אחר, ורק שאין שיתוף ופונה אך ורק לקב"ה זוכה ומתקבלת תפילתו. ולכן אמר מדוע ישיבת מיר שרדה במשך שנות השואה למרות כל גלותה ומעברה ממקום למקום בסכנות גדולות ובתנאים קשים ביותר, ואילו כאשר הגיעו לארה"ב נחרבה, כיון שכאשר היו בגלות תלו כל ביטחונם בהשי"ת והיה להם סייעתא דשמיא, ואילו כאשר הגיעו למקום מבטחים כבר בטחו גם בבני אדם ובעושר ולכן לא נענו וחרבה הישיבה. ובזה מובן מדוע עשו אותו יו"ט כי בו התחולל הנס והתקבלו התפילות וממילא הופך ליום שמסוגל לתפילות כעין יו"כ, ורוב הטעמים בגמרא הן שנתקבלו התפילות של ישראל ולכן זכו להאיר עיניהם להתיר השבטים ושבט בנימין ולהביא לקבורה הרוגי ביתר ולבטל השומרים שמנעו לעלות לרגל.

מעשה שהיה

ובהקשר למאמר הזה פנה אלי בשאלה ר' אליעזר נחום איזנברג שיקאגא ארצות הברית האם זה לא תפילת שווא כאשר יש כבר גזירה, והסברתי שתפילה מעומק הלב יכולה לשנות ולבטל הגזירה כמ"ש הגמרא בברכות וכנ"ל. וסיפר לי מעניין מאוד מה שקרה איתי בדבר תורה זאת, הייתי אצל רופא ירא שמים, היה לי בעיני עם הרגל שלי, בדיוק כאב לי העקב, לכבוד פרשת השבוע. הוא ביקש שאגיד לו "ווארט", ואמרתי מה שכתבת מהר' לעווענשטיין. הוא הגיב ברגש ואמר שזה מאוד מתאים לחיינו. וסיפר הרופא שהוא בן 51, וכשהיה בן 45 אמרו לו כל הרופאים המומחים בעולם שהגיע הזמן להתייאש ללדת בנים, כיון שלא אפשר בשום אופן שיוליד בנים, ושממש לא כדאי להמשיך לנסות ולעשות שום טיפולים. והוא החליט בלבו ש"היפלא מה' דבר??" ושדוקא במצב של יאוש הגיע הזמן להתפלל בכל לבו. ואכן סוף דבר דווקא מתוך היאוש הגיע להכרה שאין עוד מלבדו ואך ורק הקב"ה יכול לסייעו והתפלל מעומק הלב בלי לתלות תקוות בשום עזרה חיצונית, ואכן זכה לחמישה בנים.

כוח התפילה לשנות הטבע

ואכן מבואר במס' קידושין (דף כט ע"ב) שפעם רבי יעקב בן רב אחא בר יעקב הלך לאביי כששמע אביי על כך היות והיה להם מזיק בבית מדרש שכל מי שנכנס היה ניזוק ואפילו שניים ואפילו ביום היו נזקים ולכן ציוה על בני המקום כיון שהגיע הצדיק למקום אף אחד לא יקח אותו כאורח לישון ועל ידי זה יהיה מוכרח לישון בבית המדרש ואולי בזכותו יהיה נס וימות המזיק, ואכן כך היה שהלך לבית המדרש לישון וראה מזיק עם שבעה ראשים והתפלל שימות ואכן כל השתחוויה שכרע נפל ראש אחד ולאחר שבע כריעות נפלו ראשיו ומת. ובמהרש"א שם כתב וז"ל ק"ק דהיאך דחה אביי אותו למקום

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

סכנה על הספק דשמא יתרחש ניסא? וגם אם יתרחש ניסא יהיו מנכין לו מזכיותיו כדאמר בעלמא? וי"ל דודאי סמך אביי על חסידותו ושמיתוך תפלתו לא יהיה ניזוק ויהרוג את המזיק, ואין זה מקרי נס, וכו' ע"כ. הרי לך, שכתב המהרש"א שתפילה בכוחה לשנות דבר שהוא מעל הטבע, ואין כאן דבר ניסי כלל, כי הוא הוא הטבע שהקב"ה הטביע בבריאה, שבכוח תפילה לשנות את טבע העולם.

כוח התפילה להחיות מתים

עוד מבואר בשיטה מקובצת כתובות דף קד ע"א. בשם רש"י שלכן ביקש רבנו הקדוש שלא יספרו בעיר על פטירתו, "כל מאן דאמר נח נפשיה דרבי ידקר בחרב", כדי שאנשים לא ידעו, וימשיכו בתפילתם, ואולי יועיל להחיותו ממיתה, ומשום שתפילה מועילה גם להחיות מתים, אלא טבע האדם שעל מת אינו מתפלל שיחיה.

מעשה עם מרן הרב ש"ך על כוחה של תפילה

מעשה שהיה עם מרן הרב ש"ך פעם אחד מבתי ספר החינוך העצמאי בדרום שנתבקשו מראש העיר לרגל ביקור של אישיות ממשלתית חשובה הוא דורש את השתתפות כל ילדי בית הספר למרות שראש העיר אינו בייחס טוב איתם, כמובן שהתייעצו בהנהלה עם מרן הרב ש"ך והשיב לאחר מחשבה שרק הכיתות הגבוהות ישתפו והקטנים לא מפני השפעה שלילית מהכבוד שניתן לאינו שומר תורה, ולמחרת בבוקר צלצל הרב ש"ך והודיע שהוא אוסר השתתפות לכל התלמידים וחוזר בו, למרות שניסו לשכנע אותו שהדבר יגרום לכעס ויכול להביא לסגירת הבית ספר, אך למרות זאת עמד על דעתו ואם מהשמים רוצים שיסגר אין לנו מה לעשות. קיבלו כמובן את גזירתו של מרן הגרא"מ שך ולא ערערו עליה, בבוקר שלאחר הביקור התקשר מנהל בית הספר לביתו של איש ההנהלה הארצית של החינוך העצמאי האחרון שכבר היה מוכן לכל בשורה לא טובה שתגיע מן העיר ההיא, הופתע לשמוע מבעד לשפופרת את קולו המחויך של המנהל אני רוצה לבשר לך על נס גדול שהיה פה אצלנו ממש בבחינת לא ייאמן, וסיפר כדלהלן כמובן צייתנו להוראתו של מרן ראש הישיבה ובעת הביקור השארנו את כל התלמידים בבניין בית הספר, והנה מיד בתום הביקור התקבל טלפון במזכירות בית הספר ועל הקו היה ראש העירייה, בעוד הוא מתכוון לגרוע מכל להודעה רשמית על הפסקת התמיכה, נשמע קולו של ראש העירייה כשהוא מבקש סליחה ומתנצל על שלא הזמין את התלמידים שלנו לטקס, בתחילה הוסיף המנהל וסיפר לא הבנתי כלל על מה הוא מתנצל על כך שלא הזמין אותנו הרי הוא עצמו דיבר איתנו בנושא זה לא פעם ולא פעמיים והזהיר אותנו חוזר וזההר שאם לא נביא את התלמידים מצבנו יהיה כפי רע ועכשיו הוא אומר שלא הזמין אותם כלל, כך או אחרת ראש העיר הביע שוב ושוב את התנצלותו והבטיח שבפעם הבאה ידאג לעדכן אותנו זמן רב מראש על כל ביקור שייערך בעירנו, איש ההנהלה של החינוך העצמאי היה מופתע עד מאוד למשמע הדברים ועלה בלב נרגש אל הגרא"מ שך כדי לבשר לו את הבשורה הטובה, והנה בהיכנסו לחדרו של

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

הגרא"מ שך מצאו אוחו בספר תהלים וכל כולו שקוע בתפילה, תדהמה גדולה אחזה בו באיש החינוך העצמאי למשמע תגובתו של מרן על בשורת הנס שהגיעה מהעיר הדרומית, אני רוצה לומר לך שאין זה נס כלל אמר מרן וכי מה אתה חושב שעשיתי במשך כל השעות הללו מהרגע שהודעתני לך את דבר האיסור עד לרגע שבו נכנסת אלי עתה ישבתי ואמרתי תהלים והתפללתי לבורא עולם שלא יארע מכשול ודבר תקלה בעיר ההיא ושכל העניינים יסתדרו על הצד הטוב ביותר לטובת בית הספר, ואם כך הוסיף מרן מדוע הנך מתבטא ואומר שהיה זה נס גדול אם אדם מתפלל ושוטח את בקשתו לפני ריבון העולמים והוא עושה זאת בלב טהור ובנפש חפצה ומתוך אמונה תמימה שרק הוא יכול להושיע ולסייע בעדנו, הרי שאותו ראש עיר שהודיע על הביקור להנהלת בית הספר ודרש מהם להביא את התלמידים מתנצל עתה בפניהם על ששכח להודיע. ישא ברכה שמות.

תפילת הילדים החזירה את הגנב בתשובה.

כתוב בספר עלינו לשבח ח"ג עמ קי תלמיד חכם אחד סיפר על פעולה חינוכית שהייתה בביתו והביאה לחיזוק עצום באמונה אצל כל בני הבית אחד מילדינו קיבל אופניים חדשים שמחתו הרבה לא ארכה זמן רב כי בבוקר שלמחרת נדהם לגלות שהאופניים נגנבו הילד עלה הביתה בבכי וסיפר לנו בצער גדול על אבדן האופניים, כשראיתיו כך במקום לשאת נאום ארוך על רוע הלב של הגנב, ליטפתי את הילד אספתי גם את יתר הילדים ואמרתי להם ילדים בואו נתפלל כולנו שהשם יחזיר את הגנב בתשובה וייתן בלבו להחזיר לנו את האופניים, הילדים שלא התכוונו למהלך כזה שאלו אותי כיצד מתפללים תפילה שכזו, ניסחתי תפילה קצרה בלשונם המדוברת של הילדים שבה ביקשנו מריבונו של עולם שיכניס בלב הגנב הרהורי חרטה, התפילה היטיבה מאוד גם עם הילד שלו היו שייכים האופניים וגם עם אחיו ואחיותיו וכולם הלכו לישון בלב רגוע ושליו הם היו בטוחים שבקשתם התקבלה, ההפתעה הגדולה יותר המתינה להם בבוקר שלמחרת כאשר יצא הילד מן הבית לכיוון החיידר גילה את האופניים קשורים לגדר הבית ועליהם פתק שנכתב בעט לורד שחור אני מבקש סליחה לא אעשה זאת שוב, את השמחה שהייתה בביתנו אי אפשר לתאר אך יותר מהשמחה על עצם השבת האופניים עלו לבם של הילדים בראותם את כוח התפילה ובהבינם כמה הם הצעירים מסוגלים לפעול בכוח הפה, את הפתק שהשאיר הגנב שמרנו במקום בולט בבית כדי שבכל פעם שיעברו לידו ייזכרו כמה גדול כוחה של תפילה.

להתפלל אפילו שזה נגד הטבע

מסופר כי מרן הסטייפלר זצ"ל שאל את החזון איש אם יש ענין להתפלל על אדם שחולה במחלה הקשה רח"ל האם זה בגדר נס ואין מתפללים על ניסים ואפילו עושים לו נס מנכים מזכויותיו, השיב לו החזון"א שהוא מכיר רב אחד הרב דצרניגוב זצ"ל שהרופאים אמרו עליו שלא יחיה יותר מזמן מועט וחי אח"כ שלשים שנה הרי שאין זה

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

נס ולפעמים אפשר להוסיף לחיות, והוסיף על כך הסטייפלר ואמר אח"כ אף אנו ראינו את רבי משה חברוני ורבי ברוך סורוצקין זצ"ל שהוסיפו לחיות עשרות שנים עם מחלה זו.

הרגל האדם בתפילתו ככפרי שוטה

אף גם הרבה בני אדם רצים בתפילתם ואינם מרגישים מה מוציאים מפיהם ובעלי מוסר המשילו הדבר לכפרי שהשתדך עם בת עיר והשדכן הסביר לו שבעיר נוהגים נמוסין והכל מלווה בתגובת נמוסין כגון בבוקר אומרים בוקר טוב, ובלילה לילה טוב, ובאוכל בתיאבון או לשובע, וביום שלום עליכם איך אתם מרגישים, וכשאינו מרגיש כל כך טוב מאחלים לו תהיה בריא, או כשמתעטש אומרים לבריאות, וכן על זה הדרך כמובן שהאזין אותו כפרי להדרכת השדכן אך כל כך הרבה דברים ביחד לזכור את סדר הדברים לא הצליח לקלוט, ולכן כאשר הגיע לעיר ברגע שפגש את מחותניו פתח פיו כמ"ש ויפתח את פי האתון והתחיל לומר בוקר טוב לילה טוב לבריאות תהיה בריא בתיאבון וכך כל מה שזכר, לא ידעו האם לצחוק או לבכות לאיזה חתן טיפש השתדכו. הנמשל כך אנו בתפילתנו אומרים הוידוי במהירות וכן אבינו מלכנו הכל במהירות כאותו כפרי שוטה מבלי להבחין בדברנו מבלי שיהיו הדברים בלשון תחינה, ובודאי כאשר האדם מתפלל בסגנון זה שאין תפילתו מתקבלת. וק"ו בעשרת ימי תשובה אשר ידוע בשם האריז"ל שהקב"ה נתן שבעה ימים בין ר"ה ליוה"כ בכדי לאפשר לתקן את כל ימות השבוע של משך השנה ובכל תפילה מתקן כל מה שפגם בתפילות של אותו יום וכן בכל יום יתבונן במה נכשל ויתקן, אך ברור שדווקא כאשר מכוון וחושב אשר עושה יחשב לתיקון מעשיו.

מוסר השכל

עלה בידנו להבין אחד מעמודי התווך של הבית היהודי זו "תפילה" עד כמה מעלתה של התפילה המסורה ביד כל אדם וכאשר היא מעומק הלב מועילה לאדם להצילו מכל רע ולבטל מעליו ומעל בני ביתו כל גזרות רעות ח"ו, ועוד יותר כאשר משתדל להתפלל בציבור שתפילת רבים מעלתה גדולה מאוד, ומובא בספר פורת יוסף בשם הבעש"ט שלפעמים למרות שאין האדם רואה שתפילתו אפילו מעומקא דליבא לא פעלה שתתקבל בקשתו ידע שהתפילה מועילה לאחרים והאחרים ניזונים בזכותו וזכות זו נזקפת לו וכאמור מכל תפילה יורד שפע אין תפילה לחינם אלא שהשפע מתפזר כפי גזרת האל, עוד מובא בשם החזון איש זצ"ל שלפעמים תפילה מועילה לבנים או לנכדים והם מקבלים השפעה רוחנית או גשמית בגלל תפילת סביהם או סבתותיהם שלא התקיימה בהם עצמם ומתקבלת היא בזרעם. ולזאת כל אדם צריך לנצל את המתנה הגדולה שהקב"ה נתן לנו ולהתפלל מעומקא דליבא ויעורר ליבו להתפלל בתחנונים ידבר רש ובשברון לב כי לב נשבר ונבזה אלוקים לא תבזה ונהיה בזה בטוחים כי קרוב השם לכל קוראיו אשר יקראוהו באמת ויתקבלו ברחמים וברצון תפילתנו ויבטל מעלינו כל

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד

עמוד התווך בבית היהודי: "תפילה"

גזירות קשות ורעות ויגזור עלינו גזירות טובות ותכלה שנה וקללותיה ותחל שנה
וברכותיה לטובה ולברכה לששון ולשמחה ולישועה בחסד וברחמים ונכתב ונחתם לחיים
טובים ולשלום אמן ואמן.

בידידות ואהבה ובברכת שבת שלום ומבורך ושנה טובה ומבורכת
הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד ת"ו

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין בטחון בקיום המצות

הַעֲדִיתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמּוֹת נְתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה
וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים לְמַעַן תַּחֲיֶה אֶתָּה וְזֶרְעֶךָ (ל, יט)

אמונה ובחירה

הנה מעיקרי יסודות האמונה הוא להאמין באמונה שלימה – "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", ומ"מ לכל אחד ואחד יש בחירה, אם לבחור בטוב, בעשיית המצות, או חס ושלום להיפך לבחור לעבור על רצונו של השי"ת, כדכתיב: "ובחרת בחיים". ובענין זה, אין מקום לומר שאילו הכל נגזר מאת השי"ת היתכן מקום לבחירה, דהלא אמרו חז"ל (ברכות לג, ב): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים". ר"ל, דבעשיית המצות הכל תלוי בבחירתו של כל אחד ואחד.

וכבר האריך החובת הלבבות (שער הבטחון, פרק ד') בהאי ענין וז"ל, "כי מעשי העבודה והעברה לא יתכנו לאדם, כי אם בהקבץ שלשה דברים: האחד הבחירה בלבו ומצפונו, והשני הכוונה וההסכמה לעשות מה שבחר בו, והשלישי שישתדל לגמור המעשה באבריו הנראים ויוציאם אל גדר המעשה. ומה שאינו נעלם ממנו בהם, כבחירת העבודה והעברה והכוונה וההסכמה על המעשה, הבטחון על האלקים בזה טעות וסכלות, כי הבורא יתברך הניח ברשותנו בחירת עבודתו והמרותו כמ"ש: ובחרת בחיים, ולא הניח ברשותנו השלמת המעשה בעבודה ובעברה, אלא בסבות שהם חוץ לנו, מזדמנות בקצת העתים ונמנעות בקצתם, ואם יבטח על האלהים בבחירת עבודתו, ויאמר: לא אבחר ולא אכוין לעשות כלום מעבודת הבורא, עד שיבחר לי הטוב ממנה, כבר תעה מדרך הישרה ומעדו רגליו מאופני הנכונה, כי הבורא יתברך כבר צונו לבחר במעשה העבודה ולכוין אליה בהשתדלות והסכמה ובלב שלם לשמו הגדול. והודיענו, שהוא אופני הנכונה לנו בעוה"ז ובעוה"ב", עכ"ל. הרי להדיא בדבריו הק', שאין שום מקום כלל וכלל לבטוח בהשי"ת בענין הבחירה לעשות מעשה מצוה או ח"ו להיפך.

היכן הותר כפירה

איתא בחולין (קט, ב): "כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה, אסר לן דמא - שרא לן כבדא, נדה - דם טוהר, חלב בהמה - חלב חיה, חזיר - מוחא דשיבוטא, גירותא - לישנא דכוורא, אשת איש - גרושה בחיי בעלה, אשת אח - יבמה, כותית - יפת תאר", ע"כ. הרי דעל כל דבר שאסרה לנו התורה, התיירה לנו התורה כנגדו דבר כוותיה. ושאלו להבעל שם טוב, שמצינו כן בהרבה מדות, כגון במדת "קנאה" - הותר באופן קנאת סופרים - שתרבה חכמה, אבל היכן הותר האיסור של "כפירה"? והשיב הבעל שם טוב, שיש כפירה שהיא מותרת, בנוגע לחברך אתה רשאי להיות כופר, למשל: אם תראה שלחברך

בענין בטחון בקיום המצות

דחוקה לו השעה – לא תעזבהו על האמונה ובטחון בהשי"ת בלבד - ותאמר שזהו רצונו של השי"ת שחבירך יהיה במצב כזה, ולא תעשה מאומה בעדו. אלא באותה שעה תהיה כופר ותעשה כל מה שביכלתך לעזור ולסייע לחבירך להוציאו מן המיצר.

ויש להוסיף דהך היתר של "כפירה" אינו נוגע רק לעניני בין אדם לחבירו, אלא גם לכל עניני בין אדם למקום, שבכל עשיית המצות, החובה להאמין שלא נגזר אם יקיים המצוות או לא, ורק דכל זה תלוי בבחירתו. [הגם שהקב"ה יודע מה יהיה בחירתו, וזו הסתירה הגדולה בין בחירה וידיעה, ואיכ"מ להאריך בזה.]

הוצאות מצוה

ולהורות עד היכן הדברים מגיעים, איתא בביצה (טו, ב): "תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוואה: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכפורים, חוץ מהוצאות שבתות והוצאות יום טוב, והוצאת בניו לתלמוד תורה. שאם פחת - פוחתין לו, ואם הוסיף - מוסיפין לו. אמר רבי אבהו: מאי קראה - תקעו בחדש שופר (בכסה) ליום חגנו, איזהו חג שהחדש מתכסה בו - הוי אומר זה ראש השנה, וכתוב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא - דכתיב ואכלו את חקם אשר נתן להם פרעה", ע"כ.

והוסיף הריטב"א (הובא בש"מ שם) וז"ל, "דלאו דוקא הוצאת שבתות וימים טובים דהוא הדין לכל הוצאה של מצוה אלא נקט הני דרגילי ושכיחי", ע"כ. הרי, שגם כל שאר הוצאות מצוה אינם נכלל בכלל הקצוב בראש השנה, ומה שנקט הגמ' הני אינם בדוקא. והענין צ"ב, מהו העומק בביאור דברי חז"ל אלו, שהני דברים אינם נכללים במה שכבר נקצב לאדם בראש השנה?

ונראה לבאר בעזה"ת, דהנה הבחירה ביד כל אחד ואחד לעשות כל המצות אשר הוא בוחר לעשות, ואין הקב"ה מונע הבחירה מיד כל אחד לעשות המצות, וא"כ נראה לומר, דאי אפשר לומר שכבר נגזר הגזירה כמה יהיה לכל אחד ואחד עבור הוצאת המצות, שהרי אילו כן, נמנע ממנו הבחירה לעשות המצות, וא"כ מובן היטב מדוע הוצאות מצוה אינם נכללים במה שכבר נקצב לו בראש השנה.

הוצאות בלי גבול

ונראה להוסיף עוד על זה, דאיתא בשו"ע (סי' רל"א) וז"ל, "וכן בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוין להנאתו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב בכל דרכיך דעהו (משלי ג, ו) ואמרו חכמים: כל מעשיך יהיו לשם שמים, שאפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו, שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח, אלא יתכוין שיאכל וישתה כפי חיותו, לעבוד את בוראו וכו'", עכ"ל. וע"ע מש"כ הרמ"א (סי' קס"ז ס"ה) וז"ל, "ומ"מ מצוה להביא על כל שלחן מלח קודם שיבצע כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבן תקריב מלח",

בענין בטחון בקיום המצות

עכ"ל. וכתב המשנ"ב (שם ס"ק ל"א בד"ה והאכילה) וז"ל, "שאדם אוכל לחזק כחותיו ועיניו יהיה בריא וחזק לעבודת ה'", עכ"ל. וע"ע מש"כ בסי' ק"ע (ס"ק מ"ה) בשם השל"ה דאם אוכל בכוונה להיות בריא כדי להיות מזומן לעבודת ה', סעודתו הוי סעודת מצוה, ע"ש עוד. כלומר, כי הכל תלוי בכוונה, שאם אדם אוכל בכוונה, אכילתו מצוה היא ונחשב כקרבן. [הלואי שנזכה לזה!] א"כ י"ל דאפשר שהאדם בהנהגתו יעשה שכל הוצאותיו אינם בחשבון השיעור שנקצב לו בראש השנה, דאילו מכוון בכל מה שהוא קונה, לשם מצוה, ובכל מאכליו הוא מכווין שיהיה לחזק כוחותיו לעבוד את ה', וכן בשאר דברים שהוא קונה, הוא מכוון לעשות רצון אבינו שבשמים, א"כ נמצא שדברים אלו אינם בכלל מה שכבר נקצב, שכל אותן הוצאות הם הוצאות של מצות – שאינם קצובים בראש השנה. ולעולם לא יהיה לו שום צמצום במזונותיו!

בטחון שיעזרהו השי"ת

והגם שביארנו שטעות הוא לבטוח בהשי"ת בקיום המצות ולומר שהכל נגזר ותלוי ביד השי"ת, אלא הבחירה תלוי' ביד כל אחד ואחד, מ"מ צריך אדם לבטוח בהשי"ת על קיום המצות. דהיינו אחר שכבר בחר לעשות המצות, צריך שיבטח בהשי"ת שיעזרהו לעשות המצוה.

והאריך בזה החובת הלבבות (שם) וכתב שהגם שאין מקום לבטוח בהשי"ת על עיקר הבחירה למעשה מצוה, מ"מ מה שצריך לבטוח בהשי"ת הוא על השלמת המעשה מצוה, וז"ל, "אבל מה שראוי לבטוח עליו הוא גמר מעשה העבודה, אחר בחירתה בלב שלם ונאמן והסכמה והשתדלות בבר לבב וכוונה לשמו הגדול, ובזה אנחנו חייבין להתחנן אליו לעזור אותנו בו ולהורות אותנו עליו, כמו שכתוב: "הדריכני באמתך ולמדני" ... וכל זה ראייה, שבחירתו היתה במעשה העבודה, אך התפלל אל האלקים על שני דברים: אחד מהם ליחד לבבו ולחזק בחירתו בעבודתו בהרחקת טרדות העולם מלבו ועיניו, כמו שאמר: יחד לבבי ליראה שמך, גל עיני ואביטה וגו' העבר עיני וגו' הט לבי אל עדותיך וגו' והדומה להם. והשני לחזק אבריו על השלמת המעשים בעבודתו, והוא מה שאמר: הדריכני בנתיב מצותיך סעדני ואושעה, והרבה כמוהו. ואני עתיד לבאר אופני מפסידי החלק הזה ואופני השלמתו והדרך הנכונה בו בעזרת השם", עכ"ל. הרי, מאחר שאין שום יכולת ביד האדם לגמור המעשה מצד עצמו, ע"כ צריכים להתפלל, ולבטוח בביטחון גמור שיעזרנו הקב"ה לגמור אותו מעשה מצוה.

ועי' מש"כ בזה הרמב"ן (אמונה ובטחון, פ"א) וז"ל, "בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה. הקדים להזהיר על הבטחון תחלה ואחר כך על המעשה הטוב, להודיע שהבטחון הוא שיבטח בו שיעזרהו לעשות מצותיו ואלו אמר עשה טוב ובטח בה', הייתי אומר כי הבטחון הזה שהזהיר עליו הוא נאמר על שכר המעשה הטוב ולא על צרכי העוה"ז שהוא צריך אליהם לעזרהו ולסמכו, ר"ל הסבות והענינים המתקנים מעשה הטוב, על כן אמר בתחלה בטח בה', כלומר שיעזור ויסמוך אותו לעשות חפצו ומצותיו. ואח"כ אמר ועשה טוב כלומר רדוף אחר המצות והשתדל לעשות אותן, ואל תתרשל מלעשות הטוב מפני

קוצר יכלתך, **כי יסמוך אותך ויעזרך**. זהו פירוש "בטח בה" ועשה טוב". וזאת היא כוונתו בהקדימו צווי הבטחון לצווי המעשה הטוב, "עכ"ל.

וכל הך בטחון הוא רק אחר שכבר בחר לעשות המעשה מצוה והוא משתדל לעשותו, אז צריך עזר מהשי"ת שיהיה ביכולתו לגמור אותו מעשה, אבל עצם הבחירה וההשתדלות לעשות את מעשה המצות תלוי אך ורק ביד כל אחד ואחד.

מדת הבטחון של הלל

איתא בביצה (טז, א): "תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן, כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת. מצא בהמה נאה אומר: זו לשבת. מצא אחרת נאה הימנה - מניח את השניה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים. שנאמר ברוך ה' יום יום. תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: מחד שביך לשבתך, ובית הלל אומרים: ברוך ה' יום יום, "ע"כ. ופרש"י (ד"ה לשם שמים), "בוטח שתזדמן לו נאה לשבת", עכ"ל. [וע"ע בדברי הבן יהוידע (שם), שהאריך בהך ענין בדברים נפלאים, דהלל היה בטוח בבטחון גמור שבודאי הקב"ה יתן לו מה שהוא צריך, עד כדי כך, שאמר כן בפומבי לפני בני אדם שדבר זה יהיה שלי. ובטחון כזה שהוא בטחון אמיתי, "זהו מדת בטחון בדרך פלא", עי"ש כל דבריו.]

ומבואר מזה, דמי שהוא בעל בטחון אמיתי יכול לנהג כמדת הלל, ויכול לסמוך שבודאי יזמין לו הקב"ה מה שהוא צריך לאותה מצווה. כלומר, שאינו צריך השתדלות כ"כ, ויכול לבטוח בהשי"ת שימצא מאכלין לכבוד שבת בסוף השבוע. אמנם, זהו רק למי שנמצא במדרגת הלל וחבריו, אבל מי שאינו בוטח אמיתי [כגון אנן יתמי דיתמי], אינו יכול לנהוג כן. וכן מבואר במשנה ברורה (סי' ר"נ ס"ק ב') וז"ל, "כתיב בתורה זכור את יום השבת לקדשו ודרשו ב"ש שתהא זוכרו מאחד בשבת, נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת, ואמרו על שמאי הזקן... והסכימו הרבה פוסקים שגם הלל מודה שכדברי ב"ש עדיפא טפי אלא שהיה בוטח בה' שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה משאר הימים וכדי לחזק מדת בטחונו היה נוהג כן, אבל בשאר כל אדם שאין בטחונו חזק כ"כ גם הוא מודה דכשמאי עדיפא טפי", עכ"ל.

וכל זה שיכול לסמוך ולבטוח בהשי"ת שיעזרהו לגמור המעשה מצוה, וימעט בהשתדלות לקיים המעשה מצוה, כל זה רק אם בוטח לגמרי - כמדרגת הלל הזקן. אבל מי שאינו במדרגה זו, מוטל עליו לעשות כל מה שביכולתו כדי לקיים מעשה המצוות כמו שעשה שמאי.

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

*

בענין עבודת ראש השנה - והאופן לזכות לשנה טובה ומתוקה!

פְּרֹאֵשׁ הַשָּׁנָה יִפְתָּבוּן, וּבְיוֹם צוֹם פְּפוּר יִחְתְּמוּן. כַּמָּה יַעֲבְרוּן, וְכַמָּה יִפְרְאוּן, מִי יִחְיֶה, וּמִי יָמוּת, מִי בְקִצּוֹ וּגּוֹ'. (ונתנה תוקף)

ביום הגדול של ראש השנה דינו של כל אחד ואחד נגזר, כמה ירויח האדם באותו שנה, וחס ושלוה כמה יפסיד. כמו שאמרו חז"ל: כל מזונותיו של אדם קצובים מראש השנה וכו' (ביצה טז, א), וכך גם כל חסרונותיו של אדם קצובים מראש השנה (ב"ב י, א). וכל אחד ואחד רוצה לזכות לשנה טובה ומתוקה, ולהכתב לחיים טובים ולשלום, ולהכתב בספר פרנסה טובה. וע"כ כל אחד ואחד רוצה לקיים עבודת היום כהלכתה בכל דקדוקיה. ובעזה"ת נבאר קצת בענין עבודת ראש השנה, והאופן להיות בטוח לזכות לשנה טובה ומתוקה.

תמליכוני עליכם

איתא בגמ' (ראש השנה טז, א): "ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות. מלכיות - כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות - כדי שיעלה זכרוכם לפני לטובה, ובמה - בשופר", ע"כ.

וביאר המהרש"א (שם לב, ב) וז"ל, "שהמלכיות זכרונות ושופרות הם נגד ג' העיקרים, שהם א] מציאות השם. ב] ותורה מן השמים. ג] ושכר ועונש. מלכיות - שתמליכוני עליכם וכל פסוקי מלכיות מורים על מציאותו ואחדותו. זכרונות - שיעלה זכרונינו לטובה בשכר טוב שההפך בעונש וכל פסוקי זכרונות מורים ע"ז. שופרות - על עיקר תורה מן השמים בקול שופר כמו שמורים ע"ז הפסוקים וכו'", עכ"ל. [ובספר העיקרים ביאר (מאמר א, פרק ד') כעין זה, וכתב שהני יסודות האמונה הם שורש כל השרשים, ויסודות האמונה של כל יהודי, וכל שאר עיקרי האמונה הם ענפים מהאמונה בהני עיקרים.] ועי' ברמב"ם (עשה ב') בביאור מצות אמונה ביחוד ה', שכתב שמצוה זו נקרא "מלכות", עיי"ש.

כוונת מלכיות

רובן של תפילות ראש השנה אינם בקשות מאת השי"ת שיתן לנו שנה טובה ומתוקה. רק רוב התפילות איירי בענין "מלכות שמים". ועבודה זו, היא כמו כל עבודת התפילה שהיא עבודת הלב, לקבוע בלבנו אמונה זו. ועל כן בכל פעם שאנו אמרים בתפילה פסוקי מלכיות צריך לקבע במחשבתנו "קבלת עול מלכות שמים".

וכן האריך היסוד ושורש העבודה (שער י"א, פרק ד) לבאר שכוונת אמירת פסוקי מלכיות וז"ל, "אחי ורעי, אהובי נפשי, הלא עיניכם לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו נגדך, כוונת פסוקי מלכיות מפורש בגמרא הנ"ל, והוא שגזרה רצונו ית"ש ויתעלה בזה הצווי על האדם כדי שימליך ית"ש ויתעלה עליו בעת אמירת הפסוקים, כמבואר בלשון הגמרא:

"מלכיות כדי שתמליכוני עליכם", ואיך בוש לא יבושו והכלם לא ידעו אם מוציא מפיו ומשפתיו לבד הפסוקי מלכיות ואינו מכוין במחשבתו להמליך אותו ית"ש עליו, ואינו נותן במחשבתו שבח והודאה בשמחה עצומה לבוראנו ית"ש ויתעלה, על שבחר והבדיל אותנו מכל העמים לחלקו ולגורלו הקדוש להיות לנו לאלהים ומלכותו עלינו, ושמך הגדול ב"ה אינו מכנה רק עלינו עם קדוש – "אלהי ישראל מלך ישראל וגואלו". אוי לאותה בוש, כי לא כיון ביום הנורא הזה כגזירת רצונו ית"ש בצווי אמירת פסוקים אלו, ובודאי לא יצא ידי חובתו. לכן כשיאמר פסוק ראשון: "ה' ימלוך לעולם ועד", יכוין במחשבתו בשמחה עצומה עד מאד בזה הלשון: **אני מקבל אלהותך ומלכותך עלי ועל בניי ועל בני בניי עד סוף כל הדורות, וישמח שמחה עצומה בלבו עד מאוד על שיש לו אלוה קדוש ומלך גדול ונורא. ומרוב גודל תשוקתו ראוי לקבל על עצמו מסירת נפש בציור איזה מיתה להראות אמתת אמונתו ביחוד אלהותו ית"ש ויתעלה זכרו לעד, ויכוין לתת לית"ש בזה נחת רוח גדול. וכזה יכוין כוונה זו בקצור בכל עשרה פסוקי מלכיות וביחוד בפסוק "שמע ישראל" ודי בזה, "עכ"ל הזהב.**

מלכיות תחילה

בספרי (פרשת בהעלותך פיסקא ע"ז) מבואר עוד נקודה בעבודת מלכיות זו"ל: "מה ראו חכמים לומר מלכיות תחילה ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא המליכהו עליך תחילה ואחר כך בקש מלפניו רחמים כדי שתזכר לו ובמה בשופר", ע"כ. הרי מבואר מדברי המדרש, דעיקר עבודת מלכיות, זה שאנו מקבלים עלינו עול מלכות שמים, וזהו האופן שנוכל לבקש מאת השי"ת – "שנה טובה ומתוקה". וצ"ב דברי המדרש, דמהו הקשר בין עבודת המלכת הקב"ה, שעיי"ז יכול כל אחד ואחד לבקש רחמים להזכר לשנה טובה?

למען כבוד שמך

ידוע מה דאיתא בזוהר (תיקוני זוהר דף כב.) בענין גנות של בקשות ותחנונים בראש השנה זו"ל: "כלהו צווחין בצלותין ביומא דכפורי ככלבים הב הב לנא מזונא וסליחו וכפרה וחיי, כתבנו לחיים ואינן עזי נפש ככלבים דאינן אומין דעלמא דצווחי לגביה ולית לון בשת אנפין", ע"כ. [תרגום: "כולם צועקים בתפילתם ביום הכיפורים ככלבים הבה לנו מזונות וסליחה וכפרה וחיים, כתבנו לחיים, והם עזי נפש ככלבים, כמו אומות העולם שצועקים בתפילה לבקש על צרכי עצמם ואין להם בוש פנים מהקב"ה".] ועל פי דברי זוהר אלו, יש מרבותינו ז"ל שאמרו שביום ראש השנה יש להמנע מלבקש בקשות פרטיות.

אמנם יש להעיר, שהרי מצינו שתקנו חז"ל בתוך נוסח התפילה לבקש חיים – "זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלקים חיים". א"כ מאי שנא הך בקשה משאר בקשות שהאדם רוצה לבקש בעד עצמו?

וראיתי ביאור נפלא מהאבני נזר שביאר כוונת הזוהר על פי דברי הגמ' בנדרים (כד, א): "דאמר ליה לא כלבא דמיתהנינא מינך ולא מיתהנית מינאי". כלומר, שטבע של הכלב –

הכל לגרמיה, ליהנות ולא לא לעשות שום דבר בשביל זולתו. וזהו כוונת הזהר, שאין לבקש כמו כלב, דהיינו בכוונת עצמו. רק צריך כל אחד ואחד לבקש "למענך", בשביל כבוד שמים. שכל כוונת בקשותינו יהיו לתכלית אחת, והיינו - למען יתרבה כבוד שמים. שזהו תכלית כל הבריאה כולה. ועם כוונה זו, ראוי לכל אחד לבקש בקשת "חיים" ושנה טובה ומתוקה.

צוה ישועות יעקב

ולפי זה יש לבאר כוונת המדרש מדוע צריך להקדים "מלכיות" תחילה, שרק ע"י מלכיות יתעוררו רחמי שמים. וזהו כל כוונת בקשותינו בראש השנה, "למען כבוד שמו", וע"כ קודם כל, צריך לקבל עלינו עול מלכות שמים, ואח"כ ראוי לבקש בקשות, וזהו נוסח התפילה בבקשת החיים "למענך", ורק עי"ז נזכה ליכתב בספר החיים, ונזכה לשנה טובה ומתוקה. שע"י מלכיות "אני לדודי" – ועי"ז נזכה ל"ודודי לי".

כתיב בתהלים (מד, ה): "אתה הוא מלכי אלהים צוה ישועות יעקב". וביאר המלבי"ם וז"ל, "אתה הוא מלכי אלהים ושמך עלינו נקרא, ויש לחוס על כבוד שמך, הלא ראוי שתצוה ישועות יעקב", עכ"ל. הרי, אפילו אם אין האדם ראוי לבקש ישועה מאת השי"ת כיון שהוא מצד עצמו אינו ראוי, אבל יש לו לבקש על כבוד שמו יתברך, וראוי המלך לחוס על כבוד שמו, ועי"ז יזכה לישועה. וכן כתיב (ישעיה לג, כב): "כי ה' שפטנו ה' מחקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו". וזהו כל עבודת ראש השנה, שאנו מקבלים עלינו השי"ת שהוא "מלכינו" וא"כ ראוי לו להושיענו, ולכתבנו לשנה טובה ומתוקה - למען כבוד שמו.

בטחון – כבוד שמך

וכבר האריך הספר העיקרים (מאמר ד', פרק מ"ז) בענין זה וז"ל, "והתקוה היא על ג' פנים, האחת - היא תקות החסד, והיא שיקוה אל השם יתברך שיושיענו על צד החסד בלבד לא מצד שום חיוב כלל. והשנית - היא תקות הכבוד, והיא שיקוה אליו שיושיענו לפי שהורגל להושיעו, ואם לא יושיענו גם עתה יהיה זה זלזול לכבודו, כי האדון שהורגל להושיע את עבדו אם אינו מושיעו בעת צרתו יאמרו הרואים שזה מצד חולשת יכולת האדון וכו', ותקות הכבוד היא יותר בטוחה, וזה כי מי שהורגל לעזור לשום אדם ואינו עוזרו, הנה ראוי לו, כדי שהרואה לא יחשוב שמה שאינו עוזרו עתה הוא בסבת לאות או חסרון באדון, שיתעורר לעזור על דבר כבוד שמו, כמאמר המשורר (תהלים עט, ט): "עזרנו אלהי ישענו", רוצה לומר, אתה שהיית רגיל להושיענו, ואמר על דבר כבוד שמך, לומר שאין אנו מבקשין העזר מצד שום חיוב שיש לנו עליך ולא בעבור זכויות שיש בנו אבל בעבור כבוד שמך, שלא יאמרו הגוים שאינך יכול עתה כמו שהיית יכול עד עכשיו, וזה שאמר אחריו למה יאמרו הגוים איה אלקיהם", עכ"ל. הרי, אע"פ שאין האדם ראוי מ"מ יש לו לבטוח "למען כבוד שמים".

בטחון בראש השנה

ולפי הנ"ל מובן היטב מדוע ביום ראש השנה אנו בטוחים בדין. שידוע מה שפסק הטור בהל' ראש השנה (סי' תקפ"א): "ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש (ירושלמי ראש השנה פ"א הל' ג'), א"ר סימון כתיב: "כי מי גוי גדול וגו'", ר' חנינא ור' יהושע אומרין, איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלהיה, פי' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה, לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בר"ה, ע"כ. וכן פסק בשו"ע (שם): "מכבסין ומסתפרין בערב ר"ה", ע"כ. וכ' הט"ז וז"ל, "מכבסין ומסתפרין - הטעם בטור להראו' שאנו בטוחים בו יתברך שיוציא לצדק משפטינו", עכ"ל.

ויש להטעים כל זה על פי כל הנ"ל, שכל עבודת יום ראש השנה הוא "מלכיות", ומי שממליך על עצמו את השי"ת שהוא מלך העולם, ראוי לו לבקש כל בקשות שבעולם "למען כבוד שמו", ועל זה ראוי לבטוח שבודאי יעשה, שעל ידי זה יתרבה כבוד שמים, וזהו התכלית של כל הבריאה.

טעם סימנים בליל ראש השנה

החכמת שלמה (או"ח סי' תקפ"ג) כתב לבאר הטעם מדוע אנו עושים סימנים בליל ראש השנה וז"ל: "הנה הטעם מה שכתוב בש"ס (הוריות יב, א; כריתות ו, א) ובשו"ע לאכול דברים טובים ומתוקים, אין הכוונה דרך תפלה, דאין מקום לתפלה בשעת אכילה, רק זה הוי לבטחון ואמונה, כי מראה שהוא מאמין ובוטח שכן יהיה. ובפרט לפי מה שכתבתי בדרושים לפרשת תבא שנת תרי"ב דבראש השנה יהיה משמח ואומר כל מה שעושה הוא יתברך הוי לטובה, ובוזה יהיה נהפך באמת לטובה. ולכך מהאי טעמא נראה שיהיה אדם רגיל לומר בראש השנה אחרי תפלת שחרית כל מה דעביד רחמנא לטב עביד וגם זו לטובה. ולכן מהאי טעמא תקנו לאכול מאכלים טובים ומתוקים ולומר עליהם כן, כדי שאם ח"ו נגזר להיפוך יהיה נהפך ע"י אמירה זו לטובה, אמן כן יהי רצון. ועיין בדרושים שלי לראש השנה שנת תרי"ב ביאור הפטרת יום א' דראש השנה תפלת חנה ג"כ על דרך זה, עיין שם ודו"ק", עכ"ל. דברים נוראים! הסימנים אינם בדרך תפילה ובקשה, רק בתורת בטחון!!

ולבאר דבריו נראה, דיסוד ה'סימנים' שאנו עושים, אינם סימנים להקב"ה, רק הם סימנים לעצמינו, להראות שאנו בטוחים שהשנה הבאה עלינו תהיה שנה טובה ומתוקה. ויש לבאר זה על פי משל: אם אחד הלך ללמוד את אומנות הרפואה ועמל ביגיעה רבה כמה וכמה שנים, אחרי שהשלים הלימוד וגמר וסיים את כל לימודו ונעשה רופא, בודאי כשיסיים הכל - עושים לו סעודה גדולה נאה ויאה לכבודו בעבור מה שהשיג על ידי יגיעתו. ובאותה סעודה, מניחין על השלחן דברים קטנים מעניני תחום הרפואה, להראות,

שכן יהיה האיש הזה. כן הוא בליל ראש השנה, שמכיון שאנו בטוחים בהשי"ת שיתן לנו שנה טובה ומתוקה, על כן עושים הני סימנים, להראות, שאנו בטוחים בטובתו ית' שיהיה לנו שנה טובה ומתוקה. יה"ר שנזכה לשנה טובה ומתוקה

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

בברכת כתיבה וחתימה טובה!! שנה טובה ומתוקה!!

*

לתגובות: adebstein@gmail.com

מעמקי הלכה / הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו' (בית שמש)

האם יש פחיתות בכבוד הרב כשהולך בעצמו לבית התלמיד לבקש ממנו ספר?

לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (ל, יב)
ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל (המשגיח במיר) הזכיר בשיחתו ב'דעת תורה' (דברים ח"ב עמ'
ע"ו) את דברי רש"י עה"פ "לא השמים היא" (דברים ל, יב), "שאלו היתה בשמים היית
צריך לעלות אחריה וללמדה". והביא על כך המחשה ממעשה שהיה עמו, "פעם הייתי
בראדין אצל החפץ חיים זצ"ל, והיה אתי ספר אחד (אינני זוכר את שם הספר), והנה בא
אצלי הח"ח בעצמו לשאול ממני את הספר, אמרתי לו אז למה בא כבודו בעצמו, הלא
יכול היה כבודו לשלוח את מי שהוא לבקש על זה. והשיב לי הח"ח: לא בשמים היא,
ואפילו אילו היתה בשמים הייתי צריך לחזור אחריה. גאונות! קיים הכל כפשוטן ממש!!

המעשה הנ"ל מזיק לכאורה ביאור מתחילתו ועד סופו. ראשית, קושיא מעיקרא מאי
היא, דמה הפליאה בכך שהח"ח טורח בעצמו ליטול את הספר הנצרך לו. וכי האם נתמה
על ת"ח שאוחז ס"ת בידי, מדוע הוא טורח לאחוז את הס"ת? ושנית, אם זכינו להבין את
הקושיא, צ"ב מה התירוץ... מה התירוץ ב"שאלו היתה בשמים". הרי זו גופא היתה
השאלה, שהספר איננו בשמים אלא כאן בארץ, וניתן לשלוח שלוחים שיביאו את הספר
עד שולחן ביתו. אז מדוע טרח הח"ח לקחת את הספר בעצמו? ובהצטרף ב' השאלות
הנ"ל לא יובן כלל ההתרגשות וההפעלות של מרן המשגיח מה'גאוניות' של הח"ח, היכן
וכיצד זה מתבטא בהך עובדא?

כמובן שלא באתי להתיימר ולפרש את מחשבותיהם המעמיקות של הנך תרי גאוני
וצדיקי ישראל זצוק"ל, אך עכ"פ לנסות את דל כוחי להבין את דברי התורה הזאת,
שבודאי שלקח מוסר גדול צפון כאן, וגם הלכתא גבירתא וכדרכם של גדולי ישראל
שדקדקו בכל תיבה המוצאת מפיהם. שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד (ע"ז
יט:). ואדרבה אשמח לשמוע פירושים אחרים והיא לי לתועלת רבה.

א] האם יש פגם בכבוד הרב כשהולך לבית התלמיד

לפי הקריאה הפשוטה של המעשה, נשמע כעיקר שהגה"צ רבי ירוחם ממיר זצ"ל חשש
מפני זילותא בכבוד תורתו של האי כהנא רבה מרן הח"ח זצ"ל, שמדוע הוא מכתת רגליו
בעצמו לבוא אל ביתו לבקש את הספר, היה לו לשלוח שלוחא דרבנן שיקח הספר
במקומו. והגם דמילתא פשיטא היא שהח"ח לא נמנה בין "רודפי הכבוד" ח"ו, אך כך היא
מצות החכמים לשמור על כבוד תורתם, שתפקידו של הרב להשפיע על תלמידיו ושומעי

האם יש פחיתות בכבוד הרב כשהולך בעצמו לבית התלמיד לבקש ממנו ספר?

לקחו, ובאם יחסר להתלמיד מהערכת הכבוד הראויים לרבו, הרי שיחסר לו מכל ה"כלי קיבול" לקבל דברי תורה וחכמה מרבו (ועי' רש"י סוטה ה. ד"ה ובשמתא דלית ביה).

ויש כאן נקודה שיש לעמוד בה. הנה בנוהג שבעולם, החולה שנצרך לרפואה, הולך בעצמו אל בית הרופא להתרפאות (ב"ק מו:). ולא שמענו שהרופא ילך לבית החולה (מלבד מקרים חריגים, הכרוכים בדרך כלל גם במחירים חריגים..). האם זאת הנהגה גם בנוגע ליחסי הרב והתלמיד, דהיינו שהתלמיד הוא זה שצריך ללכת להקביל פני רבו ולבקש דבר תורה מאתו. אולם הרב אין נאה שיטריח עצמו לילך לבית התלמיד ללמדו תורה. ושאלה זו כמדומני עולה בראשם של רבים מהרמ"ם ומג"ש בישיבות הקטנות והגדולות, דהכיצד עליהם לנהוג עם בחורים שלא באים לשאול שאלות ולא מראים רצון ליצירת קשר. האם על המג"ש "לרדת אל העם" ולגשת לתלמיד כדי לשתפו בשאלות שמטרידות אותו בסוגיא וכדו'. או שלא זו הדרך, אלא על המג"ש להתאזר בסבלנות ולשבת על מקומו, עד שיגיע התלמיד שמעוניין לשמוע ולקבל ממנו את דרך החשיבה והלימוד בסוגיא.

הנה ידוע להביא את דברי הגר"א (משלי טו, יב) שכתב "וללמוד, אינו צריך לילך להרוצה ללמוד, אלא כשיבוא אליו אז מצוה על הרב ללמדו" מבואר לכאן שאין לרב לגשת אל התלמיד. אולם ברור הדבר שלא כיוון הגר"א לאיסורא או לקפידא שאין לרב ללכת אל התלמיד, אלא כוונתו רק מצד החיוב של הרב, שאין עליו חיוב ללכת באופן רגיל אל תלמידו. אך באם רצונו להוסיף מדיליה הרשות בידו ללכת. ובאמת שבמקורות רבים בחז"ל רואים שבודאי זו הדרך וזו העיר, שהרב הולך בעצמו אל התלמיד ללמדו תורה. ולא רק מפני הרצון והמניע הטבעי של יותר ממה שהעגל רוצה לינק פרה רוצה להניק (פסחים קיב.), אלא שכך היא דרכה של תורה. כך מצינו במכות (י.) לענין תלמיד שגלה מגלין רבו עמו, ואין זה רק במצבי אונס שהתלמיד לא יכול לבוא לפני הרב. אלא אמרו עוד בגמ' תענית (ז.) "רבי חנינא בר פפא רמי, כתיב לקראת צמא התיו מים, וכתוב הוי כל צמא לכו למים. אם תלמיד הגון הוא, לקראת צמא התיו מים. ואי לא, הוי כל צמא לכו למים". ופרש"י (שם) "אם תלמיד הגון. שרוצה ללמוד ממך, מצוה לרב לילך אצלו במקומו. ואם לאו. ילך הוא אצל הרב". ויתרה מזו מצינו בגמ' יומא (עז:): את שיטת רב יצחק בר בר חנה שגם לרב מותר לעבור עד צוארו במים ביוה"כ בכדי ללכת לתלמידו ללמדו תורה (אמנם לא קיי"ל הכי). הרי לן שעצם ההליכה של הרב אל התלמיד איננו פחיתות ובזיון.

ובנוגע להתחבטות של המג"ש, האם לגשת אל התלמיד שאינו מבקש תורה מפיהו. היה מקום להסתפק, שהרי אמרו בתענית (ז.) אם התלמיד אינו הגון, אין לרב לגשת אל התלמיד אלא התלמיד יגש בעצמו לרבו. וההגדרה של 'הגון' נתבאר ברש"י "שרוצה ללמוד מהרב". ולפ"ז כל מי שאינו רוצה ללמוד מהרב, הינו בגדר תלמיד שאינו הגון. ומעתה לכאן היה ראוי להמנע מלגשת לתלמיד שכזה. אולם כמדומה שהמציאות המעשית בעולם הישיבות היא שונה, שהתלמיד לא ניגש לרב מהרבה סיבות צדדיות,

כגון שהתלמיד מתבייש או קצת חושש שמא שאלותיו אינם "לענין", או פעמים לא מרגיש בנוח "להחניף" לרב, ויש גם תלמידים שזקוקים בעצמם למנת כבוד והערכה, ולכן הם ממתנינים ומצפים שהרב יבוא אליהם... ועוד כהנה סיבות שונות ומשונות. לכן מסתבר טפי שכל עוד ואין מוכח שהתלמיד מעוניין בדוקא שלא ללמוד מרבו, ראוי והגון שילך הרב לתלמידו לעודדו ולסייעו בלימוד וליבון הסוגיא. ורק במקרים חריגים כדוגמת מה שאמרו בברכות (סג.) "אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו" אזי ההוראה "כנס. ואל תטיל דברי תורה לבזיון (רש"י)". וכמדומני שכך היא ההנהגה המקובלת מפי רבותינו, עי' בספר 'דרכי החיים' מהגרי"מ ליפקוביץ זצ"ל (ח"א עמ' ע"ט), וכן עי' ב'אגרות וכתבים' מהגר"ש וולבה זצ"ל (ח"א סי' קפ"ג ד"ה כב'), וב'פניני רבנו האבי עזרי' (עמ' רל"ג ד"ה כשהתחלתי).

אולם יתכן לחלק, שעד כאן לא שמענו אלא שהרב הולך לתלמיד לצורך התלמיד, שבזה יש סברא שאינו גנאי לו כלל. אדרבה, הרב בא "לשם שמים" לחזק ידי תלמידו וללמדו תורה. ובמקום שאתה מוצא ענוונותו שם אתה מוצא גדולתו. אך בעובדא דהכא עם הח"ח, שהלך לבית תלמידו בכדי לבקש ספר לעצמו. כאן זה כבר לבקש טובה ועזרה מהתלמיד, ולזה יתכן שאינו לכבודו של הרב ללכת בעצמו. ואולי זאת היתה כוונת רבינו המשגיח בשאלתו קמיה דהח"ח זצ"ל.

ב] ביאור בתשובת מרן הח"ח זצ"ל

ומעתה נשוב לשאלתנו השניה, מה א"כ השיב הח"ח על שאלתו של המשגיח? גם אם נניח שיש איזה מעלה אישית לטרוח ולחזור אחר התורה מצד מצות לימוד התורה, אבל כאן שנוגע לכאן בהפחתת מעלתו בכך שהולך לבית תלמידו, בזה היה עדיף לכאן שישלח שלוחים אחרים. אמנם הענין נראה פשוט, דאה"נ אם הח"ח היה נצרך לאיזה טובת הנאה גשמית, יש כאן טענה אלימתא מצד פחיתות כבודו שיחזור על הפתחים כעני לבקש טובות מן הבריות. [ובפרט שהח"ח בכללות נמנע כמעט לגמרי מלבקש את טובתם של הבריות, וראה מאי דאסהיד עליה מרן החזו"א זצ"ל (בקוב"א ח"א אגרת קנ"ח) "וסמכתי למה שהיה מרגלא בפומיא דהחפץ חיים זללה"ה דמבן אדם אין מרבין לבקש"].

אולם כאן הרי הח"ח לא בא אלא לקיים מצותו, שמבואר מדברי רש"י (בפרשתן) שיש חיוב על האדם לנסוק אל-על לבקש דבר תורה. ואם לעלות לשמים מחוייבים, בודאי שהטירחה לכתת רגלים לבית אחר ולבקש ממנו ספר שמדבר על הסוגיא שבו עוסק כלול בהאי חיובא. ומאחר שכן, אין כל פחיתות במעלת הצדיק, אדרבה יש כאן "דוגמא אישית" מופלאה כיצד אמורים ומחוייבים לנהוג, והיא בעצמה לימוד תורה לאחרים, ללמדנו להעריך כל פיסת "דבר תורה" ועד כמה מחוייבים לטרוח ולחזור אחריה^{עט}.

^{עט} תוכ"ד כתיבת הדברים נתעוררתי להסתפק, הנה בדור השפע של זמנינו, ישנה נגישות מלאה לאוצר ספרים של מאות אלפי ספרים המונחים כקופסא בתוך מאגר ממוחשב כ"אוצר החכמה" "פורייקט השו"ת" "אוצרות התורה"

ואם בטירחה אחר מציאת ספר איירינין, יש לציין גם לדברי ה'לקט יושר' לתלמידו של התרוה"ד (יו"ד עמ' ל"ט ענין ב') שכתב וז"ל, "זכורני שאחד אותם הבחורים העשירים המפונקים, שעשו להם שולחנות, כשיושבין במקומן, הופכין השולחן לאי זה צד שירצו, ועליו הרבה ספרים. לא טוב הם עושים. אדרבה, כשמבקש אחר הספר ובא לו בטורח גדול זכור באותו מעשה מה שרוצה ללמוד. כמדומה לי שמצאתי לו סמך בי"ד בסי' רמ"ו, ולא כאלו שלומדין מתוך עידון וכו", עכ"ל. וזהו מקור נוסף להנהגת הח"ח בזה.

ולמעשה יש להזכיר כאן גמ' מפורשת בענין זה, דאיתא במנחות (ז.ו.), "אבימי מסכתא איתעקרא איתעקרא ליה [נשתכחה הימנו], ואתא קמיה דרב חסדא לאדכורי גמריה. ולישלח ליה [לרב חסדא] וליתי לגביה. סבר הכי מסתייעא מילתא טפי [משום יגעתי ומצאתי (מגילה ז:)]." וחזינן גם מההאי שהליכת הרב לבית תלמידו ללמוד ממנו תורה אין זו פחיתות בכבודו כלל. אדרבה ממנו יבואו וילמדו שכך היא דרך התורה איזהו חכם הלמד מכל אדם, ומתלמידי יותר מכולם.⁵

ובר מן דין, נראה להוכיח שמותר לת"ח לקבל ע"ע בושא (שלא לפי כבודו), בעבור קבלת דברי תורה. שכך מובא מעשה מופלא בנדריים (נא.). "א"ל בר קפרא לברתיה דרבי, למחר שתינא חמרא בריקודא דאבוך ובקירקני דאמך. בן אלעשה חתניה דרבי הוה ועשיר גדול הוה, אזמניה לבי הילולא דרבי שמעון ברבי. א"ל בר קפרא לרבי, מאי תועבה. כל דא"ל רבי דהכין הוא תועבה, פרכה בר קפרא. א"ל, פרשיה את. א"ל, תיתי דביתכי תירמי לי נטלא, אתת רמיא ליה. א"ל לר', קום רקוד לי דאימר לך. הכי אמר רחמנא, תועבה, תועה אתה בה. לכסא אחרינא א"ל, מאי תבל. א"ל כי עניינא קדמאה. א"ל עיביד לי דאומר לך. עבד. אמר ליה, תבל הוא, תבלין יש בה? מי שניא הדא ביאה מן כולהון ביאות? אמר ליה, ומאי זימה? אמר ליה, עיביד כי עניינא קדמאה, עבד. ואמר ליה, זו מה היא. לא יכיל בן אלעשה למיסבל, קם ונפק הוא ואינתתיה מתמן". מבואר שרבי עם כל יקר גדולתו שהיה נשיא ומגדולי חכמי ישראל, עכ"ז לא נמנע מלנהוג קלות ראש בעצמו (עד שחתנו לא יכל לסבול את הבושה הגדולה), ובלבד שיזכה לקבל דבר

ועוד כהנה. ונשאלת השאלה, האם חיובא גם רמיא לכל צורב ואברך שירכוש לעצמו מהתוכנות הללו? שהרי חידש לן הח"ח בהנהגתו הנו"ל, שצריכים לטרוח בכל מחיר להשיג את הספר שיועיל לו בלימודו. ומאחר שכל אחד נתקל בתופעה שרוצה לעיין באיזה ספר נדיר שעוסק בדיוק בשאלה שנתעורר אליה תוכ"ד ליבון הסוגיא, אלא שאינו מזדמן לידו להשיגו, הרי שמוטל על האדם ב'חיוב' להשתדל בהשתדלות פשוטה זו של רכישת תוכנה ממוחשבת כזו אשר מביאה מענה די מושלם להעמיד את הספרים בהשג יד, ובכך יקיים את ה"לא בשמים היא" וכדרשת חז"ל. או שמא יש לדון את כמות הספרים העצומה הזו למעין "שגעון", שיש להציב גבול לכמות ספרים שהאדם נזקק לעיין בהם, ובמאגרים הללו ניתן להתבלבל ולחפש יום שלם מבלי ללמוד דבר... ומה עוד שלכאו' לדברי הלקט יושר המובא להלן משתמע שלא הוה ניהא ליה במאגרים מעין אלו, וצ"ע.

⁵ והוקשה אצלי ימים רבים מה שכתבו התוס' (ב"ב לד. סד"ה הוה) שר' אמי היה רבו של ר' אסי, אלא שגם היו חברים, וכפי שמוכיחים התוס' מהא דמצינו שבא ר' אמי לקבל עצה מר' אסי. ולכאו' מה ההכרח מזה שהיו חברים, דשמא לעולם ר' אסי היה תלמידו, ומ"מ נטל ממנו עצה, שמתלמידי יותר מכולם (תענית ז.), וצ"ע. ובודאי שגם לתלמיד יש כח לשנות דעת רבו בהוראתו, עי' ר"ה (לא): על ריב"ז "אותם ארבעים שנה דלמד, תלמיד יושב לפני רבו הוה, ואמר מילתא ואסתבר טעמיה". אשמח מאוד לקבל מענה בדבר הזה.

תורה מבר קפרא. ולכאור' הוא מקור גדול שאין לחשבן את הפגם בכבוד התורה, כאשר הדבר מביא תועלת בגוף לימוד תורתו, ועיין.

ג] ביאור 'הגאוניות' שצפונה בתשובה הנ"ל

אולם עדיין נותר לך לפרש, ממה התפעל כ"כ המשגיח הגר"י ליבוביץ זצ"ל? הרי הח"ח משיב כאן תשובה כ"כ פשוטה וברורה שחובת הלימוד תורה גוברת על כל החשבונות של הכבוד וכדו' (ואפילו פעוט שכמותי הגיע לזה, אחרי האריכות המעייפת הזו...). אך במחשבה נוספת יתכן אולי שהגאוניות היא הפשטות הצרופה בה למד הח"ח את מאמרי חז"ל פשוטים כמשמעם בלי 'החלקות' נוכך משמע מלשון המשגיח זצ"ל "קיים הכל כפשוטן ממש", שלהגיע לפשטות זוהי הגאוניות].

וביאור הענין, שהנה הרי את דברי רש"י המצויין בריש המאמר כמדומני שכל בר בי רב דחד יומא כבר מכיר, וגם אני בהעברת השתים מקרא הצצתי בחטף על דברי רש"י הללו, אך משום מה לא הגעתי למסקנא הפשוטה שאליה שהגיע הח"ח... ככל הנראה מהלך הדברים היה, שמעיקרא אמנם נרתעתי לאחורי לרגע קט בראותי את ה"סלקא דעתך" המובא ברש"י "שאלו היתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללומדה", דהכיצד מתאפשר הדבר לעלות לשמים? אך עד מהרה התנחמתי מתוך ההבנה שזה הרי רק ה"הוה אמינא", אך ל"מסקנא" מפורש בפסוקים ש"לא בשמים היא וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפין ובלבבך לעשתו", אז ניתן לנשום לרווחה, שבעצם העול העצום הזה ירד מעל כתפינו ואיננו...

אך מרן הח"ח בגאנותו לא פסח ולא דילג על הפשטות הנפלאה וכפי שצריכים ללמוד את דברי רש"י, שהרי אם באמת הדברים הללו הם רק "סלקא דעתא" המופרכת מאליו לאור המסקנא, א"כ מה בא רש"י לומר לנו בזה, האם רצונו היה רק להפחיד אותנו לרגע, עד שנקלוט את הרעיון ונרגע... פשוט וברור שכוונת רש"י להורות לנו את "מהלך הדברים" האמיתי, שבעצם מצד עיקרו של דבר, היה מוטל עלינו לעלות לשמים בשביל ללומדה. אמנם נכון הוא שהקב"ה ריחם עלינו והוריד את התורה כאן בארץ, אך עדיין אין זה מוריד בכי הוא זה את התביעה שמוטלת עלינו "בכח", שעלינו להשתדל בכל מיני ההשתדלות כדי להשיג את התורה. ומכאן הוציא הח"ח הלכתא רבתי בדיני ת"ת, שאם יש לאדם צורך באיזה ספר בכדי להחכים בהבנת הסוגיא, עליו לטרוח בעצמו בכל הדרכים בכדי להשיג דבר ה' היא תורה והלכה.

זו גאוניות אמתית!! ודברי המסילת ישרים (בפתיחה) "אמר המחבר, החיבור הזה לא חברתיו ללמד לבני האדם את אשר לא ידעו, אלא להזכירם את הידוע להם כבר ומפורסם אצלם פירסום גדול. כי לא תמצא ברוב דברי, אלא דברים שרוב בני האדם יודעים אותם ולא מסתפקים בהם כלל, אלא שכפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאד והשכחה רבה". מצלצלים כאן לאורך כל הדברים.

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

ברכת שהחיינו על שנת שמיטה

מקור הדין

הלכה מחודשת של גדולי הפוסקים, שלאחרונה קנתה לה שביתה בכל קיצורי ההלכות המצויים, בכל העדות. בברכת שהחיינו בקידוש של ליל ראש השנה יש לכוון גם על החג וגם על מצוות השמיטה.

המנהג נוסד על ידי הגרש"ז אויערבך זצ"ל. וז"ל בתשובה: מסתבר מאד שכל אדם צריך להרגיש ולהודות לה' כשזוכה להכנס לשנה החדשה של שבת הארץ... וזה הרי בא מזמן לזמן של ז' שנים. אבל לא יעלה על דעתי כלל לחייב משום כך בברכה, כי אם שבברכת שהחיינו על היום טוב שיכוין גם לזה. ולדבר זה העירני ת"ח אחד, ואני נהינתי מזה, וגם הגרי"ש אלישיב נהנה מזה.

והנה, אותו ת"ח, הגר"ש גינזבורג זצ"ל, הוכיח דבריו מירושלמי מפורש:

איתא בירושלמי (סוטה ז, ח) אמר רבי אבהו ולמה קורין [בהקהל] עשר תעשר כי תכלה לעשר, על ידי שיצאו ישראל משביעית לשמינית, שלא לשכוח את המעשרות. רבי חגי בעי קומי רבי יוסי ואינו צריך להבדיל? אמר ליה כבר הבדיל מראש השנה.

פירש הרידב"ז: שאל רבי חגי מדוע לא מבדילים על הכוס בצאת שנת השבע, כדרך שמבדילים בצאת השבת. ומחדד הרידב"ז שביעית נקראת אף היא שבתון, ויש בה קדושה ביום כמו בשבת. ותירץ הירושלמי שאין צורך, שהרי מבדילים במוצאי יום טוב של ראש השנה, והבדלה אחת עולה לכאן ולכאן.

לפירושו צ"ל שהירושלמי נקט שיש מצוות הבדלה גם במוצאי שביעית, הגם שאין בה איסור מלאכה כיום טוב ושבת. אלא שעדיין צ"ב. אם דין שמיטה כדין שבת יש להבדיל בצאתה, היינו בליל ראשון של ראש השנה של שמינית, ולא אחרי יומיים. אכן, הגרש"ז נמנע מלציין את המקור וצ"ב.

אלא שפני משה, קרבן העדה, ושאר מפרשי הירושלמי פירשו בדרך אחרת. לא בדיני מצוות הבדלה עסקינן אלא בבידול והבדל. הירושלמי שאל מדוע לא קובעים הבדל בין שנת שביעית לשנת שמינית. כמו שמכריזים על החודש או על שינויים לתפילה כך יש להודיע על תחילת שנת שמינית, כדי שהציבור, שבמשך שנה שלמה היה רגיל לאכול בלא תרומות ומעשרות, יפנים שכל ירק הנלקט מכן ואילך חייב בתרומות ומעשרות. ותירץ הירושלמי שכבר הבדיל מראש השנה. פי' אין צורך בקביעת הבדל נוסף. ימי ראש השנה מבדילים בין השנים. משנכנס ראש השנה אין לך הכרזה גדולה מזה שהחלה שנה אחרת, ותחל שנה ומצוותיה.

ברכת שהחיינו על שנת שמיטה

ואף אם נפרש כרידב"ז היה מקום לעשות קידוש על היין בכניסת שנת השבע, אבל מדוע ברכת הזמן?

אפשר שלכן לא הזכיר הגרש"ז את הטעם אלא רק את ההלכה. כוונתה ולא מטעמיה.

*

שהחיינו על מצוות השמיטה

בשביעית כמה מצוות, איסור עבודת קרקע, איסור סחורה, הפקר האדמה, קדושת שביעית וביעור הפירות.

כתב הרשב"א בתשובה (א, יח) שעל מצוות המתקיימות בשב ואל תעשה לא תקנו חז"ל ברכה, כמו על מצוות ל"ת. הו"ד בכל הפוסקים. וקשה א"כ היאך אפשר לברך על מצוות שמיטה.

ואפשר, שלפי שיטת המבי"ט ששביעית אפקעתא דמלכא, היא מצוות שב ואל תעשה. אבל לשיטת הבית יוסף, שיש לו לאדם להפקיר שדהו, זו מצוה בקום ועשה. גם אם הפקר משמעו הסתלקות מן הנכס פעולת ההסתלקות היא קום ועשה. אלא שמצוות והשביעית תשמטנה ונטשתה חלה רק כשהפירות יגיעו לעונת המעשרות, ולא בראשית השנה.

העולה מן הדברים שהברכה איננה על מצוות השנה אלא על קדושת השנה, סוג של יום טוב לשנה שלמה, וצ"ב.

לתגובות: Rachel.hvcpa@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

ובחרת – בחיים

וּבַחֲרַתְּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזִרְעֶךָ (ל, יט)

ובחרת – ב'חיים'.

מה זה 'חי'?

אולי: תנועה. תזוזה. אדם נושם. אוכל. הולך. רץ. בועט.

זה 'חיים'?

אם אלו אכן חיים, אני מכיר מישהו מאוד מאוד 'חי'. הוא נע. ובמהירות רבה. הוא גם הולך. ואוכל. ורץ. ובוטט לא רע בכלל.

ויקרא שמו – 'רכב'.

הוא נע – במהירות עתירת 'קמ"ש"ים. הוא 'זולל' דלק לרוב. לפעמים הוא 'מגוון' במים ושמן. גם 'בעיטות' יש לו. הן מוכרות לנו מתוך המסגרות השחורות שבלוח המודעות.

אז הוא מאוד 'חי'. לפי הקריטריון דלעיל.

– היית רוצה להיות רכב?...

אולי – קדילאק. חדישה ומשוכללת. מתנייעת על הכביש בשקט ובהדר. אתה רק מניח את רגלך על דוושת הגז – והיא 'עפה' קדימה.

הדלק, לא כל כך טעים. גם השמן לא נראה משהו. אבל אולי אם הייתי קדילאק, זה היה כן טעים לי.

אבל רק רגע, אמרת 'אתה מניח את רגלך על דוושת הגז'?

מי זה ה'אתה' הזה?

האם זו מיודעתנו – הקדילאק עצמה?

– כנראה שלא.

*

להיות קדילאק

ובחרת.

יש הבוחרים – להבין שאין 'חיים'.

לדידם, האדם – הוא בעל חי 'מתורבת'. התנהגותו של 'בעל חי' מסוגם, קצת סותרת את ה'מתורבת', אבל נניח לזה כרגע.

הכל – 'תוכנה'.

אם אבא שלך היה כזה, אז אתה תתנהג כך. בטוח. אין לך בחירה בזה. אם אמא שלך לא נתנה לך חום ואהבה, אז אתה תהיה קר כקרח. ככה אתה.

[הרעיון עצמו – נכון, באופנים מסויימים. אבל תמיד תמיד – יש בחירה. אלו הכופרים בבחירה – מדביקים 'תווית' על ה'מטופל' שלהם, ולפעמים הם רק מעניקים לו לגיטימציה למעשיו. בייעוץ תורני, אין 'תוויות'. יש מצב נתון, והבחירה שלי – האם לבחור לנוע קדימה, או לא לבחור – ואז יש נסיגה לאחור. וזו סוגיא רחבה, ואין כאן המקום.]

ה'ובחרת' – נשכח. ביודעין. לפעמים הוא אפילו מוכחש בפה מלא.

ואם אין בחירה, אז ה'חיים' – הם אכן תנועה. אבל – מישהו אחר מניע אותך.

– ה'תוכנה'.

ואז אולי היה עדיף באמת – להיות קדילאק...

ואם זה נשמע מידי גרוע, אז אפשר לנסות להיות 'רכב אוטונומי'. הוא נוסע לבד. לפי תוכנון מוקדם. אין מישהו שמכוון אותו ברגע זה ממש. הוא נוסע – מעצמו.

– ממש 'מעצמו'.

אבל זה בדיוק – כמו אדם חסר בחירה.

*

מי המנוע שלך

ה'רכב', מעולם לא 'בחר' בחיים.

– מישהו אחר, בוחר עבורו. ברצותו – ינוע. ברצותו, ישקוט. ברצותו יבעט, וברצותו יניח ל'חבריו' לבעוט בו.

אין לו משהו משלו. מנוע פנימי. מנוע – שהוא עצמו מפעיל.

הוא נתון למצבי הרוח – של הנוהג בו. של מי ש'מניח את רגלו על דושת הגז' שלו.

ואותו אחד, אכן מפעיל – מכונה רבת עוצמה. בעלת יכולות אדירות.

אבל היכולות האלו – אינן שלה. בכלל, אין לה משהו משלה. אין לה מאומה. הכל – שייך לאחרים. גם ה'אישיות' שלה. הכל ממש.

ובאמת, יש הרבה מאוד 'קדילאקים' שמסתובבים בינינו. על המדרכה, לשם שינוי.

אולי הם 'מודל' קצת מיושן, אולי גם קצת 'טרנטה'. אבל עדיין – קדילאק. נא לכבד.

יש – חברה. סביבה. יש גם אוירה.

יש גם – קנאה. וגם – תאווה. וגם כבוד.

כל אלו – מניעים. מסיעים. אפילו מטיסים. והנסיעה – חלקה. 'זורמת'. יש הרבה דלק בסביבה. וגם הרבה שמן.

ה'רגל' – על הדוושה. לוחצת. דוחפת. 'מושכת'.
והאדם-רכב דנן, נלחץ. ויש לו 'דחפים'. והוא גם מאוד 'נמשך'. אפילו 'נסחף'.
– רק לא 'חי'.

*

איפה מוכרים 'חיים'

הכפירה בבחירה, קצת חדרה – למחנינו.

חלילה, לא בפה מלא. אף אחד לא יעז לומר שאין בחירה.

– רק בפה 'חצי' מלא:

'אני כעסן'. 'קשה לי להזיז את עצמי'. והכי גרוע – 'אני כזה'.

'אני – כזה'.

היינו – כפירה בבחירה.

לדוגמא, ה'ימים – הנוראים'.

אם המדד הוא התחושה שלאחר הימים האלו, כשהכל מתרסק לחתיכות קטנטנות – אז הם אכן 'נוראים'.

בכל שנה – זהו ריטואל קבוע. פחות או יותר. תלוי באוירה, בסביבה.

תחילת 'אלול' – יש קצת 'חיזוק'. יש הרבה רעש בביהמ"ד. גם התפילות קצת שונות. יש את ה'תקיעה' בסוף, זה סוג של 'שעון מעורר'.

בדרך כלל, אני 'מסתדר' היטב עם שעונים מעוררים למיניהם. תפקידם – להזכיר לי שאני ישן. אני 'נזכר', ומכבה אותם מיד.

השופר, דומה. ברגע שאני יוצא מבית הכנסת, הכל 'נכבה'. באופן מידי, ולגמרי. השעון הזה יותר נוח מהאחרים. הוא לא מתוכנת עם 'נודניק'.

קצת שיחות מוסר, פה ושם, נותנים לי הרגשה של 'אלול'.

לקראת ראש השנה, אפילו הדגים שבים רועדים.

– אני, לא.

הכל 'נוסע' היטב. המנוע חזק. אין רעידות.

– אולי קצת כן. אבל ממש קצת.

בראש השנה, אני מנסה לבכות. ככה כתוב. הנשמה, וכל זה. לא מצליח יותר מידי.

עשרת ימי 'תשובה' – ככה קוראים להם. זה ה'שם'. אולי גם ה'חפצא'.

אבל ה'גברא' – ברח לו, לאי שם. הלב שלו, נסע רחוק.
יום כיפור. טוב, כאן אני מרגיש משהו. אי אפשר שלא. האוירה כל כך 'סוחפת'. אני
אפילו מוצא לי איזו 'קבלה קטנה'.

ב'נעילה' – אני נוסק לגבהים. יש חזן טוב, והוא כל כך מתרגש, וגם מרגש. הוא 'לוקח'
אותי איתו, ו'מרים' אותי למעלה.

אחר כך, יש מעריב. 'והוא רחום יכפר עוון'. כבר יש איזה 'עוון'. אל תדאג לי.

איפשהו בין יום כיפור לסוכות, ה'קבלה' – מתחילה 'לחרוק'.

אט אט היא 'נמסה'. נעלמת לאי שם. נמוגה בערפל. בעירפול ה'דעת'.

וכשאני שם לב, אני בדיוק באותו מקום – כמו לפני אלול. ואם אני מנסה להיות אמיתי
עם עצמי, לפעמים אני במצב גרוע יותר. ה'עליה', וה'נחיתה' שלאחריה – עשו לי משהו,
ולא לטובה.

ואז – הכל קורס. מתנפץ לרסיסים. הכל. גם ה'רכב' עצמו.

אני מנסה לאסוף את עצמי, וזה קשה.

האמת, שהכי קל – לשכוח מהכל.

– ובסופו של דבר, זה מה שאני עושה.

עד – לאלול הבא.

עם השנים, זה נעשה יותר ויותר קל. השכחה עובדת טוב יותר. המנוע – נעשה ישן.
מיושן. עד שהוא מתחיל 'להתחמם', אני כבר מוצא את עצמי באמצע 'שמחת בית
השואבה'. ה'ימים הנוראים' חלפו להם איכשהו. 'מתחת לרדאר'.

ככה זה, שהרגל של מישהו אחר – נמצאת על דוושת הגז שלי. כשהוא זה שמפעיל את
המנוע.

אז מה – באמת – עושים?

אני הלא מרגיש – בכל נימי נפשי ו'תוכנתי' – שאני לא מסוגל לזוז. אני לא רק מרגיש –
אני באמת לא זו. אפילו לא מלימטר. שום דבר לא משתנה אצלי.

ויש לי ציווי – 'ובחרת'. ועוד – 'בחיים'.

איפה זה ה'חיים' הזה. תראה לי. אני יתפוס את הקדילאק הראשונה, ו'יעוף' לשם.
אקנה את זה בכל מחיר. ואם לא יסכימו למכור לי, אני 'אסחוב' אותו. אין לי ברירה.

*

מלכות

הפסוק הבא, לאחר ה'ובחרת בחיים':

– 'כִּי הוּא חַיִּיךָ וְאַרְךָ יָמֶיךָ'.

שאלנו, איפה ה'חיים'.

אז הנה התשובה: 'הוא חיך'!

הוא יתברך. הוא – החיים שלך.

וכאן, עוד קודם הביאור, נזעקת השאלה –

– נו, אז בסופו של דבר – זה מישהו אחר, שלוחץ על ה'גו' שלי. שמפעיל אותי. מה הרווחתי?

– והתשובה –

– קודם כל, אני מעדיף שהוא יתברך יהיה זה – שאהיה בידו כחומר ביד היוצר. זה הרבה יותר כדאי לי מכל אחד אחר.

אבל, האמת היא – שזה לא מישהו 'אחר'.

– זה אני בעצמי.

ננסה לבאר.

ה' יתברך, ה'בורא' עצמו – הוא גבוה מעל גבוה. אין כל אפשרות של השגה בעצמותו. ולכן, כל מי שחושב שהוא השיג משהו, שהוא 'מבין' משהו בו עצמו יתברך – ידע נאמנה: זה לא הוא עצמו.

– כי אם השגת משהו, זה לא יכול להיות הוא.

אבל – יש 'אור', שהוא יתברך כביכול 'המשיך' ממנו. ובאור הזה, יכולה להיות לנו השגה. ותפיסה. ואפילו אחיזה ממש.

האור הזה, והוא – אינם דבר 'נפרד'. חלילה. הם 'אחד'. ה' אחד – ושמו אחד. אבל האור יכול להצטמצם, להשגה של בן אנוש.

מושגים גבוהים. קשה להבין, וגם לא כדאי לנסות להתעמק יותר מידי – מי שאינו מונח בסוגיות אלו.

אמנם, יש לזה משל – בחיים שלנו. לא ממש 'שלנו', אלא – בעולם הזה.

מלך – ועמו.

המלך, אינו נחשב מלך – אם העם לא יהיו העם שלו, ואם הם לא יקבלו את מלכותו עליהם.

נמצא, שה'מלכות' שלו – נמצאת בתוכם ממש. בעצם מציאותם – בכך שהם העם שלו. זה ה'בכח'. ובפועל – בכך שהם מקבלים את מלכותו.

ועד כמה שהם 'חזקים' במודעות הזו, ובקבלת מלכותו – כך זה הופך להיות ה'חיים' שלהם ממש. הם מוכנים למסור את כל אשר להם, וגם את חייהם – עבור המלך.

והוא, מצידו, 'ליבו לב העם'. הוא דואג לצרכיהם – כפי שהם לא יוכלו לדאוג לעצמם.

ומעתה.

המלך, הוא – אדם. מציאות לעצמו. והוא גם – מלך. ה'מלך' שבו, אינו נפרד מה'אדם' שבו. הם אותו אחד ממש.

אבל – ה'אדם', יתכן – שהוא יהיה מוסתר לגמרי מה'ממלכה'. מהנתינים. יתכן – שהם לעולם לא ידעו את תכונותיו. את רצונותיו. את מהותו.

ועם כל זה, ה'מלך' שבו – נמצא גם בהם. הם חלק מזה ממש.

נמצא, שה'מלכות' – אינה נפרדת מהמלך. היא – הוא. ב'התגלותו' – כמלך. והיא גם – העם עצמו. המציאות שלהם. חלק ממהותם.

ה'מלכות', היא מציאות – שהיא גם המלך, וגם הנתינים. ובאחדות גמורה.

– עד כמה שהם מקבלים את מלכותו.

זהו – המשל.

הנמשל – זהו ה' יתברך, ועמו – אנחנו.

*

לנשק אבנים

מלכות ה'.

כל המילים של התורה, וידבר ה', עיני ה', ידו הגדולה, הכל – בבחינה הזו.

בשעה שה' ברא את העולם, הוא 'נתאוה' – שתהיה לו דירה בתחתונים (עי' תנחומא נשא סי' טז. יש דפוסים שהוא בסימן כד). הדירה הזו, היא הגילוי שלו יתברך – כמלך.

וקוראים לזה – 'שכינה'.

וזה מגיע – עד אלינו. אפילו עד האדמה, אדמת ארץ ישראל (במשל מלכות בשר ודם – ה'מדינה').

רבי אבא, היה מנשק את 'כיפי דעכו' (כתובות קיב.). בירושלמי (שביעית פ"ד ה"ז), מובא אותו הדבר – על רבי יוסי בן חנינא.

'כיפי דעכו', זה לא קברות צדיקים. גם לא איזו סגולה חדשה.

זה 'סך הכל' – אבנים. אבני ארץ ישראל. כאלו שיש לי מתחת לבית. ממש אותו הדבר.

מבאר בעל ה'שבט מוסר' (בספר 'אגדת אליהו', ירושלמי שם):

ראוי לשים לב דכמו זר נחשב במה שאמר שרבי חנינה היה מנשק סלעים וכו', וגם במה שהיה מתעגל בעפר, דכמעט היה כאיסור לנשק את האבנים. ולכאורה יש לומר דכיון דארץ ישראל היא מושב השכינה, היא בעצמה קודש קדשים, כתיק של ספר תורה שהוא מקודש, ונמצא נשיקת אבני ארץ ישראל כאלו מנשק את השכינה השוכן בה.

כאילו – מנשק – את – השכינה!!

וזה באמת – מתחת לבית שלי. ואפילו בבית עצמו.

[ובמהות ההבדל בין ארץ ישראל לארצות העמים, עי' רמב"ן (ויקרא יח, כה), שהאריך בביאור הסוגיא.]

וזה גם נמצא – בתוך המציאות שלנו. אנחנו, עם ה' – חלק מזה. אנחנו, האיברים – של השכינה הקדושה (עי' זוה"ק, רע"מ ויקרא יז.).

זה מה שאנחנו אומרים – 'ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת'. ונשים לב – בכל התפילות שלנו, אנחנו אומרים אינספור פעמים – 'למען שמך'. 'הושיענו – למען שמך'.

הישועה שלנו, זו הישועה – לשמו יתברך. והישועה לשמו, זו הישועה שלנו.

– אחדות גמורה.

*

להחשיב

אז זה בעצם – חלק ממני ממש.

וזה לא 'מישהו אחר'.

ומה שצריך לעשות – זה לבחור, בו יתברך. לבחור – בחיים. 'הוא חייך'.

היינו – להיות מודע היטב למציאות הזו. לדעת – שאני 'אבר' של השכינה הקדושה. שאני לא 'סתם' איזו תערובת של דם ובשר.

להתבונן בזה. לנסות לצייר לעצמי, מי אני באמת. מה זה להיות 'יהודי'. מה זה להיות 'שם ה' נקרא עליך'. מה זה 'אבר' של השכינה הקדושה.

כל מעשה, דיבור, מחשבה – 'לתרגם' בכיוון הזה. עד כמה שלומדים את הסוגיא, מבינים – שהחיבור הוא בכל רגע ממש.

וכך אני 'מעורר' את המציאות הזו שאצלי בפנים. כך אני נותן לה כח. מגדל אותה. מחזק אותה.

כי עד כמה שהאדם לא מודע למציאות הזו – היא 'כבויה'. עד כמה שהוא לא נותן לה מקום בליבו, לא מחשיב אותה – היא לא תהיה 'חיה' שם. 'בו לדבר – יחבל לו'.

– ואז הוא יהיה רק – 'רכב'. והוא ינוע לצלילי חלילו של כל מי שיודע כיצד ללחוץ על דוושת הגז שלו.

עד כמה שנהיה מודעים לשכינה שבתוכנו, וניתן לה כח – ככה היא תפעל. ככה היא תשנה אותנו מבפנים.

השכינה, צריכה מקום ראוי. והיא עצמה תעזור לי – 'לארגן' לה אותו.

[מלך בשר ודם, אף שהמהות של מלכותו היא גם במציאות של נתיניו ממש – עדיין הוא מוגבל. המחשבה שלו, הידיעות שלו – אינם 'בתוכם' ממש. גם אם הוא מאוד ירצה.]

ה' יתברך, אינו כן. מלכותו – היא חלק מאיתנו ממש. ו'מלכותו' – זה הוא עצמו, בגילוי כמלך. ודו"ק היטב.]

וכך, אני סוף סוף אתחיל לזוז קדימה. עם מנוע פנימי עצמי. מנוע שלי.

וכך גם, אקיים את תכלית רצון ה' – ובאופן הנכון ביותר. 'שכינה בתחתונים'.

וכך – אתחיל לחוש 'חיים'.

כי כשנסתלק מאיתנו 'בית חיינו', הפכנו – למתים. במשך הדורות, הבשר נרקב. העצמות – התפוררו. הפכנו ל'תרווד רקב' (עי' גר"א בליקוטים בסוף ספד"צ).

וב'בית חיינו', היתה – שכינה. לכן היו לנו 'חיים'.

גם היום, אפשר לקבל 'חיים'. לא כמו לעתיד לבוא, אבל 'משהו' כן. וגם המשהו הזה, הוא הרבה יותר 'חי' – מאשר בלעדיו. כמו ההבדל בין 'מת' – ל'חי'.

ובפרט – בארץ ישראל. 'כיפי דעכו'. המקום ממנו לא זזה שכינה מעולם. ובפרט, כשעם ה' נמצא כאן.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

משל ונמשל / הרב מאיר ליכטנשטיין, מח"ס מנחת חינוך המבואר – 'מאור המנחה', ויו"ר מכון אור כשלמה

השבת האחרונה של השנה – משל

בעיירה היהודית גר ר' וואלפיש, אשתו היתה אשת חיל אמיתית אך הוא לא כל כך. אחד מתכונותיו העיקריות היו שהוא אהב את השינה, וכמים הפנים אל הפנים היא הראתה לו גם כן פנים שוחקות, בכל עת ומצוא היה מיטתו מארחת אותו בחום, וכשהוא היה נכנס אליה היא לא היתה מגרשת אותו כל כך מהר, וכדרכם של ידידים משכבר הימים. עד שדבק בו הכינוי 'ר' וואלפיש שלאָפער', כי כאשר הלה ישן, דומה היה כדוב בשינת החורף שלו.

בכל בוקר מחדש, כאשר זוגתו שתחי' קמה, הייתה היא מנסה להעירו, אך ללא הצלחה מרובה, שכן ר' וואלפיש לא היה נפרד מחברו הטוב - השינה העמוקה, עד שלא היתה החמה עומדת בראש כל אדם. כך התמיד רבות בימים ובשנים, כשכל העת ה'אשת חיל' שלו לא מתייאשת 'ר' וואלפיש שטיי שייך אופן' [ר' וואלפיש תקום כבר], אך הלה ממשיך במסורת רבת השנים, היה מושך בשמיכתו ומסתובב לצד השני וממשיך בתרדמת החורף העמוקה שלו.

הפציע חודש אלול, וניצנוצי טהרה ותשובה החלו להופיע בחלל העולם, 'עתה', חשבה זוגתו של ר' וואלפיש, 'אולי קולו של השופר יקיץ אותו משנתו', שהרי אחד מסגולותיו של השופר הינו להקיץ ישנים משנתם, ועל כן התמלאה זוגתו בתקווה שגם על בעלה ישפיע השופר את כוחו הסגולי ותעיר אותו משנתו. בראש חודש אלול השכימה קום והחלה במסע ההקצה, 'ר' וואלפיש ס'איז שוין ראש חודש אלול!!!' [ר' וואלפיש כבר ראש חודש אלול], 'כבר תוקעים בשופר! תתעורר, ובוא להתפלל בבית הכנסת של העיירה יחד עם כל היהודים!', אך ר' וואלפיש בשלו 'אהה!! היום ראש חודש, תהיה ארוחת צהרים מיוחדת', ומשך בשמיכתו מעל ראשו כדי שלא תופרע שנתו העריבה מקול השופר, והמשיך בתרדמתו.

עברו הימים, חלפו השבועות, והנה הגיעה כבר שבת סליחות, במוצאי שבת כל היהודים מתכנסים בבתי הכנסיות לרצות קל עליון ולחלות את פניו לשנה טובה ומתוקה. עתה היתה כבר בטוחה זוגתו שתחי' שר' וואלפיש כבר יתעורר מעט מתרדמתו, ובשעת לפנות בוקר מוקדמת כששמע העיירה הסתובב והעיר את כל היהודים כבר היתה מוכנה ומזומנת להעיר את ר' וואלפיש לומר סליחות יחד עם כל בית ישראל, אך הלה דבק במסירות בכרו ובכסתו ולא הניח אותם גם ברגעים הקשים, והמשיך בשנתו רבת המוניטין.

עברו עוד כמה ימים, ראש השנה כבר נראה באופק, היום הוא ערב ראש השנה, עם ישראל הכשרים צמים ביום זה ובזכות כך נמחלים להם שליש מהעברות, ומיודענו עדיין דבק במשימתו שלקח על עצמו, עד שהחמה איננה עומדת בראש כל אדם הוא אינו יכול לעזוב את משמרתו ולקום ממטתו. אשתו מתחננת אליו בבכי ובדמעות 'ר' וואלפיש לפחות את הסליחות האחרון תגיד עם כל בני העיירה, איך אתה רוצה שתהיה לך שנה טובה אם אתה כך מתנהג'. אך 'ר' וואלפיש מתגבר בכל כוחו, ואינו יכול לעזוב את תפקידו משכבר הימים להיות 'ר' וואלפיש שלאפער', ובמסירות אופיינית מושך הלה את כסתו מעל ראשו וממשיך בשנתו. זוגתו עוזבת אותו לנפשו לאחר שנשמע מחלונות בית הכנסת הגדולים את החזן מסלסל בקולו 'הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך', ואצה רצה אל בית המדרש לראות אולי בכל זאת נשאר איזו שהיא מקום בשבילה שתוכל להתפלל על נפשות ביתה, אם בעלה אינו מעתיר עבורם חייבת היא לעשות זאת במקומו.

ראש השנה בעיירה, השמש שקעה מאחורי ההרים. 'ר' וואלפיש לבש את הקיטל המגוהץ שהכינה לו אשתו במסירות רבה, שכן אשתו היא 'אשת חיל' אמיתית, ועל אף כל המרורים שהוא מאכיל אותה חסה היא על כבודו ומכבדת אותו כמו היה רב העיירה. ואכן בשעה זו היה נדמה כמלאכי השרת הלבושים בלבן, סעודת החג התנהלה בצורה מכובדת וראויה לראש השנה, ותקוה קלה נצנצה במוחה אולי בראש השנה אימת הדין תגרום לבעלה יקירה לקום מוקדם ולהתפלל בבית הכנסת כאחד האדם.

היא מיהרה את כל הסעודה כדי שיוכלו לקום מוקדם, שהרי ידוע מה שאמרו רז"ל 'מאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה', והיא יחלה שהשכמה בראש השנה תועיל לו לכל השנה שיגרים איזו שהיא ריב בינו לידידיו הטובים - הכר והכסת. היא השכימה כבר בשעות שהחמה עדיין לא חולמת להופיע, ואמרה תהילים ברגש רב ובדמעות שליש על בעלה, שיחוס שר השינה עליו ולא יתחבר אליו מדי חזק.

אתא בוקר, והשחר החל לעלות, בכל בתי ישראל הקיצו זה מכבר ומכינים את עצמם בסילודין להמליך יחדיו את המלך - מלכו של עולם, אך 'ר' וואלפיש עדיין נם את שנתו. מלאכת ההקצה כבר החלה, 'ר' וואלפיש היינט איז ראש השנה' [ר' וואלפיש היום ראש השנה], 'השחר כבר עלה, ועדיין הנך ישן'. גלגל החמה כבר הופיע במלוא הדרו, והחזן החל לנגן 'אדון עולם' בנוסח הידוע, ור' וואלפיש עדיין במיטתו. זוגתו מזדעקת אליו 'ר' וואלפיש, דער חזן האט שוין אהנגעויעבן דאוונען' [החזן כבר החל להתפלל], אך מאומה לא עוזר, כשהעינים דבוקות לעפעפיים הוא מסתובב לצד השני וממשיך בדבקות עילאית את שנתו. זוגתו עוזבת אותו וממהרת לבית הכנסת לתפוס את מקומה ליד החלון הגדול של עזרת הנשים, אם לא תראה את בעלה לפחות תוכל לזכות לזון עיניה ברב העיירה וכך תקבל איזוהי השראה לתפילת הימים הנוראים.

ההפסקה החלה ור' וואלפיש עדיין בבגדי השינה שלו סרוח על מיטתו כאבן שאין לו הופכין, זוגתו נכנסת הביתה כשהיא נזהרת שלא להגביה את קולה מדי, שהרי היום ראש

השנה ואין כדאי לריב ביום קדוש זה, ונגשת למיטתו של בעלה, 'ר' וואלפיש דו שלאפ'סט נאך?!' [ר' וואלפיש אתה עדיין ישן?!]. והוא עונה לה בעינים עצומות 'וואס, דו זעסט נישט' [מה, את לא רואה], 'מה את שואלת כאלו קלאץ קאשעס בראש השנה'. השעון מתקתק והזמן חולף, והיא עדיין מנסה להעיר אותו, עתה היא כבר ניגשת אליו ומנסה לנער אותו במקצת, אך ר' וואלפיש תופס בדבקות בידיד נפשו משכבר הימים, ואינו מרשה לאי מי להפריד ביניהם.

זוגתו שתחי' ממהרת לבית המדרש לשמוע קריאת התורה אשר תיכף תתחיל. עם כניסתה לעזרת הנשים מתחיל הקורא לקרוא, ולכמה דקות היא שוכחת מבעלה. אך לא עובר זמן רב והקהל מכין עצמו ביראה להמליך את הקב"ה בשופר תרועה, והיא מנסה להציץ אולי בעלה ר' וואלפיש שלאפער כבר הקיץ מתרדמתו, אך היא אינה רואה את פניו. הציבור כבר מתחיל לומר 'למנצח לבני קרח מזמור' ור' וואלפיש עדיין מתמיד בשנתו.

מיד אצה רצה בעוד נשמתה בה, נכנסה לבית ועתה לא יכלה להתאפק, משכה את הכר והכסת והשליכה אותם אל הקרקע, והזדעקה בכל כוחה 'מ'זאגט שייך למנצח' [אומרים כבר למנצח]. ר' וואלפיש פקח חצי עין מנומנמת ומביט אל אשתו, ולפתע זינק ממיטתו 'כן, באמת', ומיד חטף את הטלית והקיטל ולבש בחיפזון ואצו רצו שניהם לבית הכנסת.

הרב והבעל תוקע כבר עומדים על הבימה, כל אחד עסוק בהכנות אחרונות לפני תקיעת שופר, דממה של קדושה שוררת בבית הכנסת, והנה לפתע נפתחת דלת בית הכנסת בחבטה, כל המתפללים הרימו את הטלית מעל פניהם, 'מי הוא זה ואיזה הוא אשר מאיז להפר את הדממה בשעה זו', ולפתע גל של צחוק החל תוקף את הציבור, ר' וואלפיש נראה עומד בפתח, כשעל פניו עדיין נסוכים קורי שנה אחרונים, והוא עטוף בקיטל צחור, אך מתחתיהם מציצים בבושה בגדי השינה שלו. ר' וואלפיש ברוב חפזו שכח להחליף את בגדיו, ולבש את הקיטל על בגדי השינה וכך אץ רץ אל בית הכנסת...

סיפור זה סיפר אחד מצדיקי הדורות, וסיים באומרו שהצחוק שהלה עורר בציבור המתיק את כל הדינים מעל אותו האדם והוא נחתם מיד לחיים טובים ולשלום.

*

נמשל

אם כשקראתם את הסיפור צחקתם מכל הלב על ר' וואלפיש, הרי צריכים אנו לידע שלא שונים אנו הרבה ממנו. עומדים אנו כבר יומיים לפני ראש השנה, ונדמה לנו שראש השנה עומד לחול בעוד זמן נצח, וכי כשיגיע ראש השנה לא נבוא לחון את מלכו של עולם בבגדי השינה שלנו, מתי נתעורר, מתי נקיץ מתרדמתנו, אם לא עכשיו אימתי.

אך עדיין יש לנו סיכוי, ורוז גילה לנו אוהבן של ישראל הרה"ק הישמח ישראל זי"ע בשם צדיקים קדמונים (פרשת נצו"י אות א) 'והנה שבת זו שהוא שבת אחרון מהשנה שעברה,

הוא נעוץ סופו בתחילתו, ועל ידי שמירתו בקדושה ובטהרה נוכל לתקן את כל מה שפגמנו בכל שבתות השנה שעברו, ואמרו צדיקים הקדמונים זצ"ל כאשר אם ירים איש את קצה המטה יתרומם כל המטה, כן כאשר יתקן איש ביום האחרון יתוקן כל הזמן, עיין שם דבריו הנכוחים.

ואם כן בואו כולנו כאיש אחד, נתאחד לשמור את השבת כראוי וכנכון, ומובטח לנו (שבת קי"ח:) שכל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו. ואלמלי היו משמרים ישראל שני שבתות מיד נגאלין, שכמבואר בספרי החסידות רבות, שאם מתנהגים כראוי בשבת הרי כל השבוע לאחר מכן נמשך אחריו, וממילא נמשך גם השבת לאחר מכן אחר ימי השבוע שעברו כראוי, ואם כן בשבת זו שהוא שבת אחרונה ושבת הבאה שהוא שבת שובה יהיו כראוי נזכה במהרה לגאולה שלמה, ונזכה להכתב ולהחתם בספרן של צדיקים גמורים לאלתר לחיים טובים ולשלום.

*

חודש תשרי מגיע! תפסו את ההזדמנות בשתי ידיים

לפני זמן לא רב היה מבצע ברשת חנויות ספרים 'אור החיים', לפיה כל לקוח שרוכש מעל סכום מסוים זכאי להיכנס להגרלה, על זכות למלאות עגלה בספרים למשך עשר דקות עד לסכום של חמשת אלפים ₪, באחד מסניפי הרשת.

בעיתון תוארה ידיעה נרחבת על הזוכה המאושר שזכה בזכיה הגדולה. וכך נכתב שם, שהזוכה נכנס לחנות, והמונה התחיל לתקתק, הספירה החלה לאחור, 10:00 ... 9:59 ... 9:50 ... הקונים בחנות שמהר מאוד הבינו מה קורה כאן, הפנו אותו מיד למדפים השונים, היכן יש את הספרים שהיה מעוניין בהם. אחד הראה לו היכן נמצא ש"ס, אחד הראה לו היכן נמצא רמב"ם פרנקל, היכן יש את ספר פלוני, והיכן יש את ספר אלמוני, וכך הלאה והלאה. 0:15 ... 0:05 ... 0:00. תמו העשר דקות, הוא הספיק לאסוף שני עגלות מלאות עם ספרים, והגיע עמהם לקופה. שם חיכה לו מנכ"ל הרשת, והוא החל להעביר את הספרים בקופה, הוא מעביר ומעביר, כשהגיע לחמשת אלפים שקלים נעצרו. כאן המנכ"ל הוציא את הכרטיס אשראי, גיהץ את הכרטיס בסכום של חמשת אלפים, והלקוח המאושר חזר לביתו עם כל הספרים.

בעצם זה היה יכול להראות אחרת: הזוכה נכנס לחנות, הוא מתחיל לחשוב, איזה ספר כדאי לקנות, הש"ס בבית שלו קצת קרוע, אולי כדאי לקנות חדש. אך מאידך גיסא, הטור שלו בבית הוא מהסוג הישן, אולי כדאי לקנות טור מהדורה חדשה. ואולי בכלל כדאי לקנות ספרי הלכה בני זמנינו שאותם אין לו בכלל בבית. כך עברו וחלפו דקות ארוכות, וסוף כל סוף הוא החליט מה לקנות, הוא יקנה רמב"ם מהדורה בינונית, ועוד מספר ספרי הלכה, ועוד מספר ספרי חסידות כפי מה שתספיק ידו. אבל עתה צריך לבדוק היכן מונח כל דבר, הרמב"ם מונח בפינה הדרומית מערבית, אבל רגע יש כאן רק רמב"ם במהדורה גדולה, היכן מונח הרמב"ם בינונית, סוף כל סוף נמצא הרמב"ם המיוחל. עתה הוא הולך

לחפש ספרי הלכה, הוא פותח ספר ׀ שתיים לבדוק מה הוא רוצה, אך לפתע הוא שומע את הסטופר מצלצל, תמו העשר דקות.

הוא ניגש לקופה בבושת פנים, 'ר' איד', פונה אליו מנכ"ל הרשת, 'בא נראה מה אספת בעשר דקות', הוא מעלה לקופה את הרמב"ם מהדורה בינונית, ועוד שני ספרים שהוא לא הספיק להחליט מה לקנות, אבל בשניה האחרונה הוא שם בעגלה. החשבונית מראה על אלף ש"ח, 'נשאר לך עוד ארבתלפים שקל', אומר לו המנכ"ל. 'בסדר, אני הולך להביא עוד ספרים'. 'ר' איד, זמנך תם, היית צריך להביא זאת לפני שתמו עשרת הדקות, עתה אי אפשר כבר לאסוף עוד ספרים...'

*

נמשל

כלפי מה הדברים אמורים !?!

אנו עומדים עתה על סף ירח האיתנים, חודש השביעי - המושבע בכל. וכבר אמרו צדיקים שכל יום טוב הוא יריד שבו אפשר לקנות אוצרות גנוזים לכל ימות השנה, בראש השנה אפשר לקנות יראת שמים על כל השנה, בסוכות אפשר לקנות שמחה לכל השנה, וכך על זה הדרך בכל הימים נוראים והימים טובים.

במיוחד בראש השנה שהוא ראש לכל השנה, ומובא בספרים הקדושים (ראה עבודת ישראל נצבים) שעיקר המלחמה ביצר הרע הוא בראש השנה, שכמו שבראש האדם נמצא המוח שהוא שולט על כל האיברים, ואם ח"ו קורה משהו למוח שאחראי על אותו איבר, לא יוכל האדם להניע את אותו איבר, וזאת מכיון שכל גוף האדם נמצא בכוח - בפוטנציה במוח, רק ההתפשטות שלו בפועל הוא בכל הגוף. כמו כן ראש השנה, הוא ראש של כל השנה, וכל השנה נמצאת בכוח - בפוטנציה ביום הזה, ורק ההתפשטות שלו בפועל הוא בכל השנה. ואם האדם נלחם עם היצר הרע בראש השנה, יקל עליו אחר כך כל השנה להילחם עימו.

אך ישנו יצר הרע מיוחד לבזבז את הימים טובים על דברים של מה בכך, כמעט בכלום אפשר לפספס את כל האוצרות הגנוזים, את כל הדברים הנפלאים שניתן לרכוש עבור כל ימות השנה, עלינו לדעת לנצל את הימים הבאים לקראתנו. שכשיגיע ראש חודש חשוון כבר לא נהיה אותם אנשים שהיינו לפני זה, נמלא את המאגרים עם חיות דקדושה, שלא נהיה כשוטה שמאבד מה שנותנים לו.

ועל כן אחד הדברים שיכול לעזור לנצל את הימים הקדושים הבאים עלינו לטובה, הוא שנדע מה אנו רוצים לקבל מהם, עם מה אנו רוצים לצאת. שנדע להגדיר טוב מה אנו מצפים מהימים טובים שישפיעו עלינו, הרי נוכל לצאת עם משהו לחיים. כל אחד יכול לשבת עם עצמו, [אפילו אם הוא לא הספיק לפני יום טוב - הוא יכול גם ביום טוב עצמו] לראות באיזה דבר הוא צריך חיזוק - כל אחד בנקודה שלו, באיזה דבר הוא רוצה שימים קדושים אלו שה' מאיר בהם ישפיע עליו, איך זה מתקשר ליום טוב האמור, וכשיעשה כן

הרי גם בסיומו של הימים טובים הם ישפיעו את אורם, על ידי שיקיים את מה שקיבל על עצמו.

ועוד רז גילו לנו רבותינו, שאם היהודי רוצה לזכות לאור של היום טוב, עליו לעסוק בחלק התורה שקשור ליום טוב, וכמו שאמר הרה"ק מקאצק שחז"ל גנוזו את האור של היום טוב במסכתא שלה. ועל כן אם האדם רוצה לזכות לאור של היום טוב, עליו לאזור מתניו ולא לתת ליצר לתפוס אותו על דברים של מה בכך.

בחור אברך יכול לעבור היום טוב בקלות רבה מבלי ללמוד באופן רציני במקרה הטוב, ובמקרה הפחות טוב אף לא לפתוח ספר. לא נאריך כאן בתיאורים איך אפשר לבזבז את כל ראש השנה, בחור מתיישב יש לו חצי שעה שהוא יכול ללמוד, דבר ראשון הוא חושב מה ללמוד, אולי גמ' ראש השנה, ואולי עדיף לראות את 'מאמר החכמה' להרמח"ל, אולי בכלל כדאי לעיין בדרשת הרמב"ן על ראש השנה. וכשסוף סוף הוא החליט איזה ספר הוא לומד, אזי צריך להחליט מהיכן מתחילים, אם מתחילים מהמשנה של 'כל השופרות כשרים' או מהמשנה של 'סדר תקיעות'. ולאחר שהחליט כבר היכן מתחילים, הוא שוקל בדעתו האם כדאי ללמוד עם חברותא או לבד, וכשהוא מוצא חברותא אזי חוזר הכל חלילה. ועד שכבר מתיישבים ללמוד, פותחים את הגמ' נגמר הזמן...

ועל כן העיצה היעוצה היא גם בענין הזה, שלפני יו"ט יחליט איזה סוגיה הוא רוצה ללמוד בחג הזה, ביום טוב עצמו כל דקה יקרה מפז, ולא כדאי לבזבז על מה ולמה. וברגע שיש לו תוכנית מסודרת, אזי למרבית האנשים יקל עליהם, כי ברגע שהוא יודע מה הוא הולך ללמוד, אזי אם יש לו דקה פנויה הוא ממשיך ללמוד עוד קצת בנושא שבו הוא עסוק, ולא כל פעם שיש לו דקה זמן, מתחילה עוד פעם השאלה מה ללמוד, ואיפה ללמוד.

התוכנית יכולה להיות: להקיף סוגיה מסוימת בהלכות שופר או ביום טוב של ראש השנה, ללמוד מספר דפים של גמ' ראש השנה, או גם ללמוד מצוה אחת מ'מנחת חינוך' על ראש השנה או תקיעת שופר. ואפשר גם להחליט שהוא משלב גם וגם, חלק הוא לומד גמ' וחלק הוא מעיין בחסידש'ע ספרים על ראש השנה. וכן על זה הדרך...

רק גם בענין הזה צריך להיות מעט גמיש, כי לא בכל מקום בו הוא יהיה יהיה בדיוק את הספרים שבו הוא קבע לעצמו ללמוד, או שלא תמיד הוא ימצא חברותא שילמד עימו את הדבר המסוים הזה. אזי לא יהא שוטה להתעקש לחפש דווקא את הדבר המסוים הזה.

וכלל זה יהא נקוט בידך בכל עת, ובפרט ביום טוב, שכל דקה ודקה ביום זה הוא יקר מפז, ולכן צריך לחטוף כמה שיותר, 'אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה', לא לחכות שיגיע החברותא המתאים, ולא לספר המתאים, מה שיש לחטוף ולחטוף.

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

גדר שריפת סדום ועמורה, וגדר הפיכת סדום ועמורה אדמה וצבויים

כְּמִהְפֹּכֶת סְדוֹם וְעַמֹּרָה אֲדָמָה (וצבויים) אֲשֶׁר הֶפְךָ ה' בְּאָפוֹ וּבְחֶמְתּוֹ (כט, כב)

רבינו הרוג'צ'ובער זצ"ל, מדייק את שינוי לשון הכתוב. כי בפרשת וירא פרק יט פסוק כד. כתוב: וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים: הוזכרו רק סדום ועמורה, ואילו כאן הוזכרו גם אדמה וצבויים.

ומבאר על פי המבואר בירושלמי סנהדרין פ"י ה"ח ותוספתא פי"ד ה"א שלסדום ועמורה היה גדר של עיר הנדחת. ונידונו משמים כעונשי עיר הנדחת. ולכן למדים משם לעיר הנדחת, (מנכסי לוט שנכסי צדיקים שבתוכה אובדין)^{פא}.

ובדיני עיר הנדחת ישנו דין (סנהדרין דף ב' ע"א) שאין עושין שלש ערים עיר הנדחת. לכן כשהכתוב (בפרשת וירא) הזכיר את דין השריפה שנעשה בהם. שזהו עונש של עיר הנדחת פרט דדוקא שתי ערים נידונו בשריפה כעיר הנדחת. אבל כשהזכיר הכתוב (כאן) את ההפיכה שלא נהג בהם מדין עיר הנדחת. הזכיר את ארבעת הערים סדום ועמורה אדמה וצבויים. עוד ביאר רבינו, בפרשת וירא כתיב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים. דלגבי השריפה כתיב שם ה' בן ד' אותיות. לפי שעיר הנדחת נעשית עפ"י בי"ד של שבעים ואחד. וה' - שם בן ד' הוא כנגד בי"ד. אבל לגבי ההפיכה כתיב, ויהי בשחת אלוקים את ערי הככר וגו' לא הוזכר שם בן ד' לפי שההפיכה לא היתה בגדר דין עיר הנדחת.

א"ה: ועפ"י זה יבואר ג"כ לשון הנביא ישעיה יג יט כְּמִהְפֹּכֶת אֱלֹקִים אֶת סְדוֹם וְאֶת עַמֹּרָה: וכן ירמיה מט יח, נ מְהִפֵּכֶת אֱלֹקִים אֶת סְדוֹם וְאֶת עַמֹּרָה וגו': עמוס ד יא הִפְכֹּתִי בְכֶם כְּמִהְפֹּכֶת אֱלֹקִים אֶת סְדוֹם וְאֶת עַמֹּרָה וגו': אך יש להעיר, דבפרשת נצבים כתיב שם בן ד' גם על ההפיכה. ואולי החילוק רק כשמוזכר השריפה בשם בן ד' יחד עם ההפיכה בשם אלוקים. [מקור: צ"פ מהדו"ת דף ט"ז ע"א ועה"ת בראשית יח]

*

^{פא} וראה בצ"פ עה"ת בראשית יח כד שהשוה רבינו עוד דינים בין עיר הנדחת לחורבן סדום.

ערב ראש השנה – יום נשק, והטירדה בחשבון הנפש והגוף

במכתבים רבים שכתב רבינו בערב ראש השנה, ציין את דברי הירושלמי ביבמות פט"ו ה"ב על הפסוק בתהילים ק"מ, ח'. סכותה לראשי ביום נשק. ז"ל הירושלמי: ביום שהקיץ נושק את החורף. ומבאר בדברי דרוש נפלאים. ונצטט מעט מלשון קדשו:

"עש"ק וער"ה יום [נושק] בין שנת תרפ"ח ובין שנת תרפ"ט הבע"ל. והוא זמן חיבור שנולד מזה [השנים] עיין בנדה דף מ"ט ע"א גבי תוך הפרק ודף מ"ד ע"ב גבי בת ג' ע"ש וקידושין דף ע"ט ע"א יומא דמשלים כו' ע"ש גבי בגרות וכ"מ בזה. וזה הזמן צריך שמירה יתירה [הרבה] השגחה (פרטיות) [פרטית] אכל פרט ופרט, וצריך לזה סכותה לראשי ועיין בירושלמי פט"ו ביבמות ה"ב".

ומוסיף: "קבלתי מכתבו כעת כאשר אני טרוד מאד במכתבים וגם בחשבון הגוף והנפש^{פג} מלעבר ולהבא אי"ה לכן מוכרח אני לקצר".

ובמכתב נוסף מרחיב: "עדיין אני קצת בחולי הצינה. ועיקר הגדר, דהנה מבואר בירוש' יבמות פט"ו סכות לראשי ביום נשק זה בזמן שהקיץ והחורף נושקים זה [בזה]. ור"ל דהנה צינים פחים בידי אדם, אך בניסן ותשרי דמבואר שבת דף מ"ג דיש שניהם חמה וגשמים וצינה, ועי' ר"ה דף ז' ומו"ק דף י"א וכריתות דף כ"ג ע"א. לכן אז נצרך להשגחה פרטית ביותר מכל השנה לכן תתפלל כמבואר ברכות ומגילה".

ובמכתב שנכתב בערב שבת כ"ו אלול תרפ"ז [כפי שחל השנה] מוסיף וכותב רבינו: "זמן נשק שבין תרפ"ז לפ"ח ירוש' יבמות פט"ו דאז צריך שמירה מעולה השגחת הבורא ית', סכותה לראשי. והשמירה המעולה הזו, לא בגדר הטבע כלל, נגמרת עד יה"כ ועד בכלל...". [מקורות: שו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ט' והחדשות ח"ג מכתב ח' ח"ד סי' כ"ה (ועוד ח"ב מכתב ב' וח"ד סי' ק"ז)]

*

ביאור ענינו של יום ראש השנה

איתא בירושלמי ר"ה פ"ד ה"ח. ר' לעזר בי ר' יוסה בשם ר' יוסי בר קצרתא בכל הקרבנות כתי' והקרבתם וכאן כתיב ועשיתם. אמר להן הקב"ה מכיון שנכנסתם לדין לפני בר"ה יצאתם בשלוי מעלה אני עליכם כאילו נבראתם בריה חדשה.

כותב רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל: "אנחנו נעשים בריה חדשה, לא מחילת החטאים רק עצם האדם נעשה בריה חדשה ממש ואין עליו שום פגם, ועדיף מקטן שנולד". ומראה

^{פג} לשונו של רבינו בשו"ת צ"פ דווינסק ח"ב סי' ל': סכותה כו' בזמן שתרפ"ו ותרפ"ז נושקין זה בזה סוף שתא כשתא ירוש' פ"ב דתענית דהוה זמן הרכבה מזגית לא שכינית וגמר נקודה הוה כמו הכל וכו'.

^{פג} עיין גם בשו"ת נודע ביהודה תנינא חו"מ סי' כ"ה אבנ"מ שו"ת סי' א' ובכתב וחותרם מהדו"ת עמו' קכ"ט ובשו"ת חתם סופר ח"א סי' קע"ב טרדתם מענינים אלו דהימים הנוראים.

רבינו מענין כלי שרת שההלכה היא שאין מתקנין אותן, רק מתיכין אותן כמבואר ברמב"ם פ"א מכלהמ"ק הי"ד, ונעשו כפנים חדשות, ומ"מ הקדושה נשארה לעולם. וממשיך: "וזה גדר השאר[ת] הנפש. וכן מבואר בתו"כ פ' צו דכהנים גדולים ומלכים אי"ה לאחר תה"מ [- תחית המתים] א"צ משיחה חדשה, דצורה לעולם נשארה רק החומר נשתנה. וכן ישראל הם בגדר קודש. והם בגדר כלי שרת, וע"י ר"ה הוה בריאת אדם הראשון והתחדשות כל מין הא[נושי] הוה בריה חדשה לגמרי, אך מ"מ קדושת ישראל כמקדם". [מקור: שו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתב כ"א, ועוד]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

**התועלת העצומה שיש בימים הנוראים – לשפר עצמינו ברב
או במעט – וכל המרבה הרי זה משובח...**

**אתם נצבים היום פלכם - לפני ד' אלקיכם - ראשיכם שבטיכם זקניכם ושטריכם כל איש
ישראל (כט, ט)**

**לחוש עצמינו נצבים לפני ד' אלקינו, זו עבודת הימים האלה הקדושים. דע לפני מי אתה
עומד, לפני מלך מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא.**

ולשם כך בעצם, הולכים לסליחות... ומרבים בתפילות ובתחנונים, כידוע...

**השאלה הנשאלת האם זה מועיל? והאם זה משנה אצלינו משהו? האם אחרי כל
העבודה והמאמץ שאנו משקיעים אנו הופכים לאנשים טובים יותר?
זו שאלה ידועה מימי עולם ושנים קדמוניות.**

**ונשאלת השאלה מיהו בעל השאלה? האם היצר הרע או אולי היצר הטוב? והבעיה היא
שאינן חותמת על השאלה, כדי שנוכל לזהות את השואל, מיהו ומה הן מטרותיו. והיינו
האם מטרת השאלה היא לעורר אותנו, או להרדים אותנו...**

**אגב: מענין שהשאלות הללו וכיוצא באלו, נשאלות, מציקות, ומטרידות, רק בימים
הנוראים, כאילו כל השנה הכל בסדר, אין במעשינו שום נפתל ועיקש... כלומר שאין אנו
עוסקים לעולם בדברים חסרי סיכוי.**

האמנם???

**ומהי התשובה על כל פנים, האם רואים איזה שינוי אצלינו אחרי הימים הנוראים, או
לא?**

ובכן, זה תלוי, אם השואל הוא היצר הרע, אזי התשובה היא כן.

**בהחלט זה מועיל... והופך אותנו לאנשים טובים יותר... וגם אם זה משפר אותנו לזמן
קצר זה כדאי, ושוה כל הון דעלמא.**

ואם השואל הוא היצר הטוב, אזי תהיה התשובה לא. וצריך לעמול הרבה יותר, כדי להיהפך נעלים יותר... ואין לנו להסתפק במועט, כי אוהב כסף לא ישבע כסף. הי לך כללא, ואידך פירושא זיל, גמור.

ויהי רצון שנזכה לכתוב עצמינו בספרן של צדיקים גמורין. - ונזכה לכתובה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורין...

*

שתמליכוני עליכם - להרגיש משפט - הדרך לזכות בדין

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ד' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם פֶּלַח אִישׁ יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

בעצם כל אחד מאתנו עומד לפני הקדוש ברוך הוא. שהרי הוא משגיח על כל אחד ואחד מאתנו בכל עת ובכל רגע.

והנה לא רק שהבורא יתברך משגיח עלינו וצופה במעשינו, אלא שכל מה שיש לנו הוא מאתו. אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שְׁהַבֹּרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא בּוֹרֵא וּמְנַהִיג לְכָל הַבְּרוּאִים, וְהוּא לְבַדּוֹ עֹשֶׂה וְעוֹשֶׂה וְיַעֲשֶׂה לְכָל הַמַּעֲשִׂים.

והנה בכל שנה בקריאת פרשה זו, אנו עומדים סמוך ונראה ליום הדין הוא יום ראש השנה, שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, כמו ששנינו בתחילת מסכת ראש השנה, וכך אומרים אנו גם בתפילת "ונתנה תוקף", וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון. ובכן כהקדמה לכך לומדים אנו בקריאת התורה, אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ד' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם פֶּלַח אִישׁ יִשְׂרָאֵל.

ובפירוש אבן עזרא ויקרא פרק כ"ג פ' כ"ד, אמרו המעתיקים (כלומר: חכמינו זכרונם לברכה, שהעבירו אלינו את מסורת התורה), שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכיות השם. ונמצא שיש קשר גדול בין מה שנעשה בשמים, והוא יום הדין לכל באי עולם, ובין מה שאנו עושים בארץ, והיא מצות תקיעת שופר. (וידוע שבין עשרת הטעמים למצות תקיעת שופר שכתב רבינו סעדיה גאון, אחד מהם הוא להזכיר את יום הדין הגדול).

והנה בר"ן על הרי"ף בתחילת מסכת ראש השנה, הקשה למה אדם נדון דווקא בראש השנה יותר מבשאר ימים.

ותירץ על פי מה דאיתא בפסיקתא [פסקא כ"ג] שאדם הראשון נברא בראש השנה, ובו ביום סרח ועמד בדין ויצא בדימוס, אמר לו הקב"ה זה סימן לבניך כשם שעמדת לפני בדין ביום זה ויצאת בדימוס כך עתידין בניך להיות עומדים לפני בדין ביום זה ויוצאין בדימוס וכל זה אימתי בחדש השביעי באחד לחדש, וכתב שמכאן סמך למה אדם נדון בר"ה יותר מבשאר ימים, ואף בשמים יש אות שמזל החדש הזה מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה'. אמנם הקשה שזהו רק לפי שיטתו של רבי אליעזר שסובר שבתשרי

נברא העולם, אולם לרבי יהושע שסובר שבניסן נברא העולם אם כן מדוע האדם נידון דווקא בראש השנה.

ותירץ, שרצה המקום לזכות את ישראל בדינם ורצה לדון את ישראל בזמן שהוקבע לכפרה ולסליחה - והיינו לפני יום הכיפורים - שלפי שנתרצה הקב"ה ביום הכיפורים הוקבע יום סליחה לדורות, לפיכך גזר השם שיהא אדם נידון בראש השנה, שצדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים, ובינונים הרי גזר דין שלהם אינו נחתם אלא עד יוה"כ שהוא יום סליחה וכפרה, הרי נתנה להם תורה זמן כדי שבו יפששו מעשיהם וישובו אל השם. עד כאן דברי הר"ן.

ונראה שיש ללמוד מתוך דבריו, שיום הדין הוא דבר מוכרח מצד עצמו, ורק שהקדוש ברוך הוא קבע שיום הדין יהיה בזמן שסמוך ליום הכיפורים, שעל ידי כך נתעורר לפשפש במעשינו.

ועוד כתב הר"ן שאפשר שמראש השנה ועד יום הכיפורים התחיל השם להתרצות למשה וביוה"כ נתרצה לו לגמרי ולפיכך רצה הקב"ה לדון בריותיו בזמן שהוקבע לכפרה וסליחה.

והנה למדנו שרצה הקדוש ברוך לזכות את ישראל בדין ולפיכך קבע אותו באחד לחדש השביעי. וכמה יש להתעורר ולנצל את חסד השם עלינו, לפשפש במעשינו לטוב לנו כל הימים.

ונראה שכאשר האדם מפשפש במעשיו הרי בזה גופה הוא ממליך את הקדוש ברוך הוא, ועל ידי זה יזכה בדין. וזהו מה שמצינו בספרים שעל ידי השופר זוכים להמתיק הדינים, והיינו שכאשר יש דין למטה אין דין למעלה, כידוע מדברי חז"ל.

והנה בטבע האדם הוא מרגיש עצמו לבעל הבית של עצמו, ושאין לאף אחד שליטה כלשהי עליו, ולכן הוא מנסה להשלות עצמו שאני ואפסי עוד. ועד כדי כך הוא מרגיש עצמו בטוח שעושה ככל העולה על רוחו, מבלי לתת לעצמו דין וחשבון, כאילו הוא קיבל את העולם כירושה ממישהו. או לחילופין הוא חושב שהעולם הפקר ולא שייך לאף אחד. והוא מתפלא שיש שחושבים אחרת. וכל זאת מכח הרצון הטבעי להרגיש שולט ומושל. וזו הסתירה הכי גדולה להרגשת מלכות השם.

ונראה ששורש העבודה דראש השנה הוא להסיר את הגאווה האוילית הלזו, ולהכיר בעובדה שחייב להיות שיש מנהיג לבירה. ואם אדם מכיר בכך, שהוא בודאי לא הבעל הבית, והעולם בודאי אינו הפקר, אזי יגיע מהר מאד למסקנא המתבקשת של מלכות השם, והביטוי הבולט ביותר למלכות השם, הוא כאשר האדם מפשפש במעשיו, ורוצה לעשות אך ורק רצון אביו שבשמים.

והנה בשנה זו שעברנו, שאנו מתקרבים לסיומה בס"ד, נוכחנו כמה האדם הוא בסך הכל 'אורח ארעי' בעולמינו, כי ראינו הרבה אנשים שהיו בשיא הפעילות של חייהם,

ולפתע קרה מה שקרה והכל פסק, ואיזה נגיף מסתורי - שהגיע משום מקום - עצר באחת את הכל.

וככל שעובר הזמן רואים שזה לא הנגיף, כי הרי המקרים הם כל כך מגוונים, אסונות של מירון, קרלין, והשטפון שפקד לפתע במונסי וכל נוא יורק ונוא גירסי, ד' ישמרינו.

אין ספק שבשנה זו יותר קל להגיע לדרגת **שתמליכוני עליכם**. כי ברגע שאין לנו אשליה של **אני ואפסי עוד** הרי הדרך קרובה מאד לאמונה וקבלת עול מלכות שמים. וזה בודאי נותן לנו תקווה גדולה לזכות לשנה טובה, אם ננצל את ההבנה הזאת להכיר במלכותו יתברך.

והנה בספר **קהלת יצחק** בסופו בדרוש לערב ראש השנה, מביא ענין נפלא בשם מרנא ורבנא **אור ישראל הגרי"ס מסאלאנט זצוק"ל**, וכך כתב שם:

דוד המלך ע"ה אמר בתהלים (כ"ז א'), **ה' אורי וישעי ממני אירא**, ואיתא במדרש שוחר טוב, **אורי זה ראש השנה, וישעי זה יום הכפורים**.

ואמר הרב הגאון הגדול הצדיק המנוח מו"ה ר' ישראל סאלאנטער זללה"ה, דביאור המדרש הזה הוא כן, דהנה לכאורה קשה קושיא עצומה, דהלא ידוע דהקדוש ברוך הוא שוקד על טובת ישראל ורוצה בהצלחתן, ויום כפור הוא יום סליחה ומחילה, יום שנמחל עונותיהן של ישראל וכו', וראש השנה הוא יום הדין, וכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו וכו', וכל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה וכו', ואם כן הו"ל להקדוש ברוך הוא לצוות לישראל לעשות יום הכפורים מקודם, ואחר כשיוטתהו מעונותיהן, יעשו ראש השנה, ואז יוכלו לזכות ביום הדין לשנה טובה וברכה.

והתירוץ בזה הוא כן, שבודאי הקדוש ברוך הוא רוצה בטובתן של ישראל ועבור זאת גופא צוה לישראל לעשות מקודם ראש השנה דוקא, והוא מעומק חכמתו יתעלה, כי הקדוש ברוך הוא יודע לבבות בני אדם כי רחוקים המה מאד מדברים הרוחניים, כמו סליחת עונות ועולם הבא וכדומה, להיותם פה בעולם השפל, וכל הרגשתם הוא רק בדברים הגשמיים, כמו בני חיי ומזוני, ולא יוכלו לעלות פתאום למדרגה הגבוהה, לזאת צוה להם מקודם לעשות ראש השנה, שבו דנים על דברים הגשמיים, דברים שיש להם בהם הרגש גדול, וכאשר יחם לבבם בבקשתם על זאת, או אז אולי יוכלו לצעוד הלאה גם ליוה"כ, שהוא עומד על דברים הנעלים הרוחניים לסליחת עונות וכדומה, וזאת היא כוונת המדרש, אורי זה ראש השנה, ר"ל שעל ידו הוא מאיר אותנו לעלות מעלה, ועל ידי כן וישעי זה יום הכפורים, אבל אם היה יום הכפורים מקודם לא אוכל להושע בו כנ"ל.

ונתבאר מדברי אור העולם הגרי"ס זצוק"ל, שבראש השנה האדם נידון על הדברים הגשמיים, וכך אנו אומרים גם בתפלה, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, מי לא נפקד כהיום הזה... וגם את נח באהבה זכרת... והיינו שמיום שנברא העולם לאורך כל הדורות, בכל

שנה ושנה בראש השנה נידון כל העולם, וכולן נסקרין בסקירה אחת, כבמבואר בגמרא בראש השנה.

ובודאי שיש בידינו כח של תפלה ושל תיקון המעשים, שנוכל לשפר את מצבינו לקראת יום הדין, וכבר מלאו הספרים בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים, ויסוד הדברים הלא הוא במאמר הגמרא במסכת ראש השנה דף ט"ז ע"א:

תניא אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא... ואמרו לפני בראש השנה מלכיות זכרונות ושופרות מלכיות כדי שתמליכוני עליכם זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה ובמה בשופר...

ולמדנו מדברי הגמרא בשם רבי עקיבא, שהדרך לזכות להיזכר לטובה ביום הדין של ראש השנה היא על ידי שאנו ממליכין על עצמינו את הקדוש ברוך הוא בשופר. (והיינו שלא מספיק שאנו ממליכין את הקדוש ברוך הוא על כל העולם כולו, אלא שצריך להמליך את הקדוש ברוך הוא על עצמינו, שתמליכוני עליכם...). ומי שמכין עצמו כראוי עשוי לזכות בדין. שהרי ככל שנזכה לשתמליכוני עליכם, כך נזכה לשיעלה זכרוניכם לפני לטובה.

ולפי זה יש להשקיע מחשבה ולמצוא דרכים כיצד להגיע להרגשת מלכויות, וזה הרי כל כך חשוב, שזהו החיוב שמקיף את מצוות היום, שהכל בא כדי להגיע למלכויות, כמבואר בגמרא.

ונראה שאם אדם מתבונן היטב ומכיר בכך שכל מה שהתרחש מראשית השנה הנוכחית עד אחרית שנה, הכל הוא מגזירת השם, והכל ממה שנגזר בראש השנה, והכל בדין אמת וצדק, והכל במשפט צדק, כי מלך במשפט יעמיד ארץ, וכמו כן הוא מכיר שגם מה שיהיה בשנה הבאה הוא במשפט צדק, של הקדוש ברוך הוא, המלך המשפט, והכל בדין של צורי ולא עולתה בו, הרי הוא זוכה לדרגה של מלכויות. וככל שנתחזק בזה יעלה זכרונינו לפניו לטובה, ובמה בשופר.

ויהי רצון שנזכה לתשועה גדולה בכלל ובפרט, לרפואה שלימה ולגאולה קרובה, וכתובה וחתימה טובה לנו ולכל ישראל אמן.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

מעלת אמירת הסליחות – השיבנו ה' אליך ונשובה!

מונסי שבארצות הברית, ליל ב' של סליחות, 3:10 לפנות בוקר.

ר' פנחס השכים לקום כבר בשעה זו, ביקש לשים את פעמיו לאמירת הסליחות בבית המדרש של רבו, הרה"ק רבי חיים זאנוויל מריבניץ זי"ע, שנודע כצדיק נשגב בקדושתו. ידוע ידע כי הרבי מקפיד לומר תיקון חצות בשעת חצות במשך שעות ארוכות, כשמיד לאחריהן הוא פותח באמירת הסליחות, בתנאי שיש מניין. ולא תמיד היה בשעת לילה כה מאוחרת... לפיכך, בדרכו לבית המדרש, עבר ר' פנחס דרך בית כנסת מקומי, חיפש אולי יש עוד מישהו שיכול להצטרף.

מיד בכניסתו, הבחין ביהודי היושב בירכתי בית הכנסת, וספר הסליחות פתוח לפניו, בדיוק בדף הראשון... "רבי יהודי!" – צהל ר' פנחס לעומתו, "מה לך אומר סליחות ביחידות, הרי בקושי התחלת! בוא עמי וניסע יחדיו לומר את הסליחות עם הרבי, אני אסיע אותך הלוך וחזור".

על אתר קפץ האיש ועלה לרכב, והשניים הגיעו לבית המדרש. הם גילו כי בבית המדרש אכן יש שמונה יהודים חוץ מהם, הם אלו שמשלימים את המניין, הרבי יוכל לגשת לעמוד ולהתחיל בסליחות.

הרבי הבחין מיד כי המניין כבר התכנס, התעטף בטליתו, וכשפניו להבים ניגש אל עמוד התפילה, פתח את ספר הסליחות, ו... כלום! – – – הרבי לא הצליח לפתוח בתפילה, לא הצליח לומר סליחות! הוא הביט אנה ואנה, נשא מבטיו אל היהודים שמסביב, ומצחו נחרש קמטים. הוא לא מצליח לומר סליחות! מבקש הוא לפתוח ב'אשרי יושבי ביתך', אך משהו בעייתי, הוא לא מסוגל להתחיל.

בית המדרש שקט. כולם מביטים במתח, לא מבינים את פשר העיכוב. הרבי ניגש שוב ומנסה לפתוח, אומר את המילה הראשונה אך עוצר מיד. הוא מסתובב לעבר הקהל, סוקר את כולם במבט חד, וכל הנוכחים מסמיקים ומחווירים חליפות. מי הוא זה ואיזה הוא שבשלו הסער הגדול הזה?...

דקות ארוכות של מתח חולפות עוברות, כולם מביטים ברבי בעיניים תמהות ומבולבלות, ואף הרבי מביט בהם שוב ובוחר אותם אחד לאחד. הוא ניגש שוב אל העמוד, מנסה להתחיל מחדש, אך ניכר כי משהו מעכב בעדו, והוא לא מתחיל!

מה קורה כאן? אימה וחרדה נופלות על כל המשתתפים במניין. מה קרה? למה הרבי לא יכול לפתוח באמירת הסליחות?

לפתע, שב הרבי והיסב את פניו אל הקהל, ושאל בקצרה: "יש כאן מישהו שכבר אמר סליחות?" – כולם הנהנו בראשם לשלילה... הרבי הוסיף והתעטף בשרעפים, ניסה שוב להתחיל, ומשלא עלה הדבר בידו – פנה שוב לקהל: "אולי יש מישהו שכבר אמר היום סליחות?"... כולם החליפו מבטים. לא! אין כאן איש שכבר אמר סליחות!

לפתע הרהר האורח: 'אולי הכוונה אליי? הרי אמרתי כמה פסוקים ראשונים... / וכשראה כי הרבי מוסיף להתעכב, ניגש אליו ולחש: "אני כבר התחלתי, אמרתי רק כמה פסוקים ראשונים". "אכן נודע הדבר" אמר הרבי, "עכשיו הבנתי הכל! אין לנו כאן מניין של אנשים שלא אמרו סליחות!"

"אכן נודע הדבר!" – אמר הרבי!"

"אין מניין?!" – תמהו כולם לעומתו. "הרי ניצבים כאן עשרה יהודים שלא אמרו סליחות!"

וכאן פתח הרבי וחשף סוד טמיר: "אכן נמצאים כאן עשרה יהודים, אך אחד מהם כבר התחיל לומר סליחות, והוא כבר מוצב במקום אחר לחלוטין, שונה מכל חברי המניין. כי כשיהודי רק מתחיל באמירת הסליחות, ולו אם אמר כמה פסוקים בודדים – הרי הוא כבר מרוצה לה' ומפוייס עמו שבעתיים, הוא לא נמצא איתנו באותו מצב!"

מדהים, כמה גדול הכח של פסוקים אחדים מתוך הסליחות, לאן הם מובילים אותנו. הצדיק, בחושיו הרוחניים החדים, חש בכך, הרגיש כי יש כאן מישהו שכבר שקפץ מדרגה, שהתקדם צעד לקראת אביו שבשמים, הודות לכמה פסוקים בלבד שאמר.

מסיפור זה, המופיע בקונטרס 'לב שומע', מתברר שבימים אלו, כל פסיעה, כל התקדמות, כל רצון, כל פסוק, כל תפילה – הם מקפצות רבות עוצמה, והם המפעילים מנועי התקרבות אמיתית וכנה לאבא שבשמים.

הבה ננצל את ימי הסליחות, הבה נעריך אותם כראוי. אלו ימי הזדמנות בהם כל פעולה קטנה, כל מעשה טוב, כל תפילה – הם שינוי דרמטי, משדרגים את מעמד האדם ואת קירבתו לאלוקיו שבעתיים!

הבה נעריך את המתנה היקרה הזו, את מתנת הסליחות. הבה נתרכז בכוונה בכל מילה בהן, הבה נאמץ את התפילות והפיוטים, נשקיע בהם מחשבה וכוונה, נאמרם בהתלהבות ובדבקות. כי כל שורה, כל פסוק וכל מילה – הם התקרבות רבה והתרפקות עזה על אבא שבשמים, בשובנו אליו לחדש אהבה כקדם!

*

וּתְשׁוּבָה וְכוּ' מַעֲבִירִין אֶת רוּעַ הַגְּזִירָה!

וְשַׁבָּת עַד ה' אֶלְקֶיךָ וְשִׁמְעָתָּ בְּקִלּוֹ (ל, ב)

מסופר, על הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע ששאל פעם בימי אלול את אחד משמשיו באיזה זמן הוא מתעורר לתשובה? ענה לו השמש: ב"מן המיצר!" (פסוקים שאומרים לפני

כוחו של כל מעשה!

התקיעות בר"ה). נענה הרבי ואמר: "או ויי! במן המיצר זה כבר מאוחר..." החסידים פירשו את כוונת הרבי בתרתי משמע: בפשט פשוט, שהתשובה צריכה להתחיל מוקדם בחודש אלול, ולא לחכות לרגע האחרון ב"מן המיצר"... ובפשט עמוק יותר: שיהודי צריך לשוב בעת שהוא נמצא ברווחה, ולא ח"ו להתעכב עד שיהיה בעת צרה ח"ו - במן המיצר.

פעם היה איש אחד שהייתה לו בת בבית, כל בחור שהיו מציעים לה לשידוך, הוא היה אומר שזה לא מתאים. 'לבת שלי מגיע יותר..', עד שהלכה והתבגרה... בסוף התקשר אליו אחד השדכנים ואמר לו: "תראה, הבת שלך כבר בת 27, אם תמשיך ככה היא תתחתן בגיל 32... מה אתה בורר כל כך הרבה? לאט לאט ההיצע יורד, בסוף תישאר בלי כלום." אמר לו האב: "אתה צודק, אני מוכן לשמוע כל דבר, ה-כל! רק דבר אחד אני מבקש ממך, שלא יהיה טיפוש, כי טיפשים אני לא מסוגל לסבול." לאחר שבוע מתקשר השדכן ואומר לאב: מצאתי לך בחור זהב, אין מילים אחרות, פשוט ז-ה-ב! רק יש לו איזה בעיה קטנה - הוא מגמגם. "אין בעיה, מגמגם זו בעיה טכנית, שלח אותו", השיב האב. הבחור הגיע אל פתח ביתו של האב ודפק בדלת, האבא פתח את הדלת, אבל מרוב התרגשות, לא יצא לבחור ה"שלום". הוא גמגם חזק, עד שבסוף לאחר 2 דקות הוא הצליח לומר "שלום!". למחרת מתקשר השדכן לאבא ושואל: "נו, איך היה?" ענה לו האב: "אני אמרתי לך רק אל תשלח לי טיפוש, ובסוף שלחת לי טיפוש!" "מה?!", השיב השדכן, "איך טיפוש? אתה יודע איזה בחור זהב שלחתי לך?! מה קרה?". הבחור הרי יודע שהוא מגמגם, אז אם הוא לא טיפוש, למה הוא לא התחיל לגמגם את ה"שלום" 2 דקות לפני שהוא דפק בדלת?!

זה המשל. אבל הנמשל הוא שכולנו מגמגמים ליום הדין, רק שהטיפוש מחכה, מגיע ראש השנה ואז הוא מתחיל לגמגם... הכול נתקע לו. אם אתה יודע שאתה מגמגם, אז תתחיל לגמגם עכשיו! תקום לסליחות, תבקש סליחה, תעשה חשבון נפש נקי, תתכונן!!!

*

כוחו של כל מעשה!

סיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א: מעשה שהיה בתקופת לימודי בישיבת סלבודקה, בבחור צעיר שהגיע מבית חסידי ונכנס ללמוד לישיבה.

לאחר השבת הראשונה שעברה עליו בישיבה, הוא ניגש אליי ואמר: "אני עוזב עכשיו את הישיבה!"

כשהתעניינתי על מה ולמה, השיב שהוא איננו מסוגל לסבול את העובדה שבקבלת שבת לא מזמרים בישיבה את הפזמון 'לכה דודי', ואומרים אותו בצורה יבשה... "אני הגעתי מבית חסידי, ואינני מבין כיצד יתכן לא לשיר בקטעים אלה", אמר.

כוחו של כל מעשה!

הבחור ההוא היה מוכשר מאוד, וישיבת סלבודקה דווקא התאימה לו מאוד. מה עשה הקב"ה? – באותו לילה נתקף הבחור בהצטננות, וחומו עלה. כיון שכך, נאלץ להישאר ב'חדר החולים' של הישיבה עוד יום-יומיים על מנת להבריא ולחזק את גופו.

והנה, אחד הבחורים שידע על המצוקה הקיימת בליבו של הצעיר, החליט לעשות מעשה. הוא ירד לרחוב רבי עקיבא, נכנס לקיוסק וקנה עבור החולה עוגה ובקבוק גזוז. במחירי הימים ההם, עלתה העוגה פרוטות אחדות, והגזוז עוד 2 פרוטות. זה הכל.

נכנס החבר לחדרו של הבחור החולה והגיש לו את העוגה והשתיה. היוזמה הברוכה הזו התקבלה אצל הצעיר בהתפעלות רבה. לפתע הוא ראה שבסלבודקה דואגים לחברים, שיש מי שדואג לו, והבין שיש לו עדיין מה לעשות בישיבה... ולכן החליט להישאר.

ומה קרה בסופו של דבר? – במשך השנים שלמד בישיבה עלה הבחור בצורה מופלאה בתורה וביר"ש, וגדל וצמח לאילנא רברבא, והגיע לדרגה עצומה, עד שכיום הוא נחשב לאחד מגדולי התורה המיוחדים שבדור. ומי 'אחראי' להבאתו למדרגה שכזו? – הבחור שירד לרחוב רבי עקיבא וקנה את העוגה והגזוז...

ראו נא גם ראו את המעשה הקטן שעשה הבחור, ואילו זכויות הוא רכש באמצעותו. והקב"ה שילם גם לבחור שקנה את הגזוז...

יום אחד, כשהיה הבחור החסידי בדרכו מהפנימייה אל בית המדרש, ניגש אליו אדם ושואלו האם הוא מכיר בחור פלוני, ונקב בשמו. היה זה הבחור שקנה לו בזמנו את העוגה והגזוז, והאדם ששאל עשה זאת לצורך שידוכין.

כמובן שמיודענו מילא מיד את פיו בדברי הלל, שירות ותשבחות, וקשר כתרים של כבוד והערכה לבחור שאודותיו ביקשו לברר, ואף סיפר לאבי המשודכת מה עשה לו הבחור ההוא בזמנו, ואיך עודד אותו על ידי קניית המטעמים. האבא שמע את הדברים, התרשם מאוד, ועוד באותו יום נגמר השידוך.

נחזור שוב: כמה עלתה העוגה? – פרוטות אחדות. מה היה מחירו של הגזוז? – 2 פרוטות. ומה רב ועצום היה השכר ששילם השי"ת לבחור!

גם זה אחד הפירושים לשאלתו של ה'חפץ חיים' על מה שאומרים 'אבינו מלכנו כתבנו בספר זכויות' – ושאל הח"ח, ממה נפשך, אם יש לנו זכויות ומגיע לנו להיכתב בספר זכויות – הרי הקב"ה יכתוב ממילא; ואם אין לנו זכויות – מה שייך להתפלל על כך?

ולפי מה שאמרנו אפשר להסביר, שאנחנו מתפללים שה' יגלגל עלינו מצבים כאלה שאצלנו הם אינם בגדר ניסיון גדול, אלא 'מעשה רגיל' שכל אחד מחויב לעשותו, אבל במציאות – נחשב הדבר כזכות גדולה, בשל הקידוש שם שמים שיוצא מכך. כמו המעשה הנ"ל, שבזכות עוגה וגזוז הצליח הבחור להצמיח את אחד מגדולי התורה שבדור.

בדרך דומה ביאר האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל מה שאומרים בתפילה "ותפתח את ספר הזכרונות ומאליו ייקרא". איך הוא ייקרא מאליו?
על יד פעולה קטנה שעשית, נגררו תוצאות גדולות וברוכות, אותן לא עשית באופן ישיר, אל הן באו מאליהן – על זכויות אלה אומרים "מאליו ייקרא".
הבה נשכיל מעתה להתבונן על כל פעולה שלנו... מכל פעולה יש גרורות...
שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

לקראת שנת השמיטה: פרוזבול בערב שביעית, וחשבון שנות השמיטין

מצוות השמיטה נחלקת לשלשה חלקים, א. שמיטת קרקעות, ב. קדושת הפירות, ג. שמיטת כספים.

בשמיטת כספים נצטוינו בפרשת ראה, (דברים טו, א-ג) מִקֵּץ שִׁבְעַת שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה, וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט כָּל בַּעַל מִשָּׂה יְדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְהוּ לֹא יִגַּשׁ אֶת רַעְהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לֵה, אֶת הַנִּכְרִי תִגַּשׁ וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תִשְׁמִט יָדְךָ. ויש במצוה זו עשה ולא תעשה, ומנאם הרמב"ם במצות עשה קמ"א, 'שצונו להשמיט כספים כלומר החובות כולם בשנת השמטה והוא אמרו יתעלה וְאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תִשְׁמִט יָדְךָ, וכבר נכפל הציווי במצוה זו ואמר וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט כָּל בַּעַל מִשָּׂה יְדוֹ. ובמצות לא תעשה ר"ל, 'שהזהירנו שלא לתבע המשאות בשנת השמיטה אבל ישמט כלם יחדיו והוא אמרו יתעלה שְׁמוּט כָּל בַּעַל מִשָּׂה יְדוֹ וכו' לא יִגַּשׁ אֶת רַעְהוּ וְאֶת אָחִיו... ואינו מותר ליגוש המשאות שעברה עליהם השביעית - אבל ישמטו'.

ובמשנה בשביעית פ"י מ"ג, מבואר דמשראה הלל הזקן (שהיה נשיא בימי בית שני) שנמנעו העם מלהלוות מחשש שישמטו הלואותיהם, ועוברים על מה שכתוב בתורה (שם פסוק ט) הַשְּׁמִיר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבַר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעֵל לְאֹמֶר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאָחִיךָ הָאֲבִיּוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וּגו', התקין הלל הזקן שיכתוב המלוה פרוזבול, והרי הוא כמוסר שטרותיו לבי"ד, פ"ה ובזה אין החוב נשמט.

^{פד} עי' במשנת יעקב פ"ט מהל' שמיטה ויובל הט"ז, דמדברי הרמב"ם שהעתיק ממש כלשון הגמ', מדויק דאף בזמן הזה ששמיטת כספים אינה אלא מדרבנן, מ"מ אם נמנע מלהלוות מחמת שמיטת כספים מדרבנן, עובר על לאו מהתורה! וכן מפורש בחינוך מצוה ת"פ, שכתב 'שלא להמנע מלהלוות את הצריכים מפני פחד השמטה שלא תפקיע החוב ועז"נ השמר לך פן יהיה עם לבבך בליעיל לאמר קרבה שנת השבע... ונוהג איסור זה בזכרים ונקבות ובכל זמן, שאף בזה"ז שאין שמטת כספים נוהגת מדאורייתא אלא מדרבנן, מ"מ אנו מוזהרים ג"כ שלא נמנע מלהלוות אל הצריך מפני פחד שנת השמיטה שמשמטת מדרבנן בזה"ז'.

ונראה שמקור דבריהם הוא מהגמ' בגיטין הנ"ל, דמבואר בהמשך הגמ' 'אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא... הרי מפורש דאף בזה"ז קא עברי על מש"כ בתורה.

^{פה} כן מבואר ברש"י בגיטין דף ל"ו ע"א ד"ה מוסרני, ובכתובות דף פ"ט ע"א ד"ה פרוזבול. אולם ברמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ח, מבואר דהוא כמוסר מודעה לבית דין, אך אין מוסר להם את זכות הגביה והתביעה. ועי' בתורת זרעים סוף מסכת שביעית, שעמד על מחלוקתם, וכתב דהווי לשיטתם לענין אם מועיל פרוזבול אף בזמן ששמיטת כספים מהתורה. ועי' במשנת יעקב שם הי"ח אות ט', שכתב נפק"מ נוספת בין השיטות הללו, האם אפשר

והנה בעוד ששמיטת קרקעות מתחילה בר"ה של השנה השביעית, מבואר בגמ' במסכת ערכין דף כ"ח ע"ב דשמיטת כספים חלה בסוף השנה השביעית, דאיתא התם 'אמר רב נחמן בר יצחק תניא נמי הכי נמצאת אתה אומר אחד יובל ואחד שביעית משמיטין כאחד מפני שהיובל בתחילתו והשמטה בסופה ... דכתיב מִקֶּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה. וכ"ה בספרי פרשת ראה פסקא קי"א, 'מִקֶּץ שְׁבַע שָׁנִים, יכול מתחילת השנה, הרי אתה דן נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ (בפרשת הקהל דברים לא – י 'מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות') מה קץ האמור להלן בסופה ולא בתחילתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחילתה'. וא"כ זמן כתיבת הפרוזבול הוא עד ערב ר"ה של השנה השמינית.

אלא שמצינו בתוספתא סוף שביעית (ח-יא), 'אימתי כותבין פרוזבול - ערב ר"ה של שביעית'. והדברים מתמיהים, דהרי קיי"ל דשביעית משמטת בסופה, וא"כ יהיה יכול לכתוב גם כל השנה השביעית. ואכן כבר הגיה שם הגר"א דצריך לומר 'ערב ר"ה של מוצאי שביעית', וכן היא הגירסא בפירוש הרמב"ן על הפסוק 'מקץ שבע שנים תעשה שמטה'.

אולם הרא"ש פרק ד' דגיטין סי' י"ח, גרס בתוספתא כג"י שלפנינו, וז"ל 'ותניא בתוספתא אימתי כותבין עליו פרוזבול ער"ה של שביעית ... דאע"ג דשביעית אינה משמטת אלא בסופה אפילו הכי אין כותבין פרוזבול (במשך השנה השביעית)'. ובהמשך דבריו בסי' כ' פירש הרא"ש את דבריו, וז"ל 'והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית אעפ"י שאינה משמטת אלא בסופה, נראה לפרש הטעם עפ"י המקראות, מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו, מפשטיה דקרא ילפינן דאין שביעית משמטת אלא בסופה כדכתיב מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה - שאינו אלא בסוף השבע שמוט כל בעל משה ידו, אבל מיד כשהחלה שנת השמיטה אין בי"ד בודקין לגבות שום חוב, וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוח דכתיב לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמיטה לה' - מיד שנכנסה השמיטה לא יגוש, אבל אם יפרע הלוח מעצמו אין צריך לומר משמט אני, וכמו שאין נזקקין לגבות החוב כך אין נזקקין לכתוב פרוזבול מיד כשנכנסה שביעית'. מבואר בדברי הרא"ש דבר חידוש, דהא דדייקינן מקץ שבע שנים - דהיינו בסוף השנה השביעית, קאי רק על מצות העשה של השמטת החוב - שנשמט רק

לעשות פרוזבול בשבת, דלשיטת רש"י דהוי מסירת השטרות לבי"ד - א"כ אסור לעשותו בשבת, אך לשיטת הרמב"ם דהוי מודעא בעלמא, א"כ אין מניעה מלעשותו בשבת.
ועי' במשנת יעקב שם הט"ו, דשיטת התוס' בגיטין שם, דתקנת הלל בפרוזבול היתה בכך שלימד את העם לעשות כן, וע"כ תמה ע"ד מדברי הגמ' שם 'איבעיא להו כי התקין הלל פרוזבול לדריה הוא דתקין או דלמא לדרי עלמא נמי תקין למאי נפקא מינה לבטוליה אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, והא לשיטתם הלל לא תיקן שום תקנה למילתא דאיסורא, אלא תקנה בעלמא שילמדו דין עשיית פרוזבול, ומה שייך בזה הא דאין בי"ד יכולים וכ"ו.

בסוף שביעית, אך הל"ת של לא יגוש וכ"ו חל כבר בתחילת שנת השמיטה, וכמשמעות הכתוב 'לא יגוש את רעהו ... כי קרא שמטה לה', דהיינו שמשנכנסה שמיטה - אסור ליגוש,¹⁹ ובכלל לאו זה - הוא נמי שלא לכתוב פרוזבול. וא"כ במהלך שנת השמיטה - אף שאסור ליגוש את החוב, אך החוב עדיין לא נשמט, ואכתי יש על הלוח לפרוע חובו, ואכן כשפורעו בשנת השביעית - אין המלוה צריך לומר לו 'משמט אני' (כשם שמחויב לומר כשפורעו לאחר השנה השביעית).

ובדרך אמונה פ"ט ה"ד בביאור"ל ד"ה אין שביעית, כתב דמהגמ' בבבא מציעא דף מ"ח ע"ב משמע כשיטת הרא"ש, וז"ל הגמ' שם 'המלוה את חברו על המשכון ונכנסה השמיטה ... אינו משמט', ומשמע כדברי הרא"ש, דכבר משנכנסה השמיטה יש עליו לאו דלא יגוש, וממילא בסוף השביעית החוב ישמט.

וכן ס"ל לטור חו"מ סי' ס"ז כאביו הרא"ש,²⁰ וכ"כ העיטור (ח"א אות פ' פרוזבול) בשם רבנו ניסים גאון, וז"ל 'שיכתוב אותו קודם השמיטה כדתנן (בתוספתא) אימתי כותבין עליו פרוזבול ערב ר"ה של שביעית', וכן דעת רבנו ירוחם (מישרים נתיב ז') והתשב"ץ - הו"ד בשו"ת הרדב"ז ח"ו סי' אלפיים רל"ח.

ויש לחקור בשיטת הרא"ש, האם הלאו של 'לא יגוש' חל רק בכניסת השנה השביעית (על ההלוואות שנעשו עד כה) וא"כ ההלוואות שניתנו בשנת השמיטה עצמה - אין עליהם לאו כלל, או"ד שאיסור 'לא יגוש' הוא איסור מתמשך על כל שנת השמיטה, וא"כ חל אף על ההלוואות שניתנו בשנת השמיטה עצמה.

והנה הב"ח חו"מ סי' ס"ז אות ל"ב כתב, 'דלא אמר הרא"ש אלא בחוב שהלוח בשישית, התם מיד כשהתחילה שנת השמיטה אין בי"ד נזקקין לגבות שום חוב שנעשה קודם - דמיד שנכנסה השמיטה הזהירה התורה לא יגוש כי קרא שמטה לה', אבל בהלוח את חברו בשביעית - מודה הרא"ש דשביעית משמטת בסופה', והסביר דבריו בשו"ת חת"ס חו"מ סי' נ' ד"ה ובקצות, דכי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ערב ראש השנה בשמינית, ה"נ שמיטת הכניסה שבתחילת השנה תליא ברגע יציאת הכוכבים דר"ה של שביעית, וכן משמע קרא כי קרא שמטה לה' - בזמן שקרא שמטה שהוא זמן מקרא קודש של כניסת היום, אבל רגע אח"כ כבר עבר לה זמנה, והמלוה את חברו אח"כ - יכול לנוגשו בשביעית.

¹⁹ שיטת הש"ך (חו"מ סי' ע"ב ס"ק ט') דאם יש למלוה משכון שניתן בשעת הלואה - יכול לתפוס המשכון בחובו בשביעית, ולא חשיב שנוגש - דהוי כגובה מעצמו. ודו"ק שמשמעות דבריו דהוי דווקא במשכון הניתן בשעת הלואה. אך שיטת הגידולי תרומה דבכל משכון יכול לגבות חובו. וכבר נחלקו בזה גם התומים (סז-יד) והקצות החושן (סז-ה).

²⁰ ועי' במשנת יעקב שם ה"ד, שתמה על דברי הטור הללו שפסק כדברי אביו הרא"ש שכותבים פרוזבול בערב שביעית, ולא הביא את היסוד העיקרי של הרא"ש, שאף שאין שביעית משמטת אלא בסופה - אין זה אלא לענין הפקעת החוב לגמרי, אבל כל שנת השביעית אסור למלוה לתבוע את חובו, ועובר על 'לא יגוש', ואין בי"ד נזקקין לגבות חובו כל שנת השמיטה, וזהו חידוש גדול ביסוד הלכות שמיטת כספים - וזה לא הביא הטור.

ועפ"י כתב הב"ח דאפשר לומר דאף הרמב"ם ס"ל כשיטת הרא"ש, ומש"כ פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ד, לפיכך ה'ל' את חברו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב, כוונתו שעל ההלוואות שהלוה קודם שמיטה חל הלאו, אך אף הוא ס"ל שהלוואות שניתנו בשנת השמיטה עצמה - אין עליהם לאו, ויכול לגבותם כל השנה, ורק במוצאי השביעית נשמטים כל החובות.

ועי' בקרבן נתנאל (בדבריו ע"ד הרא"ש שם אות א') שהביא דהרדב"ז ח"א סי' פ', (ואינו בנמצא) ג"כ ס"ל כדברי הב"ח, אך הקרבן נתנאל עצמו פליג עליהו, והכריח דבריו - דא"כ הו"ל לרא"ש לתרץ קראי אהדדי, דמקץ שבע שנים תעשה שמטה - איירי בהלווה בשביעית, ולא יגוש את רעהו כי קרא שמטה לה' - איירי בחוב של שישית, וזהו שכתב הב"י דהרמב"ם פליג על הרא"ש.

ויעוין עוד בדרך אמונה (שם) שג"כ הבין כהקרבן נתנאל - שלשיטת הרא"ש הלאו של לא יגוש חל בר"ה של שביעית, ומתמשך למשך כל השנה השביעית, וכתב שלפ"י יש להביא ראיה לרא"ש מהגמ' בסנהדרין דף ל"ב ע"ב, 'שטר שזמנו כתוב בא' בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו ... עמנו הייתם - השטר כשר', ומבואר בגמ' דבניסן שבשמיטה לא שכיחי אינשי דמוזפי - שמתיראין מן השמיטה שלא תשמט מעותיהן, שאין דרך להלוות מעות בזמן השמיטה. ולכאו' צ"ע הרי יכולים לכתוב פרוזבול ואמאי לא שכיח שמלוים, אך לדברי הרא"ש הנ"ל אתי שפיר, דהלואה הניתנת בשביעית אין יכול לגבות החוב כלל, דהרי מיד חל עליו האיסור של לא יגוש, וממילא אינו יכול לעשות פרוזבול, ומשו"ה לא שכיחי אינשי להלות בשביעית.^{פח}

וא"כ איכא נפק"מ רבתא בין שיטת הב"ח לשיטת הקרבן נתנאל, דלדברי הב"ח צריך לכתוב פרוזבול קודם שנת השביעית על ההלוואות שניתנו עד כה, ובנוסף לזה צריך לכתוב פרוזבול גם בסוף השנה השביעית על ההלוואות שניתנו בשביעית עצמה. ואילו לדברי הקרבן נתנאל - הלוואות שניתנו בשנת השמיטה חל עליהם מיד הלאו דלא יגוש, ואסור לעשות עליהם פרוזבול (אלא שאין עליהם לאו דהשמר לך וכ"ו).

ובאבן עזרא (שם טו-א) כתב 'מקץ שבע שנים תעשה שמטה - בתחילת השנה', ויסוד דבריו עפ"י מה שפירש שמילת 'מקץ' היא מלשון קצה, דלכל דבר ישנם שני קצוות - תחילה וסוף, והכא הכוונה היא לקצה הראשוני. ודעת התומים (סי' ס"ז ס"ק כ"ו) דהאבן עזרא נתכון לדברי הרא"ש הנ"ל, ואין כוונתו שהשביעית משמטת בתחילתה, דזהו נגד הגמ' והספרי. אולם דעת פאת השלחן (סי' כ"ט ס"ק צ"ו) דאין דעת האבן עזרא כהרא"ש,

^{פח} ויעו"ש שמחדש דבכה"ג אין עליו לאו דהשמר לך וכ"ו, כיון דאינו יכול כלל לגבות - הו"ל כמלוה להפסד, ויעו"ש ראייתו דהיכא דאין יכול לתבוע - לא שייך הזהרת התורה השמר לך וכ"ו.

אלא הוי שיטה בפני עצמה - ששביעית אכן משמטת בתחילתה, וכן מבואר בדברי הרמב"ן (שם) בהשגתו על דברי האבן עזרא.

ומצינו לרבותינו שחשו לשיטת הרא"ש ועשו פרוזבול בסוף השנה השישית, וכבר הביא הפת"ש שם ס"ק ה, את דברי האורים ותומים (אורים ס"ק נ"ד) דהירא והחרד יש להחמיר לעשות פרוזבול בערב שביעית, ויוסיף לעשות פרוזבול גם בסוף השביעית - בשביל ההלואות שניתנו בשנה השביעית עצמה. ואף שלדברי הקרבן נתנאל הנ"ל - העושה פרוזבול על חובות אלו בשביעית - עובר בלאו דלא יגוש, אפילו הכי רשאי לסמוך על שיטת הב"ח והרדב"ז המתירים זאת.

כמו"כ הביא שם את תשובת החת"ס (חו"מ סי' נ') אודות תלמידו שרצה לחוש לשיטת הרא"ש והעיטור ולכתוב פרוזבול בסוף השנה השישית, והשיב לו החת"ס 'אנא עובדא ידענא שמורי ורבי החסיד זצ"ל (הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל) מסר דבריו לפני וחד דעימי בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לתקמ"ה דהיינו סוף שמיטה, וידענא שלא עשה פרוזבול בסוף תקמ"ג, כי לא זזה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו מוצאיו ומבואיו, והאריך שם להוכיח שדעת רוב הראשונים דלא כדברי הרא"ש והעיטור, אלא שסיים דבריו 'דמעיקר הדין אין לחוש כלל, ומ"מ אם נפשו אותה ויעש אין מזחיחין אותו, ומהיות טוב אל תקרי רע, ואין כאן משום יוהרא ... וזכור לטוב'.

וכתב עוד בשו"ת יו"ד (סי' י"ט) בתשובה שנכתבה בשנת קע"ט (ודבריו שם מוסבים על דברי שו"ת הרא"ש כלל ע"ז אות ב' שנהגו שלא לשמט כספים, והו"ד בב"י סי' ע"ז), וז"ל 'והשנה הזאת היא שנת השמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבול ער"ה ברצות ה', וכן ראיתי רבותי נוחי נפש נוהגים, ומ"מ לא יפרץ א' על המנהג'. ומבואר נמי שדעת החת"ס שמצד הדין כותבים פרוזבול (רק) בסוף השנה השביעית.

אולם יעוין בשו"ת חת"ס אור"ח סי' ט"ו (ב), שכתב וז"ל 'וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו - למי שלא עשה פרוזבול ער"ה בכניסת שמיטה, וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו - לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה ... כיוצא באלו ראוי להחסידיים להזהר'. ולכאור' דברים אלו אינם עולים בקנה אחד עם מש"כ בתשובות הקודמות. ויעוין בספר שמטה כהלכתה (להגר"מ שטרנבוך שליט"א) שהסביר דס"ל לחת"ס שבחול"ל אפשר להקל בזה, אך בארץ ישראל צריך לכתוב פרוזבול אף בסוף השנה השישית.

כמו"כ פסק בשו"ע הגר"ז (הלכות הלואה סעי' ל"ו), דזמן הפרוזבול הוא לכתחילה בסוף שישית, לחוש לשיטת הרא"ש והעיטור דס"ל שמשנכנסת שנת השביעית יש לאו דלא יגוש.^פ

אלא שמצינו בפאת השלחן (שם ס"ק כ"א) סיבה נוספת לעשות פרוזבול בערב שביעית, והוא לדברי הגר"א בלקוטיו על השו"ע חו"מ בכ"י סוף סעיף א', דס"ל דמנין שנות השביעית קודמת שנה אחת למנין הרמב"ם המקובל, וא"כ כשכעומד בסוף שנה שישית (למנינינו) - אליבא דאמת זו סוף שנת השביעית, וממילא יש לכתוב בו פרוזבול.^צ

אלא שישנו חילוק מהותי בין הני תרי החששות - לכתוב פרוזבול בסוף שנה שישית, דבעוד שהרא"ש הלא מסכים עם שאר הראשונים בחישוב שנות השמיטין, (אלא דס"ל להחמיר לאסור הנגישה בכל שנת השביעית), הרי שהגר"א חולק על הראשונים בכל חישוב שנות השמיטין. ואף שכבר כתב החזו"א בקובץ אגרותיו (ח"א סי' ל"ב) שבכוחו של הגר"א לחלוק על הראשונים (וכתב כן על דברי הגר"א הנ"ל בחישוב שנות השמיטין)^{צא}, אכתי שיטתו בזה מחודשת, דהרי אף הרמב"ם עצמו הבין בחשבון השמיטין בשונה מהחשבון דידן, אלא שביטל דעתו מפני דעת הראשונים, וז"ל (שם י"ו) במסקנת דבריו 'ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י ... ועל זה אנו סומכים וכפי חשבון זה אנו מורים ... שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות'. ואילו שיטת הגר"א היא דלא כמקובל והמפורסם לכל.

ולא די בזה, אלא שמבואר בדברי הגר"א שם שחושש גם לשיטת הרמב"ם - ומצריך לכתוב פרוזבול גם בסוף שישית (למנינינו) וגם בסוף שביעית, ואילו בשו"ת מהרשד"ם מובא שחכמי צפת תוב"ב נידו והחרימו לשומרי שביעית, ומשמעות דבריו שנידו את החושש ומחמיר לעצמו לנהוג שמיטה שתי שנים, ואף החזו"א (זרעים סוס"י כ') הסביר כך את דברי המהרשד"ם, ודלא כדכתב בספר ציץ הקודש שנידו את השומר קדושת

^פ ודו"ק שכתב שם בגר"ז, שאם לא עשה פרוזבול בערב שביעית - יעשה בסוף שביעית. ועי' במשנת יעקב (שם) שתמה ע"ד דהלא לשיטת הרא"ש לא מועיל לעשות פרוזבול בשנה השביעית, וצ"ל דהגר"ז נוקט מעיקר הדין כשיטת רוב הראשונים החולקים על הרא"ש, ולכן מועיל לכתוב פרוזבול גם בשנה השביעית, אלא שלכתחילה חשש גם לשיטת הרא"ש, ומצריך עשיית פרוזבול בשיטתו כדי שיוכל לתבוע חובו בשביעית, למרות שיש איסור דבל יגוש לכל שנת השביעית, אבל להלכה למעשה פסק כרוב הראשונים החולקים על הרא"ש, ולכן יכול לעשות פרוזבול גם בשביעית.

^צ להלן בסוף הדברים מבואר בקיצור יסוד שיטת הגר"א בחישוב שנת השמיטה.
^{צא} ואלו דבריו במליצת לשונו, 'אנו מתיחסים להגר"א בשורה של משה רבנו ע"ה עזרא ע"ה רבנו הקדוש רב אשי הרמב"ם הגר"א, שנתגלה תורה על ידו כקדוש מעותד לכך שהאיר במה שלא הואר עד שבא ונטל חלקו, והוא נחשב כאחד מן הראשונים ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף עוזו וגם על הרי"ף והרמב"ם הוא חולק, ומדרגתו ברוח הקדש בחסידותו ובגודל תבונתו וביגיעתו ובבקיאותו בעיון העמוק בכל התורה המצויה בידנו א"א כלל לצייר את אפשרותם, ואין ראוי לומר עליו שהביא אומר הבא כ"ו כמו שלא היינו אומרים כן על הרמב"ם והרשב"א, כן לא יתכן לתמוה עליו למה יחלוק על השו"ע והלא מקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות ...'

נספח להבנת חישוב הגר"א במנין השמיטין

שביעית בפירות נכרים. ולא עוד, אלא שי"א שזוהי הסיבה שהגר"א לא רצה לעלות לא"י - כדי שלא יצטרך לשמור שמיטה שתי שנים ברציפות.

ולענין מעשה, כבר הביא בדרך אמונה (פ"ט צה"ל ס"ק מ"ה) שאביו הגרי"י קניבסקי זצ"ל נהג לחוש לשיטת הרא"ש, ועשה פרוזבול אף בסוף השנה השישית, וכן מובא בספר שמיטת כספים ופרוזבול(כהן) פי"ב הע' ל"ב, שהגרי"ש אלישיב זצ"ל גם נהג כן. מאידך כתב שם בדרך אמונה שהחזו"א זצ"ל לא חש לזה, וכן מובא בספר שלמי מועד (עמוד תקס"ג) שהגרש"ז אויערבך זצ"ל ג"כ לא חש לזה.

ועי' בחוט שני פ"ט ס"ד, שכתב שאין להוכיח מכך שהחזו"א לא עשה כך - דס"ל דאי"צ לחוש לשיטת הרא"ש, ומשום שהחזו"א הלא אמר שמה שהוא עושה פרוזבול - אינו כדי שלא ישמטו החובות החייבים לו, דלא איכפת לו שישמטו החובות, אלא שחושש שיבואו לשלם לו חוב - והוא ישכח לומר 'משמט אני'. נמצא שמה שכתב החזו"א פרוזבול - אינו משום חשש לא יגוש, אלא רק משום אמירת 'משמט אני', וכיון שאף לרא"ש - החובות נשמטים רק בסוף השנה השביעית, וכשפורעים לו החוב בשנת השביעית - אי"צ לומר 'משמט אני', ממילא לא היה לו צורך לעשות פרוזבול בסוף שנה שישית. (אלא שסיים דבריו, דאליבא דאמת מסתבר שהחזו"א סמך על זה שלא נקטינן כדעת הרא"ש, אלא שאי"ז ראייה).

יש לסיים בדברי הגרי"מ טיקוצינסקי בספר השמטה (פי"ג ס"ה), דאף היחידים המהדרים לכתוב פרוזבול בסוף שנה שישית, יש להם ליתן דעתם שלא לכתוב בלשון הפרוזבול הרגיל 'הן שנה זו היא שביעית', אלא כותבים 'הן קרבה שנה השבע'.

*

נספח להבנת חישוב הגר"א במנין השמיטין

הנה מבואר בגמ' בערכין דף י"ב ע"ב, שתחילת מנין השמיטין והיובלות היו לאחר י"ד שנים של כיבוש וחילוק ארץ ישראל, ושנת ט"ו היתה שנה ראשונה לשנות השמיטין. ובגמ' במסכת בבא בתרא דף ל"ב ע"ב מבואר, שכשגלו ישראל מארצם - לא נהג יובל, דאין כל יושביה עליה. וא"כ בימי גלות בבל לא נהגו יובלות, וכמו"כ מחורבן בית שני - לא נוהגים יובל. אלא שדעת הרמב"ם (פ"י מהל' שמו"י ה"ו) שאף שאין אנו נוהגים דין יובל (שחרור עבדים וכדו') אך אנו מחשבים לשנת החמישים - כיובל, ושנת הנ"א היא שנה ראשונה לשמיטין. אולם להלכה הסכים לשיטת הגאונים דכשאין כל יושביה עליה - אין אנו מונים כלל לשנת היובל, אלא רק לשבעיות שנים. וממילא כל שנדע את שנת השמיטה הראשונה שאחר חורבן ביהמ"ק השני, שוב נוכל לחשב את שנת השמיטה הקרובה.

והנה תניא בגמ' במסכת תענית דף כ"ט ע"א, 'מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב אמרו כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום תשעה באב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ... וכן בשניה', דהיינו שביהמ"ק נחרב בשנה ראשונה של שמיטין

נספח להבנת חישוב הגר"א במנין השמיטין

(מוצאי שביעית), ובית המקדש השני הלא עמד 420 שנה. אלא שנחלקו הראשונים במסכת עבודה זרה דף ט' ע"ב באיזו שנה נחרב ביהמ"ק השני, דעת רש"י שהבית חרב בשנת ה-420 לבנינו, שהיא שנת ג"א תתכ"ח, וא"כ שנת השמיטה היתה בשנת ג"א תתכ"ז, אך שיטת התוס' שהבית חרב בשנת ה-421 לבנינו, שהיא שנת ג"א תתכ"ט, וא"כ שנת השמיטה היתה בשנת ג"א תתכ"ח. וכן מבואר בטור (חומ"מ סי' ס"ז) דלרש"י שנת ה"א פ"ז היא שנת שמיטה (שהם 180 שבעיות משנת ג"א תתכ"ז), ואילו לשיטת התוס' שנת ה"א פ"ח היא שנת שמיטה (שהרי לתוס' הבית חרב שנה בשנת 421 לבנינו - שהיא שנה אחת אחר חשבון השנים של רש"י). ושיטת הרמב"ם (כהסבר המהרלב"ח סי' קמ"ג בתחילת השורש הג') שהבית חרב בשנת ה-420 לבנינו, אלא דס"ל ששנה זו היתה שנת שמיטה (ולא שנה ראשונה לשמיטין - כהבנת הרש"י והתוס'), ושנה שלאחריה התחילו במנין חדש. וא"כ שיטת הרמב"ם היא כשיטת התוס', דלתרווייהו שנת ה-421 לבנינו - היא שנה ראשונה לשמיטין. וכיון שהתוס' והרמב"ם בחדא שיטתא - כך ראוי לנהוג למעשה.

אלא שהמהרלב"ח (בנצר הא') הקשה – שהרי הרמב"ם כתב בפרק י' הלכה ו', ששנת ד"א תתקל"ו היא שנה ראשונה לשמיטה, וא"כ שנת ד"א תתקל"ה היתה שנת שמיטה. ולפי חשבון זה – כעבור 154 שנים (שהם 22 שמיטות) היתה שנת השמיטה ה"א פ"ט (ושנת ג"א תתכ"ט היתה שנת שמיטה), וזה סותר למש"כ לעיל – ששיטת הרמב"ם כשיטת התוס', ששנת השמיטה היא ה"א פ"ח.

ותירץ המהרלב"ח, דכבר נודע מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע במסכת ראש השנה דף י' ע"ב האם נברא העולם בניסן או בתשרי, ונראה שאנו סומכים על דעת האומר שנברא בתשרי, דהרי תקנו לנו אנשי כנה"ג בתפילת ר"ה לומר 'זה היום תחילת מעשיך', וכבר הביא הר"ן פ"ק דר"ה (דף ג' ע"א מדה"ר) את דברי הפסיקתא דבכ"ה באלול נברא העולם, נמצא דבר"ה נברא אדם הראשון.

ועפ"ז כתב המהרלב"ח דהמנין שאנו מונים הוא משנות בריאת העולם בכ"ה באלול, והוא 'מולד תוהו' (והרמב"ם פ"ו מהל' קידוש החודש ה"ח קוראו 'מולד בהר"ד', דהיינו בליל שני, חמש שעות בלילה, ומאתים וארבעה חלקים), ובר"ה שבו נוצר אדה"ר – חשיב לתחילת שנה שניה. ואילו המנין שבש"ס הוא מיום בריאת אדם הראשון, והוא קרוי 'מולד אדם' (ובספרי העיבור הוא קרוי 'מולד ויד"ם', דהיינו שאדם הראשון נברא ביום ו', י"ד שעות ומ' חלקים).

ועפ"ז יש להשוות את המנין של התוס' עם מנינו של הרמב"ם, דהתוס' והרא"ש (בשיטת רש"י) והטור נקטו החשבון עפ"י דרך הש"ס – למולד האדם, ולחשבון זה שנת ג"א תתכ"ח היתה שנת שמיטה, וא"כ שנת פ"ח באלף השישי היא שנת שמיטה. ואילו הרמב"ם (שם ה-ב) הלא מבואר שמנינו הוא למולד תוהו, דהיינו מולד בהר"ד (וכן מבואר בתוס' בר"ה דף ח' ע"ב ד"ה לתקופות), וא"כ הוא מתחשב לשנה אחת אחר מנין התוס',

נספח להבנת חישוב הגר"א במנין השמיטין

ולחשבון זה שנת ג"א תתכ"ט היתה שנת שמיטה, ושנת פ"ט באלף השישי היא ג"כ שנת שמיטה, ואין כאן מחלוקת בין התוס' והרמב"ם, אלא חילופי שמות.

והרמ"א בדרכ"מ (אות ג') הסכים להסבר המהרלב"ח, וכ"כ בהגהת שו"ע אות א', שחשבון השמיטה הוא כחשבון הרמב"ם, ששנת ה"א פ"ט היתה שנת שמיטה, ולחשבון זה עולה שנת ה"א תשפ"ב הבעל"ט - היא שנת שמיטה.

אולם הגר"א (בהשמטות לחו"מ סי' ס"ז סוף סעיף א' - הו"ד בפאת השולחן סי' כ"ט ס"ק כ"א) חולק על הרמב"ם, וס"ל דמנין שלנו הוא כמנין הש"ס - למולד אדם (מולד ויד"ם), וא"כ (כמבואר בתוס') שנת החורבן היא בשנת ג"א תתכ"ח למנינינו, ואכן שנת פ"ח באלף השישי היתה שנת שמיטה, וכדכתב הטור. והטעם שאיננו מונים משנת מולד תוהו, הוא משום דהלא בשנת המבול לא שְׁמָשׁוּ המאורות, וא"כ יש להשמיט מחשבון מולד תוהו - שנה אחת, ומשו"ה ראוי כבר למנות השנים ממולד אדם, דבזה לא נצטרך להסיר שנה אחת מהחשבון, ולחשבון זה עולה ששנה זו - שנת ה"א תשפ"א היא שנת שמיטה !

וא"כ עולה מחלוקת בין הרמב"ם (כהסבר המהרלב"ח) ובין הגר"א בחישוב שנות השמיטין, דלהרמב"ם שנת פ"ט באלף השישי היתה שנת שמיטה, ואילו לגר"א שנת השמיטה היתה בשנת פ"ח לאלף השישי. ולחשבון הגר"א שנת שמיטה היא שנה אחת קודם לחישוב המובא ברמב"ם, וכבר כתב הרמב"ם (שם י-ו) דשנת ד"א תתקל"ו היא שנה ראשונה לשמיטה, ואילו לגר"א זו שנת שמיטה.

אלא שהגר"א חשש גם לשיטת הרמב"ם, וס"ל דמדינא יש לכתוב פרוזבול בסוף שנת השבע (למנינו), וגם בסוף שנה ראשונה - שהיא סוף השמיטה לשיטת הרמב"ם.

לתגובות: YR4295@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל' ו'הליכות עולם', מאנשעסטער

אמירת סליחות לפני חצות לילה

כתב המגן אברהם (ס' תקס"ה ס'ה) בשם כוונת האר"י ז"ל "אין לומר קודם חצות לילה שום סליחות ולא י"ג מידות בשום פנים לעולם חוץ מביום הכיפורים".

ומכאן נתקשו הרבה אנשים על מה שנהגו בכמה קהילות לומר סליחות לפני חצות לילה, ואיך יתכן הדבר? ואכן במטה אפרים (ס' תקפ"א ס'כ) גם יצא חוצץ כנגד האומרים סליחות לפני חצות וכתב "אין לומר סליחות וי"ג מדות קודם חצות ובמקומות שנוהגים לומר סליחות בערבית ואומרים י"ג מדות ראוי לבטל המנהג ומי שהוא שם לא יאמר עמהם אלא ישב וידום או יאמר קצת מזמורים".

ובספר הליכות שלמה על תפלה (פר' יז ס'א) להגרש"ז אוריבאך זצ"ל כתב שראוי לאדם לנהוג כדברי המטה אפרים, אמנם בהגה' שם הוסיף "אולם בשנים האחרונות אמר שנתברר לו שכן נהגו רבים בפולין ולכן יש לסמוך קצת על זה להקל וכן הקיל לומר י"ג מדות לפני חצות, ופעם עשה כן בעצמו כשהשתתף בתפלה לרפואתו של חולה מסוכן". ופה בעיר מנשסתר נהג הגאון הגרי"י ווייס זצ"ל בעל מנחת יצחק במשך שנים רבות לומר סליחות בבית מדרשו כשעה וחצי לפני חצות.

וצריכים להבין טעם המקילין כנגד דבריו המפורשים של האר"י ז"ל והמגן אברהם והמטה אפרים. והנה מצינו הוראה חשובה בענין זמן אמירת תיקון חצות בסידור הרב בעל התניא שכתב "והנה הגם שהזמן המובחר הוא בחצות האמיתי אע"פ כן אין זה לעכב אלא תחלת זמנה מתחלת האשמורה התכונה כמ"ש בזוהר פר' ויקהל שהוא שתי שעות קודם חצות האמיתי בין בקיץ בין בחורף".

ובספר משמרת שלום מהרה"ק מקודינוב (ס' מא ס'ד) מביא דברי הרב והוסיף "אותם שקשה להם לעמוד באשמורות לומר סליחות יאמרו בחצות לילה, ואותם שקשה להם להמתין או שלא יהיה להם מנין אז יכולים לומר אחר שעה עשירית מחצות היום, היינו בב' שעות קודם חצות לילה". וכתב שם בהגהה "זה למדתי מדברי רבינו הרב בסידור שלו וז"ל 'והנה הגם שהזמן המובחר הוא בחצות האמיתי דוקא אע"פ כן אין זה לעכב, אלא תחילת זמנה מתחלת האשמורה התיכונה כמ"ש בזוהר פר' ויקהל שהן ב' שעות לפני חצות האמיתי בקיץ ובחורף כמ"ש בפרי עץ חיים' עיי"ש. ואם כן פשוט דה"ה לסליחות, וכן נהגו כמה צדיקים וגדולים, וכמדומה לי כמעט בבירור ששמעתי מאבא מארי שכן נהג הצדיק מופת הדור מהר"י מרוזין".

אמירת סליחות לפני חצות לילה

הרי שהעיד המשמרת שלום שכן נהגו כמה צדיקים וגדולים ובתוכם הס"ק מרוזין לומר סליחות לפני חצות, וכן סיפר הרב מבאנילא הגאון רמ"א הורביץ זצ"ל (הובא ספר נפשות חסידיו ח"ב עמ' רלו) שהס"ק מרוזין היה מתפלל סליחות לפני חצות וז"ל "סיפר לי זקן אחד שכששהה הרה"ק מרוזין בעיר סקאלא נכנס מוקדם מאוד לסליחות זכור ברית או שלש עשרה מידות בערך בשעה תשע בערב. החסידים שבו לבתייהם אחרי מעריב לאכול סעודת הערב ובאמצע סעודתם הכריזו ברחובות שהרבי נכנס לאמירת סליחות והוכרחו להפסיק סעודתם וללכת לסליחות".

ואכן בטשארטקוב לא דקדקו להמתין על חצות לילה, וכן שמעתי כמה פעמים מהרה"ח הישיש ר' דוד שכטר ז"ל מוינה-מאנסי שהיה זכור לו היטב מילדותו בווינה שרבינו רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע היה אומר סליחות כל שנה ושנה בשעה 10:45 בערב, ואמר שזה לא היה הוראת שעה כשהרבי היה גר בווינה אלא גם בטשארטקוב היה נוהג כן. וכן סיפר לי הרה"ח ר' ראובן שפיגל שליט"א מירושלים שזכור לו היטב משנות ילדותו שהיו מתפללים סליחות בקלויז טשארטקוב בירושלים בסביבות השעה עשר וחצי.

ואחרי הרבה שנים קבלתי כתב יד מאחד מחשובי החסידים הרה"ח ר' ישעיה אינגבר ז"ל, שהעלה עלי גליון רשימות מנסיעתו לרבינו מטשארטקוב כאשר שהה בעיר טשארטקוב לימים נוראים, ובתוך דבריו כתב "זכור ברית אמר בשעה 10:40 בלילה בחדרו אצל הקלויז". (ויש לצייץ לדברי הגאון האדיר ר' זאב וואלף לייטר (הובא בקונטרס תולדותיו עמ' נ', הנדפס ריש ספרו שו"ת ציון לנפש חיה) שנשאל בענין הנהגה מסוימת שהיה נראה תמוה בעיני השואל, והשיב "ידע מעכ"ת שבענינים כאלה לא סמכתי על הראיות, רק כן ראיתי בין חסידים ואנשי מעשה, ואצל מרן הקדוש רבי ישראל מטשארטקוב זצ"ל, ובניהם הגאון מהרש"ם ומו"ה מאיר אריק ז"ל, ולא היה מי שיפקפק בדבר").

והנה מלבד הס"ק מרוזין, העיד המשמרת שלום שכן נהגו עוד כמה צדיקים וגדולים, ואכן כן מובא בקובץ בית אהרן וישראל (גליון סא עמ' קלב) שהרה"ק הבית אהרן מקרלין זי"ע היה מנהגו לומר סליחות לפני חצות לילה והיה אמרם באשמורה התיכונה. וכן סיפר הרה"ק ר' מש"י מסאדיגורא, שהרה"ק ר' מרדכי מטשרנוביל זי"ע היה אומר סליחות לפני חצות (הובא בספר מנהגי קודש רוזין) וכן היה הוא נוהג. וסיפר לי מרן אדמו"ר שליט"א מסאדיגורא ששאל את אביו הרה"ק העקבי אבירים זי"ע אם מותר לו בבית מדרשו בלונדון לומר סליחות כשתי שעות לפי חצות, והתיר לו הדבר.

וכן נהגו אדמו"רי בית רחמסטרילקא לומר סליחות לפני חצות (ובזמנינו נהג הרה"ק הלב שמחה זי"ע מגור לומר סליחות זמן רב לפני חצות, והרה"ק הרי"ם מרחמסטרילקא זי"ע היה אומר סליחות בכל לילה בשעה עשר וחצי בלילה), וכאשר הגיע הס"ק מהוסיאטין זי"ע לארץ ישראל שלח להרה"ק ר' נחום מרחמסטרילקא לברר מה המקור, והשיב לו שאינו יודע, אלא שכך נהג אביו (הרה"ק ר' יוחנן מרחמסטרילקא) ואמר על זה הס"ק מהוסיאטין שזה גם מקור, דאם הרה"ק ר' יוחנן מרחמסטרילקא נהג ככה זה גם

אמירת סליחות לפני חצות לילה

נקראת מקור. (ויש לציין לדברי המשנה ברורה (ס' ש"ו סקנ"א) בשם הב"ח "ואין כח לשום מורה לבטל זה שנהגו להקל לפני כמה גדולים". כלומר שגם זה מקרי מקור ואין לבטל דבריהם, וכדכתב הגרז"ו לייטר לעיל). וכן היה רגיל הגאון מטשעביץ זצ"ל לומר סליחות במוצ"ש בשעה עשר בלילה, בבית מדרשו של האדמו"ר מטאלנא זצ"ל.

וחוץ מטעם סידור הרב, מצינו עוד סברא להקל לומר לפני חצות, והיא מובא בספר מחשבות בעצה (נדפס תרס"ב) להגה"ח ר' יעקב נתן וייסמן זצ"ל רבה של העיר טוראוו שהיה מחשובי חסידי קרלין שכתב שנראה שהכל תלוי בזמן חצות שבירושלים שכבר אז מתעוררים הרחמים ויכולים לומר כבר מאז סליחות וי"ג מידות אף שבמקום בו האדם מצוי הוי עדיין לפני חצות, לכן כתב שבח"ל הנוהגים לומר סליחות לפני חצות ימתינו עכ"פ לחצות לילה דארץ ישראל שאז היא עת רצון לכל העולם.

ויסוד זו כתב הגאון ר' יונתן אייבשיץ בספרו יערות דבש (ח"א סוף דרוש טו עמ' רפח), וז"ל "ויש לדקדק כי חצות לילה בכדור ארצי סובב בסבוב הכדור באופן שאין לך מדינה ומדינה שלא ישתנה בו עת חצות, ומה שהוא חצות בצרפת אינו חצות בספרד, וא"כ למעלה דעת רצון הוא לגבי הקב"ה, וכדאמרינן (זוהר ח"א ע"ז). הקב"ה נחית לשעשע עם צדיקים שבגן עדן, אין ספק שאין כל חצות לכל מדינות, דא"כ כל מעת לעת זימנא הוא למעלה שיהיה עת רצון, וברור ופשוט שרגע אחד מן כ"ד שעות הוא לבדו עת רצון למעלה וע"כ דחצות שהוא בארץ ישראל הוא רצון למעלה, כי למעלה הכל נדון לפי ארץ ישראל, היא הארץ אשר תמיד השגחת ה' בה ועץ חיים למעלה, וזה השער לה' להשפיע בו כלל האמצעי, והכל נדון לפי ארץ ישראל, וכל התורה ומצות הכל בארץ ישראל הם עיקר, ושם ה' יקרא על ארץ ישראל.

וא"כ ה' שאמר (שמות יא, ד) "כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים", כי אז עת רצון מילתא, כוון על רגע חצות של ארץ ישראל, אבל אם יאמר סתם בחצות, יטעו אצטגניני פרעה ויחשבו דמחצות של ארץ מצרים דיבר, ובאמת במצרים לא היה אז חצות, כי יש הבדל בין מצרים לארץ ישראל ברוחב מעלה כנודע למפות הארץ, וא"כ יאמרו משה בדאי, ולכך אמר בחצות, שבמצרים אינו חצות ממש רק רגע סמוך לחצות".

וכדבריו כתב גם החתם סופר (בתו"מ עה"פ ויחלק עליהם לילה) שעיקר עת רצון של חצות היא החצות של ירושלים וזה שהבכורים מתו במצרים בחצות לא היה בחצות של מצרים אלא בחצות של ירושלים שאז היא העת רצון האמיתי, וז"ל החתם סופר (תו"מ שמות פר' יא, ד) "כחצות הלילה, כתב רש"י שלא יאמרו משה בדאי הוא. וי"ל כי ידוע כי יש מרחק בין ארץ ישראל למצרים עכ"פ איזה רגעים לענין חצות לילה ואמירת הקב"ה בחצות הלילה היה הכל לפי חצות של ארץ ישראל וכתב ויחלק עליהם לילה שחצי הלילה כדי לעשות בו נסים במצרים וזה היה בארץ ישראל וממילא חצות נחשב במצרים לפי חשבון ארץ ישראל ואיננו אז חצות במצרים כי אין מכוון עם חצות של ארץ ישראל גם כי יעשה כנור כמו דוד המלך ע"ה שנשב בו רוח צפונית, אז בחצות מצרים ינשב בו רוח צפונית ואין אז חצות ארץ ישראל אשר עליה היה כוונת השי"ת, וא"כ בחשבון הזה

אמירת סליחות לפני חצות לילה

יכולין האצטגינים לטעות כמובן לכן אמר להם כחצות". (ובספר מחשבות בעצה הנ"ל הביא ראייה לזה מדברי רש"י עה"פ (שמות יב יב) "ועברתי בארץ מצרים והכיתי כל בכור" וכתב רש"י "וברגע אחד כולם לוקין" הרי שכל הבכורות שבכל ארץ מצרים נהרגו באותו רגע, ובמכילתא עה"פ והכיתי כל בכור איתא שאפילו הבכורי מצרים שהיו במדינות אחרות נהרגו, הרי שכל הבכורות נהרגו באותו רגע, והרי אם מודדים לפי זמן חצות בכל מקום ומקום א"א שנהרגו כולם באותו רגע, ומזה נראה שכולם נהרגו בזמן חצות בירושלים).

וכן איתא במור וקציעה ריש ס'א שכותב "והנה יקשה מאוד כי הלא אין עת ורגע בכל כ"ד שעות היום שסובב הגלגל היקף אחד שלא יהא חצות לילה באיזה מקום וכו', ואם כן איפה במה יוודע שעת חצות האמיתי וכו' ולא מצאתי מקום בשכלי להכיל דבר זה אם לא על פי מה שכתב הכוזרי (פר' ב, ס"ח וס' כ) ששבתות ומועדי ה' תלויים בנחלת ה' (ירושלים עיה"ק) שהיא העיקר ושאר הארצות טפילות, וכן הוא דעת הרמב"ן בפירוש התורה וכמה מחברים עמו וכו' וכן יראה דעת המקובלים שכל שאר מקומות יונקים מנקודת ציון". וע"ע בחסד לאברהם למהר"א אזוליי (מעין ב נהר ח) בשם הרמ"ק שהעיקר לענין משמרות וחצות הוא כפי האופק בירושלים וכן איתא במשנת חכמים למהר"ם גלאנטי (מעלה כג אות תקמ"ד עמ' תמז) שגם כתב שעיקר זמן עת רצון תלוי בזמן ירושלים וכן מובא בעוד ספרים.

והיינו שענין חצות לילה חלוק לגמרי משאר זמני היום, דכשאנו דנים על זמני זריחת השמש ושקיעת החמה וצאת הכוכבים, צריכים לדעת כל מקום ומקום זמני מקום ההוא, מתי נראית החמה במקום ההוא ומתי שוקעת החמה במקום ההוא ומתי יכולים לראות ג' כוכבים, וזה משתנה ממקום למקום וצריכים לדעת כל מקום בנפרד, אבל כאשר אנו דנים על זמן העת רצון של חצות לילה שאז הקב"ה נכנס לגן עדן התחתון להשתעשע בנשמות הצדיקים ולכן הוא זמן רצון מיוחד, אירוע זה קורא רק פעם אחת בכל כ"ד שעות ואין לה שום שייכות עם זמני חצות לילה פה למטה בעולם הזה וכטענת רבי יעקב עמדין המובא לעיל.

ומאידך, כל זה דלא כשו"ע הרב (ס'א סק"ח) שסובר שהעת רצון של חצות תלוי בכל מקום לפי זמנה, וז"ל "כי עת רצון למעלה ויחודים עליונים שבקריאת שמע ותפלה וקדושת שבת יו"ט הוא למעלה מגדר המקום והזמן רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום בזמנו הראוי לו", וכדבריו נקט גם המלבי"ם בספרו ארצות החיים (ס' א בארץ יהודה סוף ס' ג) וז"ל "ואני בעניי הכינותי בזה עיון גדול בקונטרס מיוחד כי כל מה שיש למטה נמצא שורשו למעלה וכל אחד מתקדש למטה לפי העת והרגע שמתקדש לעומתו בעולמות העליונים אשר למעלה שמתעורר בכל מקום לפי זמנו ומקומו". (וע"ע שם בארצות החיים סוף חלק א שהדפיס המלבי"ם מכתב מאחד מגדולי זמנו הגאון ר' אפרים הלוי הורביץ בענין זה). וגם בשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (ס' ח') כתב שעיקר זמן חצות תלוי

אמירת סליחות לפני חצות לילה

במקום שהאדם נמצא ולא בירושלים, וכן איתא בספר הברית (ח"א מאמר ד פר' יא) והובא בשו"ת רב פעלים (סוד ישרים ס"ד עמ' קכב:).

הרי שיש לנו מחלוקת גדולה בין האחרונים אם זמן העת רצון היא לפי זמן חצות בירושלים דייקא או שיש לכל מקום ומקום עת רצון של חצות המיוחדת לפי מקומה ושעתה. ובס"ד מצאתי גמרא מפורשת בירושלמי ברכות (פר' ד הל' א עמ' ל:) שעיקר זמן תפלה ועת רצון תלוי לפי זמן ירושלים, שמביא שם הגמרא שרב היה ס"ל כר' יהודה דזמן תפלת המנחה היא עד פלג המנחה, ועכ"ז מביא הגמרא דכשהיה רב בבבל היה מתפלל עם דמדומי החמה כשהחמה בראש האילנות זמן רב אחר פלג המנחה.

והקשתה הגמרא היכי עביד רב הכי ותירצה הגמרא "אמר ליה (רב לאחוויה דאימיה דרב כהנא) כד תיחמי שמשא בריש דקלי תיהב ליה גולתי דנצלי דמנחתא, **ושמשא בריש דיקלא תמן איממא הוא הכא**" (כשתראה החמה בראשי האילנות שהולך לשקוע, תן לי טליתי כדי שאתפלל מנחה, דכשהחמה בראש האילנות בבבל עדיין יום הוא הכא בארץ ישראל) וביאר הפני משה "כשהשמש בריש דיקלי בבבל, הוא יום גדול עדיין כאן בארץ ישראל, ולפיכך נהג כן דכשהשמש בריש דיקלי בבבל זמן פלג המנחה הוא בארץ ישראל".

ומזה יצא לדון הגר"י ענגיל בספרו גליוני הש"ס (ברשימות לירושלמי ברכות אות נג, ועמ' נ בדפי הספר) שמגמרא זו מבואר דעיקר זמן תפלה נקבע לפי זמני ירושלים וז"ל "זמן תפלת מנחה משמע בירושלמי ברכות פר' ד הל' א דאזלינן בתר ארץ ישראל דלפי השעות שהוא יום בארץ ישראל כך הוא הזמן גם בחוץ לארץ, ועל כן גם לר' יהודה דאמר הזמן רק עד פלג המנחה והוא י"א שעות חסר רביע מ"מ אם בא"י חסר עדיין שעה ורביע ללילה אף שבחו"ל כבר סמוך ללילה עדיין הוא זמן מנחה עיי"ש בירושלמי ושימשא בריש דיקלי תמן איממא הוא הכא וכו' עיי"ש כל הסוגיה ובפני משה והוא חידוש. ואולי הטעם דהואיל וכנגד תמידין תיקנו והקרבת התמיד הרי הוא בירושלים לכן הזמן הוא לפי ירושלים". ועיי"ש עוד דזה שהולכים אחר זמן ירושלים הוא דוקא כאשר עדיין יום הוא בבבל, שאז יש להדר להתפלל מנחה לפי זמני ירושלים, אבל אחר צאת הכוכבים בחו"ל א"א להתפלל עוד מנחה אע"פ שעדיין יום הוא בא"י.

וכעין זה מובא גם בפנים יפות (דברים יא, יג) וז"ל "אמרו חז"ל בברכות (ח.) 'אמר ר' יוחנן איכא סבא בבבל תמה למען ירבו ימיכם על האדמה כתיב, כיון דאמרי ליה דמקדמי ומחשכי בבי כנישתא אמר היינו דאהני להו'. נראה לפרש מפני שהתפלה נקרא חיי שעה ועיקר התפלה היא בארץ ישראל כמ"ש שלמה המלך ע"ה (מל"א ח, מח) והתפללו אליך דרך ארצם, והנה אותם שבחו"ל מתפללים ושולחים תפלתם לארץ ישראל, ראוי להם להתפלל בשעה שבני ארץ ישראל מתפללים כמ"ש חז"ל (ע"ז ד:): כשהתפלל ביחיד יתפלל בשעה שהציבור מתפללים שאז עולה תפלתו עם תפלתם, לכך תמה ר' יוחנן בבבל שהיא עמוקה מכל ארצות וארץ ישראל הסמוך לה היא גבוה מכל הארצות ואין זמן שווין, כמ"ש (שבת קיח:): יהא חלקי עם מקבלי שבת בטבריא שהיא עמוקה ומתחשך

אמירת סליחות לפני חצות לילה

קודם, ומוציאי שבת בציפורי שהיא יושבת על ההר ואין מתחשך כ"כ והיינו כיון שאמרו דמקדמי ומחשכי דהיינו שיתפלל מיד כשיאיר היום, וכן בערבית מחשכי ומאחרים להתפלל, עי"ז מכוונין להתפלל בשעה שבני א"י מתפללין שאין מקדימין כ"כ להתפלל בעמוד השחר, אמר היינו דאהני להו".

וחידוש גדול יוצא מדבריו דאע"פ שאין לאדם להתפלל לכתחלה לפני הנץ החמה, הרי שבני חו"ל היו מקדימים להתפלל מיד כשיאיר היום וזה היה נחשב להם כעיקר זמן עת רצון משום שאז היו מתפללים בני ארץ ישראל וכן לגבי מעריב דאם כי לכתחלה זריזים מקדימים להתפלל עם צאת הכוכבים, היו מאחרים תפלתם כדי להתפלל באותו זמן שהיו מתפללין בארץ ישראל.

והנה אם כי אנו לא נוהגים כדברי הגר"י ענגיל והפנים יפות (וע' בזה בדעת תורה למהרש"ם או"ח ס' פ"ט ס' א), ואנו מתפללים תפילותינו רק לפי הזמן הנקבע בכל מקום ומקום וכנפסק בשו"ע, עכ"ז לכאורה הדברים אמורים רק לגבי הג' תפלות שהם חובה וצריכים לאמרם כל אחד במועדה ובזמנה, אבל אחרת היא תפלה שאין לה זמן מיוחד ואז מותר לאמרה לפי הזמן שהיא עת רצון בירושלים וכשיטת המור וקציעה הנ"ל ודעמיה לגבי אמירת תיקון חצות. וא"כ, כן הם הדברים לגבי אמירת סליחות שאינה תפלת חובה אלא מנהג ואין לה זמן קבוע (וכדביאר האגרות משה להלן) והיא תלויה בזמן שנקבע כעת רצון. (ויש לציין שלגבי זמן המולד של החודש, נוהגים בכל העולם ללכת אחרי זמן המולד בירושלים, הגם שעדיין לא בא זמן המולד בשאר מקומות, וזמן המולד נוגע לכמה דברים, ולמשל, כמה מגדולי הפוסקים (ע' בשו"ת משנה שכיר כרך אחרון אהע"ז ס"ב) מתירים לערוך חופה בערב ר"ח לאחר זמן המולד, ובפרי מגדים (ס'תקנ"א בא"א סק"ב) פסק דדיני תשעת הימים מתחילים מזמן המולד בער"ח אב. וראה בשו"ת חת"ם ח"ו ס' לה וז"ל "וכבר הארכתי במקום אחר שלפע"ד פרשת החדש הזה שהראה הקב"ה למרע"ה הלבנה בחידושה, היינו שהראה לו במצרים הלבנה שבארץ ישראל וקידשה במצרים עפ"י ארץ ישראל, דאלת"ה כיון שלא נדבר עמו אלא ביום, והלבנה בחידושה לא תראה אלא סמוך אחר שקיעת החמה, איך הראה לו הלבנה").

(וראה בספר השולחן הטהור מהרה"ק מקארמנא זצ"ל (ס' רסא ס"ב) שכתב שבימים הקדמונים היה מנהג כל חכמי ישראל לשבות ממלאכה בערב שבת בחו"ל מזמן שקיעת החמה בארץ ישראל, וכמו כן במוצש"ק בחורף לא עשו מלאכה עד זמן מוצש"ק בארץ ישראל, ומסיים שם שכן ראוי לבעל נפש לנהוג. ובספר נטעי גבריאל (לשבת ח"א סוף פר' צג וגם בספר תוספת שבת כהלכתה פר' ו ס' כב) מביא שכן היה נוהג הרה"ק בעל יסוד העבודה מסלאנים זצ"ל, וכן סיפר הרה"ק ר' יואל מסאטמר זצ"ל שכן נהג אביו הרה"ק הקדושת יו"ט זצ"ל. ומביא בשם הרה"ק מקלויזענבורג זצ"ל שנתן ביאור לזה מאחר דרואים מהספרים הנ"ל לגבי תיקון חצות שהעיקר היא זמן חצות בארץ ישראל, לכן החמירו גם לגבי עשיית מלאכה כזמן ארץ ישראל).

אמירת סליחות לפני חצות לילה

ולפי זה נמצא, דהטעם שיכולים לומר סליחות בחו"ל קודם חצות הוא משום שבירושלים היא כבר חצות, וזה אמורה דוקא באירופא ששם הוא גם לילה, אבל פשוט שבאמריקא וכדומה א"א להם לומר סליחות אדעתא דזמן חצות ירושלים דהלא באמריקא עדיין יום היא בזמן חצות בירושלים.

ועוד יש להוסיף דאע"פ שכתב המגן אברהם דאין לומר סליחות וי"ג מידות לפני חצות לילה, כתב באגרות משה (או"ח ח"ב ס' קה) "בדברים אלו אין מקור מגמרא אלא הם מדברי רבותינו האחרונים על פי ספרי קבלה, מסתבר שאין בזה איסור אלא שאין מועילין בכח י"ג מדות שיש הבטחה שלא יחזרו ריקם אלא כסתם תפלה" ועל דרך זה כתב הגאון ר' שם טוב גאגין אב"ד של קהילת הספרדים בלונדון בספרו כתר שם טוב (ח"ו עמ' יג), לתרץ מנהג קהילות הספרדים בלונדון ובאמסטרדאם שהיו נוהגים לומר סליחות בתפלת ערבית אחרי שמונה עשרה קודם קדיש תתקבל, והקשה עליהם הלא לפי המגן אברהם בשם האר"י ז"ל אין לעשות כן, ותירץ כמו האגרות משה דמוכרחין אנו לומר שאינו אסור בעצם, אלא שעל פי קבלה אין לעשות ולפי הנגלה אין איסור בדבר.

וכן העלה בשו"ת חסד יהושע להגר"י גרינוואלד אב"ד חוסט (ס'לה) שצ"ל שדברי האוסרים לומר סליחות לפני חצות הם לפי דברי המקובלים על פי סוד דהא מדברי השו"ע (או"ח ס'א) נראה דגם לפני חצות היא זמן עת רצון לתפלה וכלשון השו"ע "המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשנתנות המשמרות שהן בשליש הלילה ולבסוף שני שלישי הלילה ולבסוף הלילה שהתפלה שיתפלל באותן שעות על החורבן ועל הגלות רצויה".

והנה דבריהם לא יועילו להסביר הנהגת גדולי הצדיקים תלמידי בעש"ט הנזכרים לעיל שאמרו סליחות לפני חצות לילה, שעליהם אין לומר שלא הקפידו על מה שכתוב בתורת הנסתר דהלא ידוע שכל עניניהם וכל תפלותיהם היו על פי סוד וכוונת האר"י ז"ל ועכ"ז התפללו לפני חצות.

ובע"כ מוכח מזה שנקטו כדברי המשמרת שלום בשם סידור הרב, שלפי תורת הנסתר מב' שעות קודם חצות כבר יש לה העת רצון של חצות, והיינו שהבינו שזה שהזהיר האר"י ז"ל לא לומר י"ג מדות קודם חצות לילה הכוונה קודם המשמר של חצות לילה שמתחילה שתי שעות לפני חצות כמפורש בזהר הק' ריש ויקהל, או שנהגו לפי הטעם האחר המובא לעיל שהעיקר תלוי לפי זמן חצות בירושלים, ולכן סברו שגם על פי סוד מותר לומר אז סליחות (וכאן באירופא השני זמנים הם בחדא מחתא שזמן חצות בירושלים היה בתוך השתי שעות לפני חצות באירופא), וכן כתב בשו"ת חסד ליהושע הנ"ל שלפי הדיעות שמותר לומר סליחות מזמן חצות בירושלים "נרוויח היתר לומר סליחות גם בתחילת הלילה אפילו לדעת המקובלים" ובספר מנהגי קודש רוזין מובא בשם הרה"ח המופלא ר' יונה צלר ז"ל שיש אומרים שגם הבעש"ט הק' אמר סליחות קודם חצות באמרו שאחרים תיקנו את השעות לאחר חצות והוא מתקן את השעות קודם חצות.

מה מצווה הבעל מקריא לבעל תוקע?

וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד מִשֵּׁה יְדַבֵּר וְהַאֲלָקִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל (שמות יט, יט)

בהג' חכמת שלמה (ס' תקפ"ה ס' ב) כתב דמפסוק הנ"ל יש רמז למה שכתב הרמ"א שנוהגין להקרות התקיעות לפני הבעל תוקע, וז"ל בקיצור "הנה ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא, ונראה דרמזה לנו התורה זה להיות אחר המקרא ממ"ש בפרשת יתרו ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה ידבר והאלקים יעננו בקול". משה ידבר והוא דין המקרא ומסדר התקיעות ואלקים יעננו בקול והקב"ה תוקע עפ"י דיבורו, ולכך ע"י שניהם קריאת משה ותקיעות נעשה השופר יותר חזק" (עיי"ש אריכות דבריו בזה).

ויש להסביר את זה יותר לפי דבריו הנפלאים של זקני הק' האדמו"ר מטשארטקוב זי"ע (מדברנא דאומתיה עמ' סב) שאמרם במעמד ראשי צדיקי וגאוני הדור בעת פתיחת הכנסיה גדולה בוינה בחודש אלול שנת תרפ"ג, שפתח ואמר:

"משה ידבר והאלקים יעננו בקול, ובמדרש (ילקוט יתרו, ער) ככלי מלא דיבורים". הכלי מלא דיבורים יכולים לדמות לפאנאגרפף (טייפ בלשונינו) שאנשים מדברים בה ואחר כך מעביר הפאנאגרפף את דבריהם בדיוק כמו שהם אמרו בלי להחסיר שום דבר ובלי להוסיף שום דבר.

משה רבינו ע"ה העביר דברים שהוקלטו בו מבלי להוסיף או לגרוע אף מלה אחת. האי רעיא מהימנא מסר לישראל מלה במלה כפי שנאמר לו בסיני. משרע"ה היה עניו מכל האדם. ד"אני" שלו בכלל לא היה קיים כשהעביר לעם סגולה את דברי האלקים. גם משמעות הכנסיה הגדולה ליהדות בתקופתנו היא בבחינת "משה ידבר" בלא שמץ של שינוי או חידוש רק "ככלי מלא דיבורים". זה אומר במילים אחרים, שהצדיקים והגאונים שהתאספו פה מכל כנפות הארץ לא באו כמו אחרים שמביאים אתם דרכים חדשים. אין אנו רוצים יותר ממה שראינו אצל אבותינו, וזה שהיה יקר וקדוש אצלם יהיו נשמרים אצל בנינו" עכ"ל.

ורעיון זה הובא גם בשו"ת יד חנוך ס' ג (נדפס לראשונה בשנת תש"ס) להגאון ר' חנוך מייער זצ"ל אב"ד סאסוב (נלב"ע בשנת תש"ג וספרו נדפס לראשונה בשנות תש"ס) שמצא רמז לטייפ בתורה, וכך הוא כותב בספרו "והנה זה ימים שמעתי בשם הרב הגדול מו"ה פנחס אבד"ק סעריט שאמר באותה ששנינו בברייתא בספרי, היה אתם לעם מול האלקים, היה להם ככלי מלא דיבורים, עכ"ל. שנראה מן המאמר הזה כי כבר ידעו חז"ל שיש מציאות ואפשרות לתת דיבורים אל כלי, ולאצרים בתוכה, דאל"כ איך שייך להמשיל בדבר שאינו באפשרות: וכוונת הברייתא בזה כי כמו שהכלי המדברת אין הדיבורים של עצמה כלל כי אין דומם מבטה, כן היה במשה רבינו שהדיבורים בנבואה אשר יצאו מתוכה לא היה כלל שלו, אך השכינה מדברת מתוך גרונו, והוא היה רק כתיבה וארגו מלא דיבורים, שהיא מדברת ומוציאה מתוכה את הדיבורים שהונהו בתוכה, ואשר

הושמו בה, לא כשאר הנביאים שהיו שומעים מהקב"ה ומדברים אחרי כן בקול של עצמם, והדבר פלא.

והנה יסוד זה נוגע לנו למצות תק"ש. דהנה במשך אלפי שנות גלותינו נשתנה אופן תפילתינו אחד מהשני, בין בנוסח התפלה בין באופן ביטוי והברת המילות והאותיות, לא ראי זה כראי זה, ויש חילוקים רבים בן בנוסח ובין בהנהגות האשכנזים לספרדים וגם בין אשכנזים עצמם ובין הספרדים עצמם, אבל כשבא לתק"ש, כולנו תוקעים אותה תקיעה ואותה שברים ואותה תרועה, וזה גופא היה תקנת רבי אבהו וכדאיתא בגמ' ראש השנה (לד.) "אתקין רבי אבהו בקסרי תקיעה שלשה שברים תרועה תקיעה", וכתב שם רבינו חננאל "השלים ביניהן שיהו הכל נוהגין מנהג אחד ולא תראה חלוקה ולפיכך נהגו הכל כמנהג הזה לתקוע מיושב כמו שתקין ר' אבהו".

וכן הביא בחי' הר"ן בשם רב האי גאון ז"ל וז"ל "כשבא ר' אבהו ראה לתקן תקנה שיהו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שההדיוטות רואין אותן כחלוקה". ואכן מתקנת רבי אבהו והלאה כל בית ישראל עושין על פיו מעשה אחד עד היום זה, וכל בית ישראל יוצאים ידי חובת תקיעת שופר כדין לפי תקנתו של רבי אבהו

וזהו הרמז לענין בעל מקריא "משה ידבר והאלקים יעננו בקול" שהבעל מקריא מצוה לבעל תוקע לתקוע תקיעה שברים תרועה בדיוק כמו שעשו מדור דור בלי הוספה ובלי גרעון ובלי שינוי, שקול השופר היא אותה קול בכל מקומות מושבות בני ישראל ואנו מבינים שהשופר נעשה "כלי מלא דיבורים" המעביר מדור לדור את הקולות ששמענו וקבלנו בהר סיני בלי שינוי וחסרון והשופר הוא "כלי מלא דיבורים" שמעביר לנו ומזכיר אותנו מחובתינו בעולמינו.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

ערבות בנשים ובגרים

טַפְּכֶם נְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחְנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שְׂאֵב מִיְמֶיךָ. לְעִבְרָךְ בְּבֵרִית ה' אֶלְקֶיךָ וּבְאֵלֹתָיו אֲשֶׁר ה' אֶלְקֶיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם. (כט, י יא)

איתא בשו"ע (סימן נג סעיף יט): יש מונעים גר מלהיות ש"צ, ונדחו דבריהם. וכתב הפרי מגדים (א"א ס"ק יט) וז"ל, מריש הוה אמינא, הא דקיי"ל כל המצות כולם אם יצא מוציא חוץ מגר ואשה כפי הנראה מרא"ש פ"ק דקדושין גבי מ"ע שהזמן גרמא וברכות דף כ' ע"ב, דהם אינם בכלל הערבות, ויצא מוציא מטעם ערבות הוא... כיון דשמענא להא דהמחבר כאן, מוכח להיפך, דאם לא כן איך גר יהיה ש"ץ ומוציא בחזרת התפלה אחרים הא כבר יצא, ונהי דנאמר דחז"ל תקנו שחוב על ש"ץ שיחזיר התפלה אפילו באין שם אינו בקי, מכל מקום איך מוציא דרבנן דין תורה לדעת המחבר בסי' ק"ו ובמג"א שם דסובר תפלה דין תורה, שמע מינה דגר נמי בכלל הערבות הוא, ואעפ"י שיצא מוציא.

והנה בעניין ערבות בנשים ידוע פלוגתת האחרונים בכוונת הרא"ש, דדעת הדגול מרבבה (סימן רעא) שאין ערבות בנשים, ואין בהם דין יצא מוציא, ורעק"א פליג עליה ומפרש דרק משום שאינם חייבות באותה מצווה לכן אין מוציאות אחרים יד"ח, אבל מצד ערבות שפיר איכא אף בנשים נראה מאמרינו באספקלריא בחוקתי תשפא בעניין זה].

ולעניין ערבות בגרים נחלקו הראשונים, עי' רש"י (נדה יג:) ותוס' (יבמות מז: ד"ה קשים), ולדבריהם לא נאמר בהם דין יצא מוציא וכדברת הפרי מגדים, נמצא דברי השו"ע אתיא דלא כשיטתם.

אכן בעיקר הדבר שנקטו שאין ערבות בנשים או בגרים, הלא לכאורה קרא צווח שכל אלה הם בכלל ברית ד', דהיינו ערבות כדרשו חז"ל, והאיך ניתן להוציאם מן הכלל לומר שאינם בכלל ערבות.

מהרי"ט: נשים וגרים על ישראל שפיר חייבים בערבות

ומצינו בזה כמה דרכים^צ, דעת המהרי"ט (קידושין ע. סוד"ה קשים), שהם אינם ערבים על אנשים, אבל אנשים שפיר חייבים בערבות שלהם, וכן כתב באוה"ח הק' בפרשתן, וטעם הדבר, כיון דנשים וגרים אינם יכולים למחות ביד האנשים, אבל האנשים יכולים למחות בידם. וראה בהגהות חוסן יוסף להגר"י ענגיל (אות רנה) שהקשה דאי משום שאין יכולים למחות, הלא כל אדם שאינו יכול למחות אינו נתפס על עוונות אחרים, וכי

^צ איברא עי' בצל"ח (ברכות כ:) מבואר דבכל עניין אין ערבות לנשים, ואף לא בינם לבין עצמם.

נאמר משום כן שלא נתחייב בערבות. ומסיק דאולי כיון דעל פי רוב לא סיפק בידם, לכך פטרם רחמנא לגמרי ומסיק 'ועדיין צ"ע'.

[ובמאמרינו שם בארנו דיש לחלק בין עונש על חובת מחאה לדין ערבות, וכעת מצאתי בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן קלב) וז"ל, 'נהי דלא קבלו עליהם ערבות, אבל אם יעשו שלא כין, למה לא יענשו אם לא יוכיחום כשבידם למחות', ות"ל שכיוונתי לדעת גדולים].

דעת הדרך פיקודיך דנשים על אנשים חייבים בערבות

בדרך איפכא כתב בדרך פיקודיך (מ"ע לא חלק הדיבור אות ד), שרק הנשים ערבים על האנשים, אבל אנשים לא נתחייבו בערבות של נשים. והוא פלאי, מה סברא יש בדבר שהנשים יתחייבו בערבות האנשים אבל האנשים אינם חייבים בערבות הנשים. ושמא אפשר לומר דמשום צניעות לא חייבה התורה לאנשים ערבות הנשים, שלא יהא מוטל עליהם לדאוג לנשים לקיום מצוותיהם, אבל הנשים שפיר מיפקדי בהכי, ואי הכי לא שייך סברא זו לעניין גרים רק לעניין נשים בלבד.

רק נשים בינם לבין עצמם חייבות בערבות

דעה שלישית היא שיטת האגודה (סוכה פ"ג סימן לב) שהביאו המג"א (סימן רע"א סק"ב) וכפי שביאר דבריו החתם סופר בהגהותיו (שם), שנשים חייבות בערבות רק בינם לבין עצמם, אבל לא הם על אנשים ולא אנשים עליהם.

אכן ביאור זה שייך לעניין נשים בלבד, דנשים עם בפני עצמן הם (שבת סב.) ואפשר לומר שנתחייבו ערבות הנשים על הנשים, אבל בגרים לא שייך לומר כן, דקהל גרים לא איקרי קהל (קידושין עג.) ולא מסתבר לומר שהם בינם לבין עצמם חלה עליהם חובת ערבות.

ישראל על גרים לא נתערבו בעד כל המכניס עצמו בכלל ישראל

אולם נראה דלעניין גרים כו"ע מודה לסברת הדרך פיקודיך, דאף דלעניין נשים קשה לומר דהנשים נתחייבו והאנשים לא נתחייבו כאמור, אבל בגרים הדין נותן כן, דבשלמא הגר שנתגייר הלא מקבל על עצמו כל המצוות, ובכללם גם חובת ערבות על כל ישראל, אבל הישראל שמחוייב בערבות, אטו כל מי שמכניס עצמו בגדר ישראל, נכלל משום הכי בגדר החיוב דערבות, ושפיר יש לומר שרק ישראל הם בכלל, אבל גרים שהביאו עצמם לכלל ישראל, אין חיוב ערבות עליהם.

ומעתה הא דקיי"ל שיכול גר להיות ש"ץ, היינו שהוא מוציא את ישראל ידי חובתם, והא וודאי ניחא להמבואר דגרים על ישראל שפיר חייבים בערבות, והנך הסוברים שאין ערבות לגרים היינו דווקא ישראל על הגרים, ובוזה שפיר להנך שיטות לא נאמר יצא מוציא.

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

השינוי לטובה המבטיח שינויים לטובה | ביאור שורשי 'נצב' 'יצב'

אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם (כט, ט)

בבעל הטורים כתב: "נצבים. כדרך שנאמר בסיני (שמות יט יז) וייתיצבו בתחתית ההר, בו בלשון אמר כאן אתם נצבים".

מבואר מדבריו ש'נצב' ו'יצב' הם ענין אחד, אולם הרד"ק בספר השורשים חילק אותם לשני שורשים שונים, אלא שבסוף שורש 'נצב' מסתפק בכמה תיבות כמו 'פסל ומצבה' 'מצבת קבורת רחל' אם הם משורש 'נצב' או משורש 'יצב'.

וראינו לחקור כאן מהי המשמעות של כל שורש בפני עצמו, ובפרט שכתבו הספרים הקדושים ש'אתם נצבים היו כולכם' מדובר על ראש השנה של כל שנה ושנה, וצריך לדעת מה מתבטא במעמד המיוחד הזה, והאם המעמד הזה הדומה לקבלת הברית בערבות מואב שונה מהמעמד של קבלת התורה בהר סיני ששם נאמר הלשון 'ויתיצבו'.

ביאור השורשים

ובכן, השורש 'יצב' מתאר אנשים או חפצים התקועים או מקובעים במקום או צורה או תנוחה מסוימת, כמו 'אתה הצבת כל גבולות ארץ', 'יצב גבולות עמים', 'ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו', 'ותתצב אחותו מרחוק'.

ולעומתו השורש 'נצב' מופיע בעיקר ביחס לשלטון של אדם המכונה 'נציב', וככתוב 'וישם באדום נציבים', 'נציב פלשתים', 'לבד משרי הנצבים', ובפשטות המעמד השלטוני הזה הוא של מישהו הנותן הוראות ומנהל את הארץ כאילו הוא 'מלך', אבל באמת אינו 'מלך עצמאי', אלא עבד של המלך האמיתי, כל ההוראות שלו כפופים ונכנעים להוראות המלך האמיתי, ולכן אף שאינו תקוע במקום מסוים כמו 'המתייצב', שהרי אדרבא, הוא מלא בתנועות של פיקוח ואחריות, בכל זאת מצד מהות תפקידו, הוא תקוע, כי אין לו דיעה ובחירה עצמית, הוא ממונה מהמלך לעמוד על משמרת תפקידו, ומוכרח לנהל את הארץ כרצון אדונו, אין לו תזוזה על פי דעת עצמו.

ובקיצור, המתייצב תקוע מצד מהותו או חפצו או מחמת שביטל את כל רצונותיו האחרים, וה'נציב' נע ונד ופועל ועושה או שהיה רוצה לפעול, אך תקוע מצד שלילת רצונו האישי, מוכרח לבטל רצונו מפני רצון אדונו.

[ומעתה אפשר לחקור לאיזה שורש שייך 'פסל ומצבה' שאם היא אבן שהוצבה לפני עבודה זרה לעבוד עליה, זה שייך לשורש 'יצב', אך אם זה אליל שעובדים אותו אפשר לשייך אותו ל'נצב' כי הוא מופיע כאליל – בעל יכולת, ולמעשה אין לו רצון ותנועה עצמית. וכן 'מצבת קבורת רחל', שייך ל'יצב', אבל 'נציב מלח' אפשר לשייך ל'נצב' כי לא היה ענין שבמקום זה יהא קבוע גוש המלח הזה, אלא היה ענין להפוך את אשת לוט המהלכת וסבורה שיכולה לסבב את ראשה כרצונה – למהות תקועה שמוכרחה לבטל את רצונותיה].

אך לפני שנתקדם הלאה נעמוד על סתירות שמצינו בזה בפסוקים:

לפני מכת דם אמר ה' למשה "לך אל פרעה... ונצבת לקראתו", ולפני מכות ערוב וברד נאמר "השכם בבוקר והתייצב לפני פרעה", וההסבר הוא לכאורה, כי לפני שפרעה העיז לקבל מכות, המטרה של משה היתה לפעול אצל פרעה איום שיגרום לו לשנות את דעתו, ולכן היה משה 'נצב לקראתו' – כמישהו שמבקש להשתלט עליו אלא שלמעשה אינו יכול להכריח אותו ממש, אבל לאחר שכבר נוכחנו שכבד לב פרעה ומוכן לקבל מכות, וה' רצה שיסרב ויקבל עוד מכות, לא היתה ההופעה של משה כמישהו החפץ להשליט את רצונו, אלא כמישהו התקוע שם, נמצא שם כדי לגלות את יכולת האלוקים.

בפרשת בלעם נאמר 'ויתייצב מלאך ה' בדרך לשטן לו', ושוב נאמר 'ותרא האתון את מלאך ה' נצב בדרך', ובשני העצירות הבאים לא נאמרו הלשונות הללו, אלא 'ויעמוד', אולם בלעם אמר למלאך 'לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך'. והביאור הוא, כי המלאך מצד עצמו 'התייצב' – ביטל את רצון ההסתר שלו, ונעשה כמשהו תקוע בדרך המונע את המעבר, אבל האתון ראתה שיש חרב בידו והבינה שהוא 'נצב' דהיינו שרצונו להרגה, אלא שבינתיים נמנע מכך, וכאשר התברר שהמלאך זו ממקום למקום כבר לא היה לו מחזה של 'מתייצב', אלא כרוּדף, וכאשר התגלה לעיני בלעם, והתברר לבלעם שהמלאך אינו רוצה שילך לקלל, אלא שבכל זאת לא התחזה אליו כדי לתת לו לבצע את הבחירה שלו – הגדיר את המלאך כ'נצב'.

ההתייצבות בראש השנה

והנה, בתחילת ספר איוב (א, ו) נאמר: "וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹאוּ גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם...", וזה היה כידוע בראש השנה, ובראש השנה של השנה האחרת נאמר (ב, א) שוב: "וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל ה' וַיָּבֹאוּ גַם הַשָּׁטָן בְּתוֹכָם לְהִתְיַצֵּב עַל ה'", ויש לעיין למה בפעם הראשונה לא נאמר על השטן ש'התייצב' כמו שנאמר בפעם השנייה. גם צריך להבין למה בני האלהים מופיעים שם כאשר למעשה רואים שרק השטן הוא המאן-דאמר?

ונראה, ש'בני האלהים' הם המלאכים הנעשים מפעולות בני אדם, הם כאילו משקפים את מה שיש לבני אדם לומר, והנה, מצוי שאדם מתרגל לנהל את סגנון חייו הכושל, וכל כך מצדיק את עצמו עד שנראה לו שכך הוא הטבע שלו, אין לו אפשרות להשתנות, אבל

האמת היא שמפעם לפעם מתעורר במצפוננו קול קלוש הטוען שאפשר למצוא איזה עצה צדדית שתגרום לשינוי, או שאפשר להשתנות לאט לאט בצורה של תירגול וכו', אולם האדם דוחה את המחשבות המתקנות הללו, מחזק את הצד שלו הטוען ש'כך היא המציאות ואין אפשרות לשנותה' – וכאשר נעשה המשפט למעלה בראש השנה, מופיעים כל המלאכים שנעשו מתוך ההרגל והקביעות, והם כביכול לא מדברים לפני ה', אלא פשוט 'מתייצבים' עומדים כתקועים במצבם, ובכך מכריזים שבני אדם למטה תקועים במצבם, אינם מסוגלים להשתנות... אבל בתוך ההתייצבות הזו, מופיע השטן, והוא הנעשה מכח ההרהורים הקלושים אשר כן הציעו שאפשר לתקן משהו, והוא זה המקטרג! ולכן הוא לא 'מתייצב' אלא מצוי בתוך 'המתייצבים'.

אולם יש אדם המדוכא בצרות וטירדות, עד שאין לבו פנוי להשמיע לו את קול מצפוננו, וכאשר בני האלהים מתייצבים על ה', טוענים כביכול, שהאדם משולל מכוחות ויכולות, תקוע בצרותיו, ואז, השטן גם הוא 'מתייצב', וכביכול טוען שהנה הצרות נעשו בכדי לעורר את האדם לשנות את מעשיו, ובמקום שהאדם יעורר את מצפוננו, הקשיח את מצפוננו, ונשאר תקוע במעשיו הראשונים ועוד מצדיק את עצמו שיש לו צרות וקשיים...

מ'מתייצבים' ל'נצבים'

והעצה לקיטרוגים האלו היא: "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם", לא להיות 'מתייצבים על ה'" כאנשים משותקים ומצטדקים, אלא להיות 'נצבים', להיות אנשים המלאים ברצון לפעול לתקן עולם במלכות ש-די, מלאים ברצון להשיג פחד ה' ומוראו, להיכנע ולהשתחוות לפניו, מוכנים לעבור בברית ה', אלא שבינתיים אינם פנויים להתעסק עם תיקון המעשים בפועל, שהרי הם עסוקים במעמד המשפט וקבלת עול המלוכה, אבל מתמלאים ברצון עז להפסיק להיות 'מתייצבים' להתחיל לגלות רצונות פנימיים, לעורר את המצפון, לברר לתעלומות לבם שאכן השינוי הזה מ'מתייצבים' ל'נצבים' אכן יתחיל להזיז ולשנות את מעשיהם.

ובזה מובן החילוק בין המעמד של 'מתן תורה', למעמד של ה'ברית בערבות מואב', כי במתן תורה, היו כל ישראל ברצון של 'נעשה ונשמע', אני אמרתי אלקים אתם', והיה שם גם 'כפה עליהם הר כגיגית' שהרגישו כפויים ומוכרחים לבצע את הרצון של 'נעשה ונשמע', ולכן הם היו 'מתייצבים' – כאילו משוללים בחירה, תקועים וקבועים בעבודת קונם. אבל בערבות מואב, לאחר שנפלו כמה פעמים וחסאו, והתברר שיתכן שיהיו 'מתייצבים' בדרך חטאים – היה הצורך שהברית תהא בצורה של 'נצבים' של אנשים המגלים את מעמקי לבם ואף שעדיין לא מזומן להם המצב המחטיא, בכל זאת הרצון הפנימי שלהם כבר השתנה לטוב, אינם מצדיקים את עצמם שהם 'תקועים' ולא מסוגלים להשתנות!

ובכן, רואים אנו שהעבודה בראש השנה אינה בשינוי המעשים ממש, כי כל המצב של ראש השנה אינו בסדר היום הרגיל, וגם הזכרנו בגליון הקודם שכל ההתנהלות בימים

אלו נעשית בביקורת וזהירות מיוחדת, וממילא מתנהג אדם בדרך ישרה, אלא העבודה היא לפעול בקרבו החלטה ברורה ומבטיחה שמפסיק הוא להצדיק את קביעותו הסוררת ומצטדקת, מתחיל הוא לעשות איזה תזוזה של שינוי הקביעות.

תפילת 'נצבים'

ולסיום נזכיר שבהפטרות ראש-השנה מסופר על חנה שאמרה לעלי "אֲנִי הָאִשָּׁה הַנִּצְבֶּת עִמָּכָה בְּזֶה לְהַתְפַּלֵּל אֵל ה'", מבואר שהתפלה שהתפללה בראש השנה היה בבחינת 'נצבת', כי לפעמים מתפלל אדם אל ה' מתוך הרגל וקביעות בבחינת 'מתייצב', כבר התיימש ואינו מאמין שיהא איזה שינוי למצבו, אבל בראש השנה שהוא יום שמאמינים בשינויים, אז אפשר שהתפללות גם כן יהיו מתוך אמונה תקיפה שה' רוצה לשנות את המצב לטובה, וכל הגזרות הרעות הם כאילו מחמת הקטרוג הכופה, ובבחינת מה שנאמר אצל יעקב "והנה ה' נצב עליו..." שאף שהיה במצב רע ללכת לבית ארמי אובד אבי, בכל זאת אמר לו ה' שיש תיקונים שהכרח לעולם לעבור אותם, אבל הרצון שלי הוא לשמור עליך, "והיה זרעך כעפר הארץ... ושמרתיך בכל אשר תלך... כי לא אעזבך...", והיינו שיש גזירות אבל רצון ההטבה של ה' אינו כפוף להם, וממילא כבר ימצא את הדרך כיצד להתחמק מהם... וכאשר מאירה הבהירות הזו, גם התפללות שאחר יאוש, מוצאות פתח ואמונה לשינוי לטובה – 'תקוה טובה לדורשיך', ובפרט כאשר המתפלל 'נצב לפני ה' מתוך אמונה שאפשר להשתנות.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר ובכנ תן פחדך על ישראל עמך

אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם פְּלֶכֶם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֻנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם פֶּל אִישׁ
יִשְׂרָאֵל (כט, ט)

בספרים הק' מבואר ש'אתם נצבים היום' הוא רמז ליומא דדינא, יומא רבה, ראש השנה, שמינייה כל ימי השנה מתברכים, ובו עולה בפי כל הבקשה: היום תאמצנו. היום תברכנו. היום תשמע שוועתנו.

וזה לשון קודשו של מרן אדמו"ר מסלונים זי"ע בספרו הק' נתיבות שלום:

וע"פ האמור שראש השנה הוא בחי' אתם נצבים היום כולכם לפני ה"א, שבו נצבים לפני מלך מלכי המלכים, הנה על כל לב חושב מעיק בהאיך אנפין יקומון קמי מלכא [ועי' בתו"א מאמרי ר"ה א']. וי"ל שמרומז בפסוק גם התשובה על כך, והוא ע"פ מה שמבאר ביסוד העבודה [ח"ב פ"ג] באריכות את דברי המורה נבוכים בענין דבקות בה', שעיקר עבודת ה' היא הדבקות של יהודי בהשי"ת, שישתדל ויתאמץ באהבת ה' ועי"ז יהיה דבוק בה'. וכאשר יהודי דבוק בהשי"ת אז גם הקב"ה מצדו כביכול דבוק אליו, ושורה עליו השגחה פרטית ושמירה עליונה מיוחדת. ומפרש בזה את הפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט, כאשר שויתי ה' לנגדי תמיד שאני דבוק תמיד בה', וזה אצלי בחי' מימיני כיד ימין שבה פועל האדם את כל פעולותיו ולעולם אינו מסיח דעתו ממנה, עי"ז בודאי בל אמוט, כי בשעה שיהודי דבוק בה' אז יש עליו שמירה עליונה. אבל בשעה שאדם מיסב מחשבתו מה' יתברך אשר אז הוא נבדל, כך ה' נבדל ממנו והוא מזומן אז לכל רע שאפשר שימצאהו, שניטלת ממנו השמירה העליונה והוא נהי' מופקר לכל המקרים הרעים. ואפילו האנשים הגדולים כל המקרים הרעים שקרו להם היו רק בשעות שהסיחו דעת מהדבקות בה'. וזהו שאמר דוד המלך ע"ה ה' לי לא אירא [תהלים קיח], אם ה' לי שאני דבוק בה' ממילא לא אירא. ומפרש שם הרמב"ם עפ"ז את הפסוק [דברים לא] ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה וגו', כאשר אין אלקי בקרבי אז מצאוני כל הרעות האלה שאז קורים כל המקרים הרעים, אבל כאשר אלקי בקרבי אז ה' לי לא אירא, אין כלל ממה להתירא. ועפ"י דבריו הק' העצה המעולה ביותר ליהודי ביום הדין הוא להתדבק בהשי"ת, שאז אין שורים עליו שום דינים וה' לי לא אירא. ואיתא בבית אברהם [מאמרי ר"ה] על מאחז"ל [שבת יא]. כל מיחוש ולא מיחוש ראש, שאיך שעוברים כל ימי השנה על יהודי, אך לא מיחוש ראש, שבראש השנה לא יפסיק מהדבקות בה'. והוא כמבואר שאם יהודי דבוק בה' בראש השנה אין שום דינים יכולים לשרות עליו רק רחמים וחסדים. עי"ש. ע"כ.

*

הנה בספר אבודרהם לרבינו דוד ב"ר יוסף אבודרהם איש ספרד, מצאנו טעם להזכרת **ובכן** בתפילת שמונה עשרה של ראש השנה: "ותקנו לומר ובכן על שם (אסתר ד, טז) **"ובכן אבא אל המלך"** לפי שהוא עתה יום הדין, ואנו באים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא".

הבה נתבונן מה היה עם אסתר המלכה שאמרה למרדכי ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת. המצב היה לאחר ייאוש, נורא ואיום, לא ראו שום נקודת אור במנהרה החשוכה והאפילה, גזירה כזו להשמיד עם שלם על טפיו ונשיו ביום אחד, זו הרי גזירה שלא ניתן להכילה ולא שייך בכלל להבין עד כמה היהודים היו שבורים ורצוצים. בתוך כל החושך הענן והערפל מדרכי מצווה לאסתר להיכנס למלך ולבקש על עמה. אסתר מסכימה לדבריו ואומרת ובכן אבוא למלך אשר לא כדת, לא כדת של תורה, ולהבדיל א"ה לא כדת החוק אשר אחת דתו של האיש הנכנס - להמית, וכאשר אבדתי אבדתי, היא יודעת שבמעשיה רוב הסיכויים שתאבד מב' עולמות, ותהיה קשורה בו ככלב עד סוף ימיה, ומי כמותה ידעה - ברוב צדקותה וקדושתה - עד היכן הדברים מגיעים.

והיא נכנסת! היא נכנסת למלך כמו שהיא, אל אף המצב המביך, ועל המצב שנראה לא טוב, היא נגשת למלך, לא כדת, אבל היא לא נרתעת, היא מקבלת כוחות לא לה, עוברת את כל המכשולים, ומתקרבת עד לראש השרביט.

עומדים אנו טרם יתקדש עלינו יום הדין, טרם יכנסו ימי ראש השנה הנשגבים, וכל התקופה הקדושה של ימי עשי"ת, יום הק', ימי החג ושמח"ת - החודש השביעי החביב כל כך אצל הקב"ה.

כיצד נבוא אל המלך? באלו פנים ניגש אל מלכו של עולם בבא לשפוט עמו, בעת יושב הוא על כיסא ממלכתו, מושב משפטו?

אבל אנחנו ניגשים, כמו שאנחנו ואיך שאנחנו, אנו ניגשים אליו ללא כל חשבונות, על צדקותיו אנו בטוחים ועל סליחותיו אנו נשענים, אנו ניגשים אל המלך, **ממש כמו אסתר המלכה**, ומקווים שיעשה לנו נס ונצא בדימוס.

ועפ"י דבריו של הנת"ש לעיל זוהי הדרך המועילה לגשת אל הקודש, ולהיכנס לראש השנה, שגם אם המצב לא מרנין, וגם אם בגדינו לא מספיק נקיים, נכנס אל המלך, נצמיד עצמנו אליו ואל חסדו, ודווקא הקרבה אליו, תמתיק מעלינו את הדינים ונכתב בעזה"ת בספר החיים כולנו כאחד יחד לטוב לנו כל הימים.

פינת ההלכה מאת מרן הראשון לציון בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

סליחות בִּיחִידוֹת

מה הטעם שאין היחיד מתפלל בלשון ארמית? | מה שונה בתפילה הנאמרת בציבור, וכן אצל חולה, שמתפללים בלשון ארמית? | מהו הטעם שייסדו בסליחות בקשות בלשון ארמית? | האם היחיד רשאי לומר תפילת 'יקום פורקן' ביחידות? | מהן חילוקי הדרגות בהשראת השכינה במקומות השונים? | כיצד לנהוג באמירת הסליחות כשאין עשרה אנשים בבית הכנסת?

*

שאלה: אם אין מניין בבית הכנסת, האם יכולים לומר הסליחות שנתקנו בלשון ארמית, כגון: 'רחמנא', 'דעני לעניי', 'מרנא דבשמיא', 'מחי ומסי', או אין לאומרם אלא בעשרה?

תפילת היחיד בלשון ארמי

תשובה: בגמרא (שבת יב ע"ב): אמר רבה בר בר חנה, כשהייתי הולך אחר רבי אלעזר לבקר חולים, פעמים שהיה אומר לחולה בלשון הקודש: 'המקום יפקוד אותך לשלום', ופעמים שהיה אומר בלשון ארמי: 'רחמנא ידכרינך לשלם'. והקשו בגמרא, איך היה מבקש רחמים בלשון ארמי, והרי אמר רב יהודה, לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, ואמר רבי יוחנן, כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו לסייע לו בתפילתו ולמלא את בקשתו, שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. ומבאר הגמרא, ששונה הדבר אצל החולה שהשכינה מצויה אצלו, כמו ששנינו: הנכנס לבקר את החולה מתעטף ויושב לפניו בדרך ארץ, מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה.

כח הציבור

וברור שכשם שהותר לבקש רחמים בפני החולה בלשון ארמי, מפני שהשכינה נמצאת שם, ואינו זקוק לסיועם של מלאכי השרת, הוא הדין שבציבור מותר לבקש רחמים בלשון ארמי, שהרי אמרו בגמרא (סנהדרין לט ע"א), כל בי עשרה שכינתא שריא. וכן מבואר עוד (סוטה לג ע"א) שיש חילוק בזה בין יחיד לציבור, שדוקא יחיד אינו שואל בלשון ארמי, אבל ציבור רשאים להתפלל בכל לשון. והסביר רש"י, שהציבור אינם צריכים סיוע ממלאכי השרת, אבל היחיד צריך שהמלאכים יסייעוהו בתפלתו. וכן אמרו (סנהדרין מ"ד ע"ב), אמר רבי יוחנן, לעולם יבקש אדם רחמים, שיהיו הכל מאמצים את כחו. ופירש רש"י, שיסייעוהו מלאכי השרת לבקש רחמים.

סליחות בִּיחִידוֹת

'יקום פורקן' ביחיד

וכן מבואר במחזור ויטרי (סי' קכח) שמה שאנו נוהגים לומר 'יקום פורקן' בלשון ארמי, אף על פי שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי, משום שאמרו בגמרא (שבת יב ע"ב) שאצל חולה ששכינה עמו מותר לשאול בלשון ארמי, וכן כאן כל בי עשרה שכינתא קדמא ואתיא. וכן כתב בספר אור זרוע (ח"ב סי' נ) על פי המבואר בגמרא (סוטה לג ע"א) לחלק בין יחיד לציבור, ולכן 'יקום פורקן' הנאמר בציבור שהשכינה שורה שם, אומרים בלשון תרגום. וכן כתב רבינו יהודה בר יקר, רבו של הרמב"ן, בתשובה שהובאה בשו"ת תמים דעים (סי' קפה) שאין לומר 'יקום פורקן' או 'מחי ומסי' אלא בציבור, אבל ביחיד לא, שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. וכן כתב בספרו פירוש התפלות (עמ' כ), וכן רבינו אברהם בר יצחק אב"ד בספר האשכול (הל' קריאת שמע ותפלה סי' ה). גם בשבלי הלקט (סי' רפב) כתב לחלק בזה בין יחיד לציבור, וכן בספר התניא - קיצור שבלי הלקט (סי' עב).

דרגות השראת השכינה

ולפי זה יוצא שדוקא הציבור רשאים לומר בסליחות 'רחמנא' ושאר תחנונים שנתקנו בלשון ארמי, אבל היחיד אינו רשאי לאומרם, ולכן כשאין עשרה בבית הכנסת יש לדלגם. ואף על פי שאמרו (ברכות ו ע"ב) מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת, שנאמר (תהלים פב א) 'אלוקים נצב בעדת א-ל', ופירש רש"י, 'בעדת א-ל' - בבית מועד שלו. נמצא שהשכינה נמצאת בבית הכנסת, ואם כן גם כשאין עשרה לכאורה יש מקום להתיר לומר הסליחות בלשון ארמי.

אולם ברור שיש דרגות רבות בהשראת השכינה, שהרי בגמרא (יומא כא ע"ב) אמרו שחסרה שכינה בבית המקדש השני, ובודאי אין הכוונה שלא היתה שם השראת שכינה כלל, שהרי אמרו בגמרא (ברכות סב ע"ב) שהשכינה שורה בבית המקדש לעולמי עולמים, שנאמר (מלכים-א ט ג) 'והיו עיני ולבי שם כל הימים'. וכן כתב הרמב"ם (סוף פ"ו מהלכות בית הבחירה) שהשכינה שבבית המקדש אינה בטלה לעולם. וכן אמרו במדרש (הובא בבית יוסף או"ח סי' קיב) שכאשר חזרה השכינה לבית שני, פתחו אנשי כנסת הגדולה ואמרו: "ברוך אתה ה' המחזיר שכינתו לציון". הרי שהשכינה מצויה בבית המקדש ובבית הכנסת.

אלא הכוונה שביחס להשראת השכינה שבבית ראשון חסרה אותה הארה, וכמו שאמרו בזוה"ק (ח"א כו ע"א) שבבית ראשון איהי שכינתא עילאה ובבית שני שכינתא תתאה. וכן כתב רבינו בחיי (פרשת ויגש מו כז), שו"ת יוסף אומץ (סי' לז), שו"ת רב פעלים (ח"ב סוד ישרים סי' ה) ובחידושי הרש"ש (ברכות ס"ב ע"ב, סוכה נג ע"א), בן יהוידע (יומא כא ע"ב).

סליחות בייחודות

לפיכך אין לדמות דרגת השכינה שבבית הכנסת לדרגת השכינה הנמצאת בציבור, וכמו שכתב מהר"ם די לונזאנו בספר שתי ידות (קונטרס דרך חיים, קיא ע"ב), וכן כתב הפרי מגדים (סי' צ' ס"ק טו), וכן מתבאר בשו"ת תמים דעים (סי' קפד) וכן מוכח מדברי האור זרוע והמחזור ויטרי הנ"ל. וכן פסק האליה רבה (סי' תקפ"א סק"ט) שאין ליחיד לומר הסליחות בלשון ארמי, שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. וכן כתב הגאון רבי אברהם הלוי הורוויץ, אבי השל"ה, בספר עמק ברכה (עמ' מו).

צורך היחיד בסיוע המלאכים

אמנם בכף החיים (סי' תקפ"א סק"ט) כתב להקשות על האליה רבה בזה, כי מה בכך אם לא יבינו המלאכים, והרי נאמר (דברים ד ז) 'כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו, ובזה נשתבחו ישראל ששואלים צרכיהם מהקדוש ברוך הוא בלי שום אמצעי. אולם קושיה זו תמוהה, ותלמוד ערוך הוא (שבת יב ע"ב) שלא ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי, שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי. ובגמרא (יבמות מט ע"ב, ראש השנה יח ע"א, ובירושלמי ברכות פ"ט ה"א) הקשו, שבכתוב אחד נאמר (ישעיה נה ו) 'דרשו ה' בהמצאו', משמע פעמים שאינו מצוי, ובפסוק אחר כתוב 'כה' אלוקינו בכל קראנו אליו, ומשמע שתמיד הוא מצוי לנו. וביארו בגמרא לא קשיא, שהכתוב 'דרשו ה' בהמצאו' היינו ביחיד, והכתוב 'כה' אלוקינו בכל קראנו אליו' היינו בציבור. הרי שעדיין היחיד זקוק להבנת המלאכים את תפילתו. וממילא בודאי שאין לומר נוסח 'רחמנא' וכו', כל שאין מנין. וטענת הכף החיים מסתמות הפוסקים (סי' תקסה) שכל הסליחות יחיד אומרם חוץ מיי"ג מדות, הרי מפורש (ס"ס קא) שאין ליחיד להתפלל אלא בלשון הקודש, ורק בציבור אין זקוקים לסעד ממלאכי השרת.

קנאת המלאכים ביחיד השואל בארמית

גם בשו"ת תורה לשמה (סי' מט) המיוחס לרבינו יוסף חיים ה'בן איש חי' נשאל למה אין היחיד אומר בקשות בלשון ארמית, ולא ידענו מה הפרש יש בין יחיד לציבור, מלבד דברים שבקדושה הנאמרים בעשרה, כגון י"ג מידות, קריאת התורה וכיו"ב. והשיב כי בגמרא (סוטה לג ע"א) אמרו שתפילה היא בקשת רחמים לפני ה', ולכן בכל אופן שהאדם רוצה יכול הוא להתפלל ובכל לשון שיכול לכונן ליבו. והקשו בגמרא האמנם תפילה נאמרת בכל לשון, והרי אמר רבי יהודה לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית, דאמר רבי יוחנן כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, וביארו שיש חילוק בין יחיד לציבור. ופרש"י, יחיד צריך שיסייעוהו מלאכי השרת, אך ציבור אינם צריכים להם, דכתיב (איוב לו ה) 'הן א-ל-ל כביר לא ימאס' – אין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים.

וביאר שבזה יובן הטעם שייסדו בסליחות קצת בקשות בלשון תרגום, כי הסליחות נתקנו לציבור להורות שהציבור כוחם גדול, ו'הן א-ל-ל כביר ולא ימאס', שאין צריכים סיוע מלאכי השרת, אך יסדו רובם בלשון הקודש משום דבאמת לשון הקודש עדיף טפי. ובזה

סליחות בייחודות

יובן ממילא הטעם שאין היחיד שואל בלשון תרגום ארמית, כי היחיד צריך לסיוע של מלאכי השרת.

והוסיף שאם יאמר היחיד מה בכך שיתפלל היחיד בלשון ארמית, זה אינו, כי בזה מתקנאים בו המלאכים למעלה, כי יאמרו: זה היחיד שואל צרכיו בלשון תרגום, ולא בלשון הקודש, משמע שסומך על עצמו שהוא צדיק גמור, ותפילתו חשובה כתפילת ציבור שאין צריכים לסיוע, בא ונראה מה מעשיו, ובוזה נזכרים עוונותיו, על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נה ע"א, ראש השנה טז ע"ב) שלושה מזכירים עוונותיו של אדם, קיר נטוי ועיון תפילה וכו'. אמנם כתב מיהו אם אומר סליחות ביחיד אינו צריך לדלג נוסח 'רחמנא', מפני שכל הסליחות היא בלשון הקודש וקודם זה ואחר זה הוא אומר בלשון הקודש הרבה בקשות, על כן לא איכפת בזה ולא יתקנאו בו, ורק אותם בקשות בארמית שהם בסוף הסליחות ידלגם.

לשון ארמית בתוך לשון הקודש

אולם בשו"ת יביע אומר (ח"א או"ח סי' לה) הרחיב בזה וכתב לדחות סברא זו, דמנין לחדש טעם מעצמו שיחיד המתפלל בלשון ארמית פוקדים ומזכירים עוונותיו. אכן אם אינו מכויין כל כך בתפילה כזו, הוי כחברותא כלפי שמיא, אבל כשמכויין מאד בתפילתו מותר אפילו בלשון ארמי, כפי שכתב בשו"ת תמים דעים (ס"ס קפד). ולא אמרינן דמזכירין עוונותיו, כגון עיון תפלה שהוא מאריך בתפילתו ומתאמץ לכויין בה, אלא כשמעיין בה ובוטח בזכותו שתהא נשמעת, וכמו שכתבו התוספות (ברכות לב ע"ב, שבת קיח ע"ב), אבל אם מכויין בתפילתו אין קפידא ובוזה אינו נראה כחושב עצמו שאין צריך סיוע למלאכי השרת, ולא יזכירו עוונותיו. ומה שכתב שאם אומר סליחות ביחיד אינו צריך לדלג נוסח 'רחמנא' מפני שקודם זה ואחר זה הוא אומר בלשון הקודש, אין לחלק בזה.

כשאין עשרה בבית הכנסת

ולמעשה: הסליחות שנתקנו בלשון ארמית [תרגום], כגון 'רחמנא', 'מחי ומסי', 'דעני לעניי ענינך', 'מרנא דבשמיא', אין ליחיד לאומרם, מפני שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי, ורק אם יש מנין בבית הכנסת אומרים אותם, שהציבור אינו זקוק לעזרת מלאכי השרת, שהשכינה עמהם. ולכן כשעדיין לא באו עשרה להשלים מנין, ידלג השליח ציבור 'רחמנא' ושאר קטעי סליחות ותחנונים הנ"ל, ואף בהבלעה אין להתיר לומר 'רחמנא' בתוך התחינות שבלשון הקודש, וכשיבואו עשרה יאמרום.

ונכון לנהוג כשטרם באו עשרה לבית הכנסת לסליחות, אחר אמירת 'שבט יהודה בדוחק ובצער' [קודם 'א-ל-ל מלך'] לומר 'ריבונו של עולם אתוודה על עבירותי וכו' והוידוי ושאר תחנונות שבלשון הקודש, וכשיופיע העשירי לסליחות יחזרו ל'א-ל מלך', 'זיעבור', 'רחמנא', 'אנשי אמונה' ושאר הסליחות שדילגו.

סְלִיחוֹת בְּיָחִידוֹת

ואם הזמן מצומצם בכל זאת יאמרו 'א-ל מלך', 'ויעבור', 'אנשי אמונה' וכו', וידלגו 'אם אפס' ויתחילו 'זכרון לפניך בשחק'. וכן ידלגו כפי הצורך, כי מעלת אמירת י"ג מדות עולה על חשיבות הסליחות הללו.

ואם אין תקוה שיגיע מנין במשך זמן אמירת הסליחות, אז יאמרו כל הי"ג מידות במקומם, עם טעמי המקרא, כמי שקורא בתורה.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

בנתיבות החינוך – הדרכה להורים, מחנכים ומשפיעים / הרב יעקב יוסף ווייס, משפיע ומדריך, מח"ס 'בנתיבות החיים', מאנסי נ.י.

הדרכה איך מכניסים לבחורים 'געשמאק' בעבודת השי"ת – מהדורה מתוקנת מורחבת

שאלה:

יש בין נערי החמד כאלו שיש להם יותר "געשמאק" בתפילה וכדו', ויש כאלו שהכל אצלם מצות אנשים מלומדה, "יבש פסול". מהי הדרך להכניס געשמאק בנפשו של הבחור, והאם בגיל הבחורות זה עדיין אפשרי אחרי שכל שנות ילדותו עברו עליו בלי געשמאק?

[בתוך שאילתי מוסתרת שאלה נוספת: האם מי שאין לו געשמאק זה אומר שנשמתו פחות טובה?]

בברכת "וישר כח" מעומקא דלבא,

אלעזר מ.

משפיע בישיבה קטנה

*

תשובה:

למע"כ המשפיע מוה"ר ר' אלעזר מ. שיחי' לאוי"ט.

שאלתכם נתקבלה ברוב שמחה, ואני תפלה להשי"ת שאוכל להשיב כהלכה וכדבעי, ויהא גם חלקי בהצלחתך ובהרבצת התורה, להעמיד תלמידים הגונים נאמנים לה' ולתורתו.

קודם שאענה, עלי לסדר את שאלתכם. לפי הבנתי שאלת מעכ"ת היא, שהוא משפיע בתוך מסגרת של ישיבה חסידית, ובתוך הישיבה יש בחורים שחייהם הם יבשים. אמנם הם מקיימים את המצוות בהידור ומתנהגים כבחורים חסידיים, אבל מעשיהם הם בבחינת 'מצות אנשים מלומדה', בלי חשק ורצון, רק כעול וכמשא. לעומת זאת יש כאלו שמוצאים טעם רוחני - לכל הפחות בדבר אחד, או בתפלה, או בלימוד.

לבנות 'אנשים'

מע"כ רוצה לדעת בתור משפיע, איך מכניסים בזמנינו געשמאק באלו היבשים, בפרט שרוב ימיהם, מימי התלמוד תורה ועד עתה לא היו מקושרים עם המציאות של אושר היהדות, ואיך ובמה מתחילים?

בנוסף לזאת מע"כ שואל במאמר מוסגר, שאלה חדשה שמעולם לא שמעתי עד כה, על אלו שעוד לא טעמו בטוב הוי', אם זה מראה שנשמתם פחות טובה?

*

לבנות 'אנשים'

משפיע יקר! אתה שואל איך לחזק היבשים, וזאת אברר בהמשך אי"ה נדבר מזה, אבל דע שבימינו לפני הכל צריכים לבנות 'מענטשען'. כנא 'אנשי קודש' תהיו לי", קודם כל "אנשי קודש" כסדר הפסוק ולא להפך "קודש אנשי". כאומרים מיד בבוקר כהכנה לתפלה "לעולם יהא אדם ירא שמים" – 'א מענטש א ירא שמים'.

כפי שהארכתי כבר כמה וכמה פעמים, שצריכים להבין את המציאות שבימינו, שעל פי גזירת ה' נשתנתה כל עמלות האדם, שהייתה בעולם במשך כל הדורות מששת ימי המעשה, בל"ט מלאכות אשר עסקו בהן ב'ששת ימים תעשה מלאכתך'.

בימינו המציאות הזו נשתנתה מקצה אל קצה, וכנראה זה חלק מעקבתא דמשיחא, שאנו מקבלים הכל על טס של זהב, ויש שפע מכל דבר במאכל ומשתה, וכן אין בית שלא משתמשים ב'חד פעמי' של כלי אכילה וכדו'.

כמעט אין בימינו דבר שיש לו חשיבות, וזה משפיע גם על האדם, בגוף ובנפש. כל מיני בעיות נפשות ירדו לעולם כרוכות עם שינויים אלו, האדם עצמו אינו 'יציב'.

בימינו ממש חסרה פשוט 'אנושיות'. כולם למדנים וכל אחד עבר 'קורס' על בטחון עצמי וכדו', לכל אחד ואחד נולד אם 'אגואיזם' חזק שהכל מגיע לו, וממילא היוצא מזה שכל אחד דואג עבור עצמו ולוקח את כל העולם לעצמו, עד כדי כך שאפילו אינו שם לב שיש דבר על הרצפה, אם זו קליפה של בננה שהיא 'בור ברשות הרבים', ואם התכופף יש חשש שיוכלו לקבל שבר בגלל זה רח"ל.

כל שכן בחור בישיבה אינו משים לב להתכופף ולהרים מהרצפה כוס שנפלה כדי לזרוק לפח זבל, ולפעמים גם הוא עצמו יזרוק את הכוס על הרצפה אחר שמסיים לשתות...

בנוסף לכל זה, חסרה אנושיות לחשוב שיוכל לקיים מצ"ע כמו שאפשר לשים לב להשיב אבידה לחבירו. לכן, את המצוות בין אדם לחבירו צריך לא רק ללמד את התלמידים, אלא גם להרגילם בחייהם, שישימו לב לאורחותיהם. זו הקדמה שכל בחור, גם הבחור הכי מצויץ, צריכים חיזוק בה, בתרגילים וכדו', ואחר שיקנו את זה ימשיך לעורר על שאר ענייני היהדות.

ליהודי יש נשמה טהורה

כמו שמברכים את בני זוג בעת נישואיהם 'יוצר האדם', בזמן שהאדם יוצר 'מענטשליכקייט', אז הוא הופך ל'אדם', ובזה מצליחים להקים דורות ישרים מבורכים והשכינה שורה ביניהם. בו בזמן שהאדם מכיר את עצמו הרי הוא מכיר גם את הזולת, את מי שסביבו, ואז מתחילה עבודת היהדות, כפי שאברר אי"ה.

ולכן עצה טובה בתור משפיע, שתקדיש זמן להרגילם להיות 'מענטשן', שזה נוגע לכל הכלל כולו להדריכם איך לצאת מעצמם ולהתחיל לראות את הזולת ואת המציאות שסביבו, בהנהגת עין טובה ומדות טובות וישרות, **כפי שהארכתי בספרי 'בנתיבות החיים' חלק ב', עיין שם.**

*

ליהודי יש נשמה טהורה

לפני שאענה על שאלת מע"כ בעניין הנשמה, אגלה לך סוד, שאין לי עסק בנסתרות כלל, הלוואי שיהיה לי עסק בנגלות... [אמנם בימינו דברים שבסתר נתגלו ומפלפל בהם כל צעיר, שיש כאלו שמתפללים בסידור הרש"ש בניגון נאה, אף שלא מלאו כרסם בש"ס ופוסקים כמו שנהגו בכל הדורות. זה חלק גדול מבלבול המוחות והדעות בזמנינו, ראה להלן]. על כל פנים, זאת מבואר בספרים הקדושים באופן ברור, שליהודי יש נשמה טהורה, מה שאין כן אומות העולם יש להם רק נפש ורוח בלא נשמה (עיין ברבינו בחיי שמות פ"כ פ' ז').

*

רק ישראל שייכים באהבת ה'

כדאי להעתיק לשון קדשו של החתם סופר (תורת משה קהלת):

...כ' תוס' במ"ש אתם קרוים אדם, היינו תואר 'אדם', אבל תואר 'האדם' בה"י הידיעה גם אומות העולם יתוארו כן. וכבר כתבתי הטעם בשם הס' תו"ח, כי 'האדם' הידוע זה הגוף העומד לפנינו, גם אומות העולם נבראו כן, אך 'אדם' היינו הפנימיות נשמת אלקי אֲדָמָה לְעֵלְיוֹן זה רק ישראל. ואמר כאן מדרגת אלקי' ירא לזה יזכה גם 'האדם' כגון נח ואיוב וכדומה, אבל אהבת ה' איננו כל 'האדם' אלא 'אדם' ישראלי דוקא, עכ"ל.

*

מעלת שורש נשמות ישראל

וכן איתא בזהר הקדוש (חלק א דף יג:), תרגום):

....כנף ימין, יש לה שתי אכסדראות. ומהכנף הזו נפרדים לשתי אמות אחרות שהן קרובות ביחוד לישראל להכניסם לתוך האכסדראות הללו. ותחת כנף שמאל יש שתי אכסדראות אחרות, ונפרדים לשתי אמות אחרות, שהם עמון ומואב. וכלם נקראים נפש

אפילו קל שבקלים מוכן למסור נפשו להשי"ת

חיה. וכמה חדרים סתומים אחרים והיכלות אחרים בכל כנף וכנף, ומהם יוצאות רוחות להפריד לכל אותם הגרים שמתגיירים, ונקראים נפש חיה, אבל למינה. וכלם נכנסים תחת כנפי השכינה ולא יותר.

אבל נשמת ישראל יוצאת מתוך הגוף של האילן ההוא, ומשם פורחות הנשמות לתוך הארץ הזו לתוך מעיה לפני ולפנים, והסוד - (מלאכי ג) כי תהיו אתם ארץ חפץ. ועל זה ישראל בן יקיר שהמו מעיה עליו, ונקראים (ישעיה מו) העמסים מני בָּטָן, ולא מהכנפים החוצה, עכ"ל.

וכן בעוד ספרים תמצא כיוצא בזה.

*

אפילו קל שבקלים מוכן למסור נפשו להשי"ת

נלמד אפוא, שגדולה מעלת נשמת ישראל בכלל, ובפרט כבר איתא בתניא כמה וכמה פעמים (ראה פי"ח - פכ"ה) שאפילו קל שבקלים מוכן למסור נפשו להשי"ת, שכל אחד ואחד מישראל יכול למסור את נפשו, בגלל הכח של נשמת ישראל אשר שרשה גבוה ועליון, וזה לשון קדשו בליקוטי תורה (שיר השירים):

... על ידי התבוננות כל אחד ואחד לפי ערכו בכל פסוקי דזמרה וקריאת שמע וברכותיה ע"ד מ"ש בהעמקת הדעת לאסתכלא ביקרא דמלכא יקבל יחודו ית' בתוך תוכו לאמתו ויבא מזה לבחי' ואהבת כו' בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך, וכמ"ש אליך ה' נפשי אשא. כי זה יכול כל אדם להיות לו מס"נ, כי נשמת ישראל שרשה למעלה מעלה, כמאמר נשמה שנתת בי טהורה היא, מבחי' טהירו עילאה, ומשם נמשכה על ידי השתלשלות רבות - אתה בראתה וכו' עד שנפחת בי, והירידה צורך עליה - ואתה עתיד ליטלה כו' ולהחזירה, ואם כן אליך ה' נפשי אשא עכשיו.

ומחמת ששרש הנשמה גבוה, מאד נעלה, לכך יש בכח כל איש למסור נפשו, על ידי התבוננות בהעמקת דעתו שע"ז יאיר בו אור נשמתו... ועי"ז נתגלה אור נשמתו בגופו שלא יסתיר שום דבר, ואזי גם נפש השכלי תסכים ע"ז שלא יהיה מניעה משום דבר, עכ"ל.

*

כשמוותרים על דבר שרוצים גם זו מסירת נפש

כל שכן קל וחומר חסידי'שער בחור הנמצא במסגרת הישיבה, יש לו הכח והעוז למסור נפשו ולהתחזק בעבודת ה', אפילו אלו הנקראים בפ"ך 'יבשים'. רק מוטל עליך כמשפיע לתת להם את הכח והעידוד הנצרך להם.

‘והחי יתן אל לבו’ – להכניס חיות

וכפי ששמעתי בשם אדמו"ר האמרי אמת [מגור] זצ"ל: "מסירות נפש אין הכוונה שימסור את עצמו לגמרי (מיינט מען נישט מ'זאל זיך אינגאנצען א וועק געבן), אלא כשמוותרים למען השי"ת על דבר שרוצים הרי גם זו מסירות נפש".

[ופעם אחרת אמר האמרי אמת זצ"ל בשם הרה"ק ר' מרדכי יוסף מאיזביצה זצ"ל בפירוש הפסוק 'נפשי בכפי תמיד מצוותיך לא שכחתי', פירוש, נפשי בכפי תמיד שאני מצדי מוכן בכל רגע למסור את נפשי, אלא שמצוותיך לא שכחתי שציווית לנו 'וחי בהם' ולא שימות בהם, ושיבח האמרי אמת את הדברים האלו ואמר 'דער ווארט איז געווארן געקאכט אין א גוטע קעך' מאמר זה התבשל במטבח טוב].

כמו כן שמעתי פעם בשם האדמו"ר הבית ישראל זצ"ל יסוד גדול ביהדות, שחז"ל אמרו "קדש עצמך במותר לך", 'לך' לשון יחיד, פירוש ה'לך' שלך, "כל אחד במצבו ווי ער האלט דארט זאל ער זיך דערהייבען א ביסעל העכער" (כל אחד במצבו שאוחז שם, יגביה את עצמו מעט יותר גבוה), עכ"ל.

*

‘והחי יתן אל לבו’ – להכניס חיות

היוצא מדבריהם הקדושים, שגדולה מעלת כל איש ישראל באשר הוא, אפילו אלו אשר הנך קורא אותם 'יבשים' גם הם מהיכל הברכה מקורם, טהירו עילאה.

אדרבה, אלו אשר לא טעמו טעמה הטוב של היהדות, מוטל עליך להשפיע עליהם את אושר זה לפי נטיית נפשם, כנאמר 'והחי יתן אל לבו' להכניס חיות להרגשים והרצונות שמושכים אותם לדברי הבל וילדות.

*

לחזק אצל התלמיד את היחס בין אורייתא קוב"ה וישראל

מע"כ דיבר מעניין נשמת ישראל, עליך לדעת שיש שלשה דברים שהם בבחינת דבר אחד: "קודשא בריך הוא אורייתא וישראל חד הם". בעומק הם קשורים זה בזה, וזה תפקידו של משפיע, לאחד אותם יחד. כאשר יבוא חיזוק באחד מחלקים אלו יבוא חיזוק לשני וכו', וכן אידך גיסא להיפך חולשה ביחס לאחד מהם תביא חולשה ביחס לשני חלילה. אהבה כלפי אחד מהם תביא אהבה כלפי השני, ושנאה כלפי אחד תביא שנאה כלפי השני.

בעצם, שלשה אלו הם: האמונה, תורה, ונשמת ישראל.

אמונה: מושרשת בעם ישראל מאברהם אבינו ע"ה. בכל יהודי נמצאת הנקודה הפנימית שהיא מולדת בו. ראייה פשוטה לזה, שבמשך כל הדורות היו אנשים שלא ידעו כלום ממש, ובכל זאת מסרו את נפשם על האמונה.

כל זה אי אפשר בלי אמונת חכמים

לדאבוננו יש בין האנשים כאלו, שבמדה מסוימת התנערו מנקודה פנימית זו, אבל על כל פנים האמונה נמצאת בכל יהודי.

תורה: הקדושה ומצוותיה על כל חלקיה. יש בתורה את המצוות השכליות שהשכל מחייב אותן, ויש חוקים ומשפטים שבלי הציווי האלו לא היה השכל מחייב אותם.

שני הדברים הללו, אפילו המצוות השכליות, אינם קשורים כלל וכלל עם השכל והרגש של האדם, אלא הם למעלה מן הכל. לכן צריך האדם לבטל את כוחותיו אליהם. אדם יכול לחזק אצלו את שני חלקים אלו או חלילה להחליש אותם, אבל היסוד הוא לדעת שהם למעלה ממנו.

נשמת ישראל: נשמת ישראל היא בעצם ממקור טהור שאין בו שום פגם (כמובא בנועם אלימלך פרשת דברים). אנו בעצם גוף אחד, כל כלל ישראל יחד, אבל מצד הגוף אנו נפרדים בשכל, ברגש ובאופי.

קצת קשה לאהוב מישהו זר, ומאוד קשה לאהוב מי שעשה לנו עוול, וצריך יגיעה רבה בכדי להגיע לנקודה אמתית של 'אהבת ישראל'. לפעמים צריך האדם הישראלי להסתכל מעבר לכל הסבך, להאמין שהכל מן שמיא מאת מסובב כל הסיבות כדי לתקן את נפשו. צריכים ללמד זכות ולראות טוב למעלה מן השכל והרגש האנושיים שלו המטרידים אותו, ולבטל את עצמו להנהגת ה' שהוא בעל העולם הטוב והמטיב.

אמנם קשה מאד להשיג זאת באמת, בלי עבודה וחיזוק בזה באופן תדיר, וזהו היסוד נלמד בדברי השפת אמת (וארא תרס"ג):

...בני ישראל יש בכחם מושרש האמונה בכח האבות. ואפילו שבגלות אין יכולין להוציא מכח אל הפועל זו האמונה. אבל הם בני מאמינים. ובאמת כמו שצריכין להאמין בהקב"ה אף שאין יכולין להבין הנהגה הנעלמת של הקב"ה. כמו כן צריכין להאמין בבני ישראל אפילו שנראין כעורין ושחורין, כמ"ש שחורה אני ונאווה. ולכן התרעם עליו הקב"ה שהיה לו להאמין בבני ישראל. וגם במאמר 'יען לא האמנתם כו' להקדישני לעיני בני ישראל' היה גם כן רק חסרון אמונה בבני ישראל, שסבור שלא יוכלו לקבל זו ההנהגה שנצטווה ודברתם אל הסלע. לפי שהמרו את רוחו. אבל היה צריך להאמין שהחטא רק במקרה בבני ישראל.

*

כל זה אי אפשר בלי אמונת חכמים

אבל כל זה אי אפשר בלי אמונת חכמים ומסורת האבות.

'אמונת חכמים' הוא כדברי רש"י על הפסוק 'אל הכהן אשר יהיה בימים ההם' (דברים כו, ג) 'אין לך אלא כהן שבימך כמו שהוא'.

כהן שבימיך

ראיתי פעם בספר 'זיואל משה' (מאמר שלש שבועות או' קסא), שמבאר יסוד, על מה שהוסיף רש"י ז"ל לומר "כמו שהוא", ואינו מובן מה משמיענו בזה, שהרי בודאי אינו אלא כמו שהוא, ומבאר: אפשר לומר שבא להשמיענו שאין זה אלא אם על כל פנים הוא כמו שהוא בעצמו ובדעתו, ולא כדעת העולם המשפיעין וכולי עלמא לאו דיני גמירי, ובפרט בדור השפל אשר חוצפה יסגי, עכ"ל.

*

כהן שבימיך

הנלמד, שיש לאדם לבטל את שכלו ורגשותיו לחכמים שבדורנו 'כהן שבימיך', שדעתם היא דעת תורה טהורה, וכן למסורת האבות, כמו שהוא בעצמו ובדעתו, ובנוסף לזה לא להיות 'שוטה הלן בבית הקברות', אלא לקבל הדרכה מאור חיינו שליט"א, כי הכח של הנהגתם הוא בסייעתא דשמיא להנהיג את עדתו הק', ולהתחזק באמונת חכמים שהוא למעלה מהשגתנו אשר נתבאר בכל ספרי תלמידי בעש"ט הק', אשר ניתן בנו מאז שירת הים - "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", דור דור ודורשיו ומנהיגיו.

*

סיפור שיכולים ללמוד ממנו מעט השגה בחסידי קמאי

יש לספר סיפור, אשר יכולים ללמוד ממנו מעט השגה בחסידי קמאי. את הסיפור סיפר כ"ק אדמו"ר הישועות משה זצוק"ל מוויז'ניץ על חסיד ר' מרדכי חנא ע"ה, שהיה מקושר בכל לבו לזקנו הקדוש ה'אהבת ישראל':

ר' מרדכי חנא הקפיד לשמוע מדי יום ביומו את ברכות השחר וברכות התורה מפה קדשו של זקני הקדוש. פעם בימי החורף הפצירה בו בתו שיבוא לביתה עם שחר ללגום כוס קאווע (קפה) להחם את גופו, יום אחד נעתר לה ובעקבות כך איחר לשמוע את הברכות מהרבי, ונפשו נעגמה עליו ולא יכל למחול לעצמו. הוא גער בעצמו: "דו פרעסער, די ווינטער קאווע האסטו געדארפט?! די ברכות השחר פונעם רבי'ן איז גארנישט ביי דיר?!". בתו ניסתה לפייסו ואמרה לו: הן אתמול שמעת את הברכות וגם מחר אי"ה תשמע, מה לך איפוא מתלונן כל כך? השיבה ר' מרדכי חנא: אכן כן, אך אתמול שמעתי בעבור אתמול ומחר אשמע בעבור מחר, אך את ברכות השחר של היום כבר לא אשמע אף פעם בחיי.

*

זהירות מכללי מסגרת קשים שאינם שייכים לאמונת חכמים ומסורת אבות

חז"ל משווים במדרש רבה את אמונת חכמים לאמונת השי"ת [מי שמאמין במשה רועה ישראל כאילו מאמין במי שאמר והיה העולם]. לכן צריכים זהירות גדולה בזמן שהמסגרת מתנהגת באיזו הנהגה טובה שאין לה שייכות לאמונת חכמים ומסורת האבות. אע"פ שנאמר 'אל תפרוש מן הציבור', בכל זאת אם יש דבר שנוגד את הכוחות והיכולת של נפש האדם, והדברים גורמים לקשיים באיזון כוחות הנפש כדבעי, צריך לשקול היטב את הדברים או לשאול עצת חכם. כי ודאי יש הבדל בין דאורייתא ודרבנן שהם למעלה מן האדם, לדברים שהם 'ענין' והנהגה טובה, כי מדות טובות ומה שנכון וראוי, ותפקוד טוב, הם גם כן ענין גדול.

*

חינוך אמתי מתחיל מנפש בריאה

דע לך, שלפני הכל חינוך אמיתי מתחיל מנפש בריאה. לפי ניסיוני, הבחורים והאברכים אשר מתמודדים בניסיונות, הדבר מתחיל מכך שנפשם אינה מסודרת, זה בכה וזה בכה, עד כדי כך שהם מחפשים בחוץ כל מיני מתיקות להשביע רעבונם.

לכן, כדאי שכל תלמוד תורה יראו על כל ילד וילד מכתה ו' ומעלה אם יש לו איזה קושי שיכול להפריע לו להצליח בתוך המסגרת. הם יבדקו כל ילד אם סובל מקושי בראייה או בריכוז, או כל דבר אחר [נחוץ שיהיו מומחים בתורת הנפש על פי דרך תורתנו הקדושה, אשר לא שאבו ממקורות זרים, שענים תבחן כל ילד ובחור, כדי שנפשו של כל אחד מהם תוכל להתמודד, וכל שכן בעת שנכנסו לישיבה]. שתפקידם יהיה לעזור לכל ילד שיש לו איזה קושי, שיתנו לו את העזר שחסר לתולעת עתה, שלא יכנס למשבר נפשי ויצא חלילה לתרבות רעה ברבות הימים רח"ל. כך הם יוכלו להתחנך על טהרת הקודש ומתוך שלוות נפש. הדברים אמורים בפרט כלפי מוסדות קהילתיים, שהילדים ממשיכים משם לישיבה.

*

בימינו המציאות היא של פיזור הנפש

כבר כתבנו בתשובות קודמות, שהמציאות של ימינו היא שיש הרבה 'פיזור הנפש', לחץ פנימי, אי שביעה. לא נִפְנֵס כאן לדון בסיבות הדבר, אבל על כל פנים צריכים לתת את הכלים כפי המצב שאנו נמצאים בו, כדי שנוכל להצליח לחנך את כל אחד ואחד על פי דרכו.

*

הם צריכים כפליים עידוד וחיזוק

אלו שאתה מגדיר אותם 'היבשים', הם צריכים כפליים עידוד וחיזוק. מי יודע איזה משבר עבר אליהם במשך שנות התלמוד תורה, במסגרת התלמוד תורה או בביתם, או סתם שנפשמ בטבעה מיסוד העפר (כידוע מספר שערי קדושה שכל אדם מורכב מארבעה יסודות, וכל אדם עיקרו משנים מארבעת היסודות).

יסוד העפר עניינו, שהוא מושך את האדם תמיד לארץ. לכן אפילו אם כבר התגבר האדם על יסוד העפר הראשוני והתחיל לפעול, אך להתנתק לגמרי מיסוד העפר, שזה כבר קושי שונה לחלוטין.

כפי הנלמד בחומש אשר קבלנו בהר סיני, שהקב"ה ברא את האדם מהאדמה, שתכליתו היא "אֲדָמָה לְעֵלְיוֹן" (ישעיהו יד, יד; ע"פ המובא בספר הקדוש 'עשרה מאמרות', (מאמר חקור דין ח"א כ"א:)

...הא למדנו שלא נברא אלא להיות צוות אל הטוב אוהב וריע להשגת צרכיו. ועליו תנן באבות 'אל תהי בז לכל אדם' להפליגו אי אפשר שהוא חלק אדם מא-ל ביצירה, לפיכך הזהיר אל תבזהו, כי כל מה שיצדק בו דמות אדם ניתן לידרש בו 'אדמה לעליון' עכ"ל אשרי המחכה ויגיע להדמות אליו באהבה עד שתחפץ. פירוש, לעלות מעלה מעלה עד שיצא מיסוד העפר. שהאדם יעקור את עצמו ממקום גידולו הגופני, כאשר האדם רואה שהגוף הוא חלק ממנו, כאשר מרגיש שמקור יצירתו הוא מהאדמה, ולכן קשה לו להתנתק מיסוד העפר.

לכן, כאשר מסייעים אותו להתחבר לנקודת האלוקות שבקרבו, על ידי זה יבין שעיקר עבודתו היא עבור נשמתו, שמקורה בעליונים, ואז יוכל בע"ה להוציא את כוחותיו אל הפועל בשלמות. בשביל שיגיע לשלימות זו צריך הוא מקודם לנתק ולהבדיל את עצמו מיסוד העפר [עיינ בספר הקדוש 'אש קודש' (פרשת וארא), ושם תמצא עצות מועילות לענין זה].

*

לרדת בסבלנות אל עומק נפשם

לכן אתה כמשפיע, עליך לרדת בסבלנות אל עומק נפשם! באוזן קשבת, לבנות קשר, להבינם מאיזה מקום הם מגיעים, ואלו הנחות פסולות יש להם על עצמם או על הסביבה שמחמתן יבשו מעיינותיהם ל"ע.

אחרי שתהיה לך הבנה רבה ומקיפה על כל מציאותם, תוכל בע"ה לבנות אותם לאט לאט, ולהעלותם מעלה מעלה.

*

כעת הזמן המתאים

בפרט שעומדים אנו כעת בסוף שנה, בחודש של חשבון נפש, זהו זמן מתאים ביותר לעורר אותם עם קבלות טובות והחלטות חזקות בקבלת עול מלכות שמים. כעת הזמן המתאים לתת להם תקווה חדשה לדרך הצלחתם, שיוכלו להתחיל את השנה החדשה מתוך שמחה בהצלחה רבה.

*

כי תבוא "אל הארץ" בשפל המצב, תביט בכך שה' נתן לך נחלה – קורת גג מעל הראש

ראיתי בשם כ"ק אדמו"ר מסאדיגורא שליט"א ווארט יקר, בפיוט שאנו אומרים ביום טוב של סוכות (יוצרות ליום ב' דסוכות), שם מאריכים אנו במעלתם של המלאכים ובמעלתם של הצדיקים, ואנו אומרים "וצרה אין במחשבותם". לכאורה היה צריך לומר 'וצרה אין בביתם' או 'וצרה אין בעירם', מהו הלשון 'במחשבותם'? רואים מכאן שהצרה שיש לאדם היא רק 'בראשו'... הבחירה היא בידו... עכ"ל

הנלמד מזה, גם בתור משפיע, לדעת לחנך הצעירים לראות בטוב הנראה והנגלה על כל דבר, כפתגם "טראכט גוט - וועט זיין גוט".

על פי זה יש לבאר את הפסוק 'והיה כי תבוא אל הארץ': יש לומר, בעת שאדם בא למצב 'אל הארץ' אן געזעצט, העצה היא: תסתכל אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה קורת גג מעל לראש (א דאך איברען קאפ), וירשתה משפחה הגונה.

וישבת בה וגם תוכל לכנס שם, הלא כל זה בא מאת השי"ת וע"כ תן הכרת הטוב, על ידי "והיה" לשון שמחה, על ידי שמחה.

*

החילוק בין שאר דתות העולם ליהדות

צריכים גם להבינם יסודו היסודות של יהודי שבעצם, בדת היהדות אין כזה מציאות של איש 'חילוני', אלא יכול להיות מציאות 'תינוק שנשבה לבין הגויים'. אבל יהודי שיטען "אני לא דתי" אין בכך שום טענה או סיבת פטור כלל. כפי שמספרים איזה גדול, שאמר פעם לתלמידו אשר נעשה מחלל שבת, שייענש אותו על 'ביטול תורה', וצחק אותו תלמיד "הרי אני מחלל שבת, והראש ישיבה מדבר על ביטול תורה!?", ענה לו ראש הישיבה: "נכון, הן על חילול שבת והן על ביטול תורה. בגלל שנעשית איש הפקר בעבירות גדולות לא תיפטר מעונשים עבור עבירות של ביטול תורה וכדו'".

זהו יסוד נחוץ ללמד את בני הנוער בימינו בפרט, הנפקא מינה בין בני שאר הדתות לבין בני דת היהדות. בני שאר הדתות יאמרו: "מה השם דואג לי", ואילו ביהדות יאמרו: "מה

כל בחור רוצה להצליח

אני דואג למלאות רצון השי"ת". על דרך 'לעשות דירה בתחתונים', שאנו עבדיך ואתה אבינו. בזה מתחילה עבודת ראש השנה, בהכרזת 'המלך', לעורר את המלכות שאנו כאן להאיר את העולם בכבודו.

בו בזמן שחיים בתוך העולם, תפקידנו לשלוט על העולם ולא שהעולם ישלוט עלינו. זהו תפקידו של כל משפיע, בימינו בפרט, לחנכם למחשבה וליישוב הדעת, כל אחד לפי הבנתו – שיוכל להתחזק ולהתמודד מול ניסיונות הדור, ויוכל לאחוז חזק בדעתו בחינוך שקיבל, ולא יסור ממנו. אפילו כאשר יהיה בקצה העולם לבד, גם שם יוכל לאחוז, כחיל נאמן לה' ולתורתו.

*

כל בחור רוצה להצליח

עליך לדעת משפיע יקר! שכל בחור בישיבה רוצה להצליח, אלא שהוא צריך סמך לתומכו. לכן תעזור לו להתבונן בגדלות ה', ומה חובתו בעולמו, וזה יאיר מאור קדושת נשמתו אשר בו.

כדי לעשות זאת צריך אתה מקודם שיהיה ברור לך בינך לבין עצמך שורש היהדות והנצחיות של קדושת ישראל, ואז תוכל להשפיע בקרב הצעירים.

לכן אקדיש לך מזמני, ואשמיע מילין יקירין בשרשי היהדות והאמונה, שבהם תוכל להתחזק לעצמך ולחזק את הזולת. אמנם זהו נושא ארוך מארץ מדה, אבל אשתדל לכל הפחות לתפוס את הנקודות העיקריות, ותן לחכם ויחכם עוד.

*

נסיונות הדור חזית מלחמה קשה ומרה

כבר כתבתי ודברתי מנושא כואב זה במשך שנים רבות, ואחזור על כך בקצרה. ברוך השם זכינו לדור של ריבוי יהודים שומרי תורה ומצוות בעולם, בפרט יש ריבוי במוסדות התורה וגמילות חסדים, מה שלא זכו לזאת דורות העבר כמו בדורנו. אך עם כל המעלות הטובות שבדורנו, עומדים אנו, ובפרט הצעירים הרכים, בחזית מלחמה קשה ומרה.

עם חלוף הימים רואים, שאפילו כאלו שעברו את כל המסגרת הקדושה, פעמים רבות יוצאים עם כלים חלשים, שאינם מספיקים להם כדי להתמודד מול ניסיונות הדור, ומיד בצאתם נופלים הם בבורות עמוקים ויורדים שחת רח"ל והשאלה היא, על מה ולמה??

השאלה היא בכפליים על כאלו שבתוך המסגרת היו בחורים טובים, למה בצאתם חל בהם שינוי כזה מן הקצה אל הקצה?

*

דברים ששמעתי מפי כ"ק אדמו"ר מגור שליט"א

חס ושלום לא באתי לקטרג ולדבר סרה, להשפיל את אלו שעובדים קשה בתוך המסגרת הקדושה, כוונתי רק לעזור ולהתעורר, שזו תהיה הקדמה לתשובה על שאלתך, ועל ידי זה נוכל לחזק ולהתחזק בס"ד.

אכן אי אפשר להגיד 'סיבה עיקרית', שהרי אין סיבה אחת לכולם, הסיבות משתנות מבחור לבחור. אבל באופן כללי הסיבה היא, כי אף שלמדו היטב במשך שנותיהם, משניות, גמרא, הלכה וחומש-רש"י, עם זאת לא למדו את יסודות היהדות!

ועל נושא זה גם דברתי השבוע עם כ"ק אדמו"ר מגור שליט"א [שהיה בארה"ב], וזכיתי להיות שם כמה דקות יקרות. בתוך דבריו אמר לי, שאין להשתמש בפסיכולוגים כלל, "נאר ערליכע מחנכים". כך גם בנושא של יהדות אמר בתוך דבריו, שמכיר היטב בעיות בזמנינו, והמציאות שהסמינרים [לבנות] בימינו יוצאים יותר חזקים ביהדות מבחורי הישיבות, לכן הוא סידר בישיבות שלו וכן בחדרים וגם ב'אמרי אמת' ב.ב.פ. שמתנהגים על פי דרך זו, שכל ישיבה תקבע שיעור מיוחד ביסודות היהדות למשך שעתיים בשבוע. ע"כ תוכן דבריו.

וב"ה שכוונתי לדעת גדולים שאלו ממש דברים פשוטים שאין להם שום קשר עם 'חסידות', שזה כבר שלב ב'. לכן אתה כמשפיע יקדיש לימוד למקצוע שבו רוצה אתה לעזור את התלמידים, לדעת את המעשה אשר יעשון, וחי בהם.

*

עצות שייכנסו דבריך בלב הצעירים

עצה טובה שייכנסו דבריך בלבם, שתתן להם דפים של המקורות ולשונות הספרים, שבעת שתדרוש להם יראו את האותיות המחכימות, יראו בעיניהם מה שכתוב שם ואיך אין הדברים יוצאים מידי פשוטם. שיראו טוב מה שכתוב, שעל ידי זה ידעו ויבינו את הדבר על בוריו, וכן שעל ידי זה יזכרו את הדברים במוחם.

כמו כן, עצה טובה, שבסוף דרשתך תעשה שיחה פתוחה בנושא שעוסקים בו, על ידי שאלות שישאלו אותך, ללבן את הדבר על בוריו. ואשרי מי שמקדש את האמצעים למען המטרה היסודית שהתלמיד יהא עבד לה' כדת וכדין.

*

בהירות ביהדות

המצב בימינו הוא, שאף על פי שהבחור יודע לפלפל בסוגיות קשות עד שנקרא 'מצויין' ו'למדן', אבל מעולם לא התפתח חיבור אמיתי בינו לבין נפשו והיהדות שבו, הכל אצלו ב'מצות אנשים מלומדה'.

כח התורה נצחי ויכול להאיר גם בדורנו

אם הנך מפקפק באמיתות הדבר, אדרבה, תשאל אותם! איזה קשר יש לך עם היהדות שלך? עם בורא עולם? מרוב תמימות יענה לך שעל זה אסור לדבר, כי אנו מצווים "תמים תהיה עם ה' אלקיך"... ולפעמים הם יודעים הרבה, אבל בימינו יש בלבול גדול, הכל בתערובת. אין שום בהירות ביהדות.

*

כח התורה נצחי ויכול להאיר גם בדורנו

מצב כזה לא היה מעולם, אבל התורה הקדושה היא נצחית ויש בה אורה להאיר גם בתקופתנו, ב-2021, בדיוק כמו שהאירה במשך כל הדורות והתקופות.

לדוגמא, בעת שגדולי ישראל באו לארצות הברית אחרי השואה, הייתה זו ארץ שממה מבחינת היהדות, ולעומת זאת מציאות העולם כבר היה יותר מפותחת מכפי שהייתה בחייהם בעבר לפני המלחמה. גדולי ישראל לא השלימו אז כלל עם המציאות הזו, אלא הקימו ממלכת תורה וחסידות בלי פשרות.

הכח הזה הוא נצחי. יכולה היא התורה להאיר גם בדורנו, רק עלינו מקודם להתאחד עם עצמינו בבהירות. ככל שאנו נתאחד יותר עם מקור מחצבתנו, נוכל יותר להשפיע על הזולת, ודברינו יתקבלו מתוך אהבה.

*

ה"כלים שונים" בימינו – הסתר פנים שמעולם לא היה כמוהו

כבר הארכת הרבה בענין זה בתשובות הקודמות (אפשר להשיג אותן במכון 'אספקלריא' בכתובת [9797@okmail.co.il]), ומפני חשיבות הדברים אכתוב זאת שוב בקיצור:

צריכים לדעת, שבדורנו התחדש קושי גדול שכלל לא היה בדורות הקודמים, וכל המחנכים יושבים יחד ושוברים את הראש מה לעשות ואינם מוצאים הדרך איך להתמודד עם קושי זה, והוא: שבמשך כל הדורות היצר הרע היה רק בחוץ. הבחורים והאברכים היו צריכים להתמודד עם היצר הרע של הרחוב, שהיה מושך את האדם לשם. כדי ליפול ולהתקלקל היה הבחור או האברך צריך לצאת אל מחוץ למחנה וללכת למקומות אחרים כדי להיטמא רח"ל, אבל היום המלחמה היא גם מבחוץ, וגם בתוך מחנינו פנימה, על ידי ה'כלים שונים' שיש בימינו.

בחור ואברך יכול לשאת את היצר הרע בתוך כיסו כל היום, כשאף אחד אינו יודע מזה, ויכול לרדת ולמשוך אחרים במהירות רבה לבירא עמיקתא, להתדרדר לתהום ולדרדר אתו עוד חברים, רח"ל.

ההתמודדות של הקהילות מול האויב הטכנולוגי

הגיע המצב עד כדי כך שכבר אין מתביישים כלל לצאת בתוך מחנינו עם כלים טמאים או עם רקב פנימי של דעות כוזבות, וכל זה במראה והלבוש היהודיים, עם כל שמונת בגדי הכהונה.

בימינו נתחדשה מין מלחמת תרבות יוון נוראה, אשר כל אחד ואחד יכול לרדת לשאול תחתית אפילו בהיותו לבד בחדרי חדרים, אם משתמש בכלים הטמאים. מעולם לא היה כזה הסתר פנים, שאדם יכול ליפול לרדת שחת אפילו ביחידות בינו לבין עצמו.

*

ההתמודדות של הקהילות מול האויב הטכנולוגי

אכן, ברוך השם, כלל ישראל התאחדו יחד לאסור את האיסור. כל גדולי ישראל מאורי חיינו לאוי"ט, יחד עם המחנכים והעסקנים החשובים, עובדים ב"ה ביחד להתמודד מול הכלים המשחיתים שנכנסו בקרב מחנינו הטהור, שזה היצר הרע בימינו, שאפשר לעבור על כל שלשת העבירות החמורות בבת אחת רח"ל.

לכל קהילה יש עצות ודרכים שלה שב"ה מצליח, מה ואיך צריך לעשות כדי להתמודד עם זה, זה אומר בכה וזה בכה. הצד השווה שבכולם, שעושים אסיפות להורים ולתלמידים או התלמידות, ומשתדלים להסביר את חומר הסכנה, הן ברגש והן בשכל. כמו כן במקום הצורך מאיימים בכל מיני איומים ואוסרים איסור על איסור.

ב"ה עבודתם עבודת קודש ועושה פירות, שרואים שינוי לטובה, כה לחי! ב"ה יש להשיג כיום כלים עם הכשר מעולה, כמו כל דבר שאנו מכניסים לבית ולפה, וזו זכות גדולה ורבה. הברכה אחת היא לעוסקים בצרכי ציבור באמונה, שהקב"ה ישלם שכרם במדה גדושה.

*

לאן נעלם החינוך אצל כל האלפים

שבכל זאת נופלים בפח היצר הזה!?

אמנם השאלה במקומה עומדת! עדיין ישנם אלפי בחורים ואברכים, ובנות ישראל כשרות, אשר שמעו כל זאת ויודעים מכל הסכנות והאיסורים, ועדיין הם משתמשים בכלים הללו בלי הכשר מעולה.

לא מדובר בכאלו שגדלו ברחוב ולא זכו לקבל חינוך יהודי, אלא רוב רובם קיבלו חינוך יהודי ואפילו חסידי. מדובר מכאלו אשר עברו כל סדרי החינוך ולמדו בישיבות חשובות, ששמם הולך למרחוק שהן ישיבות של בחורים 'מצוינים' אשר שוקדים על התורה ועל העבודה, ועם כל זאת בסופו של דבר לא עשו בהם הדברים שום רושם בעת שיצאו משם.

בימינו כל העולם נעשה בלול ומבולבל

השאלה הכואבת נשאלת, למה לא ניכר עליהם החינוך שקיבלו בישיבות בכל משך השנים הללו? למה אין רואים שהחינוך הזה מלווה אותם בכל משך חייהם, גם אחר שיוצאים הם ממסגרת הישיבה ה'תיבת נח'?

מדוע הם אינם מצניעים את עצמם בתיבה מצד בחירתם הטובה, להישמר מפני המים הזדונים?

לפרצה זו נלאו העסקנים למצוא פתרון מספיק, וזאת מפני שלא הלכו לשורש הקלקול לתקנו משם, כדי שיוכלו להציל גם אותם.

*

בימינו כל העולם נעשה בלול ומבולבל

המציאות היא, שהעולם כולו מסופו ועד סופו התחבר בימינו על ידי כלים שונים. יודעים בתוך שניות את כל הנעשה מסוף העולם, כל הנעשה והנשמע.

זו אחת הסיבות לכך שיש כל כך הרבה חרדה בין אנשים, כלשון הכתוב 'יוסיף דעת יוסיף מכאוב'. בימינו אפשר גם בתוך כמה שעות לנסוע מקצה העולם אל קצהו. מציאות חיים זו לא היתה כלל בעבר, מששת ימי המעשה עד השואה האיומה.

המציאות היתה תמיד, שכל עיר ומדינה ידעו את החדשות מעירם ומגלילותיה ולא יותר, ולכן אז כאשר הגיעה איזו חדשה למדינה אחרת לא האמינו כלל וכלל, או לאידך גיסא - קיבלו כל לשון והוצאת שם רע. וכמו בשאר העניינים כך גם בעניין הנהגת הרבנים - ההנהגה של רב הגליל של קהילת הקודש הייתה הנהגה חזקה, כל אחד במדינתו או בקהילתו.

לעומת זאת בימינו, אחרי המלחמה, הקב"ה בכבודו בעצמו לקח כל המדינות יחד, מארץ תימן ועד פולין, מהונגריה ועד ספרד, מליטא ועד גליציה, ובללם יחד. נכמו שגדולי ישראל אמרו שהקב"ה כוללם יחד, שכל אחד ואחד ימצא את בת זוגו אחר המלחמה]. כולם נקבצו יחדיו תחת קורת גג אחת.

כמו שכל העולם התערבו, כך גם אצלינו העם הנבחר נעשה בלול וערוב. כל עדה במלבושיה המיוחדים, ובמאכליה אשר הביאה ממדינתה, אבל הקהילות התקרבו זו אל זו. כולם פחות או יותר נראים כחסידיים ואנשי מעשה, אמנם הכל בערבובייה גדולה מאוד בדעות.

גם ה"אוצר" של ספרי הקודש, התברך בימינו בשפע רב של ספרים ב"ה, שגם זה דבר חדש שלא היה במשך הדורות עד כדי כך. שברוך השם הכל מסודר יפה ונאה, ספרי ליקוטי בתר ליקוטי, ספרי קבלה שונים וספרי הנהגות טובות.

דורנו הוא בבחינת 'חמור נושא ספרים', אבל מה שחסר לנו הוא היסוד של י"ג העיקרים כפשוטו, לדעת באופן ברור מה הם היסודות דאורייתא ודרבנן ומנהג טוב, שנוכל להיות

חינוך אמיתי צריך להתחיל מהיסוד

יהודים כשרים, יחד עם לב כשר. כשיהיה לנו זאת יהיה לנו אי"ה הכח להתמודד בכל עוז מול ניסיונות הדור.

*

חינוך אמיתי צריך להתחיל מהיסוד

דעו שחינוך אמיתי צריך להתחיל מהיסוד, כי עלינו לבנות בנין גדול ויציב. אם החינוך בנוי בעיקר על איך לרסן ולהפחיד עם איסורים, רק באופן של 'סור מרע', הרי בזה האופן יש הרבה בחורים ואברכים ובנות ישראל שלא יועיל להם באופן של 'גם כי יזקין לא יסור ממנה'.

אמנם זה מועיל לרסן את הבחורים בהיותם תחת ידה החזקה של הישיבה, אבל המציאות היא שכאשר הם יוצאים מהמסגרת רבים מהם מתירים את הרסן הזה לגמרי, ל"ע, בגלל שמעולם לא היה להם יסוד אמיתי ביהדותם כדי לבנות עליו בנין [אפילו ששמעו דרשות ושיחות לרוב, המציאות היא שהמגידות משביעה רק את המגיד עצמו, אבל אצל אלו המתמודדים בנסיונות אינה פועלת כמעט שום רושם].

*

'והשבות אל לבבך' צריך להחדיר את הידיעה גם בלב

כידוע, עבודת ה' צריכה לב. גם מי שמקיים חובתו החיצונית, ששומר תורה ומצוות ולומד ומתפלל, אך עושה זאת מתוך 'שגרה', בלי מחשבה ומבלי התעוררות הלב, הרי הוא בכלל אלו שהנביא צועק כנגדם 'ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה'. רחמנא לְבָא בעי, ונמצא העיקר חסר. פסוק מפורש הוא בתורה: 'ידיעת היום והשבות אל לבבך' וגו' משמע שיש לעורר את המחשבה לדעת את ה', אך לא מספיק בידיעה גרידא אלא צריך גם להחדיר את הידיעה אל תוך הלב, 'והשבות אל לבבך'. ידיעת ה' שאינה מעוררת את רגשי הלב הרי היא ידיעה שטחית ואינה דעת אמיתית.

*

יש לבסס מערכת חינוך בריאה וחזקה

לכן, כל זמן שלא יסדרו וישקיעו לבסס מערכת חינוך בריאה וחזקה, עם פנימיות, ללמוד את יסודות האמונה והיהדות איך לייצר 'יהודי כשר', שיהיו להם שיעורים ביהדות, בספר החינוך, קיצור שולחן ערוך וכדו'. אע"פ שלמדו בחדר, אבל לחזור על זאת ולבחון אותם, לדעת את המעשה אשר יעשון, על מה מסרו אבותינו את נפשם במשך כל הדורות. על ידי זה תוכלו לבנות בחור בריא וחזק ביהדותו, שיוכל לעמוד מול היצר הזה ולנצחו.

*

לפתח חטאת רובץ

בפרט, מה יעשה בחור כאשר מזדמן באונס למקום שנמצאים שם הכלים הללו, או אברך שיוצא לעולם הפרנסה באופן שאינו יכול להימנע לגמרי מלפגוש באנשים שמחזיקים את כלים אלו? מאיפה יקחו את החיזוק ללחום נגד היצר הזה?

זו אחת הסיבות לכך שהרבה מקרב הנוער יורדים לשאול תחתית על ידי הכלים הללו - זה לא קרה על ידי שהכניסו את עצמם בניסיון בזדון לבם, הפעם הראשונה היתה מחמת שנקלעו למקום ולמצב שלא ידעו מקודם שעליהם להיזהר שלא יכשלו, או התפתו לפי שעה לעצה רעה, כגון שחבר או שכן או בן משפחה מבקש להראות דבר מה.

*

להבהיר את יסודות הדת

על כן, צריכים להבהיר לכל אחד ואחד לפי דרכו את יסודות הדת, ובפרט בימינו שכל הנערים והבחורים נמצאים בתוך מסגרת טהורה.

אין חולק בדבר שהמסגרת זו הצלת הדור וזהו הדבר המועיל ביותר, וכפי שרואים שב"ה רוב התלמידים מצליחים, כי בלי מסגרת הרי היה הפקר לגמרי ח"ו, אבל מצד שני אי אפשר לעשות דפוס אחד לכולם.

*

טובל ושרץ בידו

דברים פשוטים הם מאוד, שאלו שמקושרים לכלים, או קוראים כתבי פלסטר ספרים שנכתבו וגם על ידי 'טקסט', מאינשי דלא מעלי שדעותיהם כפירה או ליצנות, הם על דרך 'הטובל ושרץ בידו', ולא יעזרו להם לימודי היהדות. צריכים לפרוש אותם מעבודה זרה זו, ואז יכולים להתחזק ביהדות ולקבל עול מ"ש.

המשכילים של הדורות שעברו היו גם תלמידי חכמים וידעו את התורה, רק נמשכו אחרי הנ"ל ולכן ירדו לטמיון ה"י. דבר זה קיים גם בימינו, וטועים אלו הטוענים לחזק בעשה טוב לבד, בלי סור מרע לפרוש מהאיסור והדומה לו.

*

עד כמה חשוב שלא תהא נפשו עגומה עליו

בדברי בעל המאור (הרי"ף שבת דף מב:) מוצאים אנו נקודה למחשבה, ענין נחוץ:

"...וביום הכפורים מותר בקניבת ירק התלוש מן הקרקע מן המנחה ולמעלה, מפני עגמת נפש שלא יהא טורח במוצאי היום בקניבה ותהא נפשו עגומה עליו, וכן מפצעין באגוזים ומפררין ברמונים. ודוקא מן המנחה ולמעלה, שמאחר שהוא קרוב לעת האוכל דומה למי

אי אפשר להשוות את כל הבחורים כמו חפצים דוממים

שיש לו פת בסלו ולא אתי למיכל מינייהו, אבל קודם המנחה אסור, גזרינן דלמא אתי למיכל מינייהו, עכ"ל. [כך נפסק גם בהלכה, אמנם חשוב לציין שנוהגים שלא לעשות כך, רק לומר בשירות ותשבחות (טור ברקת, בסימן תרי"א)]

הרי לנו שהתיר ביום הכפורים מלאכה דרבנן, מלאכת הכנה, כדי שלא תהיה לאדם עגמת נפש וכמה צריכים אנו המחנכים והמשפיעים להיזהר שלא ללחוץ את הצעירים בכל מיני הנהגות טובות וישרות שאינן על פי דרכם, שעל ידי זה יצא שכרנו בהפסדנו, וד"ל.

כך רומזים בפסוק 'חנוך לנער על פי דרכו' חנך את התלמיד על פי דרכו שלו, לא על פי דרכינו שלנו המשפיעים.

*

אי אפשר להשוות את כל הבחורים כמו חפצים דוממים

במסגרת מוסדות החינוך יש נערים ובחורים בעלי נפשות הרגשים וכישרונות שונים זה מזה, וכל אחד ואחד הוא עולם מלא בפני עצמו, כל נפש יהודית היא אוצר בפני עצמו. לכן אי אפשר להשוות את כולם שיהיו דומים זה לזה לגמרי, כמו חפצים דוממים או בעלי חיים.

*

המסגרת נועדה לטובת התלמידים

יש לדעת, שיסוד ה'מסגרת' במוסדות החינוך נעשה לטובת התלמידים, כי לפי המסגרת יש סדר מסודר מה ללמוד וכמה. המסגרת מתאימה לרוב התלמידים, ורובם מצליחים ב"ה, אבל אלו שאינם מצליחים במסגרת הרי הם יורדים מטה מטה ל"ע, כיון שהם נפלטים החוצה.

לכן, חוב קדוש על כל מלמד ומגיד-שיעור לדעת, שבידו נמסרה נפש התלמיד, וכל עתידו תלוי בו.

הדבר באחריותו לבנות את התלמיד ולהעמידו כל ימי חייו, יחד עם חובתו להצליחו בלימוד התורה כפי ערכו.

התלמיד אינו נמדד לפי מעמדו במסגרת הלימוד של המוסד, אלא לפי איך שמנצל את הכלים וכוחות הנפש שיש לו, ואם הנער משתמש בכל כוחותיו ללימוד התורה, אף שעדיין לא הגיע לרמה של המסגרת כבר הצליח.

*

כללי המסגרת אינם 'תורה מסיני'

עוד יש לדעת, שהמסגרת של מוסד החינוך אינה ח"ו כמו 'תורה מסיני' אשר אסור להטותה ימין ושמאל, אלא אדרבה, לפי התורה המסורה לנו מסיני תפקידנו להקים דור של בני תורה יראים ושלמים אך ורק למען ה' ולתורתו, וחס ושלום להרוס נערים למען מסגרת המוסד.

לכן מוטל חיוב, שאם רואים תלמיד, ילד או בחור, שאינו מצליח להסתדר במסגרת, כמו שכבר נמצא תחת ידך, יש לדאוג לתת לו כל מה שחסר לו בשיתוף פעולה אם ההורים שלו. עליך להתבונן היטב איך אפשר לעזור לו ולהדריכו 'לפי דרכו', עד שיצליח כפי כישרונותיו.

כלל זה נקוט בידינו: "התלמיד לא נועד עבור המסגרת, המסגרת נועדה עבור התלמיד".

*

לפני שמחנכים עלינו להיות מחונכים בעצמנו

עוד נקודה, והיא העיקר: עלינו לזכור, שכדי להשפיע ולחנך צריכים אנו מקודם לחנך את עצמנו. בדברים שאנו תובעים מהתלמידים עלינו להיות מחונכים בעצמנו.

לסבר את האוזן אבאר בדוגמא: הנני זוכר, בעת שהייתי צעיר נכנסתי לישיבת שערי יושר בליל ששי לשמוע שיחות מוסר מפי הגאון המחנך ר' אברהם יוסף ראזענבלום זצ"ל, אשר היה מחנך נפלא מהדור הקודם, איש נקי מכל נגיעות אישיות. בעת שלימד אותנו מוסר בעניין המיאוס בכל ענייני תאוות העולם הזה, כולנו הרגשנו שזה מגיע רק ממקום טהור, והדברים התקבלו על הלב ועשו רושם גדול על השומעים.

אבל אלו שרק תפסו את השפה שלו לבד, בלי טהרת הלב והמידות, המציאות היא שדבריהם אינם מתקבלים כלל, אלא להיפך זה עושה מתח ולחץ נפשי על הציבור. בעת שהם עושים ליצנות מהבלי העולם הזה, זה רק דברי שלילי ובגדר ליצנות על קהל קדוש, שמשפיל אותם בזמן שהוא כאחד מהם.

זהו חסרון גדול, שהמחנכים אינם מחונכים בעצמם. כי התלמידים חושבים ומתלמדים מכך שדרך היהדות היא שאפשר להטיף מוסר לאחרים גם אם המחנך פגום במעשיו.

*

התלמידים מבחינים בין חינוך שנובע מאמת לחינוך שהוא

רמאות

צריך לדעת שאי אפשר לרמות את התלמידים, וכל שכן שאי אפשר לרמות את השי"ת, כי הם מבחינים בכל ויודעים את האמת. הם מבחינים היטב האם המחנך שלהם מתנהג

'בא יחד נתחזק בדבר זה'

כראוי ובהתאם לדבריו או לא, וכאשר מדבר את דבריו מן השפה ולחוץ נשאר רושם בלב התלמידים שכל היהדות היא ח"ו חוכא ואטלולא.

לכן צריך אתה לדקדק להיות מחונך בעצמך, ואז יכנסו דבריך בלב הנוער. אז, כאשר תשפיע עליהם תוכל להגביה אותם כפי תכונות נפשם, לחזקם ולהעמידם על רגליהם.

*

'בא יחד נתחזק בדבר זה'

טוב ונכון שתשתף את עצמך עם התלמיד, ותאמר לו 'בא יחד נתחזק בדבר זה', הלא יש לנו יצר הרע, וכל הגדול מחבירו יצרו גדול. על ידי זה ירגיש שהוא אינו לבד במלחמה. אין אלו דברים בעלמא, אלא כך היא המציאות האמתית, שלכולנו יש יצר הרע קשה הבוער בקרבנו.

כאשר פעלת כך, נמצא שבנוסף על מצות 'ואהבת לרעך כמוך' קיימת גם מצות עשה של 'עזוב תעזוב עמו'.

בדרך זו התלמיד מרגיש בלבו את קרבת המשפיע, וכך יוכל המשפיע יותר להשפיע על נפשו, לגעת בנשמתו ולעזורו.

מחנך ומשפיע שיעשה כך, ברור לי שיוכל אי"ה להצליח ולהוציא מתלמידיו צינים ופרחים לשם ולתפארת. הוא יראה מהם בע"ה גדולות ונצורות, שיזרחו כעצם השמים לטוהר, עד שיעידון כל מכריהם שעליהם אמר הנביא 'עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר'.

*

אדם יפעיל את הכוחות שבו בעיקר ביחס לפי מה שימצא חשיבות

אחרי הקדמה זו, תבין יסוד חשוב בתורת נפש האדם.

כפי הידוע בתורת הנפש, בכל אדם יש שני כוחות עיקריים, שניתנו בידו בכדי שיוכל להתקיים בגוף וברוח, והם: השכל והרגש. כוחות אלו קיימים גם בצד החיובי וגם בצד השלילי. כמו כן, יש בעולם מה שנכון לעשות. עבודת האדם היא: לאחד את הכוחות האלו במה שנכון, לפי הבחירה החופשית שניתנה לו מן השמים.

הכוחות האלו נמצאים בכל אדם בצורה אחרת לפי מידותיו, מהותו מזגו וכדו'. כמו כן, סביבת האדם חינוכו וכדו' ישפיעו על המושגים שלו, שלפיהם יבחר מה לעשות בחייו. בעצם, האדם נמצא כל חייו במצב של בירור בכוחותיו.

מציאות ימינו

אדם יפעיל את הכוחות שבו בעיקר ביחס לפי מה שימצא חשיבות, בעניין שהוא עסוק בו. מה חשוב לאדם? זה מאד אינדיבידואלי, אבל לפי זה ישקיע כוחותיו. איך אדם יפעיל, ואל מה הוא יפעיל את כוחותיו? זה כבר תלוי בהשגות, בשאיפות וברצונות שלו.

*

מציאות ימינו

בימינו בפרט, הבירור של האדם נהיה מאד קשה. בפרט אצל בני הנוער, נעשה קשה לבחור מהו הדבר הנכון. קשה להצביע על סיבה מדויקת למה זה כך, אבל כך היא המציאות.

בימינו קליפת נוגה היא באפילה, בהסתר תוך הסתר, הסתר פנים. כל הנערים נמצאים פחות או יותר במסגרת אחת, אע"פ שמזגם אופיים ותכונותיהם שונים זה מזה.

בפרט שבימינו העולם נהיה מאוד חומרי, גשמי ובהמי, ואין לאדם מנוחת נפש ודעה צלולה איך נכון להתנהג בתורת בן אדם.

*

ה'התקדמות' מחליטה על כולנו את סדרי החיים

בפרט, שה'סטנדרט' של חיינו נעשה ב'פסיק' שכך עושים, לובשים, מתנהגים. ה'מאדע' והנהגות הרחובות מחליטים על כולנו, בעוה"ר גם בתוך מחנינו.

כולנו רודפים אחרי איזה שיכור בלתי ידוע שהמציא איזה שיגעון, ומתדמים אליו. כולם במחנינו מתחילים להתלבש כך או מתנהגים כך, וטעונים שצריך להתאים את עצמנו ("מ'דארף זיך צו שטעלן צו די מאדע"), שלא נהיה ישנים ("צוריק געשטעלן") המפגרים מאחור.

לכן החיצוניות נראית בימינו אחידה פחות או יותר. האנשים חושבים להתאים את עצמם לאופי ההנהגה של כולם, ובתירוץ זה כבר מתירים לנו לעצמנו לשנות מכל היסודות אשר להם התחנכנו במסורת אבותינו. על ידי "התקדמות" זו מרגישים כאילו איננו בתוך ה"עולם גולם".

*

כניסת השקפות זרות

בפרט אלו הנשים צדקניות שהולכות להיעזר בכל מיני 'פסיכולוגיות' אצל נשים שומר תו"מ עם תעודה בקרב מחנינו, צריכים זהירות רבה מאלו יש להן דעות והשקפות זרות ונותנות אמון בנשים שישנו את חיייהן לפי תכונות נפשן ולעשות בהן מה שלבן חפץ, בטענה שזה בונה 'בטחון עצמי' בריא, ה' ירחם.

לראות כל הנהגה קיצונית שאינה לפי השורה

כמו כן יש כאלו שמחפשות איזו הדרכה וקוראות בכל מיני ספרים של חכמי אומות העולם וחושבות שהן מרפאות את עצמן בזה, ובאמת הן יורדות עד תהום. בתים טובים ויפים נחרבו מהנ"ל לרוב, ה' ישמרנו.

נכון שבדורנו יש יותר צורך לזה, כי בדורות הקודמים החינוך היה יותר אישי, מאב לבנו, וממחנך לחניך, מה שאין כן בימינו שהכל ממוסד. כמו כן קיימים גם דברים יותר מורכבים ועמוקים בנפש האדם, כגון פחד, דאגה, כפייתיות וכדו' [בלי להיכנס לסיבות], זו על כל פנים המציאות. אמנם המטרה אינה מקדשת אל האמצעים, צריך הבחנה רבה לחשב שכרה כנגד הפסדה.

*

לראות כל הנהגה קיצונית שאינה לפי השורה

בימינו אפשר דרא שהכל כתוב, וכל ספר שהתקבל בכלל ישראל נעשה "תורת אמת", אבל לעניין מה לקחת אל החיים האישיים שלנו ומה לא כבר אמר אחד הגדולים 'היום הכל כתוב, צעירים עושים חומרות וקולות שפעם בכלל לא נפלו בראש יהודי של פעם לעשותו. לא כל דבר מתאים לכל אדם, אפילו אם נדפס בשם צדיקים, ולא כל הנהגה טובה היא לכל אדם. הרבה טועים בדבר זה, איך וכמה לקחת מדברים מסוימים. לכן צריך כל משפיע לראות מקרוב כל הנהגה קיצונית אצל בחורים, להדריכם למתינות והנהגת טובות כפי נטיית נפשם.

*

להזהיר ללכת בהדרגה

בימינו הדברים כלל לא פשוטים, ויש שיבושים בסולם-הערכים. הרבה פעמים אנשים מרגישים כך או כך בגלל 'מוסכמות' כל שהן, ובפרט אם הם גדלו אֶתֶן שאז כל השכל שלהם הולך לפי זה. אי אפשר לפרט יותר, אלא המשפיעים צריכים ידיעה גדולה בזה, להזהיר את הצעירים ללכת בהדרגה ולא להתפס בטפלים שאין להם שום קשר ליהדות, או הנהגות טובות שאינן במקומן ואינן לפי תכונות נפשם.

כצור איתן

משפיע יקר! ב"ה שזכית להשפיע בקרב ישיבה חסידית, כמו שכתבת, אשריך שיש לך הזכות להפיץ תורת הבעש"ט ותלמידיו הקדושים נבג"מ, ברור לנו שרק מאורם יוכל להבריא את נפשותינו.

אבל כדי שדבריהם הקדושים יעשו את הפעולות והרושם הטוב בקרבנו, צריכים לסדר את הדברים היטב דבר דבור על מכונו, וכדלהלן.

ללמוד על מעלת היהודי, עבודת השי"ת, וטעמי המצוות

ב"ה כולנו נולדנו בבית חסידי, ואנו משתדלים להימשך אחרי החינוך הטהורה שקבלנו, וזו בעצם ה'מסירת נפש' בימינו, לעמוד כצור איתן על החינוך שקבלנו, רק כי כך נתחנכנו וכך הורו לנו רבותינו הקדושים. עלינו לשמור גדרי עולם, איש על מחנהו ואיש על דגלו.

*

ללמוד על מעלת היהודי, עבודת השי"ת, וטעמי המצוות

הסיבה לכך שהרבה אנשים עושים ומקיימים את המצוות בלי תוכן פנימי ובלי מחשבה, היא כי לא חנכו ולימדו את יסודות היהדות, וכגון מעלת היהודי, גדלות נשמתו, עבודת ה', ומה הם הטעמים הפשוטים של המצוות וכדו'.

מאחר שמעשיהם אינם מיוסדים על יסודות מוצקים, וכל יהדותם היא רק בחיצוניותם, בלי משמעות ותוכן פנימי, לכן מרגישים הם צימאון פנימי.

כלומר, יתכן שיהודי ישמור תורה ויקיים את המצוות כל ימי חייו, וגם ידקדק לאכול מאכלים כשרים ומהודרים, ויהיה עם לבוש חסידי, אבל בעצמו אינו מקושר לשום דבר רוחני, וגם אינו מתבונן במחשבתו בעניינים אלו, כי מעולם לא התחנך לכך.

יהודי כזה חושב בתמימות שכל היהדות היא רק מעשה חיצוני שמוכרחים לעשות או לא לעשות, אם יעשה כך ייטב לו, ובאם לאו יובילו אותו לגיהנום ויקבל עונשים קשים ח"ו. זוהי פחות או יותר ידיעתו ביהדות, ומעולם לא היו לו ידיעה והבנה יסודיים יותר בכך.

*

"יהודי שנשבה בין יהודים"

בדורנו אנו חיים בהגדרה של 'יהודי שנשבה בין יהודים' דהיינו יהודי שנולד וגם התחנך וגר בסביבה של יהודים שומרי תורה ומצוות, אבל אין לו שום ידיעה אמיתית בעניין היהדות, כי לא למד את יסודות היהדות, והרי זה כאילו הכריחוהו לשמור תורה ומצוות.

על כן כל מעשיו שעושה ביהדות הם יבשים כמצות אנשים מלומדה.

*

ולשמוע בקולו 'דערהערן'

על דרך זה יש לפרש את הפסוק 'אַתְּ ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם וְגו' וְלָלַכְתָּ בְּדַרְכֵי וְלִשְׁמַר חֻקֵי וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְלִשְׁמֹעַ בְּקוֹלוֹ', שלכאורה מה מוסיף הפסוק 'ולשמוע בקולו' אחרי שהקדים 'ללכת בדרכיו ולשמור חוקיו', הלא זה גופא 'ולשמוע בקולו'?

לפי ענייננו נראה לבאר, שהקב"ה אינו רוצה שרק יתנהגו כמו קופים בעלמא, ללכת אחרי החינוך של המסגרת (נאך גיין די מסגרת) בלי הבנה ובינה יתירה, אלא התורה

שיידע למי הוא עובד

הקדושה מצווה אותנו להתקשר עם היהדות שלנו, שיהיה באופן של 'ולשמוע בקולו' להפנים (מען זאל דערהערן אין זיך) את קול ה', שיהיה 'בפיך ובלבבך לעשותו', להבין ולהשיג את החינוך שקיבל, זה האופן הנכון והצלח הדת, וזה לא מגיע בכפיה אלא ברצון קבלו עליהם עול מלכות שמים.

*

שיידע למי הוא עובד

אשריך אתה המשפיע! שהנך מלמד ומדריך אותם ביסודות היהדות, ונותן להם את ההכרה, ושידעו מהי תכליתם בעולם הזה. שירגיל כל תלמיד את עצמו שיעשה כל מצוה עם מחשבה ויידע למי הוא עובד, בראשית מעשיו על כל פנים, כמובא בספר הקדוש באר מים חיים (פרשת תרומה בסוף אות ב'):

...והזהיר הקב"ה שיקחו לי הראשית והעיקר, אשר ראשית עבודתם בעולם יהיה לי לשמי, שזאת יהיה העיקר בעיניהם לעבודה יומם ולילה. וכל שאר דברי העולם לטפל ועראי יהיה נחשב. ועל כן מאת כל איש אשר ידבנו לבו לדבר מן הדברים המצטרפים לו, אל יעשנו בשבילו, כי אם 'תקחו את תרומתי' שהראשית יהיה בשבילי, כמו לבנות בית בשביל מזוזה, ועיסה בשביל תרומה, כי זאת יהיה נחקק בלבם ומחשבתם לעיקר ותכלית, לא זולת. ע"כ.

*

חינוך לקדש את הראשית, שהמעט שעושים יהיה בשלמות

וזו היא עבודתך הקדושה, לחנך את כל אחד ואחד לפי דרגתו לקדש את הראשית. שהכלל הוא 'תפסת מרובה לא תפסת', אלא יש להרגילו שהמעט שאנו עושים יהיה בשלימות (על פי חתם סופר פרשת ויקרא ד:), שלכל הפחות בכל דבר התחלה יהיו פיו ולבו שוים - הן בתפילה והן בהתמדת הלימוד, שכל אחד ואחד יקדש את זמן הראשית שלו לפי הכחות שבו בשלימות, ואחרי שקונה רגילות יוסיף עוד ועוד.

אצל אדם כזה שטעם טעם קרבת אלקים וזאת הוא מבקש, שאינו מסתפק רק במעשים אלא מחפש ומבקש את קרבתו יתברך, אצל אדם כזה היהדות היא דבר ממשי 'וחי בהם', ויש לו סיפוק נפשי ושמחה פנימית בכל מה שעושה ביהדות.

כמובא בספר הקדוש 'אור המאיר' (פרשת אמור):

...וזאת תורת אדם, ואם לאו עבודתו פסולה ואינה חשובה למאומה, אפילו לומד תורה הרבה ועוסק במצוות, כי הכל תולה בפנימיות מחשבתו, לאן הוא פונה מחשבותיו בכל שעה ורגע.

שירגיש בנועם של אושר היהודי

(ובפרשת בחוקותי): ...דע את אלקי אביך ועבדהו, ...והכוונה ללמדו אופן העבודה היותר מעולה, ומצוה לבל יהיה אצלו עשיות מצותיו כמצות אנשים מלומדה בלא טעם וריח, כי אם מעשה אבות יעשו בנים כאשר ראה וקבל מאביו.

ובאמת צריך כל אדם מישראל הרוצה לגשת אל עבודת הקודש פנימה, לעבוד את הבורא ב"ה בתמים ואמת, חובת גברא לבוא בעצמו על בחינת השגות, זולת קבלתו מאביו, בכדי לחזק בעצמותו את העבודה בחשק והתלהבות. לא כן בעשות מעשה מצותיו כאשר ראה מאביו או שאר בני אדם העוסקים במלאכתם, כמוהו כמוהם, גם שאינו משיג בעצמו מה ענין עבודתו, ומה הגיע על ככה לעשות עובדא כזה, אזי עבודתו פסולה ורפויה בידו ותועלתו בה מעט, עכ"ל.

*

שירגיש בנועם של אושר היהודי

אשריך משפיע יקר! מלאכתך חשובה שהנך עובד בעבודת הקודש. בפרט אלו היבשים וכל בחור בכלל, תדע שכלנו עוברים ניסיונות קשים ומרים, 'כמוני וכמוך'. בפרט אלו הצעירים שהתחילו להתדרדר מטה חלילה, אינם נחשבים שהפנו עורף ליהדותם, אלא כל אחד מהם הוא כאמור 'תינוק הנשבה בין יהודים', כי מעולם לא הכיר את אמונתו ויהדותו ואת השייכות שיש לו עם בורא העולם, כי למד לקיים תורה ומצוות רק כמצות אנשים מלומדה בלי שום הרגש ולב, ולכן היתה יהדותו כעול כבד עליו.

לכן מוטל עליך להשפיע בנעימות, לקרב את כל אחד ליהדות שתהיה לו שייכות עם היהדות. לכן כאשר ירגיש בנועם של אושר היהודי, הוא לא ירגיש שהוא 'חוזר' אלא 'מתחיל'. אע"פ שעברו עליו כל שנות התלמוד תורה ולמד פחות או יותר מה שלמדו שם, אבל במציאות לא קיבל חינוך ליסודות נאמנים ביהדות, ואינו מרגיש את השביעה של 'קרבת אלקים כי טוב'. לכן נפשו יבשה, עבודתו היא ל"ע כעול וכמשא, ולכן נשברת נפשו. זאת חוץ מכל הקשיים שישנם סביב לו, בבית ומבחוץ.

*

להקנות חיזוק בעניין התפילה

לסיום, יש להתחזק בעניין תפלה, ובפרט בימים אלו – ימי הרחמים והרצון.

[מובא ביושר דברי אמת (קונטרס שני סי' מג) להרגיל עצמו להתפלל בכוונת פירוש המלות (שם או' ל"ד), אם בשום אופן אי אפשר לו לקשר המוח אל הדיבורים שמדבר בתפלתו, ומחשבתו משוטט בטרדותיו ותאוותיו, מכל מקום יתפלל בכוונה שמקיים רצון המלך].

בפרט בתקופתנו שעומדים בזמנים קשים שאפילו סוס סומא יכול להרגיש שהמצב בכל העולם אינו רגוע מהמחלה המדבקת ה"קורונה", ואין הרופאים יודעים שום עצה גמורה

מעיקרי ההתרשלות בתפלה – שסבור שאין תפילתו נחשבת בשמיים

איך לעצור את המחלה, זה אומר בכה וזה בכה. כמו כן עברנו שנה קשה של גזירות קשות בארץ ובחור"ל, ואין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים.

הסיבה העיקרית שאדם שוכח את הכח והאוצר הגדול שיש לו בכיסו, שהוא כח התפילה, אינו משום שחס ושלום שוכח שיש את בורא עולם שהוא אבינו ואנחנו בניו, אלא שאינו יכול להאמין בעצמו שיש לו הכח הזה, שאפילו כשהוא נמצא במצב ובמעמד שלו, אע"פ כן יכול הוא לגשת לאביו שבשמים ולשפוך נפשו לפניו ולבקש ממנו שיעזרהו, וה' יענה לו.

*

מעיקרי ההתרשלות בתפלה – שסבור שאין תפילתו נחשבת בשמיים

זאת ועוד, אחד מעיקרי ההתרשלות בתפלה היא, שחושב האדם בלבו מתוך צער: הרי כבר התפללתי, שהרי אני מתפלל שלש פעמים ביום, ואעפ"כ עדיין לא נושעתי, וזה סימן שתפילתי אינה נחשבת כלום בשמים. לכן בלית ברירה פונה למקומות אחרים בניסיון להיוושע, ומבקש בכל מקום שחושב שאולי משם יבא עזרו [סגולות וכדו'].

מובא בספר הקדוש דגל מחנה אפרים (הפטרות תצא ד"ה או) ...אא"ז זללה"ה [הבעש"ט נבג"מ] אמר, כי כל התפלות עושים פעולה בעולמות העליונים ולפעמים בקצה הארץ, וסמך על פסוק (תהלים י"ב, ט') 'כרום זלות לבני אדם' 'אלו דברים שעומדים ברומו של עולם' (ברכות ו:): שנעשה מזה דברים נוראים ברומ' של עולמות, ובני אדם סוברים שלא נתקבלו תפלתן לכן מזלזלין בהם, עכ"ל.

צריכים לעזור להם. כח התפלה הוא רק בזמן שברור לנו ש'אין לנו אלא אתה', ובזמן שמחזקים את הצעירים בפרט, וגם אותנו, עלינו לדעת בבהירות שבקשתנו היא: 'אבי שבשמים עזרני כי אין לי אבא אחר אלא אתה, ואיני פונה למקום אחר רק אליך'. זו היא התפילה אשר בכוחה להרעיש עולמות, ועל ידי תפלה כזו יכול האדם להתפלל ולהיוושע.

*

"אבי! עזרני!"

צריכים באופן תמידי לחזק את הצעירים, בפרט בדברים האלו:

א. שלכל יהודי יש אל מי לפנות לשפוך את נפשו, לכל יהודי יש אל מי להעתיר, שיכול לבקש ממנו ית' את כל מה שצריך, והוא הוא לבדו יתברך שמו יכול לתת לו כל מה שצריך.

חודש החשבון

ב. אין צורך לנסוע למרחקים או דווקא למקומות הקדושים כדי למצוא את הקב"ה ולדבר עמו, וגם לא ליערות ולשדות, כי ה' נמצא קרוב אליך מאד, לכל יהודי.

כל יהודי הכי פשוט יכול לדבר אליו, בכל זמן ובכל מקום. אפילו כאשר יהודי הולך ברחוב העיר אינו צריך הכנה, והתפלה מועלת להפוך ולבטל את הגזירה לטובה ולישועה (בספר מגיד תעלומות להרה"ק הבני יששכר זיע"א). גם שם נמצא השי"ת עמו, וגם אז יכול להתפלל ולבקש ממנו את מבוקשו.

ג. הקב"ה מחכה לשמוע מכל יהודי, רוצה ומתאוה שיפנה אליו כמה שיותר. הקב"ה אוהב את כל יהודי יותר מאהבת אב לבנו יחידו, כי כל יהודי הוא בבחינת 'בן' של הקב"ה. אע"פ שיכול האדם להרגיש שהוא מרוחק מהקב"ה מחמת מעשיו הלא-טובים, מכל מקום עליו לדעת שגם במצב זה עדיין הוא מקושר להקב"ה. לכן בכל מצב שיהודי נמצא, יכול הוא לגשת לקב"ה ולבקש: 'אבי! עזרני!', והוא שומע.

*

חודש החשבון

אחתום בברכת הדיוט בסוף חודש החשבון, חודש אלול שבו זמן החשבון על השנה החולפת, וזמן קבלת החלטות טובות על להבא. הנה בטחוני חזק כי תעשו חשבון צדק ממה שראוי לשנות לטוב ולתקן במקומות הצריכים חיזוק.

ויהי רצון שתצליח בעבודתך הקדושה, לחנכם לתורה ויראת שמיים באהבת ה' מתוך שמחה. לחזק את אלו היבשים באור ותקווה, להכניסם תחת עול תורה בחלקם בתורה, ושתצליח ותעשה פירות מתוקים.

יהי רצון שתפילותינו תתקבלנה לרחמים ולרצון, ושיקויים בנו 'אך טוב וחסד ירדפוני', ונזכה לגאולה השלמה בב"א.

ברכת כתיבה וחתימה טובה, שנה טובה ומתוקה לך ולכל תלמידך ולכל כלל ישראל.

*

לתגובות, ולייעוץ והדרכה בענייני חינוך ושלום בית: Achdus123@gmail.com

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

חיים כולכם היום!

מחנך ניצב מול כיתה ומנפנף בשטר של \$100. עיני התלמידים נשואות לשטר הירוק. "מי רוצה שטר זה?" שואל המחנך. וכמובן, כולם מצביעים. המחנך מגלגל את השטר לכדור באגרופו, ומציג את השטר המכווץ "ועכשיו, מי חפץ בו?", ושוב, כל הידיים מורמות. כעת משליכו ארצה ליד פח האשפה, דורך עליו בביזיון, מרימו ושואל "ועדיין, מי רוצה את השטר?" ועדיין, כולם מבקשים אותו. למרות הכל - הוא שווה \$100. המחנך מסביר לתלמידיו כי אדם, למרות חזותו ומצבו, הוא אדם. לעולם אינו מאבד ערכו ויקרת מעלתו.

סודו של ראש השנה הוא אחדות בני ישראל. בזוה"ק נאמר: 'אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם' רומז על ר"ה. ביום הרת עולם, כולנו באים במשפט ועוברים כבני-מרון, ויש להפנים בחי' 'פְּלִקָּם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם'. עוד נאמר בזוה"ק, כי אלישע הנביא התארח בבית 'השונמית' בר"ה, שנא' וַיְהִי הַיּוֹם - זה ר"ה, והציע לה 'מָה לַעֲשׂוֹת לָךְ, הֲיֵשׁ לְדַבֵּר לָךְ אֶל הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל שָׂר הַצָּבָא' - להיות לה לסניגור בבי"ד של מעלה ולהמליץ עליה באופן פרטני לפני מלך המשפט, היא משיבה בְּתוֹךְ עַמִּי אֲנֹכִי יִשְׁבֶּת. זו הסנגוריה שלי, האחדות, השלום והשלווה.

לעולם קוראים פר' נצבים בשבת שלפני ר"ה. רבינו האלשיך הק' מעיר, כי כשהיה משה מלמד תורה לבניי היה מתחיל בנשיאים, ללמדם תחילה, ורק אח"כ לכלל ישראל. כאן נאמר וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם (שלהי פר' כי תבא) ומכריז: אַתֶּם נִצְבִים הַיּוֹם פְּלִקָּם, כעת כולכם בשווה ללא מעמדות והיררכיות, מפני שהינכם כאן לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם, ולפניו ית"ש עומדים בשווה. אין לנו מושג מי 'חשוב' יותר בעיני ה', יתכן שאדם שנדמה בעינינו 'פשוט', יקר הוא בעיני ה', כדברי רב יוסף בריה דר' יהושע בן לוי, כשהתרפא וחזר לחיותו, 'עולם הפוך ראיתי, עליונים למטה ותחתונים למעלה' (פסחים ג), שיש 'חשובים' כאן שבשמים הם 'למטה'. וכך דורש את ההמשך רְאִשֵׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקִנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם - המעמדות אינם אלא לכם, רְאִשֵׁיכֶם וגו', בְּרִאֲיָה שלכם. אך כשנצבים לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם - כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל. כולם בשווה זה עם זה, ללא 'כיבודים'.

העוסקים במלאכת שמים מזהים גם בהאי עלמא 'עולם הפוך', יש 'בני עניים' (בממון והדעת) שמהם יוצאת תורה, ומאידך יש רבנים וחשובים שלא זכו לבנים מהוגנים. מחנכים אמונים לנהוג בבחי' 'פְּלִקָּם לְפָנַי ה' אֱלֹקֵיכֶם'. להשקיע בכולם, להעניק לכולם, לרומם את כולם, שהרי אין ביכולתנו לדעת "איזה כרטיס יזכה".

ביום ב' דר"ה קוראים בתורה ומעוררים זכות עקידת יצחק. אך מדוע קוראים גם את המשך הפרשה, על משפחתו של נחור אחי אברהם? וכי נחוץ לנו להכיר ולהזכיר, ועוד

חיים כולכם היום!

בר"ה, את עוץ בְּכֹרוֹ וְאֶת בּוֹז אָחִיו וְאֶת קְמוּאֵל אָבִי אָרָם, ויתר תשעת אחיהם? ניתן לחלק את 'מעשה העקידה' גופו לחמשה עולים לתורה, ודי!

הגר"מ פיינשטיין מסב תשומת לבנו לרש"י עה"פ וּבְתוֹאֵל יֶלֶד אֶת רְבֵקָה: 'כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה'. אכן, אין תועלת בהכרת רְאוּמָה פילגש נחור ובניה. לא פְּלִדָּשׁ ולא יְדִלָּף חשובים לנו. אך מסננים הרבה חול וחצץ כדי **להגיע למרגלית, לרבקה אמנו**. גם בעסק החינוך נותנים הזדמנות לכל כיתה, לכל משפחה, ולכל יחיד, אפילו כשהם ירודים, בתקוה ובאמונה שמתוך כל אלה נגלה צדיק בודד או צדיקה אחת! ראוי לקבל משפחה שלימה, למרות חזותם החלשה, בשביל מרגלית אחת שתימצא בס"ד ביניהם!

ביום הזכרון קוראים פרשה זו, ללמד זכות בעד עצמנו. רבש"ע! אמנם אין אנו כה מיוחדים, אך אנא, הטה כף דיננו לטובה בגין בנינו ודורותינו. גם כשאני בבחי' 'בוז אָחִיו', הלוואי ותתגלה מקרבנו 'רבקה' צדיקה!

מטבילים בדבש. דבש דבורים. לא בדבש תמרים, דבש 'דאורייתא' המוזכר במקרא, גם זה 'מסימני החג' - מאכל כה מתוק ובריא בא **משרץ טמא!** כמה עקיצות נעקץ הַדְּבֹרָאִי (תואר שהחליף פְּוֹרָן) עד שהפיק מגד כה מיוחד. 'סימן' יש בדבר. לא נביט בשרץ או בעוקצו, נאמין בתוצאה מתוקה ונוצה **לשנה טובה ומתוקה!** בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ שאלות בפרשת נצבים

- א. אימתי נתקיימה הקללה "גפרית ומלח" וכו' (יומא נד.)? ובמי מצאנו שענשו בגפרית מלבד סדום (עי' רש"י בראשית ו, יד, וע"ע ישעיה ל, שם לד, יחזקאל לח, תהלים יא)?
- ב. מנין שצריך הלומד להוציא הדברים בפיו (עירובין נד., עי' בעל הטורים)?
- ג. היכן מצאנו לשון "עזיבה" (מלבד השרש ע.ז.ב., עי' רש"י ירמיה יח, יד)? ולשון "שובע" (עי' רש"י סנהדרין עו:)?
- ד. מנין שהגרים עמדו על הר סיני (שבת קמו.)?
- ה. מנין למדנו ש"כלי ריקן אינו מחזיק" (סוכה מו: וברש"י שם)?

חדוותא דאפטרותא נצבים (ישעיה סא, סג)

- ו. היכן נרמזו תפילין (ברכות ו.)?
- ז. איזו הלכה מהלכות כלאים נלמדת מפסוק בהפטרות?
תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת כי תבא

- א. איזה ביטוי בפרשה כוונתו לבעל חי, בספר ישעיה ובספר איוב משמעו "צל" (עי' ב"ב עה.), ובספר שמואל ובתהילים הוא כלי זמר (ועי' רמב"ן כאן, ופי' המיוחס לרש"י דברי הימים, א יג, ח)?
הלשון "צלצל".
- בפרשתנו נאמר (כח, מב) **כָּל עֵצְךָ וּפְרֵי אֲדָמְתְךָ יִירֹשׁ הַצִּלְצָל**: ופירש"י צלצל. מין ארבה^צ.

^צ שפתי חכמים להכי נקרא צלצל שהוא מל' צלצל ותרועה כלומר באין הרבה ביחד ובאין בקול ובמהומה: ובתוס' בבא קמא קטז: ד"ה יחסנינה סקאה. פי' בקוני' ארבה כמו [ומעלה את] הסקאין דבתענית (דף ו.) שהוא מין ארבה ואין נראה לר"ת דלשון ירושה ואחסנתא משמע דאבני אדם איירי ונטלוח מסיקין נמי איירי בבני אדם ונראה

בספר ישעיה נאמר (יח, א) הוּי אֶרֶץ צִלְצַל כְּנָפִים אֲשֶׁר מֵעַבְר לְנִהְרֵי כּוּשׁ: ופירש"י אני אומר לפי שהן שרוין במזרח והארץ חמה העופות נאספים שם והיא מצולצלת בכנפי עופות

ובאיוב נאמר (מ, לא) הִתְמַלֵּא בְשָׁפוֹת עוֹרוֹ וּבְצִלְצַל דְּגִים רֵאשׁוּ: צלצל . סוכת דגים ולסוכה עשויה מראשו קורא אותה צלצל דגים לפי שעשויה ממנו: צלצל. ל' צל הוא והוא מתיבות כפולות כמו ירקרק אדמדם (ויקרא יד) פתלתל (דברי' לב) קעקע (ויקרא יט):

וע"ז הכתוב אמרו חז"ל (ב"ב עה.). "ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורו של לויתן שנא' (איוב מ, לא) התמלא בסוכות עורו זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל שנאמר (איוב מ, לא) ובצלצל דגים ראשו וכו'" ופירש"י סוכה. "היינו מלמעלה גג וארבע דפנות מארבע רוחות צל היינו סיכוך בלא מחיצות":

(שמואל-ב ו, ה) וְדוֹד וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׁחֲקִים לְפָנָיו ה' בְּכָל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכַנְרוֹת וּבְנַבְלִים וּבְתַפִּים וּבְמִנְעֻנְעִים וּבְצִלְצָלִים:

ובתהלים (קנ, ה) הִלְלוּהוּ בְצִלְצָלִי שְׁמַע הִלְלוּהוּ בְצִלְצָלִי תְרוּעָה: ופירש"י בצלצלי שמע . מצלתים המשמיעים קול צד:

ב. איזו לשון נאמרה בפרשה, בפרשת ברכות יצחק ליעקב, בלבן ברדפו אחרי יעקב, ובאחת ממכות מצרים?

לשון "מישוש"

(כח, כט) וְהָיִיתָ מְמִשֵּׁשׁ בְּצַהָרִים כַּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאַפְלָה

ברדוף לבן אחר יעקב נאמר (בראשית לא, לד) וְרָחֵל לָקְחָה אֶת הַתְּרָפִים וְתִשָּׁמֵם בְּכַר הַגָּמֶל וְתִשָּׁב עֲלֵיהֶם וַיִּמְשֵׁשׁ לָבָן אֶת כָּל הָאֵהָל וְלֹא מָצָא:

יעקב אבינו אמר לרבקה אמו " (בראשית כז, יב) אוּלַי יִמְשֹׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְּעֵינָיו כְּמִתְעַתֵּעַ וכו' "

ובמכת חשך נאמר (שמות י, כא) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ: ופירש"י וימש חשך. ומדרש אגדה פותרו, לשון ממשש בצהרים (דברים כח, כט.), שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש:

שהאויב קרי סקאה שעולין ומכסין את הארץ כדכתיב (שמות י) והנה כסה את עין הארץ ועל שם כך נקרא צלצל שמכסה כל הארץ כצל כמו הוי ארץ צלצל כנפים (ישעיה יח) וכו'.

^{טז} וברמב"ן (כאן) "ויותר נראה שיהיה צלצל שם למחנה האויב וכו' ואמר כל עצך ופרי אדמתך אשר לא ישאו לך פירות כאשר הזכיר יירש האויב הבא עליך כי השנה שיבואו עליך יתנו להם חילם והם יאכלום ויקרא החיל "צלצל" בעבור שישמיעו קול מלחמה במחנה וקול שופר ורעם שרים ותרועה מלשון צלצלי שמע וצלצלי תרועה (תהלים קנ ה) ובמנענעים ובצלצלים (ו ה) וכן ארץ צלצל כנפים (ישעיהו יח א) ארץ המשמעת צלצול כנפיה שהולכות למרחקים כאשר ידאה הנשר

ומהו המשותף בין פסוק בפרשה, לבין הפסוק בבראשית (ל, כב): "ויפתח את רחמה"
וביחזקאל (לז, יג): "בפתחי את קברותיכם" (תענית ב:)?

"אמר ר' יוחנן ג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של
גשמים ומפתח של חיה ומפתח של תחיית המתים מפתח של גשמים דכתיב (דברים כח,
יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו מפתח של חיה מנין
דכתיב (בראשית ל, כב) ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה
מפתח של תחיית המתים מנין דכתיב (יחזקאל לז, יג) וידעתם כי אני ה' בפתחי את
קברותיכם".

ג. היכן מצאנו לשון "חטיבה" (תרגום אונקלוס, ועי' חגיגה ג.)?

(כו, יז, יח) אַתְּ ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם וְכוּ' וְה' הַאֲמִירְךָ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סְגֻלָּה וְכוּ'. ותרגם
אונקלוס ית ה' חֲטַבְתָּ יוֹמָא דִּין וְכוּ' וְה' חֲטַבְךָ יוֹמָא דִּין לְמַהְיִי לְהָ לְעַם חֲבִיב

ואמרו חז"ל (חגיגה ג.) "דכתיב (דברים כו, יז) את ה' האמרת היום (וכתיב) וה' האמירך
היום אמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתונוי חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם
חטיבה אחת בעולם אתם עשיתונוי חטיבה אחת בעולם שנאמר (דברים ו, ד) שמע ישראל
ה' אלהינו ה' אחד ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם שנאמר ומי כעמך ישראל גוי
אחד בארץ".

לשון "אונן"?

(כו, יד) לֹא אֶכְלְתִּי בְּאֲנִי מִמֶּנּוּ וְכוּ' ופירש"י לא אכלתי באני ממנו. מכאן שאסור לאונן:

ולשון "מינוי" (עי' רש"י בראשית מא, מא)?

(כו, יט) וּלְתַתְּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה וְכוּ'

ועל הכתוב (בראשית מא, מא) וַיֹּאמֶר פְּרַעֲהַ אֶל יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֶתְךָ עַל כָּל אֶרֶץ
מִצְרָיִם: ופירש"י נתתי אתך. מניתי יתך, ואף על פי כן לשון נתינה הוא, כמו ולתתך עליון.

ואלו לשונות של שבח מצאנו בפרשה?

(כו, יט) וּלְתַתְּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וְלִשְׂמֵי וּלְתַפְאֲרָתָהּ וְכוּ'

ותרגם אונקלוס לְתַשְׁבְּחָא וְלִשְׁוֹם וְלִרְבוּ

והלשון "תפארת" הוא ג"כ לשון שבח, כאמור (שמות לט, כח) וְאֵת פְּאָרֵי הַמְּגַבְעַת שֵׁשׁ
וּתְרַגַּם אֲוֹנְקְלוֹס וְיֵת שְׁבַח כּוֹבְעֵינָא דְבוֹצָא וּפִירִשׁ"י וְאֵת פְּאָרֵי הַמְּגַבְעוֹת. תפארת
המגבעות, המגבעות המפוארות^{צ"ה}:

^{צ"ה} וא"כ מצאנו לשון נוסף של שבח (כו, יז, יח) אַתְּ ה' הַאֲמַרְתָּ הַיּוֹם וְכוּ' וְה' הַאֲמִירְךָ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סְגֻלָּה וְכוּ'.
ופירש"י האמרת והאמירך. אין להם עד מוכיח במקרא, ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה, הבדלתיו לך מאלהי

ד. שמו של איזה רקיע מוזכר בפרשתנו ובפרשת וזאת הברכה?

הרקיע "מעון"

(כו, טו) הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךְךָ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְכוּ'
ובפרשת וזאת הברכה נאמר (כו) מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם וּמִתַּחַת זֹרַעַת עוֹלָם וַיִּגְרַשׁ מִפְּנֵיךָ
אוֹיֵב וַיֹּאמֶר הַשָּׁמַיִם:

והיכן נזכרו בפרשה הדברים הנמצאים ברקיע הנקרא "מכון" (חגיגה יב):?

"מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של
סופה [וסערה] ומערה של קיטור ודלתותיהן אש שנאמר (דברים כח, יב) יפתח ה' לך את
אוצרו הטוב וכו'"

ה. איזה משפט מן הפרשה מצוי בבית הראשון בזמר "לכה דודי"?

(כו, יט) וּלְתַתְּךָ עֲלִיּוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלָה וְלִשְׁם וּלְתַפְאֶרֶת וְכוּ'
ובזמר לכה דודי "שְׁמֹר וְזָכוֹר בְּדַבּוֹר אֶחָד, הַשְּׁמִיעֵנוּ אֵל הַמִּיחָד, ה' אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד,
לִשְׁם וּלְתַפְאֶרֶת וּלְתַהֲלָה"^{צו}.

חדוותא דאפטרותא כי תבא (ישעיה ס)

ו. מנין שאם נתן אדם צדקה בעל כרחו אע"פ כן נחשבת לו (ב"ב ט.)?

"וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בהמ"ק
קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע ואעפ"כ נחשב
להן לצדקה שנא' (ישעיה ס, יז) וּנוֹגְשִׁיךָ צַדְקָה"

ז. מנין שהקב"ה מושיע את הצדיקים ומונע אותם מתקלה בהוראה (ב"ב קלג):?

"ההוא דאמר ליה לחבריה נכסי לך ואחריוך לפלוני וראשון ראוי ליורשו הוה שכיב
ראשון אתא שני קא תבע סבר רב עיליש קמיה דרבא למימר שני נמי שקיל א"ל דייני
דחצצתא הכי דייני לאו היינו דשלח רב אחא בר רב עויא אכסיף קרי עליה (ישעיה ס,
כב) אֲנִי ה' בַּעֲתָה אַחִישֵׁנָה"

הנכר להיות לך לאלהים, והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה, ומצאתי להם עד, והוא לשון
תפארת, כמו יתאמרו כל פועלי און (תהלים צד, ד.):

ושם פירש"י יתאמרו. ישתבחו כמו (דברים כו) האמרת והאמירך:
^{צו} בטעות כתבנו "האזינו", ועמכם הסליחה.

^{צו} והנה פסוק זה בפרשה המשך הוא לפסוקים שדרשו חז"ל על קריאת שמע (עי' בתשובה ג בתחלתה), ונראה שזהו
פירושו "ה' אחד ושמו אחד", והיינו היחוד שבקריאת שמע, הוא "לשם לתפארת ולתהילה", והיינו לשבח לכלל
ישראל שהם מייחדים שמו של הקב"ה (וכמבואר בתשובה ג' בסופה).

אספקלריא לפרשת נצבים תשפ"א וראש השנה תשפ"ב

עמוד שה

ופירש"י איכסיף. רב עיליש מרבא פן יאמר רבא בלבו אילו לא הייתי בכאן היה דן דין שקר וכן כל דינין שהוא דן שלא בפני: קרא עליו. רבא לנחמו אני ה' בעתה אחישנה בעת שהצדיקים צריכין לישועה, הקב"ה ממציא להם, אף אתה אני יודע בך שמעולם לא באת דין תקלה על ידך שהרי עכשיו זימנני לי הקב"ה קודם שהגעת להוראה ולא נכשלת:

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת נצבים

השבוע תתבונן ותתמה,
להיפך הפל על מה?
ולנצבת הפל נדמה.
בתחלה, טבילה עליך שומה,
ובחרות עם ירק תטעמה.
בסוף דאג לאצבע מסומא,
ולא רק בגלל זהמה.
לתמרים עין נזדהמה,
ונביא זרק למים פנימה.
בגעל נאסרה מלחמה,
ושופט זרעה בחרמה.
לא נשפח מזבח ארמה,
כי כרתנו ברית עולמה.
ריח ניחוח נתן לבושמה,
במקדש ללשפה נתרמה.
שתפות שבת לא תקימה,
ובחסר או בחסד ממונך רמה.
נלך בדרך תורת חכמה,
כך היא, ולא במיני תרגמא.

*

פיתרון כתב החידה לפרשת כי תבוא: 'סתר'

בגלוי תהיה הפריעה, כל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי (אבות ד, ד)
גם לטמאה שפהן השביעה. על סוטה נאמר ונסתרה והיא טמאה (במדבר ה, יג)
אשר את המלך הטעה, אהוד בן גרא אמר: דבר סתר לי אליך המלך (שופטים ג, ט)
פן הפנוי למלכה מושיעה. הדסה שמה ולמה נקראת שמה אסתר? ע"ש שהייתה
מסתירה דבריה (מגילה יג).

היכן הוא שִׁלְלָחֶם לא הוֹפִיעָה? ויסתר דוד בשדה (ש"א כ, כד) כשלא הגיע לסעודת שאל

הַגַּם שִׁלְנְעִימוֹת הַפֶּת, מִשְׁפִּיעָה. ולחם סתרים ינעם (משלי ט, יז)
פָּנִים בְּקִלְלוֹת נִכְפְּלוּ לְרַעָה, ואנכי הסתר אסתיר פני מהם (דברים לא, יח)
יָגֵרם לְבַהֲלָה, לא לְהַרְגֶּעָה. הסתרת פניך הייתי נבהל (תהילים ל, ח)
כִּךְ עָשָׂה גַם, אֶח פּוֹעָה, ויסתר משה פניו כי ירא מהביט (שמות ג, ו)
וּבְמִזְמוֹר, עַד אָנָּה, נִשְׁמָעָה. עד אנא תסתיר את פניך ממני (תהילים יג, ב)
יִרְאֵת שָׁמַיִם, בְּלֵב, לְעוֹלָם נְטוּעָה, לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר.. ודובר אמת בלבבו
וְיִרְךָ, בְּמִשְׁלַל, אֶת הַתּוֹרָה מוֹדִיעָה. דברי תורה נמשלו לירך, מה ירך בסתר אף דברי תורה
בסתר (סוכה מט:)

אֶת הָאֵף נְתִינָה מְנַעָה, מתן בסתר יכפה אף (משלי כא, יד)
וּבְאָרוּרִים פְּעַמִּים נִקְבְּעָה. ארור מכה רעהו בסתר, ארור האיש אשר יעשה פסל.. ושם
בסתר (דברים כז, טו-כד)

בְּשִׁמְשׁ נְתַפֶּסֶת וּבִצֵּל הַמְּרִגָּעָה, ואין נסתר מחמתו (תהילים יט, ז) יושב בסתר עליון בצל
ש-די יתלונן (תהילים צא, א)

ה' אֱלוֹקֵינוּ, רַק לְךָ נוֹדְעָה. הנסתרות לה' אלוקינו (דברים כט, כח)
בְּפִרְשֵׁתָנוּ, גַּם הַקּוֹרוֹנָה בְּהִתְרַעָה, ארור האיש אשר יעשה.. ומסכה.. ושם בסתר (דברים
כז, טו)

וְאִם שְׁגִיתִי, אֶת הַחִידָה תִּדְעָה. שגיאות מי יבין מנסתרות נקני (תהילים יט, יג)

מלה צפונה / הרב יוסף שפר

חידה לפרשת נצבים

אמרתני אחכמה.
אעלה השמימה.
שלומים אשימה.
ובמדבר אנומה.
ובשר בטעימה,
אזבחה שמה.
לגרעון אתמה,
ובשני השלמה.
בשחר השכמה,
ובשלישי למקומה.
ניצבת עלמה,
אח לרחמה.
ושפחה זעומה,
עיניה עצמה.
לבעל חלימה,
המתה בזממה.
שולחו המה,
והוחזרו בערמה.
ויוצא המימה,
'העתירו' כמה.
בחרדה עצומה,
תעמוד האומה,
ומנהיג פנימה.
בנים בקימה,
ונכרי, על-מה,
האף והחימה.

מפנינים ואחלמה,
יגדל תשלומה,
ויובא לחמה.
בחטא ואשמה,
גלות מאדמה.
וכנשר הרמה,
מקצה למלחמה.
לנפשי נחמה,
מבני שממה.
עמידה למה,
ובצרה העלמה.
ועזיבה למה,
דברי נהמה.
מכזב דממה.
מעבירה חסימה.
בשכן שומה,
ברע, חומה,
ובטוב רוממה.

*

סיום (לא קשור לחידה)

שורותי אשלימה, וברכותי ארימה, לשנה נעימה, ברוחה ובגשמה, בלילה ויומה, בקרה
ובחמה, בכלכלה ובלגימה, בבריאות והחלמה, ובגאולה שלימה, תוטב החתימה.

פתרון החידה

אמרתי אחכמה. אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת כז, ג)
אעלה השמימה. לא נפלאות הוא ממך ולא רחקה הוא: לא בשמים הוא לאמר מי יעלה
לנו השמימה (דברים ל, יא-יב)
שלומים אשימה. שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעי' נז, יט)
ובמדבר אנומה. הנה ארחיק נדד אלין במדבר סלה (תהילים נה, ח)
ובשר בטעימה, בכל אות נפשך תאכל בשר (דברים יב, כ)
אזבחה שמה. כי ירחק ממך המקום אשר יבחר י-ה-ו-ה אלהיך לשום שמו שם וזבחת
מבקרך ומצאנך (שם כא)
לגרעון אתמה, איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחקה לכם או לדרתיכם...
(במדבר ט, י) (והרמיזה היא ל'למה נגרע')
ובשני השלמה... וועשה פסח לה'
בשחר השכמה, וישכם אברהם בבקר (בראשית כב, ג)
ובשלישי למקומה. ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק
(בראשית כב, ד)
ניצבת עלמה, ותתצב אחתו מרחק... (שמות ב, ד)
אח לרחמה... לדעה מה יעשה לו
ושפחה זעומה, גרש האמה הזאת (בראשית כה, י)
עיניה עצמה. ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת כי אמרה אל אראה במות הילד
(בראשית כא, טז)
לבעל חלימה, ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלמות הלזה בא (בראשית לז, יט)
המתה בזממה. ויראו אתו מרחק ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו להמיתו (שם יח)
שולחו המה, הבקר אור והאנשים שלחו המה וחמריהם (בראשית מד, ג)
והוחזרו בערמה. הם יצאו את העיר לא הרחיקו ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף
אחרי האנשים (שם ד)
ויוצא המימה, ויאמר פרעה... (שמות ח, כד)
לשליחה הסכמה, ...אנכי אשלח אתכם וזבחתם לי-ה-ו-ה אלהיכם במדבר רק הרחק לא
תרחיקו ללכת...
'העתירו' כמה... העתירו בעדי
בחרדה עצומה, ויחרד כל העם אשר במחנה (שמות יט, טז)

תעמוד האומה, ויעמד העם מרחק... (שמות כ, יח)
ומנהיג פנימה... ומשה נגש אל הערפל
בנים בקימה, ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם... (דברים כט, כא)
ונכרי, על-מה, ... והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה. על מה עשה י-ה-ו-ה ככה לארץ
הזאת... (דברים כט, כג)
האף והחימה... מה חרי האף הגדול הזה
מפנינים ואחלמה, אשת חיל מי ימצא ורחק מפנינים... (משלי לא, י)
יגדל תשלומה, ... מכרה
ויובא לחמה. ממרחק תביא לחמה (שם יג)
בחטא ואשמה, ומפני חטאנו... (תפילת מוסף למועדים)
גלות מאדמה... גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו
וכנשר הרמה, ---
מקצה למלחמה. ישא ה' עליך גוי מרחק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר (דברים כח,
מט)
לנפשי נחמה, כי רחוק ממני מנחם משיב נפשי... (איכה א, טז)
מבני שממה... היו בני שוממים
עמידה למה, למה ה' תעמד ברחוק... (תהילים י, א)
ובצרה העלמה... תעלים לעתות בצרה
ועזיבה למה, אלי אלי למה עזבתני (תהילים כב, ב)
דברי נהמה. רחוק מישועתי דברי שאגתי
מכזב דממה. מדבר שקר תרחק (שמות כג, ז)
מעבירה חסימה. להרחיק את האדם מן העברה (ברכות א, א)
בשכן שומה, ---
ברע, חומה, הרחק משכן רע (אבות א, ז)
ובטוב רוממה. טוב שכן קרוב מאח רחוק (משלי כז, י)

פולמוס

פולמוס / הרב ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב מאיר חדש

למה נקרא שמם 'סליחות'?

המקובל בידינו לקרוא לנאמר בימים לפני ראש השנה בשם 'סליחות'. בפשטות הכוונה היא שהדברים הנאמרים בהם בקשת סליחה ומחילה,

והנה המעיין יראה שברבים מהם אין זכר לבקשת סליחה, וכגון: בקשה לבל תקראנו רעה מן הגויים, וחלקם אין בהם בקשה כלל רק פירוט הצרות והרעות שנגרמו לנו וכדו'.

ואם כן יש לדון למה נקרא שמם 'סליחות'?

בברכת שנה טובה ומתוקה

*

תגובה א'

הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

עיקר הסליחות הוא בקשת סליחה, והשאר תוספת שבח ורחמים, ובכל סליחות יש הרבה בקשת סליחה בפסוקים ובק-ל מלך יושב על כסא רחמים, וי"ג מידות, ומחי ומסי, ויש גם הרבה וידוי אשמנו בגדנו וכו' ובתחנון ועוד.

הרב השואל:

דהיינו הפיוטים הם רק נספחים לסליחות ואינם סליחות בעצמם?!

מדוע אומרים אותם בזמן סליחות מה ענינם לכאן

הרב הילדסהיים:

הכינוי סליחות הוא על שם העיקר, אך ודאי בימי הרחמים אנו מתחננים על עוד הרבה דברים.

הרב השואל:

דהיינו אם כבר הגענו בא נדבר על עוד דברים?

הרב הילדסהיים:

אנו מתחננים בעיקר על נושאים הנוגעים לקושי הגלות ואריכותה, והצפיה לגאולה, שעל עניינים אלו מתפללים גם ברה"ה, שהוא שייך לענין המלכת השי"ת על כל העולם.

*

תגובה ב'

הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל 'תורת מרדכי'

התקנה הראשונית היתה רק בקשת סליחות.

במשך השנים נוספו פיוטים ובקשות שונות.

השם "סליחות" הוא על סמך התקן הראשוני.

הרב השואל:

דהיינו הוספו אגב אורחא דברים שאינם ממין העניין?

הרב בלומנטל:

כנראה, נצלו את ימי הרחמים והרחיבו והוסיפו בקשות שאינן ממין העניין [כמו בברכת

המזון]

*

תגובה ג'

הרב מנחם צבי גולדבאום, מח"ס 'מוסר דרך'

מו"ר הגה"צ רבי יעקב ניימן זצ"ל בספרו דרכי מוסר כותב:

"שמעתי מהגה"צ רבי ליב חסמן זצ"ל, בשיחה שהשמיע קודם סליחות, שצעק על מה שהעולם נוהג לומר 'הולכים לומר סליחות'. סליחות 'אומרים'? סליחות מבקשים! צריך לבקש מהקב"ה סליחות, שימחל ויסלח לנו על חטאינו", עכ"ל.

אולם הערת מעכ"ת שליט"א גורמת לי את המחשבה שלא סתם נקבע כשיגרה דלישנא של כלל ישראל ש"אומרים" סליחות, ולא שמבקשים. כלומר אומרים דברים שבכוחם להביא לכך שהקב"ה יסלח לעם ישראל.

*

תגובה ד'

מרי"ח ניחוח

אחדשה"ט

שמחתי מאוד לקבל שאלתו המחכימה!

ונראה לי בפשטות לומר שהטעם שנקרא שמם סליחות אע"פ שלא מוזכר כאן ענין של בקשת סליחה או מחילה אלא רק פירוט של צרות ורעות שאירעו לעם ישראל יש לומר שהטעם הוא כי כביכול הקדוש ברוך הוא מבקש מעם ישראל סליחה על כל מה שאירע להם בכל הדורות מהצרות והרעות ועל כן נקראו שמם סליחות. והענין בזה לומר להקב"ה שהרבה פעמים שאנו חוטאים זה בגלל שרצינו לחטוא אלא זה מריבוי הצרות והרעות שאירעו לנו. ואז הקב"ה מבקש מאיתנו סליחה.

ואגב שאלת כת"ר מובנת לפי נוסח הספרדים ועדות המזרח שמוזכר בפיוטי הסליחות הרבה פעמים סליחה בפיוטים ועל כן נקראים סליחות.

*

תגובה ה'

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל הר"ן ב"ב, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי 'מנחת שלמה' שלום וברכה,

שאלה זו קשה לי כבר זמן רב, אבל כשנדע את המבנה של הסליחות ומה הוא העיקר ומה ההוספות נבין היטב.

עיקר הסליחות הוא הי"ג מידות, והוידוי וועננו וכו' שבסופם, כך הוא מתקנת הקדמונים, הי"ג מידות הם כהקדמה למה שאנו מסמיכים בבקשה מיד 'סלח לנו אבינו וגו'', כמו כן הזכרות הרחמים בסוף הם לבקשת הסליחה שלאחר הוידוי.

כך שבאמת העיקר הוא בקשת הסליחה. אלא שבמשך הדורות הוסיפו קדמונינו פיוטים ועוד שעניינם בעיקר הכפיפות וצרות הגלות, וכל זה כדי לעורר רחמי שמים יחד עם בקשת הסליחה.

לא בדקתי עכשיו [אני מחוסר ספרים כעת] אבל כמדומני שבהקדמות המכובדות של הסליחות המפורשות והמבוארות מבוארים דברי היטב.

כוח"ט

(

תגובה ו'

הרב נפתלי גלינסקי, קרית ספר

לכאור' המשמעות של סליחות היא ריצוי ה' יתברך וזה מה שאנו עושים בסליחות וזה כולל בין השאר גם בקשת סליחה

*

תגובה ז'

הרב דוד אריה שלזינגר מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

עיקר הסליחות הם הפסוקים ביניהם וי"ג מדות ומסיימים סלח לנו אבינו וכו' ולכן נקרא סליחות ומה שמזכירים הצרות הוא ג"כ חלק מבקשת סליחה שעיקר בקשת סליחה הוא בגללם.

*

תגובה ח'

הרב יוסף פליסקין, ירושלים

העיקר הוא בקשת הסליחה ועל שמם נקרא הכל, כל השאר הם תוספת נלווית כיון שהם ימי רצון

*

תגובה ט'

הרב פנחס זרביב, מח"ס 'למעשה'

בקשתו סליחה מפורטת היא בקשה בה אנו אמורים כל מה שהפסדנו בגלל הפסק הקשר בינינו להשם

ומצאתי ששאל כן בספר הגדתי היום של הרב אברהם ארלנגר שליט"א (הגדתי היום עמ' כז)

מה מצאו מסדרי הסליחות להתחיל כסדר זה? מדוע מתחילים הסליחות בגדלותו של הבורא? ואח"כ יתר הסליחות? אין זאת אלא שהסליחות נאמרות באופן אחר כאשר יודעים אנו למי חטאנו. ואביא סיפור שיבהיר לנו את הדבר: התעלף מרוב בושה

מסופר על הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל שנסע פעם ברכבת מהעיר קובנא לוילנא. כדרכו נסע ללא מלווים כשהוא לבוש בבגדים פשוטים כאחד מבעלי הבתים. לידו ישב יהודי צעיר שלא הכירו. הם ישבו בקרון המיועד למעשנים ורבי ישראל עישן סיגריה. פנה אליו האיש בגסות ואמר לו שאינו סובל את ריח העישון. ר' ישראל לא ביקש להצטדק, לא הסביר שהקרון מיועד למעשנים, רק ביקש את סליחתו וכיבה את הסיגריה. לא עברו רגעים מועטים ושוב נשמע קולו הנרגז של אותו יהודי, 'אי אפשר לשבת בד' אמות של הזקן הזה, הוא פותח את החלון ומכניס קור בעצמותינו. ושוב השיב לו ר' ישראל בנחת תוך שהוא מצטדק ואומר, 'סלח לי לא אני פתחתי את החלון, אך אם הדבר מפריע לך, אסגור אותו. ואכן קם ר' ישראל וסגר את החלון.

כשהגיעה הרכבת לוילנא קם אותו יהודי ממקומו וכשעמד לצאת הבחין בקהל רב שמסתופף בתחנת הרכבת. לשאלתו למי מחכים, השיבו לו כי באו להקביל את פני גאון ישראל אבי תנועת המוסר רבי ישראל מסלנט.

שמח האיש על הזכות שנקרתה לפניו ועמד גם הוא בין מקבלי פני הרב. והנה, לקול תרועת ההמונים והצפיפות סביב דמותו של האורח הנכבד, הבחין האברך כי האיש שבא הוא לא אחר מאשר אותו 'זקן' שישב עמו ברכבת ושהציק לו במשך כל הנסיעה. כשהבין זאת התעלף! אחרי שהתאושש מעט, ניגש אליו ונפל על ברכיו בתחנונים שיסלח לו על שהתגרה והשפיל אותו וימחל לו, ולא נחה דעתו עד שראה כי הרב התרצה.

ויתירה מכך, הוא זכה לקבלת פנים לבבית מר' ישראל שעודדו שלא יצטער וגילה לו שאין בלבו שום טינה עליו חלילה, וכי אין אדם עומד על דבר אלא אם כן נכשל בו...

כך אנחנו נראים

אחרי שאמרנו עשרות פסוקים שמדברים בשבח הבורא. אחרי שהבנו כמה גדול ה', אנחנו נמצאים באותה סיטואציה כמו אותו אברך מול רבי ישראל מסלנט. ברגע שאנחנו מודעים לגודלו של הקב"ה, פתאום אנו קולטים עם מי התעסקנו. את פי מי מרינו. למי הכאבנו ואת מי הרגזנו. איזו בושה, איזו כלימה. כאשר מגלים כי זה ה' שכל העולם שלו וכל מה שיש בעולם הוא עשה. הוא הגדול והגיבור, ונורא הדבר שחטאנו לו. באחת אנו מרכינים ראש ואומרים: לך ה' הצדקה, ולנו בשת הפנים. זה פחד פחדים כשקולטים זאת. וכפי שאומרים: עזרא הסופר אמר לפניך אלוקי בשתי ונכלמתי להרים אלוקי פני אליך."

מה, מה, מה, מה

ונסיים בסיפור. פעם באו תלמידיו של רבי מנחם נחום דובער, בנו בכורו של הרבי מרוזין זצ"ל, לבקש עצה לחיזוק בתפילה. אמר להם: מבקשים אתם עצה? זכרו- מה, מה, מה, מה.

מה?! תמהו התלמידים. הרב יישב את תמיהתם ואמר: קודם התפלה צריך האדם להתבונן בארבעה פסוקים המתחילים במילה "מה". הפסוק הראשון: "מה אדיר שמך בכל הארץ". הפסוק השני: "מה אנוש כי תזכרנו". השלישי: "מה ה' אלוקיך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה'". והפסוק הרביעי: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך". והסביר זאת בדרך משל: מלך גדול וחזק מאד הלך פעם עם אנשיו לצוד חיות ביער. כל הבוקר עסקו בציד, ולקראת הצהריים בקשו לבשל את הבשר שצדו. ומה מתברר? את כלי הציד הביאו, וגם כלי בישול לקחו איתם. רק דבר אחד הם שכחו... את הגפרורים. שאלו את השרים והעבדים שהיו שם, אך לאיש מהם לא היו גפרורים. בקש מהם המלך שילכו למצוא ביער איש שיש לו גפרורים ויביאו אותו אליו, הוא ישלם לו בעבור גפרור אחד כל טוב מאוצרותיו. ייתן לו אבנים יקרות וכסף רב ובלבד שיוכלו לבשל את הציד.

יצאו האנשים בדבר המלך, ומצאו אדם אחד, בן כפר שהלך ביער לבוש בבגדי עבודה, הבגדים בלויים ומלוכלכים ויש אתו גפרורים. הם בקשו ממנו שילך עמם למלך כדי לתת לו גפרור, אך האיש סירב...הוא הסביר להם כי הוא נוהג בשיטה של: "לקחת ולא לתת".

אמרו לו עבדי המלך האם אתה יודע מי מבקש את הגפרור? הלא זה המלך בכבודו ובעצמו! ענה להם בן הכפר, וכי מי הוא המלך שאתן לו גפרור? התחילו שרי המלך להסביר לו מי הוא המלך ואמרו לו: דע שהמלך שלנו מולך על הרבה מדינות, ואחת מהמדינות שהוא מולך עליהם היא המדינה שאתה גר בה, והכפר שאתה גר בו וכל הבתים והבהמות שיש לך, כולם תחת ידו. ואם הוא רוצה הוא יכול לקחת ממך הכל. הם גם ספרו לו על העשירות שיש למלך, אך דבר לא הועיל. בן הכפר בשלו: גם אני עשיר, יש לי מאה בהמות, חמישים חמורים, ואלף תרנגולים. הסבירו עבדי המלך שלמלך יש אלף ארמונות ובכל ארמון יש אלפי חדרים ובכל חדר ישנן תמונות יקרות שערך כל אחת

מהן שווה יותר מכל הכפר שלך. ובכל אלו לא כלולים אוצרות המלך ואבנים יקרות שיש לו. אך גם לאחר שתארו לו את גודל העשירות של המלך וחזוקו, לא הועיל דבר. בן הכפר אינו מסכים לתת גפרור למלך. וכשלא הצליחו להסביר לבן הכפר את גדלות המלך, ניסו להסביר לו באופן אחר: האם יודע אתה כי בן כפר אתה? כה פשוט אתה עד כי רחוק הנך אפילו מלהבין את ערכו של המלך. שהרי ראשך ורובך כל היום בבהמות ובתרנגולים ואין לך מושג עושר וכבוד מה הוא. זאת ועוד, ראה כיצד אתה נראה, ראה את המלבושים שלך כמה מלוכלכים הם. הרי מי שיבא כך לפני המלך בוש יבוש. וכאן, המלך בכבודו ובעצמו קורא לך! ומה הוא מבקש ממך, שתתן לו גפרור אחד, לא תבין כי זו הזדמנות חייך? והכפרי בשלו: אין דרכי לתת!!! וכך שעה ארוכה הסבירו לו אודות גדלותו של המלך ומיעוט ערך עצמו. ואף הוסיפו להבהיר לו: המלך לא מבקש ממך שתתן לו את כל הרכוש שלך, וגם אינו מבקש ממך את כל קופסת הגפרורים שלך, הוא רוצה רק גפרור אחד. גם את הגפרור שהמלך מבקש ממך הוא לא מבקש בחינם, הוא רוצה לשלם לך בעבורו שקים שלמים של אבנים טובות שכל אבן מהם שווה אלף פעמים יותר מכל הרכוש שלך. ואחרי כל השכנועים עונה הכפרי: לא, לא אתן!

המתבונן בסיפור הזה אינו מבין כיצד מותר בן הכפר על הזדמנות שכזו. הוא פשוט שוטה. מתי יש לו אפשרות לראות את המלך, ועוד- המלך בכבודו ובעצמו קורא לו ומבקש ממנו דבר מה. ומה בסך הכל מבקש? גפרור! והמלך מוכן לשלם בעבורו הרבה. קשה להאמין שיש בנמצא אדם שידחה הצעה שכזו. נחשוב לעצמנו: אדם ההולך להתפלל, מי חפץ בעבודת הלב שלו? מלך מלכי המלכים הקב"ה, אשר לגדולתו אין חקר. שעליו נאמר הפסוק הראשון מארבעת הפסוקים: "מה אדיר שמך בכל הארץ".

וממי מבקש הקב"ה זאת? מהאדם הדומה לבן כפר השקוע כל היום בתאוות העולם הזה. על פשטות האדם נאמר: "מה אנוש כי תזכרנו".

ומה כבר מבקש המלך הגדול הזה, רק גפרור קטן, אש עבודת ה' עם קצת חמימות. והיינו: "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה'".

והקב"ה גם רוצה לשלם לנו בעבור האש הזו, הוא יתן לנו מטוב אוצרותיו. דברים שקשה להסביר אותם מרוב גודל השכר הצפון בהם. וזהו הפסוק הרביעי: "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך".

איפה נמצא דוגמא כזו, שהמלך הכל יכול אשר בידו הכל מבקש מעמו, עם ישראל, לפנות אליו ומוסיף שכר על עצם התפילה. האם לא כדאי לנו לקפוץ על הזדמנות כזו? האם נדחה הצעה שכזו? וודאי הוא, שכולנו נקח את הסידור, נאמץ אותו אל לבנו ומעומק הלב, מנשמתנו החמה - נתפלל, נשבח, נבקש ונודה

*

תגובה י'

הרב גמליאל רבינוביץ, מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים כשבאים לבקש סליחה מהקב"ה, מפרטים גם צרות וכדומה, בבחינת "הבט אל התלאות ואל לחטאות", וזה מבטל הקטרוגים. וזהו עת רצון גדול כשמבקשים סליחות, ולכן מנצלים הזמן גם לבקש להינצל מהגויים וכו', ועוד בקשות, ודו"ק היטב בברכת כהנים באהבה

*

תגובה י"א

הרב ישכר דוד קלויזנר, מח"ס 'נחלת ישכר' ועורך כתבי זקנו ה'משנה שכיר' הי"ד, נחלת הר חב"ד - קרית מלאכי 'סליחות' לא. ואיזה שם כן?

מענה הרב מאיר לאש לדברי הרב קלויזנר:

לע"ד: חלק מהפיוטים הם בעצם 'קינות'. השאלה היותר עיקרית תהיה למה כעת הזמן לומר קינות

הרב ישכר דב קלויזנר:

אולי י"ל דהרי אין עונש בלי חטא, וכדי להתעורר לתשובה עושים זאת דרך קינות.

והשתא, אולי חדא מתורצת בחברתה, כי י"ל שיש שתי סוגי קינות,

א] של תשעה באב שמטרתו האבל והיגון עצמו.

ב] אמצעי לבקשת הסליחה והתשובה

ומעתה אמירת ה'קינות' באלול היא אמצעי לבקשת 'סליחות'.

כוח"ט

*

תגובה י"ב

הרב ישראל גברא

נראה לבאר הענין שהם ימי "רחמים" ו"סליחה" ולכן מבקשים תחנונים מלבד הסליחות, ומ"מ נקראים סליחות כי הטעם שהם ימי תחנונים הוא משום שבהם נסלח לנו ע"י משה רבינו.

ועוד הן אמת שעיקר הסליחות הוא הפסוקים ולא הפיוטים. ואכן עניינם סליחה (וכך היה מעורר מרן הגריש"א זצוק"ל שהעולם נוטה לקרוא במירוץ הפסוקים ולפעמים גם מדלגים ואין יודעים שהם העיקר.

ועוד טעם שמסדרי הפיוטים נטו לעורר לב האומרים להבין שפלות מצבינו שהיא בגלל העוונות, וטבע האדם שכתמי עוונותיו לא חלי ולא מרגיש, אבל את הצרות מרגיש היטב ובזה יפתח ליבו לבקש הסליחות כדבעי.

ועוד כלפי מעלה, שכאשר מתארים שפלות מצבינו בגלות, אז הקב"ה פונה לתלאות ולא לחטאות, ונעשה כמו שאנחנו אומרים שוטים היינו כשחטאנו מרוב צער הגלות, וא"כ אין לך סליחות יותר מאלו.

והנלענ"ד כתבתי

*

תגובה י"ג

הרב חיים ישראלזון, מערכת 'כתבי הגרי"ש'

לכאורה מהלך הסליחות הולך כך

אשרי - שבח להקב"ה, אח"כ מתחילים בדברי סליחות לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים, מה נתאונן.. נחפשה דרכינו.. לא בחסד ולא במעשים וכו', דברי שבח וריצוי לקב"ה וחוזרים להנשמה לך והגוף פעלך וכו'.

לאחר מכן בין כל י"ג מידות יש כמה פסוקים שהם הסליחות ואחריהם יש קטע ארוך של צרות שארעו לעם ישראל על חורבן הבית וכדו' או דברי מוסר בשפלות האדם וכדו' או תיאור של הימים הנוראים וכן תפילות על עם ישראל באופן כללי שלכאורה הם נכנסו להתעוררות ולעורר רחמי השי"ת.

ואחרי זה יש את זכור רחמיך וכו' עד הסוף שזה וודאי סליחות לכל דבר.

בקיצור, זה מסביר את מה שכבר עוררו הגדולים שעיקר הסליחות הם בפסוקים שאומרים אחר הי"ג מידות, ושלא לדלגם בשום אופן.

(יש עוד מקום לדון ולהביא ראיות לענין זה שכשיש פסוקים זה התפילה הגדולה ביותר ולא ראו רז"ל כותבי התפילה מקום לכתוב נוסח משלהם..)

בנותן טעם לציין את הנהגתו של מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שהיה יושב במשך הסליחות (חוץ מי"ג מידות) וכשהגיעו לזכור רחמיך נעמד משם עד הסוף לכיוון מזרח כמו בשמו"ע, בשונה מהנהגת העולם ששם מתחילים לרוץ...

*

תגובה י"ד

הרב ישעיהו שניידר

ישר כחו של הדר"ג שעורר אותנו בימים האחרונים של השנה להתבונן בא'-ב' של הסליחות שאנחנו אומרים, ויש לומר שזהו גם בא'-ב' של 'כל שני וחמישי' ב'והוא רחום' כפי שיבואר בס"ד.

ואביא כאן מה שאמרו לפני המשגיח ד'קול תורה' הגה"צ רי"י בורודיאנסקי שליט"א, והדברים מצאו חן בעיניו:

שאינני זוכר בצורה מדויקת את היסוד שאמר בשיחה, עכ"פ אמרו לו אח"כ שעל פי דבריו יובן מהו מהות דברינו ב'והוא רחום' (וה"ה לעניננו, בסליחות), דהנה בב' זה' אומרים לכאו' 'תערובת' של בקשת רחמים על כבוד שמים, ועל צרותינו, יחד עם וידויים והאשמת עצמנו, ובשלמא אם היינו ארק מבקשים ישועה או רק מתודים או עכ"פ כ"א מאלו בקטע נפרד. וע"פ מה שאמר אז בשיחה, מובן: דהנה המס"י בפ' ב' הביא את הפסוק 'שימו לבבכם על דרכיכם', ועי' בשני פרקי ס' חגי, שהוא מופיע שם פעמיים, וג'. פעמים נוספות כ' 'שימו לבבכם', ועי"ש בפסוקים ובמפרשים שרק בפעם אחת הכוונה לשים לב למעשיהם, ואילו בכל השאר הכוונה לשים לב **למצב** (כגון לצרות שהם שרויים בתוכם), עי"ש. א"כ **חזינן שמצינו** שבלי שהנביא מעורר, עלולים לא לשים לב, או עכ"פ לא להפנים, את הצרות (והקצה של זה הוא ללכת בקרי כמ"ש בבחקותי, וע"ז קורא הרמב"ם 'אכזרי'), **ולכן מטרת הסליחות** באלול ובכל ב' זה' ובכל השנה היא אדרבה להזכיר הצרות וחטאינו לסירוגין, כדע 'לשזור' ולאחד את ב' הענינים עד שנפנים שהם תלויים זב"ז (וכעין מה שמדבר הגרי"ס על הצורך במודעות ש'החוטא והנענש - אחד").

דרך אגב, אביא כאן מה שאמר מורנו הגה"צ ר' דב יפה זצ"ל (שהיה בישיבתנו 'קול יעקב' יום אחד כל שבוע) על הפסוקים שאומרים בהקדמת הסליחות - שזה לכאו' לא שייך לא לסליחות ולא לביאור הנ"ל: וביאר המשגיח זצ"ל שמטרת הפסוקים להחדיר אצלנו מעט מגדלות השי"ת (אינני זוכר האם בכדי שנפנים גודל המלך שחטאנו לפניו, או למטרה אחרת - אולי כדי שנזכור רוממתנו, עבדי המלך הגדול, ומילא מה לנו ולחטאים והבלים. ויתכן שלפעמים אמר כך ולפעמים כך.

בברכת גמר חתימה טובה, ושתזכו לכל מה שיסייע לכם להוסיף להגדיל תורה ויראה ולהאדיר!

*

תגובה ט"ו

הרב יהודה וינשטיין

אכן בשלחן ערוך, ובהגהת רמ"א משמע שזה סליחות ותחנונים, חלק תחנונים וחלק סליחות.

הזמן מסוגל, ולכן מבקשים תחנונים על כל הצרכים, וגם הרבה על סליחות.

אומנם שורש הצרות מתוקן ע"י תשובה, ולכן ע"י הסליחה (והוידוי) מבטלים את היסורים.

(כמדומה שיש מקום לדייק בלשון השו"ע והרמ"א, אם נחלקו מה העיקר סליחות או תחנונים.)

פולמוס / הרב נתן קלפהולץ – קרית גת, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב נתן קלפהולץ:

מפני מה 'ראוי' לירא מהדין?

כתב המשנה ברורה: "צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין, ועל ידי כך ניזכר לזכות בראש השנה".

יש להתבונן בעצם הדבר שראוי שתהיה אימת הדין על האדם ניוחד עם ההתחזקות שנצא בדימוס], ובפרט שהרי בכל זמן אחר כשעומד אדם בפני מצב מפחיד הדרישה ממנו היא להתחזק באמונה, ולא מצאנו למשל שיעוררו אדם חולה ל"ע לפחד?

ובעוד שהדין עוסק בעתידו הגשמי של האדם, מדוע ראוי להעסיק את עצמו במחשבות אלו?

[אכן יש חילוקי השקפות בענין זה, עד כמה יעסוק באימת הדין, ואם גם בעיצומו של ראש השנה, ואכמ"ל]

ברשותכם אפרט כאן כמה מהלכים שראיתי ושמעתי להסביר למה ואיך ראוי לפחד מהדין, ולכאורה חלק מהמהלכים יועילו ליישב את התמיהות הנ"ל. אכן אבקש ממעלתכם לדעת אם יש לאחד המהלכים האלו סמך בדברי ראשונים כמלאכים, או אם יש עוד דרכים שלא נזכרו פה:

- א. אימת הדין עניינה שיעורר בעצמו "יראת ה'" - יראת העונש, מצוה מדאורייתא.
- ב. הרי מטרת הדין 'והאלקים עשה שיראו מלפניו' (קהלת ג, יד) כמבואר בזוהר הקדוש, לכן צריך לפחד בעת הדין כרצון השי"ת.
- ג. מכבוד הדיין והדין שיפחדו מהדין, ולכל הפחות להראות שאיננו מקילים ראש בדין.
- ד. הפחד הראוי הוא אכן רק מצד גלות השכינה.
- ה. הפחד הראוי הוא אכן רק מצד שחושש לעתידו הרוחני.
- ו. פחד הדין הוא אמצעי כדי שיחזרו בתשובה, וכדי שלהבא יימנעו מחטא.
- ז. פחד הדין הוא אמצעי כדי שיתחזקו בתפילה.
- ח. מה שמצאנו את אימת הדין בעם ישראל, כי מי שעומד בדין וחיוו תלויים מנגד, ומאמין בכך בהכרה הראויה, המציאות היא שפּוחד.
- ט. הפחד אינו מפני מה שייגזר עליו, אלא יראת הרומומות, מחמת עצם הדבר שהולך לעמוד לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

בברכה

תגובות ותשובות:

תגובה א.

הרב מנחם צבי גולדבאום, מח"ס 'מוסר דרך', 'מאיר דרך', ו'אפיקי חיים'
להלן דיבורים בענין אימת הדין ואולי יהיה בזה תשובה לשאלה:
סליחות ליום ראשון:

זוחלים ורועדים מיום בואך. חלים כמבכירה מעברת משאך. טנופם מחה נא ויודו פלאך.
לשמוע:

ספר ישמח ישראל - פרשת שמיני

כמו"ש הפייטן (בסליחות ליום א') חלים כמבכירה מעברת משאך, והיינו כמו המבכרת
שלא הי' לה צער עיבור וחבל לידה מעולם, היא דואגת ומפחדת יותר ויותר מהאשה
שכבר ילדה, כי אצלה היקל הצער, כמו כן זרע קדושי ישראל אף שבכל שנה ושנה הוא
ר"ה, עכ"ז כשיום הדין ממשמש ובא המה זוחלים ורועדים מאימת יום הדין, כאילו לא
טעמו מעולם טעם ר"ה, ולפי מ"ש בזה"ק (ח"ג ש"ט.) ובתיקונים (דף נ'.) דר"ה הוא
בבחינת שמאל דוחה ובפסח הוא ימין מקרבת, היינו אף מי שנדחה בר"ה בשמאל נתקרב
בפסח בימין, שאז התגברות החסדים ביותר, בבחינת וימינך תסעדני (תהלים י"ח, ל"ו),

ספר ישמח ישראל - מאורן של ישראל - מוצש"ק א'

זוחלים ורועדים מיום בואך, חלים כמבכירה מעברת משאיך וכו'. פי' כמו אשה הרה
בולד הראשון שדואגת ומפחדת מחבלי לידה, יותר מאשה אחרת שכבר ילדה ולד, אבל
לאחר הלידה היא מלאה שמחה בהולד שילדה, כמו כן ישראל זוחלים ורועדים מיום
בואך, אבל בסופו של דבר מלאים שמחה, כדאיתא בגמ' (ברכות ל' ע"ב) עבדו את ה'
ביראה וגילו ברעדה (תהלים ב', י"א) במקום גילה שם תהא רעדה, וכמ"ש (שם) רבינו
יונה ז"ל שאע"פ שאצל בו"ד היראה והשמחה הם דבר והפכו שבשעה שאדם מפחד
מזולתו הוא עומד ונרתע ודואג אבל הקב"ה אינו כן אדרבא כשאדם מתבונן בגדלותו
וירא מפניו ישמח ויגיל באותה יראה מפני שבאמצעותה מתעורר לקיים המצוות ושש
ונעלס בקיומה וכו'. (כע"ז בישמח ישראל הגש"פ אות ע"ג):

בכבוד רב,

מנחם צבי גולדבאום

תגובה ב.

הרב יהושע וינברג

בעצם השאלה ההשקפתית לגבי אימת הדין ביום ראש השנה עצמו אצטט את לשונו של מורי ורבי שליט"א:

דרכי נעם שיחת ליל ראש השנה תשס"ב [ועוד כיוצא בו]:

ובשעה שתקפו ליהודי ה"תפלה אחת" על התגלות כבודו ית' בעולם הרי זו הבקשה הכי גדולה אצלו יותר מכל שאר צרכיו ומבוקשיו, ומסיח דעתו מהם, עד שאינו זוכר כלל מענין יום הדין ומספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, שכל מעייניו נתונים אך ורק בותמלוך אתה ה' לבדך. וכמעשה הידוע מהחסיד רבי אפרים שמויצ'כעס שהיה בעת צרה גדולה, ונכנס לביהכנ"ס נוכח ארון הקודש, ובקע עולמות בתפלתו, ובאומרו תהלים התלהב לבו בפסוקים צמאה לך נפשי כמה לך בשרי עד כי שכח לגמרי מצרתו ודאגתו, ובאה לו ישועה בדרך מופלאה. כי אמנם מכח זה גופא ששוכחים את הצרכים ואין מבקשים עליהם הר"ז מצמיח ישועות. ובוזה י"ל מד"א במדרש (דב"ר ה,ז) עה"פ ויגבה ה' צ-באות במשפט והא' הקדוש נקדש בצדקה, על ידי שאתם מגביהין אותי בדין אף אני עושה צדקה ומשרה קדושתו ביניכם. פי' מגביהין אותי בדין היינו שהשי"ת הוא אצלכם "העכער פון אלעס", למעלה מכל הצרכים, ולמעלה מהדין ומשלשה ספרים נפתחים, זה מביא המתקת הדינים □ אף אני עושה צדקה ומשרה קדושתו ביניכם. וזהו מאה"כ (דברים כו, יז-יח) את ה' האמרת היום וה' האמירך היום. היום רומז לראש השנה יומא דדינא. 'האמרת' איתא בספה"ק שהוא מלשון גובה, כדכ' (ישעי' יז,ו) כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר, הוא גובה העץ וצמרתו. כאשר מגיע "היום" יומא דדינא, ויהודי מקיים את ה' האמרת, שהקב"ה אצלו מעל הכל, למעלה מכל הצרכים והמבוקשים, ומעל כל המכאובים שכל השנה הם מעיקים עליו וממררים את חייו עד כדוכה של נפש, וביום ראש השנה הכל מתגמד אצלו, ואינו מבקש לא על בריאות ופרנסה ולא על ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, אלא כל בקשתו היא רק תפלה אחת, ותמלוך אתה ה' אלקינו, וידע כל פעול כי אתה פעלתו. אז כשמקיים את ה' האמרת היום זה פועל וממשיך עליו את מדת הרחמים הגדולה ביותר, ומתקיים בו וה' האמירך היום.

ומאידך ראה דרכי נעם ראה תשע"א:

ויש את ה'ראה' ביום ראש השנה עצמו, היום בו יבאו בני האלהים להתיצב על ה', מיימינים ומשמאילים, הקטיגור עם הסניגור. והזוכה לראיה הנכונה נעשה בשרו חדודין חדודין מאימת הדין, בראותו בין הבאים את המלאכים שנוצרו ממעשיו. וכמאמר מרן בעל בית אברהם זי"ע, אתם נצבים היום כלכם, היום דא יומא דדינא, ובו אתם נצבים **כולכם** לפני ה' אלקיכם, כל האדם עם כל מעשיו. מטבע האדם שהוא זוכר רק את המעשים שעשה לאחרונה, אבל לפני הקב"ה הרי אין שכחה לפני כסא כבודך, וביום הזה

אתם נצבים 'כולכם', לא רק התקופה האחרונה, אלא כל האדם וכל מעשיו מיום שנולד. ומי שזוכה ל'ראה', שכל האלול עבר עליו מתוך התבוננות של 'ראה', הרי בבא יומא דדינא הוא רואה בעיני רוחו את השטן המלאך המקטרג שנוצר ממה שעשה ביום פלוני ואת זה שנוצר ממה שעשה ביום אחר, ואיך הם מבקשים בכל הכוחות לקטרג עליו, ואבריו מזדעזעים.

*

תגובה ג.

הרב רפאל ברלב

במענה לשאלתו של הרב נתן קלפהולץ למה עוררו חז"ל לירא מאימת הדין, בפשטות הוא משום מצוות יראה שהיא מיסודי התורה, לירא מהשי"ת שבידו החיים וכו'.

ומלבד זאת מובא בספח"ק שאין הכוונה לחיים גשמיים לבד אלא לחיים שעליהם נאמר ואתם הדבקים בה"א חיים כולכם היום, כמו שאנו אומרים בסיום עבודת היום: "בספר חיים ברכה ושלוש, ופרנסה טובה, וגזרות טובות, ישועות ונחמות, נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום, ונאמר כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים, לחיים טובים תכתבנו אלקים חיים כתבנו בספר החיים. ככתוב ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום", אכ"ר.

וחשבתי כעת על עוד תשובה שיש בה חיזוק רב.

והוא ע"פ המובא בזה"ק (רעיא מהימנא אמור צט:) שעל אף שהשי"ת אוהב משפט אבל אהבתו לבניו גברה על אהבת המשפט ועל כן ציווה עלינו תקוע בשופר להמתיק את הדין.

ויש לבאר שעל כן גם ציווה השי"ת שנירא מהמשפט והוא רק מאהבתו אותנו, כמו שאב היודע שבנו עומד לדין על מעשה נורא וחיינו תלויים על בלימה והוא קרוב למוות מלחיים רח"ל כי מי יזכה לפניו בדין, אבל הוא רואה את בנו שאנן ואינו עושה שום פעולה לצאת זכאי בדינו, על כן מרוב אהבתו אותו הוא מעורר אותו שוב ושוב בכל מיני דרכים בדרכי נועם ובחובלים שיעשה מה שהוא יכול לצאת זכאי בדינו.

מה שאין כן לשאר בני העולם שאינם בניו אהוביו אינו מגלה להם את הדין ואינו מעורר אותם לשוב מחמת שאין לו עליהם אלא את אהבת המשפט.

*

תגובה ד.

הרב יהושע בורודיאנסקי, מח"ס 'כוס ישועות' ומעורכי ספרי 'מנחת שלמה' על הש"ס,
בני ברק
שלום וברכה,

השקפת ישראל תלויה בחכמי ישראל, ולכן החמירה התורה ביותר בכבוד החכמים, והדברים ידועים. אי לכך עלינו תחילה לצאת בעקבי הצאן ולהתבונן, היות וכל גדולי ישראל אשר מפיהם אנו חיים [אינני יודע על איזה חוג משתייך הרב השואל, אבל אני מדבר מהנתונים שלי שגדלתי כל ימי בין ברכי החכמים, חכמי וגדולי הישיבות ופוסקי הדור (מהציבור הליטאי)], כולם כאחד עשו ענין גדול מאימת הדין, ולמען לא להרחיק עדותי אציין [שלא לפי סדר מסויים] את הרב שך, הסבא ר' שלמה זלמן, המשגיח מפוניבז', ר' אהרן קוטלר, הרב מבריסק, החזון איש, הבית הלוי, ר' איצלה בלזר, ועוד ועוד, ועל כולם ר' ישראל סלנטר, כולם כאחד ענו ואמרו ויישמו למעשה את המרכזיות של הפחד מהדין. היות וכן, הרי ברור שאמת בפי הכהן הגדול המשנה ברורה. בתולדות הנודע ביהודה והחתם סופר והדברי חיים מצאנו ועוד גדולי הדורות לאין מספר הפליאו יראתם העצומה ופחד הדין שהיה עליהם בימים הנוראים.

הגדיל לומר בעל התרומת הדשן [לקט יושר] כי גם מי שבימים הללו אינו ירא כ"כ עליו לילך כך כדי שלא ירא כופר בפרהסיא!!

לגופם של דברים, אין זה חידושו של המשנה ברורה כלל ועיקר. בדברים שדברתי בתחילת הזמן בכולל, הבאתי תחילה דברי רבינו יונה בספר היראה, שמשם בודאי מקור הדברים וז"ל: משנכנס אלול עד מוצאי יוה"כ יהא ירא וחרד מאימת הדין עכ"ל. וכן הטור בפירושו על התורה דברים ל' ו' כותב מאלול ואילך חרדתי נגד ה'.

אבל גם הם לא מקור הדברים רק המקור הוא מחז"ל שהנהיגו באלול לכל ישראל עד היום הזה, והיא לתקוע בשופר כמו שכתוב בטור בסי' תקפ"א, ראה שם היטב ובמפרשים. והטעם לזה כדי לירא מאימת הדין. ואחרי דברי חז"ל בודאי אסור להרהר.

מה הטעם לזה שעשו ענין מהחרדה הלזו? כבר ביארו ר' ישראל ועוד, ע"פ הגמרא ר"ה ט"ז ב' כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, וברש"י ישראל עושין עצמם רשים בתפילתם, כלומר חשים שהכל ביד הקב"ה וממילא זה רק כאשר ישנו פחד הדין. ובדף כ"ו כתוב שבר"ה עדיף שהשופר יהיה כפוף כמה שיותר כי כמה שלבו יותר כפוף יותר מועיל. הרי לנו מפורש ענין זה, ולכן פחד הדין היא התרופה לדין.

לעומקן של דברים והבנתם ניתן לעיין באור ישראל באגרות, ובכוכבי אור תלמידו שהרחיב וביאר ויסד היטב הדברים, וכן באור יחזקאל אלול באריכות. וכן בספר שיח יצחק אלול תשרי שביאר והאריך בדברים שאין מקומם בתשובה לפולמוס ורק על קצה המזלג מראה אני מקום לדבר יסודי ברור ומוסכם כל כך.

לסיום אינני יכול להתפלא על הנושא בכללו, וכי אם אדם מאמין שכל דבריו שבמשך כל השנה כולם נגזרים בראש השנה, וכי לא היה מפחד וירא כ"כ? הפלא הוא מה שצריך לעורר על כך וע"ז שבאמת אנו רחוקים מזה לצערינו.

גם מה שכתב כאילו הדין הוא רק על דבר גשמיות [שזה באמת כל המעמיד של האדם גם ברוחניות וכאשר פירש הרמב"ם פ"ח מתשובה, ובפרשת והיה אם שמוע תוכיח] אין הדבר כן וכבר אמרו רבותינו כי פשוט שגם הרוחניות תלוי בר"ה. הכל תלוי ועומד ביום הדין הזה.

מעתה איפה ארי שאג מי לא ירא?

נ.ב.

עדיין לא ציטטתי או ציינתי כלום מרבותינו הגדולים החיד"א והשל"ה וסדר היום ועוד, אשר הם הרחיבו הרבה יותר ממה שכתבתי כאן, וכבר ארכו הדברים.

*

תגובה ה.

הרב משה יפת, כולל למען אחי, מודיעין עילית

בדבר השאלה, מפני מה 'ראוי' לירא מהדין?

לענ"ד נראה כך. פחד הדין, היראה והחרדה מפני הדין והמשפט בימים אלו, הם הלא האמצעים לחיזוק העיסוק בכל ענייני התשובה בכל כלליהם פרטיהם ודקדוקיהם, והואיל והדרך לזכות בדין היא על ידי קיום עיקרי התשובה והחיזוק בכל העניינים, נמצא שזהו המפתח להצלחה בדין ואכן על ידי כך יוכל לזכות בדין. ונראה יותר לכוונת המהלך השישי שהזכרתם בדבריכם.

כן נראה כוונת רבינו המשנה ברורה בזה.

ומהלך זה מבואר ומבורר מדברי הרמב"ם וכל הפוסקים, שזוהי הדרך לזכות בדין.

*

תגובה ו.

הרב נח קזצקוב

ראה מדור 'כיום יאיר' בגיליון זה שעסקתי בענין זה.

*

תגובה ז.

הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב

בענין השאלה מפני מה ראוי לירא מהדין, מלבד המהלכים שנזכרו יש להוסיף שעניינו של ראש השנה הוא המלכת השם ית', ומתנאי ההמלכה הוא מורא כמ"ש שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך, וזה ע"י המשפט כמ"ש מלך במשפט יעמיד ארץ.

*

תגובה ח.

הרב ישעיהו שניידר

פתח בדברי יישר כח לרב קלפהולץ שליט"א על השאלות היסודיות ועל שטרכתם לעיין, ולקבץ, את הדברים היסודיים הנ"ל ובצורה כ"כ מקיפה, ותמציתית ביותר בדבר השאלות: א. מה הענין שיהיה אדם במצב של יראה? ב. ובפרט על גשמיות.

כרגע לא עולה בדעתי תשובה נוספת, אלא לענ"ד כולם אמת, ונפק"מ שהניסוח של כל אחת מ9 התשובות יהיה באופן שאינו שולל את השאר, ודוק.

מקוצר הזמן רק אציין שהר"ר יונה אומר (באבות או משלי ויתכן מאד שבשניהם) על הפס' יראת השם תוסיף חיים: שהטבע הוא שפחד מקצר חיים, אבל יראת השם - להיפך (וי"ל שלכן שפיר' לא מצאנו למשל שיעוררו אדם חולה ל"ע לפחד' כמ"ש בשאלה, ואין זה סותר לכך שחייבים או עכ"פ ראוי, לירא.

בברכת כתיבה וחתימה טובה ושיפוצו מעינות כל ישראל חוצה!

*

תגובה ט.

הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר

צבי

זה לא רק מצוה בעלמא מכבוד הדיין והדין לפחד מהדין, אלא עצה טובה קמ"ל. וזה מה שמשמע מלשון המשנה ברורה שזה לא ענין של מצוה, אלא יש כאן עצה לזכות בדין.

חז"ל אומרים במדרש, שיש סתירה בדברי דוד המלך שפעם אחת הוא מבקש 'שפטני' ואילו בפסוק אחר 'אל תבא במשפט', וע"ז אומר המדרש כמדומני דברים אשר בהם מתבאר הענין של אהבת המשפט, שהרי האדם לא יכול לברוח מהדין, וככל שמכיר יותר בתועלת של המשפט כך הוא יכול לצאת יותר זכאי בו.

אמרו חז"ל מלכותא דרקייעא כעין מלכותא דארעא, וכשיש דין למטה אין דין למעלה, והרי א"ב של משפט הוא שיהא הנידון מודע לכך שעושים לו דין ומשפט. ממילא ככל שהאדם מרגיש יותר שנמצא בתוך דין, וממילא יש עליו אימת הדין, כך יוכל יותר לזכות בדין.

*

תגובה י.

הרב מאיר לאש

באימת הדין ישנה 'קומה' נוספת – יראת הרוממות. היראה של "בהיך אנפין יקומון קמי מלכא ביומא דדינא". זה היה קיים גם אם היה האדם נקי מחטא עצם הדבר שקרוץ מחומר עב כמותו עומד לפני מלך מלכי המלכים אשר מלוא כל הארץ כבודו, וכל שכן שאיש יודע מרת נפשו, ידע איניש בנפשיה שהוא לא לגמרי בסדר או לגמרי לא בסדר, וירא מעצם 'יום בואך' כבושת גנב כי ימצא. ["...אבער פאר וועמען דארף ער זיף שטעלן"].

ובזה עצמו יש את הסניף החשוב של כבוד הדין והדיין שייראו מהדין, אשר נראה שזה גם מה שמצאנו בבית דין של מטה (דברים א) 'ואצוה אתכם', ודרשו חז"ל (תנחומא פרשת משפטים ו'): "אמר רבי שמלאי, אזהרה לצבור שתהא אימת הדין עליהן".

ראה משמעות כזו בחתם סופר (דרשות שנ"ד ט"ג ד"ה אמרו חז"ל): ביום ראש השנה יום הדין הגדול והנורא, ראוי, מפני אימת הדין והכנעת שפלת עצמו ועמידתו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, להיות ירא וחרד, וללמוד מבשר ודם כשעומד לפני שר וזקן.

ובאמת ראה בלבוש שכתב ממש כך (לבוש החור, הל' ראש השנה, סימן תקפ"ד): ואין אומרים בראש השנה ויום הכיפורים הלל משום דבשלש שעות ראשונות יושב הקב"ה ודן ובשעת הדין אין לומר שירה מפני אימת הדין. אע"ג דבערב ראש השנה ואחר יציאה מבית הכנסת עושים דברים הרבה שמראין אנו בו שאנו בטוחים מרוע גזר דין, מ"מ בשעת הדין שאני שאין זה דרך מוסר להקל ראש. [נהג"ה ועיין לעיל סימן ת"צ סעיף ד וסימן תרצ"ג ס"ג] כשעומד בפני הדיין אף על פי שיודע שיצא זכאי בדינו ואפילו הבטיחו הדיין מ"מ יעמוד לפניו באימה וביראה. ועוד יש לומר דשאני הלל שהוא שירה ושמחה ואין זה דרך מוסר שיאמר שירה או יעשה דבר שמחה קודם שיצא דינו, אע"פ שיודע שיזכה בדין, משא"כ ברחיצה או חתיכת צפרנים שאינן דברים של שמחה אלא שמראה שאינו מתעצב ואינו דואג מאימת דינו מפני שיודע שיזכה בדין, כך נ"ל.

*

תגובה יא.

הרב יצחק דוד גוטליב, מח"ס 'מתנת יד'

על ענין התפלה על צרכיו בראש השנה יש שמביאים ראיה מדברי רש"י בראש השנה ט"ז על דברי הגמ' "כל שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה", שפירש רש"י: "שישראל עושין עצמן רשים בראש השנה לדבר תחנונים ותפלה, כענין שנאמר 'תחנונים ידבר רש' (משלי יח)

ובאמת על השאלה למה לירא כל כך מעניני גשמיות, אכן מצאתי במכתב מאליהו (חלק ה' עמוד רל"ט): "לא שייכים יראה ופחד הדין מפאת צרכי העולם הזה אלא במי שחושש שלא יזכה לסייעתא דשמיא ברוחניות".

ועוד הביא במכתב מאליהו (ראש השנה, שלשה ספרים נפתחים) דבר נפלא לקשר את ענין יראת הדין עם ענין גילוי מלכות השי"ת הנפעל בראש השנה: עי' מהר"ל (נתיב היראה פ"א ד"ה ובפ' במה מדליקין) שכתב דיראה היינו אלוקות, עי"ש היטב, ופי' דבריו דהיינו גילוי אלקותו בבריאה, דהיינו גילוי מלכותו.

*

תגובה יב.

הרב אבישי פריד, בני ברק

כפי מה שהביא שהתפילה בראש השנה היה ראוי שתהיה על גלות השכינה, כך מצאתי בדרשת מהר"ח [מוולוז'ין] שנדפסה בתוך ספר 'נעימה קדושה' ר' יוסף יוסקא מדובנא. דף כ"ד, זה לשונו עי"ש:

"כי ישראל קדושים הם בראותם כי קרוב יום הדין הנורא הבא עליהם, דא יומא דראש השנה, המה מתאספים בבתי כנסיות לבקש ולהתחנן לפני המלך ה' צבאות נפשם בשאלתם, ואם היה כל עיקר כוונתנו בתפלתנו רק על גלות השכינה כביכול, ובאמת ולב שלם, בודאי היינו מסירים את האבן נגף לגמרי, אך אין אנו משימים זאת על לבנו כלל וכל מגמתנו בתפילת הימים נוראים רק על דאגת הפרנסות ושאר צרות הדחופות עלינו בכל יום, לכן אין אנו גוללים את האבן רק מעט הנוגע לעצמנו".

*

תגובה יג.

הרב אברהם דרובינר

להלן מאמר שכתבתי, שעוסק גם בענין הביטחון בחסדי השי"ת בימים ה'נוראים':

מהי מטרתנו בעבודת הימים הנוראים?

השאלות:

א- נמצאים אנו בזמן מיוחד, חודש אלול בעיצומו, ימי הרחמים והסליחות נושפים בעורפנו, כשמביטים יותר רחוק- רואים את חג הסוכות- זמן שמחתנו.

ברור שיש קשר פנימי בין כל הזמנים האלו, מהו אותו קשר?

ב- עוד יש לשאול, חלק מרכזי בתקופה זו- ימי הרחמים והסליחות, ימי תשובה והתעוררות. מתחילים להתבונן בווידוי ויותר מפורט ב"ועל חטא" ומקבלים חלישות הדעת, איך אפשר לחזור בתשובה על כל העשרות/ מאות עבירות אלו, הרי יכלה הזמן והן לא יכלו?

ג- עוד נשאל, מה הביאור של הימים הנוראים, מה זה נורא (שאלתי הרבה אנשים ורוב התשובות היו מלשון מפחיד, נורא ואיום, היעלה על דעתנו שהקב"ה הביא עלינו ימים מפחידים ח"ו?).

ד- מובא במשנ"ב (תקפ"א ס"ק ב') נוהגים בכל יום בחודש אלול ועד שמיני עצרת לומר אחרי התפילה מזמור כ"ז בתהילים "לדוד ה' אורי וישעי". הטעם מובא בקיצור שו"ע ובאלף למטה: יסוד המנהג ע"פ המדרש רבא (פ' אמור) אורי- בראש השנה, ישעי- ביום כיפור, יצפני בסוכו- רמז לסוכות. שואל הברוך שאמר, והרי שם במדרש המזמור נדרש גם על יציאת מצרים, ומדוע לא אומרים אותו גם בפסח?

ה- עוד יש לשאול על האלף למטה, הרי ימים אלו נקראים ימי הרחמים והסליחות, בואו ונחפש מזמור הקשור לתשובה כגון מזמור א', מזמור נ"א או אחרים ואז נמצא רמזים לאלול, ר"ה, יו"כ. היכן מצאנו שאומרים מזמור שלכאורה לא קשור לימים אלו ורק בגלל הרמזים אומרים אותו?

ו- בתפילות ר"ה- יום המלכת המלך, אנו מתפללים בשמונה עשרה שהקב"ה ימלוך על כל העולם והרשעה תכלה. ביום כיפור- יום התשובה היה ראוי שיקר התפילה תהיה על התשובה, כשמתבוננים על התפילה רואים שמתפללים באותו נוסח של ראש השנה- שה' ימלוך על כל העולם, מסיימים את התפילה, אומרים "יהיו לרצון אמרי פי" וכאילו פתאום נזכרים "אוי, היום יום כיפור, איך שכחתי, טוב אני מתחיל לומר וידוי" הרי זה היה צריך להיות עיקר התפילה?

ז- יש הנוהגים לומר אחרי תפילת ערבית של ר"ה ויו"כ את המזמור "לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה". כשמתבוננים במזמור רואים שמדבר על מלכות ה', בראש השנה מובן, מדוע זה נאמר גם ביום כיפור?

ח- בהרבה מקומות נהוג לומר את שיר הייחוד אחרי ערבית של יום כפר, מה הקשר לתשובה, הרי מי שמתבונן בשיר הייחוד רואה שהוא קשור לראש השנה, למלכות ה'?

ט- נתינת הלוחות השניות הייתה ביום כיפור, מה הקשר הפנימי בין מתן תורה לתשובה?

י- מה הקשר בין חגי תשרי לשבת קודש?

יא- בסליחות, אומרים כל יום שומע תפילה עדיך כל בשר יבואו וכו' אם מתבוננים ברוב הפסוקים, אנו רואים שרוב הפסוקים עוסקים בגדלות ורוממות ה', קשה מה הקשר לתשובה?

אמונה- תכלית הכל

מובא בגמרא במסכת מכות (כג) ("דרש רבי שמלאי תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה, שס"ה כמנין ימות החמה, רמ"ח כנגד איבריו של האדם... אנוכי ולא יהיה שמענו מפי

הגבורה... בא דוד והעמידם על 11, בא ישעיהו והעמידם על 6 וכו' בא חבקוק והעמידם על אחת...".

והשאלה המפורסמת היא הרי אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהיה מוחלפת, איך מתרי"ג מצוות הורידו עוד ועוד עד שהשאירו אחת?

המהרש"א מביא את הרמב"ם שאדם שמקיים מצווה אחת בשלמות לשם שמים זכה לחיי העולם הבא. והמהרש"א מאריך להסביר דבריו שהקב"ה נתן לנו מצווה אחת והיא האמונה - אמונת הייחוד והיפוכה - לא יהיה, ובזה נכללו ל מצוות עשה וכל מצוות לא תעשה, אנחנו מצד החומר הגשמי - לא יכולים להבין בלי הריבוי ולכן קבלנו רמ"ח מצוות עשה שכללם היא האמונה ושס"ה לא תעשה שכללם הלא יהיה לך. עיי"ש באריכות. לפי המהרש"א מי שמקיים מצווה בשלמות זוכה לחיי העולם הבא כי כל מצווה שורשה באמונה וזה התכלית שהקב"ה רוצה ממנו. (ועיין ברמב"ן סו"פ בא שתכלית כל הביאה כדי שנאמין באלוקינו ונודה אליו שבראנו).

בהמשך כותב המהרש"א שלא יהיה לך מקור כל הלוויים הוא כנגד יום הכיפורים שהוא מקור כל השנה.

חיי אמונה

צריכים לבאר איך אפשר לקיים את הפסוק "וצדיק באמונתו יחיה"?
לפי דברינו עד כה, הכוונה לחיי תורה ומצוות.

ונראה להעמיק עוד, החזו"א באמונה וביטחון (פ"ב אות ח') מבאר שביטחון אמיתי - הדבקות המוחלטת בקב"ה ולהאמין שהכל מאתו יתברך בין מה שנראה טוב ובין מה שלא נראה טוב.

מי מכיר שהכל בא מאתו יתברך = הכרת הייחוד ועיין באריכות בשפתי חיים מועדים ח"א עמ' קנט' והלאה ולדגה זו צריכים לשאוף להגיע בראש השנה, יום המלכת הקב"ה.

אלול - סוף השנה

נמצאנו למדים שעבודתנו בר"ה היא להגיע להכרה שכל מה שקורה לנו הכל בהשגה פרטית לפרטי פרטים וממילא רק רצון ה' הוא הקובע.

איך עושים זאת?

ידועים דברי החת"ס בפרשת כי תשא: משה רבנו רוצה לדעת מדוע צדיק ורע לו, רשע וטוב לו, עונה לו הקב"ה לא יראני האדם וחי - אי אפשר לדעת, אבל אתן לך עצה שהרבה פעמים מועילה, ואיתה את אחורי, אחרי זמן, תתבונן ותראה לאחור כל מה שהיה ותזכה להבין ולראות את דרכי והשגחת ה'.

כשמגיעים לאלול - סוף השנה, יש לנו את ההזדמנות להסתכל אחורה על כל השנה ולהתחזק באמונת הייחוד ולראות איך הקב"ה הוביל אותנו בהשגחה פרטית ואז יכולים לקבל מלכותו יתברך בר"ה.

תשובה שייך רק מפני שהקב"ה יחיד בעולמו (עיינן בהרחבה בשפתי חיים מועדים ח"א במאמר עיצומו של יום – חסד שעל ידי הכפרה מגלה ייחודו).

התשובות

ראש השנה, יום כיפור ואלול נתנו להתחזק באמונת הייחוד- התקרבות לקב"ה וחיי אמונה וזה הפשט של המושג חזרה בתשובה, למי האדם חוזר? לקב"ה.

סוכות נחשב שיושבים בצילא דמהימנותא- בצל האמונה, הדברים ארוכים ואם נסכם בקצרה, אנחנו יוצאים לגלות מחוץ לבית, נמצאים בדירת עראי ובכל זאת שמחים ויודעים שהכל לטובה זה חיי האמונה הכי מובחרים.

יוצא מדברינו שכל חגי תשרי קשורים לדרגה הכי גבוהה באמונה- הכרת הייחוד.

כשאנו מחפשים מזמור מתאים לומר בכל התקופה הזאת, מה אנו מחפשים? מזמור שמחזק באמונה, כשמתבוננים במזמור לדוד ה' אורי, מגלים שכולו חיזוק באמונה גם במצבים קשים ומסוכנים ולכן אומרים אותו, ואם ישאל השואל והרי יש הרבה מזמורי אמונה? לכן כותב המטה אפרים שבמזמור זה יש רמז לר"ה, יו"כ, סוכות ואלול.

תפילות יו"כ הן כתפילות ר"ה כי הכל קשור לאמונת הייחוד ואנו מתפללים שהקב"ה יחזור לשלוט לבדו על העולם, לדוד מזמור שאומרים אחרי ערבית- מזמור המחזק במלכות ה'- מתאים נפלא גם ליו"כ.

שיר הייחוד מתאים נפלא ליו"כ, היום כנגד מצוות האמונה בלויים.

הגאון מוילנא כותב במשלי "לא נתנה תורה לישראל אלא כדי שישומו ביטחונם בה' וכמש"כ "וישימו באלוקים כסלם". לכן ברור מדוע נתנו לוחות שניים ביו"כ.

(ההבדל בין חגי תשרי לחג הפסח נ"ל שבחג הפסח חיזוק האמונה בא מניסים גלויים ובחגי תשרי אדרבא החיזוק הוא מלחפש את יד ה' בהסתרה ויש להאריך ואיכ"מ).

גם בסליחות אנו מתחזקים באמונת ה' שהרי כל יסוד התשובה תלוי בזה כמו שנתבאר.

אין עוד מלבדו

שמעתי ממו"ר הגר"א רטמן שליט"א שמובא בגאון מוילנא שביו"כ אפשר להמתיק את הדינים בשורשם.

הוא הסביר את הדברים ע"פ דברי הגר"ח מולוזין בנפש החיים שער ג' פי"ב שמי שמתחזק באין עוד מלבדו שאין שום כח אחר בעולם חוץ מהקב"ה ממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל. עיי"ש בדבריו הנפלאים.

ובהגהה שם כותב בין הדברים "והוא אמיתת עניין המתקת כוחות הדינים בשורשם".

ולפ"ז מובן כשמגיעים לשיא היום הקדוש- תפילת נעילה, ולשיא התפילה שזה סוף נעילה, אנו אומרים ה' הוא האלוקים 7 פעמים דהיינו גם כל מה שנראה לנו דין (=אלוקים)- הכל רחמים (=הוי"ה).

ומה נפלאים דברי המשך חכמה בפרשת וילך שמחדש שאפילו שבגמרא כתוב שאין סליחה לחילול ה'- בתפילת נעילה שכתוב שהקב"ה חותם את הדין כשהוא יחד בעולמו בלי מלאכים כלל, אז הוא גם מוחל על עוון חילול ה' (עיי"ש בדבריו הנפלאים).

שבת- יום האמונה

בשבת נוהגים לומר מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר.

אם נתבונן במזמור, נראה הקבלה למזמור לדוד ה' אורי, האם יש קשר פנימי ביניהם? בשפתי חיים ח"ג במאמר שבת ומשכן, מאריך הגר"ח פרינדלנדר זצ"ל שיש כח סגולי בשבת להגיע לאמונת הייחוד.

לפ"ז ברור הקשר בין שבת לחגי תשרי.

נמצאנו למדים שהחזוק המעשי לאדם- חזוק באמונה וביטחון ואז בס"ד יגיע לתשובה ומעשים טובים בס"ד ויוכל להיכתב ולהיחתם בספרם של צדיקים.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת סוכה

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף מג.

בגמ' 'פעם אחת חל שביעי של ערבה להיות בשבת, והביאו מרביות של ערבה מערב שבת והניחום בעזרה, והכירו בהן בייתוסין ונטלום וכבשום תחת אבנים, למחר הכירו בהן עמי הארץ ושמטום מתחת האבנים, והביאום הכהנים וזקפום בצידי המזבח לפי שאין בייתוסין מודים שחיבוט ערבה דוחה את השבת, ופירש רש"י 'תחת האבנים - ויודעים הם בחכמים שלא יטלטלו למחר האבנים. עמי הארץ - שלא היו בקיאים באיסור טלטול, והם היתה ידם עם הפרושים'. יל"ע שהרי אין שבות במקדש וא"כ למה אסור לטלטל את המוקצה בשביל הערבה [כן העיר ידידי הר"ר נתן לייב רוזנבלט], ואולי יש חילוק בין דבר תמידי שיש במקדש לדבר מיקרי, דהיינו שרק באופן הזה נוצר מצב שצריך לעבור על שבות, וצ"ע.

*

דף מד.

תוד"ה כאן במקדש, לשון התו' סתום מאוד מהו החילוק בין הלל לערבה, ופשטות לשון התו' שיש לחלק בין מנהג חשוב ללא, אבל אינו מובן למה שיהיה הבלל בזה ולמה ערבה חסר בחשיבות המנהג, והרי אדרבא ערבה יש בה מעשה ועדיפה מהלל שהוא רק דיבור, ודוחק לומר שהטעם כי הוא רק רגע אחד של נענוע משא"כ הלל הוא עניין ארוך וייעו' מה שכתב בזה בחידושי מרן רי"ז הלוי בהלכות ברכות ובחידושו על ערכין דף י' שכוונת התו' שהברכה על הלל היא על עצם החפצא דקריאת הלל וכמו קורא בתורה ולא על המצוה שבו ושיהיה לזה שם של קריאת הלל לזה מועיל מנהג, אבל כמדומה שדבריו מחודשים, ויעו' ג"כ בלשון הר"ן 'ור"ת ז"ל אומר שאין ראייה ערבה להלל דערבה כיון דאינו אלא טלטול בעלמא כיון דלא הויא תקנתא אלא מנהגא לא חשיבא למיקבע לה ברכה אבל קריאת ההלל חשיבא ומברכינן עלה, ולכאו' משמע בהדיא שהחילוק הוא בחשיבות שזה יתר חשוב מזה ולא במהות העניינים, וצ"ע, ויעו' בשו"ת חת"ס סי' קצא שהחילוק בין מעשה רבא למעשה זוטא ואולי כוונתו על דרך הנ"ל שזה מעשה של רגע אחד וזה ארוך, אבל גם זה מחודש מאוד, וצ"ע, ובאמת ברש"י בע"א ד"ה מנהג נביאים משמע שלמ"ד מנהג נביאים לא תקנוהו כלל כתקנה אלא שהנהיגו את העם לעשות כן, והיינו שלימדום שזה דבר טוב, ולפי"ז לכאו' י"ל שזהו החילוק בין ערבה להלל דר"ח, ומשמע לכאו' שתו' לא ניח"ל בזה ואולי חולקים על רש"י וסבי"ל שגם למ"ד מנהג תקנוהו כמנהג, וצ"ע].

*

בגמ' 'אמר אייבו הוה קאימנא קמיה דרבי אלעזר בר צדוק, אתא לקמיה ההוא גברא אמר ליה קרייתא אית לי כרמיא אית לי זיתא אית לי ואתו בני קרייתא ומקשקשין בכרמיא ואוכלין בזיתא אריך או לא אריך, אמר ליה לא אריך, הוה קא שביק ליה ואזיל, אמר כדו הויתי דיירי בארעא הדא ארבעין שנין ולא חמיתי בר אינש מהלך בארחן דתקנן כדין, הדר ואתי ואמר ליה מאי מיעבד אמר ליה אפקר זיתא לחשוכיא ותן פריטיא לקשקושי כרמים, נראה שעיקר מה שנתפעל ממנו הוא מזה שמיד הלך מלפניו, ומשמע שהלך לומר להם להפסיק, ורק אחר כך חזר לשאול מה לעשות, והיינו שאע"פ שהיה יכול לשהות עוד כמה שניות לשאול מה כן לעשות, ועי"ז לא היה צריך לבוא שוב את כל הדרך, מ"מ כיון שאמר לו שאינו טוב, רץ מיד לומר להם דבר ראשון שיפסיקו, ואחר כך חזר לשאול מה כן לעשות, ובזה ניכרה מעלתו המיוחדת.

*

דף מה.

לכאו' פלא מהו החשיבות הגדולה של הסעודה שעושין באסרו חג, ובפרט שכבר נגמר עיקר החג ומהי המעלה המיוחדת בסעודה זו, ונראה לבאר שהענין של סעודת יו"ט הוא השמחה בעשיית המצוות כמוש"כ ר"י בשערי תשובה [שער ד אות ט] 'כי בשאר ימים טובים אנחנו קובעים סעודה לשמחת המצוה, כי יגדל וישגא מאד שכר השמחה על המצוות, ובזה שעושים עוד סעודה אף שלא נתחייבנו מראים עוד יותר את הענין של השמחה שאפילו מעצמנו עושים סעודה וזה גודל חשיבות הענין וק"ל.

*

דף מו.

תוספות ד"ה העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו 'צריך לפרש טעם מאי שנא דיש מצות שתקינו לברך שהחיינו ויש מצות שלא תקינו בעשיית סוכה ולולב תקינו כדאשכחן הכא ובעשיית ציצית ותפילין לא תקינו כדמוכח פרק התכלת (ג"ז שם) דמפרש ר' יוחנן מאי מברך אתפילין של יד ותפילין של ראש ואילו לעשות תפילין לא מברך דלא חשיב ליה וכמו כן יש לדקדק דשהחיינו נמי לא מברך מדלא חשיב לה וכן אפדיון הבן מברך שהחיינו כדאיתא בסוף פרק ערבי פסחים (פסחים דף קכא:) ואילו אמילה לא מברך מדלא חשיב בפ' התכלת (מנחות שם) ובסוף ר"א דמילה (שבת דף קלז:) בהדי ברכות של מילה וכן אקריאת מגילה מברך שהחיינו כדאיתא בריש הקורא את המגילה עומד (מגילה דף כא:) ואילו אקריאת הלל לא מברך ונראה דמצוה שיש עליה שמחה תקנו שהחיינו, לא נתבאר כל כך בדברי התו' למה במצוות אלו יש יותר שמחה מבאלו, צ"ע אם כוונת התו' שחז"ל ראו לפי הענין באיזה דברים יש בטבע יותר שמחה [ויתכן שזה סגולי או כי מסרו עצמם ע"ז יעוי' שבת קל], ואולי כוונתם שבמילה אין שמחה כ"כ משום צערא דינוקי [יעוי' כתובות ח ע"א ובתו' מו"ק דף ח' ע"ב] וציצית ותפילין כי זה בכל יום וצ"ע.

*

תוספות ד"ה אתרוג בסוף הדיבור 'ומיהו קשה דלעיל פרק לולב הגזול (דף לח.) גבי מי שבא בדרך ואין בידו לולב דקתני לכשיבא לביתו יטול על שולחנו משמע בגמרא דמפסיק סעודתו בשביל לולב וכל שכן שלא יתחיל א"כ רבי חנינא היכי מטביל בה ברישא וצריך לומר דהכי קאמר מטביל בה היום ונפיק בה למחר', תמוה מאוד שהרי לכאור' האיסור הוא רק בפת ולא בפירות שאין בהם קביעות, [וכמו שכתבו באמת שאר הפוסקים יעוי' בטוש"ע סי' רלב וסי' רפון], ובמגן אברהם [סימן תרנב ס"ק ד] עמד בזה וז"ל 'אסור לאכול. משמע דטעימ' בעלמא שרי כמ"ש סי' רל"א וססי' רל"ב וסי' תל"א אך מדברי התוס' שכתבתי סי' תרמ"ט ס"ה מוכח דטעימ' אסור דאל"כ ה"ל לשנויי דר"ח טעימא בעלמא טעים ויש לדחות דלשון מטביל משמע דרך טיבול בסעודה וצ"ע', אבל הוא פלא שהרי עכ"פ י"ל בפשיטות שלא היה טיבול בפת, וצ"ע.

*

דף מז.

רש"י ד"ה ולינה - ללון לילה של מוצאי יום טוב הראשון בירושלים, דגמרינן מפסח, דכתיב (דברים טז) ופנית בבקר והלכת לאהליך, ביום טוב לא קאמר קרא, שהרי הוא יום שחייבו חכמים ליראות בעזרה, כך פירשו בפרק קמא דראש השנה (ה, א), ליראות בעזרה כדי להביא עולת ראייה, ואי אפשר לומר והלכת לאהליך אלא בחולו של מועד, וקאמרינן, בבקר, אלמא, חייב ללון מוצאי יום טוב בתוך העיר, ומי שלא הביא חגיגתו ביום ראשון והביא באחד מן הימים צריך ללון לילה שלאחריו, הלשון שחייבו חכמים פלא לכאור', דהלא זהו חיוב דאו' ואולי היום [היינו החלק של ביום ולא בלילה] זה מדרבנן ומדאורייתא יוצאים גם בלילה, אבל עדיים פלא שהרי חיוב לינה משמע שהוא דאורייתא, וא"כ לא ייתכן שההכרח לזה כי חכמים חייבו ליראות בעזרה, וצ"ל שחייבו חכמים הוא לאו דווקא, וצ"ע למה נקט רש"י לשון זה, וצ"ע.

*

דף מח.

בגמ' 'אלא שהיו משחירין, בשלמא דיין משחיר, דמיא אמאי משחיר, כיון דאמר מר עירה של מים לתוך של יין ושל יין לתוך של מים יצא של מים אתי לאשחוריי', תמוה לכאור' אטו לא דקדקו לעשות כדינו לכתחילה, הלא עשו במיוחד אחד מעובה ואחד דק בשביל זה, וא"כ למה מצוי שיוחלף עד כדי שהיו משחירין, וצ"ע.

*

דף מט.

בגמ' 'תנו רבנן בשלשה דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, צדקה בממונו גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו, צדקה לעניים גמילות חסדים בין לעניים בין

לעשירים, צדקה לחיים גמילות חסדים בין לחיים בין למתים, יל"ע למה זה נחשב ש"גדול" גמילות חסדים במה שהוא ביותר אוסנים, בשלימא מה שזה בגופו וזה בממונו הוא חשיבות בעצם, אבל מה שהוא נמצא ביותר אפשרויות למה הוא נחשב גדולה של הדבר, נובאמת גם בחלק של בגופו משמע שהנקודה שזה גם בגופו וגם בממונו וא"כ גם בזה קשה כנ"ל], וצ"ע

*

דף נ.

במשנה 'החליל חמשה וששה זהו החליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב', שמעתי להסתפק האם לא נהגו כלל שמחת בית השואבה בשבת ויו"ט, או שרק לא היה את החליל אבל עצם השמחה כן היתה, ובפשטות משמע שלא היה כלל אבל יל"ע אם יש ראייה לזה, ונראה ראייה ברורה בזה מהמשנה לקמן [דף נא ע"א] שבמוצאי יו"ט היו מתקניפ תיקון גדול שיהיה מקום לנשים, ומשמע שקודם לכן לא היה כלל שמחת בית השואבה [ודוחק לומר שרק כשהיה החלילים היו מגיעים גם הנשים].

*

הרב זלמן חיים הומינר

דף מד ע"א

קצט. בגמ' א"ל אביי לרבא מאי שנא לולב דעבדינן ליה שבעה זכר למקדש ומאי שנא ערבה דלא עבדינן לה שבעה זכר למקדש. לכאורה יש לתרץ בפשיטות, דהיות ולולב בגבולין יום אחד הוי מדאורייתא, וממילא כבר בזמן המקדש עבדינן לה בגבולין יום אחד, לכך כדי לעשות זכר למקדש עבדינן לה שבעה כבמקדש ובכך הוה היכר דזכר למקדש הוא, ומשא"כ ערבה דבגבולין אין בה חיוב כלל מדאורייתא, וממילא בגבולין בזמן המקדש לא עבדינן לה כלל, לכך כדי לעשות זכר למקדש די לעשותה ביום השביעי דהוא הקרויה יום ערבה דמקיפין בה שבעה פעמים את המזבח, וכבר יש בזה היכר שהוא זכר למקדש. ואולי זהו באמת ביאור דברי רב זביד לקמן במסקנת דבריו, דבאמת משום שבערבה יש היכר לזכר למקדש ביום אחד, לכך לא תיקנו לעשותה שבעה ימים, ולא כמו שנראה בפשיטות ביאור דבריו דהוא משום שערבה פחות חמור מלולב דאין בה חיוב בגבולין ולכך די ביום אחד.

ר. בגמ' הכי אמר רב זביד וכו' ערבה דרבנן לא עבדינן לה שבעה זכר למקדש למאן אילימא וכו'. צריך ביאור מה היה ההו"א של רב זביד לומר דערבה דרבנן הוא, הרי מיד אמרינן בגמ' דלכו"ע אין מצות ערבה מדרבנן, אלא או מדאורייתא ממש או מהלכה למשה מסיני שדינו כדאורייתא, ומניין לו בהו"א לומר כן כלל. ואולי היות דלא מצא רב זביד בהדיא מצות ערבה מן התורה עלה במחשבתו לומר דהוא מדרבנן, וא"כ ניחא בכך מה דלא תיקנו בו שבעה זכר למקדש, וזה באה הגמ' להעמידו על טעותו דבאמת לכו"ע

כן הוה מדאורייתא דיש לכך לימוד מן התורה או דהלכה הוא. או שיש לומר וזה נראה עיקר, דרב זביד התכוון לתרץ כמו שאמר במסקנא דהיינו שבגבולין הוה ערבה מדרבנן ומשא"כ לולב, רק שבהו"א הגמ' לא ירדה לסוף דעתו ולכן הקשו למאן, ובאמת לא היה לרב זביד הו"א לומר דערבה שבמקדש הוא מדרבנן.

רא. בגמ' אתמר ר' יוחנן ור' יהושע בן לוי חד אמר ערבה יסוד נביאים וחד אמר ערבה מנהג נביאים. צריך לומר דכאן מיירי ממה שנהגו ליטול הערבה בגבולין, דבה נחלקו מניין למצוה זו ואם חיוב היא או לא, אבל לעיקר מה שנהגו במקדש להקיף בערבה זה ודאי מדאורייתא היא וכנ"ל, דאל"כ כשהקשו בגמ' על רב זביד כמאן דערבה מדרבנן, היה לו לומר כר' יוחנן או כריב"ל, וגם א"א לומר דגם ר"י וגם ריב"ל נחלקו על אבא שאול ורבנן שאמרו דהוא דאורייתא או הלכה למשה מסיני, אלא ודאי דמיירי כאן מן המצוה ליטלה בגבולין זכר למקדש. אבל א"כ קשה המשך דברי הגמ' מה שתירץ ר' אבהו דשכחום וחזרו ויסדום, דבמאי מיירי, דאם בגבולין איירי הרי אין לומר דר' יוחנן אמר דהוא הלכה על המנהג שנהגו בגבולין, דלא מסתבר לומר דמשה אמר הלכה מסיני לנהוג בגבולין זכר למקדש כשעדיין לא נבנה המקדש בימיו, ואלא תאמר דעל מצות ערבה שבמקדש מיירי, הרי אמרנו דלא בכך מיירי וכנ"ל. וצריך לומר דעכשיו דמתרצינן דעיקר הדין מהלכה למשה הוא, ורק ששכחום וחזרו ויסדום, ניחא כן לומר דמיירי במצות ערבה שבמקדש, דהא אין זה באמת מצוה דרבנן אלא רק חזרו ויסדום חכמים, וממילא לכך לא אמרו לעיל דמצינו דיעה שמצות ערבה במקדש דרבנן הוא, דעיקרה אינה מדרבנן, וגם באמת לא נחלקו ר' יוחנן וריב"ל על רבנן דאבא שאול, דהא גם לדעתם עיקר הדין הלכה למשה מסיני הוא. אבל א"כ צריך ביאור מה הקושיא שהקשו עכשיו בגמ' והא"ר יוחנן דלכון אמרי דלהון הוא, והיינו דהקשה לגמ' דלא מסתבר לומר דנשתכחה תורה בבבל וא"כ איך אמר דשכחום, דאם במקדש עצמו מיירי, מה שייכות יש למימרא זו של ר' יוחנן כלל, הרי כאן לא מיירי מבבל אלא במקדש. ואולי בק"ו היה הקושיא, דאם בבבל לא היו שוכחים התורה כ"ש שבמקדש עצמו לא היו שוכחים.

*

דף מד ע"ב

רב. בגמ' כיון דאמר מר אינה ניטלת בפני עצמה פשיטא דאין אדם יוצא בערבה שבלולב מהו דתימא וכו'. לכאורה היה אפשר לתרץ הקושיא בפשיטות, דר' אמי בא לחדש דאפי' אם הוציא הערבה מאיגוד הלולב לא יצא בה ידי חובה, ולא רק כשאגודה בלולב אינה ניטלת. אבל מכך דלא תירצה הגמ' כן, משמע דבאמת יוצא בערבה שבלולב אם אינה אגודה בלולב, וגם סברא הוא שיצא בה, דלמה גרעה ערבה זו משאר ערבות, וכי משום שנעשה בה מצוה אחת לא נוכל לעשות בה עוד מצוה, אדרבא חשיבות היא לעביד מצוה בדבר שכבר עשו בה מצוה אחרת, וכמו שאמרו לגבי עירוב דכיון דאתעביד בה חדא מצוה נעביד בה מצוה אחריתי ובעינן לאכול מינה בשבת. אבל צריך ביאור במה דתירצו בגמ' דבא לחדש דבאגבהיה והדר אגבהיה דגם לא יצא, וביאר רש"י דהו"א דאז

מוכח שלמצות ערבה שוב הגביהה, ולכך יצא בה, דמניין לו לרש"י דהטעם שאינה ניטלת אלא בפני עצמה הוא משום הוכחה, ואולי הוא משום דכך מצוותה שניטלת לבדה, ואפי' אם היא הוכחה שלמצות ערבה הגביהה גם לא יהא די בכך. ועוד קשה דמי נאמר בהו"א דאם נטלה כשאגודה בסתם דבר של חול דאם באגביהה פעמיים מיירי יצא בה כבלולב, דמאי שנא ראשון מן האחרון, הרי בשניהם לא נראה שמגביהה למצוה. וצריך לומר דבאמת רק בהו"א אמרינן דזהו טעמו של ר' אמי דבעינן ליטלה בפני עצמה להוכחה, אבל במסקנא מה דבעינן ליטלה בפני עצמה הוא משום דכך מצוותה, ולכן גם כשהגביהה עם הלולב פעמיים לא יצא בה. ומה שבהגביה דבר של חול לא מסתבר שיהא הו"א שיצא בה אם נטלה פעמיים, ולכאורה מאי שנא מלולב, זהו משום דאין זה עשוי למצוה כלל, לכך גם בב' פעמים ודאי לא יצא בה גם להו"א, אבל בלולב כיון דלמצוה הוא הו"א דבהוכחה דלמצות ערבה נטלה כן יצא בה.

*

דף מה ע"א

רג. בגמ' אמר מרימר משום מר זוטרא ש"מ על היסוד מנח להו דאי ס"ד אארעא מנח להו וכו' גוחות ע"ג המזבח היכי משכחת לה. היינו דמשמעות גוחות הוא שהערבה מסככת מעל המזבח אבל אינה נוגעת בה, ולכן אם נאמר דאארעא מנח להו, לא משכחת לה שתהא גוחה מעל המזבח אמה, שהמזבח גובהו ט' אמות, דיסוד א' וסובב ה' ומקום הקרנות ג', והיות שהערבה עומדת באלכסון גם נוסף עוד קצת לגובהה, וממילא לא נשאר מגובה הערבה כי אם פחות מב' אמות, דהערבה הוא רק י"א אמות, וא"כ א"א שתהא גוחה הערבה מעל המזבח, דהרי אמרו דהיא גוחה אמה מלמעלה, ולכך בעינן שתהא גובהה לכל הפחות ב' ומשהו אמות מעל המזבח, דבכך בגובה אמה ומשהו יכופפנה לגבי המזבח אמה ולא תגע בו, אבל כשגובהה מעל המזבח פחות מב' אמות, היא כן נוגעת במזבח ואין זה גוחה, ולכך מוכרחים לומר דעל היסוד מנח להו וממילא גובהה מעל המזבח יותר מב' אמות, ובכך מתקיים שתהא גוחה מעל המזבח.

*

דף מה ע"ב

רד. בגמ' ואמר חזקיה אמר ר' ירמיה משום רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין מיום שנבראתי עד עתה. בפשיטות נראה ביאור דבריו של רשב"י דיש יכולת בידו לפטור אבל אינו פוטר, וכמו שאמר על בנו ויותם שאילמלא היו עמו היה פוטר הכל, וא"כ צריך ביאור למה באמת לא פטר את העולם מן הדין אם יכולת יש בידו. אבל עיין רש"י דביאר דבאמת כן פטר העולם, ואלו דבריו, בזכותי אני סובל כל עונותיהם ופוטרן מן הדין. אבל א"כ צריך ביאור למה נקט רשב"י בלשון יכול, דהיינו יש יכולת בידי אבל אין בהכרח שכך עשיתי, והרי ביאר רש"י דבאמת עשה כן רשב"י ובזכותו סבל כל עונותיהם, וא"כ למה לא אמר פוטר אני את כל העולם מן הדין וכו', ולמה מיעט בדבריו

לומר דרק יכולת יש בידו. ואולי לא רצה רשב"י לזקוף לזכותו מה שבזמנו נבטלו כל הגזירות, והיינו שלא רצה להתגאות בעצמו שלמעשה קיבל עליו לסבול כל עונותיהם, ומשא"כ אליעזר בנו ויותם שלא קיבלו עליהם לסבול, ולכך אמר רק דיש לו יכולת לכך, אבל האמת היא דמכוחו הוא דנתבטלו הגזירות בימיו ועשה כן למעשה. רק דצריך ביאור למה באמת אליעזר ויותם לא קיבלו עליהם כרשב"י לסבול ולבטל כל הגזירות מכל הדורות, וצ"ע.

רה. בגמ' ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו. צריך ביאור מה שייך לומר שיבטל הדין שמן בריאת העולם ועד עכשיו, הרי הוא הוה צועק לשעבר, דכבר היה דין בעולם קודם, ומה יועיל מה שיקבל עתה ר"א על עצמו לבטלם, הרי אין יכולת לבטל מה שכבר היה. ואולי הכוונה לדין שבא לעולם עד שנברא ר"ש, ועדיין לא נענש העולם מדין זה, דלזה לא בא ר"ש לסבול על עצמו, אלא רק עונותיהם של אלו שעבדו מיום שהוא נברא קיבל על עצמו, ולכך אמר ר"ש דאם היה ר"א מקבל על עצמו היה מבטל גם הדינים שנתעוררו מחמת העונות של דורות הראשונים.

רו. בגמ' ואמר חזקיה אמר ר' ירמיה משום רשב"י ראיתי בני עליה והן מועטין וכו' אם שנים הן אני ובני הן. צריך ביאור דביאר רשב"י דבני עליה אלו כת מקבלי פני השכינה, וא"כ איך שייך שיאמר רשב"י שאם שנים הן מיירי רק בו ובבנו, וכי ג' האבות הקדושים וכו' פחות מהן היו ולא קיבלו פני השכינה, ועוד וכי משה רבינו ע"ה שנאמר בו פה אל פה אדבר בו היה פחות בן עליה מהן ופחות מקבל אפי שכינתא מהם, ואפי' דתירצו בגמ' ל"ק הא דמסתכלי באספקלריא המאירה וכו', וכי שייך לומר דמשה אינו מסתכל באספקלריא המאירה הוה. ואולי יש לומר בדוחק דהיה לרשב"י הו"א דאם היו רק ב' בני עליה, בעינן לומר דמ"מ משה לא היה נכנס בלא רשות כמותם וכמסקנת הגמ', ובאמת לא היה יודע רשב"י בבירור אם משה היה נכנס בלא רשות או לא, דהא אמר דאם שנים הן וכו', משמע דלא היה יודע בבירור שרק ב' בני עליה קיימים בעולם, רק דאם כן הוא, ודאי בעינן לומר דרק הם אלו ב' בני עליה שאמרו. או שיש לתרץ דכל מה שאמר רשב"י דב' בני עליה יש היינו בדורו, אבל באמת בדורות אחרים יתכן שהיו עוד בני עליה כמותם, וזהו דאמר ראיתי בני עליה דהיינו שראה אותם בדורו, וממילא אפשר לומר דגם משה והאבות הקדושים וכדומה גם היו באותו דרגה כמותם. ועוד אולי יש לומר דידוע מה שאמרו בספרים שרשב"י ניצוץ של מרע"ה הוא, וממילא כשאמר שהוא עצמו מבני עליה, ממילא נכלל בזה גם משה עצמו שהוא מאותו שורש נשמה, ובזה יתקיים מה שכתוב פה אל פה אדבר בו.

*

דף מו ע"א

רז. בגמ' מיתבי העושה לולב וכו' קשיא לולב אלולב קשיא סוכה אסוכה. לכאורה נראה לתרץ את הקושיא אסוכה, דאפי' דאמר רבה בר בר חנה בשם ר' יוחנן דבעינן

סוכה שבעה, אולי הוא סובר דאפי' דבסוכה אמרינן דכחדא יומא אריכא דמיא, וכמו שאמר שמואל, ולכך לא מברכינן עליו בכל יום, מ"מ אמר דהוה כל שבעה, דהמציאות היא דבעינן לישב בסוכה כל שבעה ימים, ובאמת אפשר דבזה לא נחלק על שמואל, רק ששמואל קרא לו יום אחד והוא קרא לו כל שבעה, ורק בלולב הוא דנחלקו דלשמואל הוה חיובו כל שבעה, ואילו לרבה בשם ר"י חיובו רק ביום הראשון, דזיל בתר טעמא, דטעמו של רבה היא משום דסוכה דאורייתא ואילו לולב דרבנן, ולכן אפשר שגם אם סוכה דאורייתא מ"מ מברכינן עליו רק ביום הראשון, ומשום דכחדא יומא אריכא הוא. וא"כ ממילא הקושיא שהקשו כאן מסוכה לא קשה מידי, דבאמת גם לרבה אין מברכינן על הסוכה כל שבעה ורק החיוב כל שבעה, וצ"ע.

רח. **בגמ' דבי רב אשי כל אימת דמשמשי בהו מברכי.** ביאר רש"י דקי"ל ביומא דחייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ק"ו מציץ. אבל קשה דכל מה דבעינן למשמש בתפילין הוא כדי שלא יסיח דעת מן התפילין, וממילא כשהוא ממשמש בהו ודאי דאינו מסיח דעתו, וא"כ קשה דבשלמא כשמסיח דעת בעינן לברך עוד פעם, כיון שיש כאן כמו הנחה מחודשת, ולכך בעינן לברך, אבל כשאינו מסיח דעת למה בעינן עוד פעם לברך, ולמה דבי רב אשי בירכו כל אימת דמשמשי, וצ"ע.

*

דף מו ע"ב

רט. **בגמ' דבר אחר אם שמוע בישן תשמע בחדש ואם יפנה לבכך שוב לא תשמע.** לכאורה קשה דמי אם אדם לא למד בתחילה ופנה לבבו, ועכשיו עשה תשובה ורוצה ללמוד לא יהא באפשרותו ללמוד מעכשיו, ולמה אמרו דשוב לא תשמע. ועיין רש"י דביאר דכאן מיירי באדם שלמד ומתבטל מלחזור על לימוד, וע"ז אמרו דאם פנה לבבו ולא חזר, יפסיד ללמוד חידושים במה שכבר למד, דהרי אינו דומה הלומד מאה פעמים למאה ואחד, וממילא כשאינו עושה כן מפסידו, והמציאות הוא כן ולא עונש.

רי. **בגמ' אתרוג דלא חזי לבין השמשות לא אתקצאי לבין השמשות ולא אתקצאי לכולי יומא דשמיני.** לכאורה קשה למה אמרו דלא אתקצאי אתרוג לבין השמשות, הרי אם לא נטל עדיין אתרוג למה לא אתקצאי עכשיו בבין השמשות, וממילא כבר אתקצאי לכולי יומא דשמיני. ועיין רש"י דביאר דמה דלא אתקצאי היינו דנטלו כבר שחרית, ומשמע מדבריו דמיירי דווקא בשכבר נטלו שחרית, אבל אם עדיין לא נטלו באמת יהא כן מוקצה כל יום השמיני. אבל עיין בר"ן ובריטב"א שאמרו דבאמת אפי' בשעדיין לא נטלו גם לא אתקצאי לבין השמשות, דהיות ואתרוג בששה ימים אחרונים הוא מדרבנן, ממילא בבין השמשות אם עדיין לא נטלו אינו נוטל עוד, דהוא ספק דרבנן אם יש עכשיו חיוב ולכך אזלינן בו לקולא, וממילא לכך גם לא אתקצאי לכולי יומא דשמיני.

ריא. **בגמ' ואנן דאית לן תרי יומי היכי עבדינן וכו' מרימר אמר אפי' שמיני ספק שביעי מותר.** צריך ביאור דאם מיירי כאן קודם שיצא באתרוג ידי חובה למה יהא למרימר

מותר, הרי עדיין לא יצא באתרוג וצריך להשתמש לנטילה, ואיך יאכל ממנה, ורק אם מיירי שכבר יצא בו שחרית ואחר שיצא הוא דדנים כאן ניחא, דהמחלוקת הוא כבשאר שביעי אם אתקצאי לכולי יומא או לא. אבל א"כ קשה דלמה נחלקו דווקא בשמיני ספק שביעי, היה להם לחלוק בשביעי סתם ולומר דה"ה בשמיני שהוא ספק שביעי, ומה חידשו לומר דווקא בשמיני ספק שביעי, וצ"ע.

*

דף מז ע"א

ריב. בגמ' כי פליגי לברוכי למ"ד שביעי לסוכה ברוכי נמי מברכינן למ"ד שמיני לזה ולזה ברוכי לא מברכינן. היינו דמה שאמרו ושמיני לברכה הוא על ההזכרה בתפילה ובקידוש דהיו מזכירין את שמיני עצרת וכדביאר רש"י לעיל, ובה לכו"ע עבדינן כן ולא נחלקו בה כלל, ומשא"כ כאן מיירי לגבי הברכה של לישב בסוכה דבזה נחלקו אם בעינן לברך.

ריג. בגמ' דרב הונא בר ביזנא וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני וכו' דמירי דמאפר קאתי. ביאר רש"י שהן באו מן האפר שבהמותיהן רועות שם, ולא ישבו בסוכה כל ימי החג. ולכאורה קשה דמי שייך שכל גדולי הדור לא היו עושין סוכה בכל ימי החג והולכים לרעות בהמותיהן. וגם למה דווקא ביום השמיני כן חזרו לביתם, ולמה לא חזרו בתחילת יו"ט. והביאור הוא דהיה בזמנם גזירת המלך שלא לעשות הסוכה ולישב בה, ולכך היו רועין הבהמות באפר (ואולי הוא משום ששם לא היה להם חיוב לישב בסוכה, וכך לא עברו על האיסור של בסוכות תשבו, כיון דבדרך היו, או שכך היה הגזירה שירעו באפר כל ימי הסוכות), וממילא אולי לכן רק בשמיני חזרו לביתם דהיו יודעים השלטונות ששבעה ימים הוה סוכות, ולא היו יודעים שבשמיני גם ישבו בסוכות, ומ"מ לא בירכו בסוכה וכו' יוחנן, ולכן הוה ראייה טובא.

ריד. בגמ' אמר רב יוסף נקוט דר' יוחנן בידך דמרא דשמעתא מני רב יהודה וכו' ובשמיני ספק שביעי לבר מסוכה יתיב. צריך ביאור מה הראיה לומר דווקא כר' יוחנן, הרי אפשר להוכיח איפכא וכמעשה דגדולי הדור וכדלעיל שכן היו יושבים בסוכה, ובמה ראייה זו יותר מן השניה. וכן לעיל שהביאו ראייה מהא דגדולי הדור דבעינן לישב בסוכה ורק לא לברך, מה הראיה משם יותר מהא דרב יחודה. ובשלמא לעיל אפשר דהוא ראייה יותר דכך נהגו כל גדולי הדור וממילא כך נפסקה ההלכה, אבל כאן למה באמת ניזיל בתר בעל המימרא ולא בתר מעשה רב של כל גדולי הדור, וצ"ע.

רטו. בגמ' רב נחמן בר יצחק אמר הכא כתיב ביום התם כתיב וביום. היינו דמכך דכאן לא כתיב וא"ו החיבור כבימים הקודמים אלא כתיב ביום השמיני, משמע דהוא יו"ט לעצמו, ואילו שם כן כתיב וביום השביעי ולכך הוא לא נחשב כיו"ט לעצמו, ולכן לא אמרינן בו זמן. אבל קשה למה כתיב כלל ביום השמיני דהיינו המשך לראשון ולשביעי, הרי אם הוא יו"ט לעצמו היה צריך להיות כתוב ביום הראשון ולהתחיל המספר מחדש.

ועיין לקמן דיש דברים שכן יש לשמיני שייכות לסוכות וכן הוה המשך בזה, אבל לא בכל הדברים כן הוא, ולכך בעינן לברך בו זמן.

רטז. בגמ' ורבי יהודה אומר פרים אין מעכבין זה את זה שהרי מתמעטין והולכין. היינו דהיות וכולן יש להם מספר אחד בכל ימי החג, משמע דבדווקא הוא ולכך מעכבין זה את זה, אבל פרים דמתמעטין והולכין משמע דלא קפיד על מספרם, ולכך אינם מעכבים זה את זה. אבל קשה דאדרבא אולי משום דמתמעטים והולכים יש סברא לומר דבדווקא הוא, דבשלמא כולן דאותו מספר יש להם בכל ימי החג, גם אם עכשיו לא יהא מספר זה, מ"מ בשאר ימי החג כן עשו כמספר זה ודי בכך, אבל משא"כ בפריים אם היום לא נעשה כמספרו שהולך ומתמעט, לא יהא באף יום מספר זה, ולכך יש להקפיד דווקא על מספר זה, ולמה לא יעכבו זה את זה, וצ"ע.

*

דף מז ע"ב

ריז. בגמ' מ"מ כוס בעינן לימא מסייע ליה לר"נ דאמר ר' נחמן זמן אומרו אפי' בשוק. היינו דהגמ' מקשה עכשיו איך שייך לומר דמיירי מברכת הזמן, הרי היא טעונה כוס, וכוס כל שבעה מי איכא, וע"ז תירצו דלימא מסייע ליה לר"נ דבאמת אין חייבין לברך ברכת הזמן על הכוס, אלא אפשר לברכה גם בשוק, ודוחה הגמ' הראיה דבאמת אולי כן מוכרחים לברך על הכוס, וכאן מיירי דאיכלע ליה כוס. אבל לכאורה קשה, דהא עכשיו אמרנו דאין ראיה דמיירי כאן מברכת המזון ותפלה, דהרי אין כאן הכרח לומר דבכל שבעה מברכין זמן, אלא דאם לא בריך האידנא מברך למחר או ליומא אחרינא, וא"כ מה הקושיא כלל דמ"מ בעינן כוס, הרי לא מיירי כאן שבעינן כוס בכל השבעה ימים, אלא רק באחד מהם, דאם שכח ולא בירך דמברך למחר, וממילא מה הקושיא הרי ודאי שבאחד מן הימים ימצא כוס לברך עליו, ומה הראיה לר"נ מכאן. והביאור הוא דהו"א דבכל יום מיד כשיזכר צריך לברך זמן, וא"כ עדיין בעינן שיהא לו כוס בכל יום, שאם לא בירך עדיין זמן יוכל לברך עכשיו, וא"כ קשה דכוס מי איכא כל שבעה, ולכן הביאו ראיה לר"נ, אבל באמת דוחה הגמ' דלא מוכרחים לעשות הברכה מיד כשיזכר שלא בירך ברכת זמן, אלא בדאיכלע ליה כוס אז מברך.

ריח. בגמ' מאן שמעת ליה דאמר תנופה רבי יהודה וקאמר טעון לינה וכו'. היינו דהו"א להוכיח דר' יהודה בא למעט רק פסח שני מלינה ולא כל שאר החגים, מכך שהוא אמר שצריך תנופה וממילא ודאי דהוא דאמר שבעינן לינה, דהא במשנה שהביאו לעיל כתיב דבביכורים בעינן גם תנופה וגם לינה, וממילא חזינן דאפי' דביכורים אינם טעונים ששה מ"מ טעונים לינה, וכמו שאמרו דרק פסח שני הוא ממעט מלינה. אבל דוחה הגמ' דאין הכרח לומר כן, דהא אפשר דהמשנה שכתוב בה דבעינן בביכורים תנופה ולינה, אינה כר' יהודה, ובאמת לר' יהודה לא בעינן לינה כיון שאינה טעונה ששה, והמשנה שם הוא כראב"י שגם לדעתו בעינן תנופה בביכורים.

*

דף מח ע"א

ריט. בגמ' ור' יהושע בן לוי אמר מדליק בה את הנר וכו' הא תינח סוכה קטנה. היינו דמיירי בסוכה קטנה דלכך אסור להדליק בה את הנר שמא תשרף סוכתו, וכדביאר תוס' לעיל (כט. ד"ה ואמרי לה), ובזה שמדליק עכשיו מראה שאינו צריך סוכה עוד. אבל קשה דהרי החשש שמא תשרף סוכתו הוא לא רק שלא יהא סוכה בכך, דהרי גם חשש סכנה לו עצמו יש בכך, ובשלמא הסוכה אינו צריך ולכך מדליק בה, אבל על סכנת עצמו איך אינו חושש בכך, וצ"ע.

*

דף מח ע"ב

רכ. בגמ' א"ל ההוא מינא דשמייה ששון לר' אבהו עתידיתו דתמלו לי מיא לעלמא דאתי דכתיב ושאתם מים בששון. צריך ביאור דבשלמא דלמד מכך ההוא מינא דימלאו לו מים נחא, דהא כתיב ושאתם מים, אבל מניין לו לההוא מינא דלעלמא דאתי מיירי שם, וצ"ע.

רכא. במשנה נשפכה נתגלתה היה ממלא מן הכיור שהיין והמים מגולין פסולין לגבי המזבח. היינו דמגולין היא פסול לגבי המזבח ולכן בעינן למלאות מן הכיור במקומם. אבל צריך ביאור מה הפסול בכך שמגולין היו, דבשלמא לשתות מים מגולין אסור דחיישינן שהכניס שם הנחש ארס, ומשום סכנה הוא, אבל לגבי מזבח ממילא אין שותה אדם מהם ומה החשש. ועיין ברש"י דביאר דבאמת כאן החשש הוא שאין כאן מים כשיעור, דהיות ואולי הכניס הנחש ארס בו, ממילא הארס משלים לשיעור המים ואין המים עצמם כשיעור ולכך פסולים. אבל לכאורה קשה דאם החשש הוא שאין כשיעור, למה לא ימלא מים יותר מן השיעור שבכך ודאי ישלים לשיעור, ובכך לכל הפחות רוב המים יהיו מן השילוח כדבעינן לכתחילה, ולמה עדיף למלאות מים חדשים שכולן מן הכיור. ומכורח דברי רש"י משמע דצריך לומר דבעינן כשיעור במדויק וגם יותר מן השיעור אסור להביא למזבח, ולכך ימלא הכל מן הכיור וכשיעור מדויק שבעינן כאן. אבל א"כ קשה דהא לקמן (מט:) אמרו בגמ' דקסבר האי תנא דאין שיעור למים, וא"כ א"א לומר דבעינן שיעור מדויק ולמה הארס יפסול המים כאן. ואולי יש לומר דהיות וממילא בעינן למלאות מן הכיור ולא די במה שיש כאן מן השילוח, כבר עדיף שימלא השיעור שיהא כולו רק מים מן הכיור, ממה שיהא חלק מן המים מן השילוח עם הארס וחלק מן הכיור.

*

דף מט ע"א

רכב. בגמ' ויטעהו שורק זה בית המקדש ויבן מגדל בתוכו זה מזבח וגם יקב חצב בו אלו השיתין. לכאורה מכאן משמע דהשיתין לא נבראו מששת ימי בראשית כדלעיל, אלא

נבראו אחר המזבח דחצבו בו השיתין, וגם משמע דלא הקב"ה עשאו בעצמו, אלא בידי אדם נעשה כמו הבית מקדש והמזבח. ועיין בתוד"ה אל תיקרי דבאמת כתב כן דבידי אדם נעשה השיתין למ"ד זה. אבל עיין בילקוט שמעוני (ישעיה תא) שהביא מה שאמר ר' יוסי דהשיתין מששת ימי בראשית נבראו, והיינו ר' יוסי דאמר כאן וגם יקב חצב בו אלו השיתין, וא"כ לכאורה סתירה יש ביניהם. וביאר המהרש"א דבאמת השיתין עצמן גם למ"ד זה נבראו מששת ימי בראשית והקב"ה בעצמו בראו, ויקב חצב בו היינו שחצב במזבח עד לשיתין, והוא באמת מעשה ידי אדם ורק כשבנו המזבח חצבו בו.

*

דף מט ע"ב

רכג. בגמ' אמר רב פפא ש"מ כי שבע איניש חמרא מגרוניה שבע. ביאר רש"י דבחמרא אינו כאוכלין ששביעתו הוא מכרס מלא, אלא ששביעתו הוא בגרון מלא שהוא ע"י לגימות גסות. ונראה דלמד כן רב פפא מכך דפוקקין את השיתין דהיינו שבכך נראה גרונו של מזבח מלא, ואפי' דאין תוכו דהיינו כריסו מלא. אבל לכאורה קשה מה הראיה, דהא אפשר דבאמת גם בחמרא שביעתו הוא ע"י שכריסו מלא, רק דכאן בשיתין כיון דא"א שיהא כריסו מלא, לכך עבדינן הכי דפוקקין כדי שלכל הפחות יראה שגרונו מלא. והתירוץ הוא, דאם כמו שאמרנו עכשיו כן הוא, למה אמרו בגמ' דפוקקין את השיתין 'לקיים' מה שנאמר וכו', היה לגמ' לומר דפוקקין כדי שיראה כדי שביעה וכמו שכתוב וכו', ומכך דאמרו שקיום הדבר עצמו יש כאן, משמע דכך קיומו דגם כשרק הגרון מלא בזה כבר מתקיים שביעתו.

רכד. בגמ' וא"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאילו מילא כל העולם כולו חסד. צריך ביאור, דהא לעיל א"ר אלעזר שגדול חסד מן הצדקה שצדקה הוא רק זורע ומשא"כ חסד הוא מיד קוצר, ואילו כאן אמר איפכא דבצדקה ומשפט הוא ממלא כל העולם בחסד. ואין לחלק ולומר דחסד הוא גדול לגבי השכר ואילו הצדקה גדול לגבי המעשה עצמה, דעיין מהרש"א דביאר דבאמת חסד הוא יותר מן הצדקה גם לגבי המעשה עצמה וגם לגבי השכר, וכמו שהביאו לעיל דגמ"ח גדול בג' דברים והיינו לגבי המעשה, וכגון שהוא בין לעניים ובין לעשירים, ולעיל שהביאו שבגמ"ח הוא קוצר יש בה גדולה גם לגבי השכר. ואולי יש לומר שבשכר עצמו יש בו צדדים לכאן ולכאן, דלגמ"ח הוא גדול בכך שמיד הוא קוצר וודאי הוא, ולגבי צדקה הוא גדול בזה שהוא נחשב כממלא כל העולם בחסד, ולכך שכרו בכמות גדול יותר. אבל עדיין צריך ביאור דהא אם הוא ממלא כל העולם בחסד למה לא יהא שכרו כחסד שקוצר מיד, וגם למה באמת אמרו דממלא העולם בחסד ולא בצדקה. ונראה לתרץ שניהם כאחד, דנקט חסד ולא צדקה אבל לא נתכוון לומר דהוא כחסד ממש, אלא דבזה בא לומר דבצדקה זה שעושה הרי הוא מקבל שכר בכמות כממלא כל העולם בחסד, אבל לעשותו כחסד ממש זה אינו, דבחסד הוא קוצר מיד ומשא"כ בצדקה הרי הוא כזריעה.

רכה. בגמ' אלא תורה לשמה זו היא תורה של חסד שלא לשמה זו היא תורה שאינה של חסד. צריך ביאור מה החילוק לגבי חסד אם היא תורה לשמה או לא. ואולי יש לומר דתורה שהוא לומד לשמה ממילא בכך שאנשים אחרים נהנים ממנה יש בכך חסד, דלשמה עשה כן ולא לצורך עצמו, ולכך ממילא נזקף לזכותו החסד שגם אחרים נהנים מכך, אבל כשלומד שלא לשמה אפי' שאחרים נהנים ממנה אין החסד נזקף לזכותו, דנתכוין להנאת עצמו דווקא. אבל א"כ קשה דלכאורה הוא כעין החילוק השני שאמרו בגמ', דאם היא תורה ללמדה הוי חסד דמתכוין לעשות חסד בכך לאחרים, ואילו כשלומד שלא ללמדה אין בכך חסד, ומאי שנא. ואולי הנפק"מ בין הלימודים היא, דלחילוק הראשון גם כשאחרים נהנים ממנה אין בכך חסד, דלא נתכוין להנות מכך אחרים, ומשא"כ לחילוק השני אם למדו ממנה אחרים כן הוי חסד, רק דכאן מיירי שלמד שלא ללמדה, ומכיון דבמציאות לא נהנו ממנה אחרים לכך לא הוי חסד, אבל אם באיזה אופן כן יהנו ממנה אחרים, מ"מ הוי תורת חסד.

*

דף נ ע"א

רכו. בגמ' ואמאי לעביר במסנת וכו' אמר ר' נחמיה אימתי בזמן שהתחתונה מגולה וכו'. היינו דרצו לומר דלר' נחמיה מועיל אם יסננו עכשיו ויוציאו במסנת, דהא הוא אמר דהארס של הנחש דומה לספוג וכו', וא"כ מוכח דמשנתינו שאמרו בזה שהוא פסול ולא אמרו דאפשר לתקנו הוא דלא כר' נחמיה. אבל קשה דאם לר' נחמיה מועיל מה שמסננו אח"כ, למה חילק ר' נחמיה בין התחתונה מגולה או לא, הרי בכל גוונא יכול להוציא הארס אח"כ עם המסנת ויהא כשר, ולמאי נפק"מ אם היה התחתונה מגולה או לא. ואולי החילוק לשיטתו הוא רק אם בעינן עכשיו לסננו או שאפי' לסנן אין צריך, אבל ודאי דבכל גוונא מועיל הסינון גם אח"כ.

פרק ה

רכז. במשנה החליל חמשה וששה זהו החליל של בית השואבה שאינו דוחה וכו'. לשון המשנה צריך ביאור, דלמה ליה לומר בתחילה חליל סתם ואח"כ לפרש ולומר דזהו החליל של בית השואבה, ולמה לא אמר מתחילה חליל של בית השואבה חמשה וששה שאינו דוחה וכו'. ונראה לתרץ דהיות ובגמ' הביאו ברייתא דבה נחלקו אם החליל דוחה שבת ויו"ט, וביאר רב יוסף שם דרק לגבי שיר של קרבן נחלקו אבל בשיר של שואבה לכו"ע של שמחה הוא ואינה דוחה שבת ויו"ט, וממילא זה באה המשנה לומר דחליל שאמרנו מיירי בחליל של שואבה דהיא אינה דוחה שבת ויו"ט, ובזה באה לחדש שמ"מ יש חליל שכן דוחה שבת או שלכל הפחות אין זה לדברי הכל שהא אינו דוחה ומחלוקת יש בזה. ועיין בתוד"ה החליל שכבר כתב כעין זה.

*

דף נ ע"ב

רכח. בגמ' רבי דריש כללי ופרטי ועשית מנורת כלל זהב טהור פרט מקשה תעשה המנורה חזר וכלל. צריך ביאור מה כלל יש בכך שאמרו מקשה תעשה המנורה, הרי מיירי לגבי דין אחר במנורה שבעינן לעשותה מקשה, ומניין מכך לומר דמכל חומר אפשר לעשותה ובכך לעשותה כלל. ואולי הביאור הוא דמכך דאמרו דבעינן לעשותה מקשה, משמע דכל חומר ששייך בו מקשה אפשר לעשות בו המנורה, ורק למעט חומר שא"א לעשותה מקשה בא הכתוב, וממילא לשאר החומרים יש כאן כלל, ולא דווקא זהב כלעיל.

רכט. בתוד"ה וחד תני חשובה בא"ד מפרש טעמא מאן דתני אדיהן מ"ט לא תני עידיהן ובשמעתין לא דייק הכי. ואפי' דבשמעתין לא דייקו כן, מ"מ נראה לבאר את המ"ד דתני שואבה למה לא תני חשובה, דהוא סבר דהשיתין לא נבראו מששת ימי בראשית אלא דוד כרה את השיתין וכדלקמן (נג.), וממילא אין זה חשובה כ"כ דלדעתו אינה באה מששת ימי בראשית, ולכך תני שואבה כמו שכתוב ושאתם מים בששון. ואילו המ"ד חשובה כיון שלדעתו כן מששת ימי בראשית באה, ממילא חשובה היא ולכך נקראת ע"ש חשיבותה ולא על שאיבתה.

*

חילופי דברים

הרב צבי קרייזר, מח"ס באר צבי

דף מח. וריב"ל אמר מדליק בה את הנר. לעיל כט. נחלקו הראשונים באיסור הדלקת נר בסוכה קטנה, לרש"י כי פוחת משיעורה, ואילו התוס' ועוד ראשונים כתבו שזה מחשש שמא תשרף סוכתו, ולפי"ז צ"ב איך אומר ריב"ל שידליק את הנר בסוכה קטנה אם אין לו להיכן ללכת?

*

הרב אריה גלינסקי

אני מצרף בזה מש"כ לעיל דף כט. ובזה נמצא יישוב לקושיא זו

הא דשרגא בר ממטללתא בסוכה קטנה לפום ריהטא הוא מחמת חשש סכנה ואינו כלל מהלכות סוכה, אבל יקשה מה ששנינו דין זה כאן יחד עם כל דיני ישיבה בסוכה, וביותר יקשה מה שמבואר לקמן [בדף מח ע"א ומובא בשו"ע בסי' תרסו] שבשמיני עצרת בצריך לפסול סוכתו יכניס בה הנר, ומבואר שהוא פסול בסוכה ולא רק מהלכות סכנה, גם יקשה איך באמת מותר לו להכניס עצמו לסכנה בשמיני עצרת, ומשמע מכ"ז לכאן שאין כאן באמת "חשש סכנה" אלא שדרך האדם בביתו להיזהר מחשש סכנה בדרגא כזו, אבל במקום שאינו דירתו ממש אינו נזהר כ"כ, ולכן הוא באמת "מהלכות הסוכה" מה שצריך לעשותה סוכתו קבע, להיזהר בה בחששות סכנה בדרגא כזו, וע"כ א"ש שהוא שייך להלכות הישיבה בסוכה בדרך קביעות כביתו, וכן א"ש מה שבשמיני עצרת מותר לו

להכניס הנר לשם כי אין בזה באמת חשש סכנה, ואדרבא זהו "פסול בסוכה" כי מראה שאינו כביתו [וייתכן שאינו פסול ממש, יעוי' במשנ"ב ריש סי' תרלט ובשעה"צ ובמשנ"ב שם בסי' תרסו, אבל עכ"פ הוא חסרון בסוכה כי הוא מדיני הסוכה], ודו"ק.

סיפור

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב

לחם מן השמים

משה הסה את העם המתלונן, ואמר: הקדוש ברוך הוא השיב תשובה לתלונתכם, הסכיתו ושמעו את מאמר פיו: 'הֲנִי מְמַטֵּיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם, וַיֵּצֵא הָעָם וּלְקָטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, לְמַעַן אֲנַסְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא'.

'לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם?!' התפלאו הכל, הכיצד ירד לחם מן השמים?... האם הוא ירד אפוי ומוכן לאכילה? האם הוא יראה כלחם אותו אנו מכירים, או שמא יהיה שונה ממנו בטעמו ומרקמו?... צפניהו, הסביר לסובבים אותו את אשר על לבו. לדעתי, אמר צפניהו, הרי ידוע לכולנו הכלל הטבעי המסקרן, שאין תינוק יודע לומר 'אבא' ו'אמא' עד שיטעום טעם דגן (ברכות מ, א). הלחם שגדל מן הארץ הוא נותן לאדם דעת להבין מה שקורה לפניו על הארץ ולהגדיר אותו באופן מדויק, ככל שהתזונה הדגנית מתמשכת, גם כך דעתו והבנתו בעניני העולם גדלה ומעמיקה. הלחם הזה נקרא כנראה 'דִּגְן שָׁמַיִם' (תהילים עח, כד), הוא דגן הצומח בשמים, וכשאוכלים אותו מתחילים להבין ולהעמיק בדברים שמימיים. המזון הזה לא נתן לנו רק בגלל התלונה שלנו, הוא מזון מחוייב לנו לאכלו כחלק מההכנה לקבלת התורה. התורה היא שמימית, כדי שנוכל להבין אותה אנו חייבים להיות ניזונים ממזון שמימי שסגולתו פתיחת הלב והמוח להבנת התורה שהיא מן השמים (ברית עולם).

הלחם הזה חייב לבוא מן השמים מעוד סיבה, הוסיף זבדיהו על דבריו. כדי שנתרגל לקבלת התורה, אנחנו צריכים להתרגל לתלות עינינו כלפי מעלה ולא להסיח דעת מבורא עולם, להיות בדבקות עצומה בלתי פוסקת. המן, יהיה בו דבר מתסכל למי שלא רגיל בכך, אבל הוא יהיה נפלא ומענג לאחר שנתרגל לחיי הרוממות שהמן יכריח אותנו אליהם. הרי הקדוש ברוך הוא אמר שהוא ימטיר אותנו מן השמים 'לְמַעַן אֲנַסְנוּ', ה'נס' הוא עמוד גבוה מעל הכל, גם המן יעמוד בעצם על נס גבוה, הוא יהיה בשמים, במקום שאף אחד לא יכול להגיע אליו ולקחתו בעצמו. כך שענינו יהיו תלויות אל השמים לחכות ולקבל את מנתינו להזין את נפשנו, כשלאף אחד לא יהיה צד להסיח דעת או להסיר עינינו מתחושת התלות המוחלטת בבורא עולם רגע אחד. האנשים המרוממים יתענגו על התחושה הזו, היא תרומם אותם, ככל נסיון שהוא מגביה אותם על נס למדרגה גבוהה יותר. אבל לשפלים והטפשים שבעם, הוא יהיה נסיון מתיש ומתסכל, הם ירטנו ויאמרו: 'נִפְשָׁנוּ יִבְשָׁה אֵין כֹּל בְּלִתֵּי אֶל הַמָּן עֵינֵינוּ'... (במדבר יא, ו) המחשבה הזו, שאין שליטה ביד האדם והוא נכנע לפני בוראו ותלוי בו בכל עת ובכל שעה, מטריפה את דעתו של מי שאינו ראוי לכך. זהו נסיון קשה מחד, אבל מתגמל ומרומם מאידך!... (ע"פ ריב"ש בבעה"ת)

באמת, אמר צפניהו. אנחנו שומעים את הבשורה הזו כדבר שילווה אותנו רק כאן במדבר. אבל אם נתבונן נראה שזו קריאה נצחית שמכריז הקדוש ברוך הוא למשך כל ימי קיום העולם. הוא מכריז ואומר: 'הִנְנִי!...' הנה אני כאן לפניכם בכל רגע נתון. ומה אני עושה?... 'מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם!' באמת אני משפיע לכל בריה ובריה די מחסורה וכל נפש את מזונה מן השמים ללא הרף. אבל יש לזה תנאי, 'יֵצְאוּ הָעָם וְלָקְטוּ דִבַּר יוֹם בְּיוֹמוֹ', שכל אחד יצא ללקוט מן השמים בתפילתו ובבקשתו מידי יום מחדש את מזונו, הוא לא יהפוך עולמות להשיג את המזון למחר, ולא יחשוב שמהו בידו ולא מן השמים. אם אכן 'אֲנִסְנוּ' והוא 'יִלַּךְ בְּתוֹרָתִי', אם הוא יבטח בי כמו שנאמר בתורה בלי התחכמויות, הוא יקבל תמיד 'לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם' מידי הרחומה והמעניקה. אבל אם הוא יבחר לקבל לחם מן הארץ, בבקשה, יהיה עליו לעבוד קשה כדי לקבל אותו כשאני יוצא מן התמונה (נועם אלימלך).

אני חושב, אמר צפניהו, שהנסיון הצפוי לנו עתה הוא כפול ומכופל ממה שאנחנו חושבים. נתנה לנו כעת מתנה, אבל היא מאתגרת מאוד. אנו יודעים שההבדל בין אדם לבעל חיים, שהאדם לעמל יולד ולא למנוחה ורביצה חסרת מעש. אלא שבידי אדם הבחירה, האם להשקיע את עמלו בעמל התורה או בעמל המלאכה, שניהם טובים מצד הטרחה שאינה מאפשרת לאדם זמן לחשוב על חטאים או לעשותם, אלא שהעוסק בתורה זוכה גם להתרומם, והעוסק כל היום במלאכה, אולי אין לו זמן לחטוא אבל גם להתרומם הוא לא זוכה. אם לא היה יורד לנו 'לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם', היינו יכולים לבחור בצדק בעמל המלאכה לפרנס את נפשותינו ונפש טפינו, אבל כעת שירד לנו לחם מן השמים, לא יהיה לנו כל תירוץ לא לעסוק בתורה בעמל יומם ולילה. לכן על הלחם הזה אומרים לנו - 'לִמְעַן אֲנִסְנוּ הַיִּלָּךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא!...' אין לנו צורך לעמול על פרנסתינו, לא ייוותר לנו תירוץ לא לעסוק בתורה, נשמטה מידינו ההתחמקות המוכרת... (מהרא"ל צינץ אבות ב, ב)

*

והכינו את אשר יביאו

קולו של משה המשיך והדהד במחנה, הוא נתן הוראות מדויקות כיצד יש לאסוף את הלחם העתיד לרדת מן השמים. כפי שאמרתי, אמר משה, אין לשמור ולאגור מזון מיום אחד לחבירו - 'יֵצְאוּ הָעָם וְלָקְטוּ דִבַּר יוֹם בְּיוֹמוֹ'. בכל יום על כל אחד ללקט את מנתו המדויקת, ששיעורה אחיד לכל נפש 'עֹמֵר לַגִּלְגָּלֹת', ממנה הוא אמור לשבוע עד הערב. כמובן, אמר משה, גם בשאר ימות השבוע יהיה הבדל בין אדם לאדם. מי שבטח בקדוש ברוך הוא שיביא לו את מזונו על פתח ביתו, אכן יקבל את מנתו על לשם, הוא יצטרך רק לצאת החוצה מן הפתח ולקחת את מזונו אל תוך הבית - 'יֵצְאוּ הָעָם וְלָקְטוּ'. מי שאמונתו ומעשיו פגומים ואינו ראוי לשירות שכזה, יצטרך לנדוד, לצאת למשא שיוט וניווט

בעקבות הלחם, לחפש את מנתו מחוץ למחנה, שם לאחר מאמצים מרובים יתכן והוא ימצא אותה – 'שְׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ'... (יומא עה, א. ראה ההבדלים במדבר יא ושמות טז)

אמנם בסוף השבוע ישנו חידוש מעניין – 'וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׂשִׁי וְהָכִינוּ אֶת אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם'. ביום השישי, לכל אחד תרד מנה כפולה של מזון גם ליום השבת, כאשר מצוה מיוחדת מוטלת על כל אחד מכם להכין בערב שבת מאותה מנה כפולה את צרכיו שיהיו מוכנים ליום השבת. דבר הוא מצוה לכל דבר, ראוי אפילו להשכים בשבילה בבוקר יום השישי מוקדם בבוקר, כדי להספיק להכין בעוד השמש מפציעה על הארץ את צרכי השבת, מיד! 'וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׂשִׁי'! כשמתהווה היום השישי, לא להמתין ולא להתעצל!... אמנם, בזה לא מסתיימות ההכנות לשבת, 'וְהָיָה מִשְׁנֵה'! יש לכפול את עבודת ההכנה ולטרוח בה שוב ושוב עד קרוב להגעתה, כדי לזכות לקבל אותה בכבוד ויקר! (שבת קיז, ב ע"פ התנחומא)

את הלחם המיועד לשבת מבין שני הלחמים, לא יהיה קשה לכם לזהות, אמר משה, הוא יהיה שונה בצורתו בטעמו ואפילו בריחו, יהיה בו תבלין שבת מיוחד שלא תוכלו לעמוד בניחוחו המענג. את הלחם ההוא תשמרו מיד לשבת ולא תאכלוהו ביום שישי, הוא יהיה 'לֶחֶם מִשְׁנֵה' - לחם משונה (שכל טוב; אור זרוע).

לא הבנתי, לחש צפניהו לזבדיהו. הרי הלחם שירד לנו מן השמים אמור להיות מושלם, עתיד להיות לו צורה טעם וריח מושלמים, מה נשאר לנו להכין במשך כל יום השישי לצרכי השבת, הרי הם יורדים לנו מוכנים ועומדים?... גם אני חשבתי על כך, אמר זבדיהו. לדעתי, נוכל להפריש חלקים מתוך הלחם השבתי, ולהחליט שכל חלק שנפריד ממנו יהיה למנה מסוג שונה, כך באמת יהיה, כל חלק יקבל טעם של מעדן אחר לפי החלטתנו. המצוה היא לגוון את הלחם, והוא אכן יתגוון ויהפוך למטעמים שונים לפי רצוננו. גם אם נוסיף לו בישול רב, נעשה אותו ל'לֶחֶם מִשְׁנֵה' הנכפל בזמן בישולו על לחם רגיל, הוא יהפוך לחמין טוב ומשובח בעל ניחוח שבתי אפייני (ראה ספורנו).

כשאני חושב על כך, הוסיף ואמר זבדיהו, אני לא יכול להמלט מן ההשוואה בין הדרך שעלינו לנהוג בלחם ההוא, לכל מטרת חיינו בעולם הזה. הרי כל חיינו כאן הם פרוזדור והכנה לחיים האמיתיים שהם העולם הבא, אליהם אנו אמורים להתכונן ולהכין בימי חיינו בעולם הזה. עולמנו בו אנו חיים הוא כערב שבת, זמן ההכנה, והעולם הבא הוא זמן המנוחה והשביתה, זמן קבלת השכר והעונג, הוא יום שכולו שבת. הכלל ההגיוני שאנו מחדירים כעת ללבנו הוא: 'מִי שְׁטָרַח בְּעָרְבַּ שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת', אדם שטרח ועמל, הפריד, גיוון, בישל, אפה, צלה, קצץ ותיבל, לא חשך במאמצים, להשקיע לפאר ולרומם. כשתגיע השבת, באמת שולחנו יהיה ערוך למופת, מגרה ומעלה ניחוחות. גם מי שטרח בעולם הזה, לא עשה את המצוות כדרך אנשים מלומדה, אלא ידע עמל הזיע וטרח, יראה שולחן ערוך, זוהר ונוצץ בעולם הבא. מי שהתעצל, 'לֹא טָרַח בְּעָרְבַּ שַׁבָּת', התהיה שתווטר לגביו היא- 'מִה יֹאכַל בְּשַׁבָּת'!... באמת הוא ימצא את עצמו לפני שולחן ריק

בשבת. העצלן הזה בעולם הזה, ימצא כך את עצמו מבוויש, עלוב ומושפל, ליד שולחנו העלוב בעולם הבא! (ע"ז ג, א ע"פ עקידת יצחק)

*

ערב-וידעתם! בוקר-וראיתם!...

משה הוסיף ואמר אל העם המקשיב - **עָרַב וַיִּדְעֶתֶם פִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּבִקֵּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' בְּשִׁמְעוֹ אֶת תְּלִנְתֵיכֶם.**

היו הרבה תלונות מצדכם עם נושא המזון, סיכם משה. אבל היה הבדל בין תלונה לתלונה, כשאדם מתלונן על חסרון בשר, הוא מתלונן תלונה של מותרות, תלונה של תאוות. לכן גם אם ממלאים את בקשתו, היא תעשה בזמן הדין והחושך, בלילה הקודר והאפל, אז ינתן לו הבשר. אבל המתלונן על חסרון לחם, איננו שואל לעצמו פינוקים, הוא בסך הכל מבקש חיים. לכן את הלחם הוא יקבל בפנין מאירות, בזמן שליטת החסד והאור – בבוקר. ולא רק זאת, הרי בקשת הבשר הייתה מיותרת, כי טעם ומרקם של בשר נוכל להרגיש גם בלחם השמימי שירד לנו כפי שהובטחנו, אלא החסרון יהיה שלא נוכל 'לראות' את צורת הבשר ולהתענג על מראהו המהביל. בגלל שזו בקשה לא מעודנת, 'לראות' את הבשר. אלוקיני החליט לתת לנו בשר, אבל הוא ינתן בחושך ובלילה, כדי שנרגיש את טעמו, ובכך 'נדע' שאנו אוכלים בשר, אבל לא 'נראה' אותו כפי שרצינו לראות ולחוות את מראהו (רש"י; חתם סופר).

אבל עוד הבדל יהיה ביניהם, הבשר יגיע בדרך הטבע, אם כי ביד חזקה. כמו ההוצאה שלכם ממצרים, אלוקיני ישא מרחוק להקות של עופות וינחית אותם ברוח עזה באמצע המדבר, כך הוא גם יקח אותם בסוף כל לילה. זה יהיה כמו שהוציא ה' אתכם ממצרים, העברת קבוצות של אלפי בריות ממקום למקום, 'פִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. אבל הלחם שתקבלו, יהיה לחם של הארת פנים, הוא ייוצר במיוחד בשבילכם בתנאי יצור נדירים, באיכות שלא נודעה בכל העולם כולו, עם סגולות רוחניות יחודיות אך ורק לו. זה יהיה לחם של אור ולא אוכל של חושך, מזון רוחני ולא אוכל גשמי. לכן במזון הזה תראו **'אֶת כְּבוֹד ה'**, תראו בו דבר שלא הכרתם עד הנה בשום דבר מזון שאכלתם (רמב"ן).

אני שומע, אמר זבדיהו, מבין הדברים של משה, שיש לנו כאן סדנת חינוך לדרך ארץ. עד עכשיו, כולנו נראינו כתרנגולים המנקרים באשפה, בכל רגע נתון הלכנו עם חטיפים ונשנושים ביד ולקטנו מזון אל הפה, ניקור פה וניקור שם. ההתנהגות הזו היא התנהגות מצרית, התנהגות בזויה ולא מכובדת. כמי שהולכים לקבל את התורה, עלינו לדעת שגם לצורת האכילה יש כללים וזמנים, יש מסכת דרך ארץ, אנשי תורה אוכלים בשעות מסודרות מנות מסודרות וללא נוברים במזונות לאורך כל היום כבעלי חיים. לכן אמר משה, מהיום בערב תדעו ש'ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', לכן צורת החיים שלכם משתנה גם בנושא של סדר הארוחות. בערב אוכלים ארוחה בשרית בזמן מוגדר, ובבוקר

אוכלים את הלחם השמימי כארוחת בוקר, בין לבין לא אוכלים כלום. זו צורה מסודרת של אכילה יהודית, והיא חלק מהיציאה שלנו מארץ מצרים והרגליה המגונים (ספורנו).

צפניהו מצדו, ניסה להבין מה הוא כבוד ה' שנראה בבוקר. נכון לומר שנראה את יכלתו הבלתי מוגבלת, ואת כוחו וגבורתו, אבל איזה כבוד ה' נראה באותו לחם שנקבל בבוקר, תהה. לאחר מחשבה קצרה, חלק צפניהו את הבנתו עם זבדיהו ואמר: פעם שמעתי פסוק מפי הלומדים בבית המדרש 'בית הלוי', בו נאמר: 'לועג לַרֶשׁ חֶרֶף עוֹשֶׂהוּ וּמְכַבְּדוֹ חוֹנֵן אֲבִיוֹן' (משלי יד, לא), העמקתי בהבנת הפסוק, והבזיקה בי ההבנה, שלא יתכן שהקדוש ברוך הוא בורא בריה ואיננו דואג לה למזון ופרנסה, כי מי שחושב כך שהעני שאין לו פרנסה נברא על מנת למות ברעב, הוא מחרף את עושהו, הלא הוא הקדוש ברוך הוא, בכך שהוא חושב שהוא בורא בריות ואיננו דואג להם למזון ומחיה. אלא מאי, שיחד עם העני נברא גם העשיר, ובלבו נתנה חמלה טבעית, שבמדה והוא לא יכפה אותה ביצרו הרע, היא תטה את לבבו לפרנס את העני האביון הזקוק למתנתו, לכן העשיר המכבד את בוראו ואינו מחרף אותו כיוצר בריות להפסד וכליון, מבין שתפקידו לזון את האביון ולשם כך נברא העשיר בעשרו על ידי הבורא. כן במקרה שלפנינו, לא יתכן שהקדוש ברוך הוא הוציא אותנו ממצרים כדי שנמות ברעב, מי שאומר כך חרף עושהו, הוא מחרף את הבורא שעשה את כולנו כביכול לאבדון. ולכן בבוקר נוכל להווכח בכבודו האמיתי של בוראנו, שיוכיח לנו שמתחילת הבריאה הוא כבר יצר עבורנו מזון ומחיה ולא נבראנו על מנת למות במדבר כמו שיש מאתנו שהעזו לומר ולחשוב (מלבי"ם).

יש לי הבנה נוספת באותו 'פְּבוֹד ה'', והוא המתבאר בהמשך הדברים – 'בְּשִׁמְעוּ אֶת תְּלוֹנוֹתֵיכֶם', הגיב זבדיהו. הזכרת מה שנאמר לנו שנוכל להרגיש באותו לחם כל טעם שנרצה. זה נכון, אבל לא תמיד. מחר בבוקר נראה כבוד ה' נדיר, הקדוש ברוך הוא יראה לכל אחד שהוא יודע כמה הוא התלונן, כמה קיטור הוא נשף על בוראו בחוסר אימון. ככל שהוא התלונן יותר, הוא יפחית בכך את גיוון הטעמים שבאפשרותו לחוש. זה יהיה כבוד ה' שאין כדוגמתו, שכאשר הלחם הזה לא רק מסוגל להשתנות לטעמים שונים לפי רצון הסועד, אלא הוא מסוגל להעניש אותו בשלילת הטעמים עליהם התלונן, זה כבוד ה' נדיר ויחודי שאין דומה לו! (פנים יפות)

יכול להיות, הוסיף זבדיהו, שמה שנאמר לנו 'עֲרַב וַיִּדְעֶתֶם פִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', בכלל לא הייתה הכוונה בכך אל הבשר אותו אנו מקבלים בערב. אלא היה כאן תנאי לדורות מתי זוכה אדם לראות בפרנסתו 'אֶת פְּבוֹד ה''. זאת כאשר הוא הולך לישון בערב מתוך ידיעה שהקדוש ברוך הוא דואג לו לכל מחסורו, הוא זה שהוציא אותו ממצרים, והוא זה שגם יזון אותו מחר בבוקר. כשהוא הולך למנוחת הלילה מתוך הרגשה של 'וידעתם', הוא זוכה בבוקר לראות 'בבוקר את כבוד ה'', לראות את הלחם השמימי כבר מחכה ומצפה לו ליד הדלת (העמק דבר).

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

כיבוד הורים מאריך ימים – "למען יאריכון ימיך"

על רבי יעקב עקיבא ברונשטיין זצ"ל כתב לנו אחד מבני המשפחה אודות כיבוד האם שהאריך את חייו, וזכות היא לנו לפרסם את הדברים לזיכוי הרבים: לפני כ 21 שנים התגלה בגופו של אבי מורי הכ"מ שומה חשודה. הוא הלך לרופא עור אשר המליץ להוריד את השומה ולשלוח לפתלוגיה, ואכן החשדות שלו התבררו כמוצדקים, והשומה התגלתה כגידול סרטני מהסוג המסוכן שאחוזי הריפוי שלה לרוב אינם מהגבוהים. מה גם שהגידול הממאיר החל להתפשט ולגרום בעוד מקומות בגוף.

הגידול הוסר בניתוח שעבר ב"ה בהצלחה. מה עושה יהודי יר"ש שצרה כזו נוחתת על ראשו?! מפשפש במעשיו וחושב במה יוכל להתחזק כדי להעביר את רוע הגזרה.

הלך א"מ זצ"ל אל מורו ורבו הגאון המופלא ר' משה שפירא זצוק"ל ושאלו: "קיבלתי איתות מן השמים, מה עלי לעשות, מה לקבל על עצמי?"

ענה לו הרב: יש לך אמא אלמנה תכבד אותה בכל יכולתך ממש תחטוף!!

עוד קודם לכן היה מצטיין בכיבוד ההורים שלו, אך ידע שאלו דברים שאין להם שיעור. ומאותו הרגע ביטל את כל רצונותיו בפניה, בכל בוקר התקשר לברכה ב"בקר טוב" והיא ברכה אותו ב"בהצלחה וכל טוב" והרגישה שהוא כ"כ מחכה לזה. בכל יום ממש היה מגיע אליה לאחר "סדר ב'" ויושב לשוחח איתה ולהתעניין בה.

הוא שסדר ימו היה צפוף ביותר והחברותות התחלפו במשך היום כדי לזכות ללמוד איתו, חוץ משיעור עיון שהיה מכין בכל יום כדי למסור בישיבה הקטנה בה לימד, וקשה עד בלתי אפשרי היה למשוך אותו לשיחה של סתם, ישב עם אמו שחכתה לביקור היומי הזה בהשתוקקות של ממש בכל יום מחדש, והתעניין בה וברצונותיה, כאילו אין שום דבר מלבד זה בעולם.

מלבד זאת תמיד חיפש דרכים לשמח אותה אם זה במאכל אהוב או עיתון שמאד נהנתה לקרוא, כיתת רגליו לחנות מרוחקת כדי לקנות לה.

הוא ידע שהיא מאד אוהבת שירה והיה יושב ושר שירים המוכרים לה ומהנים אותה. היתה תקופה שבה לא יכלה אימו לקום ממיטתה לסעודות שבת, מה עושים? א"מ קנה מיד שולחן שמתאים למידות החדר וסעודות השבת נערכו ליד המיטה!

כשלא הרגיש כ"כ טוב, יכול היה בקלות לפטור את עצמו בתירוצים של "אני לא מרגיש טוב, אני כבר אבוא מחר וכד'"

תמיד מצא פתרונות. נדירות היו הפעמים שבהם באמת לא יכול היה לבוא או אז התנצל בטלפון והבטיח שמיד כשיוכל יבוא בשמחה.

הסבתא זכתה לאריכות ימים ושנים ותמיד היתה אומרת "שתדעו לכם שאני חיה בזכות יענקל'ה"

המחלה היתה שקטה במשך תשע שנים, ואז התפרצה שוב במינון נמוך, כשא"מ לא נותן לחולשה או לכאבים כלשהם למנוע ממנו את קיום המצווה החשובה של כיבוד הורים, והיו לו לפעמים תופעות קשות כמו קוצר נשימה וחום שלא יורד וכו', אך אמא כבודה במקומה מונח ואת הקבלה שקיבל אז אינו עוזב אלא ממשיך לקיימה ביתר שאת, כשהוא מוצא תחבולות ועצות שונות כיצד לעשות זאת.

בערב פסח לפני שנתיים אושפז עם סיטורציה נמוכה ביותר (ערך של 64)!! ממש שערי מוות! כשהרופאים עומדים משתאים ולא מבינים בכלל איך הוא חי.

הוא אושפז למשך מספר ימים במחלקת טיפול נמרץ כשהוא מקבל תמיכה נשימתית. במאמר מוסגר באותו אישפוז לא הרשו לבני המשפחה לשהות לידו בלילה, אימי שתחי' התקשרה למחלקה בלילה הראשון בשעה מאוחרת, לדרוש בשלומי, ענתה לה האחות "הוא נראה מצוין, הוא שקוע בקריאת ספר..." בימי האישפוז במחלקת טיפול נמרץ הספיק א"מ לסיים מסכת וחצי!

מה שהטריד אותו בזמן האישפוז היה מה יהיה עם אימו בליל הסדר שהרי היא רגילה לחגוג לילה נשגב זה בביתו כבר שנים בחסדי שמים הוא שוחרר לביתו בערב החג ממש בצהרי היום, ומיד הודיע לאימו שהיא אורחת הכבוד בביתו לחג.

וכמה שניסו בני המשפחה לבקש ממנו שינוח והם יטפלו בסבתא במסירות, בשום אופן לא ויותר על הזכות!

גם בתקופת הקורונה כשנכפה הריחוק מן הקשישים נעמד מתחת לחלון ביתה ו"ביקר" אותה משם.

לפני כחצי שנה החלו ייסורים לתקוף אותו ומכיוון שנחשב לחולה אנקולוגי כמובן שבדקו אותו ביסודיות אך הבדיקות יצאו תקינות ולא גילו את הסיבה, א"מ המשיך לסבול ייסורים איומים.

יותר מכך, זמן קצר לפני פטירת אימו ע"ה ערך בדיקות דם והתוצאות היו יותר טובות מאי פעם, כשל אדם חזק ובריא לחלוטין!

כמובן שאימו הקשישה לא ידעה מכלום. אמו מרת חווה ברונשטיין ע"ה נפטרה בי"ט באייר תשפ"א כשהיא בגיל 94.

בשבעה על אמו סבל ייסורים נוראים ולא יכול היה לשבת על כסא נמוך, אך קיבל את כל המנחמים בסבר פנים יפות, כשהם אינם מודעים לסבל הנורא שעובר עליו.

סבלו היה כה רב עד שלא יכול לשכב במיטה ונשאר לשנת לילה על הכורסא. אך בבקר התגבר כארי והלך למסור את השיעור בישיבה כרגיל.

לאחר כחודש עבר שוב בדיקה מקיפה בכל גופו, ואז התגלתה המחלה הארורה במקומות שונים ומסוכנים מאד.

הוא עבר ניתוח מסובך בגב ולאחר הניתוח נשאר משותק בכל פלג גופו התחתון. ומה אמר בביה"ח כשהוא שוכב בלי יכולת תזוזה? "איזה נס שאמי לא רואה אותי במצב כזה וכמה קשה היה לי אם הייתי צריך לבקר אותה ולא היה באפשרותי..." על זה הוא חשב. חודש שלם של ייסורים שלא מעלמא הדין עבר עליו ולאחר מכן ביום ד' באב תשפ"א השיב את נשמתו הזכה והטהורה לכור מחצבתה. חודשיים וחצי בלבד לאחר פטירת אמו!! (אוסף גלינות כי תבוא תשפא הובא ע"י הרב פנחס זרביב מכון למעשה לתגובות ולחומר נוסף p0583271323@gmail.com)

סיפור מיוחד לראש השנה / הסופר הרב יאיר וינשטוק

שופרו של משיח

השמש כבר שקעה מזמן. פאת רקיע מערבית שהייתה ורודה וכתומה, נכנעה לשחור הלילה והתמזגה עמו עד שהפכה להיות גם היא שחורה כפחם.

הם ישבו על הסלעים. עוקבים מבטיהם אחרי דייגים חובבים שהשליכו חכות לתוך המים וציפו לחוש משיכה בקרס, אות שדג תקע את פיו בפיתיון ונלכד.

ריחו המלוח של הים מילא את הכל. הגלים התנפצו על הסלעים מתחת לכפות רגליהם היחפות והתיזו טיפות מים קטנטנות על פניהם. רוח קרירה נשבה עליהם מן הים והביאה אתה עוד גל גבוה.

“אז מה אתם אומרים, אפשר כבר לקום?”

שני ראשים נעו במרץ לאות שלילה. “בקושי באנו, אנחנו רוצים לשבת עוד קצת. עוד לא צלינו תפוחי אדמה”, אמר אחד מהם.

“עוד לא דגנו אפילו סרדין אחד” הוסיף אחריו חברו.

ר' יוסף משה, אברך שחור זקן וכחול מבט, בחן אותם בחיוך שובב, “אמרו את האמת: עוד לא בילינו ושרפנו את הלילה”.

הם הצטחקו. “אתה קולע למטרה” הסכימו איתו. “אנחנו רוצים לבלות כאן את כל הלילה, על שפת הים. לשכב על החול הלח. לשמוע את הגלים, לנשום את המליחות. להיות לילה בתל אביב. מה בוער לנו לחזור לירושלים?”

ר' משה יוסף לא הגיב. וכי מה יאמר להם, שתל אביב היא עיר מסוכנת לבלות את הלילה, גם רוחנית וגם גשמית? וכי ירצו להבין זאת. נהפוך הוא, חזי אולי עוד ירצה להבין. יחזקאל מוסקוביץ' הוא המקרה הקל מבין שניהם, נימים אחדות מקשרות בינו לבין עולם היהדות ממנו בא, אבל צחי, הוא יצחק וידר, כפסע בינו לבין התפקרות מוחלטת. כמו עבד החפץ בחיי הפקר, כך צחי, אומר על עצמו ללא בושה ובלי למצמץ, “כן, אני רוצה להיות חילוני גמור”.

מה שמגונה בעיניו, יהיה רצוי בעיניהם.

והוא, ר' משה יוסף טרוביץ' מנסה לעצור את ההתדרדרות. לפעמים הוא מרגיש כמו מישהו שמנסה לבלום בכף ידו משאית גולשת לתהום. העניין אבוד, הוא חש פעמים רבות.

אבל הוא לא מוותר לעצמו. הוא למוד מלחמות, מאבקים קשים. ויכוחים מייגעים.

פעמים רבות הוא גם רואה את הבלתי יאומן קורה. את המשאית נבלמת ס"מ אחד לפני הנפילה לתהום.

אבל במקרה הזה, עם שני הבחורים הקשים האלו, זה לא כך.

יחזקאל מוסקוביץ' הוא בחור ברוך כישרונות ואומלל שהחיים לא היטיבו אתו. מזה חמש שנים הוא יתום. אביו נפטר חודש לפני בר המצווה שלו. המסיבה לא התקיימה והמשפחה כמעט התרסקה. אמו לא התאוששה מהאסון והיא איננה מסוגלת לחזקו שעה שהיא עצמה זקוקה לחיזוקים נפשיים.

חזי מתגלגל תקופה ארוכה בין ישיבות שונות, חלשות יותר וחלשות פחות, ורגע לפני היציאה הרחובה, הפנה אותו מישהו אל ר' משה יוסף טרוביץ, העוסק במלאכת הקודש של טיפול בנערים על סף הנשירה.

חזי אינו להכעיס'ניק, החיים פשוט לא הראו לו את הפן היפה שלהם.

צחי וידר לעומתו בא מרקע הפוך לגמרי. כלומר, גם אצלו הסיבה להפיכתו לעונה לתואר נושר היא אביו. אם כי לא בגלל הסתלקותו מן העולם חלילה. ההיפך הוא הנכון. אביו של צחי, הרב הגאון רבי אלישע וידר, מג"ש מכובד בישיבה מפוארת, היא הגורם שבן הטיפוחים וילד השמנת כמעט נמצא בחוץ. כיפונת קטנה על ראשו והציצית כבר מזמן לא עזבה את הארון.

רבי אלישע וידר ראה בבנו צחי הכישרוני את חזות הכל. השקיע בו את תמצית לשדו והזניח בגללו את שאר בניו הפחות כישרוניים. 'צחי הוא פרח של ילד' נהגו מחנכיו לומר. הוא נתברך בכל המעלות. אך כישרונותיו האפילו על הכל. מבריק ומהיר תפיסה. יצירתי ומחדש חידושים בגמרא כבר מגיל . בבר-המצווה שלו דרש ברבים דרשה שחידש בעצמו. מערכה שלמה ומסובכת בדברי ה'קצות' (ספר קצות החושן) להנאת האורחים לא נתן חתן המצוות שיפסיקו אותו בשירת "וראה בנים", כמקובל. ביד בוטחת החזיק במיקרופון והדהים את כל הנוכחים בשלל סברות שכל אחת מהן הייתה חריפה ומפולפלת יותר מרעותה.

רבי אלישע התפעם מבנו הכישרוני והחליט להפוך אותו לגדול הדור הבא. התמסר לו כל כולו ועקב אחרי צמיחתו ביום ובלילה.

צחי המריא כמטוס קרב, ובשיעורים א' וב' בישיבה קטנה נחשב לבחור הטוב בישיבה. ככל שטיפס ועלה, תבע ממנו אביו יותר. ברם, עודף ההלחצה לא היטיב אתו. פתאום התחיל משהו להשתבש וצחי החל מתקרר ומאבד ענין בהישגיות למרבה אכזבתו של האב הגאה. היחסים ההדוקים והחמים בין האב ובנו החלו מתקררים עד שהכל התהפך לגמרי. ר' אלישע המאוכזב החל מגלה באיחור כי אינך יכול להניח את כל הביצים בסל אחד, וחבל על הזמן שלא השקיע בבניו האחרים, הבינוניים בכישרונות. מאוחר יותר, כשחזי הרגיש דחוי ועזוב, עשה כל אשר לאל ידו כדי להרגיז את אביו. הוא רצה לפרוק עול תורה ומצוות רק כדי להכעיס את אביו.

ובשני מקרים קשים אלו היה ר' משה יוסף עסוק עד למעלה מצווארו. שני נערים שיכלו לצמוח ולפרוח בגן בית ה' ובגלל נסיבות אלו ואחרות, עומדים הם על עברי פי פחת, רגל אחת בחוץ, והשנייה בעקבות הראשונה.

מיום בו החל לעבוד בארגון "פירותיך מתוקים" המטפל בנשמות תועות, טרם נתקל בשני בחורים כה קשים, טען ר' משה יוסף באוזני זוגתו כשזו שאלה אותו מדוע הוא כל כך לוקח ללב מהם, ומדוע הוא מזניח את הכל בגלל שניהם.

"הם יכולים להיות גדולי הדור, שניהם" אמר בצער. "אני עתיד ליתן את הדין אם לא אצליח להחזירם למוטב".

הגיעו ימי אלול. קול שופר היה מנסר בחלל האוויר מדי בוקר, מרעיד את הלבבות ומזכיר כי יום הדין מתקרב ובא. אפילו הדגים שבים רועדים, אך בנפשם של חזי וצחי אין תוזה קלה שבקלות.

גם שבוע הסליחות בשבוע האחרון של השנה לא טיהר וזיקק את מצפונם של הנערים. הם לא טרחו לקום לסליחות אפילו פעם אחת, וכל דבריו של ר' משה יוסף נפלו על לבבות אטומים. מבט קר וזר עמד בעיניהם של שני המטופלים שלו והוא לא ידע מה להם, עד ששמע אותם מסתודדים בצהרי יום כ"ז אלול ונחרד. השנים כבר נתנו גט לדת במחשבתם. הם תכננו לצאת לאילת הדרומית בדיוק בערב ראש-השנה לפני הצהרים. האם הם מבקשים להתפלל ביום הדין דווקא שם?... זאת הייתה אמורה להיות שריפת כל הגשרים. הצעד שאין ממנו חזרה.

מוחו התחיל לחשוב בקדחתנות. בראש השנה הזה ייפול דבר, לכאן או לכאן. או שהצד הטוב יתגבר או חלילה השטן יחגוג את נצחונו. "מי לא נפקד כהיום הזה להזכירם לחיים ולמוות" הדהדו בראשו מילות התפילה. "שלושה ספרים נפתחים בראש השנה, צדיקים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים". ומסבירים הצדיקים ובעלי המוסר כי כל אחד במו התנהגותו כותב את עצמו בספר בו הוא בוחר. התנהגותו היא המראה של לבו ומשקפת באיזה ספר הוא רוצה להיכתב, האם בספרן של צדיקים או חלילה...

בהיסח הדעת דפדף בעיתון ישן, ועינו נפלה על כתבה בה סופר על גביר מארה"ב המסבסד כרטיסי טיסה לאומן לכל מי שלא היה שם עדיין.

בראשו צפו תיאורים שונים ששמע מכמה חברים וקרובי משפחה שהיו באומן וסיפרו בהתלהבות על התפילות החמות בנוכחות אלפי מתפללים. על ההשתטחות על הציון הקדוש המהווה מקווה לנשמה. נו, אולי זה יעשה משהו לבחורים האלו? אולי כאן ישתלשל אליהם חבל שיחלץ אותם מהתהום? אמנם אני ליטאי גמור, לחש לעצמו, וכל מושג הנסיעה לאומן זר ומוזר לי, אבל עם שני הבחורים האלו, דומה, אין מה להפסיד. הם רוצים טיול בראש השנה, אתן להם טיול כזה שלא ישכחו אותו לעולם.

הוא טלפן למספר הטלפון שהופיע במודעה המצורפת לכתבה, "מצטער אדוני, פנית באיחור" אמר לו מישהו.

"מדובר בהצלת נפשות" ניסה להסביר לאלמוני מעבר לקו.

"אילו היית פונה לפני שבועיים היית מקבל שלושה כרטיסים במחיר מוזל מאד" הצטער הפקיד, "הנדיב העמיד לרשותנו כמות אדירה של כרטיסים, אבל הכל נחטף. כולם רוצים להיות אצל רבינו".

בטעם חמצמץ על לשונו סגר את הטלפון. צריך לעשות משהו לפני שיהיה מאוחר מדי, בטרם יקרע החבל. הבעל שם טוב בכה כאשר הפרנקיסטים השתמדו, סיפרו תלמידיו, ואמר כי כל עוד מחובר הענף לעץ – יש לו תקוה. אבל כאשר נכרת הענף מן העץ, לא יוכל לחזור לחיים.

כיצד מונעים משני הנערים האלו לבצע את זממם, ולהתפקר חלילה דווקא ביום הדין הגדול והקדוש?

ובאותו רגע גמלה ההחלטה בלבו של ר' משה יוסף, צריכים ללכת על מסירות נפש, אם אתה רוצה לעצור אותם, עליך לעשות מעשה. ויעלה לך כמה שיעלה!

"אולי אתם רוצים לצאת אתי לנסיעה לחו"ל?" פנה אל שני הנערים בפנים תמימות, כאילו אינו יודע על תכניתם הסודית.

השניים, במשובת נערים שטחית, התלהבו מרעיון הטיסה לחו"ל ("עדיף על פני סתם נסיעה בארץ") והביעו את הסכמתם לטוס אתו לאומן.

הוא פנה אל אחד מסוכנויות הנסיעות המארגנות את הטיסות לאומן, והזמין במחיר מלא שלושה כרטיסי טיסה על חשבוננו. דרכונים היו לשלושתם, עסקנים חרוצים הצליחו לסדר ויזות במהירות הבזק. למרות שהדחיפות עלתה לו בתוספת של מאות שקלים לכל אשרת כניסה, לא היה מאושר ממנו כאשר החזיק בידי שלושה כרטיסי טיסה ושלוש ויזות.

הכרטיסים הושגו ברגע האחרון והם נראו בהתאם. תאריך ושעת הטיסה מאד לא נעמו לו, אלו נקבעו בעלות השחר של יום כ"ט אלול, בעיצומו של ערב ראש השנה, יום אותו הוא מועיד בכל שנה להכנות רוחניות וגשמיות לקראת החג בביתו, בקרב בני משפחתו.

שעת הטיסה נעמה לו עוד פחות, חמש בבוקר. שעה בה הוא כבר עומד ואומר סליחות בכל שנה בהשכמת הבוקר, כמנהגו מאז ימי ילדותו. עם זה עוד יסתדר איכשהו, יאמר סליחות בלילה ויעשה התרת נדרים בבוקר אחר התפילה על מנהגו הטוב שהפר לאונסו...

זה לא קצת מסוכן, לטוס ממש בערב ראש השנה? שאלה רעייתו.

הוא עיין בכרטיס. זו הייתה טיסה במסלול תל-אביב מינכן, מינכן קייב. כלומר, הם ימריאו מנתב"ג למינכן בגרמניה, משם, לאחר חניית ביניים והפסקה של שעה וחצי ימשיכו לקייב.

"אתה לא לוקח סיכון מסוים?" חזרה ושאלה.

הוא התייעץ עם סוכן הנסיעות. הלה ערך את החשבון והגיע למסקנה כי הדרך תארך, כולל נחיתת הביניים במינכן, עם כל מיני עיכובים, לכל היותר שש שעות. "אני מוסיף על זה עוד שעה וחצי של סידורים בנמל התעופה קייב ומגיע לשבע וחצי שעות, ולכל היותר 8 שעות. קח בחשבון את הפרשי השעות בינינו לבין קייב וכך הרווחת עוד שעה. כאילו יצאת בארבע בבוקר מישראל. כלומר, אתה יוצא מנמל התעופה בקייב החוצה בשעה 12 בצהריים. הדרך מקייב לאומן לוקחת 4 שעות לכל היותר, והשקיעה באומן היא בשבע בערב בערך. תגיע לאומן לכל המאוחר בארבע אחרי הצהריים. עדיין יהיו לך אפילו שעתיים להתארגן כיאות באכסניה בטרם יתקדש החג".

ר' משה יוסף משך קצת בכתפיו, וזוגתו לא התלהבה מן החשבון "העומד על כרעי התרנגולת", אך דחף הקדושה שאחו בו היה עצום והוא לא רצה לוותר על תכניתו, שהייתה פתח התקווה היחיד להצלת שתי נפשות מישראל.

חזי וצחי היו מאושרים. אילת לא תברח, אבל לטוס בחינם לחו"ל? זה חלום ורוד שנחת על ראשם מבלי שביקשו.

הם הגיעו לנמל התעופה בשתיים בלילה. עבור ר' משה יוסף היה זה ליל שימורים. את הסליחות סיים לומר בשעה מאוחרת, בקושי הספיק לנמנם שעה אחת וכבר היה עליו לקום כדי להספיק להגיע לנמל התעופה בזמן.

סידורי הקרקע עברו באיטיות משוועת. התור היה ארוך. הם עמדו אחרי קבוצת תיירים גרמנים ור' משה יוסף ניצל את המצב כדי לשוחח בנחת עם שני הבחורים. הוא ידע שהם לא אמרו סליחות - שומו שמים, סליחות של ערב ראש השנה! אבל כאשר אתה מנסה להציל בית בוער אינך מקונן על כסא שנשרף.

הכסא נשרף, אבל כמה אניצי פשתן אפשר להציל ממנו.

ציטט באוזניהם כמה חרוזים מן הפיוטים הנוקבים "אדם איך יזכה והוא בכל יום למוות מחכה/ בשר מה ידבר והוא מובל לקבר/ גוויו לבור נופל, למקום חושך ואופל", והחל מנתח איתם את המשמעות. מבלי ששמו לב, התנתקו מן ההמולה הרוחשת בנמל, משלל המראות הצבעוניים, וחשבו על רעיונות נשגבים שרוממו אותם טפח מן העולם הסובב אותם. הוא סיפר סיפורים מעניינים שהתקשרו לאמירת הסליחות ולבסוף התבררו כמשלים קולעים. כמה פעמים הצליח להכניס אותם להלך רוח רציני וחילץ מהם אמירות בנוסח "מעולם לא ידענו", "אף פעם לא חשבנו על זה".

כשעלו למטוס וישב במקומו התעטף בטלית ותפילין ושקע בתפילת שחרית. חזי 'עשה לו טובה' והניח תפילין לתפילה מזוהרת בת שלוש דקות, צחי לא טרח לעשות אפילו את המינימום הזה. הוא הציץ מן החלונות ללא הרף, אבל לא היה עדיין מה לראות מלבד את אורות הקרקע של נמל התעופה.

אכן, הטיסה התעכבה בשעה ורבע למורת רוחו של ר' משה יוסף. הם המריאו בשש ורבע במקום בחמש בגלל קבוצת נוסעים שהתאחרה. פער השעה בין ישראל לאוקראינה נמחק, הוא קיווה שלא תהיינה עוד תקלות.

הן באו, ובצרות.

במינכן התעכבו למשך שעתיים מכל מיני סיבות ועיכובים, ובקייב נחתו באחת בצהרים לפי השעון המקומי. סידורי הקרקע היו איטיים ומתמשכים. הם יצאו החוצה בשתיים בצהרים.

חזי וצחי גיחכו מול קוצר רוחו של ר' משה יוסף שהציץ בשעונו מדי רגע בקוצר רוח הולך וגובר. "מה העניין?" שאל צחי בנימה מתריסה. "יש לנו עוד המון זמן עד הערב. תראה, השמש באמצע השמים".

היו להם עוד חמש שעות עד השקיעה, אבל ר' משה יוסף חש שעורו בוער.

כמה נהגי מוניות עטו עליהם, "אומן?" הם הציעו את עצמם ודרשו את המחיר הרגיל אבל ר' משה יוסף חיפש מישהו מיוחד.

ואכן, מתוך קבוצת הנהגים יצא אחד, קשיש מעט יותר מכולם אבל בעל מראה סמכותי כמו 'חצי ראש ממשלה'. "אני יודע דרך קיצור לאומן, מה שאף אחד מהם לא יודע" אמר באנגלית והצביע על עמיתו העומדים ליד צי הרכבים. "אני לוקח קצת יותר. הם לוקחים 200 דולר, אני לוקח 300, אבל זה כדאי".

עם כסף נסתדר, לחש לעצמו. כל הנסיעה הזאת עולה לי הרבה כסף והדבר לא היווה מעצור.

"תוך כמה זמן נהיה באומן?" שאל בלהיטות.

"תוך שעתיים וחצי, אני גם נוסע מהר, יש לי אוטו טוב" הצביע בגאווה על המונית החדשה שלו.

"אם נגיע תוך שעתיים ורבע לאומן תקבל 350" פלט בנדיבות.

"אלחץ חזק על הגז" הסכים אתו הנהג בצחוק פרוע.

הם נכנסו פנימה, הניחו את החבילות בתא המטען והתרווחו על המושבים הנוחים. חזי וצחי לא חדלו מלהביט החוצה מהחלונות והתפעלו מן הנוף החולף על פניהם. ר' משה יוסף עיין בספר מוסר וניסה להתרכז, לשווא. ערב ראש השנה ירוד כל כך מבחינה רוחנית לא היה לו בחיים. בכל שנה הוא נמצא במקומות קדושים ביום הזה ואינו משוטט

שופרו של משיח

בנמלי תעופה הומים, בין גויים אשר לא תשמע לשונם. באילו פנים יגיע ליום הדין הגדול והנורא.

נחמה אחת הפיחה בו רוח חיים. בקרוב יגיעו לאומן, הכל מספרים נפלאות על המקום הקדוש, המסוגל לרומם ולחלץ משאול תחתיות גם את העברייני הגדול ביותר. והרי זו הייתה מטרת נסיעתו, להעלות את שני הנערים האלו, רגע אחד לפני שהם נוטשים את מוסר אביך ותורת אמך גם יחד.

פלאץ!

התקר אירע במהירות מסחררת.

הם נמנמו מעט, עייפים מתלאות הדרך ומלילה ללא שינה, והתעוררו בבהלה כאשר המונית פנתה פתאום הצידה לשולי הדרך, מקרטעת על האבנים והעפר עד שבלמה.

הנהג קפץ החוצה לבדוק מה קרה וגידף באוקראינית. לנוסעים ההמומים הסביר באנגלית "עלינו על בורג שניקב את הצמיג. לא נורא, יש לי את כל הציוד הדרוש להחלפת הגלגל ותוך כמה דקות נמשיך בדרך לאומן".

הוא היה מיומן. אבל הגיל נתן בו אותות. באיטיות שלף את המגבה (ג'ק) ומברג ענק מתחתית תא המטען. הבחורים הצעירים עזרו לו מעט שעה שהחליף את הגלגל הנקור בגלגל הרזרבי.

לאחר כעשרים דקות התניע את המכונית. "אנחנו ממשיכים" אמר הנהג בסיפוק. כפות ידיו השחירו מן הפיח הממלא בנדיבות את גלגלי המכוניות באשר הם.

"אתן לכם פיצוי על העיכוב" אמר באדיבות לר' משה יוסף שנראה לחוץ ועצבני במידה בלתי משוערת. "אני יודע דרך קיצור שרק נהגים בודדים מכירים אותה. איזה כביש שלא מופיע על המפה והוא ממש חותך את הדרך".

"את זה כבר אמרת לנו בנמל התעופה" אמר ר' משה יוסף ברוגז קל.

"אבל לא הסברתי איך זה קורה" הצטדק הנהג, "הנה כעת אני יורד מהכביש הראשי ופונה לכביש קטן שרק הצבא משתמש בו לפעמים".

"אוי ואבוי" צעק ר' משה יוסף.

"מה קרה?" נבהלו כולם.

"אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי" נאנח, "דרך קיצור שרק הצבא משתמש בה, לא נשמעת לי טוב, כל מיני מכשולים ומהמורות עלולים לצוץ בה. אך מאידך, אם ניסע בדרך המלך לא נספיק להגיע לאומן בעוד יום".

"מה אתה דואג" אמר הנהג בנימה אבהית. "אני יודע שיהודים נוסעים לאומן. אביא אותך לשם הכי מהר".

דרך הקיצור חלפה בין חורשות מוריקות ועבותות, מרהיבות ביופיהן. הם נסעו בתוך מקומות כמעט שכוחים מאדם. חזי וצחי דימו לראות לא פעם דוב מאחורי העצים, "ממש כמו בסיפורי האגדות".

לבו של ר' משה יוסף הלם בפראות. פיו התייבש והמים המינרליים שלגם לא עזרו לו. העסק לא מצא חן בעיניו כלל וכלל. נראה היה לו שהם מסתבכים והולכים מרגע לרגע. רגליו קיפצו ופיזזו בתנועות עצבניות.

הנהג הרגיש בכך.

"לא לדאוג" שלח לעברו מסרים מרגיעים אחת לשתי דקות. "אנחנו מתקדמים בדיוק לפי התכנית. עוד מעט אני מתחבר לכביש הראשי ואז אנחנו כבר מתקרבים לאומן". "כמה זמן זה עוד מעט?" שאל בדאגה.

"חצי שעה, מקסימום שלושת רבעי שעה" הנהג היה אופטימי ושאנן.

"אז בעוד כמה זמן נהיה באומן?" גברה בהלתו. למרבה צהלתם של שני הבחורים המתענגים על המראה.

"שעה וחצי הכי הרבה".

ר' משה יוסף הציץ בשעונו. ארבע ורבע אחרי הצהרים. יש עוד למעלה משעתיים וחצי עד השקיעה. נו, הם יגיעו שעה לפני החג. אמנם כבר לא יספיקו כמעט להתארגן, ובכלל, איפה הם יהיו? מה עם מיטה, אוכל... ר' משה יוסף הסתמך כל הזמן על הבטחה מעורפלת של ידיד טוב חסיד ברסלב, שדיבר על "דירה ששכר מגוי מקומי ושם יוכלו לישון. אוכל יש בשפע והכל יהיה בסדר". אבל כיצד ימצא את החבר בשעת לחץ של בין ערביים כאשר כולם כבר נמצאים בבית הכנסת.

פתאום תפס את עצמו. איפה האמונה שלי? איפה הביטחון, אנחנו מדקלמים גבוהה-גבוהה דיבורי אמונה ובטחון, אבל ברגע שמדגדגים אותנו דגדוג קטן, כל הבנין קורס ומתמוטט ברעש מחריש אוזניים.

איזה רושם אתה עושה על שני נערים שאתה מנסה להחזיר אותם למוטב? הם רואים אותך בכל חולשתך ועליבותך. בלי משאבי אמונה, ללא מאגרי בטחון. עצבני, מודאג, מבוהל כמו קרפדה שמישהו זרק אבן לשלוליתה הרוגעת והפר את שלוותה הצפרדעית. איך תצליח להקרין עליהם את מה שאין בך?!

התרכז לרגעים אחדים והתייחד עם בורא העולם במחשבותיו. הרי הכל זה ניסיונות מאת הבורא, אמר לעצמו. הוא בוחן אותך, את התנהגותך, את חוסן אמונתך ועד כמה אתה ראוי להשיב את שתי הנשמות האלו אל חיקו.

פתאום ירדה עליו שלוה גדולה.

"תשמעו חברים" שמע את עצמו מכריז בלהט. "יקרה מה שיקרה, יהיה מה שיהיה, הכל זה רצון הבורא".

שופרו של משיח

חזי וצחי הביטו בו בגיחוך. "העצבני שלנו מתחיל להירגע" פלט צחי בציניות, בלחישה לא הכי שקטה.

חזי התכווץ. הוא היה עדין בהרבה מצחי. החל מתרכז פתאום בכביש ובחן אותו בעניין. "אתה יודע" דחק במרפקו בצחי, "כנראה נסעו פה טנקים. רואים את סימני השרשראות שלהם".

"טנקים, נכון", אישר הנהג, "היה מחנה צבאי לא רחוק מכאן. על הכביש הזה נסעו רכבים צבאיים עם כל מיני כלי נשק".

וכלי הנשק האלו השאירו שאריות שונות על הכביש...

"מה הרעש המוזר שאני שומע?" נדרך דווקא צחי, האדיש לאיחור.

"איזה רעש? אני לא שומע שום רעש". טען חזי.

"אני שומע רעש מאד לא יפה" עמד צחי על שלו והקשיב במתח.

"זה בא מהגלגלים".

הנהג הטח את ראשו והקשיב.

"אני גם חושב ככה, משהו לא בסדר" אישר והחל להאט.

הוא לא היה צריך להתאמץ כדי לעצור. ברזל חד שהיה זרוק על הכביש המוזנח חתך את הגלגל השמאלי ושיסע את הגומי באכזריות. המכונית נסעה כבר על הג'נט (חלקו המתכתי של הגלגל) לאחר שהצמיג נעשה אברים אברים והתפזר לאורך הכביש.

פניו של הנהג השחירו כשולי הקדרה. זה הגלגל השני שהתפוצץ לו בתוך שעה. "נשארתי בלי גלגל רזרבי" מלמל כהלום רעם.

אותם "תרגילים בעבודת השם" שר' משה יוסף החל מתרגל לפני שעה קלה הועילו לו. אלמלא הם היה משתטח על הכביש בייאוש ושואג בתסכול, אך הוא נשאר שליו ופנה אל שני הבחורים.

"רבותי, דעו לכם שכל מה שקורה איתנו כעת, זהו רצון השם".

"באמת?" התנפל עליו צחי בלגלוג, "רצון ה' היה שפעמיים יתפוצץ לנו גלגל? מילא אם זה היה קורה לנו בדרך לאילת, הייתי מבין. ה' רוצה למנוע אותנו מעבירה. אבל זה? מה, הוא לא רוצה שנתפלל אליו יחד עם כל הצדיקים?"

"בחיים זה לא קרה לי" מלמל הנהג בפנים קודרות ושלף את המכשיר הסלולארי מכיסו.

"נו", חייך ר' משה יוסף, ופנה אל צחי, "אם נהג ותיק שנמצא כבר לפחות איזה ארבעים שנה על הכביש אומר לך שבחיים זה לא קרה לו. אתה יכול לראות בעצמך שזה מהלך

שופרו של משיח

שמימי, השגחה פרטית גלויה. אתם יודעים? זה ממש מזכיר את הסיפור הידוע אודות החסיד שנסע לרבו והשטן קטרג ובאמצע הדרך נשברו אופני העגלה..."

הנהג טלפן לחבר שלו ודיבר באוקראינית שוטפת.

"אני מנסה להשיג גלגל" הסביר תוך כדי שיחה לר' משה יוסף.

הוא התכופף לצד המכונית והקריא לתוך הפלאפון רשימה של מספרים שהיו כתובים על דופן הצמיג. "הבעיה היא להתאים בדיוק את הגלגל הנכון, אחרת זה לא יתלבש על הברגים" שב והסביר להם.

"תגיד לו שימהר" אמר ר' משה יוסף בפנים מכורכמות וראשו נישא השמימה. "עוד שעה וחצי תשקע השמש".

"זה רצון השם" אמר צחי בלגלוג.

הנהג ערך שרשרת שלמה של שיחות לכל חבריו. התשובות היו מאכזבות מאד. לאף אחד לא היה גלגל מתאים. הדגם החדשני של המונית היה בעוכריו. מכוניות מפוארות כאלה כמעט ולא היו באוקראינה. רק לאחר חצי שעה הצליח למצוא עמית בחברת מוניות מתחרה, והלה הודיע כי הצמיגים שלו עונים בדיוק למספר המבוקש. "אני יוצא אליכם" אמר הנהג החבר וביקש מחברו את המיקום המדויק בו יוכל למצוא אותם.

"בעוד שעה הוא יהיה כאן" הודיע להם הנהג בשמחה.

"בעוד שעה?" פניו של ר' משה יוסף החווירו.

"למה, זה לא טוב?" התפלא הנהג.

ר' משה יוסף לא טרח לענות לו. שלום לך אומן! הוא בחן את הסביבה בה נתקעו.

הם עמדו בסופו של יער לא גדול, ממש בתחילתה של עיירה קטנה. בתים ציוריים חד קומתיים ניבטו אליהם ממרחק של כמאתיים מטרים.

"אנחנו נצטרך לעשות כאן את החג" הודיע בקול קפוא לשני הבחורים.

"מה?!"

"מה שאתם שומעים" אמר בשקט ופניו בוחנות שוב את הרקיע שעקבות היום המסתלק אט אט, משכו מריחות מכחול אפורות בקצותיו. "עד שהנהג יגיע עם הגלגל, אם הוא יגיע, תעבור שעה. הגלגל יתוקן ברבע שעה. ומה אז, רבע שעה לפני השקיעה נצא לאומן במרחק של שעה נסיעה? נגיע עמוק לתוך הלילה?!"

"אז מה" ענה צחי בהתרסה, "נגיע לשם לפני זמן רבינו-תם".

"רבינו תם?" הגיב ר' משה יוסף בניגון מתמשך וקולו עצוב. "האם רבינו תם, או שהיהדות שלנו תמה ונגמרה. על מה אתה מדבר? על חילול החג, ועוד איזה חג, יום ראש השנה בו הקב"ה מעמיד את כל הבריאה כולה במשפט".

שופרו של משיח

הוא התיישב על הדשא, למרגלות העצים והחל שר בשקט "היום הרת עולם, היום הרת עולם. היום, היום, יעמיד במשפט כל יצורי עולמים".

דמעות רותחות זלגו מעיניו. "אם כבנים, אם כעבדים, אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים".

חזי התיישב על ידו. החל מתנדנד קדימה ואחורה. עיניו נעצמו והוא הצטרף לשירה בדבקות:

"ואם כעבדים - עינינו לך תלויות, עד שתחננו ותוציא כאור משפטנו, איום קדוש".

שקט השתרר. הנהג חדל מתקתוקו העצבני על מקשי הטלפון הסלולארי שלו והביט בהם בעניין. ציפורי ערב החלו מצפצפות בקול עדין, נוגה.

ר' משה יוסף וחזי החלו לשיר "אבינו מלכנו אין לנו מלך, אין לנו מלך, אין לנו מלך אלא אתה".

צחי התבונן בשנים באי רצון. הוא התקרב בשקט לחזי ומשך בכתפו. "מה נהיית לי דוס פתאום?" לחש לתוך אוזנו, "שכחת איפה היינו צריכים להיות עכשיו?"

חזי נרתע בבהלה. צחי הצליח לשחוט את הרגע הנדיר הזה ולחלל את קדושתו.

צחי לא התכוון להיכנע. "תגיד לי" פנה עתה בחיוך סרקסטי אל ר' משה יוסף, "רצון השם שנרעב ביום החג של ראש השנה? אה... כשתכננת את הטיסה הזאת, חשבת שנשב ליד שולחנות ערוכים באומן ונאכל בשר ודגים וכל מטעמים. לא הבאת בחשבון יומיים של צום".

ר' משה יוסף אמר בשלווה. "לא נצום, אשתי לא הייתה רגועה וציידה אותי בהמון עוגות, קרקרים, פריכיות, פירות וממתקים עד להתפקע, ואפילו שתי חלות קטנות שאפתה במו ידיה וצנצנת דגים 'געפילטע פיש', על כל מקרה שלא יבוא. היא צדקה. טוב, אז לא נאכל מזון מבושל, אבל לא נצום ולא נרעב. יש מספיק לא רק לשלושתנו אלא אפילו לעוד שלושה. תראו איזה מזוודה גדולה שוכבת פה בבגאז', לכו תראו",

צחי השתתק. סוגית המזון כבר לא הייתה עילה לקינטור. הוא עמד וחשב ופתאום חייך שוב חיוך מרושע.

"אתה יודע מה שכחת?" צהל ורקע ברגליו על הכביש מרוב שמחה. "שופר! מצוותו העיקרית של ראש השנה בתורה היא שופר, עד כמה שאני זוכר. ראש השנה כיום דין מתחיל רק בגמרא. אז איפה השופר?"

ר' משה יוסף הביט בו ברחמים. "צחי, צחי, מתי כבר תתבגר? נראה לך שהייתי יוצא מהבית בלי שופר? בתיק היד שלי, ליד שקית התפילין והטלית תמצא שופר".

חזי קם מהדשא, ניער רגבי עפר ממכנסיו ופסע לעבר המכונית התקועה בפנים מאושרות. "הבאת שופר?" שאל בעליצות.

“בוודאי” ענה ר’ משה יוסף, “אתה חושב שאני סתם מדבר?”

חזי פתח בקדחתנות את תיק היד של ר’ משה יוסף ופשפש בתוכו. הוא שלף החוצה תיק עור קטן והוציא ממנו שופר צהוב-אפור.

צחי עמד מובס ופניו התכרכמו.

“יש לנו מחזורים” עודד אותו ר’ משה יוסף, “נוכל להתפלל כאן בחיק הטבע, להתבודד עם בורא העולם, כפי שמעולם לא עשינו”.

הטלפון של הנהג צרצר. הוא דיבר שוב במשפטים מהירים ופנה בפנים מתנצלות אל נוסעיו. “החבר שלי אומר שיש לו עיכוב קטן ותוך שעה וחצי לכל היותר הוא יהיה כאן עם גלגל תואם”.

ר’ משה יוסף שלף מארנקו שטרות כסף ונתן לו. “אתה משוחרר, תוכל לנסוע לדרכך לאחר שתחליף גלגל. בוא לקחת אותנו מכאן בעוד 50 שעות. אצלנו יכנס החג בעוד זמן קצר”.

הנהג עמד מוכה תדהמה. “מה, כשנתקן את האוטו לא תמשיכו אתי לאומן?”
“לא”

“כן”, צעק צחי בכעס.

“לא” חזר ר’ משה יוסף על דבריו ואמר לנהג “אל תתחשב בו, אני קובע ולא הוא”.
“אבל החג מתחיל תמיד רק בבוקר, לא?” אמר הנהג במבוכה ומולל בעשבים בחרטום נעלו.

“אצלנו היהודים, החג והשבת מתחילים עם שקיעת החמה של היום לפני החג” הסביר ר’ משה יוסף באדיבות.

צחי התמוטט. הוא השתטח על הקרקע, פניו כבושות בעשבים וצרח בייאוש “למה, למה הסכמתי לנסוע! למה ויתרנו על הטיול. יכולנו לבלות עכשיו ולעשות חיים משוגעים, ובמקום זה נתקענו באיזה יער נידח באוקראינה. אילו לקחת אותנו לכל הפחות לניו-יורק”, הוא יילל כתינוק.

חזי התעלם ממנו. מישש את השופר בחרדת קודש ופנה בעיניים שואלות אל ר’ משה יוסף, “תיתן לי לתקוע?”

“בכבוד” ענה, “למה לא? מחר תתקע את כל התקיעות. אתה יודע לתקוע?”

“בטח” ענה חזי, “כילד הייתי תוקע כל חודש אלול בבית הכנסת אחרי שבעל התוקע הקבוע תקע. כולם אמרו שאני תוקע יותר יפה מהמבוגרים. רוצה לשמוע?”

“מחר” החל ר’ משה יוסף לענות אבל המילה נבלעה בתרועתו האדירה של השופר.

חזי הצמיד את השופר לשפתיו ונשף פנימה במקצועיות.

השופר הגיב בתרועות רמות. חזי ראה כי טוב והחל תוקע תשר"ת תש"ת ותר"ת לפי הסדר.

שלושה אנשים עמדו והתבוננו בו בשתיקה, בפליאה ובהנאה. כל אחד מנקודת מבטו. חזי תקע ותקע.

עופות היער התעופפו משם בבהלה. חזי שכח את עצמו ולא חדל לתקוע.

ולפתע, החלו מתקרבות אליהם דמויות מן העיירה הסמוכה. כפריים זקנים החלו צועדים לעברם נסערים ונרגשים, מדברים ביניהם בקריאות רמות.

השלושה נרתעו בבהלה. ר' משה יוסף התכונן להתנצל בשם חזי על שהרגיז את הזקנים בתקיעות השופר הרועמות.

אבל הזקנים לא כעסו כלל. הם התקהלו סביבם ודברו בקולי קולות. הצביעו על השופר, על חזי ועל ר' משה יוסף, ושוב פנו אליהם בקריאות נרגשות.

"מה הם אומרים?" פנה ר' משה יוסף אל הנהג, "אולי תוכל לתרגם לי?"

הנהג פצח איתם בשיחה ולאחר כמה משפטים פנה אל ר' משה יוסף. "הם אומרים שאתה איש חשוב".

"מה אמרת בדיוק" פנה שוב אל כפרי מבוגר שפניו קמוטות ועל ראשו כובע מצחייה שחור.

הכפרי אמר לו.

"הוא אומר שאתה אליהו הנביא מהתנ"ך, והבחור הזה הוא המשיח הגואל ואתם באתם לגאול אותם".

הכפריים נענעו בראשיהם בהתלהבות, "משיח, דא, משיח, דא".

השלושה עמדו המומים. מה הכפריים הזקנים האלו רוצים מהם.

הנהג שוב דיבר איתם ממושכות. "הם יהודים" הסביר לר' משה יוסף, "הם אומרים שאמרו להם כילדים, שיום אחד יבוא אליהו הנביא עם המשיח, והמשיח יתקע בשופר ואז תבוא הגאולה. הם טוענים שבאתם לגאול אותם".

"תגיד להם שהם טועים, אנחנו לא המשיח ולא אליהו הנביא. אנחנו אנשים פשוטים שנתקעו באמצע הדרך לאומן בגלל תקר כפול" אמר ר' משה יוסף. "רגע אחד, הם יהודים?" כמעט קפץ באוויר.

"אמת".

"אז יש לנו מניין!" שאג בשמחה.

"תעשה לי טובה", פנה שוב אל הנהג. "תשאל את האנשים האלו אם הם שמעו משהו על ראש השנה, אם הם רוצים להתפלל אתנו?"

שופרו של משיח

הנהג שהפך למתורגמן לא רשמי, הריץ את השאלות מהכא להתם ואת התשובות מהתם להכא. לאחר שיחה בת עשר דקות מלווה בהרבה תנועות ידיים נלהבות, ובסיוע אחד הזקנים שעוד זכר מילים אחדות בשפת האידיש, הושגו כמה הבנות הדדיות בין הזקנים ושלושת האורחים מישראל: האורחים ישוכנו בעיירה למשך היומיים הקרובים בביתו המרווח של יאשה חנצ'ורסקי, האיש הכי אמיד במקום. הזקנים שזוכרים משהו מגירסא דינקותא יתאספו מחר ומחרתיים לתפילות ראש השנה בביתו של יאשה. והעיקר, חזי מוסקוביץ' יורשה לתקוע בשופרו של ר' משה יוסף את כל התקיעות, להנאתם המרובה של הזקנים אך גם לאכזבתם על כך שבכל זאת, זה לא שופרו של משיח.

בלילה השני של ראש השנה ישבו השלושה, מוקפים בכמה קשישים יהודים-אוקראינים שחבשו לראשיהם שלל כיסויי ראש מכל המינים והסוגים. הם אכלו את החלות והדגים, העוגות והקרקרים, ושתו מן המים המינרליים שהוגשו להם בשפע.

ר' משה יוסף אמר, "טוב, אז אמנם מינים לסימנא טבא לא היו לנו, גם אוכל חם לא. אולי זה לטובה. חז"ל אמרו כי שנה שרשה וענייה היא בתחילתה מתעשרת בסופה. ואנחנו אוכלים בחג הזה כמו עניים".

"לא נורא, החלות והעוגות של אשתך היו מאד טעימות, בפרט עוגת השיש" אמר צחי ושני הבחורים פרצו בצחוק עליז. ר' משה יוסף הצטרף לצחוקם.

אחרי רגע הרצין. "כתוב בספרים שתקיעת השופר של ראש השנה, מעוררת את שופרו של משיח, האם ידוע לכם מה פירוש הדבר, מה זה נקרא לעורר את שופרו של משיח?"

הם שתקו והביטו בו בדרך ארץ. ר' משה יוסף אמר בנימה רכה, מתנגנת, "אני אגלה לכם. ישבנו בתפילה היום עם שבעה יהודים זקנים שרצו להתפלל אבל לא ידעו כיצד מתפללים. ישבנו עם שני יהודים צעירים שיודעים היטב כיצד מתפללים, אבל לא כל כך רוצים..." הוא קרץ בעינו.

"אנחנו רוצים" מחה חזי.

"רוצים, רוצים... החרה-החזיק אחריו צחי בקול ענות חלושה.

ר' משה יוסף חייך. "אולי עצם זה שראיתם במו עיניכם כיצד הזיק היהודי ניצת בעיניהם הכבויות של כפריים אוקראינים זקנים ששכחו מכבר את יהדותם וכמה נפשם היהודייה כמהה ונכספת לקורטוב של יהדות. לטיפת לחלוחית. איך זינקו מביתם בהתרגשות רק לשמע קול שופר. אולי זה יעורר אתכם לחשוב מעט על הקשר שבין נשמה יהודית לאלוקיה, וכיצד היא קשורה אליו בקשר בל ינתק. ומה שלא תעשו, וכמה נסיעות שלא תיסעו עד קצה העולם, לא תוכלו לכבות את הניצוץ היהודי שלכם. בסוף חייכם, בגיל 70 או 80, יבוא איזה נער יהודי, יתקע בשופר ויזכיר לכם: "קינדערלאך, הגיע הזמן לחזור הביתה".

”כשנשמה יהודית מתגברת על היצר הרע בשיא חוזקו, ואומרת לעצמה, הגיע הזמן לחזור הביתה, לאבא. אז מתעורר שופרו של משיח...”